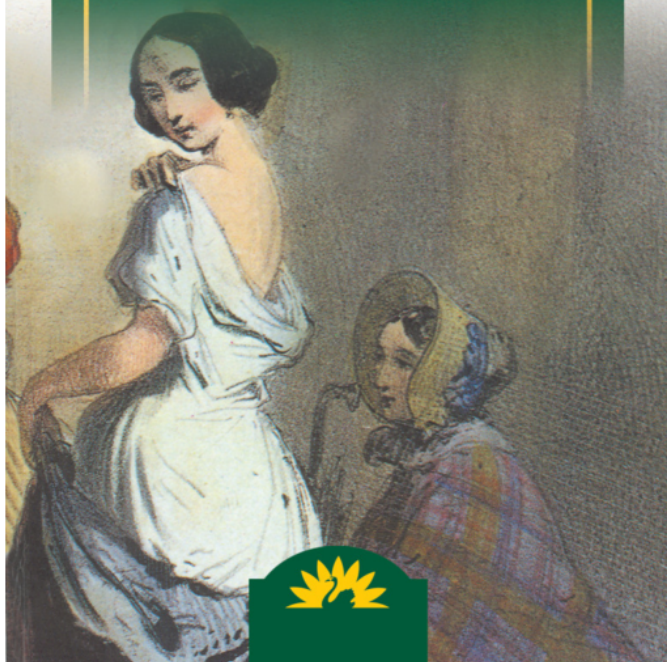

LEDA
CLASIC

Honoré de Balzac

VERISOARA
BETTE

Honoré de Balzac

VERIȘOARA BETTE

Traducere de MIOARA IZVERNA

Editura LEDA

© Editura LEDA

Editura LEDA

Difuzare și Clubul Cărții

Calea Plevnei, nr. 145, sector 6, București, cod poștal 060012

Tel.: 021.319.88.22, 021.319.88.33, 021.319.88.77;

Fax: 021.319.88.66

E-mail: vanzari@edituracorint.ro

Magazinul virtual

www.grupulcorint.ro

www.ledabooks.ro

ISBN eBOOK: 978-973-102-345-8

Redactor: Emil Paraschivoiu

Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu

Coperta: Walter Riess

Ilustrația copertei reproduce un detaliu din *Femeile din Paris*, de Alfred André Geniole

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română sunt rezervate Editurii LEDA, parte componentă a GRUPULUI EDITORIAL CORINT

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Tabel cronologic

- 1799:** Se naște la 20 mai, la Tours, Honoré de Balzac, fiul lui Bernard-François Balssa (care, din 1776, își ortografiază numele *Balzac*) și al lui Anne-Charlotte-Laure Sallambier.
- 1804-1807:** Este înscris ca extern la pensionul Le Guay, din Tours, unde va rămâne până în 1807, când intră ca intern la colegiul oratorienilor din Vendôme.
- 1813:** Părăsește colegiul din Vendôme și intră ca intern în pensionul Ganser și Beuzelin.
- 1814:** Revenit la Tours, intră ca extern la colegiul de aici și repetă clasa a treia.
- 1815:** Este intern la pensionul Lepître și urmează concomitent cursurile liceului Charlemagne.
- 1816:** Se înscrie la Facultatea de Drept și urmează în același timp cursurile Facultății de Litere.
- 1817:** În paralel cu studiile, face practică în biroul unui avocat; redactează *Notes sur la philosophie et la religion*.
- 1819:** La 4 ianuarie, Balzac obține bacalaureatul în Drept; se înscrie la ultimul examen la Facultatea de Drept, dar nu își va lua niciodată licența. După ce refuză să devină notar, Balzac obține acordul familiei de a deveni scriitor. În vederea debutului, ezită între un roman, o operă comică și o tragedie, dar se decide pentru scrierea unei drame în versuri, *Cromwell*.
- 1820:** După ce termină de scris drama, Balzac o citește în fața familiei și a unor profesori, care o judecă foarte sever, așa că se reapucă de scris, dar de data aceasta romane.
- 1821-1823:** Scrie și publică, cel mai adesea sub pseudonim, mai multe romane (*Charles Pointel*, *Jean-Louis ou la Fille trouvée*, etc.), care nu-l vor impune.
- 1826-1828:** Instalat în cartierul Marais, cumpără o imprimeria, care însă nu dă rezultatele scontate, așa că se lansează într-o nouă afacere, cumpărând o turnătorie. În 1828, atât imprimeria cât și turnătoria sunt lichidate, afacerile sale soldându-se practic cu un dezastru financiar (cu o datorie de 60 000 de franci). În septembrie 1828 pleacă la Fougères, în Bretagne, în vederea documentării pentru romanul *Les Chouans*.
- 1829:** Apare primul roman semnat cu numele său, *Le Dernier Chouan ou la Bretagne en 1800* (azi, *Les Chouans*); în iulie 1829, scrie *La paix du*

ménage (cea mai veche operă din grupul de *Scènes de la vie privée*), urmată de *El Verdugo* (cea mai veche operă din diviziunea *Études philosophiques*), *La Maison du Chat-qui-pelote* și *Physiologie du mariage*, operă care-i asigură imediat succesul la public.

1830: Devenit un autor de succes, Balzac frecventează saloanele și colaborează la diverse publicații. Operele sale se succed cu mare rapiditate. Apar primele două volume din *Scènes de la vie privée* (*La Vendetta*, *Gobseck*, *Le Bal de Sceaux*, *La maison du Chat-qui-pelote*, *Une double famille*, *La Paix du ménage*).

1831: Celebru, Balzac continuă să frecventeze saloanele, să lege noi prietenii (cu George Sand și Jules Sandeau), să călătorească și, desigur, să scrie și să publice (mai ales în reviste) în același ritm. Îi apare volumul *Romans et Contes philosophiques* (*La Peau de chagrin*, *Sarrasine*, *La Comédie du diable*, *El Verdugo*, *L'enfant maudit*, *L'Elixir de la longue vie*, *Les Proscrits*, *Le Chef-d'oeuvre inconnu*, *Le Réquisitionnaire*, *Étude de femme*, *Les deux rêves*, *Jésus-Christ en Flandre*).

1832: Publică o nouă ediție din *Scènes de la vie privée*, volumele *Contes drolatiques* (primul dixain) și *Nouveaux Contes philosophiques* (*Maître Cornélius*, *Madame Firmiani*, *L'Auberge rouge*, *Louis Lambert*). Primește de la Odesa prima scrisoare de la Éveline Hanska, o contesă poloneză cu care se va căsători abia peste șaptesprezece ani.

1833: Se gândește tot mai mult să-și grupeze operele în serii organizate, cu intenția de a le publica sub titlul de *Études de mœurs au XIXe siècle*. În reviste publică *Ferragus* și *La Duchesse de Langeais*, iar în volum *Louis Lambert* (într-o versiune amplificată), *Contes drolatiques* (second dixain) și *Le Médecin de campagne*. Apar *Scènes de la vie de province*, vol. I și II (*Eugénie Grandet*, *Le Curé de Tours*, *La Femme abandonnée*, *La Grenadière*, *L'Illustre Gaudissart*).

1834: Este anul în care Balzac aplică pentru prima dată procedul reluării unor personaje, fapt ce va avea o mare însemnătate pentru creația sa. Publică două volume din *Scènes de la vie parisienne* (*Les Marana* și *Histoire des Treize*: 1. *Ferragus*, 2. *La Duchesse de Langeais*, 3. *La Fille aux yeux d'or*) și a treia ediție din *Scènes de la vie privée* (*La Recherche de l'Absolu* și *La Femme de trente ans*).

1835: Îi apar în volume: *Le Père Goriot*, *Scènes de la vie parisienne* (vol. IV), al doilea volum din *Scènes de la vie privée* (*Le Contrat de mariage*, *Le Livre mystique*).

1836: Publică în foileton, în jurnalul *La Presse*, romanul *La Vieille Fille*,

primul roman din literatura franceză apărut astfel. În volum, apar *Le Lys dans la vallée* și câteva din operele de început (nesemnate), sub titlul *Oeuvres complètes d'Horace de Saint-Aubin*.

- 1837:** Îi apar în volum: *La Vieille fille, Illusions perdues* (prima parte), a treia serie de *Études philosophiques* (*La Messe de l'athée, Facino Cane, Le Phédon d'aujourd'hui, Le Secret des Ruggieri*), *Contes drolatiques* (troisieme dixain) și *César Birotteau*.
- 1838:** Aderă la Societatea oamenilor de litere, abia înființată. Publică în volum: *Les Employés, La Maison Nucingen* și *La Torpille* (primul fragment din *Splendeurs et Misères des courtisanes*).
- 1939:** Este ales președinte al Societății oamenilor de litere și candidează la Academie, dar renunță în favoarea lui Victor Hugo. Publică în volum: *Le Cabinet des antiques, Gambara, Illusions perdues* (partea a doua), *Une fille d'Eve, Massimilla Doni și Béatrix*.
- 1840:** Publică: *Z. Marcas* și *Un prince de la Bohème* (în reviste), *Pierrette* (în foileton și apoi în volum) și *Vautrin* și *Pierre Grassou* (în volum).
- 1841:** Este ales președinte onorific al Societății oamenilor de litere. Găsește titlul colectiv al operei sale, *La Comédie humaine*, și semnează cu un grup de librari un contract pentru publicarea *Opereilor complete*.
- 1842:** Apar primele trei volume din *La Comédie humaine*.
- 1843:** Sunt publicate volumele V, VI și VIII din *La Comédie humaine*, *Sur Catherine de Médicis, Une ténébreuse affaire, La Muse du département*.
- 1844:** Continuă să creeze cu aceeași febrilitate, dar sănătatea sa începe să se deterioreze, fiindu-i diagnosticată o meningită cronică. Apar volumele VII, IX și XI din *La Comédie humaine*.
- 1845:** Este numit cavaler al Legiunii de Onoare. Se întâlnește cu Éveline Hanska (văduvă din 1842), cu care călătorește la Strasbourg, apoi la Napoli. Îi apar volumele IV și XIII din *La Comédie humaine*.
- 1846:** Se întâlnește la Roma cu Éveline, cu care călătorește apoi la Genova, la Geneva și în Germania. Apar volumele XII, XIV, XV și XVI din *La Comédie humaine*.
- 1847:** Publică *Les parents pauvres* (*La Cousine Bette* și *Le Cousin Pons*). Pleacă în Ucraina, la Wierzchownia, unde va rămâne până în februarie viitor.
- 1848:** Revenit la Paris, publică ultimul său foileton: partea a doua din *L'Envers de l'histoire contemporaine*, și un ultim volum, un supliment la *Comedia umană*, volumul XVII, care cuprinde *La Cousine Bette* și *Le Cousin Pons*. Pleacă din nou în Ucraina, unde speră să se căsătorească, în sfârșit, cu Éveline Hanska.

- 1849:** Își petrece tot anul în Ucraina, încercând să-și recapete sănătatea grav compromisă.
- 1850:** La 14 martie 1850, în biserica din Berdicev, Balzac se căsătorește cu Éveline Hanska, dar sănătatea sa e din ce în ce mai șubredă. La 24 aprilie, soții Balzac părăsesc Wierzchownia, plecând spre Franța, unde sosesc în jurul datei de 20 mai. Balzac este într-o stare foarte gravă, nu mai poate părăsi patul, suferind de o hipertrofie a inimii. La 18 august, la orele 20, 30, Balzac moare. Va fi înhumat trei zile mai târziu, în cimitirul Père-Lachaise, ocazie cu care Victor Hugo va pronunța un emoționant discurs funebru, în care va elogia geniul lui Balzac.

VERIȘOARA BETTE

ÎN ANUL 1838, PE LA MIJLOCUL LUNII IULIE, o trăsură din acelea de curând puse în circulație pe piețele Parisului, și numite *milord*¹, trecea pe strada Universității, ducând un bărbat gras, de statură mijlocie, în uniformă de căpitan în garda națională.

Printre parizienii despre care se spune că sunt foarte spirituali, se află unii care cred că arată mult mai bine în uniformă decât în hainele lor obișnuite și care își închipuie că femeile au gusturi atât de proaste încât se lasă impresionate de o cușmă de grenadier și de o haină militară.

Fizionomia acestui căpitan, ce făcea parte din legiunea a doua, exprima o mulțumire de sine care făcea să-i strălucească pielea roșcovană a feței și obrații rotofei. După această aureolă pe care bogăția dobândită din comerț o pune pe fruntea negustorilor retrași din afaceri, se poate ghici cu ușurința că este unul dintre aleșii Parisului, adică cel puțin vreun fost ajutor de primar în arondismentul lui. Și, bineînțeles, puteți să mă credeți, de pe pieptul său țănoș, bombat ca al unui prusac, nu lipsea panglica Legiunii de Onoare. Instalat cu mândrie în colțul *milordului*, omul acesta plin de decorații își plimba privirea peste trecătorii care, la Paris, culeg astfel, adeseori, surâsuri plăcute adresate unor frumoși ochi absenți.

Milordul se opri în partea dintre strada Bellechasse și strada Bourgogne, la poarta unei case mari, construită de curând, pe o parte din curtea unui vechi palat cu grădină. Palatul era păstrat intact și continua să existe în forma sa de la început, înălțându-se în fundul curții, ce ajunsese la jumătate din cât fusese.

Chiar și numai după felul în care căpitanul acceptă ajutorul vizitiului la coborârea din *milord*, se putea vedea că are vreo cincizeci de ani. Dificultatea cu care un om face unele mișcări spune la fel de mult despre vârsta lui ca și un act de naștere. Căpitanul își puse mănua pe mâna dreaptă și, fără să-l întrebe nimic pe portar, se îndreptă spre scara de la parterul palatului, cu un aer care spunea: „E al meu!” Portarii din Paris au privirea exersată și nu-i opresc niciodată pe bărbații decorați, îmbrăcați în albastru și cu mers apăsător; căci îi cunosc pe toți cei bogați.

Parterul casei era ocupat în întregime de domnul baron Hulot d'Ervy, comisar ordonator în timpul Republicii și fost intendent-general în armată, iar acum director al uneia dintre cele mai importante instituții ale Ministerului de Război, consilier de Stat, mare-ofițer al Legiunii de Onoare etc., etc.

Baronul Hulot își luase el însuși numele d'Ervy, după locul său de

naștere, pentru a se deosebi de fratele său, celebrul general Hulot, colonel de grenadieri în Garda imperială, pe care Împăratul, după campania din 1809, îl făcuse conte de Forzheim. Fratele mai mare, contele însărcinat să aibă grijă de fratele lui mai mic, îl plasase, din prudență părintească, în administrația militară unde, datorită serviciilor aduse de cei doi frați, baronul obținuse, pe merit, bunăvoința lui Napoleon. Din 1807, baronul Hulot era intendent-general al armatelor din Spania.

După ce sună la ușă, căpitanul se strădui să-și aranjeze haina care i se ridicase atât la spate cât și în față, împinsă de pânțelele său umflat ca o pară. Primit îndată ce fu zărit de un valet în livrea, acest bărbat important și impunător porni în urma valetului, care, deschizând ușa salonului, îl anunță, spunând: „Domnul Crevel!”

Auzind acest nume, foarte potrivit cu înfățișarea celui care îl purta², o femeie înaltă și blondă, arătând foarte bine pentru vârsta ei, se ridică, parcă electrocutată.

— Hortense, îngerașul meu, du-te în grădină cu verișoara ta Bette, îi spuse ea repede fiicei sale, care broda la câțiva pași de ea.

După ce îl salută grațios pe căpitan, domnișoara Hortense Hulot ieși din încăpere pe o ușă cu geam, însoțită de o fată bătrână și uscățivă, care părea mai în vârstă decât baroana, deși avea cu cinci ani mai puțin decât ea.

— Este vorba de căsătoria ta, îi spuse verișoara Bette la ureche tinerei sale verișoare Hortense, fără să pară ofensată de felul în care baroana, neținând deloc seamă de ea, le poftise să iasă din încăpere.

Această purtare, lipsită de orice considerație, a baroanei, ar putea fi explicată, la nevoie, de felul cum era îmbrăcată verișoara Bette.

Această fată bătrână purta o rochie de lână de culoarea strugurilor de Corint, cu o croială și niște panglicuțe ce datau tocmai de pe vremea Restaurației³, cu un gulerăș brodat ce nu putea să valoreze mai mult de trei franci și o pălărie de pai garnisită cu satin albastru, brodată de asemenea cu pai, așa cum vezi la precupețele din Hală. După aspectul pantofilor ei din piele de capră, ce arătau că sunt făcuți de un cizmar de mână a treia, un străin ar fi ezitat să o salute pe verișoara Bette ca pe o rudă a familiei stăpânilor casei, căci semăna perfect cu o croitoreasă ce lucrează cu ziua. Totuși, înainte de a ieși din încăpere, fata cea bătrână îi adresă un discret salut prietenos domnului Crevel, care îi răspunse printr-un semn plin de înțeles.

— Vii mâine, nu-i așa, domnișoară Fischer? îi spuse el.

— N-ai invitați? îl întreabă verișoara Bette.

— Copiii mei și cu tine, atâta, răspunse vizitatorul.

— Bine, spuse ea, atunci contează pe mine.

— Iată-mă, doamnă, sunt la dispoziția dumată, spuse căpitanul din miliția burgheză, salutând-o din nou pe baroana Hulot.

Și se uită la doamna Hulot cu o privire ca aceea pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei⁴, atunci când un actor de provincie crede că e necesar să sublinieze caracterul acestui rol, într-o reprezentație dată la Poitiers sau la Coutances.

— Vă rog să mă urmați, domnule, spuse doamna Hulot, arătând spre o încăpăre învecinată, care, în planul casei, era sală de joc; acolo vom putea vorbi despre afaceri mai bine decât în salonul ăsta.

Această încăpăre nu era despărțită de budoar decât printr-un perete subțire a cărui fereastră dădea spre grădină; doamna Hulot îl lăsă pe domnul Crevel o clipă singur, socotind că e necesar să închidă fereastra și ușa de la budoar, pentru ca nimeni să nu poată să vină să asculte ce vorbesc. Își luă chiar și precauția de a închide ușa cu geam de la salonul mare, surâzându-le fiicei și nepoatei sale, pe care le văzuse stând așezate într-un chioșc vechi din fundul grădini. Se întoarse în încăpăre lăsând deschisă ușa de la sala de jocuri, ca să o audă deschizându-se pe cea de la salonul mare, dacă cineva intra în încăpăre. În timp ce se ducea de colo-colo, baroana, știind că n-o urmărește nimeni, lăsă să i se vadă pe față tot ce gândea; și, cine ar fi privit-o, aproape că s-ar fi înspăimântat de tulburarea sa. Dar când se întoarse de la ușa pe care se intra din salonul cel mare în sala de joc, figura ei se ascunse sub acea rezervă impenetrabilă, de care, la nevoie, par a fi în stare toate femeile, chiar și cele mai sincere.

În timpul acestor pregătiri cel puțin ciudate, bărbatul din garda națională cerceta cu atenție mobilierul din salonul în care se afla. Când văzu perdelele, ce fuseseră pe vremuri roșii, dar care acum erau violet de pricina acțiunii soarelui, și roase la cute din pricină că fuseseră prea mult folosite, covorul ce se decolorase cu totul, mobilele ce-și pierduseră stratul de bronz și a căror mătase plină de pete era, ici și colo, uzată, pe figura sa comună de negustor parvenit se succedă, în chip naiv, expresii de dispreț, de mulțumire și de speranță. Se privea în oglindă, pe deasupra unei vechi pendule Empire⁵, cercetându-se cu atenție din cap până în picioare, când foșnetul rochiei de mătase îi anunță intrarea baroanei. Și într-o clipă, reveni la poziția de dinainte.

După ce se aruncase pe o canapeluța, care cu siguranță că fusese foarte frumoasă pe la 1809, baroana îi făcu semn lui Crevel să se așeze, arătându-i un fotoliu ale cărui brațe se terminau prin niște capete de sfinx, date cu bronz, dar a căror vopsea se descojea, lăsând, pe alocuri, să se vadă lemnul.

— Doamnă, precauțiile pe care le luați sunt un semn minunat

pentru un...

— Om îndrăgostit, replică ea, întrerupându-l.

— Cuvântul e slab, spuse el punându-și mâna dreaptă pe inimă și rostogolindu-și ochii într-un fel în care ar fi făcut, aproape sigur, să pufnească în râs orice femeie care, la rece, i-ar fi văzut expresia... îndrăgostit! îndrăgostit! Poate vrăjit?

— Ascultă, domnule Crevel, reluă baroana, care era prea serioasă ca să poată râde, dumneata ai cincizeci de ani, adică cu zece ani mai puțin decât domnul Hulot, știu asta dar, la vârsta mea, nebuniile unei femei trebuie să fie justificate de frumusețe, de tinerețe, de celebritate, de merite, de ceva strălucitor, care să ne vorbească în așa fel încât să ne facă să uităm de totul, chiar și vârsta pe care o avem. Dacă ai o rentă de cincizeci de mii de livre, vârsta dumitale atârnă mai greu în balanță decât averea; așa că, din tot ceea ce ar putea cere o femeie, dumneata nu ai nimic...

— Și dragostea? spuse bărbatul din garda națională, ridicându-se de pe fotoliu și înaintând spre ea, o dragoste care...

— Nu, domnule, e vorba de încăpățănare! spuse baroana, întrerupându-l, ca să încheie mai repede această scenă ridicolă.

— Da, de încăpățănare și de dragoste, reluă el, dar și de altceva mai important, de niște drepturi...

— Drepturi? strigă doamna Hulot, care deveni, dintr-odată, sublimă în disprețul, sfidarea și indignarea ei. Dar, reluă ea, vorbind așa, n-o să mai terminăm niciodată, și nu ți-am cerut să vii aici ca să discutăm despre motivele care au făcut să fii izgonit din casa asta, în ciuda înrudirii dintre familiile noastre.

— Am crezut ...

— O iei iar de la început! spuse ea. Dar, domnule, dumneata nu vezi din felul nepăsător și degajat în care îți vorbesc despre îndrăgostiți și despre dragoste, adică despre tot ce există mai scârbos pentru o femeie, că sunt absolut sigură că voi rămâne virtuoasă? Nu mă tem de nimic, nici de faptul că aş putea fi bănuită de ceva pentru că stau închisă aici în încăpere cu dumneata. Așa se poartă o femeie slabă? Știi prea bine de ce te-am rugat să vii! ...

— Nu, doamnă, răspunse Crevel cu un aer rece.

Își subție buzele și își reluă poziția de dinainte.

— Voi fi concisă, ca să nu ne mai chinuim așa, spuse baroana Hulot, uitându-se la Crevel.

Acesta făcu o plecăciune plină de ironie, în care un om priceput ar fi recunoscut politețurile unui fost comis-voiajor.

— Fiul nostru s-a căsătorit cu fiica dumitale...

— Ei, ce bine ar fi dacă am putea lua lucrurile de la început... spuse Crevel.

— Această căsătorie nu s-ar mai face, răspunse repede baroana, sunt sigură de asta. Totuși, n-ai de ce să te plângi. Fiul meu este nu numai unul dintre cei mai de seama avocați din Paris, dar iată că, de un an de zile, mai este și deputat, iar debutul său în Cameră este destul de strălucit ca să putem presupune că, nu după mult timp, va ajunge ministru. Victorin a fost numit, în două rânduri, raportor al unor legi importante și ar putea deja să devină, dacă ar vrea, avocat-general la Curtea de Casație. Deci dacă îmi dai a înțelege că ai un ginere fără avere...

— pe care sunt obligat să-l întrețin, reluă Cravel, ceea ce mi se pare că-i și mai rău, doamnă. Din cele cinci sute de mii de franci date ca zestre fiicei mele, s-au dus deja două sute, Dumnezeu știe pe ce!... pe plata datoriilor fiului dumitale, pe mobilarea *mirobolantă* a casei sale, o casă de cinci sute de mii de franci, care aduce un venit de doar cincisprezece mii de franci, pentru că el locuiește în cea mai frumoasă parte a ei, și pentru care datorează două sute șazeci de mii de franci... Venitul de abia acoperă dobânzile datoriei. Anul ăsta îi dau fiicei mele vreo douăzeci de mii de franci, pentru a putea face față cheltuielilor. Iar ginerele meu, care câștigă, se spunea, treizeci de mii de franci la Palat, va lăsa Palatul pentru Cameră...

— Domnule Crevel, vorbele astea nu sunt de nici un folos și ne îndepărtează de la subiect. Dar, ca să sfârșim odată, dacă fiul meu devine ministru și ești numit ofițer al Legiunii de Onoare și consilier la prefectura din Paris, dumneata, un fost negustor de parfumuri, mai ai de ce să te plângi?

— Ah! Iată-ne ajunși și aici. Eu sunt un băcan, un mic negustor, un fost vânzător de cremă de migdale, de apă de Portugalia, de ulei de păr și trebuie să mă simt foarte onorat că mi-am măritat singura mea fată cu fiul domnului baron Hulot d'Ervy și că fiica mea va fi baroană. Ca pe vremea Regenței, a lui Ludovic al XV-lea, *Oeil de boeuf*! 6 Foarte bine... O iubesc pe Célestine așa cum îți iubești singura fiică, o iubesc atât de mult încât, ca să nu-i dau nici vreun frate și nici vreo soră, am acceptat toate neajunsurile văduviei la Paris (și asta în puterea vârstei, doamnă!); dar aflați că, cu toată această neasemuit de mare dragoste pe care o nutresc pentru fiica mea, n-o să-mi cheltuiesc averea pentru fiul dumitale, ale cărui cheltuieli nu-mi par prea clare, mie, un fost negustor...

— Domnule, vezi că chiar acum la Ministerul Comerțului este domnul Popinot, un fost droghist de pe strada Lombards.

— E prietenul meu, doamnă! zise fostul droghist; căci eu, Célestin Crevel, fost vânzător șef la domnul César Birotteau, am cumpărat afacerea

lui Birotteau, socrul lui Popinot, care era un simplu vânzător în prăvălia lui; acesta își amintește mereu de asta, căci nu e deloc orgolios (ce-i drept, e drept) cu oamenii de vază și care posedă o rentă de șaizeci de mii de franci.

— Ei bine, domnule, ideile pe care le califici prin cuvântul *Regență* nu mai sunt valabile într-o epocă în care bărbații sunt acceptați pentru valoarea lor personală. Așa ai procedat și dumneata când ți-ai căsătorit fata cu fiul meu...

— Nu știi cum s-a făcut această căsătorie!... strigă Clevel. Ah! Blestemată viață de burlac! Dacă n-aș fi fost un dezmațat, Célestine ar fi fost astăzi vicontesa Popinot!

— Dar, haide, să nu mai discutăm despre fapte deja împlinite, reluă energic baroana. Să-ți spun mai degrabă că am a mă plânge de purtarea dumitale ciudată. Fiica mea Hortense putea să se mărite, căsătoria depindea numai de dumneata, am crezut că ești animat de sentimente generoase, că dai dreptate unei femei care n-a avut niciodată în inima ei altă imagine decât pe aceea a soțului ei, că recunoști că ea nu poate primi lângă ea un bărbat capabil să o compromită și că te vei grăbi, pentru onoarea familiei cu care te-ai înrudit, să contribui la căsătoria lui Hortense cu domnul consilier Lebas... pe când dumneata, domnule, ai făcut tot ce-ai putut pentru ca ea să nu mai aibă loc...

— Doamnă, răspunse fostul negustor de parfumuri, am procedat ca un om corect. Au venit să mă întrebe dacă cele două sute de mii de franci promiși ca zestre domnișoarei Hortense vor fi plătiți. Am răspuns exact așa: „Nu garantez. Ginerele meu, căruia familia Hulot i-a constituit ca zestre suma aceasta, avea datorii, și cred că, dacă domnul Hulot d'Ervy ar muri mâine, văduva lui ar rămâne fără o lețcaie.” Asta am spus, frumoasa mea doamnă.

— Oare, domnule, ați fi vorbit în același fel dacă, pentru dumneata, mi-aș fi uitat îndatoririle? Întrebă doamna Hulot, uitându-se fix la Clevel.

— N-aș fi avut dreptul să spun aceleași lucruri, dragă Adeline, strigă ciudatul îndrăgostit, tăindu-i baroanei vorba căci, în acest caz, ai fi găsit zestre în portofelul meu...

Și, vrând să dovedească adevărul spuselor sale, grăsunul de Clevel se lăsă în genunchi și sărută mâna doamnei Hulot, luând drept ezitare starea de oroare mută în care căzuse baroana la auzul acestor cuvinte.

— Să cumpăr fericirea fiicei mele cu prețul... O! ridică-te, domnule, sau sun.

Fostul droghist se ridică de jos cu mare greutate. Acest lucru îl înfurie atât de tare, încât își reluă poziția militărească. Aproape toți bărbații au câte o postură preferată, despre care cred că la scoate în evidență toate

calitățile cu care i-a înzestrat natura. În cazul domnului Crevel, această atitudine consta în a-și încrucișa brațele ca Napoleon, a-și întoarce capul pe trei sferturi și a arunca o privire ca aceea din portretul pe care i-l făcuse un pictor, adică spre orizont.

— Să rămâi credincioasă, spuse el, subliniindu-și furia, să rămâi credincioasă unui desfrâ...

— Unui soț, domnule, unui soț care o merită, reluă doamna Hulot, întrerupându-l pe Crevel ca să nu-l lase să rostească un cuvânt pe care nu voia să-l audă.

— Doamnă, mi-ai scris să vin, vrei să afli motivele purtării mele, mă aduci la disperare cu aerul dumitale de împărăteasă, cu aroganța și cu disprețul dumitale! Te porți ca și cum aș fi un negru! Îți repet, crede-mă! Am dreptul să... să-ți fac curte... căci... Dar te iubesc destul ca să tac...

— Vorbește, domnule, peste câteva zile voi avea patruzeci și opt de ani, nu sunt o proastă și-o ipocrită, pot să ascult orice...

— Îmi dai cuvântul dumitale de femeie cinstită, căci dumneata ești, din nefericire, pentru mine, o femeie cinstită, că n-o să spui niciodată, nimănui, că eu ți-am dezvăluit acest secret?...

— Dacă asta e condiția ca să-mi dezvălui taina, jur că nu spun nimănui, nici chiar soțului meu, care este persoana de la care am aflat grozăviile pe care mi le dezvălui.

— Cred și eu, căci nu-i vorba decât de dumneata și de el...

Doamna Hulot se făcu albă la față.

— A, dacă îl mai iubești încă pe Hulot, vei suferi! Vrei să tac?

— Vorbește, domnule, căci e vorba, după cum spui, de a justifica în ochii mei ciudatele declarații pe care mi le-ai făcut, și încăpățânarea cu care chinuiești o femeie de vârsta mea, care nu vrea decât să-și mărite fata și apoi să moară în pace!

— Vezi, ești nesuferită...

— Eu, domnule?

— Da, frumoasă și nobilă creatură! strigă Crevel, ai suferit prea mult...

— Domnule, te rog taci și ieși afară! sau vorbește-mi cum se cuvine.

— Doamnă, știi cum ne-am cunoscut, domnul Hulot și cu mine? La amantele noastre, doamnă.

— Vai, domnule...

— La amantele noastre, doamnă, repetă Crevel pe un ton melodramatic și schimbându-și poziția ca să facă un gest cu mâna dreaptă.

— Ei, și-apoi?... întrebă baroana cu mult calm, spre marea mirare a

lui Crevel.

Seducătorii, animați de motive mărunte, nu înțeleg niciodată marile suflete.

— Sunt vădov de cinci ani de zile, reluă Crevel vorbind ca un om care va spune o poveste, și, nevrând să mă recăsătoresc, în interesul fiicei mele, pe care o ador, și nevrând nici să am relații amoroase la mine acasă, deși aveam pe vremea aceea o vânzătoare foarte drăguță, am luat sub protecția mea, cum se spune, o micuță vânzătoare de cincisprezece ani, de o frumusețe miraculoasă, și de care, mărturisesc, m-am îndrăgostit nebunește. Așa că, doamnă, am rugat-o pe mătușa mea, pe care am adus-o de pe meleagurile mele (pe sora mamei mele!), să stea cu această minunată făptură și să vegheze ca să rămână cât se poate de cuminte, dată fiind situația, oarecum, să zic, ilicită!... Micuța, care se vedea bine că are vocație pentru muzică, a luat lecții și a primit o educație aleasă (trebuia să aibă o ocupație!). Și, de altfel, voiam să fiu pentru ea, în același timp, atât tată, cât și binefăcător, și — ca s-o spun de-a dreptul — amant; să prind deodată doi iepuri, să săvârșesc o faptă bună și să am și o amantă. Am fost fericit timp de cinci ani. Micuța are o voce dintre acelea ce reprezintă pentru un teatru o comoară, și n-o pot califica altfel decât spunând că este un Duprez⁷ cu fustă. Am cheltuit două mii de franci pe an numai ca să-i șlefuiesc talentul de cântăreață. Fata m-a făcut să înnebunesc după muzică; pentru ea și pentru fiica mea am luat o lojă la Opera italiană. Mă duceam la teatru, pe rând, într-o zi cu Célestine și într-o zi cu Josépha...

— Cum, cu vestita cântăreață?

— Da, doamnă, reluă Crevel cu mândrie, vestita cântăreață Josépha îmi datorează totul... Când micuța a împlinit douăzeci de ani, în 1834, crezând că s-a legat de mine pe vecie, și devenind foarte slab în fața dorințelor ei, am vrut să-i ofer unele distracții și am lăsat-o să se apropie de o actriță drăguță și tânără, al cărei destin semăna oarecum cu al ei. Actrița aceasta îi datora și ea totul unui protector care îi dăduse o educație aleasă. Acest protector era baronul Hulot...

— Știu, domnule, răspunse baroana cu o voce calmă, deloc tulburată.

— O, doamne! strigă Crevel, din ce în ce mai uluit. Bine! Dar știi că monstrul tău de bărbat *a protejat-o* pe Jenny Cadine de la vârsta de treisprezece ani?

— Ei bine, domnule, și ce mai vrei să-mi spui? zise baroana.

— Cum Jenny Cadine, reluă fostul negustor, avea douăzeci de ani, ca și Josépha, când ele s-au cunoscut, baronul juca rolul lui Ludovic al XV-lea față de domnișoara de Romans⁸ încă din 1826, și dumneata aveai pe

atunci cu doisprezece ani mai puțin...

— Domnule, am avut motivele mele să-i las domnului Hulot toată libertatea.

— Această minciună, doamnă, va fi de ajuns ca să șteargă toate păcatele pe care le-ai săvârșit și îți va deschide poarta paradisului, replică Crevel cu un aer plin de înțelesuri, care o făcu pe baroană să roșească. Femeie sublimă și adorată, asta s-o spui altcuiva; dar nu mie, Crevel, care, crede-mă, am chefuit de prea multe ori în patru, cu desfrânatul dumitale soț, ca să știu cât de mult valorezi! Uneori, între două pahare de vin, își făcea reproșuri, vorbindu-mi despre marile dumitale calități. O, te cunosc foarte bine: ești un înger. Între o fată de douăzeci de ani și dumneata, un om desfrânat poate că ar ezita, dar eu nu.

— Domnule!...

— Bine, mă opresc... Dar află, femeie sfântă și demnă, că soții, când sunt amețiți de băutură, le povestesc amantelor multe lucruri despre soțiile lor și acestea se prăpădesc de râs.

Lacrimile de rușine care se rostogoleau printre genele frumoase ale doamnei Hulot, îl făcură pe Crevel să tacă și să nu se mai gândească să-și reia poziția militărească.

— Dar să spun mai departe, zise el. Baronul și cu mine, ne-am apropiat unul de altul prin amantele noastre. Baronul, ca toți vicioșii, este un om foarte amabil și cumsecade. Da, caraghiosul ăsta mi-a plăcut! Avea tot felul de idei năstrușnice, dar să lăsăm amintirile... Am devenit ca doi frați... Ticălosul ăsta, foarte în genul celor din vremea Regenței, încerca să mă strice și pe mine, predicându-mi saint-simonismul în materie de femei și băgându-mi în cap tot felul de idei de mare senior și aristocrat; dar eu o iubeam atât de mult pe Josépha mea, încât m-aș fi căsătorit cu ea, dacă nu mi-ar fi fost frică să n-am copii. Ca doi tați bătrâni, și ca prieteni ce eram, cum să nu ne gândim să ne căsătorim copii? După trei luni de la căsătoria fiului său cu fiica mea Célestine, ticălosul de Hulot (nu știu cum să îi rostesc numele, căci ticălosul acesta ne-a înșelat pe amândoi, doamna!...), mi-a luat-o pe micuța Josépha. Știa că fusese înlocuit în inima lui Jenny Cadine, ale cărei succese erau din ce în ce mai răsunătoare, de un tânăr consilier de Stat și de un artist, și mi-a furat-o pe drăguța mea amantă, o minune de fată; sunt sigur că ai văzut-o la Opera italiană unde baronul, cu trecerea de care se bucură, a introdus-o. Bărbatul dumitale nu-i chibzuit ca mine, care sunt foarte calculat în toate ale mele (el fusese deja bine jupuit de bani de Jenny Cadine, care îl costase aproape treizeci de mii de franci pe an). Ei bine, află că se va ruina definitiv pentru Josépha. Josépha, doamnă, este evreică, o cheamă Mirah (este anagrama pentru Hiram), un cifru israelit

pentru a putea să o recunoască, fiindcă ea este o copilă părăsită în Germania (cercetările care s-au făcut dovedesc că este fiica naturală a unui bogat bancher evreu). Teatrul, și mai ales învățămintele pe care Jenny Cadine, doamna Schontz, Malaga, Carabine i le-au dat despre felul în care trebuie să se poarte cu bătrânii, acestei micuțe pe care eu o deprinsesem cu o viață cinstită și modestă, au trezit în ea atracția instinctivă a primilor evrei pentru aur și bijuterii, pentru Vițelul de aur! Celebra cântăreață devenind tot mai lacomă de bani, vrea să fie bogată, foarte bogată. Așa că nu risipește nimic din ceea ce se risipește cu ea. Și-a încercat puterile pe domnul Hulot, pe care l-a jumulit bine, ba chiar l-a lăsat fără nici o para. Nenorocitul ăsta, după ce a luptat împotriva unui Keller și a marchizului d'Esgrignon, amândoi îndrăgostiți nebunește de Josépha, ca și contra adoratorilor ei necunoscuți pe care nu-i mai pun la socoteală, se trezește că i-o fură ducele acela putred de bogat care sprijină artele. Cum îi spune? ... Un pitic... Da, ducele d'Hérouville. Acest mare senior are pretenția ca Josépha să fie numai a lui. Toată lumea curtezanelor vorbește numai despre asta, doar baronul nu știe nimic; căci în arondismentul treisprezece, ca și în toate celelalte, amantul, ca și soțul, este ultimul care află că este înșelat. Îmi înțelegeți acum drepturile? Soțul dumitale, frumoasă doamnă, m-a lipsit de o femeie ce era fericirea mea, de singura bucurie pe care am avut-o de când am rămas văduv. Da, dacă n-aș fi avut nenorocirea să-l întâlnesc pe babalâcul ăsta ce-o face pe tinerelul, Josépha ar fi și acum a mea; căci eu n-aș fi introdus-o niciodată în teatru și ar fi rămas o necunoscută, cuminte și a mea. Oh, dacă ai fi văzut-o acum opt ani: era subțire și plină de vioiciune, cu tenul auriu de andaluză, cum se spune, cu păr negru și strălucitor ca mătasea, cu ochi ce parcă te fulgerau, cu gene lungi și negre; avea gesturi distinse de ducesa, modestia sărăciei și o grație firească, și era drăgălașă ca o câprioară. Din vina domnului Hulot, farmecele și puritatea ei au devenit o capcană de prins bogătași și de vânat parale. Micuța este acum regina desfrânatelor după cum se spune. Îi *provoacă* pe toți, ea care nici măcar nu știa ce înseamnă cuvântul ăsta!

În clipa aceea, fostul negustor de parfumuri își șterse ochii, din care se rostogoleau câteva lacrimi. Sinceritatea acestei dureri o impresionează pe doamna Hulot și o făcu să iasă din visarea în care căzuse.

— Și, doamnă, oare la cincizeci și doi de ani mai poți găsi o asemenea comoară? La vârsta mea dragostea costă treizeci de mii de franci pe an, știi asta de la soțul dumitale, iar eu o iubesc prea mult pe Célestine ca să o ruinez. Încă de când te-am văzut la prima serată pe care ai dat-o, n-am înțeles cum ticălosul ăsta de Hulot poate întreține o Jenny Cadine... Erai ca o împărăteasă. Doamnă, nu ai nici treizeci de ani, reluă el, îmi pari

tână, ești frumoasă. Pe cuvântul meu de onoare, în ziua aceea am fost profund impresionat, îmi spuneam: „Dacă n-aș avea-o pe Josépha, și pentru că Hulot își neglijează soția, ea mi s-ar potrivi ca o mânășă.” Ah, iartă-mă! e un cuvânt care mi-a rămas din fosta mea meserie. Din când în când redevin negustorul de parfumuri de altădată și asta mă împiedică să aspir la deputăție. Când am fost înșelat, în chip laș, de baron, căci între niște vechi pehlivani ca noi, amanta prietenului trebuie să fie un lucru sfânt, am jurat să-i iau soția. Așa e drept. Baronul n-ar avea nimic de spus și n-am fi pedepsiți în nici un fel. M-ai dat pe ușă afară ca pe un câine răios la primele cuvinte pe care le-am spus despre ceea ce simt; dar, prin asta, n-ai făcut decât să-mi sporești dragostea și încăpățânarea, și vei fi a mea.

— În ce fel?

— Nu știi, dar așa va fi. Știi, doamnă, un imbecil de negustor de parfumuri (la pensie!), care nu are în cap decât o idee, este mai puternic decât un om mai învățat, care are în mintea lui mii de gânduri. Sunt îndrăgostit *nebunește* de dumneata, și dumneata ești răzbunarea mea! Este ca și cum aș iubi de două ori. Îți vorbesc deschis, ca un om hotărât. Așa cum dumneata îmi spui „nu voi fi a dumitale”, tot așa și eu îți vorbesc la rece. Și, după cum se spune, joc cu cărțile pe masă. Da, odată și-odată, vei fi a mea... Da, chiar și la cincizeci de ani, vei fi amanta mea. Așa se va întâmpla, căci de la soțul dumitale mă aștept la orice.

Doamna Hulot se uită la acest burghez calculat cu niște ochi atât de ficși și de îngroziți, încât Crevel crezu că înnebunise și se opri.

— Dumneata ai vrut-o, m-ai copleșit cu disprețul dumitale și m-ai înfruntat; în sfârșit, am vorbit! spuse el, simțind nevoia să-și justifice duritatea ultimelor cuvinte.

— Oh! fata mea, fata mea! strigă baroana cu o voce sfâșietoare.

— Nu mai vreau să știu de nimic! reluă Crevel. În ziua în care mi-a luat-o pe Josépha, eram asemenea unei tigroaice căreia i s-au luat puii... Eram așa cum ești dumneata acum. Fiica dumitale! Ea este pentru mine mijlocul de a te avea. Da, am făcut ca această căsătorie a fiicei dumitale să nu aibă loc!... Și n-o vei căsători fără ajutorul meu! Oricât de frumoasă ar fi domnișoara Hortense, tot are nevoie de o zestre...

— Din nefericire, așa-i! spuse baroana, ștergându-și ochii.

— Încearcă să-i ceri baronului zece mii de franci, spuse Crevel, care își reluă poziția țeapănă de la început.

Apoi așteptă o clipă, ca un actor care *vrea să sublinieze* ceva.

— Dacă i-ar avea, i-ar de celei care o va înlocui pe Josépha, spuse el, ridicând puțin vocea. Oare odată ce-ai pornit pe drumul acesta te mai poți opri? Îi plac prea mult femeile! (În toate, calea de mijloc e cea mai

bună, după cum a spus regele nostru⁹.) Și apoi intervine și vanitatea! E un bărbat frumos! Pentru plăcerea sa vă va nenoroci pe toți. De altfel, sunteți deja pe cale de a vă ruina. Uite, de când n-am mai pus piciorul în casa dumitale, n-ați fost în stare să reînnoiți mobila din salon. Stofele rupte ale mobilelor vorbesc despre lipsa banilor. Care ginere nu va pleca înspăimântat de dovezile abia ascunse ale celei mai groaznice sărăcii, aceea a oamenilor din lumea bună? Am fost negustor, mă pricep la asta. Nimeni nu știe mai bine decât un negustor din Paris să deosebească bogăția reală de cea aparentă... N-aveți un ban, spuse el cu voce scăzută. Asta se vede din tot ce ne înconjoară, chiar și de felul cum arată livreaa valetului. Vrei să-ți dezvălui niște mistere îngrozitoare pe care nu ți le spune nimeni?...

— Domnule, zise doamna Hulot care plângea în hohote. Ajunge! Ajunge!

— Află că ginerele meu îi dă bani tatălui său; asta voiam să-ți spun la început, atunci când ți-am vorbit despre cheltuielile fiului dumitale. Dar eu veghez asupra intereselor fiicei mele... fii liniștită!

— Oh, nu doresc decât să îmi mărit fata și să mor!... spuse nefericita femeie, pierzându-se cu firea

— Știi ce trebuie să faci? reluă Crevel

Doamna Hulot îi aruncă lui Crevel o privire plină de speranță, care îi schimbă atât de repede fizionomia, încât chiar și numai asta ar fi trebuit să fie de ajuns să-l înduioșeze pe Crevel și să-l facă să renunțe la proiectul lui ridicol.

— Vei mai fi frumoasă încă zece ani, îi spuse Crevel, reluându-și poziția favorită; fii drăguță cu mine, și domnișoara Hortense e ca și măritată. Hulot mi-a dat dreptul, așa cum îți spuneam, să fac târgul, lucrând pe față, și nu se va supăra. În ultimi trei ani, mi-am fructificat capitalurile, căci n-am mai făcut decât puține petreceri. Am câștigat trei sute de mii de franci peste ce aveam; ți-i dau dumitale...

— Ieși afară, domnule, spuse doamna Hulot, ieși din casa asta și să nu mai apari niciodată în fața mea. Dacă nu m-ai fi adus în situația de a trebui să aflu taina lașității dumitale în demersurile pentru căsătoria lui Hortense... Da, a lașității dumitale... reluă ea la un gest a lui Crevel. Cum să lăsăm dușmănia dintre noi să apese asupra biete fete, o ființă atât de frumoasă și de nevinovată?... Fără această necesitate care îmi sfâșia sufletul meu de mamă, n-ai fi ajuns niciodată să vorbești cu mine, și nici să mai intri în casa mea. Treizeci și doi de ani în care am fost cinstită și credincioasă soțului meu nu vor pieri sub presiunea domnului Crevel...

— Fost negustor de parfumuri, succesor al lui César Birotteau, *À la Reine des Roses*, de pe strada Saint-Honoré, spuse batjocoritor Crevel, fost

ajutor de primar, căpitan în Garda națională, cavalier al Legiunii de Onoare, întocmai ca și predecesorul meu.

— Domnule, reluă baroana, domnul Hulot, după ce i-a fost credincios douăzeci de ani, poate că s-a săturat de soția lui; dar asta nu mă privește decât pe mine; însă, după cum vezi, el și-a ascuns bine infidelitățile, căci eu n-aveam habar că ți-a luat locul în inima lui Josépha...

— O, strigă Crevel, dar cu ce preț, doamnă... Fetișcana asta îl costă, de doi ani încoace, mai mult de o sută de mii de franci. Și n-ai aflat încă totul...

— Încetează, domnule Crevel. Nu voi renunța, de dragul dumitale, la fericirea pe care o simte o mamă când își poate îmbrățișa copiii fără să aibă vreo remușcare și când se vede respectată și iubită de familie, și îmi voi încredința sufletul lui Dumnezeu fără vreo pată...

— *Amin!* spuse Crevel, cu acea amărăciune diabolică care se răspândește pe fața oamenilor cu pretenții când au dat greș din nou în asemenea încercări. N-ai ajuns încă pe culmile sărăciei, nu cunoști încă rușinea... dezonoarea... Am încercat să te lămuresc, voiam să te salvez, pe dumneata și pe fiica dumitale! Ei bine, vei fi ca în parabola modernă a *tatălui risipitor*, de la prima și până la ultima literă. Lacrimile și mândria dumitale mă impresionează, căci este îngrozitor să vezi cum plânge femeia pe care o iubești!... spuse Crevel, așezându-se. Dragă Adeline, singurul lucru pe care pot să ți-l făgăduiesc este că nu voi face nimic împotriva dumitale, și nici împotriva soțului dumitale; dar să nu mai trimiți niciodată la mine după informații. Asta-i!

— Ce-i de făcut? strigă doamna Hulot.

Până aici, baroana susținuse în chip curajos triplele torturi pe care această explicație i le impunea inimii sale, căci ea suferea atât ca femeie, cât și ca mamă și soție. Într-adevăr, atât timp cât socrul fiului său se arătase distant și agresiv, ea găsisese puterea în rezistența pe care o opunea brutalității negustorului; dar cumsecădenia pe care o arăta acum, cu toată exasperarea lui de amant respins și de chipeș ofițer din garda națională umilit, o slei de puteri; își răsuci mâinile și izbucni în lacrimi; era atât de deprimată, încât îl lăsă pe Crevel, care stătea în genunchi în fața ei să-i sărute mâinile.

— Doamne! ce-o să se întâmple cu noi? reluă ea, ștergându-și ochii. Oare o mamă poate să privească liniștită cum fiica sa pierde sub ochii ei? Care va fi soarta unei ființe atât de minunate, ce-a dus o viață cinstită lângă mama ei și pe care natura a înzestrat-o cu atâtea daruri! În unele zile, ea se plimbă prin grădină, tristă, fără să știe de ce; o găsesc cu lacrimi în ochi.

— Are douăzeci și unu de ani, zise Crevel.

— Oare trebuie s-o trimit la mănăstire? întrebă baroana; dar în asemenea crize religia este adeseori neputincioasă în fața naturii și până și fetele ce-au primit cea mai religioasă educație își pierd capul!... Dar, ridică-te, domnule, nu vezi că totul s-a sfârșit între noi, că îmi faci silă, că ai distrus ultima speranță a unei mame?

— Dar dacă aș face-o să renască? zise el.

Doamna Hulot îl privi pe Crevel cu o expresie deznădăduită, care îl mișcă; dar își înăbuși sentimentul de milă, când își aminti de cuvintele: *îmi faci silă!* Virtutea este întotdeauna cam prea dintr-o bucată; ea nu cunoaște nuanțele și tertipurile cu ajutorul cărora poți ieși dintr-o situație neplăcută.

— În ziua de azi nu poți mărita fără zestre o fată atât de frumoasă ca domnișoara Hortense, continuă Crevel, reluându-și aerul scorțos. Fiica dumitale este o frumusețe dintre acelea care-i înspăimântă pe soți; este ca un cal de lux care cere îngrijiri prea costisitoare pentru a-și găsi mulți cumpărători. Mergi pe jos, la braț, cu o femeie ca aceasta? Toată lumea se uită la tine, te urmărește, îți dorește soția. Acest succes îi neliniștește pe mulți bărbați, care nu vor să ajungă să ucidă amanți; căci, la urma urmei, niciodată nu poți ucide decât unul. În situația în care ești nu-ți poți mărita fata decât în trei feluri: unul ar fi ajutorul meu, dar asta nu vrei; al doilea ar fi să găsești un bătrân de șaizeci de ani, foarte bogat, care n-are copii și care ar vrea să aibă unul; e greu, dar asta se mai întâmplă, există destui bătrâni care iau sub protecția lor fete ca Josépha și ca Jenny Cadine; de ce nu s-ar găsi unul care să facă această prostie în mod legal?... Dacă n-ar fi Célestine și cei doi nepoți, m-aș căsători chiar eu cu Hortense. Ultima soluție este cea mai ușoară...

Doamna Hulot înălță capul și se uită neliniștită la fostul negustor de parfumuri.

— Parisul este un oraș în care își dau întâlnire toți oamenii energici, care cresc pe pământul Franței întocmai ca niște plante sălbatice; aici mișună multe talente, oameni care n-au încă nici un rost, dar care sunt curajoși și capabili de orice, și chiar să facă avere... Ei, bine, tinerii ăștia... (Servitorul dumitale, aici de față, a fost și el, la vremea sa, unul dintre ăștia și i-a cunoscut... Ce avea du Tillet, ce avea Popinot, acum douăzeci de ani? Se învârtteau amândoi prin prăvălia lui nenea Birotteau, fără să aibă nici un alt capital în afară de dorința de a parveni, care, după mine, face cât cel mai frumos capital!... Banii se duc, moralul nu!... Ce aveam eu? Dorința de a parveni și mult curaj. Acum du Tillet este egalul celor mai importanți oameni. Micuțul Popinot, cel mai bogat negustor de cosmetice de pe strada Lombards, a devenit deputat, și-acum este ministru...) Ei bine, unul dintre acești *condottieri*¹⁰, așa cum li se spune, slujitori ai peniței sau ai penelului,

este singura ființă din Paris, în stare să se căsătorească cu o fată frumoasă, dar săracă, căci acești tineri au mult curaj în toate. Domnul Popinot s-a căsătorit cu domnișoara Birotteau, fără să tragă nădejdea că va primi vreun ban zestre. Oamenii ăștia sunt de-a dreptul nebuni! Cred în iubire, așa cum cred în norocul și calitățile lor!... Caută un bărbat energic și întreprinzător care să se îndrăgostească de fiica dumitale și el o va lua în căsătorie fără să țină seama de situația prezentă. Trebuie să recunoașteți că, pentru un dușman, nu sunt lipsit de generozitate, căci sfatul pe care ți-l dau pledează împotriva mea.

— Domnule Crevel, dacă vrei să-mi fi prieten, renunță la ideile dumitale ridicole!...

— Ridicule? Doamnă, nu te desconsidera în felul acesta, privește-te. Te iubesc și, într-o zi, vei veni la mine! Vreau să-i pot spune lui Hulot: „Mi-ai luat-o pe Josépha, acum soția ta este a mea!... ” E vechea lege a talionului! Și îmi voi duce la îndeplinire planul acesta, la care nu voi renunța decât dacă dumneata te-ai urâți cu totul. Voi reuși, și ai înțeles pentru ce, spuse el reluându-și poziția preferată și uitându-se atent la doamna Hulot.

— Dar dumneata nu vei găsi nici vreun bătrân și nici vreun tânăr îndrăgostit, reluă el după o pauză, pentru că îți iubești prea mult fata pentru a o da pe mâinile unui bătrân desfrânat și pentru că dumneata, baroana Hulot, sora bătrânului locotenent-general ce-i comanda pe bătrânii grenadieri din vechea Gardă, nu te vei resemna să-ți iei ca ginere un bărbat energic și întreprinzător de oriunde; căci el ar putea fi un simplu muncitor, așa cum cutare milionar de azi era, cu zece ani în urmă, un simplu mecanic, un simplu șef de echipă sau un simplu maestru într-o fabrică. Și atunci, văzând că fata ta, mânăta de cei douăzeci de ani ai ei, este în stare să te dezonozeze, îți vei spune: „E mai bine să mă dezonzor eu; și, dacă domnul Crevel vrea să păstreze secretul ăsta, voi câștiga zestrea fetei mele, adică cele două sute de mii de franci, în schimbul a zece ani de legătură amoroasă cu acest fost negustor de mănuși... cu taica Crevel!... ” Nu-i așa că te plictisesc și că ceea ce îți spun e cu totul imoral? Dar dacă ai fi mistuită de o pasiune irezistibilă, ai găsi, ca să-mi cedezi, tot felul de argumente, așa cum își găsesc toate femeile care iubesc... Ei bine, interesul fiicei tale, Hortense, îți va oferi asemenea argumente, și conștiința ta va capitula.

— Hortense are un unchi.

— Care, taica Fischer? Nu stă prea bine cu banii, și asta tot din cauza baronului, care rade tot ce găsește prin casele de bani care-i ies în cale.

— Conteul Hulot...

— A, doamnă, soțul dumitale a tocat deja economiile bătrânului locotenent-general; cu banii lui i-a mobilat cântăreței casa. Așadar mă lași să plec fără nici o speranță?

— Adio, domnule. De o pasiune pentru o femeie de vârsta mea te vindeci repede, și poate vei ajunge la gânduri mai creștinești. Dumnezeu îi ocrotește pe cei nefericiți...

Baroana se ridică de pe scaun, ca să-l oblige pe căpitan să se retragă, și îl conduse în salonul cel mare.

— Oare este firesc ca frumoasa doamnă Hulot să trăiască printre asemenea zdrențe? spuse el.

Și arătă spre o lampă veche, spre o lustră ce-și pierduse stratul de aur cu care fusese poleită, spre covorul ros până la urzeală, spre toate aceste resturi ale bogăției de altădată care făceau ca marele salon alb, roșu și auriu să semene acum cu un cadavru al serbărilor imperiale¹¹.

— Domnule, peste toate acestea strălucește virtutea. Și n-aș vrea ca, pentru a avea o mobilă minunată, să fac din frumusețea pe care mi-o atribui, o *capcană de prins bogătași și de vânat parale*.

Căpitanul își mușcă buzele, recunoscând vorbele cu care înfierase lăcomia lui Josépha.

— Și pentru cine toată această statornicie? întrebă el.

În timpul acesta, baroana îl conduse pe fostul negustor de parfumuri până la ușă.

— Pentru un desfrânat!... adăugă el făcând o mutră de milionar virtuos.

— Domnule, dacă ai avea dreptate, sentimentele mele statornice ar reprezenta un merit. Asta-i tot.

După ce îl salută așa cum îl saluți pe omul de care vrei să scapi, baroana îl părăsi și îi întoarse spatele cu o mișcare prea rapidă ca să-l mai poată vedea, pentru o ultimă dată, cum își ia poziția militărească. Se duse să deschidă ușile pe care le închisese, așa că nu putu observa gestul amenințător cu care Crevel își luă rămas-bun de la ea. Mergea cu un pas mândru și nobil, ca o martiră în Colosseum¹². Dar era istovită, căci se trânti pe divanul din budoarul ei albastru, ca o femeie căreia i s-a făcut rău, și rămase cu ochii fixați pe chioșcul ruinat, unde fata ei stătea de vorbă cu verișoara Bette.

Din primele zile ale căsătoriei ei și până în acel moment, baroana își iubise soțul, așa cum Joséphine l-a iubit pe Napoleon¹³, cu o dragoste plină de admirație, cu o dragoste maternă, cu o dragoste lașă. Chiar dacă nu cunoscuse amănuntele pe care Crevel i le dezvăluise, ea știa foarte bine că, de douăzeci de ani încoace, baronul Hulot o înșela; dar își pusese pe ochi o

pânză de plumb, plânsese în tăcere, și nu-i adresase niciodată nici un cuvânt de reproș. În schimbul acestei blândeți îngerești, se bucurase din partea soțului ei de venerație și de un fel de cult, aproape divin. Afecțiunea pe care o femeie o poartă soțului ei, respectul cu care îl înconjoară, sunt contagioase în familie. Hortense credea că tatăl ei reprezintă un model de iubire conjugală. Iar în ceea ce îl privește pe Hulot-fiul, crescut în sentimentul de admirație față de baron, în care toată lumea vedea unul dintre giganții care l-au urmat pe Napoleon, el știa foarte bine că situația sa se datorează numelui, poziției și considerației de care se bucura baronul; de altfel, impresiile din copilărie au întotdeauna o mare influență, și el se mai temea încă de tatăl lui; așa că, chiar dacă ar fi bănuț infidelitățile dezvăluite de Crevel, fiind prea plin de respect față de tatăl său ca să se plângă de ele, le-ar fi găsit scuze din motive ce țin de felul în care bărbații privesc aceste lucruri.

Acum trebuie să explicăm devotamentul extraordinar pe care frumoasa și nobila femeie îl avea față de soțul ei. Iată în câteva cuvinte povestea vieții sale.

Într-un sat situat la granițele Lorenei, la poalele munților Vosgi, trei frați, cu numele de Fischer, se înrolară, în urma apelului făcut de republicani, în armata numită a Rinului¹⁴.

În 1799, cel de-al doilea dintre frați, André, vădov și tată al doamnei Hulot, își lăsa fiica în grija fratelui mai mare, Pierre Fischer; rănit în 1797, acesta, inapt de luptă fiind, făcu unele afaceri în Transporturile Militare, serviciu pe care îl obținuse prin protecția comisarului-ordonator Hulot. Venind de la Strasbourg, Hulot făcu cunoștință cu familia Fischer. Tatăl și fratele mai mic al lui Adeline erau pe atunci furnizori de furaje în Alsacia.

Adeline, care avea atunci șaisprezece ani, putea fi comparată cu vestita doamnă du Barry, care era, ca și ea, o fiică a Lorenei. Era una dintre acele frumuseți desăvârșite, orbitoare, una dintre femeile ce semănau cu doamna Tallien și pe care Natura le făurește cu foarte mare grijă, dându-le cele mai prețioase daruri: distincție, noblețe, grație, finețe, eleganță, o carnație minunată, un ten făcut în acel atelier necunoscut în care lucrează hazardul. Aceste femei frumoase seamănă toate între ele. Bianca Capello, al cărei portret este una dintre capodoperele lui Bronzino, Venus a lui Jean Goujon, al cărei model este vestita Diane de Poitiers, signora Olympia, al cărei portret se află la galeria Doria, și, în sfârșit, Ninon, doamna du Barry, doamna Tallien, domnișoara Georges, doamna Récamier¹⁵, toate aceste femei care au rămas frumoase în ciuda anilor, a pasiunilor sau a vieții lor pline de plăceri, au în statură, în ținută și în caracterul frumuseții lor unele

asemănări izbitoare, încât îți vine să crezi că, în oceanul generațiilor, există un curent afrodisiac din care se nasc toate aceste Venus, fiice ale aceleiași unde sărate!

Adeline Fischer, una dintre cele mai frumoase femei din acest trib divin, avea trăsăturile sublime, liniile unduioase, țesătura de vinișoare a femeilor care s-au născut regine. Părul blond pe care mama noastră Eva l-a primit din mâna lui Dumnezeu, o statură împăratească, o înfățișare plină de maiestate, un profil imperial, o modestie rustică îi făcea pe toți bărbați pe care îi întâlnea în cale să se oprească și să o privească fermecați, așa cum admiră iubitorii de pictură un tablou de Rafael; de aceea, văzând-o, comisarul-ordonator făcu din domnișoara Adeline Fischer soția sa, în timp legal, spre marea uimire a fraților Fischer, învățați să își admire superiori.

Fratele cel mare, soldat în 1792¹⁶, grav rănit în bătălia de la Wissembourg, îl adora pe împăratul Napoleon și admira nespus de mult tot ce avea vreo legătură cu Marea Armată. Ceilalți doi, André și Johann, vorbeau cu mult respect despre comisarul-ordonator Hulot, acest protejat al împăratului, căruia, de altfel, îi datorau totul, căci Hulot d'Ervy, văzându-i inteligenți și cinstiți, îi luase de la paza convoaielor militare și îi pusese în fruntea unui serviciu de aprovizionări urgente. Frații Fischer aduseseră servicii în timpul campaniei de la 1804¹⁷. Hulot, după ce se încheiasă pacea, îi ajutase să devină furnizori de furaje în Alsacia, fără să știe că va fi trimis, mai târziu, la Strasbourg, pentru a pregăti campania din 1806¹⁸.

Această căsătorie a fost, pentru tânăra țărăncă, precum o Înălțare la Ceruri. Frumoasa Adeline trecu de-a dreptul din noroaiele satului său în paradisul Curții Imperiale. Căci, chiar atunci, comisarul-ordonator, unul dintre bărbații cei mai muncitori, mai cinstiți și mai activi din corpul său de armată, fu făcut baron și, chemat în prejma împăratului, devenind membru al Gărzii Imperiale. Această frumoasă țărăncă avu puterea să-și facă educația din iubire pentru soțul ei, de care era îndrăgostită nebunește. De altfel, ca bărbat, comisarul-ordonator șef era ceea ce Adeline era ca femeie. Apartinea corpului de elită al bărbaților frumoși. Înalt, bine făcut, blond, cu ochii de un albastru irezistibil, strălucitori și plini de farmec, cu o ținută elegantă, el se remarcase printre bărbați ca d'Orsay, Forbin, Ouvrard¹⁹, făcând parte din batalionul celor mai frumoși bărbați din Imperiu. Cariera galantă a acestui bărbat pătruns de ideile din timpul Directoratului²⁰ în materie de femei, a fost întreruptă multă vreme de iubirea lui conjugală.

Pentru Adeline, baronul a fost deci, încă de la început, un fel de Dumnezeu care nu putea greși; ea îi datora totul: averea, căci se plimba cu trăsură și locuia într-un palat, bucurându-se de tot luxul din acea vreme; fericirea, căci toată lumea știa cât este de iubită; un titlu, căci era baroană;

celebritatea, căci era numită la Paris frumoasa doamnă Hulot; în sfârșit, avu onoarea de a refuza omagiile împăratului, care îi dăduse în dar un colier de diamante și care își arăta din când în când interesul față de ea, întrebând: „Doamna Hulot a rămas la fel de cuminte? ” ca un bărbat capabil să se răzbune dacă un altul ar fi triumfat acolo unde el fusese învins.

Nu-i nevoie de multă inteligență să recunoaștem într-un suflet simplu, naiv și frumos, motivele fanatismului de care era pătrunsă iubirea doamnei Hulot. După ce mai întâi își spusese că soțul ei nu va putea greși niciodată față de ea, doamna Hulot deveni, în adâncul sufletul ei, slujnica umilă, devotată și oarbă a celui care o crease. Era, de altfel, înzestrată cu mult bun-simț, cu acel bun-simț al omului din popor pe care se putuse sprijini educația ei solidă. În lume, vorbea puțin, nu bârfea pe nimeni și nu încerca să strălucească; cugeta asupra oricărui lucru, asculta, și le lua drept model pe femeile cele mai virtuozose și mai nobile.

În 1815, Hulot urma linia de conduită a prințului Wissembourg, unul dintre prietenii lui intimi, și fu printre organizatorii armatei improvizate cu a cărei înfrângere se încheie ciclul napoleonian, la Waterloo²¹. În 1816, baronul deveni unul dintre oamenii cei mai rău văzuți de guvernul Feltre. Nu fu reintegrat în intendență decât în 1823, când a fost nevoie de el în războiul din Spania²². În 1830, apăru din nou în administrație, ca ministru-adjunct, cu prilejul recrutării făcute de Ludovic-Filip printre cei ce mai rămăseseră din vechea armată napoleoniană. De la urcarea pe tron a ramurii regale celei mai tinere, cu care cooperase în mod activ, era director în Ministerul de Război, căci nu se mai puteau lipsi de el. Obținuse, de altfel, bastonul de mareșal, și regele nu putea face nimic mai mult pentru el, decât, doar, să-l numească ministru sau să-i dea titlul de pair al Franței.

Rămas fără ocupație între 1818 și 1823, bătrânul Hulot se pusese cu tot dinadinsul în slujba femeilor. Doamna Hulot considera că primele infidelități ale lui Hector datau din vremea marelui *finale* al imperiului. Timp de doisprezece ani, baroana jucase, în căsătoria ei, rolul de *prima dona assoluta*²³, pe care nu-l împărțise cu nimeni. Ea se bucura în continuare de acea veche afecțiune pe care soții le-o poartă soțiilor lor atunci când acestea s-au resemnat cu rolul de blânde și virtuozose tovarășe de viață; știa că nici o rivală n-ar rezista nici două ore dacă ar spune vreun cuvânt de reproș, dar prefera să închidă ochii și să-și astupe urechile, nevrând să știe nimic despre ceea ce făcea soțul ei în afara casei. Se purta cu Hector ca o mamă cu un copil alintat. Cu trei ani înainte de conversația de adineauri, Hortense își văzuse tatăl la Teatrul de Varietăți, într-o lojă de la parter, în compania lui Jenny Cadine, și exclamase: „Uite-l pe tata! — Te

înșeli, îngerașul meu, tata e la mareșal”, răspunse baroana. Baroana o văzuse pe Jenny Cadine, dar, în loc să simtă o strângere de inimă constatând că este atât de frumoasă, își spusese în sine ei: „Ce fericit trebuie să fie flușturisticul ăsta de Hector! ” Totuși ea suferea și, în taină, se lăsa pradă unor îngrozitoare accese de furie; dar, atunci când îl vedea din nou pe Hector, îi veneau în minte, mereu, cei doisprezece ani de fericire adevărată pe care îi trăiseră împreună și nu mai avea putere să i se plângă. Ar fi vrut ca baronul s-o ia drept confidentă; dar, din respect pentru el, nu îndrăznise niciodată să-i dea a înțelege că știa de infidelitățile lui. Asemenea exces de delicatețe nu se întâlnește decât la aceste frumoase fete din popor, care știu să primească loviturile fără să răspundă la ele, căci au în sângele lor ceva din sângele primilor martiri. Fetele din lumea bună, considerându-se egalele soților lor, simt nevoia să-i chinuie și să-și sublinieze îngăduința, așa cum marchezi punctele la biliard, prin cuvinte usturătoare; o fac dintr-un diabolic spirit de răzbunare și pentru a-și asigura fie superioritatea, fie dreptul la revanșă.

Baroana avea un admirator înfocat în persoana cumnatului ei, generalul Hulot, venerabilul comandant al grenadierilor pedestri din Garda Imperială, căruia urma să i se dea, la sfârșitul vieții, bastonul de mareșal. După ce, din 1830 și până în 1834, comandase divizia militară în care se aflau departamentele bretone, teatru al isprăvilor sale de vitejie din 1799 și 1800, bătrânul venise să trăiască la Paris, lângă fratele lui, față de care nutrea în continuare o dragoste de tată. Sufletul lui de bătrân soldat se simțea aproape de cel al cumnatei sale; o admira, socotind-o cea mai nobilă și mai sfântă femeie din lume. Nu se căsătorise, pentru că voise să găsească o a doua Adeline, dar o căutase zadarnic în cele douăzeci de țări și douăzeci de campanii prin care trecuse. Pentru a nu pierde considerația acestui suflet de vechi republican, căruia nu i se putea reproșa nimic și despre care Napoleon spunea: „Acest brav Hulot este cel mai înverșunat republican, dar nu mă va trăda niciodată”, Adeline ar fi fost în stare să îndure suferințe și mai mari decât cele pe care le suporta acum. Dar acest bătrân de șaptezeci și doi de ani, istovit de cele treizeci de campanii prin care trecuse, rănit pentru a douăzeci și șaptea oară la Waterloo, era pentru Adeline un admirator și un protector. Bietul conte, printre alte infirmități, o avea și pe aceea că nu auzea decât cu ajutorul unui cornet!

Atât timp cât baronul Hulot d'Ervy fusese tânăr și frumos, aventurile sale amoroase nu-i afectaseră în nici un fel averea; dar, la cincizeci de ani, amorurile începuseră să-l coste. La vârsta asta, la oamenii bătrâni, dragostea se schimbă în viciu, îmbinându-se cu tot felul de vanități nesăbuite.

Cam în vremea aceea, Adeline observă că soțul ei a devenit excesiv de pretențios în ceea ce privește îmbrăcămintea sa, că-și vopsește părul și favoriții și că poartă centuri și corsete. Voia, cu orice preț, să rămână frumos. Cultul față de propria-i persoană, defect de care altădată își bătea joc, ajunsese să reprezinte pentru el totul. Până la urmă, Adeline își dădu seama că bogăția care curgea înspre amantele baronului își avea izvorul în casa ei. În ultimii opt ani, baronul risipise o uriașă avere, astfel încât, cu doi ani în urmă, atunci când tânărul Hulot se pregătea să-și întemeieze o familie, baronul fusese nevoit să-i mărturisească soției sale că singurul lor venit era leafa.

— Unde o să ajungem? îl întrebase Adeline.

— Fii liniștită, îi răspunsese consilierul de Stat, îți las salariul meu, iar pentru zestrea lui Hortense și viitorul nostru voi câștiga bani făcând afaceri. Marea încredere pe care această femeie o avea în puterea, valoarea, capacitățile și caracterul soțului ei, îi potolise neliniștea.

Ne putem ușor imagina care au fost, după plecarea lui Crevel, gândurile baroanei și cât de mult a plâns ea. Biata femeie simțea că se află, de doi ani de zile, în adâncul unui abis, dar credea că e singură acolo. Nu știa cum se făcuse căsătoria fiului ei, nu avea habar de legătura lui Hector cu lacoma Josépha, și spera că nimeni din lume nu-i cunoștea durerile. Or, dacă Crevel vorbea cu atâta ușurință despre desfrâul baronului, Hector avea să-și piardă considerația pe care i-o purtau cei din jur. Din vorbele grosolane ale fostului negustor de parfumuri ajuns pe culmile enervării, intuia cârdășia odioasă căreia i se datora căsătoria tânărului avocat. Două prostituate fuseseră preteșele acestei căsătorii, pusă la cale în timpul unei orgii, în toiul degradantelor familiarități ale celor doi bătrâni beți! Deci a uitat-o pe Hortense! Își spuse baroana, și totuși o vede în fiecare zi; oare îi va căuta un soț prin ticăloasele alea ale lui? Mama, mai puternică decât soția, vorbea în momentul acesta singură, căci o vedea pe Hortense pălăvrăgind cu verișoara Bette și râzând cu acel râs nebunesc caracteristic tinerilor lipsiți de griji; baroana știa că râsul acesta nervos este la fel de îngrijorător ca și visările înlăcrimate din timpul plimbărilor solitare prin grădină.

Hortense semăna cu mama ei, dar avea părul auriu, ondulat natural și uimitor de bogat. Strălucirea lui era ca aceea a sidefului. Privind-o, vedeai bine că era fructul unei căsătorii cinstite, al unei iubiri cu adevărat curate și pline de noblețe. Chipul ei exprima o fire pasională, veselie, vioiciune tinerească, prospețime și multă sănătate; toate acestea parcă vibrau transmițând cumva niște radiații electrice. Hortense atrăgea privirile tuturor. Atunci când ochii săi, albaștri ca peruzeaua, înotând în acel fluid pe

care îl varsă în ei nevinovăția, se opreau asupra unui trecător, acesta tresărea fără să vrea. Hortense nu avea pe față nici măcar un singur pistru, așa cum apar, de obicei, pe chipul blondelor cu pielea ca laptele. Înaltă și durdulia, fără să fie grasă, cu o talie zveltă a cărei noblețe o egala pe cea a mamei sale, ea merita titlul de zeiță, atât de răspândit la scriitorii din vechime. Așa se face că oricine o vedea pe Hortense pe stradă, nu putea să nu exclame: „Doamne! Ce față frumoasă!” Era, într-adevăr, atât de inocentă, încât, după ce se întorcea acasă, spunea: „Dar, mamă, de ce strigă toți: ce față frumoasă! când tu ești cu mine? Doar tu ești mai frumoasă decât mine...” Și, într-adevăr, deși avea patruzeci și șapte de ani împliniți, baroana putea să-și întrecă fiica în preferințele amatorilor de apusuri de soare; căci ea nu pierduse încă, după cum spun femeile, nimic din *nurii săi*, fenomen rar, mai ales la Paris, unde Ninon, o femeie frumoasă asemenea ei, a provocat un mare scandal în secolul al XVII-lea, părădind că a furat partea celor urâte.

Gândindu-se la fiică-sa, baroana reveni la tatăl ei; îl văzu decăzând întruna și ajungând în mocirla socială; și poate că, într-o zi, va fi dat afară din slujbă... Gândul decăderii idolului ei, însoțit de viziunea tulbure a nenorocirilor pe care i le provocase Crevel, fu atât de chinuitor pentru biata femeie, încât își pierdu cunoștința.

Verișoara Bette, cu care vorbea Hortense, se uita din când în când ca să vadă când pot să se reîntoarcă în salon; dar tânăra sa verișoară o hărțuia atât de tare cu întrebările în momentul când baroana deschise din nou ușa, încât Bette nu-și dădu seama de asta.

Lisbeth Fischer, cu cinci ani mai tânără decât doamna Hulot, și totuși fiică a celui mai mare dintre frații Fischer, era departe de a fi frumoasă ca vara ei; de aceea fusese îngrozitor de geloasă pe Adeline. Gelozia era trăsătura de bază a acestui caracter plin de *excentricități*, cuvânt găsit de englezi pentru actele nebunești nu ale oamenilor mărunți, ci ale celor importanți. Țărancă din Vosgi în adevăratul sens al cuvântului, era slabă, negricioasă, cu părul negru și strălucitor, cu sprâncenele dese și îmbinate, cu brațele lungi și puternice, cu picioarele groase și cu câțiva negi pe fața-i lungă, ca de maimuță: iată, pe scurt, portretul acestei fecioare.

Familia, care trăia laolaltă, o sacrificase pe fata cea urâtă pentru fata cea frumoasă, fructul acru, pentru floarea cea strălucitoare. Lisbeth lucra pe ogor, în timp ce verișoara ei era o răsfățată; așa se face că, într-o zi, găsind-o pe Adeline singură, ea vru să-i smulgă nasul, un adevărat nas grecesc, foarte admirat de femeile bătrâne. Deși mănca bătaie pentru această faptă urâtă, ea continuă să sfâșie rochiile și să strice gulerașele privilegiatei.

La căsătoria de basm a verișoarei sale, Lisbeth se plecase în fața destinului așa cum frații și surorile lui Napoleon s-au plecat în fața

strălucirii tronului și a puterii stăpânirii. Adeline, fiind din fire foarte bună și blândă, își aminti mai târziu de Lisbeth, și, prin 1809, o aduse la Paris, cu intenția de a o smulge din sărăcie, căsătorind-o. Doar pentru că această fată cu ochii negri, cu sprâncenele precum cărbunele și care nu știa nici să citească și nici să scrie, nu putu fi măritată atât de repede pe cât ar fi vrut Adeline, baronul se gândi să-i dea pentru început un statut, trimițând-o să lucreze ca ucenică în atelierelor vestiților frați Pons, ce brodau pentru Curtea Imperială.

Verișoara, căreia i se spunea, pe scurt, Bette, devenind ucenică într-un atelier de pasmanterie ce lucra cu fir de aur și de argint, și fiind energică, așa cum sunt oamenii de la munte, avu curajul să învețe să citească, să socotească și să scrie, căci vărul ei, baronul, îi arătase cât e de necesar să posede aceste cunoștințe pentru a-și putea deschide un atelier de broderie. Ea voia să facă avere: în doi ani, se schimbă cu totul. În 1811, țărancă devenise o lucrătoare cu înaltă calificare, destul de drăguță, de îndemânatecă și de inteligentă.

În specialitatea aceasta, numită pasmanterie cu fir de aur și argint, intra facerea epoleților, a șnururilor de atârnat la săbii, a eghileților, pe scurt, a acelei uriașe cantități de lucruri strălucitoare care scânteiau pe bogatele uniforme ale celor din armata franceză și pe hainele civile. Împăratul, ca un italian foarte iubitor de fast, poruncise să se brodeze cu fir de aur și de argint toate uniformele slujitorilor săi, și imperiul lui cuprindea o sută treizeci și trei de departamente. Aceste furnituri, livrate de obicei croitorilor, oameni bogați și puternici, sau direct marilor demnitari, reprezentau o negustorie sigură.

Chiar când verișoara Bette, cea mai prețuită lucrătoare din casa Ponce, unde conducea activitatea atelierului, ar fi putut să-și deschidă propriul ei atelier, Imperiul se prăbuși. Ramura de măslin pe care Burbonii²⁴ o țineau în mână, o înspăimântă pe Lisbeth; ea se temea că această negustorie va decădea, că nu va mai avea de exploatat decât optzeci și șase de departamente în loc de o sută treizeci și trei, fără să mai punem la socoteală uriașa reducere a efectivului armatei. Speriată de soarta schimbătoare a afacerilor, ea refuză oferta baronului, care o considera nebună. Bette își îndreptăți această opinie, certându-se cu domnul Rivet, un cumpărător al casei Pons cu care baronul voia să o asocieze, așa că deveni din nou o simplă lucrătoare.

Familia Fischer ajunsese din nou într-o situația precară din care o scosese domnul Hulot.

Ruinați de catastrofa de la Fontainebleau²⁵, cei trei frați Fischer slujiră cu trup și suflet în corpurile de voluntari din 1815²⁶. Cel mai mare

dintre ei, tatăl lui Lisbeth, fu ucis în luptă. Tatăl lui Adeline, condamnat la moarte de un consiliu de război, fugi în Germania și muri la Trèves, în 1820. Fratele cel mai mic, Johann, veni la Paris să ceară ajutor de la regina familiei care, după cum se spunea, mânca în vase de aur și de argint și nu apărea niciodată la adunări decât cu capul și gâtul împodobite cu diamante mari cât alunele, dăruite de Împărat. Johann Fischer, ce avea atunci patruzeci și trei de ani, primi de la baronul Hulot suma de zece mii de franci pentru a începe o mică afacere cu furaje la Versailles, obținută de la Ministerul de Război prin influența secretă a prietenilor pe care fostul intendent-general îi mai avea acolo.

Aceste nenorociri de familie, dizgrația baronului Hulot, certitudinea că nu reprezintă mai nimic în această uriașă mișcare de oameni, de interese și de afaceri, care face din Paris un infern și un paradis, o îmblânzică pe Bette.

După ce simțise în diferite feluri superioritatea verișoarei sale, Bette renunță la orice gând de a lupta și de a se compara cu ea; dar invidia îi rămase ascunsă în adâncul inimii, ca un germen de ciumă care poate ieși de acolo și nimici un întreg oraș, dacă se deschide fatalul balot de lână în care era comprimat. Din când în când, ea își spunea: „Adeline și cu mine suntem din același neam, tații noștri erau frați, dar ea trăiește într-un palat, iar eu într-o mansardă”. În fiecare an însă, de ziua ei și de Anul Nou, Lisbeth primea daruri de la baroană și de la baron; baronul, foarte bun cu ea, îi plătea lemnele pentru iarnă; bătrânul general Hulot o invita o dată pe săptămână la cină, iar la verișoara ei o aștepta întotdeauna un tacâm pus pe masă. O cam lua în derâdere, dar nu se rușinau niciodată cu ea. Îi făcuseră o situație independentă la Paris, unde ea trăia acum după cum voia.

Într-adevăr, acestei fete îi era teamă de orice fel de jug. Îi propunea vara ei să locuiască la ea acasă? Bette se gândea la obligațiile pe care i le-ar putea impune condiția de slujitor; de mai multe ori baronul rezolvase dificila problemă a căsătoriei ei, găsind cu cine s-o mărite; dar, deși la început se arăta încântată, curând refuza toate propunerile, tremurând de teamă că i se vor reproșa lipsa de educație, ignoranța și sărăcia; iar dacă baroana îi spunea că ar putea să trăiască împreună cu unchiul ei și să se ocupe de treburile casei, în locul unei menajere care costă scump, Bette răspundea că, dacă ar face așa, șansele ei de a se mărita ar fi și mai mici.

Verișoara Bette avea în gândire aceea ciudățenie care se observă la oamenii care s-au dezvoltat foarte târziu, precum sălbaticii, ce gândesc mult și vorbesc puțin. De altfel, inteligența ei țărănească dobândise, profitând de discuțiile din atelier și de contactul cu alți muncitori și muncitoare, o doză de ascuțime pariziană. Fetei acesteia, al cărei caracter semăna uluitor de

mult cu cel al corsicanilor, frământată zadarnic de instinctele oamenilor puternici, i-ar fi plăcut să ocrotească un om slab; dar tot trăind în capitală, capitala o schimbase la suprafață. Lustrul parizian acoperea ca un strat de rugină sufletul ei energic. Înzestrată cu o finețe de gândire ce devenise profundă, ca la toți oamenii făcuți pentru un celibat real, cu nuanța mușcătoare și vie pe care o imprima ideilor sale, Bette ar fi putut să pară în orice altă situație, o ființă demnă de temut. Din pură răutate, ea ar fi fost în stare să dezbine până și cea mai unită familie.

La început, pe vremea când nutrea unele speranțe pe care nu le destăinui nimănui, se hotărâse să poarte corset, și să se îmbrace cu haine la modă, și avusese un moment de strălucire când baronul crezu că poate fi măritată. Lisbeth fu atunci bruneta picantă din vechiul roman francez. Privirea pătrunzătoare, tenul măsliniu, talia ei ca trestia puteau să atragă vreun ofițer; dar Bette se mulțumi, după cum spunea ea râzând, cu propria-i admirație. Până la urmă, consideră că, după ce scăpase de grijile materiale, viața ei e fericită, căci, după ce muncea din zorii zilei, cina în fiecare zi în oraș. Nu trebuia decât să aibă grijă să-și asigure masa de prânz și chiria; hainele îi erau date de rude, ca și multe provizii trebuincioase precum zahărul, cafeaua, vinul etc.

În 1837, după douăzeci și șapte de ani în care trăise în mare măsură pe socoteala familiei Hulot și a unchiului ei Fischer, verișoara Bette, resemnându-se să fie un nimeni, accepta să fie tratată fără prea multă considerație; ea însăși refuza să ia parte la dineurile de gală, preferând intimitatea, care îi îngăduia să se simtă în largul ei și să evite să fie atinsă în amorul-propriu. Peste tot, la generalul Hulot, la Crevel, la Hulot cel tânăr, la Rivet, succesorul familiei Pons, cu care se împăcase și care o primea cu bucurie, la baroană, Bette părea că e de-ai casei. Peste tot știa să-și atragă simpatia servitorilor, dându-le din când în când bacșișuri și stând de vorbă cu ei, întotdeauna câteva clipe, înainte de a intra în salon. Această familiaritate prin care se pune la nivelul oamenilor de serviciu, îi asigura bunăvoința slujitorilor, esențială pentru paraziți. — Ce fată bună și cumsecade! spuneau toți despre ea. Bunăvoința ei, fără de margini chiar și când nu i se cerea, era, de altfel, în situația sa, ca și falsa ei blândețe, o necesitate. Văzându-se la cheremul tuturor, înțelese în cele din urmă viața; și vrând să le placă tuturor, râdea cu tinerii, cărora le era simpatică, purtându-se cu un fel de ipocrizie care îi seducea întotdeauna, le ghicea și le împărtășea dorințele, se făcea interpreta lor și le părea a fi o bună confidentă, căci nu avea dreptul să-i certe. Oamenii maturi credeau în discreția sa absolută, căci Bette avea, ca și Ninon, calități bărbătești. În general, confidențele se fac mai curând de sus în jos. În afacerile secrete ne

folosim mai mult de subalternii noștri decât de superiorii noștri; în acest fel, ei devin complicii gândurilor noastre ascunse și asistă la deliberări; or, când avu dreptul să asiste la consiliu, Richelieu se consideră un om făcut. Despre această biată față se credea că depinde atât de mult de ceilalți, încât părea condamnată la o muțenie totală. Verișoara Bette își spune ea însăși: duhovnicul familiei. Doar baroana, care suferise în copilărie persecuțiile verișoarei ei, mai puternică fizic decât ea, deși mai mică de vârstă, păstra un fel de rezervă. Oricum, din pudoare, ea nu și-ar fi destăinuit supărările din căsnicie decât lui Dumnezeu.

Acum poate că e necesar să spun că locuința baroanei își păstra întreaga-i splendoare în ochii verișoarei Bette, care nu era impresionată, ca parvenitul negustor de parfumuri, de situația critică întâipărită pe fotoliile roase, pe draperiile înnegrite și pe mătasea ruptă de vreme. Cu mobilele cu care trăim se întâmplă ca și cu noi înșine. Privindu-ne în oglindă în fiecare zi, sfârșim, ca și baronul, prin a crede că nu ne-am prea schimbat și că încă suntem tineri, în timp ce ceilalți văd că părul ne încărunțește, că pe frunte ne apar tot felul de zbârcituri și că pântecul ni se rotunțește. Acest apartament, care îi apărea verișoarei Bette luminat, ca pe vremuri, de focurile de artificii ale victoriilor imperiale, își păstra pentru ea toată strălucirea de altădată.

Cu timpul, verișoara Bette dobândise niște manii destul de ciudate, de față bătrână. Astfel, de exemplu, în loc să se supună cerințelor modei, ea voia ca moda să se dea după deprinderile ei și să se adapteze fanteziilor ei învechite. Dacă baroana îi dădea vreo pălărie frumoasă și nouă sau vreo rochie croită după moda zilei, verișoara Bette se apuca pe dată să le modifice, după gustul ei, stricându-le și făcând din ele niște haine ce aminteau de moda imperială și de vechile ei veșminte din Lorena. Pălăriile de treizeci de franci deveneau o cârpă, iar rochia, o zdreanță. Verișoara Bette era în această privință încăpățânată ca un catâr; voia să-și placă ei înseși și se credea fermecătoare; în timp ce acest fel de a-și adapta hainele, armonios, în sensul că o făcea să arate ca o față bătrână din cap și până-n picioare, îi dădea un aer atât de ridicol, încât, nici chiar cu cea mai mare bunăvoință, nimeni nu o putea primi în casa sa în zilele de mare sărbătoare.

Firea îndărătnică, independentă și capricioasă, ca și inexplicabila sălbăticie a fetei, căreia baronul îi găsise de patru ori pretendenți la căsătorie (un funcționar de sub ordinele sale, un maior, un furnizor de alimente și un căpitan în retragere), și care refuzase un ceaprazar, ce mai apoi se îmbogățise, îndreptăteau porecla de Capră, pe care baronul i-o dădea râzând. Dar porecla asta nu se potrivea decât cu ciudățeniile de suprafață, cu acele variații de comportament pe care ni le oferim cu toții, unii altora, în societate. Această față care, privită atent, avea firea feroce specifică

țranilor, rămăsese în continuare copilul care voia să-i rupă nasul verișoarei sale și care poate că, dacă n-ar fi devenit mai rezonabilă, ar fi fost în stare să o omoare într-o criză de gelozie. Ea nu-și domolea acea repeziciune naturală cu care oamenii de la țară, ca și sălbaticii, trec de la sentiment la acțiune, decât prin cunoașterea legilor și a lumii. Poate că în asta constă întreaga diferență dintre omul primitiv și omul civilizat. Sălbaticul nu are decât sentimente, omul civilizat are sentimente și idei. La sălbatici, creierul primește puține impresii și aparține în întregime sentimentului care îl invadează, în timp ce, la omul civilizat, ideile coboară în inimă, pe care o transformă; omul civilizat are nenumărate puncte de interes și multe sentimente, în timp ce sălbaticul nu poate avea, o dată, decât o singură idee. Aceasta este cauza superiorității momentane a copilului asupra părinților, superioritate care încetează de îndată ce dorința e satisfăcută; în timp ce, la omul ce trăiește aproape de Natură, această cauză este continuă. Verișoara Bette, sălbatica femeie din Lorena, cu o fire oarecum vicleană, aparținea acestei categorii de caractere mai des întâlnite în popor decât am crede și care poate explica comportamentul acestuia în timpul revoluțiilor.

În momentul când începe această Scenă, dacă verișoara Bette ar fi voit să se lase îmbrăcată după moda zilei; dacă, asemenea tuturor parizienelor, s-ar fi obișnuit să poarte haine după ultima modă, ea ar fi fost prezentabilă, și aproape drăguță; dar ea stătea țeapănă ca un băț. Or, la Paris, dacă e lipsită de grație, femeia nu există. Părul negru, frumoșii ei ochi cu privirea dură, rigiditatea liniilor obrazului, uscăciunea calabreză a feței care făceau din verișoara Bette o figură de Giotto²⁷, și de care o adevărată pariziancă ar fi știut să se folosească, dar mai ales îmbrăcămintea ciudată îi dădeau o înfățișare atât de bizară, încât, uneori, semăna cu maimuțele îmbrăcate în haine femeiești și plimbate prin oraș de micuții savoiarzi²⁸. Dat fiind că era bine-cunoscută în casele unite prin legături de prietenie cu familia în care trăia, că își limita relațiile sociale la acest cerc și că îi plăcea să stea la ea acasă, ciudățeniile ei nu mai mirau pe nimeni, iar, în afară, ele dispăreau în uriașa mișcare pariziană a străzii, unde oamenii nu se uită decât la femeile frumoase.

În acest moment, răsetele lui Hortense erau pricinuite de faptul că învinsese încăpățânarea verișoarei Bette, aducând-o în situația de a-i face o mărturisire pe care i-o tot cerea de trei ani. Oricât de ascunsă ar fi o fată bătrână, există un sentiment care o va face întotdeauna să rupă tăcerea: vanitatea! De trei ani de zile, Hortense, ce devenise extrem de curioasă într-o anumită privință, o asalta pe verișoara ei cu tot felul de întrebări care erau, de altfel, de-o mare inocență: voia să știe de ce verișoara ei nu se măritase. Hortense, care cunoștea povestea celor cinci pretendenți refuzați, își

construise micul ei roman, considerând că verișoara Bette nutrea în inima ei o mare pasiune pentru cineva; și de aici se nașteau tot felul de glume. Hortense zicea: „Noi, fetele!” vorbind despre ea și verișoara ei. Verișoara Bette îi răspunsese, în mai multe rânduri, pe un ton glumeț: „Cine spune că nu am un iubit?” Iubitul verișoarei Bette, închipuit sau adevărat, deveni subiect de tachinare. După doi ani de astfel de glume, ultima dată când verișoara Bette venise în vizită, primele cuvinte ale lui Hortense fuseseră: „Ce mai face iubitul tău?” — Bine, răspunsese ea; e puțin cam bolnăvicios, bietul tânăr — A! este atât de delicat? întrebasese baroana râzând. — Da, e blond... O fată brunetă ca mine nu poate iubi decât un blond, un bărbat cu chipul palid. — Dar ce este? ce face? întrebasese Hortense. Este prinț? — Prinț al uneltei, după cum eu sunt regină a mosorului. Cum s-ar putea ca o fată săracă, cum sunt eu, să fie iubită de un om bogat, cu casă proprie și rente la Stat, sau de un duce și pair, sau de vreun prinț din poveștile tale cu zâne? — Oh! cât de mult aș vrea să-l văd... exclamase Hortense, surâzând. — Ca să vezi cum arată cel ce poate iubi o capră bătrână? răspunsese verișoara Bette. — O fi vreun funcționar bătrân și hidos, cu barbă de țap? spusese Hortense, uitându-se la mama ei. — Te înșeli, Domnișoară. — Deci ai un iubit? întrebasese Hortense, cu un aer triumfător. — Bineînțeles că am, pe când tu n-ai! răspunsese verișoara Bette pe un ton înțepat. — Bette, dacă ai un iubit, de ce nu te măriți cu el?... spusese baroana, făcându-i fiicei sale un semn. S-au împlinit trei ani de când vorbim despre el, ai avut timp să-l cunoști și, dacă ți-a rămas credincios, nu trebuie să prelungești o situație obositoare pentru el. De astfel, e o problemă de conștiință; și apoi, dacă e tânăr, e timpul să-ți iei un toiag pentru bătrânețe. Verișoara Bette o privise fix pe baroană, și, văzând-o că râdea, îi răspunse: — Ar însemna să unim foamea cu setea; el e muncitor, eu sunt muncitoare, dacă am avea copii, aceștia n-ar putea fi decât tot niște muncitori... Nu, nu, noi ne iubim cu sufletul... E mai puțin scump! — De ce îl ascunzi? întrebasese Hortense. — N-are cu se îmbrăca, replicase fata bătrână, râzând. — Îl iubești? întrebasese baroana. — A, da! Îl iubesc pentru ceea ce este el, un înger. Îl port în inimă de patru ani de zile. — Dacă îl iubești pentru ceea ce este el, spusese baroana cu gravitate, și dacă el există, te porți cu el ca o criminală. Nu știi ce înseamnă să iubești. — Toate știm meseria asta, din naștere!... zise verișoara. — Nu, există femei care iubesc și care rămân egoiste, și asta e cazul tău...” Verișoara își lăsase capul în jos; privirea ei l-ar fi făcut să se cutremure pe cel care ar fi surprins-o, dar ea și-o fixase pe lucrul ei. — Dacă ni l-ai prezenta pe iubitul tău, Hector i-ar putea găsi o slujbă și l-ar putea ajuta să facă avere. — Nu-i posibil, spusese verișoara Bette. — De ce? — E un fel de polonez, un refugiat... — Un conspirator... exclamase

Hortense. Ești fericită!... A avut multe aventuri? — A luptat pentru Polonia. Era profesor la un gimnaziu ai cărui elevi au început revolta, și cum el era pus acolo de marele-duce Constantin²⁹, nu poate spera la clemență... — Profesor de ce?... De arte frumoase!... — Și a venit la Paris după înfrângere?... — În 1833, străbătuse Germania pe jos... — Bietul tânăr! Câți ani are?... — La insurecție avea numai douăzeci și patru de ani, iată acum are douăzeci și nouă... — Cu cincisprezece ani mai puțin decât tine, spusese baroana. — Din ce trăiește?... întrebase Hortense. — Din talentul său... A, dă lecții?... Nu, spusese verișoara Bette, primește lecții și încă dure!... Și are un nume frumos?... — Wenceslas! — Câtă imaginație au fetele bătrâne! exclamase baroana. După felul în care vorbești, cineva ți-ar putea da crezare, Lisbeth. — Nu vezi, mamă, că e un polonez foarte deprins cu cnutul și că Bette îi amintește de acest mic răsfăț din țara lui?...

Toate trei începuseră să râdă și Hortense cântase: *Wenceslas! idol al sufletului meu!* pe melodia de la *O, Mathilde...*³⁰ și, timp de câteva clipe, avu loc un fel de armistițiu. — Fetițele astea, spusese verișoara Bette uitându-se la Hortense când aceasta se întorsese lângă ea, cred că numai ele pot fi iubite. — Uite, îi răspunsese Hortense când se află singură cu verișoara ei, dovedește-mi că Wenceslas nu-i o poveste și îți dau șalul meu galben de cașmir. — El e conte... Toți polonezii sunt conți!... — Dar el nu este polonez, este din Li... tua... Lit... — Lituania? — Nu... — Livonia?... — Da, asta e! — Dar cum îl cheamă? — Vreau să știu dacă ești în stare să păstrezi un secret... — Verișoară, voi fi ca mută... — Ca un pește? — Ca un pește!... — Juri pe viața ta de dincolo, verișoară? — Jur pe viața mea de dincolo! — Nu, jură pe fericirea ta de pe acest pământ! — Jur. — Ei, bine, se numește contele Wenceslas Steinbock! — Unul dintre generalii lui Carol al XII-lea purta numele acesta. — Era unchiul lui! Tatăl său s-a stabilit în Livonia după moartea regelui Suediei; dar și-a pierdut averea în timpul campaniei din 1812³¹ și a murit lăsându-l pe bietul copil, la vârsta de opt ani, fără nici un venit. Marele-duce Constantin, ținând seama că micuțul era un Steinbock, l-a lut sub protecția lui și l-a dat la școală... — Nu-mi iau cuvântul înapoi, îi răspunse Hortense, dă-mi o dovadă de existența sa, și șalul meu galben va fi al tău! Culoarea asta se potrivește de minune cu tenul brunetelor. — O să păstrezi secretul? — Ți le voi spune și eu pe ale mele. — Bine, când voi veni data viitoare, voi aduce cu mine dovada. — Dar dovada este chiar iubitul, spuse Hortense.

Verișoara Bette, căreia, de când venise la Paris, îi plăceau foarte mult cașmirurile, fusese fascinată de ideea de a avea acel șal galben de cașmir dăruit de baron soției sale în 1808, și care, așa cum este obiceiul în unele familii, trecuse, în 1830, de la mamă la fiică. Timp de zece ani, șalul

se uzase, dar această prețioasă țesătură, păstrată cu grijă într-o cutie din lemn de santal, i se părea fetei bătrâne, întocmai ca și mobila baroanei, mereu nouă. Așa că adusese în poșetă un dar pe care se gândea să i-l dea baroanei de ziua ei de naștere, și care, după părerea ei, avea să-i dovedească acesteia existența fantasticului ei iubit.

Acest dar consta dintr-un sigiliu de argint, compus din trei figurine, așezate spate în spate și învăluite în frunze, care susțineau globul pământesc. Cele trei personaje, reprezentând Credința, Speranța și Milostenia, stăteau cu picioarele pe niște monștri ce se sfășiau între ei; printre monștri se mișca încolăcindu-se șarpele simbolic. În 1846, după pasul uriaș făcut în arta lui Benvenuto Cellini datorită unor talente ca domnișoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Meurice și unor sculptori în lemn ca Liénard³², această capodoperă n-ar fi surprins pe nimeni, dar în clipa de față, o fată tânără pricepută la bijuterii nu putea să nu rămână înmărmurită când puse mâna pe acest sigiliu și când verișoara ei i-l prezentă, spunându-i: „Uite, îți place? ” Figurile, prin conturul, vălurile și mișcarea lor, aparțineau școlii lui Rafael; dar, prin execuție, aminteau de școala meșterilor din Florența ce lucrau în bronz, pe care au creat-o Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne³³ etc. Renașterea, în Franța, nu realizase niște monștri mai diformi și mai ciudați decât cei ce simbolizau aici patimile rele. Frunzele de palmier, ferigile, stuful și trestia ce învăluiau Virtuțile erau aranjate cu un gust și o pricepere ce ar fi putut să-i scoată din minți pe cei de meserie. Cele trei capete erau unite printr-o panglică, iar în spațiile rămase goale între ele, se vedea un W, o capră-neagră și cuvântul *fecit*³⁴.

— Cine a sculptat asta? întrebă Hortense.

— Cine? Iubitul meu, răspunse verișoara Bette. A lucrat la asta zece luni de zile; eu am câștigat mai mulți bani cu șnururile mele... Mi-a spus că Steinbock înseamnă în germană *animal de stâncă* sau capră-neagră. Vrea să-și semneze lucrările așa... În curând îmi vei da șalul...

— De ce să ți-l dau?

— Păi aş putea eu oare să-mi cumpăr o asemenea bijuterie? Să o comand? Imposibil; deci mi l-a dat cineva. Dar cine poate face asemenea daruri? Doar un îndrăgostit!

Hortense, cu o ipocrizie care ar fi speriat-o și pe Lisbeth Fischer dacă și-ar fi dat seama de ea, se feri să-și exprime întreaga sa admirație, deși, la vederea peceții, simțise acea emoție ce-i cuprinde pe toți oamenii cu suflet deschis spre frumos, atunci când văd o capodoperă fără cusur, desăvârșită, neașteptată.

— Da, zise ea, e foarte frumoasă.

— Da, e frumoasă, reluă fata bătrână; dar mie îmi place mai mult un șal de cașmir oranj. Da, draga mea, iubitul meu își petrece timpul lucrând așa ceva. De când a venit la Paris, a făcut trei sau patru obiecte de felul ăsta; iată rezultatul a patru ani de studiu și de muncă. A făcut ucenicie la turnători, la matrițeri, la bijutieri. S-au dus sute și mii de franci. El îmi spune că, în câteva luni de zile, va fi celebru și bogat...

— Deci te întâlnești cu el?

— Bineînțeles! Ce, crezi că-i o poveste? Ți-am spus adevărul, chiar dacă pare o glumă.

— Și te iubește? Întrebă Hortense.

— Mă adoră! răspunse verișoara, luând un aer serios. Vezi tu, draga mea, el n-a cunoscut decât femei palide, fade, așa cum sunt toate femeile din Nord; o fată brunetă, zveltă, tânără ca mine, i-a încălzit inima. Dar, să nu sufli un cuvânt! Mi-ai promis.

— Se va întâmpla și cu ăsta ce s-a întâmplat și cu ceilalți cinci, spuse copila pe un ton ironic, uitându-se la sigiliu.

— Șase, domnișoară; am lăsat unul în Lorena care mi-ar da, și azi, până și luna de pe cer.

— Cel din urmă e mai bun, răspunse Hortense, căci îți aduce soarele.

— Dar unde se pot vinde asemenea lucruri? Întrebă verișoara Bette. Ți trebuie mult pământ ca să profiți de soare.

Glumele astea prin care fetele își răspundeau una alteia, urmate de tot felul de giumbușlucuri, stârneau acele hohote de râs care măriseră îngrijorarea și temerile baroanei, făcând-o să compare viitorul fetei cu prezentul, când o vedea pe Hortense lăsându-se în voia veseliei caracteristice vârstei ei.

— Probabil că îți este foarte îndatorat, dacă îți oferă bijuterii care cer șase luni de muncă, zise Hortense, ce se gândea intens la acea bijuterie.

— A! Prea vrei să știi multe deodată! răspunse verișoara Bette. Dar, uite, ascultă... te voi introduce într-un complot.

— Împreună cu iubitul tău?

— A! Cât de mult vrei să-l vezi! Dar o fată bătrână ca verișoara Bette, care a știut să-și păstreze iubitul timp de cinci ani, îl ascunde bine... Așa că lasă-ne în pace. Eu n-am nici pisică, nici canar, nici câine, nici papagal, la capră bătrână ca mine are și ea nevoie de un lucru al ei pe care să-l iubească și să-l necăjească; eu mi-am găsit un polonez.

— Are mustăți?

— Lungi ca astea, îi răspunse Bette arătându-i o suveică plină de fire aurii.

Când pleca în vizită, Bette își lua întotdeauna lucrul cu ea și, în timp ce aștepta să se servească masa, cosea.

— Dacă nu termini odată cu întrebările astea, nu-ți mai spun nimic, reluă ea. Nu ai decât douăzeci și doi de ani și ești mai guralivă decât mine care am patruzeci și doi, și chiar patruzeci și trei.

— Bine, ascult; nu mai scot nici un cuvânt, spuse Hortense.

— Iubitul meu a realizat o sculptură în bronz, înaltă de zece degete, reluă verișoara Bette. Îl reprezintă pe Samson sfărtecând un leu; l-a îngropat și l-a lăsat să ruginască, în așa fel încât să se creadă că e tot atât de vechi ca și Samson. Această capodoperă e expusă la unul dintre negustorii de antichități ale căror prăvălii se află în piața Carrousel, lângă casa mea. Dacă tatăl tău, care îl cunoaște pe domnul Popinot, ministrul Comerțului și al Agriculturii, sau pe contele de Rastignac, le-ar putea vorbi despre această sculptură ca despre o frumoasă operă veche pe care a văzut-o în trecere! Se pare că acești oameni importanți caută asemenea lucruri, în loc să se ocupe de șnururile noastre, și că, dacă ar cumpăra sau măcar ar veni să se uite la această bucată de aramă, ar da norocul peste iubitul meu. Bietul băiat crede că fleacul ăsta de lucrare va fi luat drept o operă din Antichitate și că va fi plătită cu bani grei. După ce unul dintre miniștrii va cumpăra această sculptură, iubitul meu se va duce să i se prezinte, îi va dovedi că el este autorul lucrării, și va fi purtat în triumf! O, el se și închipuie ridicat în slăvi, tânărul este tare orgolios.

— Așa a făcut și Michelangelo; dar, pentru un îndrăgostit, își ține bine firea... spuse Hortense. Și cât vrea pe lucrare?

— O mie cinci sute de franci... Negustorul nu poate să dea bronzul cu mai puțin, căci trebuie să-și oprească și el un comision.

— Tata, spuse Hortense, este acum comisarul Regelui; el se întâlnește în fiecare zi cu cei doi miniștri la Cameră, și te va ajuta; mă ocup eu de asta. Vei fi bogată, doamnă contesă Steinbock;

— Nu, omul meu e prea leneș; stă săptămâni întregi și frământă ceară roșie și nu reușește să facă nimic. Își petrece viața la Luvru și la Bibliotecă, privind stampele și desenându-le. Îi place să hoinărească.

Și cele două verișoare continuă să glumească. Hortense râdea oarecum forțat, căci era cuprinsă de acea iubire pe care toate fetele tinere au simțit-o, iubirea de necunoscut, iubirea vagă, când gândurile se concretizează în jurul unei figuri care le este adusă în cale de hazard, întocmai ca florile de gheață care se prind pe firele de pai atârinate de vânt la marginea unei ferestre. De zece luni de zile, ea făcuse o ființă reală din iubitul închipuit al verișoarei sale, pe care, ca și mama ei, o credea hărăzită pentru totdeauna celibatului; dar, de opt zile, această fantomă devenise

contele Wenceslas Steinbock, visul avea un act de naștere, iar imaginea difuză se întruchipase într-un tânăr de treizeci de ani. Sigiliul pe care-l ținea în mână, un fel de Bună-Vestire, din care geniul izbucnea ca o lumină, avea pentru ea puterea unui talisman. Hortense era atât de fericită, încât începuse să creadă că această poveste e adevărată; sângele îi clocotea și râdea ca o nebună, ascunzându-și bucuria față de verișoara ei.

— Dar mi se pare că ușa salonului e deschisă, spuse verișoara Bette; să ne ducem să vedem dacă domnul Crevel a plecat...

— De două zile mama e foarte tristă; cu siguranță că mariajul de care era vorba nu se mai face...

— Lucrurile se pot aranja; este vorba (pot să-ți spun asta) de un consilier de la Curtea Regală. Ți-ar plăcea să fii doamna președinte? Dacă asta depinde de domnul Crevel, o să-mi spună el ceva, și mâine voi ști dacă mai există vreo speranță ...

— Verișoară, lasă-mi sigiliul, îi ceru Hortense; n-o să-l arăt nimănui... Peste o lună e ziua mamei, o să-ți-l dau înapoi în dimineața...

— Nu dă-mi-l... trebuie pus într-o cutiuță.

— I-l voi arăta tatei, ca să-i poată vorbi ministrului în cu- noștință de cauză, căci autoritățile nu trebuie să se compromită, zise ea.

— Bine, dar nu i-l arăta mamei tale, e tot ce-ți cer; căci, dacă ar ști că am cu adevărat un iubit, și-ar bate joc de mine...

— Îți făgăduiesc.

Cele două verișoare ajunseră la ușa budoarului chiar îndată după ce baroana leșinase, și strigătul scos de Hortense izbuti s-o trezească. Verișoara Bette se duse să caute sărurile. Când se întoarse, o văzu pe mamă îmbrățișându-și fiica: mama o liniștea, zicându-i: „Nu-i nimic, e o criză nervoasă. — Iată că vine tata, adăugă ea, recunoscând felul de a suna al baronului; nu cumva să-i spui ceva...”

Adeline se ridică și ieși în calea soțului, cu intenția de a-l duce cu ea în grădină pentru ca, în așteptarea mesei, să-i spună că planurile de căsătorie au eșuat, să-l întrebe ce are de gând să facă în viitor și să încerce să-i dea câteva sfaturi.

Baronul Hector Hulot apăru într-o ținută parlamentară și napoleoniană, căci imperialii (oameni devotați Imperiului) se deosebesc ușor după aerul lor militaros, după hainele lor albastre cu nasturi aurii, încheiați până sus, după cravatele lor din tafta neagră, după mersul autoritar pe care l-au dobândit datorită comportamentului despotice cerut de împrejurările neprevăzute cu care se confruntaseră. Trebuie să recunoaștem că baronul nu dădea semne de bătrânețe: vedea încă destul de bine să citească fără ochelari; fața-i frumoasă și ovală, încadrată de niște favoriți

cam prea negri, vai! avea acea carnație străbătută de nenumărate vine, ce caracterizează temperamentele sangvine; iar pântecul strâns într-o centură, își menținea încă, după cum spune Brillat-Savarin³⁵, aspectul impunător. Acest depravat, cu care Crevel făcuse atâtea dezvățuri, se ascundea sub un aer de mare aristocrat și sub multă amabilitate. Era unul dintre acei bărbați ai căror ochi se aprind la vederea unei femei nostime și care surâd tuturor frumoaselor, chiar și celor care doar trec pe lângă ei și pe care nu le vor mai revedea niciodată.

— Ai luat cuvântul, dragul meu? îl întrebă Adeline, văzându-l îngrijorat.

— Nu, dar sunt enervat la culme că a trebuit să ascult, timp de două ore, tot felul de palavre, fără să ajungem la vot... Se războiesc cu vorbele și discursurile lor sunt ca niște șarje de cavalerie ce nu pun pe fugă dușmanul! Fapta a fost înlocuită cu vorba, lucru ce-i nemulțumește pe oamenii obișnuiți să facă ceva, așa cum i-am spus mareșalului la despărțire. Dar îmi ajunge cât m-am plictisit până acum, hai să ne simțim bine aici, acasă... Bună ziua, Capră, bună ziua, Căprițo!

Și își luă fiica de după gât, o sărută, o alintă, o așeză pe genunchi săi, și îi puse capul pe umărul lui, ca să-i simtă pe obraz frumosul păr auriu.

— E plictisit și obosit, își zise doamna Hulot; dacă-i spun, îl mai supăr și eu, să mai aștept.

— Rămâi cu noi în seara asta? ... îl întrebă ea cu voce tare.

— Nu, copii. După masă, vă părăsesc; și, dacă n-ar fi fost ziua în care vine Capra, copiii mei și fratele meu, nu m-ați fi văzut pe aici...

Baroana luă ziarul, se uită la repertoriul teatrelor și puse la vedere foaia pe care sta scris că la Operă se joacă spectacolul Robert-Diavolul³⁶. Rolul lui Alice îl interpreta Josépha, pe care Opera italiană o cedase, de șase luni, Operei franceze. Această pantomimă nu-i scăpă baronului, care se uită fix la soția sa. Adeline lăasă ochi în jos și ieși în grădină; baronul o urmă.

— Ce-i cu tine, Adeline? spuse el, luând-o de talie, trăgând-o spre el și strângând-o la piept. Nu știi că te iubesc mai mult decât...

— Mai mult decât pe Jenny Cadine și pe Josépha? răspunse ea cu îndrăzneală, întrerupându-l.

— Cine ți-a spus toate astea? întrebă baronul care, lăsând-o din brațe, făcu doi pași înapoi.

— Mi s-a trimis o scrisoare anonimă pe care am ars-o și în care se spunea, dragul meu, că mariajul lui Hortense nu va mai avea loc din cauza jenei financiare în care ne aflăm. Dragă Hector, soția ta n-ar fi scos niciodată nici o vorbă; deși știa de legăturile tale cu Jenny Cadine, s-a plâns ea vreodată? Dar mama lui Hortense trebuie să-ți spună adevărul...

După un moment de tăcere ce fu îngrozitor pentru soția sa, căreia i se auzeau bătăile inimii, Hulot își desfăcu brațele, o strânse la piept, o sărută pe frunte și îi spuse cu marea putere pe care ți-o dă entuziasmul: „Adeline, tu ești un înger, iar eu sunt un mizerabil...”

— Nu! nu! răspunse baroana, punându-i brusc mâna pe buze pentru a-l împiedica să se vorbească singur de rău.

— Da, în momentul ăsta n-am nici un ban de dat lui Hortense, și sunt foarte nefericit; dar pentru că îți deschizi sufletul în fața mea, pot să îți vorbesc și eu despre necazurile care mă apasă... Dacă unchiul tău Fischer se află în încurcătură, eu sunt cel care l-am adus în această situație, căci a semnat pentru mine polițe în valoare de douăzeci și cinci de mii de franci. Și toate astea pentru o femeie care mă înșală și care își bate joc de mine când nu sunt de față, spunându-mi *motan bătrân și cănit!*... e îngrozitor că satisfacerea unui viciu e mai costisitoare decât întreținerea unei familii!... Și că nu i te poți opune... Știu că, chiar dacă ți-aș promite acum că nu mă voi mai întoarce niciodată la această mizerabilă israelită, dacă mi-ar scrie câteva rânduri aş alerga la ea, cum alergau soldați la luptă pe vremea Împăratului.

— Nu te frământa, Hector, spuse biata femeie, disperată și uitând de fiica sa la vederea lacrimilor ce se rostogoleau din ochii soțului. Uite! Renunț la diamantele mele; salvează-l, înainte de orice, pe unchiul meu.

— Diamantele tale nu valorează astăzi decât douăzeci de mii de franci. Banii ăștia nu i-ar ajunge lui Fischer; așa că păstrează-le pentru Hortense, mâine mă voi întâlni cu mareșalul.

— Bietul meu soț! exclamă baroana luând mâinile lui Hector și sărutându-le.

Asta a fost toată discuția. Adeline își oferea diamantele, tatăl i le dădea lui Hortense; ea găsi că gestul lui e sublim și își pierdu toată puterea.

— El e stăpânul casei, poate să ia totul de aici, și îmi lasă diamantele, e un zeu.

Așa gândea această femeie care, cu siguranță, obținuse prin blândețe mai mult decât o alta printr-o criză de mânie și de gelozie.

Moralistul nu poate nega faptul că, în general, oamenii bine-crescuți și foarte vicioși sunt mai binevoitori decât cei virtuoși; având mari păcate de răscumpărat, ei cer multă indulgență, arătându-se ei înșiși îngăduitori cu defectele celor ce-i judecă, trecând astfel drept niște oameni minunați. Deși există oameni fermecători printre oamenii virtuoși, virtutea se crede destul de frumoasă prin ea însăși pentru a se mai osteni să se arate cum este; și apoi, oamenii cu adevărat virtuoși, căci trebuie să-i lăsăm la o parte pe ipocriți, au aproape toți ușoare bănuieli legate de situația lor; se

consideră înșelați în marele târg al vieții, și vorbesc uneori cu acreală, așa cum fac oamenii care cred că nu le sunt cunoscute meritele. Așa că baronul, care își reproșa că și-a ruinat familia, se folosi de toate talentele sale de seducător ca să fie pe placul soției, al copiilor și al verișoarei Bette. Când îi văzu venind pe fiul său și pe Célestine Crevel, care tocmai îl alăpta pe micuțul Hulot, se purtă foarte frumos cu nora lui și o copleși cu complimente, lucru cu care vanitatea lui Célestine nu era deloc obișnuită, căci rar puteai găsi o fată de bani gata atât de comună și de ștearsă. Bunicul luă bebelușul, îl sărută și declară că e fermecător; îi vorbi ca o doică, prezise că pruncul acesta dolofan va ajunge mai înalt decât el, strecură câteva laude la adresa fiului său Hulot și dădu copilul voinicei normande ce avea sarcina să-l țină în brațe. Célestine schimbă cu baroana o privire care voia să spună: „Ce om minunat! ” Firește, ea își apăra socrul împotriva atacurilor propriului ei tată.

După ce arătase că este un socru plăcut și o *dulceață* de bunic, baronul îl duse pe fiul său în grădină ca să-i prezinte observațiile sale pline de bun-simț asupra atitudinii pe care va trebui să o aibă în Cămară într-o situație delicată, survenită în aceea dimineață. Baronul stârni admirația tânărului avocat prin profunzimea vederilor sale, și și-l apropie prin tonul prietenesc cu care îi vorbi, și mai ales printr-un fel de considerație pe care i-o arătă și prin care părea că, de acum înainte, voia să-l considere pe picior de egalitate cu el.

Domnul Hulot-fiul era prototipul tânărului fabricat de Revoluția din 1830³⁷: politician înfumurat, grijuliu cu năzuințele sale, pe care și le ascundea sub o falsă gravitate, foarte invidios pe oamenii cu reputație, el dădea drumul la fraze lungi și necontrolate, în loc să se folosească de acele cuvinte incisive care sunt diamantele conversația franceze; avea o ținută scortoasă, și își lua morga drept demnitate. Acești oameni sunt ca niște sicrie ambulante în care se află un francez de altădată; din când în când, francezul se mișcă și lovește în capacul englezesc³⁸; dar ambiția îl oprește și consimte să se sufoce stând în sicriu. Acest sicriu este îmbrăcat, întotdeauna, într-o pânză neagră.

— A, iată-l pe fratele meu! zise baronul, ducându-se să-l primească pe conte în ușa salonului.

După ce îl îmbrățișă pe probabilul succesor al răposatului mareșal Montcornet, baronul îl conduse, luându-l de braț cu vădită afecțiune și cu mult respect.

Acest *pair* al Franței, ce fusese scutit să asiste la ședințe din pricina surzeniei, avea un cap frumos pe care anii își pusese răpădă, și un păr cărunt, încă destul de bogat pentru a părea ca lipit sub apăsarea pălăriei.

Scurt și îndesat, acum uscățiv, își purta bătrânețea verde cu un aer vesel; și cum foarte marea lui dorință de activitate era condamnată la odihnă, își împărțea timpul între lectură și plimbări. Deprinderile-i frumoase i se citeau pe figura-i palidă, în ținută și în vorbele cinstite și pline de bun-simț pe care le rostea. Nu vorbea niciodată despre războaie și campanii militare; se știa prea mare ca să mai aibă nevoie să se arate mare. În saloane se mulțumea să fie foarte atent la dorințele femeilor.

— Sunteți, cu toții, veseli, spuse el, văzând animația pe care baronul o stârnea în această mică întrunire de familie. Dar Hortense nu s-a măritat, adăugă el, văzând pe fața cumnatei sale o urmă de tristețe.

— O să se întâmple și asta destul de curând, îi strigă Bette în ureche cu o voce tunătoare.

— Aici erai, sămânță rea care n-ai vrut să înflorești? îi răspunse el, râzând.

Eroul de la Forzheim o iubea pe verișoara Bette, căci între ei existau unele asemănări. Lipsit de educație, ieșit din sânul poporului, își făurise o importantă carieră militară bazându-se numai pe curajul lui în luptă, iar bunul-simț îi ținea loc de gândire. Cinstit și om de onoare, își încheia frumoasa viață în chip fericit în mijlocul acestei familii unde se aflau toate ființele pe care le iubea, fără să bănuiască rătăcirile, încă secrete, ale fratelui său. Nimeni nu se bucura mai mult decât el de aceste întruniri, unde nu se ivea nici cel mai mic prilej de ceartă, și unde frații și surorile se iubeau între ei, căci Célestine fusese considerată, în scurt timp, ca făcând parte din familie. De aceea, bunul conte Hulot întreba din când în când de ce nu venea și bătrânul Crevel. — Tata e la țară: îi striga Célestine. De data asta i se spuse că fostul negustor de parfumuri călătorea.

Această armonie din familia sa o făcu pe doamna Hulot să-și spună în gând:

— Asta e cea mai mare fericire, și cine ne-ar putea-o lua?

Văzând că atențiile baronului se îndreaptă spre favorita sa Adeline, generalul făcu atâtea glume pe socoteala asta, încât baronul, temându-se să nu fie ridicol, își schimbă direcția curtoaziei, îndreptând-o spre nora sa, care, la mesele de familie, era întotdeauna obiectul lingușirilor, căci nădăjduia că, prin ea, îl va îmbuna pe Crevel, făcându-l să renunțe la orice resentiment. Oricine ar fi privit această întrunire de familie, cu greu ar fi crezut că tatăl se afla într-o situație grea, că mama era disperată, că fiul era foarte îngrijorat în privința tatălui său, și că fiica se gândea cum să-i fure verișoarei sale iubitul.

La ora șapte, baronul, văzând că fratele, fiul, baroana și Hortense erau ocupați cu jocul de whist, pleacă la Operă ca să-și aplaude amanta,

luând-o cu el pe verișoara Bette, care stătea pe strada Doyenné și care, ca să plece întotdeauna imediat după masă, invoca pretextul că locuiește într-un cartier pustiu. Toți parizienii sunt de acord că prudența acestei fete bătrâne era îndreptățită.

Existența grupului compact de case ce se află de-a lungul bătrânului Luvru, este un fel de protest pe care francezii îl fac împotriva bunului-simț, pentru ca Europa să se liniștească în ceea ce privește doza mare de inteligență ce li se acordă și să nu se mai teamă de ei. Poate că avem de-a face aici, fără să știm, cu vreo importantă rațiune politică. Cu siguranță că nu-i ușor de descris acest colț din Parisul de azi, loc pe care mai târziu nu ni-l vom mai putea imagina; și nepoții noștri, care, fără îndoială, vor vedea clădirea Luvrului terminată, cu greu vor putea crede că o asemenea barbarie a rezistat timp de treizeci și șase de ani, în inima Parisului, în fața palatului, unde trei dinastii au primit în ultimii treizeci și șase de ani, elita Franței și a Europei.

Orice om venit, chiar și pentru câteva zile, la Paris, observă, după poarta ce dă spre podul Carrousel și strada Muzeului, vreo zece case cu fațadele ruinate, pe care proprietarii, descurajați, nu le repară, și care sunt rămășițele unui vechi cartier aflat în demolare din ziua în care Napoleon a hotărât să termine Luvrul. Strada și fundătura Doyenné sunt singurele căi de acces în acest mic cartier întunecos și pustiu, ai cărui locuitori sunt probabil niște fantome, căci nicăieri nu vezi țiipenie de om. Pavajul, mult mai jos decât cel de pe strada Muzeului, se află la nivelul celui de pe strada Froidmanteau. Îngropate prin ridicarea pieței, aceste case sunt învăluite în umbra veșnică pe care o proiectează asupra lor înaltele galerii ale Luvrului, înnegrite în această parte de vântul Nordului. Întunecimea, liniștea, atmosfera rece, adâncimea la care se află, fac din aceste case un fel de cripte, de morminte vii. Când străbați în cabrioletă acest mic cartier pe jumătate mort și când întâlnești cu privirea străduța Doyenné, sufletul ți se strânge de teamă, te întrebi cine poate locui aici și ce s-o fi întâmplând în acest cartier seara, atunci când străduța se umple de bandiți și când viciile Parisului, învăluite în mantia nopții, se dezlănțuie în voie. Locul, înspăimântător în sine, devine și mai groaznic când vezi că aceste pretinse case sunt mărginite de o mlaștină înspre strada Richelieu, de un ocean de pietroaie în partea dinspre Tuileries, de grădinițe și de barăci sinistre în partea dinspre galerii și de întinderi de pietre în construcție și de dărâmături înspre bătrânul Luvru. Henric al III-lea și iubiții lui ce-și caută hainele, amanții lui Marguerite³⁹ care-și caută capetele, joacă sarabande la lumina lunii în aceste locuri pustii dominate de bolta unei capele ce încă mai stă în picioare, parcă pentru a dovedi că religia catolică, atât de vie în Franța,

supraviețuiește tuturor lucrurilor. Se împlinesc curând patruzeci de ani de când Luvrul strigă prin toate găurile zidurilor sale crăpate și prin toate ferestrele sale larg deschise: „Înlăturați-mi negii ăștia de pe față”. Fără îndoială că s-a socotit că e nevoie de acest loc dubios și că e necesar să se simbolizeze, în inima Parisului, alianța intimă dintre sărăcie și splendoarea ce caracterizează această regină a capitalelor. Așa se face că aceste ruine reci, în mijlocul cărora s-a îmbolnăvit mortal ziarul legitimiștilor, barăcile mizerabile de pe strada Muzeului și hala de scânduri, plină de tarabele micilor negustori, vor avea poate o viață mai lungă și mai prosperă decât cele trei dinastii!

Prețul mic al chiriei în aceste case condamnate pieirii, o făcuse pe verișoara Bette să locuiască aici, încă din 1823, în ciuda obligației ei de a se întoarce acasă înainte de a se înnopta, obligație impusă de caracterul dubios al cartierului. Această necesitate se potrivea de altfel de minune cu obiceiul țaranilor, pe care ea și-l păstrase, de a se culca și de a se scula odată cu soarele, motiv pentru care oamenii de la sate nu cheltuiesc prea mulți bani cu luminatul și cu încălzirea. Ea trăia într-una din casele în care, după demolarea vestitului palat locuit de Cambacérès⁴⁰, avea vedere spre piață.

În momentul în care baronul Hulot o depuse pe verișoara soției sale la ușa casei, zicându-i: „La revedere, verișoară! ” o femeie tânără, micuță, zveltă, drăguță, îmbrăcată foarte elegant și răspândind un parfum ales, se strecură între trăsură și zid, vrând să intre și ea în casă. Această doamnă aruncă o privire spre baron, doar pentru a vedea cum arată vărul locatarei; dar desfrânatul simți acea vie emoție trecătoare, pe care o simt toți parizienii când întâlnesc o femeie frumoasă care întruchipează *desiderata*⁴¹ lor, după cum spun entomologii, și își puse cu o savantă încetineală o mânășă înainte de a se urca în trăsură, ca să facă ceva și să poată s-o urmărească cu privirea pe tânăra femeie a cărei rochie era plăcut legănată de altceva decât de groaznicele și înșelătoarele jupoane umflate ca niște crinoline.

— Iată, își spunea el, o femeiușcă drăguță pe care mi-ar plăcea s-o fac fericită, căci și ea m-ar face pe mine.

Când ajunse în partea de jos a scării ce deservea partea dinspre stradă a locuinței, necunoscuta se uită cu coada ochiului spre poartă, fără a se întoarce, și-l văzu pe baron ținut locului de admirație și mistuit de dorință și de curiozitate. E ca o floare pe care toate pariziențele o miros cu plăcere, când o găsesc în drumul lor. Unele femei devotate datoriiilor lor, virtuoză și drăguțe, se întorc acasă destul de posomorâte dacă nu și-au cules micul lor buchet în timpul plimbării.

Femeia cea tânără urcă repede scara. Curând, la etajul al doilea, se

deschise o fereastră și tânăra se arată în cadrul ei, dar în tovărășia unui domn care, judecând după chelie și după privirea-i oarecum morocănoasă, era soțul.

„Cât de subtile sunt aceste ființe!... își zise baronul; în felul ăsta ea îmi arată că locuiește aici. E un mod cam prea direct, mai ales într-un cartier ca ăsta. Să fiu prudent. ” După ce se urcă în *milord*, baronul își ridică privirea spre fereastră, dar femeia și soțul ei se retraseră repede, ca și cum figura baronului ar fi produs asupra lor efectul mitologic al capului Meduzei⁴². — S-ar zice că mă cunosc, se gândi baronul. Atunci totul s-ar explica. Într-adevăr, când trăsura urcase pe strada Muzeului, baronul se aplecă spre a o mai vedea o dată pe necunoscută, și o găsi din nou la fereastră. Fiindu-i rușine că a fost surprinsă uitându-se la trăsura în care se afla admiratorul ei, femeia se retrase repede de la fereastră. — O să aflu cine este de la Capră, își zise baronul.

Apariția consilierului de Stat produsese, după cum vom vedea, o impresie puternică asupra cuplului.

— Dar acesta e baronul Hulot, directorul instituției în care lucrez! strigă bărbatul, plecând de la fereastră.

— Ascultă, Marneffe, fata aceea bătrână de la etajul al treilea, din fundul curții, care trăiește cu tânărul acela, este vara lui? Ciudat lucru că n-am aflat asta decât astăzi și doar din întâmplare.

— Domnișoara Fischer să trăiască cu un tânăr!... repetă funcționarul. Sunt bârfeli de-ale portăresei, să nu vorbim cu atâta ușurință despre verișoara unui consilier de Stat care taie și spânzură în Minister. Haide, vino la masă, te aștept de patru ore!

Foarte frumoasa doamnă Marneffe, fiica naturală a contelui Montcornet, unul dintre vestiții locotenenți ai lui Napoleon, fusese măritată, dându-i-se o dotă de douăzeci de mii de franci, cu un mic funcționar de la Ministerul de Război. Prin influența ilustrului locotenent-general, ce ajunsese, în ultimele șase luni de viață, mareșal al Franței, acest conțopist izbutise să ocupe locul nesperat de funcționar principal în biroul său; dar, tocmai când să fie avansat, moartea mareșalului smulsese din rădăcini speranțele lui Marneffe și ale soției sale. Veniturile modeste ale domnului Marneffe, care isprăvisse zestrea domnișoarei Valérie Fortin, fie plătindu-și datoriile, fie cumpărând cele necesare unui om care își aranjează o casă, dar mai ales pretențiile unei femei frumoase, obișnuită, în casa mamei ei, cu plăceri la care nu voia să renunțe, îi obligaseră pe cei doi soți să facă economii la chirie. Poziția străzii Doyenné, aflată în apropiere de Ministerul de Război și de centrul Parisului, le surâse domnului și doamnei Marneffe, care, de aproximativ patru ani, locuiau în aceeași casă cu domnișoara

Fischer.

Domnul Jean-Paul-Stanislav Marneffe aparținea acelei specii de funcționari care rezistă abrutizării printr-un fel de putere pe care le-o dă depravarea. Acest bătrân mic de statură și slab, cu părul și cu barba rare, cu fața ofilită și palidă, mai mult obosită decât ridată, cu pleoapele roșietice, purtând ochelari, cu o înfățișare amărâtă și cu o purtare și mai amărâtă, întruchipa tipul de om pe care fiecare din noi și-l poate închipui adus în fața justiției pentru atentat la bunele moravuri.

Apartamentul ocupat de cei doi soți, tipic pentru multe familii pariziene, oferea imaginea înșelătoare a celui lux fals care domnește în atâtea interioare. În salon, mobilele acoperite cu o catifea învechită, statuetele de ghips imitând bronzul florentin, lustra prost cizelată, vopsită, cu discuri din sticlă; covorul al cărui preț mic se explicase târziu prin cantitatea de bumbac introdusă în țesătură, de fabricant, și care devenise vizibilă cu ochiul liber, totul, până la perdelele care îți arătau că damascul de lână nu rezistă în toată frumusețea lui mai mult de trei ani, totul vădea sărăcia, ducându-te cu gândul la un om nevoiaș, îmbrăcat în zdrențe, care stă la poarta unei biserici.

Sufrageria, prost îngrijită de o singură servitoare, avea înfățișarea neplăcută a sufrageriilor din hotelurile de provincie: aici totul era murdar și rău întreținut.

Camera bărbatului — destul de asemănătoare cu aceea a unui student, cu patul și cu mobilierul ei de burlac, trecute și ofilite așa cum era el însuși și în care se făcea curățenie o singură dată pe săptămână, loc groaznic în care toate lucrurile erau trântite la nimereală și unde ciorapii vechi atârnav pe scaunele îmbrăcate într-o stofă închisă la culoare ale cărei flori apăreau parcă desenate de praful de pe ea — arăta că locatorul ei e un bărbat căruia nu-i pasă de casa lui și care trăiește mai mult în afara ei, jucând cărți și stând prin cafenele sau prin alte locuri.

Camera doamnei făcea excepție de la degradanta murdărie ce urătea apartamentul în care toate perdelele erau îngălbenite de fum și de praf și unde copilul, lăsat în voia lui, își arunca jucăriile peste tot. Situate în aripa care unea, pe o singură latură, casa construită la stradă cu corpul de locuințe din fundul curții, clădit spate în spate cu proprietatea vecină, camera și budoarul lui Valérie, elegant îmbrăcate în stofă imprimată, cu mobilele din lemn de palisandru, pe jos cu mochetă, arătau că aici trăiește o femeie frumoasă și poate chiar o femeie întreținută. Pe placa de deasupra căminului, acoperită cu catifea, se înălța o pendulă ce era atunci la modă. În încăpere, mai erau o mică vitrină destul de plină și niște jardiniere din porțelan chinezesc luxos montate. Patul, masa de toaletă, dulapul cu

oglinadă, canapeluța de două locuri, și, de asemenea, tot feluri de fleacuri erau după moda vremii.

Deși, în ceea ce privește bogăția și eleganța, lucrurile nu erau de cea mai înaltă clasă și totul data de trei ani de zile, nici un dandy n-ar fi găsit nimic de obiectat, în afară de faptul că acest lux era cam prea burghez. Arta și distincția, care rezultă din felul cum bunul-gust știe să potrivească lucrurile, lipseau cu desăvârșire. După bogăția podoabelor inutile, un doctor în științe sociale ar fi recunoscut aici cu ușurință existența amantului, căci asemenea lucruri nu pot veni decât de la acest semizeu, mereu absent și mereu prezent în cazul unei femei măritate.

Masa pe care o luară bărbatul, femeia și copilul, acea masă ce întârziase patru ore, arăta criza financiară prin care trecea familia, căci felul cum se mănâncă este, în casele pariziene, cel mai sigur termometru pentru măsurarea bogăției. Oare o supă de verdețuri și de fasole, o bucată de carne de vițel cu cartofi, plutind într-o zeamă roșcată, o mâncare de fasole și niște cireșe de calitate inferioară, totul servit și mâncat în niște farfurii știrbite și cu niște tacâmuri dintr-o alpaca ce voia să imite argintul, puteau alcătui un meniu demn de această femeie frumoasă? Dacă ar fi fost martorul acestei scene, baronul ar fi izbucnit în plâns. Carafele fumurii nu puteau ascunde culoarea urâtă a vinului cumpărat cu litrul de la negustorul din colțul străzii. Șervețelele nu fuseseră schimbate de o săptămână. Totul arăta o anume sărăcie lipsită de demnitate și nepăsarea soției și a soțului față de familie. Văzându-i, până și cel mai obișnuit observator și-ar fi zis că aceste două ființe ajunseseră în acel moment dramatic când necesitatea de a trăi te face să cauți vreo escrocherie profitabilă.

Prima frază spusă de Valérie soțului ei va explica, de astfel, de ce se întârziase atât de mult cu masa, fapt ce se datora, probabil, devotamentului interesat al bucătăresei.

— Samanon nu vrea să ia polițele tale decât la jumătate de preț, și cere ca garanție o poprire pe salariu tău.

Sărăcia, încă ascunsă în casa Directorului de la Ministerul de Război, și care avea drept paravan un salariu de douăzeci și patru de mii de franci, fără să mai punem la socoteală gratificațiile, ajunseseră în ultima ei fază în casa funcționarului de rând.

— *L-ai făcut praf* pe directorul meu, spuse soțul, uitându-se la soția sa.

— Așa cred, răspunse ea, fără să se sperie de această expresie luată din argoul teatrelor.

— Ce-o să se întâmple cu noi? reluă Marneffe, mâine proprietarul ne va pune sechestru. Și tatăl tău a cutezat să moară fără să-și facă

testamentul! Pe cuvântul meu, acești oameni ai Imperiului se cred cu toții nemuritori, ca și Împăratul lor.

— Bietul tata, n-a avut alt copil decât pe mine; mă iubea atât de mult! Poate că contesa a ars testamentul. Cum să mă fi uitat el, care ne dădea, din când în când, câte trei sau patru mii de franci deodată?

— Datorăm patru rate, adică o mie cinci sute de franci! Oare mobila noastră valorează atâta? *That is the question!* 43 a spus Shakespeare.

— Atunci, la revedere, dragul meu, spuse Valérie, care abia dacă gustase din mâncarea de vițel; de altfel, servitoarea luase tot sosul, pentru a-l da unui vajnic soldat întors din Alger. Bolile grele cer tratamente serioase!

— Valérie, unde te duci? strigă Marneffe, tăindu-i calea.

Mă duc să mă întâlnesc cu proprietarul nostru, răspunse ea, aranjându-și buclele sub pălăria-i frumoasă. Dacă fata aceea bătrână e verișoara directorului, ar trebui să încerci să te pui bine cu ea.

Faptul că locatari din aceeași casă nu-și cunosc unii altora situația socială arată cel mai bine cât de mare este atracția ce o reprezintă viața pariziană; de astfel, e ușor de înțeles că un funcționar care se duce în fiecare zi, dis-de-dimineață, la birou, care se întoarce acasă doar că să ia masa și iese în oraș în fiecare seară, și că o femeie preocupată de plăcerile Parisului, pot să nu aibă habar de existența unei fete bătrâne care locuiește în fundul curții, la etajul al treilea, în imobilul în care stau și ei, mai ales când această fată are obiceiurile domnișoarei Fischer.

Lisbeth era prima din casă care se ducea să-și ia laptele, pâinea, jăraticul; nu vorbea cu nimeni și se culca la apusul soarelui; nu primea niciodată scrisori și nici vizite, și nu stătea la taclale cu vecinii. Ducea o existență anonimă, entomologică, așa cum se duce uneori în unele case, în care afli după patru ani de zile, că, la etajul al patrulea, trăiește un bătrân care i-a cunoscut pe Voltaire, pe Pilastre du Rosier, pe Beaujon, pe Marcel44, pe Molé, pe Sophie Arnould, pe Franklin și pe Robespierre. Lucrurile pe care domnul și doamna Marneffe le spusese despre Lisbeth Fischer, ei le aflaseră din pricina izolării cartierului și a relațiilor pe care situația lor precară le stabilise între ei și portarii a căror bunăvoință le era prea necesară pentru a nu o întreține cu mare grijă. Or, mândria, mușenia, purtarea rezervată a acestei fete bătrâne făcuseră să se nască în sufletul portarilor acel respect exagerat și acele raporturi reci ce denotă nemulțumirea nemărturisită a inferiorului. De altfel, portarii se credeau, *în speță*, după cum se spunea la Palatul de Justiție, egali cu locatarul care plătea o chirie de două sute cincizeci de franci. Confidențele făcute de verișoara Bette verișoarei sale Hortense erau adevărate și fiecare va înțelege

că portăreasa putuse, în vreo conversație intimă cu soții Marneffe, s-o calomnieze pe domnișoara Fischer, crezând că nu va face decât să o ponegrească puțin.

După ce primi sfeșnicul din mâinile respectabilei doamne Olivier, portăreasa, Lisbeth făcu un pas înainte ca să vadă dacă ferestrele de la mansarda de deasupra apartamentului ei erau luminate. La ora aceea, în iulie, se făcea atât de întuneric în fundul curții, încât verișoara Bette nu putea să se culce fără lumină.

— O, liniștiți-vă, domnul Steinbock e acasă, nici n-a ieșit în oraș, îi spuse cu răutate doamna Olivier domnișoarei Fischer.

Aceasta nu răspunse. În privința asta, rămăsese încă o țărancă, căci nu-i păsa de ce-ar putea spune oamenii cu care nu avea de-a face; și așa cum țaranii nu văd mai departe de satul lor, tot așa și ea nu ținea decât la părerea micului cerc de oameni în mijlocul căruia trăia. Urcă deci cu hotărârea, nu la ea, ci în mansardă. Și iată pentru ce. La desert, își pusese în săculețul ei de lucru fructe și dulciuri pentru iubitul ei, și acum venea să i le dea, întocmai ca o fată bătrână care aduce ceva bun de mâncat câinelui ei.

Ea îl găsi, lucrând la lumina slabă a unei lămpițe, a cărei intensitate se mărea trecând printr-un glob plin cu apă, pe eroul viselor lui Hortense, un tânăr blond, așezat la un fel de masă de tâmplărie pe care se aflau unelte de cizelat, ceară roșie, dălți, socluri cioplite, bucăți de aramă turnate în tipare; tânărul era îmbrăcat într-o bluză și ținea în mâini o mică sculptură modelată din ceară, pe care o contempla cu atenția unui poet ce creează.

— Uite, Wenceslas, ce ți-am adus, spuse ea, punându-și batista pe un colț al mesei.

Apoi scoase cu grijă din săculețul ei dulciurile și fructele.

— Ești foarte bună, domnișoară, răspunse bietul exilat cu o voce tristă.

— Asta te va răcori, bietul meu copil. Sângele ți se încălzește când lucrezi așa; nu erai născut pentru o meserie atât de grea...

Wenceslas Steinbock se uită la fata bătrână cu un aer mirat.

— Mai bine mănâncă, reluă ea brusc, și nu mă mai contempla ca pe unele dintre sculpturile tale atunci când îți plac.

La acest îndemn verbal, uimirea tânărului încetă, căci își recunosc Mentorul-femeie, a cărui tandrețe îl surprindea întotdeauna, într-atât de mult fusese obișnuit să fie tratat cu brutalitate. Deși avea douăzeci și nouă de ani, părea că are, ca unii tineri blonzi, cu cinci sau șase ani mai puțin, și, văzându-i tinerețea, a cărei prospețime cedase sub oboseala și nefericirea exilului, alături de figura uscată și dură a fetei, îi venea să crezi că natura se înșelase făcând-o pe Lisbeth femeie și pe Wenceslas bărbat. Acesta se ridica

de pe scaun și se trânti într-un fotoliu larg și adânc, în stil Ludovic al XV-lea, acoperit cu catifea galbenă de Utrecht, și păru că vrea să se odihnească. Lisbeth luă o prună reine-claude și i-o dădu cu blândețe partenerului ei.

— Mulțumesc, spuse el, luând fructul.

— Ești obosit? îl întrebă ea, dându-i un alt fruct.

— Nu sunt obosit de muncă, ci de viață, răspunse el.

— Ce idei îți mai trec prin cap! reluă ea cu un fel de acreală. Nu ai un geniu bun care veghează asupra dumitale? spuse Lisbeth, dându-i dulciurile și privindu-l cu câtă plăcere le mănâncă. Uite, în timp ce luam masa la vara mea, m-am gândit la dumneata...

— Știi bine, zise el, aruncându-i lui Lisbeth o privire tandă și totodată plângăcioasă, că, fără dumneata, n-aș mai fi fost de mult în viață; dar, draga mea domnișoară, artiștii au nevoie de distracție...

— A, asta era!... exclamă ea, întrerupându-l, punându-și pumnii în șolduri și privindu-l cu ochi arzători. Vrei să te duci să-ți pierzi sănătatea în ticăloșiile Parisului, ca atâția oameni care își dau duhul într-un spital! Nu, nu, fă avere și când vei avea rente, te vei distra cât vrei, copilul meu; atunci vei avea cu ce să-ți plătești medicii și plăcerile, dezmățatule!

Sub acest potop de dojeni însoțit de o privire care îl pătrundea ca o flacăra magnetică, Wenceslas Steinbock lăsa capul jos. Dacă ar fi putut vedea începutul acestei scene, până și cel mai aprig bârfitor ar fi trebuit să recunoască falsitatea calomniilor lansate de soții Olivier la adresa domnișoarei Fischer. Totul, în tonul, în gesturile și în privirile acestor două ființe arăta curățenia vieții lor intime. Fata aceasta bătrână se purta cu Wenceslas cu tandrețea unei brutale, dar adevărate mame. Tânărul suporta totul așa cum un fiu respectuos îndură autoritate tiranică a unei mame. Această apropiere bizară părea să fie rezultatul unei voințe puternice ce acționa neîncetat asupra unui caracter slab, asupra acelei firi schimbătoare caracteristice slavilor care, deși îi putea face să fie curajoși ca niște eroi pe câmpul de luptă, le dă o foarte mare incoerență în comportare, și o slăbiciune morală ale cărei cauze ar trebui să-i preocupe pe fiziologi, căci fiziologii sunt în politică ceea ce entomologii sunt pentru agricultură.

— Și dacă o să mor înainte de a mă îmbogăți? întrebă melancolic Wenceslas.

— Să mori?... strigă Lisbeth. O, n-o să te las să mori. Eu am viață cât pentru doi și dacă e nevoie, îți voi infuza sângele meu.

Auzind această exclamație violentă și naivă, Steinbock izbucni în lacrimi.

— Nu te întrista, dragul meu Wencesles, reluă Lisbeth emoționată. Uite, cred că verișoarei mele Hortense i-a plăcut sigiliul dumitale. O să te

ajut să vinzi grupul din bronz făcut de tine, te vei achita față de mine, vei face ce vei dori, vei deveni un om liber! Haide, răzi puțin!...

— Nu voi putea niciodată să îmi plătesc datoria pe care o am față de dumneata, domnișoară, răspunse bietul exilat.

— Și de ce mă rog?... întrebă țărancă din Vosgi, luând partea livonianului împotriva ei înseși.

— Pentru că nu numai că m-ai hrănit, găzduit și îngrijit; ci mi-ai dat putere! M-ai făcut să fiu ceea ce sunt, adeseori ai fost aspră și m-ai făcut să sufăr...

— Eu? zise Lisbeth. Nu cumva ai de gând să începi iar cu prostiile dumitale despre poezie și despre arte, să-ți trosnești degetele și să-ți întinzi brațele vorbind despre frumoasele idealuri și despre nebuniile voastre nordice? Frumosul nu valorează cât un lucru serios, și lucrul serios sunt eu! Ai multe idei... în cap? Minunat! și eu am idei... La ce folosește ce ai în suflet, dacă nu scoți de aici nici un profit? Cei care au idei nu ajung atât de departe ca aceia care nu au idei, dacă aceștia din urmă știu să se descurce... În loc să te gândești la visele dumitale, mai bine lucrează. Ce-ai făcut de când am plecat eu?...

— Ce-a spus frumoasa dumitale verișoară?

— Cine ți-a spus că e frumoasă? întrebă repede Lisbeth, pe un ton în care se simțea o gelozie de tigroaică.

— Chiar dumneata...

— Am spus-o ca să văd ce mutră o să faci! Ai chef să alergi după fuste? Dacă-ți plac femeile, poți să-ți satisfaci dorințele turnându-le în bronz; căci, prietene, va mai trebui, încă o vreme, să te lipsești de femei, și mai ales de verișoara mea. Nu-i un vânat de nasul tău; această fată are nevoie de un bărbat care să aibă un venit de șaizeci de mii de franci... și bărbatul ăsta a și fost găsit. O, patul nu-i încă făcut! zise ea, uitându-se în cealaltă cameră. Vai, bietul meu băiat! Te-am uitat...

Puternica fată își scoase în grabă pelerina, pălăria și mănușile; și, ca o slujnică, aranjă repede patul îngust în care dormea artistul. Un asemenea amestec de asprime, duritate și bunătate poate explica marea influență pe care o avea Lisbeth asupra acestui bărbat din care ea făcea un obiect al ei. Dar oare viața nu ne leagă și ea prin alternanțele sale de bine și de rău? Dacă livonianul, în loc s-o întâlnească pe Lisbeth, ar fi întâlnit-o pe doamna Marneffe, el ar fi găsit la protectoarea lui, o bunăvoință care i-ar fi deschis o cale mocirloasă și dezonorantă ce l-ar fi adus la pierzanie. Cu siguranță că nu s-ar fi pus pe muncă și nu s-ar fi format ca artist. De aceea, deși dezaproba lăcomia înverșunată a fetei bătrâne, judecata îi spunea că, pentru el, e mai bună această mână de fier decât existența primejdioasă și leneșă pe

care o duceau unii compatrioți ai lui.

Îată evenimentul care a dus la unirea acestei energii femeiești cu această slăbiciune bărbătească, un fel de contrasens destul de des întâlnit în Polonia.

În 1833 domnișoara Fischer, ce muncea uneori noaptea când avea mult de lucru, simți, pe la ora unu, un miros puternic de oxid de carbon și auzi plânsetele unui muribund. Mirosul de oxid de carbon și horcăitul veneau dintr-o mansardă situată deasupra celor două camere din care era alcătuit apartamentul ei; Lisbeth bănuî că tânărul, ce se mutase de curând în casă și care locuia în această mansardă ce stătuse neînchiriată trei ani de zile, se sinucidea. Urcă repede, sparse ușa, cu puterea ei de țărancă din Lorena, izbindu-se o dată în ea, și îl găsi pe locatarul mansardei rostogolindu-se pe un pat de campanie în convulsiile agoniei. Stinse soba. Prin ușa deschisă, aerul curat pătrunse în încăperea și exilatul fu salvat; apoi, după ce îl culcă în pat ca pe un bolnav, și după ce tânărul adormi, Lisbeth putu înțelege cauza sinuciderii, văzând sărăcia absolută ce domnea în cele două camere ale mansardei, unde nu se aflau decât o masă nenorocită, patul de campanie și două scaune.

Pe masă era următoare scrisoare, pe care ea o citi:

Sunt contele Wenceslas Steinbock, născut la Prelie, în Livonia.

Nimeni nu-i vinovat de moartea mea; cauzele sinuciderii mele sunt în cuvintele lui Kosciuszko: Finis Poloniae! 45

Nepotul unui vestit general de-al lui Carol al XII-lea n-a vrut să cerșească. Constituția mea slabă nu-mi permite să intru în armată și ieri s-au terminat cei o sută de taleri cu care am venit din Dresda la Paris. Las în sertarul mesei douăzeci și cinci de franci pentru plata chiriei pe care o dătez proprietarului.

Nemaivând rude, moartea mea nu afectează pe nimeni. Îi rog pe compatrioții mei să nu acuze guvernul francez. N-am declarat nicăieri că sunt refugiat, n-am cerut nimic, nu m-am întâlnit cu nici un exilat, nimeni nu știe, la Paris, că exist.

Voi muri cu gânduri creștinești. Dumnezeu să-l ierte pe cel din urmă membru al familiei Steinbock!

Wenceslas

Domnișoara Fischer, puternic impresionată de cinstea muribundului, care își plătea chiria, deschise sertarul, unde văzu, într-

adevăr cinci monede de câte o sută de *sous*.

— Bietul tânăr! exclamă ea. Și n-are pe nimeni pe lume căruia să-i pese de soarta lui!

Lisbeth coborî și ea, își luă lucrul și veni să brodeze la mansardă, veghindu-l pe nobilul livonian. Ne putem imagina cât de uimit a fost tânărul exilat când, trezindu-se, văzu o femeie stând la căpătâiul său; crezu că visează. În timp ce lucra la niște eghileți cu fire de aur pentru o uniformă, Lisbeth își puse în gând să-l ocrotească pe acest biet copil, pe care îl admirase în timp ce el dormea. Când tânărul conte se trezi de-a binelea, Lisbeth îl încurajă și îi puse tot felul de întrebări, ca să vadă cum și-ar putea câștiga el existența. Wenceslas, după ce îi spuse povestea vieții lui, adăugă că își datora poziția vocației sale recunoscute pentru arte; simțise întotdeauna o înclinație pentru sculptură; dar timpul necesar pentru studii i se părea prea lung pentru un om fără bani, și, în momentul ăsta, se simțea mult prea slab ca să facă o muncă manuală sau ca să treacă la marea sculptură. Lisbeth Fischer nu înțelese din aceste cuvinte nici o iotă. Îi răspunse nefericitului tânăr că Parisul oferea multe posibilități de a munci și că un om care vrea să facă ceva bun trebuie să trăiască aici. Dacă se înarmează cu răbdare, oamenii de treabă nu pier niciodată în acest oraș.

— Eu nu sunt decât o fată sărmană, și iată că eu, o țărăncă, am izbutit să-mi obțin aici o independență, adăugă ea. Ascultă-mă cu atenție. Dacă vrei cu adevărat să lucrezi, dat fiind că am ceva economii, îți voi împrumuta în fiecare lună banii de care ai nevoie ca să trăiești; dar ca să trăiești, și nu ca să chefuiești și să umbli după fuste! La Paris, poți mânca cu douăzeci și cinci de *sous* pe zi și îți voi pregăti mâncarea în fiecare dimineață, atunci când găsesc pentru mine. Îți voi mobila camera și îți voi plăti ucenicia de care crezi că ai nevoie. Îmi vei da chitanțe pentru toți banii pe care îi voi cheltui pentru dumneata; și, când vei fi bogat, îmi vei da totul înapoi. Dar dacă nu lucrezi, nu mă mai simt obligată față de dumneata în nici un fel, și te voi părăsi.

— Ah, exclamă nefericitul care mai simțea încă tristețea primei îmbrățișări cu Moartea; exilații din toate țările au multă dreptate când se îndreaptă spre Franța, întocmai ca sufletele din purgatoriu spre paradis. Ce minunată țară e aceea unde găsești ajutor și inimi generoase pretutindeni, chiar și într-o mansardă ca asta! Dumneata vei fi totul pentru mine, draga mea binefăcătoare, voi fi sclavul dumitale! Vreau să fii prietena mea, spuse el folosindu-se de acele cuvinte dragăstoase, atât de familiare polonezilor, care fac să fie acuzați, oarecum pe nedrept, de servilism.

— A, nu, sunt prea geloasă și aș face din tine un nefericit; dar primesc cu dragă inimă să-ți fiu un fel de camaradă, spuse Lisbeth.

— O, dacă ai știu cu câtă ardoare chemam, atunci când mă zbăteam în pustietatea Parisului, o ființă, fie chiar și un tiran, căreia să-i pese de mine! spuse Wenceslas. Îmi părea rău după Siberia, unde țarul m-ar trimite dacă m-aș întoarce în țară!... Fii ocrotitoarea mea... Voi munci, voi deveni mai bun decât sunt, deși nu sunt un om rău.

— Vei face tot ce-ți voi spune să faci? îl întrebă ea.

— Da!...

— Bine, te voi socoti copilul meu, spuse ea cu veselie. Iată-mă cu un băiat care s-a sculat din morți. Haide! Să începem. Voi coborî să-mi fac cumpărăturile; îmbracă-te; când voi bate în plafon cu coada măturii, vii să iei masa cu mine.

A doua zi, domnișoara Fischer culese informații despre meseria de sculptor de la fabricanții unde își duse eghileții pe care-i lucrase. Tot întrebând din om în om, Lisbeth izbuti să descopere atelierul lui Florent și Chanor, casă specializată unde se turnau și se cizelau bronzurile bogat lucrate și serviciile luxoase de argint. Îl duse aici pe Steinbock spre a fi angajat ca ucenic sculptor, propunere ce păru puțin cam bizară. Aici se executau modelele celor mai vestiți artiști, dar nu se dădeau lecții de sculptură. Perseverând și încăpățânându-se, Lisbeth izbuti să-și plaseze protejatul ca desenator de ornamente. Steinbock învăță repede să modeleze ornamente și inventă altele noi, căci avea talent. După cinci luni de la terminarea uceniei de cizelator, el îl cunoscă pe vestitul Stidmann, cel mai mare sculptor din casa Florent. După douăzeci de luni, Wenceslas lucra mai bine decât maestrul lui; dar în treizeci de luni economiile strânse de Lisbeth în șaisprezece ani, ban cu ban, se isprăviseră. Două mii cinci sute de franci în aur! Era o sumă pe care voise să o plaseze într-o rentă viageră, și acum ce avea în schimb? O poliță semnată de un polonez. Așa că, pentru a face față cheltuielilor livonianului, Lisbeth lucra în momentul acesta ca în tinerețe. Când se trezi că are în mână, în loc de monedele ei de aur, o bucată de hârtie, ea își pierdu capul și se duse să se consulte cu domnul Rivet care, de cincisprezece ani, devenise sfătuitorul și prietenul celei mai pricepute lucrătoare pe care o avea. Aflând de această aventură, domnul și doamna Rivet o certară pe Lisbeth, o tratare drept nebună, îi blesteară pe refugiații ale căror mașinații făcute cu scopul de a redeveni o națiune compromiteau prosperitatea comerțului și pacea și o împinseră pe bătrâna fată să-și ia ceea ce se numește în comerț o garanție.

— Singura garanție pe care poate să ți-o ofere această persoană suspectă este libertatea sa, zise atunci domnul Rivet.

Domnul Achille Rivet era judecător la Tribunalul de Comerț.

— Pentru străini nu-i o glumă, reluă el. Un francez rămâne cinci ani

în închisoare, și apoi este eliberat, chiar dacă nu și-a plătit datoriile; el nu mai poate fi constrâns decât de conștiința sa, care nu-l neliniștește niciodată; pe când un străin nu iese niciodată din închisoare: Dă-mi polița, o vei trece pe numele contabilului meu, vă va pune sub urmărire pe amândoi, va obține o sentință de constrângere și, când totul va fi pus în ordine, îți va semna un alt act prin care se modifică prevederile celui de dinainte. Făcând așa, interesele voastre se vor întâlni și vei avea întotdeauna o armă împotriva polonezului!

Lisbeth îl lăasă pe Rivet să-i pună în regulă actele și îi spuse protejatului ei să nu se neliniștească din pricina unei proceduri la care s-a recurs doar ca să se dea garanții unui cămătar care urma să le avanseze niște bani. Această procedură se datora geniului inventiv al judecătorului de la Tribunalul de Comerț. Naivul artist, având o încredere oarbă în binefăcătoria lui, își aprinse pipa cu hârtiile timbrate, căci fuma, ca toți oamenii care au necazuri sau un plus de energie ce trebuie adormită. Într-o bună zi, domnul Rivet îi arătă domnișoarei Fischer un dosar și îi spuse: „Îl ai la mână pe Wenceslas Steinbock; el nu mai poate face nici o mișcare, așa că, dacă vrei, în douăzeci și patru de ore îl poți băga la Clichy⁴⁶ pentru tot restul zilelor sale.”

Demnul și cinstitul judecător de la Tribunalul de Comerț simți în ziua aceea mulțumirea pe care ți-o dă certitudinea că ai săvârșit o *faptă rea*, dar de care e nevoie. Binefacerea este de atâtea feluri la Paris, încât această expresie ciudată nu face decât să numească unul din ele. După ce livonianul fu prins în chingile procedurii comerciale, trebuia să se ajungă la plata banilor datorăți, căci importantul comerciant îl socotea pe Wenceslas Steinbock un escroc. Bunătatea, cinstea, poezia erau, pentru el, în afaceri, niște *nenorociri*. În interesul acestei biete domnișoare Fischer care, după expresia lui, fusese *trasă pe sfoară* de un polonez, Rivet se duse la bogații fabricanți la care lucrase Steinbock. Când negustorul de broderii veni aici să ia informații despre numitul Steinbock, refugiat polonez, Stidmann, care împreună cu cei mai mari artiști ai orfevrăriei pariziene adusesese arta franceză la perfecțiunea la care se află acum și care îi permite să se ia la întrecere cu florentinii și cu Renașterea, se afla în cabinetul lui Chanor.

— Cui îi spui dumneata *numitul Steinbock*? exclamă ironic Stidmann. Nu-i cumva vorba despre tânărul livonian care mi-a fost elev? Află, domnule, că e un mare artist. Se spune că eu mă consider un diavol; ei, bine, acest tânăr nu știe că poate deveni un zeu...

— A, asta-i grozav!, deși dumneata vorbești cam prea arogant cu un om care are cinstea să fie judecător la Tribunalul Senei...

— Scuzele mele!... răspunse Stidmann ducându-și mâna la frunte.

— Sunt foarte bucurosi de cele ce mi-ati spus. Deci tanarul acesta ar putea castiga niște bani...

— Bineînțeles, spuse bătrânul Chanor, dar trebuie să lucreze; dacă ar fi rămas la noi, ar fi izbutit să aibă deja destui. Ce vreți? Artiștii au oroare să depindă de cineva.

— Ei au conștiința valorii și demnității lor, răspunse Stidmann. Nu-l învinuiesc pe Wenceslas c-a pornit-o singur și că încearcă să-și facă un nume și să devină un mare om; e dreptul lui! Dar am pierdut mult prin plecarea sa!

— Astea sunt pretențiile tinerilor când ies din găoacea lor universitară, exclamă Rivet... Ar trebui să facă mai întâi avere și apoi să umble după glorie!

— Adunând bani, îți strici mâna! răspunse Stidmann. Bogăția trebuie să ne fie adusă de glorie.

— Ce vreți? îi spuse Chanor lui Rivet, nu-i putem lega...

— Și-ar roade căpăstrul! replică Stidmann.

— Toți acești domni, spuse Chanor uitându-se la Stidmann, au pe cât de mult talent, pe atât de multă fantezie. Cheltuiesc enorm, se înconjoară de femei de moravuri ușoare, aruncă banii pe fereastră, nu-și mai găsesc timp să-și facă lucrările și își neglijează comenzile; atunci suntem nevoiți să ne ducem la alți meșteri, care sunt mai puțin talentați și care se îmbogățesc; după asta, îi auzi plângându-se că viața e grea când, de fapt, dacă s-ar fi pus pe treabă, ar fi avut munți de bani...

— Bătrâne Lumignon, spuse Stidmann, semeni cu librarul de dinainte de Revoluție care spunea: „A! dacă i-aș putea ține pe Montesquieu, Voltaire și Rousseau în sărăcie, în podul casei mele și să le închid pantalonii într-un dulap, câte cărțulii frumoase nu mi-ar scrie și câți bani n-aș lua pe ele! ” Dacă operele de artă frumoase s-ar face așa cum se fac cuiele... Dă-mi o mie de franci și taci din gură!

Rivet se întoarse acasă încântat că poate să-i dea o veste bună domnișoarei Fischer, care lua masa la el în fiecare luni și pe care avea să o găsească acasă.

— Dacă poți să-l faci să lucreze bine, spuse el, vei fi norocoasă, căci vei primi înapoi banii, dobânzile, cheltuielile și capitalul. Polonezul ăsta are talent și își poate câștiga existența; dar încuie-i pantalonii și pantofii, împiedică-l să se ducă la Chaumière și în cartierul Notre-Dame-de-Lorette⁴⁷, ține-l în lesă. Fără aceste precauții, sculptorul dumitale va *hoinări* de colo-colo, și dacă ai ști ce grozăvii înțeleg artiști prin cuvântul a *hoinări*! Tocmai am aflat că, în astfel de locuri, o hârtie de o mie de franci se poate cheltui într-o zi.

Acest episod avu o influență îngrozitoare asupra sufletului lui Wenceslas și al lui Lisbeth. Binefăcătoarea muie pâinea exilatului în absintul reproșurilor pe care i le făcea când credea că banii îi sunt iroșiți, și, nu o dată, ei i se păru că sunt cu totul pierduți. Mama cea bună se transformă într-o scorpie; începu să-l certe pe bietul tânăr, să-l sâcâie și să-i reproșeze că nu lucrează cu destulă rapiditate și că și-a ales o muncă prea grea. Lisbeth nu putea să creadă că modelele din ceară roșie, figurinele, proiectele de ornamente și niște schițe ar putea avea vreo valoare. Dar, îndată, părându-i rău că l-a dojenit cu atâta asprime, încerca să-l facă să uite de supărare, purtându-se cu el cu multă grijă, blândețe și atenție. Bietul tânăr, după ce suferea văzând că depinde de această scorpie și că se află sub dominația unei țărănci din Vosgi, era fermecat de dezmiertările și de îngrijirile ei de mamă ce nu prețuia decât partea concretă, materială a vieții. Era ca o femeie care iartă tot ce-a îndurat timp de o săptămână pentru mângâierile unei împăcări trecătoare. Astfel, domnișoara Fischer puse stăpânire pe sufletul lui. Pofta de dominație, rămasă în acest suflet de fată bătrână în stare de gemeni, se dezvoltă rapid. Acum își putea satisface orgoliul și nevoia de acțiune, căci exista o ființă care era numai a ei și pe care o putea certa, îndruma, lăuda și face fericită, fără să-i fie teamă de nici o rivalitate. Partea bună și partea rea a caracterului său se manifestară în egală măsură. Dacă, uneori, îl chinuia pe bietul artist, alteori, în schimb, se purta cu el cu o delicatețe ce semăna cu grația florilor de câmp; se bucura văzând că nu-i lipsește nimic și și-ar fi dat și viața pentru el; Wenceslas era sigur de asta. Ca toți oamenii cu suflet mare, bietul tânăr uita faptele rele și defectele acestei fete care, de altfel, îi vorbise despre viața ei ca să-și scuze duritatea, și nu își amintea decât de lucrurile bune. Într-o zi, enervată că Wenceslas se dusesse să hoinărească în loc să stea să lucreze, Lisbeth îi făcu o scenă.

— Îmi aparții! îi zise ea. Dacă ești un om cinstit, trebuie să încerci să-mi dai înapoi cât mai repede ceea ce îmi datorezi...

Tânărul, căruia sângele nobilei familii Steinbock i se aprinse în vine, deveni palid.

— Doamne! exclamă Lisbeth, în curând nu vom mai avea pentru traiul zilnic decât cei treizeci de sous pe care îi câștig eu, o biată fată...

Cei doi săraci, aruncându-și unul altuia tot felul de vorbe, se înfierbântară, și bietul artist îi reproșă pentru prima oară binefăcătoarei sale că l-a scăpat de la moarte, ca să-i facă acum o viață de ocnaș, mai rea chiar și decât moartea, prin care, cel puțin, omul își află odihna, adăugând că are să fugă de acasă.

— Să fugi!... exclamă Lisbeth!... A, deci domnul Rivet avea

dreptate!

Și Lisbeth îi explică polonezului cum, în douăzeci și patru de ore, îl putea băga la închisoare pentru tot restul vieții. Cuvintele acestea fură ca o lovitură de măciucă. Steinbock căzu într-o adâncă melancolie și nu mai scoase nici un cuvânt. A doua zi, noaptea, auzindu-l cum se pregătește să se sinucidă, Lisbeth urcă în mansardă și îi aduse dosarul și o chitanță.

— Ia-le, dragul meu, și iartă-mă! spuse ea cu ochii umezi de lacrimi. Fii fericit; părăsește-mă, te chinui prea mult; dar spune-mi că te vei gândi uneori la biata fată care te-a ajutat să-ți poți câștiga existența. Ce vrei? Cauza răutăților mele ești chiar dumneata: s-ar putea să mor și ce vei face fără mine?... Țasta este motivul pentru care sunt nerăbdătoare să te văd în stare să faci niște obiecte care se pot vinde. Nu-ți cer banii înapoi pentru mine! Mi-e teamă de trândăvia asta pe care o numești visare, de gândurile dumitale care îți mănâncă atâtea ore în timpul cărora te uiți la cer, și aș vrea să văd că ai luat obiceiul de a munci.

Lisbeth îi spuse toate astea cu ochii plini de lacrimi, cu un ton, o privire și o expresie care îl impresionară puternic pe nobilul artist; o luă pe binefăcătoare în brațe, o strânse la piept și o sărută pe frunte.

— Ia hârtiile astea înapoi, spuse el cu un fel de veselie. De ce să mă întemnițezi la Clichy? Nu mă închide aici recunoștința?

Acest episod al vieții lor comune și secrete, întâmplat cu șase luni înainte, îl făcu pe Wenceslas să termine de lucrat trei obiecte: sigiliul pe care-l păstra Hortense, sculptura de la vânzătorul de obiecte rare și o admirabilă pendulă pe care o finisa în acel moment, punându-i ultimele piulițe.

Cele douăsprezece ore ale zilei erau admirabil reprezentate prin douăsprezece femei înlănțuite într-un dans atât de nebunesc și de rapid, încât cei trei Cupidoni, cățărați pe o grămadă de flori și de fructe, n-o puteau prinde din fugă, decât pe cea care întruchipa ora de la miezul nopții, a cărei hlamidă sfărțecată rămânea în mâinile celui mai îndrăzneț dintre ei. Totul se sprijinea pe un soclu rotund a cărui minunată ornamentație înfățișa niște animale fantastice ce păreau că se zvârcolesc. Ora era indicată într-o gură căscată monstruos. Fiecare oră reprezenta câteva simboluri ce caracterizau ocupațiile obișnuite pentru acel moment al zilei.

Acum putem înțelege ușor atașamentul puternic pe care domnișoara Fischer îl simțea pentru livonianul ei; ar fi vrut ca el să fie fericit, și îl vedea prăpădindu-se și ofilindu-se în mansarda sa. Acesta este și motivul situației îngrozitoare în care se aflau. Fata din Lorena îl supraveghea pe acest fiu al Nordului cu dragostea unei mame, cu gelozia unei femei și cu strășnicia unui balaur; așa că, lăsându-l întotdeauna fără bani, aranja lucrurile în așa

fel încât să-i închidă calea spre orice nebunie și desfrâu. Ar fi vrut să-și păstreze victima și prietenul numai pentru ea, să-l facă să fie cuminte cu forța, și nu înțelegea barbaria acestei dorințe nesăbuite, căci fusese obișnuită cu toate lipsurile. Îl iubea pe Steinbock destul de mult ca să nu se căsătorească cu el, dar îl iubea prea mult ca să-l cedeze altei femei; nu știa să se resemneze, și să-i fie doar mamă, dar se socotea nebună când se gândea la celălalt rol. Aceste sentimente contradictorii, gelozia feroce, fericirea de a avea un bărbat care să fie numai al ei, toate acestea frământau peste măsură sufletul fetei. Îndrăgostită de el de patru ani de zile, ea nutrea nebuneasca speranță că va face ca această viață absurdă și fără ieșire să dureze la nesfârșit; dar tocmai perseverența sa într-o astfel de atitudine avea să ducă la pierderea celui pe care Bette îl numea copilul ei. Lupta dintre instincte și rațiune o făcea să fie nedreaptă și tiranică. Se răzbuna pe acest tânăr pentru faptul că ea nu era nici tânără, nici bogată și nici frumoasă; apoi, după fiecare moment de răzbunare, recunoscând în sine ei că n-a avut dreptate, se arăta umilă și îi dădea tot felul de dovezi de dragoste. Nu concepea să facă sacrificii pentru idolul ei decât după ce își arăta puterea prin lovituri de secure. Era ca în *Furtuna* lui Shakespeare, numai că pe dos, Caliban fiind stăpânul lui Ariel și al lui Prospero⁴⁸. Iar în ceea ce îl privește pe nefericitul tânăr cu gânduri înalte, meditativ și înclinat spre lenevie, el își arăta în priviri, întocmai ca leii ținuți în cuști în *Jardin-des-Plantes*⁴⁹, pustiul pe care ocrotitoarea lui i-l aducea în suflet. Munca forțată pe care Lisbeth o cerea de la el nu-i stingea nevoile inimii. Plictiseala lui se transforma într-o boală fizică și tânărul se stingea fără să poată cere și fără să știe să-și procure banii de care avea nevoie pentru vreo nebunie ce-i era adeseori necesară. În unele zile când avea mai multă energie și când sentimentul nefericirii sale îi mărea exasperarea, se uita la Lisbeth ca un călător însetat care, străbătând un ținut arid, este nevoit să-și îndrepte privirea spre o apă sălcie. Aceste fructe amare ale sărăciei și ale întemnițării în Paris erau savurate de Lisbeth ca niște plăceri; dar ea simțea cu spaimă că fie și cea mai mică pasiune a lui putea să o lipsească de sclavul ei. Uneori își reproșa faptul că, făcând prin purtarea ei tiranică și prin dojenile sale din acest poet un mare sculptor de lucruri mici, îi dăduse putința să se dispenseze de ea.

A doua zi, aceste trei existențe, atât de divers și de profund nefericite, cea a unei mame disperate, cea a cuplului Marneffe și cea a bietului exilat, aveau să fie schimbate de dragostea naivă a lui Hortense și de ciudatul deznodământ al pasiunii nefericite pe care baronul o avea pentru Josépha.

În clipa când se pregătea să intre în clădirea Operei, consilierul de

Stat fu oprit în loc de înfățișarea întunecată a palatului de pe strada Lepelletier, unde nu văzu nici jandarmi, nici lumini, nici oameni de serviciu și nici obișnuitele cordoane menite să oprească mulțimea să ia cu asalt teatrul. Privi afișul și văzu pe el o bandă albă în mijlocul căreia erau scrise, cu litere strălucitoare, cuvintele:

SPECTACOL SUSPENDAT DIN MOTIVE DE BOALĂ

Alergă imediat la Josépha, care locuia în apropiere, ca toți artiștii de la Operă, pe strada Chauchat.

— Domnule, unde mergeți? îl întrebă portarul, spre marea sa mirare

— Cum, nu mă mai cunoști? îi răspunse neliniștit baronul.

— Dimpotrivă, domnule; v-am întreat „Unde mergeți? ” tocmai pentru că am onoarea să vă cunosc.

Baronul simți că-l trece un fior de gheață.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

— Dacă domnul baron intră acum în apartamentul domnișoarei Mirah, îi va găsi acolo pe domnișoara Héloïse Brisetout, pe domnii Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, de Vernisset, Stidmann, și o mulțime de femei ce miros a paciuli și care sărbătorească inaugurarea noii case...

— Dar unde e?...

— Domnișoara Mirah?... Nu sunt sigur că fac bine spunându-vă.

Baronul strecură două monede de o sută de *sous* în mâna portarului.

— Domnișoara Mirah locuiește acum pe strada Ville-l'Évêque, într-o casă mare pe care i-a dăruit-o, se spune, ducele d'Hérouville, răspunse cu o voce scăzută, portarul.

După ce-i ceru portarului numărul casei, baronul se urcă într-un *milord* care îl duse până în fața uneia dintre acele clădiri frumoase și moderne, cu două intrări, unde luxul este evident peste tot, începând cu felinarele cu gaz.

Baronul, ce era îmbrăcat într-o haină de stofă albastră, și purta o cravată albă, un jabou foarte apretat, o vestă albă, pantaloni de nanchin și niște cizme bine lustruite, fu luat de portarul noului Eden drept un invitat ce a ajuns la petrecere cu întârziere. Prestanța, felul său de a păși, totul justifica această părere.

La auzul sunetului de clopot tras de portar, își făcu apariția un valet. Acesta, nou ca și casa, îl introduse pe baron, care îi spuse pe un ton distant, însoțit de un gest plin de aroganță: „Dă această carte de vizită domnișoarei

Josépha...”

Sărmanul *Patito* aruncă o privire prin încăperea în care intrase și văzu că se află într-un salon, plin de flori rare, al cărui mobilier costase, probabil, vreo patru mii de scuzi de câte o sută de *sous* fiecare. Valetul, întorcându-se, îl rugă să rămână în salon și să aștepte ca lumea să se ridice de la masă și să treacă la cafea.

Deși baronul cunoștea marele lux din vremea Imperiului, care, în mod sigur, s-a numărat printre cele de vârf, și ale cărui creații, chiar dacă nu au fost durabile, au costat sume nebunești, rămase uluit când văzu acest salon care avea trei ferestre ce dădeau spre o grădină feerică, una dintre acele grădini făcute într-o lună de zile, cu pământ adus din altă parte, cu flori transplantate și cu gazon ce părea obținut prin procedee chimice. Admiră aici nu numai podoabele de tot felul, aurăria, sculpturile cele mai scumpe realizate în stil Pompadour și stofele minunate pe care un negustor bogat le-ar fi putut comanda și obține dând grămezi de aur, dar și ceea ce numai prinții au darul de a alege, de a găsi, de a plăti și de a oferi: două tablouri de Greuze și două de Watteau, două portrete de Van Dyck, două peisaje de Ruysdaël, două de Guaspre, un Rembrandt și un Holbein, un Murillo și un Tițian, două tablouri de Teniers și două de Metzu, unul de Van Huysum și unul de Abraham Mignon⁵⁰; erau tablouri în valoare de vreo două sute de mii de franci, toate minunate înrămate, ramele valorând aproape cât și pânzele.

— Ei, *moșule*, pricepi acum? îl întrebă Josépha.

Venind pe o ușă secretă și pășind în vârful picioarelor pe covoarele persane, ea își găsi adoratorul în acea stare de uluială când urechile îi țiuie atât de tare, încât nu mai auzi decât dangătul clopotului ce-ți vestește dezastrul.

Cuvântul *moș*, spus acestui personaj ce ocupa un loc atât de înalt în administrație, cuvânt care arată în chip admirabil îndrăzneala cu care asemenea creaturi pot să-i denigreze pe cei mai de seamă oameni, îl făcu pe baron să încremenească. Josépha, îmbrăcată în alb și galben din cap până-n picioare, se gătise atât de tare pentru acea serbare, încât, chiar și în mijlocul acestui lux extraordinar, ieșea în evidență, strălucind precum cea mai rară bijuterie.

— Nu-i așa că-i frumos? reluă ea. Ducele a băgat aici tot ce a câștigat într-o afacere, vânzând acțiunile la un preț mare. Nu-i prost, micuțul meu duce, nu-i așa? Numai marii seniori de altădată știau să transforme cărbunele în aur. Înainte de masă, notarul mi-a adus la semnătura actul de cumpărare și chitanța de plată a banilor. Acum au venit la mine numai oameni de seamă: d'Esgrignon, Rastignac, Maxime, Lenoncourt,

Verneuil, Laginski, Rochefide, La Palférine, și bancherii Nucingen și du Tillet, cu Antonia, Malaga, Carabine și Schontz, care te-au compătimit cu toții. Bătrâne, te invit și pe tine, dar cu condiția să bei pe loc două sticle de vin unguresc, șampanie și vin de Cap51, ca să ajungi ca ei. Dragul meu, ne simțeam cu toții prea bine ca să nu fi suspendat spectacolul de la Operă; directorul meu e beat criță și grohăie ca un porc!

— Josépha! exclamă baronul.

— Ce lipsite de rost sunt explicațiile, răspunse ea, surâzând. Spune, valorezi tu șase sute de mii de franci cât costă casa și mobilierul acesta? Poți tu să-mi oferi o rentă de treizeci de mii de franci, bani pe care ducele mi i-a dat într-un cornet de hârtie albă plin cu bomboane?... Drăguță idee!...

— Câtă perversitate! spuse consilierul de Stat care, furios cum era, ar fi fost în stare să dea diamantele soției sale ca să-l înlocuiască pe ducele d'Hérouville măcar pentru douăzeci și patru de ore.

— Situația mea mă face să fiu perversă! replică Josépha. Și uite cum iei tu lucrurile! De ce n-ai născocit și tu o afacere profitabilă? Bietul meu *cotoi cu părul cănit*, ar trebui să-mi mulțumești: te părăsesc tocmai în momentul când puteai să-ți papi cu mine viitorul soției tale, zestrea fetei, și... A, plângi. Imperiul se duce de râpă. Îmi iau rămas-bun de la Imperiu.

Luă o poză tragică și spuse:

— *Te cheamă Hulot! Dar eu nu te mai cunosc!...*

Apoi ieși din încăpere.

Ușa deschisă lăsă să treacă, precum un fulger, o dâră de lumină, însoțită de zgomotul, din ce în ce mai puternic, al orgiei, și de mirosurile atrăgătoare ale unui ospăț de mare lux.

Cântăreța se întoarse să se uite prin deschizătura ușii și, văzându-l pe Hulot stând înțepenit ca o statuie de bronz, făcu un pas înainte și intră din nou în salon.

— Domnule, spuse ea, am dat toate boarfele din strada Chauchat micuței Heloïse Brisetout, amanta lui Bixiou; dacă vrei să-ți iei scufia de bumbac, încălțătorul, centura și ceara pentru favoriți, am lăsat vorbă să ți le dea.

Această îngrozitoare bătaie de joc îl făcu pe baron să iasă din casă precum Loth din Gomora52, dar fără să se mai întoarcă înapoi, așa cum făcuse doamna.

Hulot plecă spre casă, mergând furios și vorbind cu sine însuși; își găsi familia continuând să joace *whist* pe doi *sous* fisa, așa cum o lăsase la plecare. Văzându-și soțul, biata Adeline crezu că i s-a întâmplat un dezastru sau că a fost jignit în vreun fel; îi dădu cărțile ei de joc lui Hortense și se duse cu Hector în salonașul unde, cu cinci ore înainte, Crevel îi prezisese că

va avea parte de cele mai jalnice agonii la care duce sărăcia.

— Ce-i cu tine? îl întrebă ea, speriată.

— O, iartă-mă; dar lasă-mă să-ți povestesc ce ticăloșie mi s-a întâmplat.

Și își vărsă focul, mânios, timp de zece minute.

— Dar, dragul meu, răspunse eroic biata femeie, asemenea creaturi nu știu ce-i iubirea! Iubirea curată și plină de devotament pe care o meriți; cum poți tu, care ai o minte atât de pătrunzătoare, să vrei să te lupți cu un om care are atâta bănet?

— Draga mea Adeline! exclamă baronul, luându-și soția și strângând-o la piept.

Baroana pusese, prin vorbele ei, puțin balsam pe rănilor sângerânde ale orgoliului său.

— Da, ia-i ducelui d'Hérouville averea și ai să vezi că ea n-ar mai ezita între noi doi! zise baronul.

— Dragul meu, reluă Adeline făcând un ultim efort, dacă ai neapărat nevoie de amante, de ce nu-ți iei, cum face Crevel, niște femei care să nu coste prea mult și care să facă parte dintr-o clasă mai de jos, ceea ce le-ar determina să se mulțumească, timp îndelungat, cu mai puțin. Am câștiga cu toții. Înțeleg nevoia asta, dar nu înțeleg deloc vanitatea.

— O, cât de bună și de minunată femeie ești tu! exclamă el. Sunt un bătrân nebun, nu merit să am ca tovarășă de viață un înger ca tine.

— Eu sunt o Joséphine a unui Napoleon al meu, răspunse ea, cu o nuanță de melancolie.

— Joséphine nu valora cât tine, spuse baronul. Vino, voi juca whist cu fratele și cu copiii mei; ar trebui să-mi fac meseria mea de tată de familie, s-o mărit pe Hortense și să-l îngrop pe desfrânatul din mine...

Aceste cuvinte o impresionară atât de puternic pe Adeline, încât spuse: „Ființa asta are gusturi foarte proaste, de vreme ce-l preferă pe altul și nu pe Hector al meu. Eu nu te-aș da nici pe tot aurul din lume. Cum de te poate părăsi o femeie, când are fericirea să fie iubită de tine?... ”

Privirea cu care baronul răsplăti fanatismul soției sale, îi confirmă acesteia părerea că blândețea și supunerea sunt cele mai puternice arme ale femeii. Dar se înșela. Sentimentele nobile împinse la absolut duc la rezultate asemănătoare cu cele ale celor mai mari vicii. Bonaparte a devenit împărat pentru că a tras cu mortiera în popor, la doi pași de locul unde Ludovic al XVI-lea și-a pierdut tronul și capul pentru că nu a lăsat să se verse sângele unui oarecare domn Sauce⁵³.

A doua zi, Hortense, care își pusese sigiliul lucrat de Wenceslas sub pernă, ca să nu se despartă de el nici când doarme, se îmbracă dis-de-dimineată și trimise tatălui ei rugămintea să vină în grădina de îndată ce se va scula.

Pe la ora nouă și jumătate, tatăl, atent la cererea fiicei lui, îi dădu brațul și porniră împreună în lungul cheiului, trecând pe Podul Regal, spre piața Carrousel.

— Tăticule, să mergem în așa fel încât să pară că ne plimbăm, zise Hortense, ieșind pe portiță ca să traverseze uriașa piață...

— Să ne plimbăm pe aici?... o întrebă tatăl, oarecum ironic.

— Am hotărât să mergem la Muzeu și acolo, spuse ea arătând spre barăcile sprijinite de zidurile caselor ce dădeau spre strada Doyenné, se află niște negustori de lucruri vechi și de tablouri...

— Acolo locuiște verișoara ta...

— Știu; dar nu trebuie să ne vadă...

— Ce vrei să faci? o întrebă baronul, când ajunse la aproximativ treizeci de pași de ferestrele doamnei Marneffe, ce-i apărură îndată în minte.

Hortense își dusesese tatăl până în fața vitrinei uneia dintre prăvăliile situate în colțul grupului de case care se întind de-a lungul galeriilor bătrânului Luvru, în fața palatului Nantes. Fata intră în prăvălie, în timp ce tatăl rămase afară, privind spre ferestrele frumoasei doamne care, în ajun, își lăsase imaginea întipărită în sufletul bătrânului Crai, ca pentru a mai domoli lovitura pe care avea s-o primească, și nu putu să nu pună în practică sfatul soției sale.

— Deci să ne îndreptăm spre micile burgheze, își spuse el, aducându-și aminte de fermecătoarea doamnă Marneffe. Femeiușca asta mă va face repede s-o uit pe lacoma Josépha.

Dar iată ce s-a petrecut în timpul ăsta în prăvălie și în afara prăvăliei.

Tot uitându-se la ferestrele noii sale *alese*, baronul îl zări pe soț care, în timp ce-și peria haina, stătea la pândă și părea că așteaptă să vină cineva. Temându-se să nu fie zărit și apoi, mai târziu, recunoscut, baronul cel îndrăgostit se întoarse cu spatele spre strada Doyenné, dar numai pe trei sferturi, în așa fel încât să mai poată arunca din când în când câte o privire în urmă. Mișcarea asta îl făcu să dea nas în nas cu doamna Marneffe care, venind de pe chei, urca strada ca să ajungă acasă. Valérie fu puternic impresionată de privirea uimită a baronului și îi răspunse la ea printr-o ocheadă de mironosiță.

— Frumoasă femeie, exclamă baronul; poți face multe nebunii pentru ea!

— Domnule, răspunse ea, întorcându-se ca o femeie care își ia deodată curajul să vorbească, nu cumva dumneata ești domnul baron Hulot?

Baronul, din ce în ce mai mirat, făcu un gest afirmativ.

— Atunci, dat fiind că hazardul a făcut ca privirile noastre să se întâlnească de două ori și pentru că am fericirea să-ți fi trezit curiozitatea sau interesul, o să-ți spun că, în loc să faci nebunii, ar trebui să faci dreptate... Soarta soțului meu depinde de dumneata...

— Cu ce te-aș putea ajuta? întrebă galant baronul.

— Soțul meu e funcționar și lucrează sub conducerea dumitale, la Ministerul de Război, în secția domnului Lebrun, la biroul domnului Coquet, răspunse ea surâzând.

— Sunt gata să te sprijin, doamnă... doamna?

— Doamna Marneffe.

— Drăguță doamnă Marneffe, sunt gata să fac și nedreptăți pentru ochii dumitale frumoși... În casa în care locuiești, stă o verișoară de-a mea și mă voi duce zilele astea, cât de curând, să o văd; vino și dumneata la ea, ca să-mi prezinți cererea.

— Iartă-mi îndrăzneala, domnule baron; dar vei înțelege cum de-am putut să-ți vorbesc astfel, dacă-ți voi spune că sunt o femeie lipsită de orice sprijin.

— A!...

— Vai, domnule, ați înțeles greșit, spuse ea lăsând ochii în jos.

Baronului i se păru că soarele apusese dintr-odată.

— Sunt disperată, dar sunt o femeie cinstită, reluă ea. Mi-am pierdut acum șase luni singurul meu protector, pe mareșalul Montcornet.

— A, ești fiica lui.

— Da, domnule, dar el nu m-a recunoscut niciodată.

— Ca să-ți poată lăsa o parte din averea lui.

— Nu mi-a lăsat nimic, domnule, căci nu i s-a găsit testamentul.

— O, biată fată, mareșalul a murit subit de apoplexie... Haide, doamnă, nu-ți pierde nădejdea, societatea datorează mult fiicei unuia dintre cavalerii Bayard ai Imperiului.

Doamna Marneffe salută grațios, fiind mândră de succesul ei, ca și baronul de al său.

— De unde dracu' venea oare atât de dimineață? se întrebă el, analizând mișcarea unduioasă a rochiei, căreia ea îi imprima o grație poate cam exagerată. Pare prea obosită ca să se întoarcă de la baie, și soțul ei o așteaptă. E de neînțeles, și asta îmi dă mult de gândit.

După ce doamna Marneffe intră în casă, baronul vru să afle ce făcea fata lui în prăvălie. Când dădu să intre înăuntru, cum continua să se uite la ferestrele doamnei Marneffe, fu cât pe ce să se izbească de un tânăr cu fruntea palidă și cu ochii cenușii și scânteietori, îmbrăcat cu o haină de vară din stofă de lână neagră, pantaloni din pânză groasă și pantofi cu ghetre din piele galbenă, care ieșea din prăvălie pășind ca năuc; baronul îl văzu fugind spre casa doamnei Marneffe, unde intră. Strecurându-se în prăvălie, Hortense observase, aici pe loc, vestita sculptură pusă la vedere pe o masă așezată în centru, în dreptul ușii.

Fără împrejurările datorită cărora știa la ce să se aștepte, această capodoperă ar fi șocat-o pe fată prin ceea ce numim strălucire, acel *brio* al marilor opere, pe ea care, cu siguranță, ar fi putut poza, în Italia, pentru statuia *Strălucirii*.

Operele oamenilor de geniu nu au toate același grad de strălucire vizibilă pentru toți ochii, chiar și pentru cei ai ignoranților. Astfel, unele

tablouri de Rafael, ca faimoasa *Schimbare la față*, *Madona din Foligno* sau frescele de la Vatican, celebrele *Stanze*, nu-ți stârnesc pe dată admirația, precum *Violonistul* din galeria Sciarra, portretele familiei Doni și *Vedenia lui Ezechiel* din galeria Pitti, *Drumul crucii* din galeria Borghese, sau *Nunta Fecioarei* din Muzeul Brera din Milano. *Sfântul Ioan Botezătorul* din Tribuna sau *Sfântul Luca pieptănând-o pe Fecioara Maria* de la Academia din Roma, nu au farmecul portretului lui Leon al X-lea și al Fecioarei din Dresda. Și totuși, toate aceste opere au aceeași valoare. Mai mult încă! *Stanzele*, *Schimbarea la față*, picturile în camaieu⁵⁴ și cele trei tablouri de șevalet din Vatican se situează pe cea mai înaltă treaptă a sublimului și a perfecțiunii. Dar aceste capodopere cer, chiar și de la admiratorul cel mai instruit, o anumită concentrare și pricepere, pentru a putea fi înțelese sub toate aspectele lor, în timp ce *Violonistul*, *Nunta Fecioarei*, *Vedenia lui Ezechiel* îți intră în suflet de la sine, prin dubla poartă a ochilor, și rămân acolo; îți place să la primești în tine așa, fără nici un fel de strădanie; și asta nu pentru că reprezintă o culme a artei, ci pentru că îți aduc fericirea. Asta dovedește că, la nașterea operelor artistice, lucrează același hazard ca și în familiile în care se nasc copii înzestrați cu toate darurile, copii care vin pe lume frumoși și fără să facă vreun rău mamelor lor, și căroră le surâde și le reușește totul; există, deci, flori ale geniului, așa cum există flori ale iubirii.

Acest *brio*, cuvânt italian intraductibil și pe care începem și noi să-l folosim, este o caracteristică a primelor opere ale artistului. El este fructul impetuozității și al avântului curajos caracteristice talentului tânăr; această impetuozitate apare mai târziu, doar în anumite momente fericite; dar în aceste cazuri, *brio*-ul nu vine, ca în tinerețe, din sufletul artistului, căci acesta în loc să-l reverse în operele sale așa cum un vulcan își revarsă flăcările, îl primește din afară, datorându-l unor anumite împrejurări, iubirii, rivalității, adeseori urii, și, de multe ori, necesității de a susține un renume.

Sculptura lucrată de Wenceslas era, pentru operele sale de mai târziu, ceea ce este *Nunta Fecioarei* pentru ansamblul operei lui Rafael: primul pas al talentului, făcut cu o grație de neimitat, cu ardoare și caldă plenitudine a copilăriei, cu forța sa ascunsă sub carnea trandafirie a obrazului cu gropițe ce răspund ca un ecou râsului mamei. Se spune că prințul Eugène a dat patru sute de mii de franci pe acest tablou, care ar valora un milion pentru o țară lipsită de tablourile lui Rafael, dar nimeni n-ar da această sumă nici pentru cea mai frumoasă frescă, a cărei valoare artistică este, totuși, mult superioară.

Hortense își stăpâni admirația, gândindu-se la suma la care se ridicaseră economiile ei de față tânără, luă un aer oarecum indiferent și îi puse negustorului întrebarea: „Cât costă lucrarea asta? ”

— O mie cinci sute de franci, răspunse acesta, aruncând o ocheadă tânărului ce stătea așezat pe un taburet, într-un colț al încăperii.

Tânărul înmărmuri, uitându-se la Hortense, capodopera vie a baronului Hulot. Fata îl recunoscuse pe artist după roșeața ce-i colora obrajii palizi de suferință și zări strălucind în ochii lui cenușii scânteia aprinsă de întrebarea ei; privi această figură slabă și trasă ca de schivnic și fu foarte plăcut impresionată de gura lui roz și bine desenată, de bărbia sa mică și fină, de părul său castaniu și mătăsos de slav.

— Dacă ar costa o mie două sute de franci, răspunse ea, v-aș spune să mi-o trimiteți acasă.

— E un lucru foarte vechi, domnișoară, răspunse negustorul, care, ca toți confracții lui, credea că, prin acest *nec plus ultra*⁵⁵ al vânzătorilor de antichități, a spus totul.

— Scuzați-mă, domnule, dar această lucrare e făcută anul acesta, îi răspunse Hortense cu blândețe, și am venit să vă rog ca, dacă mi-o vindeți la preț pe care vi l-am oferit, să-l trimiteți pe artist la mine acasă, căci aș putea să-i procur niște comenzi mai importante.

— Dacă îi dau lui o mie două sute de franci, ce-mi mai rămâne mie? Sunt negustor, spuse omul, pe un ton plin de bunăvoință.

— Da, ai dreptate, replică fata, cu o nuanță de dispreț.

— Luați-o domnișoară! O să mă înțeleg eu într-un fel cu negustorul, exclamă livonianul, încântat peste măsură.

Fascinat de minunata frumusețe a lui Hortense și de dragostea ei pentru artă, adăugă: „Eu sunt autorul acestei lucrări; au trecut zece zile de când vin aici, de trei ori pe zi, să văd dacă cineva îi va aprecia valoarea și o va cumpăra. Dumneata ești prima mea admiratoare, ia-o!”

— Domnule, vino la mine acasă, împreună cu negustorul, peste o oră... iată cartea de vizită a tatălui meu, răspunse Hortense.

Apoi, văzând că negustorul trecuse într-o altă încăpere ca să învelească lucrarea într-o pânză, adăugă cu voce înceată, spre marea uimire a artistului, care crezu că visează: „În interesul viitorului dumitale, domnule Wenceslas, nu arăta cartea asta de vizită și nu-i spune domnișoarei Fischer numele cumpărătorului lucrării, căci ea este verișoara mea.”

La auzul cuvintelor „verișoara mea”, artistul rămase uluit; i se păru că se deschide cerul și că se află în fața unei Eve căzute de sus. Visa la frumoasa verișoară de care îi vorbise Lisbeth tot așa cum și Hortense visa la iubitul verișoarei sale, și când o văzuse intrând în prăvălie, se gândise: „Ah, dacă ar arăta ca ea!” Vă puteți imagina privirea înflăcărată pe care cei doi îndrăgostiți o schimbară între ei, căci adevărații îndrăgostiți nu sunt în stare de nici cea mai mică ipocrizie.

— Ce dracu' ai făcut înăuntru? o întrebă tatăl ei pe Hortense.

— Mi-am cheltuit cei o mie două sute de franci economisiți.

Fata îl luă de braț pe tatăl ei, care repetă: „O mie două sute de franci! ”

— Chiar o mie trei sute... dar o să-mi împrumuți tu diferența!

— Și pe ce ai putut cheltui, în prăvălia asta, o sumă atât de mare?

— Dacă cu banii ăștia am găsit un soț, suma nu-i prea exagerată, răspunse fata fericită.

— Un soț, în această prăvălie, fata mea?

— Tăticule, mi-ai interzice să mă căsătoresc cu un mare artist?

— Nu, copila mea. Astăzi, un mare artist este un prinț fără titlu. El are glorie și bogăție, cele două mari calități sociale, după virtute, adăugă el pe un ton ușor prefăcut.

— Bineînțeles, răspunse Hortense. Și ce crezi despre sculptură?

— Este o meserie foarte nepractică, spuse Hulot, clătinând din cap. În afară de un mare talent, e nevoie de mari protectori; căci guvernul este singurul consumator de sculptură. Este o artă ce produce opere foarte greu de desfăcut în ziua de azi, când nu mai există nici oameni mari, nici mari averi, nici mari palate și nici mari moșteniri. Noi nu putem pune în casele noastre decât tablouri și statuete mici; de aceea operele de artă sunt amenințate să fie reduse la *dimensiuni mici*.

— Dar dacă un mare artist ar găsi posibilitatea de a-și vinde lucrările..., reluă Hortense.

— Asta înseamnă rezolvarea.

— Și dacă ar fi sprijinit?

— Ar fi și mai bine!

— Și dacă ar fi nobil?

— Ar fi grozav!

— Conte!

— Și sculptează!

— E sărac...

— Și se bizuie pe averea domnișoarei Hortense Hulot? spus- se ironic baronul, uitându-se în ochii fetei cu o privire de inchizitor.

— Domnule baron, acest mare artist, conte, și sculptor, a văzut-o pe fiica dumitale acum pentru prima oară în viața lui, timp de cinci minute, îi răspunse Hortense, cu calm, tatălui ei. Ieri, dragul meu tătic, în timp ce dumneata erai la Cameră, mama a leșinat. Acest leșin, pe care ea l-a pus pe seama nervilor, era pricinuit de fapt de căsătoria mea ratată, căci ea mi-a spus că, pentru a te descotorosi de mine, dumneata...

— Te iubește prea mult ca să fi folosit o astfel de expresie...

— Nu prea parlamentară, reluă Hortense, râzând; nu, ea n-a folosit acest cuvânt; dar eu știu că o fată de măritat care nu se mărită, este o cruce greu de purtat pentru niște părinți onești. Mama crede că, dacă s-ar ivi un bărbat energic și cu talent, căruia i-ar ajunge o zestre de treizeci de mii de franci, am fi cu toții fericiți! Ea mai crede și că e bine să mă pregătească pentru modesta mea soartă viitoare și să mă împiedice să mă las înșelată de niște vise prea frumoase... Ceea ce înseamnă că s-a rupt căsătoria și că nu mai am nici o zestre.

— Mama ta e o femeie extraordinară, foarte bună și foarte nobilă, răspunse tatăl, profund umilit, deși destul de mulțumit de această confidență.

— Ieri, mi-a spus că i-ai dat voie să-și vândă diamantele ca să mă poată mărita; dar eu vreau ca ea să-și păstreze diamantele, și să-mi găsească singură un soț. Cred că am și găsit omul și că el corespunde și dorințelor mamei...

— Aici?... în piața Carrousel?... Și într-o singură dimineață?

— O, tăticule, *răul vine de mai departe*, răspunse ea malițios.

— Haide, fetița mea, povestește totul bunului tău tată, îi spuse el cu un aer drăgăstos, ascunzându-și îngrijorarea.

Cu condiția să păstreze secretul cu strășnicie, Hortense îi relată, pe scurt, convorbirile pe care le avusese cu verișoara Bette. Apoi, când se întoarse acasă, îi arată tatălui ei vestitul sigiliu, pentru a-i dovedi agerimea de care este în stare. Tatăl admiră în forul lui interior marea iscusință a fetelor când se lasă conduse de instinct, recunoscând simplitatea planului pe care această iubire ideală i-o sugerase, într-o singură noapte, inocentei lui fete.

— Vei vedea capodopera pe care am cumpărat-o acum; negustorul o să mi-o aducă acasă și dragul meu Wenceslas va veni împreună cu el. Autorul unei asemenea sculpturi nu poate să nu facă avere; cu influența ta, obține-i comanda pentru o statuie, și, apoi, un loc la Institut...

— Te cam grăbești! exclamă tatăl. Dacă v-aș lăsa, v-ați căsători imediat ce-ar trece intervalul legal de unsprezece zile...

— Trebuie să așteptăm unsprezece zile? replică ea, râzând. Dar eu m-am îndrăgostit de el în cinci minute, așa cum s-a întâmplat și cu tine când ai văzut-o pe mama! Iar el mă iubește ca și cum ne-am cunoaște de doi ani. Da, spuse ea, răspunzând unui gest pe care îl făcuse tatăl ei; am citit în ochii lui zece volume de dragoste. Dumneata și mama veți mai avea vreo obiecție când veți avea dovada că e un bărbat de geniu? Sculptura este prima dintre arte! exclamă ea, bătând din palme și sărind prin casă... Uite, îți spun totul...

— Mai există deci și altceva? o întrebă tatăl, surâzând.

Această mare inocență și vorbele ei îl liniștiseră cu totul pe baron.

— Îți fac o mărturisire de cea mai mare însemnătate, spuse ea. Îl iubeam înainte de a-l cunoaște, dar, de o oră de când l-am văzut, sunt nebună după el.

— Puțin cam prea nebună, răspunse baronul, pe care vederea acestei pasiuni naive îl bucura.

— Nu mă pedepsi pentru încrederea pe care ți-o arăt, spuse Hortense. E atât de bine să poți striga, adresându-te inimii tatălui tău: „Iubesc și sunt fericită că iubesc!” replică ea. Curând îl vei vedea și dumneata. Ce frunte melancolică are! Și niște ochii cenușii în care strălucește soarele geniului!... Și cât e de distins! Ce crezi? Livonia e o țară frumoasă?... Verișoara Bette să se căsătorească cu tânărul acesta, ea care i-ar putea fi mamă?... Ar fi o crimă! Cât sunt de geloasă pe ea pentru ceea ce a făcut pentru el! Îmi închipui că nu va primi cu plăcere căsătoria mea.

— Haide, îngerașul meu, să nu-i ascundem nimic mamei tale, spuse baronul.

— Ar trebui să-i arătăm sigiliul ăsta și i-am promis verișoarei Bette că n-o s-o trădez, căci, după cum mi-a spus, îi este teamă de glumele mamei, răspunse Hortense.

— Văd că ai mare grijă când e vorba de sigiliu, dar nu-ți prea pasă că-i furi verișoarei tale iubitul!

— În privința sigiliului, am făcut o promisiune, dar n-am promis nimic cu privire la autorul lui.

Această întâmplare de o simplitate patriarhală, convenea foarte mult situației secrete a familiei; de aceea, baronul, lăudându-și fiica pentru încrederea pe care o avea în el, îi zise că, de acum încolo, trebuie să se lase în grija părinților ei.

— Cred că-ți dai seama, fetița mea, că nu tu trebuie să vezi dacă iubitul verișoarei tale este conte, dacă are acte în regulă, și dacă comportamentul lui oferă garanții... În ceea ce o privește pe verișoara ta, ea a refuzat cinci pretendenți atunci când avea cu douăzeci de ani mai puțin; nu va fi o piedică, mă ocup eu de asta.

— Ascultă, tată, dacă vrei să mă vezi măritată, nu-i pomeni verișoarei Bette de iubitul nostru decât în momentul semnării actului meu de căsătorie... De șase luni, îi tot pun întrebări legate de el! Și observ la ea o reacție care mă pune pe gânduri...

— Anume ce? o întrebă baronul, intrigat.

— Când ajung prea departe, fie și în glumă, cu întrebările, nu se uită la mine prea frumos. Culege-ți informațiile; dar lasă-mă să-mi conduc

singură barca. Încrederea pe care ți-o arăt trebuie să te liniștească.

— Domnul a spus: „Lăsați copii să vină la mine! ” Tu ești unul dintre cei ce revin, răspunse baronul cu o nuanță de ironie.

După-masă, își făcură apariția negustorul și artistul ce aduceau lucrarea cumpărată de Hortense. Roșeața subită ce apărură pe obrajii fetei o neliniști la început pe baroană, care deveni apoi mai atentă; tulburarea lui Hortense și focul din privirile ei îi dezvăluiră curând taina, pe care inima tânără a fetei n-o putea ascunde.

Contele Steinbock, îmbrăcat din cap până-n picioare în negru, îi părură baronului un tânăr foarte distins.

— Ai putea face o statuie de bronz? îl întrebă el ținând în mână lucrarea sculptată de Wenceslas.

După ce admiră grupul, i-l dădu soției sale, care nu se pricepea deloc la sculptură.

— Mamă, nu-i așa că-i foarte frumos? îi șopti Hortense mamei sale la ureche.

— O statuie!... domnule baron, o statuie e mai ușor de făcut decât o pendulă ca aceasta, pe care domnul a avut bunăvoința să o aducă aici, răspunse artistul la întrebarea baronului.

În timpul acesta negustorul punea pe bufetul din sufragerie modelul în ceară al celor douăsprezece Ore pe care Cupidonii încercau să le oprească din fuga lor.

— Lăsați pendula aici, spuse baronul, uluit de frumusețea lucrării; vreau s-o arăt celor de la Ministerul de Interne și de Comerț.

— Cine e tânărul acesta care te interesează atât de mult? o întrebă baroana pe fiica ei.

— Un artist destul de bogat pentru a putea exploata acest model. Ar putea câștiga cu el o sută de mii de franci, spuse negustorul de obiecte rare, care, văzând cum se înțeleg din priviri tânăra și artistul, luase un aer complice și misterios. Ar fi suficient să vândă douăzeci de exemplare cu opt mii de franci, căci montarea fiecărui exemplar ar costa cam o mie de scuzi; apoi, după ce ar numerota fiecare exemplar și ar distruge modelul, s-ar găsi ușor douăzeci de cumpărători, mulțumiți că sunt singurii care posedă această lucrare.

— O sută de mii de franci! exclamă Steinbock, uitându-se pe rând la negustor, la Hortense, la baron și la baroană.

— Da, o sută de mii de franci! repetă negustorul și, dacă aș fi destul de bogat, ți l-aș cumpăra chiar eu cu douăzeci de mii de franci, căci, distrugând modelul, aș fi singurul proprietar al lucrării... Dar un prinț ar putea s-o cumpere cu treizeci sau patruzeci de mii de franci și să-și

împodobească cu ea salonul. În artă nu s-a făcut niciodată vreo pendulă care să-i mulțumească atât pe burghezi, cât și pe inițiații în artă, și lucrarea de față rezolvă tocmai această dificultate...

— Sunt ai dumitale, domnule, spuse Hortense, dând șase monede de aur negustorului, care se retrase.

— Să nu mai pomeniți nimănui despre vizita asta, îi spuse artistul negustorului, ajungându-l din urmă în pragul ușii. Dacă ești întrebat unde am dus lucrarea, spune că la ducele d'Hérouville, vestitul amator de artă care locuiește pe strada Varennes.

Negustorul dădu din cap în semn de încuviințare.

— Care este numele dumitale? îl întreabă baronul pe artist când se întoarce.

— Conte Steinbock.

— Ai acte care s-o dovedească?

— Da, domnule baron, sunt scrise în limba rusă și în germană, dar nu sunt legalizate...

— Te simți în stare să faci o statuie de nouă picioare înălțime?

— Da, domnule.

— Bine, dacă persoanele pe care le voi consulta sunt încântate de lucrările dumitale, îți pot obține o comandă pentru statuia mareșalului Montcornet, pe care oficialitățile vor s-o ridice la Père-Lachaise, pe mormântul lui. Ministerul de Război și foștii ofițeri din Garda Imperială dau o sumă de bani destul de mare ca să avem dreptul să alegem artistul.

— O, domnule, acesta ar fi norocul meu!... spuse Steinbock, care rămase încremenit de atâta fericire ce-i venise dintr-odată.

— Nu-ți face griji, răspunse baronul, plin de bunăvoință; dacă cei doi miniștri cărora le voi arăta sculptura și modelul de pendulă vor fi entuziasmați de aceste două opere ale dumitale, înseamnă c-ai pornit-o cu dreptul pe calea cea bună...

Hortense strângea brațul tatălui ei cât putea de tare.

— Adu-mi actele dumitale și nu vorbi de speranțele pe care le ai cu nimeni, nici chiar cu bătrâna noastră verișoară Bette.

— Cu Lisbeth? exclamă doamna Hulot, înțelegând, în sfârșit, scopul acestor manevre, fără a ghici însă mijloacele folosite.

— Pot să vă dovedesc priceperea mea făcând bustul doamnei..., adăugă Wenceslas.

Impresionat de frumusețea doamnei Hulot, artistul o compara pe mamă cu fiica ei.

— Domnule, poate că de acum încolo viața dumitale va fi frumoasă, zise baronul, cucerit cu totul de înfățișarea fină și distinsă a

contelui Steinbock. Vei afla curând că, la Paris, talentul nu trebuie să aștepte prea mult ca să fie pus în valoare și că orice muncă perseverentă își găsește aici răsplata.

Hortense, înroșindu-se la față, întinse tânărului o frumoasă pungă algeriană în care se aflau șaiszeci de monede de aur. Artistul, plin de noblețe, răspunse la roșeața din obrazul lui Hortense, cu sfială, îmbujorându-se și el.

— Sunt primii bani pe care îi primești pentru lucrările dumitale? îl întrebă baroana.

— Da, doamnă, pentru lucrările mele de artă, dar nu pentru munca mea, căci am lucrat și ca muncitor manual.

— Să nădărdum că banii fiicei mele îți vor purta noroc! răspunse doamna Hulot.

— Ia-i, fiindcă-i meriți, adăugă baronul, văzând că Wenceslas continua să țină punga în mână, fără să o închidă. Suma asta de bani ne va fi rambursată cu siguranță de vreun mare senior, sau poate de vreun prinț, care ne-o va da cu dobândă, pentru a putea pune mâna pe o lucrare atât de frumoasă.

— O, tată, țin prea mult la ea ca s-o cedez cuiva, fie el chiar și prințul moștenitor.

— Aș putea face pentru domnișoara o altă sculptură, chiar mai frumoasă decât cea...

— Dar nu va mai fi aceeași! răspunse ea.

Și, rușinându-se că a vorbit prea mult, plecă în grădină.

— Când voi ajunge acasă, voi distruge tiparul și modelul, zise Steinbock.

— Haide, domnule, adu-mi actele dumitale și, dacă vei coresponde impresiei pe care mi-am făcut-o despre dumneata, curând îți voi da un semn.

Auzind această frază, artistul se simți obligat să iasă. După ce le salută pe doamna Hulot și pe Hortense, care se întorsese din grădină tocmai pentru a-i primi salutul de rămas-bun, se duse să se plimbe în Tuileries; nu putea și nu îndrăznea să se întoarcă în mansarda lui, unde cea care îl tiraniza avea să-l chinuiască cu întrebările și să-i smulgă taina.

Iubitul lui Hortense crea acum, în imaginație, sute de lucrări și de statui; simțea că are puterea să taie singur marmura, precum Canova⁵⁶, care, slab ca și el, era cât pe ce să moară din cauza asta. Hortense îl transformase cu totul, devenind muza lui inspiratoare.

— Dar ce înseamnă toate astea? o întrebă baroana pe fiica ei.

— Dragă mamă, l-ai văzut adineauri pe iubitul verișoarei noastre Bette, care, nădărduiesc, este acum iubitul meu... Dar închide ochii și fă-o

pe neștiutoarea. Doamne! Dar iată că eu care voiam să-ți ascund lucrurile, îți spun acum totul...

— La revedere, copiii mei, exclamă baronul, îmbrățișându-și fiica și soția; poate că mă voi duce s-o văd pe Capră, și voi afla de la ea multe lucruri despre acest tânăr.

— Tată, fii prudent, repetă Hortense.

— O, fetița mea, exclamă baroana când Hortense își sfârși de povestit poemul, al cărui ultim cântec conținea întâmplarea din acea dimineață; draga mea fetiță, cea mai vicleană din lume este întotdeauna Naivitatea.

Pasiunile adevărate își au instinctul lor. Puneți un mâncăcios în situația de a lua un fruct de pe o farfurie și veți vedea că nu se va înșela niciodată și-l va lua, chiar fără să-l vadă, pe cel mai frumos. Tot astfel, dacă le lăsați pe tinerele fete bine-crescute să-și aleagă soții și dacă pot să se căsătorească cu cei aleși de ele, rar se vor înșela. Natura nu dă niciodată greș. Opera naturii, în acest caz, se numește iubire la prima vedere. În iubire, prima vedere este cea a inimii, care vede ceea ce nu vede nimeni.

Mulțumirea baroanei, deși ascunsă sub demnitatea maternă, era la fel de mare ca și aceea a fetei, căci, dintre cele trei moduri în care o putea mărita pe Hortense, prezentate de Crevel, părea să reușească cel care, după părerea sa era cel mai bun. Ea văzu în această întâmplare un răspuns al Providenței la rugăciunile sale fierbinți.

Prizonierul domnișoarei Fischer, nevoit să se întoarcă totuși acasă, avu ideea să ascundă bucuria îndrăgostitului sub bucuria artistului fericit de primul său succes.

— Victorie! Sculptura mea s-a vândut: a fost cumpărată de ducele d'Hérouville, care îmi va da și niște comenzi, spuse el, aruncând cei o mie două sute de franci de aur pe masa fetei bătrâne.

Nu e greu de înțeles că păstrase pentru el punga lui Hortense, pe care o ținea la piept.

— Minunat, răspunse Lisbeth, căci mă speteam muncind. Vezi, copile, că banii vin încet și greu în meseria pe care ți-ai făcut-o, căci, iată, curând se împlinesc cinci ani de când tot cioplești, și ăștia sunt primii bani pe care i-ai primit! Suma asta de-abia îți ajunge ca să-mi înapoiezi banii pe care i-am cheltuit cu tine de când am semnat polița ce-mi ține loc de economii. Dar poți fi liniștit, adăugă ea după ce numără banii, suma asta va fi folosită toată, pentru tine. Suntem asigurați pe un an de zile. Într-un an, poți să-ți achiți datoriile și să aduni o sumă bunicică, dacă o ții tot așa.

Văzând că șiretlicul lui a izbutit, Wenceslas născoci tot felul de povești despre ducele d'Hérouville.

— Vreau să te îmbrac din cap până în picioare în negru, așa cum e la modă, și să-ți reinnoiesc lenjeria, căci trebuie să fii bine îmbrăcat când te prezinți în fața protectorilor tăi, spuse Bette. Și apoi, acum vei avea nevoie de un apartament bine mobilat, mai mare și mai frumos decât mansarda asta oribilă. Cât ești de vesel! Nu mai semeni deloc cu cel dinainte, adăugă ea, uitându-se atent la Wenceslas.

— Mi-a spus că sculptura lucrată de mine e o capodoperă.

— Cu atât mai bine! Mai fă și altele le fel, replică uscată și foarte practica Bette, incapabilă să înțeleagă bucuria triumfului sau frumusețea artei. Nu te mai gândești la ce s-a vândut, fă un alt lucru care să se vândă și el. Pentru acest afurisit de Samson ai cheltuit două sute de franci de argint, pe lângă muncă și timp. Realizarea pendulei tale te va costa mai mult de două mii de franci. Crede-mă, ar trebui să termini lucrarea cu cei doi băieți ce o încununează pe fetița cu albăstrele: îi va cuceri pe parizieni! Înainte de a mă duce la domnul Crevel, o să trec pe la domnul Graff, creditorul... Urcă la tine și lasă-mă să mă îmbrac.

A doua zi, baronul, îndrăgostit nebunește de doamna Marneffe, se duse s-o vadă pe verișoara Bette, ce rămase uluită când, deschizând ușa, se trezi cu el în prag, căci niciodată baronul nu-i făcuse vreo vizită. Așa că își spuse în sinea ei: „Nu cumva Hortense aspiră la iubitul meu?... ” căci, în ajun, aflase de la domnul Crevel că mariajul acesteia cu consilierul de la Curtea regală eșuase.

— Dumneata, vere? E pentru prima oară în viața dumată când vii să mă vezi, și sunt sigură că n-o faci de dragul ochilor mei frumoși!

— Sunt frumoși, e adevărat, reluă baronul; ai cei mai frumoși ochi pe care i-am văzut vreodată...

— Spune, de ce ai venit? Mi-e rușine că trebuie să te primesc într-o asemenea magherniță.

Prima dintre cele două camere din care se compunea apartamentul verișoarei Bette îi servea, totodată, de salon, de sufragerie, de bucătărie și de atelier. Mobilele erau cele pe care le întâlnești în casele familiilor de lucrători: câteva scaune din lemn de nuc, cu spătare de pai împletit, o măsuță de sufragerie, tot din lemn de nuc, o masă de lucru, niște gravuri puse în rame din lemn înnegrit, perdeluțe din muselină la ferestre, un dulap mare de nuc, pardoseala bine frecată, strălucind de curățenie, toate lucrurile fără nici un fir de praf, dar colorate în tonuri reci, ca într-un adevărat tablou de Terburg⁵⁷, din care nu lipsea nimic, nici chiar tenta sa cenușie, reprezentată printr-un tapet ce fusese odinioară albăstrui, iar acum era de culoarea inului. În cealaltă încăpere, nu pătrunsese nimeni niciodată.

Baronul cuprinse totul dintr-o privire, văzu stigmatul mediocrității

pe fiecare lucru, de la soba de fontă și până la ustensilele de menaj, și fu cuprins de greață, zicându-și în sinea lui: „Iată la ce duce virtutea! ”

— De ce-am venit? răspunse baronul cu voce tare. Ești o fată prea isteță ca să nu ghicești până la urmă, așa că e mai bine să-ți spun chiar eu, exclamă el, așezându-se pe scaun și dând puțin la o parte perdeaua de muselină plisată, ca să se uite în curte. În casa asta locuiește o doamnă foarte frumoasă...

— Doamna Marneffe! O, da, zise ea, înțelegând despre ce-i vorba. Dar Josépha?

— Vai, verișoară, Josépha nu mai există pentru mine. Am fost alungat ca o slugă.

— Și nu cumva ai vrea?... întrebă verișoara, uitându-se la baron cu aerul demn al unei mironosițe care se simte jignită cu un sfert de oră mai devreme.

— Cum doamna Marneffe este o foarte onorabilă soție de funcționar, și, deci, poți s-o vizitezi fără să te compromiți, reluă baronul, aș vrea să te împrietenești cu ea. A, poți fi liniștită, se va purta cum nu se poate mai atent cu tine, care ești verișoara domnului director.

În clipa aceea, se auzi pe scară un foșnet de rochie, însoțit de zgomotul făcut de pașii unei femei încălțate cu cele mai fine ghete. Apoi zgomotul încetă. După ce bătu de două ori la ușă, doamna Marneffe își făcu apariția.

— Iartă-mă domnișoară, că dau năvala așa, în casa dumitale; dar ieri, când am venit să-ți fac o vizită, nu te-am găsit acasă; suntem vecine și, dacă aș fi știut că ești vara domnului consilier de Stat, de mult te-aș fi rugat să mă sprijini. L-am văzut pe domnul director intrând aici și mi-am luat libertatea de a veni să-l întâlnesc, căci soțul meu, domnule baron, mi-a vorbit despre o lucrare privitoare la personalul din minister, ce va fi supusă mâine aprobării Ministrului.

Doamna Marneffe avea aerul că este emoționată și că palpită; dar părea astfel doar pentru că urcase scara în goană.

— Frumoasă doamnă, cererea dumitale e nimica pe lângă a mea, răspunse baronul, căci eu te rog să-mi faci favoarea de a-mi permite să te vizitez.

— Dacă domnișoara n-are nimic de obiectat, puteți veni, zise doamna Marneffe.

— Du-te, vere, voi veni și eu, spuse cu prudență verișoara Bette.

Doamna Marneffe conta atât de mult pe vizita și pe inteligența domnului director, încât nu numai că se pusese la o ținută potrivită pentru o asemenea întrevedere, dar își pregătise și apartamentul. Încă de dimineată,

pusese peste tot flori cumpărate pe datorie. Marneffe își ajutase soția să curețe mobilele și să lustruiască lucrurile, săpunind, periind și ștergând totul de praf. Valérie voia să se arate domnului director într-un decor cât mai frumos, ca să-i placă destul de mult pentru a avea dreptul să fie crudă cu el și să-l momească, întocmai ca pe un copil, folosindu-se de mijloacele tactice moderne. Ea îl cântărise bine pe Hulot. Lasă-i unei pariziene aflate la mare nevoie un răstimp de douăzeci și patru de ore, și va izbuti să întoarcă pe dos un întreg minister.

Bărbatul acesta devotat Imperiului și obișnuit cu felul de viață din vremea aceea, nu știa probabil absolut nimic despre amorul modern, despre noile scrupule și diferitele conversații inventate după 1830, în care *biata femeie slabă* sfârșește prin a fi privită ca o victimă a dorințelor amantului ei, ca o soră de caritate ce pansează răni, ca un înger care se devotează. Această *nouă artă de a iubi* consumă enorm de multe cuvinte evanghelice pentru o lucrare a diavolului. Pasiunea este un martiriu. Îndrăgostiții aspiră spre un ideal, spre infinit și, atât femeia, cât și bărbatul, vor să devină mai buni prin iubire. Toate aceste fraze frumoase nu sunt decât un pretext pentru ca actele lor de amor să fie mai înflăcărâte și mai pline de pasiune decât erau înainte. Această ipocrizie, caracteristică vremii noastre, a distrus galanteria. Femeia și bărbatul sunt îngeri, dar, dacă pot, se comportă ca doi diavolii. Între două lupte, dragostea nu putea fi analizată așa, și, în 1809, ea repurta succese la fel de rapide ca și Imperiul. Or, sub Restaurație, frumosul Hulot, devenind din nou un mare Don Juan, își consolase, la început, câteva foste prietene, căzute, ca niște aștri stinși, de pe firmamentul politic, după care, îmbătrânind, se lăsase prins în mrejele unor femei ca Jenny Cadine și Josépha.

Doamna Marneffe se pregătise de luptă, punându-se la curent cu faptele din trecutul directorului, pe care soțul ei i le povestise în amănunt, după ce-și luase toate informațiile de la colegi. Valérie se hotărî să joace comedia sentimentelor moderne, care putea avea pentru baron farmecul noutății, mai ales că încercarea de a-și verifica puterea, făcută în acea dimineață, îi întărea toate speranțele. Prin aceste tertipuri sentimentale, romanești și romantice, Valérie obținu pentru soțul ei, fără să promită nimic, postul de șef-adjunct și Legiunea de Onoare.

Această mică luptă a ei fu însoțită de dineuri la *Rocher-de-Cancale*, de spectacole și de multe cadouri, constând din mantii, eșarfe, rochii și bijuterii. Apartamentul de pe strada Doyenné nefiind prea plăcut, baronul puse la cale să-i mobilizeze altul, cât mai elegant, pe strada Vanneau, într-o frumoasă casă modernă.

Domnul Marneffe primi un concediu de cincisprezece zile, pe care

trebuia să și-l ia peste o lună, ca să se ducă în localitatea lui natală pentru a-și pune în ordine niște afaceri, și o gratificație. El își promise să facă o călătorie în Elveția, pentru a studia aici sexul frumos.

Baronul Hulot se ocupa de protejata sa, dar nu-și uită nici protejatul. Ministrul Comerțului, contele Popinot, iubea artel: el dădu două mii de franci pe un exemplar din grupul Samson, cu condiția ca tiparul să fie distrus, în așa fel încât să nu mai existe din această lucrare decât exemplarul lui și cel al domnișoarei Hulot. Lucrarea stârni admirația unui prinț, căruia i se arată modelul pendulei și care comandă una pentru el; prințul oferi pe ea treizeci de mii de franci, cu condiția ca exemplarul lui să fie unicul. Artiștii consultați, printre care și Stidmann, declarară că autorul acestor două opere este în stare să facă o statuie. Pe dată, mareșalul prinț de Wissembourg, ministru de Război și președinte al comitetului de subscripție pentru monumentul mareșalului Montcornet, ținu o consfătuire în care se hotărî ca realizarea statuii să fie încredințată lui Steinbock. Contele de Rastignac, pe atunci subsecretar de Stat, vru să aibă o lucrare de-a artistului, a cărui glorie creștea mereu, în aclamațiile rivalilor săi. Steinbock îi dădu frumosul grup cu cei doi băieți ce încununează cu flori o fetiță, iar contele îi promise un atelier la depozitul de marmură al guvernului, situat, după cum se știe, la Gros-Caillou.

Wenceslas se bucura de succes, dar de un succes așa cum vine el la Paris, adică nebunește, un succes care îi poate zdrobi pe oamenii ce n-au puterea să-l suporte și care, în paranteză fie spus, sunt destul de mulți. În ziare și în reviste se vorbea mereu despre contele Wenceslas Steinbock, fără ca el sau domnișoara Fischer să știe. În fiecare zi, imediat ce domnișoara Fischer ieșea să ia masă, Wenceslas se ducea la baroană. Își petrecea aici o oră sau două, cu excepția zilei în care Bette venea la verișoara ei, baroana Hulot. Situația asta ținu câteva zile.

Baronul, care acum cunoștea starea civilă și calitățile contelui Steinbock, baroana, care era încântată de caracterul și de purtările sale, și Hortense, care era mândră de iubirea sa aprobată de părinți și de succesul pretendentului ei, nu mai ezitau să vorbească deschis despre această căsătorie; artistul era pe culmile fericirii, când o indiscreție de-a doamnei Marneffe puse totul în primejdie. Și iată cum.

Lisbeth, pe care baronul dorea s-o apropie de doamna Marneffe ca să aibă un ochi în casa acesteia, luase deja masa la Valérie, care, la rândul ei, vrând să aibă o ureche în familia Hulot, se purta foarte frumos cu fata bătrână. Așa că se gândi să o invite pe domnișoara Fischer la inaugurarea noului apartament în care urma să se instaleze. Lisbeth, bucuroasă că a mai găsit o casă unde să se ducă să ia masa și fiind atrasă de doamna Marneffe,

începuse să o îndrăgească. Dintre toate persoanele de care se apropiase, nici una nu avusese atât de multe atenții față de ea. Într-adevăr, doamna Marneffe, având față de domnișoara Fischer tot felul de mici gesturi amabile, era pentru ea — ca să spunem astfel — ceea ce era verișoara Bette pentru baroană, pentru domnul Rivet, pentru domnul Crevel și pentru toți cei care o primeau la masă. Soții Marneffe treziseră compătimirea verișoarei Bette, mai ales lăsând-o să vadă marea sărăcie din casa lor, sărăcie pe care aveau grijă s-o îmbrace în cele mai frumoase culori: de vină erau prietenii ingrați pentru care ei făcuseră multe, tot felul de boli, o mamă — doamna Fortin — pe care o întreținuseră, căreia îi ascunseseră precara starea materială în care ajunsese și care a murit crezând că e bogată datorită sacrificiilor supraomenești făcute de ei etc. etc.

— Bieții oameni! îi spunea Bette vărului ei Hulot; faci bine că ai grijă de ei, o merită din plin, căci sunt atât de curajoși și de buni! Din cei o mie de scuzi pe care îi primește ca șef-adjunct de-abia pot trăi, căci, după moartea mareșalului Montcornet, au făcut o mulțime de datorii! Este o barbarie din partea guvernului să lase un funcționar, care are soție și copii, să trăiască la Paris dintr-o leafă de două mii patru sute de franci.

Prefăcându-se că îi este prietenă, spunându-i totul, cerându-i sfatul, măgulind-o și părănd că vrea să se lase condusă de ea, Valérie, nu după mult timp, ajunsese să-i fie excentricei verișoare Bette mai dragă decât toate rudele sale.

La rândul lui, baronul, admirând la doamna Marneffe decența, educația, bunele maniere pe care nu le constatase nici la Jenny Cadine, nici la Josépha și nici la prietenele sale, nutrea pentru ea, după nu mai mult de o lună de zile, o pasiune de om bătrân, nesăbuită, dar care părea rezonabilă. Într-adevăr, acum se terminase cu bătaia de joc, cu orgoliile, cu cheltuielile nebunești, cu depravarea, cu disprețul față de regulile sociale și cu independența, acum absolută, care, în cazul actriței și al cântăreței, îi aduseseră toate nenorocirile. Scăpase și de acea lăcomie de curtezană, comparabilă doar cu setea cu care nisipul absoarbe apa.

Doamna Marneffe, devenită prietena și confidenta sa, făcea tot felul de fasoane până să primească de la el chiar și cel mai mic lucru.

— Înțeleg când e vorba de slujbe, de gratificații și de tot ceea ce poți să obții pentru noi de la guvern; dar nu o dezonora pe femeia pe care spui că o iubești, spunea Valérie; altfel n-o să te mai cred... Și-mi place să te cred, adăuga ea, aruncându-i o privire ca aceea a Sfintei Tereza când privește spre cer.

La fiecare dar pe care i-l făcea, Hulot se lupta ca și cum ar fi trebuit să cucerească o fortăreață și să violeze o conștiință. Ca să-i ofere ceva, chiar

dacă era vorba de vreun lucru mic, dar foarte scump, de altfel, bietul baron folosea tot felul de stratageme, felicitându-se că a întâlnit, în sfârșit, o femeie virtuoasă și că-și poate realiza astfel visele. În acest menaj, primitiv (zicea el), baronul se simțea la fel de stăpân ca și acasă la el. Domnului Marneffe părea că nici nu-i trece prin minte că Jupiterul ministerului în care lucra el ar avea intenția să coboare ca o ploaie de aur asupra soției sale, și o făcea pe sluga augustului său șef.

Doamna Marneffe, în vârstă de douăzeci și trei de ani, burgheză neprihănită și timorată, floare ascunsă în strada Doyenné, era străină de destrăbălarea și de josnicia curtezanelor, care acum îl dezgustau îngrozitor pe baron; acesta nu cunoscuse încă farmecele virtuții pe care temătoarea Valérie i le dezvăluia acum, făcându-l să le guste, după cum spune cântecul, *de-a lungul râului*.

Dat fiind că între Hector și Valérie exista o asemenea legătură, nu ne vom mira aflând că Valérie știa de la Hector secretul viitoareii căsătorii a marelui artist Steinbock cu Hortense. Între un amant fără drepturi și o femeie care nu se hotărâște ușor să-i devină amantă, au loc tot felul de lupte orale și morale, în care cuvântul trădează adeseori gândul, așa cum, într-un atac armat, floreta e la fel de iute ca și sabia utilizată în dueluri. Până și bărbatul cel mai prudent îl imită atunci pe domnul de Turenne⁵⁸. Baronul lăsase să se înțeleagă că mariajul fiicei sale îi va da o foarte mare libertate de acțiune, răspunzând astfel iubitoarei Valérie, care îi spusese de multe ori: „Nu pricep cum o femeie poate să păcătuiască pentru un bărbat care nu-i cu totul al ei”! Baronul jurase până acum de nenumărate ori că de *douăzeci și cinci de ani*, între el și doamna Hulot se sfârșise totul. — Am auzit că-i foarte frumoasă! replica doamna Marneffe. Vreau dovezi. — Le vei avea, zise baronul, fericit s-o audă pe Valérie exprimându-și această dorință care o cobora de pe piedestal. — Dar cum? Ar trebui să nu mă părăsești niciodată, îi răspunse Valérie. Atunci Hector se văzuse nevoit să-i dezvăluie lui Valérie planurile sale legate de casa din strada Vanneau, pentru a-i demonstra că avea de gând să-i ofere ei acea jumătate din viață care îi revine de drept soției legitime, presupunând că ziua și noaptea împart existența oamenilor civilizați în părți egale. Baronul îi mai spuse și că, după ce fiica sa se va căsători, își va părăsi soția, în chip decent, lăsând-o singură. Atunci baroana își va petrece, probabil, tot timpul la Hortense și la tinerii soți Hulot; era sigur că soția sa va accepta această situație. — Din momentul acela, îngerașul meu, adevărata mea viață și adevăratul meu cămin vor fi în strada Vanneau. — Doamne, cu câtă ușurință dispui de mine!... spuse doamna Marneffe. Și cu soțul meu cum rămâne?... — Cu zdreanța aceea? — E adevărat că, pe lângă dumneata, cam așa e... răspunse ea, râzând.

După ce-i află povestea, doamna Marneffe fu cuprinsă de o aprigă dorință de a-l vedea pe tânărul conte Steinbock; poate că voia ca, atâta timp cât mai locuiau sub același acoperiș, să capete de la el vreo bijuterie. Această curiozitate a ei îi plăcea atât de mult baronului, încât Valérie jură să nu-l caute niciodată pe Wenceslas. Dar, după ce renunțarea la această fantezie îi fu recompensată printr-un serviciu de ceai, dintr-un porțelan vechi de Sèvres, cu lucrătură fină, această dorință îi rămase înscrisă în străfundul sufletului ca într-o agendă. Așa că într-o zi când o rugase pe verișoara sa Bette să vină la ea în cameră ca să-și bea împreună cafeaua, Valérie aduse vorba despre iubitul acesteia, cu scopul de a afla dacă ar putea să-l vadă fără nici o primejdie.

— Scumpa mea, spuse Valérie, căci așa se adresau una alteia, de ce nu mi l-ai prezentat încă pe iubitul tău?... Știi că, în scurt timp, a devenit celebru?

— Celebru?

— Toată lumea vorbește despre el!...

— Chiar așa? exclamă Lisbeth.

— Va face statuia tatălui meu, și eu i-aș fi de folos în reușita lucrării, căci doamna Montcornet nu poate, ca mine, să-i împrumute o miniatură de Sain în care Montcornet e tânăr și frumos; e o capodoperă făcută în 1809, înainte de campania de la Wagram, pe care el i-a dat-o bieteii mele mame...

Sain și Augustin⁵⁹ erau, pe vremea Imperiului, cele două nume mari ale picturii în miniatură.

— Scumpa mea, spui că-i vor da să facă o statuie?... întrebă Lisbeth.

— Da, de nouă picioare; e comandată de Ministerul de Război. Dar pe ce lume trăiești, scumpa mea, de nu știi nimic și trebuie să afli noutățile astea de la mine? Guvernul îi va da contelui Steinbock un atelier și o locuință la Gros-Caillou, la depozitul de marmură. Polonezul dumitale va ajunge poate director acolo și va avea un salariu de două mii de franci și un inel pe deget...

— Cum de ai aflat toate astea, și eu nu știu nimic? spuse, în sfârșit Lisbeth, venindu-și în fire.

— Scumpa mea verișoară Bette, îi zise grațios doamna Marneffe, ești capabilă de o mare prietenie care să reziste la orice încercare? Vrei să fim ca două surori? Vrei să juri că nu vei avea secrete față de mine, așa cum nici eu nu voi avea față de dumneata, că vei fi spionul meu, așa cum și eu voi fi al dumitale? Vrei să juri că nu mă vei trăda niciodată, nici soțului meu și nici domnului Hulot, și că nu vei destăinui nimănui că eu sunt cea care ți-

a spus că...

Doamna Marneffe se opri din această acțiune de *picador*⁶⁰, căci figura verișoarei Bette o sperie. Expresia feței femeii din Lorena devenise îngrozitoare. Ochiul ei negru și pătrunzător avea fixitatea ochilor de tigru. Semăna cu o pythie, strângea din dinți ca să nu clănțanească și, cuprinsă de o înspăimântătoare convulsie, tremura din toate încheieturile. Își strecurase mâna sub bonetă și se apucase de păr ca și cum ar fi vrut să-și susțină capul, ce devenise, deodată, greu; ardea! Și fumul incendiului ce-o mistuia pe dinăuntru părea că iese afară prin zbârciturile feței ei ca prin niște crăpături făcute de o erupție vulcanică. Era un spectacol cu totul neobișnuit.

— Ei, dar de ce te-ai oprit? zise ea cu o voce spartă; voi fi pentru dumneata ceea ce eram pentru el. O, i-aș fi dat tot sângele meu...

— Îl iubești?...

— Ca și cum ar fi copilul meu!...

— Bine, reluă doamna Marneffe, respirând ușurată; dacă nu-l iubești decât așa, vei fi foarte încântată văzându-l fericit!

Lisbeth îi răspunse dând repede din cap ca o nebună.

— Wenceslas se căsătorește peste o lună cu micuța ta verișoară.

— Cu Hortense? exclamă fata bătrână, lovindu-se cu mâna peste cap și ridicându-se de pe scaun.

— A! Prin urmare îl iubești pe acest tânăr altfel decât ca o mamă? o întrebă doamna Marneffe.

— Scumpa mea, ne-am legat una de alta viața, spuse domnișoara Fischer. Dacă ai unele simpatii, ele vor fi sfinte pentru mine; iar viciile tale vor deveni pentru mine virtuți, căci voi avea nevoie de ele!

— Deci trăiai cu el! exclamă Valérie.

— Nu, voiam să fiu pentru el ca o mamă.

— Nu mai înțeleg nimic, reluă Valérie, căci, în acest caz, nu ești nici mințită și nici înșelată, și trebuie să fii fericită văzând că face o căsătorie reușită și că s-a lansat în carieră. De astfel, pentru dumneata totul s-a sfârșit. În fiecare zi, de îndată ce te duci să iei masa, artistul nostru pleacă la doamna Hulot.

— Adeline! își spuse Lisbeth. O, Adeline, o să mi-o plătești, te voi face să arăți mai urâtă decât mine!...

— Dar ești palidă ca o moartă! reluă Valérie. Ce se întâmplă? O, ce proastă sunt! Mama și fiica se tem probabil că vei pune piedici acestei iubiri, de vreme ce se ascund de dumneata, exclamă doamna Marneffe; dar, dacă nu trăiai cu acest tânăr, starea ta de acum, scumpa mea, e pentru mine, mai greu de înțeles chiar și decât sufletul soțului meu...

— Ah! dar nu-ți dai seama, reluă Lisbeth, nu-ți dai seama ce

înmormântare pentru mine mașinațiile astea! E lovitura de grație! Și cât de multe lovituri a avut de îndurat bietul meu suflet! Nu știi că, de mică, de când îmi pot aduce aminte, am fost sacrificată pentru Adeline! Mie mi se dădeau lovituri, iar ea primea mângâieri! Eu umblam îmbrăcată ca o servitoare, iar ea purta haine de mare doamnă. Eu săpam în grădină și curățam legumele, iar cele zece degete ale ei nu se mișcau decât ca să-și aranjeze toaletele!... Ea s-a căsătorit cu un baron și a venit să strălucească la curtea Împăratului, iar eu am rămas, până în 1809, în sat, așteptând patru ani de zile să apară vreun pretendent mai acceptabil; m-au adus la oraș, doar ca să facă din mine o lucrătoare și să-mi propună să-mi aleg soțul dintre niște bieți funcționari sau căpitani ce arătau ca niște portari!... Timp de douăzeci și șase de ani n-am avut parte decât de resturile lor... Și, iată că, întocmai ca în Vechiul Testament, sârmanul are un singur miel, care-i singura lui bucurie, iar bogatul, care are turme întregi, pofteste la mielul săracului și i-l ia!... fără să-l prevină în vreun fel și fără să i-l ceară. Adeline îmi fură fericirea! Adeline!... Adeline, o să te văd căzând în mocirlă și ajungând mai rău decât mine! Hortense, pe care o iubeam, m-a înșelat... Baronul... nu, nu se poate. Haide, spune-mi, ce-i adevărat din toate astea?

— Liniștește-te, scumpa mea...

— Valérie, îngerașul meu drag, o să mă liniștesc, răspunse ciudata fată, așezându-se pe un scaun. Un singur lucru mă poate face să-mi țin firea: dă-mi o dovadă!...

— Verișoara ta, Hortense, se află în posesia grupului Samson, a cărui litografie este publicată aici, într-o revistă; l-a plătit din economiile ei, iar baronul face tot ce poate pentru binele viitorului său ginere, lansându-l și obținând în favoarea lui tot ce-și dorește.

— Apă!... Apă! ceru Lisbeth, după ce își aruncă ochii pe litografia în josul căreia scria: *grup aparținând domnișoarei Hulot d'Ervy*. Apă! Îmi arde capul, simt că înnebunesc! ...

Doamna Marneffe aduse un lighenaș cu apă; fata bătrână își scoase de pe cap scufia, își desfăcu părul negru și își vârî capul în lighenașul pe care i-l ținea noua ei prietenă; își muie fruntea în apă de mai multe ori, oprind congestia, după care își regăsi întreaga stăpânire pe sine.

— Să nu suflă nimănui nici un cuvânt, îi zise ea doamnei Marneffe, în timp ce se ștergea, să nu suflă nici un cuvânt despre toate astea. ...Uite! ... Sunt calmă, și am uitat totul; mă gândesc la cu totul altceva!

— Cu siguranță că mâine va ajunge la Charenton, își spuse doamna Marneffe, uitându-se la Bette

— Ce pot face? reluă Lisbeth. Vezi tu, îngerașul meu, trebuie să tac, să-mi plec capul, și să mă duc la groapă, așa cum curge apa în râu. Ce-ăș

putea încerca? Aș vrea să-i prefac în praf și pulbere pe toți, pe Adeline, pe fiica ei și pe baron. Dar ce poate face o rudă săracă împotriva unei întregi familii bogate?... Ar fi ca în povestea cu oala de pământ și oala de fier.

— Da, ai dreptate, răspunse Valérie, trebuie să ai grijă să tragi cât mai mult folos din toate. Așa-i viața la Paris.

— Află că dacă pierd copilul ăsta, căruia credeam că îi țin loc de mamă și alături de care socoteam că voi trăi toată viața, o să mor repede...

O podidiră lacrimile, și se opri. Doamna Marneffe se cutremură văzând o asemenea sensibilitate la această față ce părea atât de puternică.

— Dar te-am găsit pe dumneata, spuse ea, luând-o pe Valérie de mână; în această mare nefericire este o consolare... Ne vom iubi mult, și de ce ne-am despărți vreodată una de cealaltă? Nu voi intra niciodată în rivalitate cu dumneata. Pe mine nu mă va iubi nimeni niciodată!... Toți cei care voiau să se căsătorească cu mine o făceau pentru a se bucura de protecția vărului meu... Să simți că ai în tine atât de multă energie, încât ai putea escalada Paradisul, și să o folosești doar ca să-ți procuri o bucată de pâine, o cană de apă, niște boarfe și o mansardă! Scumpa mea, e un adevărat martiriu! M-a secătuit.

Lisbeth se opri brusc și-și adânci în ochii albaștri ai doamnei Marneffe o privire întunecată care-i străpunsese sufletul frumoasei femei, ca și cum i s-ar fi înfipt în inimă un pumnal.

— Dar la ce bun să mai dau din gură? exclamă ea, dojenindu-se singură. Niciodată n-am fost atât de limbută!... *S-o întoarce ea, roata!*... adăugă ea după o pauză, folosind o vorbă din copilărie. Ai spus niște cuvinte pline de înțelepciune: să ne pregătim și să tragem cât mai mult folos din toate.

— Ai dreptate, spuse doamna Marneffe, pe care criza asta a lui Bette o speria și care nu-și mai amintea să fi emis o asemenea cugetare. Ai dreptate, scumpa mea. Haide, viața nu-i prea lungă, trebuie să profităm de ea cât putem mai mult, și să-i folosim pe alții pentru plăcerile noastre... Am ajuns la concluzia asta chiar și eu, care-s atât de tânără! Am fost un copil alintat, tatăl meu s-a căsătorit din ambiție și, după ce a făcut din mine aproape un idol și m-a crescut ca pe fiica unei regine, aproape că m-a uitat! Biata mea mamă, care mă făcuse să mă legăn în cele mai frumoase vise, a murit de supărare când a văzut că mă căsătoresc cu un mic funcționar cu o leafă de o mie două sute de franci, cu un desfrânat, cu un om bătrân la treizeci și nouă de ani, cu un stricat, care nu vedea în mine decât ceea ce vedeau alții în dumneata, adică un mijloc de a face avere!... Ei, află că până la urmă am descoperit că acest bărbat infam este cel mai bun soț. Preferându-le pe urâtele din colțul străzii, mă lasă liberă. Și fiindcă își ține

toată leafa numai pentru el, nu-mi cere niciodată socoteală de felul cum îmi procur banii...

La rândul ei, doamna Marneffe se opri din vorbă ca o femeie care, simțindu-se dusă de valul confidențelor și șocată de modul atent în care o privea Lisbeth, socotește că e necesar ca, înainte de a-i încredința toate secretele, să fie sigură că se poate bizui pe ea.

— Scumpa mea, vezi câtă încredere am în tine!... reluă doamna Marneffe, căreia Lisbeth îi răspunse printr-un semn menit să-i transmită că poate să se sprijine pe ea fără grijă.

Adeseori, cu ochii și cu o mișcare din cap, facem un jurământ mai solemn și decât în fața Curții cu Juri.

— Par foarte onestă, reluă doamna Marneffe, punându-și mâna pe mâna lui Lisbeth, ca semn că-i acceptă devotamentul; sunt o femei măritată, dar sunt atât de stăpână pe viața mea încât, dacă dimineța, înainte de a pleca la Minister, pe Marneffe îl apucă cheful să-mi spună la revedere și găsește ușa de la camera mea încuiată, pleacă fără să-i pese. Ține la copilul lui mai mult decât țin eu la unul din copiii de marmură din grupurile statuare din Tuileries⁶¹. Dacă nu vin la masă, ia prânzul, foarte liniștit, cu servitoarea, căci servitoarea îi este foarte devotată, și, în fiecare seară, după cină, iese în oraș, de unde nu se mai întoarce decât pe la miezul nopții sau pe la ora unu. Din nefericire, de un an de zile, nu mai am cameristă, ceea ce înseamnă că, de un an, sunt văduvă... N-am avut în viața mea decât o singură pasiune, o singură fericire... era un brazilian bogat care a plecat de un an; era singura mea greșală! S-a dus să-și vândă averea pe care o avea acolo ca să se poată stabili în Franța. Ce va mai găsi din iubita lui Valérie? Un gunoi. Dar va fi vina lui și nu a mea; de ce nu mai vine odată? Poate că s-o fi pierdut și el pe undeva, ca și virtutea mea.

— La revedere, scumpa mea, zise brusc Lisbeth; n-o să ne mai despărțim niciodată. Te iubesc, te stimez și sunt alături de tine! Vărul meu îmi tot spunea să mă duc să locuiesc în viitoarea ta casă de pe strada Vanneau; n-am vrut, căci ghicisem care e motivul noii lui binefaceri...

— A, acum înțeleg, trebuia să mă supraveghezi, zise doamna Marneffe.

— Da, așa se explică generozitatea lui, replică Lisbeth. La Paris, jumătate din actele de binefacere sunt niște afaceri, după cum jumătate din ingraturități sunt răzbunări!... Cu o rudă săracă te porți ca și cu un șobolan căruia îi arăți o bucată de slănină. Voi primi oferta baronului, căci casa asta mi-a devenit odioasă. Amândouă avem destulă minte ca să știm să tăcem când e vorba de lucruri ce ne sunt defavorabile și să spunem numai ce trebuie spus; deci, nici un fel de indiscreție și o prietenie...

— Pe viață și pe moarte... exclamă doamna Marneffe, fericită că are o apărătoare, o confidentă, un fel de mătușă onestă. Știi, baronul face treabă bună în strada Vanneau...

— Cred și eu, reluă Lisbeth, a cheltuit până acum vreo treizeci de mii de franci! Nu știu de unde i-o fi luat, căci Josépha, cântăreața, l-a jumulit de toți banii. Ai nimerit-o bine. Baronul e în stare să fure pentru cea care îi ține inima în niște mânuțe albe și catifelate ca ale tale.

— Scumpa mea, reluă doamna Marneffe cu generozitatea femeilor de moravuri ușoare, care, în fond, nu arată decât indiferență, ia din casa asta a mea tot ceea ce crezi că se potrivește cu noua ta locuință... comoda asta, dulapul cu oglinzi, covorul, perdeaua...

Ochii lui Lizbeth se măriră de bucurie; nu-i venea să creadă că i se face un asemenea dar.

— Tu faci pentru mine, într-o clipă, mai mult decât au făcut părinții mei în treizeci de ani!... exclamă ea. Ei nu și-au pus niciodată întrebarea dacă am mobilă! Acum câteva săptămâni, când a venit pentru prima oară în vizită, baronul a făcut o strâmbătură de bogătaș văzând cât de sărăcăcioasă e casa mea... Mulțumesc, draga mea, o să te răsplătesc pentru asta, o să vezi mai târziu cum!

Valérie o conduse pe verișoara Bette până pe palier, unde cele două femei se îmbrățișară.

— Ce urât miroase!... își zise frumoasa doamnă Marneffe, când fu singură; n-o să-mi mai sărut prea des verișoara. Dar să am mare grijă; trebuie să mă pun bine cu ea, căci îmi va fi de mare folos, mă va ajuta să ajung bogată.

Ca o adevărată creolă din Paris, doamna Marneffe detesta munca și avea nonșalanța pisicilor care nu aleargă și nu sar decât de nevoie. Pentru ea, viața trebuia să fie făcută numai din plăceri, și plăcerile trebuiau obținute cu ușurință. Îi plăceau florile, cu condiția să-i fie aduse acasă. Nu concepea să meargă la vreun spectacol, dacă nu avea asigurată o lojă bună, care să fie numai a ei, și o trăsură care s-o ducă până acolo. Valérie moștenise aceste gusturi de curtezană de la mama ei, care fuseseră răsfățată de generalul Montcornet ori de câte ori acesta venea la Paris și care, timp de douăzeci de ani, avusese toată lumea la picioarele ei; cheltuitoare fiind, risipise tot ce avea, ducând acea viață luxoasă care a dispărut după căderea lui Napoleon. Oameni de seamă din vremea Imperiului i-au egalat, în nebuniile lor, pe marii seniori de altădată. Sub Restaurație, nobilimea și-a amintit tot timpul că a fost învinsă și jefuită; de aceea, cu două sau trei excepții, ea a devenit econoamă, înțeleaptă, prevăzătoare, într-un cuvânt, burgheză și lipsită de măreție. Mai apoi, anul 1830 a desăvârșit opera lui

1793⁶². În Franța, de acum încolo, vor exista nume mari, dar nu și case mari, dacă nu cumva vor avea loc schimbări politice greu de prevăzut. Totul poartă acum pecetea personalității. Averele celor mai înțelepți e viageră. Familia a fost distrusă.

Apăsătoarea sărăcie care o chinuia pe Valérie în ziua când, după expresia doamnei Marneffe, *il făcuse praf* pe Hulot, o determinase pe tânăra femeie să se hotărască să-și folosească frumusețea pentru a se îmbogăți. Așa se face că, de câteva zile, simțea nevoie să aibă lângă ea, în loc de mamă, o prietenă devotată căreia să-i spună ceea ce nu trebuia să știe o cameristă și care să poată să acționeze, să se ducă, să vină, să gândească pentru amândouă, un suflet nefericit care să se mulțumească în viață cu mai puțin. Ghicise, tot atât de bine ca și Lisbeth, care erau intențiile baronului, când voia s-o apropie de verișoara Bette. Sfătuită de teribila inteligență caracteristică creolei pariziene, care își petrece timpul stând întinsă pe divan, și încercând să vadă ce se petrece în cele mai întunecate unghere ale sufletelor, ale sentimentelor și ale intrigilor, îi venise în minte să-și facă din spioană o complice. Probabil că această teribilă indiscreție a sa era premeditată; văzuse care era adevărata fire a acestei femei aprige și pasionate, care nu avea asupra cui să-și reverse dragostea, și voia să și-o apropie. Această conversație dintre ele era ca piatra pe care călătorul o aruncă într-o prăpastie ca să vadă care îi este adâncimea. Și doamna Marneffe fusese cuprinsă de teamă când descoperise în această față, în aparență atât de slabă, de umilă și de puțin primejdioasă, un Iago și, totodată, un Richard al III-lea⁶³.

Într-o clipă, verișoara Bette devenise din nou cea dinainte. Cât ai clipi din ochi, firea ei corsicană și de Sălbatică, rupând slabele legături care o încovoiau, își reluate ținuta amenințătoare, întocmai ca un copac ce scapă din mâinile unui copil care l-a aplecat până la el ca să-i ia fructele verzi.

Cel ce studiază societatea omenească va fi întotdeauna cuprins de admirație în fața plinătății, perfecțiunii și repeziciunii cu care se desfășoară gândurile în cazul naturilor virgine.

Virginitatea, ca toate monstruozițiile, are bogățiile și mărețiile ei speciale. Viața, ale cărei puteri sunt, în acest caz, economisite, i-a conferit insului virgin o mare și nesfârșită rezistență. Unele facultăți ale sale nefiind folosite, natura a lucrat în sensul îmbogățirii creierului. Când oamenii caști au nevoie de trupul sau sufletul lor, fie că recurg la faptă sau la gând, ei constată că dispun de mușchi de oțel sau de o știință infuzată în inteligența lor, de o forță diabolică sau de magia neagră a Voinței.

Sub acest raport, Fecioara Maria, privită pentru o clipă ca un simbol, întrece prin măreția sa toate tipurile hinduse, egiptene și grecești.

Virginitatea, mamă a marilor realizări *magna parens rerum*⁶⁴, ține în mâinile ei albe cheia lumilor superioare. Această grandioasă și nemaipomenită excepție merită toate onorurile pe care i le dă Biserica Catolică.

Într-o clipă, verișoara Bette deveni *Mohicanul* care știe bine să întindă capcane, să se prefacă în așa fel încât să nu-i poți pătrunde gândurile și să ia hotărâri rapide, întemeiate pe nemaiîntâlnita perfecțiune a simțurilor. Ea luă chipul Marii Uri și al Marii Răzbunări, așa cum apar ele în Italia, în Spania și în Orient. Aceste două sentimente, dublate de Prietenia și de Iubirea duse până la absolut, nu sunt cunoscute decât în țările scăldate de soare. Dar Lisbeth se purtă mai ales ca o fată din Lorena, adică luă hotărârea să înșele.

Ea nu-și asumă prea ușor această ultimă parte a rolului ei; făcu o unică tentativă ce se datora ignoranței sale. Își imaginează închisoarea așa cum și-o imaginează toți copiii, confundând întemnițarea cu faptul de *a ține pe cineva ascuns*, fapt care este superlativul întemnițării, și constituie un privilegiu al justiției criminale.

După ce plecă de la doamna Marneffe, Lisbeth alergă la domnul Rivet, pe care îl găsi la biroul lui.

— Află, dragă domnule Rivet, îi spuse ea după ce trase zăvorul de la ușa biroului, că ai avut dreptate în privința polonezilor ăstora!... Sunt niște canalii... niște oameni fără nici o credință, și fără nici o lege...

— Niște oameni care vor să dea foc Europei, spuse pașnicul Rivet, să distrugă întreg comerțul și pe comercianți, pentru o patrie care, după cum se spune, e o mlaștină, plină de evrei înspăimântători, de cazaci, și de mujici, adevărate animale sălbatice, trecute, din greșeală, în rândul oamenilor. Polonezii ăștia nu știu pe ce lume trăiesc. Nu mai suntem barbari! Gata cu războiul, dragă domnișoară, s-a dus odată cu regii. Timpul nostru se întemeiază pe triumful comerțului, al industriei și al înțelepciunii burgheze, care au creat Olanda. Da, spuse el, animându-se, trăim într-o epocă în care popoarele trebuie să obțină totul prin dezvoltarea legală a libertăților lor, și prin jocul *pașnic* al instituțiilor constituționale; iată ce nu știu polonezii, și spre... Ce spui, frumoasa mea? adăugă el, întrerupându-se și văzând, după expresia lucrătoarei sale, că ea nu înțelege nimic din politica asta înaltă.

— Uite dosarul! îi replică Bette; dacă nu vreau să pierd trei mii două sute de franci, trebuie să-l bag pe nebunul ăsta la închisoare...

— A, deci am avut dreptatea! exclamă oracolul din cartierul Saint-Denis.

Casa Rivet, succesoarea fraților Pons, rămăsese în continuare pe

stradă Mauvaises-Paroles, în vechiul palat Langeais, construit de această ilustră casă pe vremea când marii seniori se adunau în jurul Luvrului.

— Așa că te-am binecuvântat, venind încoace! ... spuse Lisbeth.

— Dacă nu bănuiește ce-l așteaptă, ca s-o șteargă de-acasă, ar putea fi închis chiar de la ora patru dimineața, spuse judecătorul, consultându-și Almanahul, ca să verifice ora la care răsărea soarele; dar numai poimăine, căci nu-l putem băga la închisoare fără să-l fi prevenit că va fi arestat, printr-un ordin care să prevadă constrângerea corporală. Astfel...

— Ce lege idioată, spuse verișoara Bette; în felul acesta, datornicul poate să dispară.

— Da, poate s-o facă, replică judecătorul, surâzând. De aceea, iată cum...

— Dacă așa stau lucrurile, zise Bette, întrerupându-l pe Consul, voi lua hârtia și i-o voi da, spunându-i că am fost nevoită să fac rost de bani și că cel care mi i-a împrumutat a cerut această formalitate. Îmi cunosc polonezul, o să-și aprindă cu ea pipa fără ca măcar s-o desfacă!

— Nu-i rău, nu-i rău deloc, domnișoară Fischer. Fii liniștită, lucrurile vor merge bine. A, dar stai o clipă! N-ajunge să bagi un om la închisoare; la acest lux judiciar nu se trece decât pentru a-ți recăpăta banii. Dar cine ți-i va plăti?

— Cei care îi dau bani lui.

— A, da, uitam că ministrul de Război i-a dat să facă monumentul ce se ridică în onoarea unuia dintre clienții noștri. Câte uniforme n-a cusut casa noastră pentru generalul Montcornet; le înnegrea repede cu fumul de la tunuri! Ce viteaz era! Și întotdeauna plătea *recta*!

Chiar dacă un mareșal al Franței și-ar fi salvat țara sau l-ar fi salvat pe Împărat, cel mai frumos elogiu pe care i-l putea aduce un negustor era întotdeauna acela că plătea *recta*.

— Bine, domnule Rivet, ne vedem sâmbătă, când îți aduc canafii pentru uniforme. A, știi, mă mut din strada Doyenné; de acum voi locui pe strada Vanneau.

— Bine faci, mă mâhnea gândul că stai în gaura aceea care, cu toată repulsia mea pentru tot ceea ce aduce a Opoziție, face de rușine — îndrăznesc s-o spun —, Luvrul și piața Carrousel. Îl iubesc foarte mult pe Ludovic-Filip, e idolul meu, e întruchiparea augustă a clasei pe care și-a întemeiat dinastie, și nu voi uita niciodată ce-a făcut pentru noi, ceaprazarii, reorganizând Garda Națională.

— Când te aud vorbind așa, zise Lisbeth, mă întreb de ce nu ești deputat.

— Se tem de atașamentul meu față de dinastie, răspunse Rivet;

dușmanii mei politici sunt cei ai Regelui. Ce caracter nobil, ce familie frumoasă! În sfârșit, reluă el, continuându-și argumentația, regele este idealul nostru în toate: obiceiuri, economie... *Terminarea Luvrului* este una dintre condițiile pe care i le-am pus când i-am dat coroana, iar lista civilă, pentru care nu s-a fixat încă o dată, lasă centrul Parisului într-o stare jalnică... Fac politică de centru și aș vrea ca centrul Parisului să fie într-o altă stare. Cartierul dumitale mă îngrozește. Într-o zi ai fi putut fi asasinată... Ei, iată că domnul Crevel al dumitale a fost numit șef de batalion în legiunea sa; sper că tot la noi o să-și facă epoletul cel mare.

— Astăzi iau masa la el acasă, o să ți-l trimit.

Lisbeth credea că, tăindu-i orice comunicare cu lumea, livonianul va fi numai al ei. Dacă nu va mai lucra, artistul va fi uitat, ca un om îngropat într-un cavou, unde va merge să-l vadă numai ea. Trăi două zile de fericire, căci spera să le dea o lovitură mortală baroanei și fiicei ei.

Ca să se ducă la domnul Crevel, care locuia pe strada Saussayes, o luă pe podul Carrousel, pe cheiul Voltaire, pe cheiul d'Orsay, pe strada Belle-Chasse, pe strada Universității, pe podul Concorde și pe bulevardul de Marigny. Drumul acesta ilotic era trasat de logica pasiunilor, care e întotdeauna o mare dușmană a picioarelor. În timp ce mergea cu mare încetineală pe chei, verișoara Bette privea atent spre malul drept al Senei. Calculase bine. Când plecase de acasă, Wenceslas se îmbrăca; Bette se gândea că, imediat ce va scăpa de ea, îndrăgostitul se va duce la baroană, luând-o pe drumul cel mai scurt. Într-adevăr, în momentul când trecea pe cheiul Voltaire, privind cât se poate de atent spre râu și mergând cu gândul pe celălalt mal, îl văzu pe artist, care tocmai ieșise pe porțița dinspre Tuileries ca să ajungă la podul Royal. Îl ajunsese din urmă și merse după el fără să fie văzută, căci îndrăgostiții nu întorc capul decât arareori; îl însoți până la casa doamnei Hulot, unde îl văzu intrând ca un om obișnuit să vină aici adeseori.

Această ultimă dovadă, care confirma cele spuse de doamna Marneffe, o scoase pe Lisbeth din sărite. Sosi la șeful de batalion nou-ales, într-o stare de surescitare asemănătoare cu aceea în care un om poate comite crime, și-l găsi pe Crevel în salon, așteptându-și copiii, adică pe domnul Hulot-junior și pe soția lui.

Dar Célestin Crevel este întruchiparea atât de naivă și de adevărată a parvenitului parizian, încât e greu să intri fără nici o ceremonie la acest fericit succesor al lui César Birotteau.

Célestin Crevel reprezintă el însuși o întreagă lume, așa că merită, mai mult decât Rivet, onorurile penelului, mai ales dacă ținem seama de importanța sa în desfășurarea acestei drame de familie.

Ați observat că, în copilărie sau la începuturile vieții sociale, ne creăm adeseori, noi înșine și aproape fără să ne dăm seama, un model? Astfel, funcționarul de bancă visează, când intră în salonul patronului său, să aibă și el un salon asemănător. Peste douăzeci de ani, dacă se îmbogățește, el nu-și va introduce în casă luxul atunci la modă, ci luxul demodat ce îl fascinase pe vremuri. Nimeni nu știe cât de multe prostii se datorează acestei gelozii retrospective, după cum nu se cunosc toate nebuniile născute din rivalitățile secrete ce îi împing pe oameni să-și imite modelul și să-și cheltuiască forțele ca să strălucească precum el. Crevel ajunsese ajutor de primar pentru că patronul lui fusese ajutor de primar, iar acum era șef de batalion pentru că râvnise la epoleții lui César Birotteau. Așa că, impresionat de minunile realizate de arhitectul Grindot, în momentul în care norocul îl ridicase pe patronul său foarte sus, și când hotărâse să-și decoreze apartamentul, Crevel *nu mai stătuse nici o clipă pe gânduri*: se adresase, cu ochii închiși și cu punga larg deschisă, lui Grindot, un arhitect care era cu totul dat uitării. Gloriile trecute pot să mai dăinuie o vreme, fiind susținute de vechi admirații.

Grindot montase în casa lui Crevel, așa cum mai făcuse de o mie de ori pe la alții, salonul lui în alb și auriu, îmbrăcat în damasc roșu. La Expoziția produselor industriale, mobila aceasta, făcută la Paris, din lemn de palisandru, cu o sculptură comună și lipsită de finețe, dăduse pe drept cuvânt provinciei un motiv să se mândrească cu produsele ei. Candelabrele, sfeșnicele cu mai multe brațe, galeria din fața căminului, lustra, pendula erau în stil *rocaille*⁶⁵. Masa rotundă, fixată în mijlocul salonului, era făcută dintr-o marmură încrustată cu toate felurile de marmură italiană, adusă din Roma, unde se fabrică astfel de hărți mineralogice asemănătoare cu eșantioanele croitorilor și era admirată, periodic, de toți burghezii pe care Crevel îi invita la el. Portretul defunctei doamne Crevel, al lui Crevel, al fiicei sale și al ginerei lui, lucrate de Pierre Grassou, pictorul cel mai apreciat de burghezie și căruia Crevel îi datora ridicola sa atitudine byroniană, împodobeau pereții, fiind așezate două câte două, unele în fața celorlalte. Ramele, plătite cu o mie de franci bucată, se potriveau de minune cu tot acest decor bogat, de cafenea, care, cu siguranță, l-ar fi făcut pe un adevărat artist să înalțe nepăsător din umeri.

Aurul n-a pierdut aici nici o ocazie de a-și arăta prostia. Dacă negustorii bogați ar fi avut acel instinct al lucrurilor mărețe, caracteristic italienilor, am fi putut admira astăzi la Paris zece Veneții. Chiar și acum un negustor milanez e în stare să doneze cinci sute de mii de franci pentru aurirea statuii colosale a Fecioarei, ce încununează cupola de la *Duomo*⁶⁶. Canova i-a ordonat, prin testament, fratelui său, să clădească o biserică de

patru milioane, și fratele lui a mai adăugat și el o sumă de bani. Oare vreun burghez din Paris (și toți, ca și Rivet, poartă în suflet o mare dragoste pentru Paris) s-ar gândi vreodată să ridice clopotnițele ce lipsesc de pe turnurile de la Notre-Dame? Or, calculați sumele ce intră în bugetul Statului din succesiunile rămase fără moștenitori. Cu banii cheltuiți, de cincisprezece ani încoace, de indivizi precum Crevel, pe tot felul de prostii ca ornamente din carton imitând piatra, materiale aurite și pretinse sculpturi, s-ar fi putut termina înfrumusețarea Parisului.

La capătul salonului se afla un impunător cabinet de lucru, mobilat cu mese și cu dulapuri imitând stilul Boule⁶⁷.

Dormitorul, îmbrăcat tot în pânză imprimată, dădea și el în salon. Sufrageria, înțesată de mobile din mahon, avea pereții împodobiți cu vederi din Elveția, puse în rame scumpe. Crevel, care voia să facă o călătorie în Elveția, ținea ca, până când se va duce să o vadă în realitate, să poată admira această țară măcar în tablouri.

Crevel, fost ajutor de primar, deținător de decorații și membru al Gărzii Naționale, reprodusesese fidel, după cum se vede, toate realizările, și până și pe cele mobiliare, ale nefericitului său predecesor. Sub Restauratie, unul decăzuse, în timp ce celălalt, care fusese până atunci cu totul uitat, se ridicase, și asta nu printr-un joc neașteptat al sorții, ci prin forța lucrurilor. În revoluții, ca și în furtunile de pe mare, ce e greu cade la fund, în timp ce valul scoate la suprafață ce e ușor. César Birotteau, un favorit al regimului regalist, invidiat de mulți, devenise o țintă a Opoziției burgheze, în timp ce burghezia învingătoare se recunoaște în oameni precum Crevel.

Acest apartament, pentru care se plătea o chirie de o mie de scuzi, plin de tot felul de lucruri comune, dar bătătoare la ochi, pe care le poți procura ușor, dacă ai bani, se afla la primul etaj al unei vechi și mari clădiri, fiind situat între curte și grădină. Toate obiectele din casa asta erau păstrate precum coleopterele în insectarul unui entomolog, căci Crevel locuia foarte puțin aici.

Acest *local* somptuos constituia dormitorul legal al ambițiosului burghez. Era slujit de o bucătăreasă și de un valet, dar, când dădea vreo masă prietenilor politici, celor pe care voia să-i impresioneze cu luxul lui, sau își primea familia, tocmea cu ziua încă doi servitori și comanda meniul la Casa Chevet⁶⁸. Dar adevărata locuință a lui Crevel ce fusese odinioară pe strada Notre-Dame-de-Lorette, la domnișoara Héloïse Brisetout, se mutase, așa cum am văzut, pe strada Chauchat. În fiecare dimineață, *fostul comerciant* (toți burghezii retrași din afaceri se intitulează *foști comercianți*) își petrecea mai întâi două ore în strada Saussayes, pentru a-și pune la punct treburile, după care tot restul timpului i-l închina acestei Zăire a lui, fapt ce-

o necăjea tare pe Zăire. Orosman⁶⁹ — aici Crevel —, încheiase cu domnișoara Héloïse un târg *ferm*, aceasta trebuind să-i dea, în fiecare lună, de cinci sute de franci fericire. De altfel, Crevel îi plătea masa și toate cheltuielile *suplimentare*. Contractul acesta, la care se mai adăugau și tot felul de prime, căci Crevel o umplea de daruri, i se părea fostului amant al celebrei cântărețe destul de economicos. Când venea vorba despre asta, el le spunea negustorilor văduvi, ce-și iubeau prea mult fetele, că e mai bine să închiriezi cu luna câte un cal, decât să întreții un grajd întreg care să fie al tău. Totuși, dacă ne aducem aminte de vorbele spuse baronului de către portarul din strada Chauchat, Crevel tocmise și un vizitiu și un îngrijitor de cai.

După cum se vede, Crevel își pusese marea dragoste pe care o nutrea față de fiica lui în slujba plăcerilor sale. Imoralitatea situației în care se afla era justificată prin argumente de înaltă moralitate. Mai mult, ducând această viață (viață necesară, viață desfrânată, în stil Regență, Pompadour, mareșal de Richelieu etc.), Crevel dobândise o oarecare spoială de superioritate. O făcea pe omul cu vederi largi, pe marele senior mic de statură, pe generalul, pe ființa lipsită de meschinărie, și toate astea nu-l costau mai mult de aproximativ o mie două sute — o mie cinci sute de franci pe lună. Comportarea sa nu era efectul unei ipocrizii politice, ci al unei vanități burgheze care, de altfel, ducea la același rezultat. La Bursă, trecea drept o ființă superioară vremii sale și mai ales drept un mare petrecăreț.

În privința asta, Crevel considera că l-a întrecut cu mult pe Birotteau.

— Ei, exclamă Crevel, mâniindu-se la vederea verișoarei Bette, deci o măriți pe domnișoara Hulot cu un tânăr conte pe care l-ai crescut ca să i-l pui pe tavă?...

— Nu cumva treaba asta te supără? răspunse Lisbeth, fixând asupra lui Crevel o privire pătrunzătoare. Ce interes ai s-o împiedici pe verișoara mea să se mărite? Căci mi s-a spus că dumneata ai stricat căsătoria ei cu fiul domnului Lebas...

— Ești o fată bună și foarte discretă, reluă Crevel. Crezi că-l voi putea ierta vreodată pe *domnul* Hulot pentru crima de a mi-o fi furat pe Josépha?... Mai ales pentru că a făcut dintr-o ființă onestă, pe care, până la urmă, aș fi luat-o de soție la bătrânețe, o nemernică, o paiată, o cocotă de la Operă... Nu, nu, niciodată!

— Și totuși domnul Hulot este un om cumsecade, zise verișoara Bette.

— Da, amabil... foarte amabil, prea amabil, continuă Crevel; nu-i

vreau răul, dar doresc să-mi iau revanșa și mi-o voi lua. E ideea mea fixă!

— Din pricina asta nu mai vii pe la doamna Hulot?

— Poate...

— A, îi făceai curte verișoarei mele? spuse Lisbeth surâzând; bănuiam eu asta

— M-a tratat ca pe un câine, mai rău, ca pe o slugă; mai bine zis, ca pe un deținut politic. Dar voi reuși, spuse el, strângând pumnul și lovindu-și fruntea.

— Bietul om, ce îngrozitor ar fi să vadă că e înșelat de soție, după ce a fost dat afară de amantă...

— Josépha! exclamă Crevel, Josépha l-a părăsit, l-a respins, l-a izgonit? Bravo, Josépha! M-ai răzbunat. Îți voi trimite două perle de pus la urechi, fosta mea porumbiță!... Eu nu știu nimic din toate astea, căci a doua zi după ce frumoasa Adeline m-a rugat să nu-i mai calc niciodată pragul, m-am dus la domnul Lebas, la Corbeil, de unde m-am întors chiar acum. Héloïse a făcut pe dracu-n patru ca să mă trimită la țară și știu care a fost motivul mașinațiilor ei: voia să-și inaugureze locuința din strada Chauchat printr-o petrecere la care să invite artiști, cabotini și oameni de litere, dar de la care eu să lipsesc... M-a păcălit! O voi ierta, căci Héloïse mă distrează. E o Déjazet⁷⁰ inedită. Cât de nostimă e fata asta! Iată biletul pe care l-am găsit ieri seară:

Dragul meu, m-am instalat în cuibul de pe strada Chauchat. Pentru petrecerea de inaugurare am avut grijă să-mi chem niște prieteni. Totul merge bine. Poți veni la mine când vrei, domnul meu. Agar îl așteaptă pe al său Abraham⁷¹.

Héloïse îmi va comunica tot felul de noutăți, căci cunoaște lumea boemă mai bine decât oricine.

— Știi, vărul meu a înfruntat foarte bine supărarea asta, îi răspunse verișoara.

— Nu se poate, zise Crevel, oprindu-se din mersul său ce semăna cu legănatul balansierului unei pendule.

— Domnul Hulot are și el o anumită vârstă, zise malițios Lisbeth.

— Îl cunosc bine, zise Crevel; doar seamănăm într-o anumită privință: ca și mine, Hulot nu poate trăi fără o iubită. E în stare să se întoarcă la soția lui, își zise el. Ar fi o noutate pentru el, dar atunci pot să-mi iau adio de la răzbunarea mea. Surâzi, domnișoară Fischer?... A, știi ceva și

nu-mi spui? ...

— Râd de ideile dumitale, răspunse Lisbeth. Da, vara mea este încă destul de frumoasă pentru a inspira pasiuni; eu, dacă aş fi bărbat, aş iubi-o.

— Cine a băut o dată, o să mai bea! exclamă Crevel; îţi baţi joc de mine! Poate că baronul şi-a găsit deja vreo consolare.

Lisbeth făcu un gest de afirmare cu capul.

— Ah, cât e de fericit că poate să o înlocuiască de la o zi la alta pe Josépha! spuse Crevel. Dar, de fapt, asta nu mă miră, căci într-o seară, la o masă, mi-a spus că în tinereţea lui, pentru a nu rămâne niciodată descoperit, avea întotdeauna trei amante, cea pe care se pregătea să o părăsească, cea la care ţinea în acel moment şi cea căreia îi făcea curte, adică viitoarea. Probabil că ţinea de rezervă, în heleşteul sau în parcul lui de vânătoare, vreo femeiuşcă! Seamănă foarte mult cu Ludovic al XV-lea, derbedeul! Şi are fericirea să fie un bărbat frumos! Totuşi, a mai îmbătrânit, anii *şi-au mai pus petecea* şi pe el... O fi găsit vreo lucrătoare tinerică.

— O, nu, răspunse Lisbeth.

— Ah, zise Crevel, ce n-aş da să-i pot pune beţe în roate! Mi-a fost cu neputinţă să o aduc înapoi pe Josépha, căci femeile de felul ei nu se întorc niciodată la prima lor iubire. De altfel, vorba ceea, n-ar fi decât ca o supă încălzită. Dar, verişoară Bette, aş da cu dragă inimă, adică aş cheltui cincizeci de mii de franci ca să-i iau amanta şi să-i dovedesc că un moş cu pântec de şef de batalion şi cu cap de viitor primar al Parisului nu lasă pe nimeni să-i fure amanta, fără să se răzbune...

— Situaţia mea, răspunse Bette, mă obligă să ascult totul şi să nu spun nimic. Poţi vorbi cu mine fără teamă, nu suflu nimic niciodată, nimănui, nici un cuvânt despre taina pe care cineva mi-o încredinţează. De ce m-aş abate de la această regulă a purtării mele? Dacă n-aş face aşa, nimeni n-ar mai avea încredere în mine.

— Ştiu, replică Crevel, tu eşti perla fetelor bătrâne... Dar, fir-ar să fie! Mai sunt şi excepţii... Văd că cei din familie nu ţi-au făcut niciodată o rentă...

— Am şi eu mândria mea şi nu vreau să datorez nimănui nimic, spuse Bette.

— A, dacă ai vrea să mă ajuţi să mă răzbun, aş plasa zece mii de franci într-o rentă viageră pe numele tău. Dragă verişoară, spune-mi cine este cea care o înlocuieşte pe Josépha şi vei avea cu ce să-ţi plăteşti chiria şi micul dejun, cafeluţa aceea bună care îţi place atât de mult dimineaţa, ba chiar îţi vei putea permite să bei moca veritabilă... O, cât de bună e adevărata cafea moca! Ei, ce zici?

— Nu ţin atâta la cei zece mii de franci, care mi-ar aduce un venit

de cinci sute de franci, cât la o discreție absolută, spuse Lisbeth; căci, vezi dumneata, dragă domnule Crevel, baronul e atât de bun cu mine, încât o să-mi plătească el chiria...

— Da, dar cât timp o s-o poată face, ia gândește-te! exclamă Crevel. De unde o să ia baronul atâtia bani?

— Nu știu. Cu toate astea, el cheltuiește mai mult de treizeci de mii de franci cu apartamentul pe care îl pregătește pentru această drăguță doamnă...

— O doamnă! Cum, e o doamnă din lumea bună! Mizerabilul, ce norocos e! Numai el putea să aibă parte de așa ceva!

— E o femeie măritată și foarte onorabilă, spuse verișoara Bette.

— Adevărat? Întrebă Crevel, privind-o pe Lisbeth cu niște ochi mari, aprinși atâta de dorință cât și de vorbele magice: *O femeie foarte onorabilă.*

— Da, reluă Bette, are tot felul de talente, e muziciană, are douăzeci și trei de ani, o figură drăguță și candidă, o piele de-un alb strălucitor, dinți de câine tânăr, ochi precum stelele, o frunte superbă... și niște piciorușe..., n-am mai văzut niciodată asemenea piciorușe, nu-s mai groase decât balenele de la corsetul ei.

— Dar urechile? Întrebă Crevel, lăsându-se puternic incitat de aceste amănunte, ce-i stârneau pofta de amor.

— Numai bune de sculptat, răspunse ea.

— Măinile sunt mici și delicate?

— Îți spun totul într-un singur cuvânt; e o bijuterie de femeie; și e atât de cinstită, de plină de bun-simț și de delicată! ... Are un suflet mare, e un înger și e foarte distinsă, căci tatăl ei a fost mareșal al Franței...

— Un mareșal al Franței! exclamă Crevel, sărind în sus. Dumnezeu! Ia te uită... Ticălosul! Iartă-mă, verișoară, dar simt că înnebunesc! ... Aș da și o sută de mii de franci...

— A, cred și eu, mai ales că — îți repet — e o femeie cinstită și virtuoasă. Baronul și-a aranjat bine treburile.

— Îți garantez că nu are un ban...

— Mai există și un soț pe care baronul l-a ajutat să înainteze în funcție.

— Cum? zise Crevel cu un surâs amar.

— Soțul ăsta, care a fost deja numit subșef, va fi cu siguranță foarte binevoitor... căci așteaptă să i se dea Legiunea de Onoare.

— Guvernul ar trebui să aibă grijă și să-i respecte pe cei pe care i-a decorat, ferindu-se să acorde la prea mulți o asemenea decorație, zise Crevel, cu un aer de om politic jignit. Dar ce are atât de grozav dulăul ăsta

de baron bătrân? Cred că eu fac mai multe parale decât el, adăugă Crevel, privindu-se într-o oglindă și luând poziția militărească ce i se părea că-l avantajează. Héloïse mi-a spus adeseori, în momentul în care femeile nu mint, că sunt grozav.

— O! îi replică verișoara, femeilor le plac bărbații grași, căci aproape toți sunt buni; și, dacă ar fi să aleg între dumneata și baron, te-ai alege pe dumneata. Domnul Hulot este spiritual, frumos și are o anumită ținută; dar dumneata ești puternic, și apoi... pari încă și mai expert decât el într-ale amorului!

— E ciudat cum tuturor femeilor, chiar și celor mai pioase, le plac bărbații cu aerul ăsta! exclamă Crevel, care era atât de încântat de complimentul ce i se făcuse, încât o cuprinse pe Bette de mijloc.

— Dar dificultatea nu-i asta, spuse Bette. E ușor de înțeles că o femeie care se bucură de atâtea avantaje nu-și va înșela protectorul pentru o nimica toată; treaba *asta* ar costa mai mult de o sută de mii de franci și ceva, căci drăguța doamnă își vede soțul șef de birou peste doi ani... Acest biet îngerăș este împins în prăpastie de sărăcie.

Crevel se plimba furios în lungul și în latul salonului.

— Și oare ține la femeia asta? întrebă el după o clipă, timp în care dorișta sa, biciuită astfel de Lisbeth, se transformă în mânie.

— Judecă și dumneata! reluă Lisbeth. Nu cred că, până acum, a obținut de la ea nici măcar atâta, spuse ea, lovindu-și unghia de la degetul mare de unul dintre enormii ei dinți albi, și el i-a făcut deja cadouri de zece mii de franci.

— O, ce grozav ar fi să i-o iau înainte!

— Doamne! Nu fac bine că îți spun toate astea, reluă Lisbeth, părând că-i cuprinsă de remușcări.

— N-ai dreptate. Vreau să-i fac de râs pe cei din familia dumitale. Mâine pun pe numele dumitale o sumă de bani în rentă viageră de cinci la sută, în așa fel încât să ai un venit de șase sute de franci, dar trebuie să-mi spui numele și adresa Dulcineei. Îți mărturisesc că n-am avut niciodată o amantă din lumea bună, și cea mai mare ambiție a mea e să am una. Frumoasele fecioare ale lui Mahomed nu sunt nimic în comparație cu ceea ce îmi închipui eu că sunt femeile din lumea bună. Este idealul și nebunia mea; simt asta într-o asemenea măsură, încât baroana Hulot nu va avea niciodată, pentru mine, cincizeci de ani, zise el, întâlnindu-se, în aceste declarații ale sale, fără să știe, cu unul dintre spiritele cele mai rafinate ale ultimului secol. Uite, buna mea Lisbeth, sunt hotărât să sacrific o sută, chiar două sute... Sst! Vin copiii, îi văd cum traversează curtea. Să fim înțeleși: n-am aflat nimic de la dumneata; îți dau cuvântul meu de onoare, căci nu

vreau să pierzi încrederea pe care ți-o acordă baronul, ci, dimpotrivă. Tare trebuie s-o mai iubească cumnatul meu pe femeia asta!

— O, da, e nebun după ea! spuse verișoara. N-a putut procura patruzeci de mii de franci ca să-și mărite fata, dar i-a găsit când a fost vorba de această nouă pasiune.

— Și crezi că ea îl iubește? întrebă Crevel.

— La vârsta lui... răspunse fata bătrână.

— O, ce prost sunt! exclamă Crevel; tocmai eu, care îi tolerez lui Héloïse să aibă de-a face cu un artist, întocmai cum Henric al IV-lea îi permitea lui Gabrielle să aibă relații cu Bellegarde⁷²! Ce să faci, așa-i la bătrânețe! Bună ziua, Célestine, bună ziua, scumpa mea, dar ăla mic unde e? A, iată-l! Pe cuvântul meu, începe să semene cu mine. Bună ziua, Hulot, prietene, cum mai merge treaba?... Curând vom avea în familie o nouă nuntă.

Célestine și soțul ei îi făcură semn, arătând spre Lisbeth, după care fata îl întrebă cu îndrăzneală pe tatăl ei: „Care nuntă? ” Crevel luă o mutră complice, ce voia să spună că indiscreția pe care o făcuse va fi repede reparată.

— Nunta lui Hortense, spuse el; dar încă nu e absolut sigură. Tocmai am venit de la Lebas, și acolo se vorbea că tânărul consilier de la Curtea Regală din Paris, care ar dori să ajungă prim-președinte în provincie, ar lua-o în căsătorie pe domnișoara Popinot... Haideți la masă.

La ora șapte seara, Lisbeth se întoarse acasă cu omnibuzul, căci ardea de nerăbdare să-l vadă pe Wenceslas, care o mințea de vreo douăzeci de zile și căruia îi aducea un coș plin cu fructe, pe care i le pusese acolo chiar Crevel, a cărui dragoste pentru verișoara *lui* se dublase dintr-odată. Urcă în mare viteză la mansardă și-l găsi pe artist lucrând la ornamentele unei casete pe care voia să i-o ofere iubitei lui, Hortense. Pe marginea capacului erau reprezentate niște hortensii, printre care se jucau niște amorași. Bietul îndrăgostit, ca să poată face față cheltuielilor necesare pentru realizarea acestei casete din malahit, lucrase pentru Florent și Chanor, cărora le cedase și dreptul de a fi unici proprietari, două sfeșnice care erau două capodopere.

— De câteva zile muncești prea mult, dragul meu, spuse Lisbeth, ștergându-i fruntea de sudoare și sărutându-l. Atâta muncă, în luna august, mi se pare periculos. Să nu te îmbolnăvești... Uite, ți-am adus de la domnul Crevel niște piersici și niște prune... Nu te chinui atâta, am împrumutat două mii de franci și, dacă nu survine nimic deosebit, îi vom putea da înapoi când îți vinzi pendula!... Totuși, am unele îndoieli în ceea ce privește creditorul meu, căci iată, mi-a trimis hârtia asta timbrată...

Și puse, sub schița statuii mareșalului Montcornet, hârtia prin care se prevedea constrângerea corporală.

— Pentru cine lucrezi obiectele astea frumoase? îl întrebă ea, luând în mână ghirlandele de hortensii modelate din ceară roșie, pe care Wenceslas le dăduse mai la o parte, ca să mănânce fructele.

— Pentru un bijutier.

— Care bijutier?

— Nu știi; Stidmann m-a rugat să împodobesc repede caseta asta pentru el, căci e grăbit.

— A, hortensii, spuse ea cu o voce dogită. Cum se face că n-ai modelat niciodată nimic pentru mine? Era atât de greu să imaginezi vreun inel, vreo casetă, sau orice alt lucru, care să fie o amintire? spuse Bette, aruncându-i o privire teribilă lui Wenceslas care, din fericire, stătea cu ochii plecați în jos. Și mai spui că mă iubești!

— Te îndoiești de asta, domnișoară?

— Ah, cu câtă căldură spui cuvântul *domnișoară!*... Află că, de când te-am văzut zbătându-te între viață și moarte, ai fost singurul meu gând... Când te-am salvat de la moarte, mi te-ai încredințat mie; nu ți-am vorbit niciodată despre asta, dar atunci am făcut un legământ cu mine însămi! Mi-am zis: „Fiindcă băiatul acesta se lasă în mâinile mele, vreau să-l fac fericit și bogat!” Ei, iată că acum am izbutit să-ți deschid un drum bun în viață!

— Cum? întrebă bietul artist, în culmea fericirii și prea naiv ca să presupună că i se întinde o capcană.

— Iată cum, reluă fata din Lorena.

Lisbeth nu putu să își refuze plăcerea sălbatică de a se uita atent la Wenceslas, care o privea cu o dragoste filială prin care răzbătea marea lui iubire pentru Hortense. Fiindcă vedea pentru prima oară în viața lui focul pasiunii arzând în ochii unui bărbat, se înșelă și crezu că îl aprinsese ea.

— Domnul Crevel ne avansează o sută de mii de franci ca să fondăm o casă de comerț, dacă, spune el, vrei să te căsătorești cu mine; ciudate idei mai are și moșneagul ăsta grăsan! Ce părere ai despre asta? întrebă ea.

Artistul se făcu alb la față ca un mort, îi răspunse binefăcătoarei lui printr-o privire stinsă, care lăsa să i se citească gândurile. Rămăsese cu gura căscată, ca năuc.

— Niciodată nu mi s-a spus atât de clar cât sunt de urâtă, zise ea, cu un râs amar.

— Domnișoara, îi răspunse Steinbock, binefăcătoare mea nu va fi niciodată urâtă pentru mine; eu nutresc față de dumneata o afecțiune foarte

vie, dar n-am împlinit încă nici treizeci de ani, iar...

— Iar eu am patruzeci și trei de ani! reluă ea. Verișoara mea Hulot, care are patruzeci și opt, stârnește și acum mari pasiuni, dar ea e frumoasă!

— Între noi e o diferență de cincisprezece ani, domnișoară! Ce căsnicie ar putea fi asta? În interesul fiecăruia dintre noi, cred că trebuie să ne gândim bine. Recunoștința mea va fi, cu siguranță, egală cu binele pe care mi l-ai făcut. De altfel, peste câteva zile vei primi banii înapoi.

— Banii! strigă ea. Mă tratezi ca și cum aș fi un cămătar fără suflet.

— Te rog să mă ierți, reluă Wenceslas, dar îmi vorbești atât de des de ei... Dumneata m-ai creat și nu mă distruge.

— Vrei să mă părăsești, văd bine, spuse ea, dând din cap. De unde ai puterea să fii atât de nerecunoscător, dumneata, care ești de obicei moale ca o cârpă? Nu mai ai încredere în mine, în mine, care sunt geniul tău cel bun? În mine, care adeseori mi-am petrecut noaptea lucrând pentru dumneata!... În mine, care ți-am dat toate economiile mele de-o viață! În mine, care, timp de patru ani, mi-am împărțit pâinea mea, de biată lucrătoare, cu dumneata, și care ți-am dăruit totul, până și curajul!

— Destul! destul! domnișoară, spuse el, așezându-se în genunchi în fața ei și întinzându-i mâinile. Nu mai rosti nici un cuvânt! Peste trei zile voi vorbi și îți voi spune totul; lasă-mă, zise el, sărutându-i mâinile, lasă-mă să fiu fericit, iubesc și sunt iubit.

— Bine, fii fericit, copilul meu, spuse ea ridicându-l.

Apoi îl sărută pe frunte și pe păr cu frenezia unui condamnat la moarte care vrea să se bucure din plin de ultima lui dimineață.

— Ești cea mai nobilă și cea mai minunată ființă din lume, semeni cu fata pe care o iubesc, spuse bietul artist.

— Te iubesc încă destul de mult ca să tremur pentru viitorul dumitale, reluă ea, cu fața întunecată. Iuda s-a spânzurat!... Toți oameni nerecunoscători sfârșesc rău! Dacă mă părăsești, nu vei mai realiza nimic de valoare! Dar gândește-te dacă n-am putea rămâne împreună fără să ne căsătorim, căci știi că sunt o fată bătrână și nu vreau să-ți înăbuș tinerețea și poezia, cum spui tu, strângându-te în brațele mele, care sunt ca niște curpeni. Ascultă, mă pricep la negustorie, și, în zece ani, aș putea să-ți aduc o avere bunicică, căci eu sunt întruchiparea economiei; în schimb, cu o soție tânără și cheluitoare, vei risipi tot și nu vei munci decât ca s-o faci fericită. Fericirea nu creează nimic în afară de amintiri. Când mă gândesc la tine, rămân gânditoare ore întregi... Wenceslas, rămâi cu mine!... Uite, înțeleg totul; vei avea amante, femei frumoase ca această micuță doamnă Marneffe care vrea să te vadă, și care îți va da fericirea pe care nu o poți găsi la mine. După ce îți voi fi asigurat o rentă de treizeci de mii de franci, te poți însura.

— Ești un înger, domnișoară, și nu voi uita niciodată această clipă, răspunse Wenceslas, ștergându-și lacrimile.

— Așa te vreau, copilul meu, zise ea, privindu-l cu patimă.

Vanitatea noastră, a tuturor oamenilor, este atât de puternică, încât Lisbeth crezu c-a învins. Îi făcuse o atât de mare concesie oferindu-i-o pe doamna Marneffe! Fu cuprinsă de cea mai vie emoție din viața ei și, pentru prima oară, simți cum bucuria îi umple sufletul. Ca să mai trăiască încă o dată niște clipe ca acestea, ar fi fost în stare să-și vândă sufletul diavolului.

— Sunt logodit, îi răspunse el, și iubesc o femeie pe care nici o alta nu o poate egala. Dar dumneata ești și vei fi mereu mama mea pe care am pierdut-o.

Aceste cuvinte căzură ca o avalanșă de zăpadă peste un vulcan în flăcări. Lisbeth se așeză jos și contemplă, cu chipul întunecat, tinerețea lui, frumusețea lui distinsă, fruntea-i de artist, părul lui minunat, într-un cuvânt, tot ce trezea instinctele-i feminine înăbușite, și câteva lacrimi, șterse de ea pe dată, îi umeziră, o clipă, ochii. Semăna cu acele statui firave pe care sculptorii din Evul Mediu le-au așezat pe morminte.

— Nu te blestem, spuse ea, ridicându-se brusc de pe scaun; nu ești decât un copil. Dumnezeu să te aibă în pază!

Coborî și se închise în camera ei.

— Mă iubește, biata de ea, își zise Wenceslas. Cu câtă pasiune și elocință mi-a vorbit! E nebună.

Ultimul efort pe care această ființă uscată și practică îl făcuse ca să păstreze pentru ea imaginea frumuseții și poeziei lui, fusese atât de violent, încât nu poate fi comparat decât cu sălbatica sforțare a naufragiatului, care face o ultimă încercare de a ajunge la mal.

Peste două zile, la ora patru și jumătate dimineața, când dormea mai adânc, contele Steinbock auzi niște bătăi în ușa mansardei sale; se duse să deschidă și văzu intrând doi bărbați prost îmbrăcați, însoțiți de un al treilea, care, după îmbrăcămintă, părea a fi un biet portărel.

— Sunteți domnul Wenceslas, conte de Steinbock? îl întreabă acesta.

— Da, domnule.

— Mă numesc Grasset, și sunt succesorul domnului Louchard, portărel...

— Ei, și ce vreți?

— Sunteți arestat, domnule, trebuie să ne urmați la închisoarea Clichy... Vă rugăm să vă îmbrăcați... După cum vedeți, ne purtăm politicos... n-am adus cu mine nici un gardian municipal, iar jos ne așteaptă o trăsură.

— Vă tratăm cu menajamente..., zise unul dintre cei ce-l însoțeau

pe portărel; contăm pe generozitatea dumneavoastră.

Steinbock se îmbracă; coborî scara, ținut, de fiecare braț, de câte un ajutor de portărel și, după ce fu urcat în trăsură, vizitiul porni fără să primească nici o indicație, ca unul ce știa unde trebuie să meargă. După o jumătate de oră, bietul străin se trezi băgat la închisoare, fără să fi putut face vreo reclamație, căci întâmplarea asta, cu totul neașteptată, îl paralizase.

La ora zece, Wenceslas fu chemat la grefa închisorii, unde o găsi pe Lisbeth care, plângând, îi dădu bani ca să poată trăi mai bine și pentru a-și face rost de o încăpere mai mare, unde să poată lucra.

— Copile, să nu vorbești cu nimeni despre arestarea ta și să nu-i scrii nimănui despre ea; asta ți-ar distruge viitorul. Trebuie să ascundem această întâmplare dezonorantă; te voi scoate curând de aici, voi strânge banii... fii liniștit. Scrie-mi ce trebuie să-ți aduc ca să poți lucra. Curând vei fi liber; te voi scăpa de aici, chiar dacă, pentru asta, ar trebui să-mi dau viața.

— O, îți voi fi de două ori mai recunoscător! exclamă el, căci dacă lumea ar crede despre mine că sunt un nemernic, aș pierde mai mult decât viața.

Lisbeth plecă cu sufletul plin de bucurie; spera că, ținându-l pe artist închis, să-i strice planul de căsătorie cu Hortense, spunând tuturor că e însurat, că a fost grațiat datorită eforturilor făcute de soția sa și că a plecat în Rusia. De aceea, ca să-și realizeze planul, se duse la ora trei la baroană, deși nu era ziua când venea de obicei la masă; voia să se bucure de chinurile cărora avea să le cadă pradă micuța ei verișoară, când va vedea că Wenceslas nu apare la ora obișnuită.

— Bette, ai venit la masă? o întreabă baroana, ascunzându-și nemulțumirea.

— Da.

— Bine, răspunse Hortense, mă duc la bucătărie să spun să nu se întârzie cu masa, căci știu că nu-ți place să aștepți.

Hortense îi făcu semn mamei sale, ca s-o liniștească, fiindcă se gândea să-i spună valetului să nu-l primească în aceea zi pe domnul Steinbock; dar, fiindcă valetul era plecat, Hortense fu nevoită să dea această indicație cameristei, care urcă la ea în cameră să-și ia lucrul, după care se duse să-l aștepte pe Wenceslas în anticameră.

— Nu mă mai întreb nimic despre iubitul meu? îi spuse verișoara Bette lui Hortense, când aceasta se întoarse.

— Că bine zici, ce mai face? spuse Hortense; știu că a ajuns celebru. Cred că acum ești mulțumită, îi șopti la ureche verișoarei sale; peste tot nu se vorbește decât despre domnul Wenceslas Steinbock.

— Chiar mult prea mult, zise Bette cu voce tare. Se pregătește să plece. Dacă n-ar fi vorba decât să-l încânt în așa fel încât să aleagă plăcerile Parisului, îmi cunosc puterea, dar se spune că, pentru a avea în preajma lui un asemenea artist, împăratul Nicolae îl va grația...

— Ei, astea sunt doar vorbe! răspunse baroana.

— De unde știi toate astea? o întrebă Hortense, care simți ca o gheară în inimă.

Și cruda Bette continuă:

— O persoană de care este legat prin cele mai sacre legăminte, soția lui, i-a scris o scrisoare pe care a primit-o ieri. Vrea să plece; ar fi un mare dobitoc dacă ar lăsa Franța pentru Rusia...

Hortense se uită la mama ei, lăsându-și capul într-o parte; baroana de-abia avu timp să-și prindă în brațe fata care leșinase și era albă la față ca dantela de la eșarfa ei.

— Lisbeth! mi-ai omorât fata!... strigă baroana. Ești sortită să ne aduci numai nenorociri.

— Dar ce vină am eu în toate astea, Adeline? întrebă fata din Lorena ridicându-se și luând o atitudine amenințătoare, pe care baroana, în marea ei tulburare, n-o băgă în seamă.

— Am fost nedreaptă cu tine, răspunse Adeline, ținând-o pe Hortense să nu cadă, sună cineva la ușă!

În clipa aceea, ușa se deschise, și cele două femei, care întorseseră capul deodată, îl văzuseră în cadrul ei pe Wenceslas Steinbock, căruia bucătăreasa, în lipsa caméristei, îi dăduse drumul în casă.

— Hortense, strigă artistul, alergând spre grupul alcătuit din cele trei femei

Wenceslas o sărută pe logodnica sa pe frunte, sub privirile mamei; o făcu cu atâta decență, încât baroana nici nu se gândi să se supere. Era, împotriva leșinului, un leac mai bun decât toate sărurile englezești. Hortense deschise ochii, îl văzu pe Wenceslas și culorile îi reveniră în obraji. După o clipă, se simți refăcută.

— A, deci ăsta e lucrul pe care mi-l ascundeai? îi spuse Bette lui Wenceslas, surâzând și prefăcându-se că a ghicit adevărul după aerul stânjenitor al celor două verișoare ale ei. Spune-mi cum mi-ai furat iubitul? o întrebă ea pe Hortense, conducând-o în grădină.

Hortense îi povesti, cu naivitate, romanul ei de dragoste. Mama și tatăl ei, convingi că Bette nu se va mărita niciodată, aprobaseră, zise ea, vizitele contelui Steinbock. Numai că Hortense, deși ingenuă precum Agnès, puse pe seama hazardului achiziționarea grupului lucrat de Wenceslas, ca și venirea acestuia la ei acasă, care, după spusele ei, voise să afle numele primului său cumpărător. Steinbock veni repede după ele în grădină ca să-i mulțumească din tot sufletul fetei bătrâne pentru grabnica lui eliberare din închisoare. Lisbeth îi spuse cu viclenie că, dat fiind că creditorul nu-i făcuse decât niște promisiuni vagi, crezuse că nu-l va putea scoate din închisoare decât a doua zi, dar că, probabil, acesta, rușinându-se de purtarea lui josnică, i-o luase înainte. De altfel, ea păru bucuroasă și îl felicită pe Wenceslas pentru norocul lui.

— Ce copil rău ești! îi zise ea în fața lui Hortense și a mamei sale, dacă mi-ai fi mărturisit alaltăieri seară că o iubești pe verișoara mea Hortense și că ea te iubește, n-aș mai fi plâns atâta. Credeam că vrei să-ți părăsești vechea prietenă și sfătuitoare, când, de fapt, e tocmai invers, căci vei ajunge vărul meu; de acum încolo, între noi vor exista niște legături mai slabe, e adevărat, dar suficiente pentru sentimentele pe care ți le port!...

Și îl sărută pe Wenceslas pe frunte. Hortense se aruncă în brațele

verișoarei sale și izbucni în lacrimi.

— Îți datorez fericirea mea, îi spuse ea, și n-o să uit asta niciodată...

— Verișoară Bette, spuse baroana, sărutând-o pe Lisbeth; era beată de bucurie văzând că lucrurile se aranjaseră atât de bine. Baronul și cu mine avem față de tine o datorie de care ne vom achita; vino în grădină să vorbim despre afaceri.

Lisbeth jucase, în aparență, rolul de înger bun al familiei și se vedea acum adorată de Crevel, de Hulot, de Adeline și de Hortense.

— Vrem să nu mai muncești, îi spuse baroana. Presupunând că ai un câștig de patruzeci de *sous* pe zi, dacă scădem duminicile, înseamnă că venitul tău anual este de șase sute de franci. Spune-mi, ce sumă ai economisit până acum...

— Patru mii cinci sute de franci!...

— Biata mea verișoară! spuse baroana.

Și ridicându-și capul spre cer, se înduioșă la gândul tuturor greutăților și lipsurilor pe care le înfruntase verișoara ei ca să strângă, în treizeci de ani, banii ăștia. Lisbeth, care înțelesese greșit sensul acestei exclamații, văzu în ea disprețul și purtarea batjocoritoare a unei parvenite, și ura ei crescă și mai mult tocmai în momentul în care baroana renunțase la toate suspiciunile față de cea care o tiranizase în copilărie.

— Vom adăuga la suma asta zece mii de franci, reluă Adeline, și o vom pune toată pe numele tău, ca beneficiară a uzufructului, și pe numele lui Hortense, ca proprietară; în felul ăsta vei avea o rentă de șase sute de franci...

Lisbeth păru a fi în culmea fericirii. Când se întoarse în casă, ștergându-și lacrimile de bucurie cu batista, Hortense îi vorbi de numeroasele succese ale lui Wenceslas, care era îndrăgit de toată familia.

Când reveni acasă, baronul își găsi întreaga familie reunită; baroana i se adresase contelui Steinbock, în fața tuturor, cu apelativul de fiul meu și fixase deja data căsătoriei, care urma să aibă loc peste cincisprezece zile, bineînțeles dacă și soțul ei va fi de acord. Așa că, de îndată ce apără în salon, consilierul de Stat fu asaltat de soția și de fiica lui, care alergară la el, una ca să-i spună ceva la ureche și cealaltă să-l sărute.

— Doamnă, ai mers prea departe, vorbind astfel în numele meu, spuse baronul cu severitate. Căsătoria nu-i făcută încă, spuse el, aruncându-i o privire lui Steinbock, pe care îl văzu palid la față. Nefericitul artist își zicea: „Probabil că a aflat de arestarea mea.”

— Veniți cu mine, copii, adăugă tatăl, luându-și fata și pe viitorul ginere cu el în grădină.

Aici se duse să se așeze, împreună cu ei, pe o bancă din chioșcul acoperit cu mușchi

— Domnule conte, o iubești pe fiica mea tot atât de mult cât am iubit-o eu pe soția mea? îl întrebă baronul pe Wenceslas.

— Și mai mult încă, spuse artistul.

— Mama ei era fiică de țăran și nu avea nici o zestre.

— Dați-mi-o pe domnișoara Hortense așa cum e acum, fără nici un trusou...

— Cred și eu! spuse baronul surâzând. Dar Hortense este fiica baronului Hulot d'Ervy, consilier de Stat, director în Ministerul de Război, mare ofițer decorat cu Legiunea de Onoare, frate cu contele Hulot, a cărui glorie este nemuritoare, și care va fi, peste puțin timp, mareșal al Franței. Și... are și zestre!

— Este adevărat, spuse artistul îndrăgostit, că ar putea să pară că sunt un mare ambițios, dar aș lua-o în căsătorie pe draga mea Hortense chiar dacă ar fi fiică de muncitor...

— Asta voiam să știu, reluă baronul. Du-te, Hortense, lasă-mă să vorbesc cu domnul conte, vezi bine că te iubește cu adevărat.

— O, tată, știam că glumești, răspunse fata, fericită.

— Dragul meu Steinbock, zise baronul, când rămase singur cu artistul, adresându-i-se cu o voce nespus de binevoitoare și într-o formă plină de eleganță, i-am trecut fiului meu pe foaia de zestre două sute de mii de franci, din care bietul băiat n-a primit și nici nu va primi vreodată vreun ban. Zestrea fiicei mele va fi de două sute de mii de franci, pentru care îmi vei da o chitanță...

— Da, domnule baron...

— Prea te grăbești, spuse consilierul de Stat. Fii bun și ascultă-mă! Nu poți cere unui ginere devotamentul pe care ești îndreptățit să-l aștepti de la fiu. Fiul meu știa tot ce puteam face și voi face pentru viitorul lui: va ajunge ministru, și va câștiga ușor două sute de mii de franci. Dumneata, în schimb, tinere, vei primi șaiszeci de mii de franci, înscriși în registrul dotal pe numele soției tale, sumă care îți va aduce un venit de cinci la sută. Baniile acestea vor fi grevați de o mică rentă făcută lui Lisbeth, dar ea nu va mai trăi mult, căci știu că e tuberculoasă. Nu spune acest secret nimănui, pentru ca biata fată să moară liniștită. Fiica mea va avea un trusou de douăzeci de mii de franci; mama ei contribuie cu șase mii de franci, cât valorează diamantele ei pe care le posedă.

— Domnule, mă copleșiți..., spuse Steinbock, uluit.

— Cât despre restul de o sută douăzeci de mii de franci rămași...

— Nu-i nevoie să mai spuneți nimic, n-o vreau decât pe iubita mea

Hortense...

— Vrei să mă asculți, tinere înfocat! Cât privește restul de o sută douăzeci de mii de franci, nu-i am; dar îi vei primi...

— Domnule!...

— Îi vei primi de la guvern, sub formă de comenzi pe care le voi obține pentru dumneata, îți dau cuvântul meu de onoare. Uite, curând, vei obține un atelier la depozitul de marmură. Expune câteva statui frumoase și o să fac în așa fel încât să fii primit în Institut. Fratele meu și cu mine ne bucurăm de mare trecere în cercurile înalte, așa că nădăjduiesc că voi izbuti să-ți obțin comenzi pentru lucrări de sculptură la Versailles, în valoare de un sfert din suma pe care ți-o datorez. Vei primi comenzi și din partea primăriei din Paris, din partea camerei pairilor...; dragul meu, vei avea atât de multe lucrări de făcut, încât vei fi nevoit să-ți iei ajutoare. În felul ăsta mă voi achita de datorie. Gândește-te dacă îți convine ca zestrea să fie dată așa și dacă ai destulă putere...

— Simt că am destulă putere ca să asigur singur, fără ajutorul nimănui, un viitor fericit soției mele! zise nobilul artist.

— Îmi place! exclamă baronul, că tinerețea nu se îndoiește niciodată de nimic! Și eu m-aș fi bătut cu o armată întreagă pentru o femeie! Fie, zise el, luând mâna tânărului sculptor și strângându-i-o. Ai consimțământul meu. Duminica viitoare vom face căsătoria civilă, iar sâmbăta ce va urma, de ziua soției mele, va avea loc nunta religioasă.

— Treaba merge bine, îi spuse baroana fiicei sale, care stătea lipită de fereastră, tatăl și viitorul tău soț se îmbrățișează.

Întorcându-se seara acasă, Wenceslas își explică enigma eliberării sale; găsi la portar un pachet mare, sigilat, care conținea dosarul creanței sale și o chitanță în toată regula, redactată în josul hotărârii judecătorești, și însoțită de următoarea scrisoare:

Dragul meu Wenceslas,

*Am venit la tine azi de dimineață, la ora zece, ca să te prezint unei altețe regale care dorea să te cunoască. Aici am aflat că englezii te duseseră într-o insuliță de-a lor a cărei capitală se numește Clichy's Castle*⁷³.

*M-am dus imediat la Léon de Lora, căruia i-am spus, glumind, că nu poți pleca din locul în care te afli pentru că îți lipsesc patru mii de franci, și că, dacă nu te vei prezenta în fața regescului tău protector, îți vei compromite tot viitorul. Din fericire, în acel moment era acolo Bridau*⁷⁴, omul de geniu care a cunoscut și el sărăcia și care îți cunoaște povestea.

Dragul meu, punând mână de la mână, cei doi mi-au dat banii, pe care m-am dus să-i plătesc, pentru tine, beduinului, care, băgându-te la închisoare, a săvârșit o crimă de lezgeniu. Deoarece trebuia să fii la prânz la Tuileries, n-am putut rămâne să te văd respirând aerul libertății. Știu că ești un gentilom, așa că răspund pentru tine în fața celor doi prieteni ai mei; dar du-te mâine să-i vezi.

Léon și Bridau nu vor accepta să le dai banii înapoi; îți vor cere, fiecare, pe bună dreptate, câte o lucrare. Iată cum gândește cel care ar fi vrut să poată să se considere rivalul tău, dar care nu este decât prietenul tău,

STIDMANN

P. S. I-am spus prințului că nu te întorci din călătorie decât mâine, și mi-a răspuns: Bine, atunci rămâne pe mâine!

Contele Wenceslas se culcă în cearșafurile de purpură, fără nici o cută roz, pe care i le oferea Favoarea, acea Zeiță șchioapă care vine la oamenii de geniu și mai încet chiar și decât Justiția și Fortuna, pentru că Jupiter e hotărât ca ea să nu fie legată la ochi. Înșelată cu ușurință de tejghelele șarlatanilor, atrasă de costumele și de trompetele lor, ea își pierde timpul privindu-le și cheltuindu-și banii, în loc să-i caute pe oamenii de talent prin ungherele unde aceștia se ascund.

Acum trebuie să explicăm cum a izbutit domnul Hulot să adune banii pentru zestrea lui Hortense și, totodată, să facă față cheltuielilor îngrozitoare pentru aranjarea splendidului apartament unde urma să se instaleze doamna Marneffe. Concepția sa financiară purta pecetea talentului care îi mână pe risipitori și pe oamenii pasionați în mlaștina unde pot să și piară. Nimic nu va demonstra mai bine puterea extraordinară pe care ne-o dau viciile, putere căreia i se datorează efortul suprauman pe care îl fac din când în când ambițioșii, voluptuoșii, și toți supușii diavolului.

Cu o dimineață înainte, un bătrân, pe numele său Johann Fischer, neputând plăti suma de treizeci de mii de franci încasați de la nepotul lui, se vedea silit să se declare falit, dacă baronul nu i-i dădea înapoi.

Acest bătrân onorabil, cu părul alb, în vârstă de șaptezeci de ani, avea o încredere atât de mare în Hulot care, pentru acest bonapartist, reprezenta o rază din soarele napoleonian, încât se plimba liniștit, însoțit de băiatul de la Bancă, prin anticamera micului apartament de la parter, pentru care plătea o chirie de opt sute de franci și de unde își conducea diferitele

sale afaceri cu cereale și furaje.

— Marguerite s-a dus să ia banii de undeva de aici, din apropiere, îi spunea el.

Bărbatul, îmbrăcat într-un costum cenușiu cu galoane argintii, era atât de convins de cinstea bătrânului alsacian, încât voia să-i lase polițele în valoare de treizeci de mii de franci, fără să mai aștepte banii, dar bătrânul îl forță să mai rămână, spunându-i că n-a sunat încă de ora opt. Tocmai atunci se opri în fața casei o cabrioletă; bătrânul alergă spre stradă și, cu o încredere oarbă, întinse mâna spre baron, care îi dădu treizeci de bilete de bancă.

— Du-te cu trei case mai departe, o să-ți explic pentru ce, spuse bătrânul Fischer. Uite, tinere, mai zise bătrânul, întorcându-se să-i plătească banii reprezentantului Băncii, pe care îl conduse până la ușă.

Când omul băncii se pierdu în depărtare, Fischer chemă înapoi cabrioleta în care aștepta augustul său nepot, brațul drept al lui Napoleon, și îi spuse conducându-l în casă:

— Vrei să se știe la Banca Franței că mi-ai dat cele treizeci de mii de franci pentru plata polițelor pentru care ai girat? ... E deja prea mult că au acolo semnătura unui om puternic ca dumneata!...

— Să mergem în fundul grădinii, moș Fischer, spuse înaltul funcționar. Ești puternic, mai spuse el, așezându-se sub o boltă de viță-de-vie și măsurându-l pe bătrân din cap până-n picioare, așa cum un negustor de carne vie își măsoară înlocuitorul.

— Destul de puternic ca să plasezi pe numele meu o rentă viageră, răspunse vesel moșneagul, care era mic de statură, uscățiv, slab, nervos și cu o privire ageră.

— Îți face rău căldura?...

— Dimpotrivă.

— Ce părere ai de Africa?

— E un ținut frumos!... Francezi au fost acolo cu micul caporal⁷⁵.

— Ca să ne salvăm cu toții, îți propun să te duci în Algeria, spuse baronul.

— Și afacerile mele?

— Un funcționar de la Ministerul de Război, care iese la pensie și care nu are din ce trăi, îți cumpără o casă de comerț.

— Ce să fac în Algeria?

— Să aprovizionezi armata cu alimente, cereale și furaje; delegația ta e la mine, gata semnată. Acolo vei putea cumpăra toate aceste mărfuri la prețuri cu șaptezeci la sută mai mici decât cele pe care ți le vom plăti noi.

— Și cine mi le va furniza?...

— Raziile, așurul⁷⁶ și califatele. În Algeria (țară ce nu este încă bine cunoscută de noi, deși ne aflăm acolo de opt ani) există enorm de multe cereale și furaje. Or, când aceste bunuri aparțin arabilor, noi li le luăm sub o mulțime de pretexte; apoi, când ele ajung la noi, arabii se străduiesc să ni le ia înapoi. Se dau multe lupte pentru cereale; dar nu se știe niciodată exact ce cantități s-au furat dintr-o parte sau dintr-alta. Nu-i timp să-ți cântărești grânele cu hectolitru ca la Hală și nici fânul ca pe strada Infernului. Căpeteniile arabe, ca și spahiii noștri, preferând banii, vând mărfurile astea la prețuri foarte scăzute. În schimb, Ministerul de Război, care are nevoi foarte precise, le plătește la prețuri exorbitante, calculate, ținându-se seama de greutatea de a procura alimente și de primejdiile la care sunt expuse transporturile. Asta-i Algeria din punctul de vedere al aprovizionării. Este o harababură temperată de hârțogăriile oricărei administrații aflate la începuturile ei. Noi, administratorii Statului, nu vom putea vedea bine ce-i acolo mai devreme de zece ani, dar particularii au privirea ageră. Deci te trimit acolo să faci avere; îți dau slujba asta, așa cum Napoleon pune un mareșal sărac în fruntea unui regat unde contrabanda putea fi protejată în taină. Sunt ruinat, dragă Fischer. Peste un an de zile am nevoie de o sută de mii de franci...

— Nu văd nimic rău în a-i lua de la beduini, replică liniștit alsacianul. Așa se făcea sub Imperiu...

— Cumpărătorul întreprinderii dumitale va veni la dumneata în dimineața asta și-ți va da zece mii de franci, reluă baronul Hulot. Nu-i așa că-ți ajung ca să te duci în Africa?

Bătrânul făcu un semn de încuviințare.

— Cât privește banii, fii liniștit, reluă baronul. Voi lua eu restul sumei ce ți se datorează pentru întreprinderea vândută; am mare nevoie de ei.

— Totul e al dumitale, chiar și sângele meu, zise bătrânul.

— O, nu-ți fie teamă, zise baronul, crezând că unchiul său e mai ager la minte decât era; cât privește afacerile noastre cu așurul, cinstea dumitale nu va avea nimic de suferit; totul depinde de autoritățile locale; or, am numit acolo persoane de care sunt absolut sigur. Dar toată treaba asta e o taină ce trebuie păstrată cu cea mai mare strășnicie; te cunosc și de asta ți-am vorbit fără ocolișuri...

— Mă voi duce, spuse bătrânul. Și cât va dura misiunea asta a mea?

— Doi ani! Vei câștiga o sută de mii de franci, cu care vei putea trăi fericit în Vosgi.

— Voi proceda cum vrei, onoarea mea este și a dumitale, spuse liniștit bătrânul.

— Ȑștia-s bărbații care îmi plac. Dar nu vei pleca înainte de a-ți vedea nepoata fericită și măritată; va deveni contesă.

Așurul, razia raziilor și prețul dat de funcționar pentru casa Fischer nu puteau aduce baronului, pe loc, cele șazeci de mii de franci necesari pentru zestrea lui Hortense, banii pentru trusou care mai costa și el vreo cinci mii de franci și cele patruzeci de mii cheltuite sau care urmau să fie cheltuite pentru doamna Marneffe. Da unde luase baronul cei treizeci de mii de franci pe care îi dăduse bătrânului Fischer cu puțin timp înainte? Iată de unde. Cu câteva zile înainte, Hulot își făcuse o asigurare de o sută cincizeci de mii de franci, pe trei ani, la două companii de asigurare pe viață. Înarmat cu polița de asigurare, a cărei primă fusese plătită, îi vorbise domnului baron Nucingen, pair al Franței, în trăsura căruia se afla la ieșirea de la ședința Camerei Pairilor, când se întorceau să ia masa împreună, după cum urmează:

— Baroane, am nevoie de șaptezeci de mii de franci și ți-i cer dumitale. Ȑți vei alege un delegat căruia îi voi da, timp de trei ani de zile, partea disponibilă din veniturile mele care se ridică la douăzeci și cinci de mii de franci pe an, adică șaptezeci și cinci de mii de franci în trei ani. Ȑmi vei spune: „Dar în timpul ăsta poți muri. ”

Baronul făcu un semn de aprobare.

— Iată o poliță de asigurare de o sută cincizeci de mii de franci care îți va fi transferată până când se atinge suma de optzeci de mii de franci, răspunse baronul, scoțând din buzunar o hârtie.

— Și dacă ești *tesdiduit*?... întrebă, răsând, baronul milionar.

Celălalt baron, antimilionarul, căzu pe gânduri.

— *Linișdește-te, n-am spus asda decât ca să înțelezi că am și eu un merit când îți dau suma asta. Ești dare senad, căci Panca are semnătura dumitale.*

— Ȑmi mărit fata, spuse baronul Hulot, și n-am avere, ca, de altfel, toți cei ce lucrează în administrație într-o epocă ingrată ca aceasta, când cei cinci sute de burghezi așezați în băncile Parlamentului nu știu să-i răsplătească, așa cum se cuvine, pe oamenii devotați țării, așa cum făcea Ȑmpăratul.

— *Hai, nu mai vorbi, tu ai avut-o pe Josépha*, continuă Nucingen, *ceea ce eczplacă dot! Ȑntre noi vie vorba, tucele d'Hérufille ți-a făcut un mare serviciu, luându-ți lipidoarea asda de pe dine. Am plestemat necazul și-am înțeles turerea*, adăugă el, crezând că recită un vers francez. *Ascultă un sfad prietenesc; lasă-te de amorurile astea, că aldfel ajungi la zapă de lemn...*

Această afacere veroasă se făcu prin intermediul unui mic cămătar

numit Vauvinet, unul dintre acei tipi dubioși ce stau prin fața băncilor mari, întocmai ca acel peștișor care pare a fi valetul rechinului. Acest pui de linx, foarte dornic să-și asigure protecția unui atât de înalt personaj, îi promise domnului baron Hulot să-i negocieze polițe în valoare de treizeci de mii de franci, pe nouăzeci de zile, angajându-se să le reînnoiască de patru ori și să nu le pună în circulație.

Pentru a obține firma, succesorul lui Fischer trebuia să dea patruzeci de mii de franci și să promită că va desface furaje într-un departament din vecinătatea Parisului.

Acesta era labirint înfricoșător în care patimile îl târau pe omul ce fusese până atunci unul dintre cei mai cinstiți și mai pricepuți funcționari ai administrației napoleoniene: delapida pentru a-și putea plăti camăta și lua bani cu camătă pentru a-și putea satisface patimile și pentru a-și mărita fata. Baronul Hulot apela la această știință a risipei și făcea toate aceste eforturi pentru a o impresiona cât mai mult pe doamna Marneffe, pentru a fi Jupiterul acestei Danae burgheze. Nici ca să faci avere în mod cinstit nu-i nevoie să dai dovadă de atâta inteligență și curaj și să desfășori atâta activitate cât desfășura baronul ca să se cufunde cu capul într-un adevărat viespar: se ocupa de treburile ce-i reveneau la slujbă, îi grăbea pe tapițeri, supraveghea muncitorii și controla în amănunt, până la cele mai mici detalii, tot ce se făcea în casa de pe strada Vanneau. Cu toate că se dedicase pe deplin doamnei Marneffe, se mai ducea încă la ședințele Camerelor și intra în pielea mai multor personaje, ducând mai multe vieți paralele; în timpul ăsta, familia lui și nimeni altcineva nu aveau habar de preocupările sale.

Adeline, care rămăsese uluită când aflase că unchiul ei era salvat și că, în contractul de căsătorie, era trecută o zestre, era oarecum neliniștită, în ciuda fericirii pe care i-o pricinuia căsătoria lui Hortense, ce urma să aibă loc în condiții onorabile; dar, în ajunul căsătoriei fiicei sale, fixată de baron în așa fel încât să coincidă cu ziua în care doamnei Marneffe intra în stăpânirea apartamentului de pe strada Vanneau, Hector puse capăt nedumeririlor soției sale, făcându-i următoarea comunicare:

— Adeline, acum fiica noastră e măritată, așa că, în privința asta, grijile noastre s-au sfârșit. A venit vremea să trăim mai retrași, căci voi mai lucra trei ani, după care împlinindu-mi-se anii de muncă ceruți, voi ieși la pensie. N-are rost să continuăm să facem niște cheltuieli care, de acum încolo, sunt inutile: acum, pentru apartamentul ăsta plătim o chirie de șase mii de franci, avem patru servitori, cheltuim treizeci de mii de franci pe an. Dacă vrei să-mi pot îndeplini îndatoririle, căci mi-am angajat salariul pe trei ani de zile în schimbul sumelor necesare pentru căsătoria lui Hortense și

pentru plata banilor pe care îi datoram unchiul tău...

— Ai făcut foarte bine, dragul meu, spuse ea, întrerupându-și soțul și sărutându-i mâinile.

Această mărturisire punea capăt temerilor lui Adeline.

— Dar trebuie să-ți cer să faci unele mici sacrificii, continuă el, desprinzându-și mâinile dintr-ale soției sale și sărutând-o pe frunte. Am găsit pe strada Plumet, la ultimul etaj, un apartament foarte frumos, onorabil, împodobit cu lambriuri minunate, care nu costă decât o mie cinci sute de franci; acolo nu vei avea nevoie decât de o singură femeie de serviciu, iar eu mă voi mulțumi cu un valet.

— Bine, dragul meu.

— Ducând o viață mai modestă, dar păstrând totodată aparențele, nu vei cheltui mai mult de vreo șase mii de franci pe an, căci cheltuielile mele personale mă privesc...

Generoasa Adeline se agăță fericită de gâtul soțului ei.

— Ce fericire că pot să-ți arăt din nou cât de mult te iubesc! exclamă ea... Ce om extraordinar ești!...

— Familia va veni la masă la noi o dată pe săptămână, iar, în ceea ce mă privește, după cum știi, rar iau masa acasă... Tu poți, fără să te compromiți, să te duci de două ori pe săptămână la masă la Victorin și de două ori pe săptămână la Hortense; or, cum cred că voi putea face în așa fel încât să ne împăcăm cu Crevel, vom mânca o dată pe săptămână la el. Aceste cinci mese, împreună cu masa dată de noi, vor acoperi toate zilele săptămânii, presupunând că vor exista și unele invitații din afara familiei.

— O să fac cât mai multe economii, zise Adeline.

— Ești cea mai grozavă femeie din lume, exclamă Hulot.

— Bunul și adoratul meu Hector, te voi binecuvânta până la ultima mea suflare, răspunse ea, pentru că ai reușit s-o măriți bine pe draga noastră Hortense.

Așa începu decăderea casei frumoasei doamne Hulot și, ca s-o spunem direct, părăsirea acesteia, făgăduită solemn de baron doamnei Marneffe.

Rotofeiul și scundul Crevel, invitat în chip firesc la semnarea contractului de căsătorie, se purtă ca și când scena cu care a început această povestire n-ar fi avut loc niciodată și ca și cum n-ar fi avut nici un dinte împotriva baronului Hulot. Célestin Crevel fu amabil, dar se comportă tot cam ca un fost negustor de parfumuri, deși, de când era șef de batalion, începuse să-și dea aere de mare domn. El declară că va dansa la nuntă.

— Frumoasă doamnă, îi spuse el cu multă amabilitate baronei Hulot, oameni ca noi știu să uite totul; nu mă izgoni din casa dumitale, și fă-

mi bucuria să-mi înfrumusețezi uneori casa venind la mine împreună cu copiii. Liniștește-te, nu îți voi destăinui niciodată nimic din ceea ce zace în străfundul inimii mele. M-am supărat ca un tâmpit, căci pierdeam foarte mult neputând să te mai văd...

— Domnule, o femeie cinstită n-are auz pentru vorbele la care faci dumneata aluzie; și, dacă îți vei ține cuvântul, poți fi sigur că îmi face mare plăcere să văd că vrajba, ce-i întotdeauna dureroasă într-o familie, încetează...

— Ei, morocănosule, spuse baronul Hulot luându-l pe Crevel cu forța în grădină, văd că mă eviți peste tot, chiar și când ești în casa mea. Oare doi vechi iubitori ai sexului frumos trebuie să se certe pentru o fustă? Haide, zău, asta-i purtare de băcan!

— Domnule, eu nu sunt un bărbat frumos, așa cum ești dumneata, și modestele mele mijloace de seducție mă împiedică să-mi repar pierderile atât de ușor cum faci dumneata...

— Câtă ironie! răspunse baronul.

— Când ești învins, îți este permis să fii ironic cu învingătorii.

Începută pe tonul ăsta, conversația dintre ei se termină printr-o reconciliere totală; dar Crevel voise să-și afirme dreptul de a-și lua revanșa.

Doamna Marneffe ținut mult să fie invitată la nunta domnișoarei Hulot. Ca să-și vadă viitoarea amantă în salonul casei sale, consilierul de Stat fu obligat să-i invite la nuntă pe toți funcționarii de sub ordinele sale, până la subșefi, inclusiv. Așa că se impunea ca familia Hulot să dea un bal mare. Ca bună gospodină ce era, baroana își făcu socoteala că o serată ar costa mai puțin decât o masă și i-ar permite să invite mai multă lume. Nunta lui Hortense făcu deci multă vâlvă.

Mareșalul prinț de Wissembourg și baronul Nucingen fură martorii miresei, iar conții de Rastingac și Popinot martorii lui Steinbock. Pe de altă parte, dat fiind că, de când devenise celebru, fusese căutat de cei mai de seamă membri ai emigrației poloneze, artistul consideră că trebuie să-i invite la nunta lui și pe aceștia. Consiliul de Stat, Administrația din care făcea parte baronul și Armata, care voia să-l onoreze pe contele de Forzheim, urmau să fie reprezentate prin cei mai de seamă oameni ai lor. Numărul celor ce trebuiau neapărat invitați se ridicase cam la două sute. Așa stând lucrurile, e ușor de înțeles de ce micuța doamnă Marneffe era atât de dornică să apară în toată strălucirea ei în această adunare.

De o lună de zile, baroana cheltuia banii pe care îi luase din vânzarea diamantelor ei pentru aranjarea casei fiicei sale, după ce le păstrase pe cele mai frumoase pentru trusou. Luase pe ele cincisprezece mii de franci, din care cinci mii fuseseră cheltuiți pentru trusoul lui Hortense.

Dar, dacă ne gândim la exigențele luxului modern, ce putea face cu zece mii de franci când se punea problema mobilării apartamentului tinerilor căsătoriți?

Domnul Hulot-junior și soția sa, ca și moș Crevel și contele Forzheim, le făcură daruri scumpe, căci bătrânul unchi păstrase ca rezervă o sumă de bani pentru argintărie. Datorită atâtor ajutoare, venite din toate părțile, chiar o pariziancă pretențioasă ar fi fost mulțumită de felul cum au fost instalați tinerii căsătoriți, care locuiau acum în apartamentul pe care și-l aleseseră, pe strada Saint-Dominique, aproape de esplanada Invalizilor. Totul în această casă era în armonie cu dragostea lor curată și sinceră, atât din partea unuia cât și din partea celuilalt.

În sfârșit, sosi și ziua cea mare, căci avea să fie la fel de mare atât pentru tată, cât și pentru Hortense și Wenceslas: doamna Marneffe hotărâse să-și inaugureze casa a doua zi după ce va fi păcătuț cu baronul și după ce va fi avut loc căsătoria celor doi îndrăgostiți.

Cine n-a asistat, măcar o dată în viața sa, la o petrecere de nuntă? Fiecare poate să-și amintească cum a fost și, evocând toate acele persoane, găsite ca de mare sărbătoare, cu siguranță că va surăde. Dacă vreodată vreun fapt social a dovedit influența mediului, acest fapt social este tocmai o asemenea petrecere. Într-adevăr, înfățișarea unora ce arată limpede că s-au îmbrăcat în ce au crezut că-i mai frumos, acționează atât de tare asupra celorlalți, încât până și oamenii foarte obișnuiți să se îmbrace întotdeauna bine par a aparține categoriei celor pentru care nunta este o sărbătoare dintre cele mai speciale din întreaga lor viață. Dar amintiți-vă de bătrânii aceia serioși, cărora le este totul atât de indiferent, încât au venit îmbrăcați în hainele lor negre de zi cu zi; și de cei căsătoriți de mult, a căror figură poartă pecetea tristei experiențe a unei vieți pe care tinerii de abia o încep, și de plăcerile, ce sunt în acest mediu precum bioxidul de carbon în șampanie; și de fetele invidioase, de femeile preocupate de succesul toaletelor lor, și de rudele sărace, ale căror haine ponosite contrastează cu cei *in fiocchi*⁷⁷, și de mândăcioșii care nu se gândesc decât la mâncare, ca și de jucătorii de cărți, care nu vor decât să se așeze la masa de joc. La o astfel de petrecere întâlnești bogați și săraci, invidioși și invidiați, filosofi și oameni cu iluzii, toți grupați ca niște plante aranjate într-un coș în jurul unei flori rare, care este mireasa. Un bal de nuntă oferă spectacolul întregii lumi, în mic.

În toiul petrecerii, Crevel îl luă de braț pe baron și îi spuse la ureche, pe tonul cel mai natural din lume: „Doamne, ce drăguță e doamna aceea micuță, îmbrăcată în roz, care te săgetează cu privirea...”

— Cine?

— Soția funcționarului pe care îl susții, numai Dumnezeu știe cum! doamna Marneffe.

— De unde știi asta?

— Uite, Hulot, voi încerca să te iert pentru tot ce mi-ai făcut, dacă accepți să mă duci la ea, iar eu te voi primi la Héloïse. Toată lumea se întreabă cine este această ființă fermecătoare. Ești sigur că nimeni din birourile tale n-a înțeles cărui fapt i se datorează avansarea soțului ei?... O, ticălos fericit, femeia asta valorează mai mult decât o slujbă... A, tare mi-ar plăcea să trec pe la biroul său... Haide să fim prieteni, vrei, Cinna? 78...

— Mai mult ca oricând, îi spuse baronul vânzătorului de parfumuri, și îți promit că voi fii om de treabă. Peste o lună vei fii invitat să iei masa la îngerașul ăsta al meu... Căci noi suntem acum în al nouălea cer de fericire, bătrâne prieten. Te sfătuiesc să faci ca mine și să lași demonii ăia...

Verișoara Bette, instalată pe strada Vanneau, într-un apartament mic și drăguț, la etajul al treilea, plecă de la petrecere la ora zece, ca să se uite din nou la titlurile ce-i aduceau o rentă de o mie două sute de franci, în două inscripții; nuda proprietate a uneia îi aparținea contesei Steinbock, iar cealaltă inscripție era a tinerei doamnei Hulot. Înțelegem acum de ce domnul Crevel îi putuse vorbi prietenului său Hulot despre doamna Marneffe și cum de cunoștea secretul acela neștiut de nimeni; căci domnul Marneffe lipsind, singurii care știau taina erau verișoara Bette, baronul și Valérie.

Baronul făcuse imprudența să-i dăruiască doamnei Marneffe o rochie prea luxoasă pentru soția unui subșef; așa că celelalte femei fură invidioase atât pe frumusețea, cât și pe rochia ei. Ele începură să sușotească pe sub evantaie, căci despre situația financiară critică a soților Marneffe se discutasese adeseori prin birouri; tocmai în momentul când baronul se îndrăgostise de doamna Marneffe, soțul acesteia solicitase niște ajutoare. De altfel, Hector nu știu să-și ascundă bucuria la vederea succesului de care se bucura Valérie care, decentă, plină de distincție, invidiată, era supusă acelui examen minuțios de care se tem atâta femeile ori de câte ori apar pentru prima dată într-o societate nouă.

După ce își instalează soția, fiica și ginerele în trăsură, baronul găsi ocazia s-o șteargă fără să-l vadă nimeni, lăsând rolul de gazdă fiului și norei sale. Se urcă în trăsura doamnei Marneffe și o conduse acasă; pe drum constată că aceasta e tăcută și gânditoare, aproape melancolică.

— Văd că fericirea mea te întristează, Valérie, spuse baronul, trăgând-o spre el, în fundul trăsurii.

— Dragul meu, cum să nu fie copleșită de gânduri o biată femeie care păcătuiește pentru prima oară în viața ei, chiar dacă purtarea infamă a

soțului îi redă libertatea?... Crezi că sunt o femeie fără suflet, fără credință, fără religie? În seara asta ți-ai arătat bucuria în felul cel mai indiscret și te-ai afișat cu mine în mod scandalos. Până și un elev de liceu ar fi știut să se arate mai puțin mândru decât tine. Așa că toate cucoanele alea m-au sfâșiat cu privirile și cu vorbele lor usturătoare. Care femeie nu ține la reputația ei? M-ai compromis. Acum sunt a ta și, ca să-mi scuz greșeala, nu-mi mai rămâne decât să-ți fiu credincioasă. Monstrule! spuse ea râzând și lăsându-se sărutată; știai bine ce faci. Doamna Coquet, soția șefului nostru, s-a așezat lângă mine ca să-mi admire dantelele. „Sunt aduse din Anglia?... Costă scump, m-a întrebat ea? — Nu știu, i-am răspuns eu. Le am de la mama mea; nu sunt atât de bogată ca să pot cumpăra asemenea lucruri! ”

După cum vedem, doamna Marneffe îl fascinase atât de tare pe bătrânul curtezan de pe vremea Imperiului, încât acesta credea că el o făcuse să păcătuiască acum pentru prima oară, inspirându-i o pasiune capabilă să o determine să-și uite toate îndatoririle. Spunea că a fost părăsită de ticălosul de Marneffe, la trei zile de la căsătorie, din niște motive îngrozitoare. După asta, fusese cea mai cuminte și cea mai fericită fată, căci căsătoria i se părea un lucru îngrozitor. De aici îi venea tristețea.

— Și dacă dragostea va fi așa cum a fost căsătoria?... zise ea, plângând.

Aceste minciuni cochete, pe care le spun aproape toate femeile în situația în care se afla Valérie, îl făceau pe baron să se simtă în al nouălea cer. În timp ce Valérie făcea astfel de fasoane, artistul îndrăgostit și Hortense așteptau cu nerăbdare ca baroana să-i dea ultima binecuvântare și ultimul sărut fiicei sale.

La ora șapte dimineața, baronul, în culmea fericirii, căci în Valérie descoperise fata cea mai nevinovată și totodată diavolul cel mai versat din lume, se întoarse să-i scape de corvoadă pe tânărul domn Hulot și pe soția lui. Dansatorii și dansatoarele, aproape străini de casă, care, la toate nunțile, pun stăpânire pe saloane, dansau de zor acele interminabile cotilioane cu care se încheie petrecerile, în timp ce jucătorii de cărți se înverșunau să stea la mesele lor, iar moș Crevel câștigase șase mii de franci.

Ziarele, aduse la fața locului de vânzători, conțineau, la rubrica *Evenimente din Paris*, următorul articol scurt:

Astăzi-dimineață a avut loc, la biserica Saint-Thomas-d'Aquin, celebrarea căsătoriei domnului conte de Steinbock cu domnișoara Hortense Hulot, fiica baronul Hulot d'Ervy, consilier de Stat și director în Ministerul de Război, nepoata ilustrului conte de Forzheim. Această

solemnitate a atras multă lume. Din asistență făceau parte unele celebrități din lumea artei: Léon de Lora, Joseph Bridau, Stidmann, Bixiou, cei mai de seamă oameni din Ministerul de Război și din Consiliul de Stat și câțiva membri din cele două Camere⁷⁹; în sfârșit, mai erau de față somitățile emigrației poloneze, familiile Paz, Laginski etc.

Domnul conte Wenceslas de Steinbock este strănepotul celebrului general al lui Carol al XII-lea, regele Suediei. Tânărul conte, care a luat parte la insurecția poloneză, a venit să caute azil în Franța, unde îndreptățita celebritate datorată talentului său i-a dat dreptul de a deveni cetățean francez.

Astfel, în ciuda dezastruoasei stări financiare în care se afla baronul Hulot d'Ervy, de la ceremonie n-a lipsit nimic din tot ceea ce cere opinia publică, nici chiar marea vâlvă produsă în ziare de căsătoria fiicei sale, a cărei celebrare a fost întru totul asemănătoare cu aceea a fiului său cu domnișoara Crevel. Serbarea aceasta a mai atenuat bârfelile legate de situația financiară a directorului, după cum zestrea dată fiicei sale explică nevoia baronului de a recurge la credit.

Aici se termină oarecum introducerea acestei povestiri. Tot ce am spus până acum este, pentru drama ce urmează, ceea ce sunt premisele pentru un raționament sau orice exordiu pentru o tragedie clasică.

La Paris, faptul că o femeie s-a hotărât să-și folosească frumusețea ca să facă din ea o meserie și o marfă, nu o duce neapărat la îmbogățire. Întâlnești peste tot ființe minunate, foarte spirituale, trăind într-o mediocritate îngrozitoare și sfârșind rău o viață începută în plăceri. Iată pentru ce: Nu-i de ajuns să te dedici carierei rușinoase de curtezană cu gândul de a trage foloase din această meserie, păstrându-ți totodată aparența unei cinstite burgheze căsătorite. Viciul nu-și obține ușor victoriile; în această privință se aseamnă cu Geniul, atât unul cât și celălalt cerând un concurs de împrejurări fericite care să asocieze talentul cu norocul. Suprimați fazele ciudate ale Revoluției și Împăratul nu mai există; în acest caz, el n-ar mai fi fost decât o a doua ediție a lui Fabert⁸⁰. Frumusețea venală fără amatori, fără celebritate și fără medalia dezonoarei pe care ți-o conferă averile risipite este ca un tablou de Correggio⁸¹ pus într-un hambar sau ca Geniul ce-și dă sufletul într-o mansardă. La Paris, o curtezană ca Laïs⁸² trebuie, înainte de orice, să-și găsească un bărbat bogat care să se îndrăgostească de ea destul de tare ca să-i confere valoare. O astfel de femeie trebuie să fie, în primul rând, de o mare eleganță, care, pentru ea, e un fel de firmă, să aibă maniere destul de alese, care să fleteze amorul-

propriu al bărbaților, să fie spirituală ca Sophie Arnould⁸³, pentru a-i trezi din apatie pe cei bogați, și, în sfârșit, să știe să se facă dorită de bărbații destrăbălați, părând că-i credincioasă unuia singur, a cărui fericire va fi invidiată de toți ceilalți.

Aceste condiții, pe care femeile de felul ăsta le numesc *noroc*, se realizează destul de greu la Paris, deși Parisul e un oraș plin de milionari, de trândavi, de oameni blazați ori plini de fantezie. Providența a ocrotit astfel familiile de funcționari sau de mici burghezi, pentru care piedicile în realizarea condițiilor de mai sus sunt cel puțin dublate de mediul în care trăiesc. Cu toate astea, se mai găsesc la Paris destule doamne Marneffe, pentru ca Valérie să figureze, în această istorie a moravurilor, ca un personaj tipic. Unele dintre femeile de soiul ăsta duc o asemenea viață atât dintr-o iubire adevărată, cât și dintr-o nevoie materială, ca doamna Colleville, care a fost foarte mult timp legată de unul dintre cei mai vestiți oratori de stânga, bancherul Keller; altele sunt împinse de vanitate, ca doamna de la Baudraye, ce-a rămas aproape cinstită, în ciuda faptului că a fost cu Lousteau⁸⁴; ultimele sunt mânate de dorința de lux, pe când celelalte, de faptul că nu pot întreține o casă cu veniturile mult prea mici pe care le au. Zgârcenia Statului sau a Camerelor, dacă vreți, duce la multe nenorociri și naște, în mare măsură, corupție. În momentul de față ne înduioșează soarta clasei muncitoare, care ne este prezentată ca fiind sugrumată de fabricanți; dar Statul este de o sută de ori mai dur decât cel mai lacom industriaș, căci împinge economia, în privința lefurilor, până la absurd. Dacă muncii mult, industriașii vă plătesc după munca depusă; dar ce le dă Statul atâtor oameni obscuri și devotați ce lucrează pentru el?

A te abate de la drumul cel drept al onoarei este pentru o femeie măritată o crimă de neiertat; dar în această situație există diferite trepte. Unele femei, departe de a fi depravate, își ascund greșelile și rămân, în aparență, niște femei cinstite precum cele două despre ale căror aventuri am pomenit mai înainte; în timp ce altele adăugă la păcatele lor mârșăviile spoliei. Doamna Marneffe este, într-un anume fel, tipul acestor ambițioase curtezane măritate, care, chiar de la început, acceptă depravarea cu toate consecințele sale, și care sunt decise să se îmbogățească, amuzându-se, fără să le pese prin ce metode; dar ele au aproape întotdeauna, ca doamna Marneffe, un soț care le aduce clienți și le este complice. Aceste femei, niște Machiavelli cu fustă, sunt cele mai primejdioase; și, dintre toate speciile de parizience, cea mai rea. O adevărată curtezană, ca Josépha, Schontz, Malaga, Jenny Cadine etc., îți dă, prin însăși poziția sa fără de echivoc în societate, un avertisment la fel de luminos ca felinarul roșu al Prostituei sau ca lămpile tripourilor. Bărbatul ce pornește pe această cale,

știe că va fi ruinat. Dar mieroasa onestitate, virtutea prefăcută și fasoanele ipocrite ale unei femei măritate care nu pomeneste decât de nevoile obișnuite ale unei case, având aerul că refuză orice nebunie, te duc la o ruină lipsită de strălucire, care îți apare cu atât mai ciudată, cu cât îi găsești scuze, fără însă să ți-o poți explica. Averile sunt înghițite de mizerabilul carnet de cheltuieli zilnice și nu de vesela fantezie. Un tată de familie se ruinează, treptat, fără nici o glorie, și, în sărăcia lui, nu se poate bucura nici măcar de consolarea vanității satisfăcute.

Tirada asta va străpunge ca o săgeată inima multor familii. Întâlnim femei ca doamna Marneffe pe toate treptele sociale, și chiar în mediul de la Curte; căci Valérie reprezintă o tristă realitate, luată din viață în cele mai mici amănunte. Din nefericire, acest portret nu va face pe nimeni să se lecuiască de mania de a se îndrăgosti de niște îngeri cu surâs dulce, cu aer visător și cu fața nevinovată, dar a căror inimă este o casă de bani.

Cam la vreo trei ani de la căsătoria lui Hortense, în 1841, baronul Hulot d'Ervy trecea drept un om care s-a potolit și care, după expresia primului chirurg al lui Ludovic al XV-lea, a deshămat caii, deși doamna Marneffe îl costa de două ori mai mult decât îl costase Josépha. Dar Valérie, cu toate că era întotdeauna bine îmbrăcată, afișa simplitatea unei femei măritate cu un modest funcționar, rezervându-și bucuria luxului pentru rochiile de casă și pentru ținuta sa de interior. În felul ăsta, își sacrifică vanitățile de pariziancă pentru iubitul ei Hector. Totuși, când mergea la vreun spectacol, purta o pălărie frumoasă și o toaletă după ultima modă; baronul o conducea cu trăsura la teatru, unde o aștepta o lojă bună.

Apartamentul din strada Vanneau, ce ocupa tot etajul al doilea al unei clădiri moderne, așezată între o curte și o grădină, arăta a locuință de om cumsecade. Singurul lux consta în pereții tapisați cu pânză pictată și în niște mobile frumoase și foarte comode. Excepție făcea dormitorul, unde găseai belșugul de lucruri scumpe etalat doar de femei ca Jenny Cadine și Schontz; perdele de dantelă, cașmiruri, draperii din brocart, o garnitură de șemineu realizată după modelele făcute de Stidmann, un mic scrin plin cu tot felul de minunății. Hulot nu voise s-o vadă pe iubita lui Valérie trăind într-un cuib mai puțin sclipitor decât cel cu grămezi de aur și perle al unei femei ca Josépha. Cele două încăperi principale, salonul și sufrageria, fuseseră îmbrăcate, una în damasc roșu, iar cealaltă în lemn de stejar sculptat. Dar, mânat de dorința de a pune totul în armonie, după șase luni, baronul adăugase la luxul acesta efemer, un lux durabil, oferindu-i lui Valérie tot felul de lucruri de mare preț, ca, de exemplu, argintărie a cărei valoare depășea suma de douăzeci și patru mii de franci.

În doi ani de zile, casa doamnei Marneffe dobândi faima de a fi una

foarte plăcută. Aici se jucau cărți. Valérie se bucură curând de reputația că-i o femeie amabilă și spirituală. Pentru a justifica schimbarea sa de situație, răspândi zvonul că *tatăl ei natural*, mareșalul Montcornet, îi lăsase o moștenire uriașă. Cu gândul la viitor, Valérie adăugase la ipocrizia sa socială, ipocrizia religioasă. Prezentă la toate slujbele de duminică, doamna Marneffe era tratată cu tot respectul datorat unei ființe credincioase. Începu a se ocupa de opere de caritate, strânse bani pentru oamenii aflați în nevoie, împărți pâinea sfântă, și făcu câteva acte de binefacere, toate astea pe cheltuiala lui Hector. Purtarea ei era deci, în aparență, foarte onorabilă. Așa se face că mulți oameni afirmau că între ea și baron există o legătură curată, dat fiind vârsta consilierului de Stat, căruia i se atribuia o slăbiciune platonicească pentru aerul spiritual, farmecul manierelor și conversația doamnei Marneffe, ce semăna oarecum cu cea a defunctului Ludovic al XVIII-lea pentru bilețelele de amor bine aduse din condei.

Baronul pleca din casa doamnei Marneffe odată cu toți ceilalți oaspeți, cam pe la miezul nopții, și se întorcea după un sfert de oră. Secretul acestui mare secret este următorul:

Portarii casei erau domnul și doamna Olivier, care, prin protecția baronului, prieten cu proprietarul imobilului care căuta un portar, trecuseră de la slujba mărunță și puțin bănoasă din strada Doyenné, la cea productivă și mai plăcută din strada Vanneau. Doamna Olivier, fostă lenjereasă la palatul lui Carol al X-lea, care își pierduse *această poziție* odată cu monarhia legitimă, avea trei copii. Cel mai mare, ce lucra deja în biroul unui notar, era slăbiciunea soților Olivier. Acest băiat, amenințat să fie luat în armată pentru șase ani, și-ar fi văzut întreruptă cariera strălucită, dacă doamna Marneffe nu l-ar fi scutit de serviciul militar pentru unul din acele vicii de conformație pe care membrii comisiilor de revizie știu să le descopere când sunt rugați, la ureche, de vreun om cu putere în Stat. Așa se face că Olivier, fost supraveghetor al grajdurilor de la curtea lui Carol al X-lea, și soția sa ar fi făcut orice pentru baronul Hulot și pentru doamna Marneffe.

Ce putea spune despre ea lumea care nu-i cunoștea aventura cu brazilianul Montès de Montejanos? Nimic. De altfel, oamenii sunt plini de indulgență față de stăpâna unui salon în care se simt bine. Dar, pe lângă faptul că le oferea celor ce o frecventau un loc de distracție, doamna Marneffe avea și calitatea, foarte apreciată, de a fi o putere ocultă. Astfel, Claude Vignon, devenit secretar al mareșalului prinț de Wissembourg, și care visa să facă parte din Consiliul de Stat, era un obișnuit al acestui salon, unde începură să vină și câțiva deputați amatori de petreceri și de jocuri de cărți. Societatea doamnei Marneffe se constituise cu o înțeleaptă

încetineală; legăturile nu se stabileau decât între oameni cu păreri și obiceiuri asemănătoare, interesați să se susțină reciproc și să proclame meritele nesfârșite ale stăpânei casei. Cândășia, rețineți această axiomă, este, la Paris, o adevărată Sfântă Alianță⁸⁵. Interesele sfârșesc întotdeauna prin a-i despărți pe oameni, dar vicioșii se înțeleg între ei întotdeauna.

Începând din a treia lună de la instalarea sa în strada Vanneau, doamna Marneffe îl primise la ea în casă pe domnul Crevel, ce deveni, foarte curând, primar al arondismentului său și ofițer al Legiunii de Onoare. Crevel ezită mult înainte de a face pasul acesta, căci trebuia să renunțe la vestita uniformă de membru al gărzii naționale, cu care se fălea la Tuileries, crezându-se, în acele clipe, asemenea Împăratului; dar ambiția, ațâțată de doamna Marneffe, fu mai puternică decât vanitatea. Domnul primar considerase că legătura sa cu doamna Heloise Brisetout nu mai este deloc compatibilă cu situația sa politică. Cu mult înainte încă de a se urca pe tronul burghez al primăriei, aventurile sale galante fuseseră învăluite într-un adânc mister. Dar Crevel, după cum ghiciți, își plătise dreptul de a-și lua oricât de des revanșa pentru că îi fusese răpită Josépha, printr-o inscripție de șase mii de franci rentă, pe numele lui Valérie Fortin, soția domnului Marneffe; între timp, între soții Marneffe avusese loc o separație de bunuri. Valérie, înzestrată poate de mama ei cu geniul specific femeii întreținute, ghici dintr-o privire caracterul grotescului ei adorator. Cuvintele: „N-am avut niciodată o femeie din lumea bună!” spuse de Crevel lui Lisbeth, și raportate de Lisbeth dragii sale Valérie, fuseseră exploatate din plin în tranzacția de pe urma căreia doamna Marneffe se alesese cu o rentă de șase mii de franci, plasați cu o dobândă de cinci la sută. După care avusese grijă ca să nu-i scadă niciodată prestigiul în ochii fostului comis-voiajor al lui César Birotteau.

Crevel se căsătorise din interes, luând de soție pe fiica unui morar din Brie, copil unic de altfel, ale cărei moșteniri reprezentau trei sferturi din averea familiei Crevel, căci micii negustori se îmbogățesc, de cele mai multe ori, nu atât din afaceri propriu-zise, cât din alianța dintre Prăvălie și Economia rurală. Mulți fermieri, morari, crescători de vite, cultivatori din împrejurimile Parisului visează pentru fiicele lor gloria tejghelei și văd într-un negustor care vinde cu bucata, într-un bijutier sau într-o persoană care înlesnește schimburile, un ginere mult mai pe placul lor decât un notar sau un avocat, al căror rang social îi neliniștește, fiindu-le teamă că, mai târziu, vor fi disprețuiți de acești oameni de seamă ai burgheziei. Doamna Crevel, o femeie destul de urâtă, foarte vulgară și proastă, moartă la timp, nu-i oferea soțului ei alte plăceri în afară de cele ale paternității. Or, la începutul carierei sale de negustor, desfrânatul nostru, încătușat de îndatoririle

situației sale și constrâns de sărăcie, jucase rolul lui Tantal. Având de-a face, după expresia sa, cu femeile din lumea bună pariziană, el le conducea până la ieșirea din prăvălie, făcându-le temenele și admirându-le grația, felul de a se îmbrăca și toate acele mici detalii greu de definit ce au ca efect ceea ce se numește *rasa* cuiva. Încă din tinerețe nutrise dorința de a se ridica până la una dintre zânele acelea de salon, dar și-o înăbușise, ținând-o ascunsă în străfundul inimii. Să *obțină favorurile* doamnei Marneffe fu deci, pentru el, după cum am văzut, nu numai întruchiparea visului lui de-o viață, ci și o chestiune de orgoliu, de vanitate și amor-propriu. Ambiția lui crescuse și mai mult în urma succesului. Simți o uriașă satisfacție mentală, și, atunci când mintea e câștigată, inima intră și ea în joc și fericirea devine de zece ori mai mare. De altfel, doamna Marneffe îi oferise lui Crevel tot felul de plăceri rafinate, de care acesta nu avusese habar, căci nici Josépha și nici Heloïse nu-l iubiseră; pe când doamna Marneffe socoti că e bine să-l înșele cât putea mai mult pe bărbatul acesta în care vedea o nesecată casă de bani. Înșelătoriile iubirii venale sunt mai pline de farmec decât realitatea. În iubirea adevărată pot avea loc certuri în care oamenii se rănesc profund; iar cearta în glumă este, dimpotrivă, un gest de alinare făcut pentru amorul-propriu al celui înșelat. Astfel, raritatea întrevederilor făcea ca dorința lui Crevel să fie, tot timpul, pătimașă. El se izbea mereu de duritatea virtuoasă a lui Valérie, care se prefăcea că are remușcări și care se întreba ce-o fi gândind tatăl ei despre ea privind-o de-acolo, din paradisul vitejilor. Trebuia să dea o luptă ca să învingă un fel de răceală a ei și ipocrita femeiușcă știa să-l facă să creadă că a învins-o, prefăcându-se că cedează pasiunii înflăcărate a acestui burghez; dar apoi, parcă rușinată, revenea la orgoliul ei de femeie decentă și la aerele sale virtuozice, întocmai ca o adevărată englezoaică, zdrobindu-l mereu pe Crevel sub greutatea demnității ei, căci acesta o luase de la început drept o ființă virtuoasă. În sfârșit, Valérie se pricepea de minune la amor, oferindu-i partenerului tot felul de trăiri speciale, ceea ce o făcea să fie indispensabilă, atât lui Crevel, cât și baronului. În prezența oamenilor, ea îmbina în chip fermecător candoarea pudică și visătoare, decența ireproșabilă și spiritul înnobilit de drăgălășenia, grația și manierele unei creole; dar, când rămâneau între patru ochi, le întrecea chiar și pe curtezanele de meserie, fiind nostimă, amuzantă și foarte inventivă. Acest contrast este foarte gustat de niște indivizi precum Crevel; e măgulit că este unicul autor al acestei comedii, pe care o crede jucată doar pentru el, și se amuză de această delicioasă ipocrizie, admirând-o pe artistă.

Valérie pusese cu totul stăpânire pe baronul Hulot; îl silise să-și arate bătrânețea, folosindu-se de una dintre acele lingușeli viclene, caracteristice spiritului diabolic al acestui gen de femei. La oamenii

privilegiați de natură, întocmai ca în cazul unei fortărețe asediate care nu s-a dat bătută multă vreme, vine un moment când adevărul nu mai poate fi ascuns și iese la iveală. Prevăzând apropiata decădere fizică a acestui Crai al Imperiului, Valérie socoti că e necesar s-o grăbească. — „De ce te jenezi, bătrânul meu soldat? Îi zise ea după șase luni de la căsătoria lor clandestină și dublu adulteră. Ce, mai ai pretenții? Vrei să mă înșeli? Mi-ai plăcea mai mult dacă nu te-ai vopsi. Renunță la farmecele tale postîșe; fă asta de dragul meu. Crezi că ceea ce-mi place la tine este luciul cizmelor, centura de cauciuc, corsetul și peruca? De astfel, cu cât vei fi mai bătrân, cu atât îmi va fi mai puțin teamă că vreo rivală mi l-ar putea răpi pe dragul meu Hulot! ” Crezând în prietenia divină și în iubirea doamnei Marneffe, împreună cu care socotea că va trăi până la sfârșitul vieții, consilierul de Stat îi urmase sfatul și încetase să-și mai vopsească favoriții și părul. După ce Valérie îi făcuse această emoționantă declarație, impunătorul și frumosul Hector apărură, într-o bună dimineață, cu părul alb ca un caier. Doamna Marneffe îi spusese dragului ei Hector că ea observase de nenumărate ori linia albă de la rădăcina părului.

— Părul alb se potrivește admirabil cu figura ta, spuse ea, văzându-l; o îndulcește și îți stă cu mult mai bine, ești fermecător.

Odată pornit pe calea asta, baronul își scoase corsetul și renunță la toate chingile. Pântecul i se lăsă, obezitatea apărură în toată splendoarea ei. Stejarul deveni un fel de buștean, mișcările lui greoaie deveniră cu atât mai înspăimântătoare cu cât baronul, jucând rolul lui Ludovic la XII-lea⁸⁶, îmbătrânea repede. Sprâncenele continuau să-i fie negre, amintind vag de frumosul Hulot de altădată, așa cum un detaliu de sculptură rămâne intact pe un vechi zid feudal, ajuns în ruină, ca să ne ajute să ne închipuim cum arăta odinioară castelul. Această discordanță făcea ca privirea lui, vie și încă tânără, să apară cu atât mai ciudată pe chipul său vinețiu, cu cât, acolo unde ani în șir înfloriseră tonurile trandafirii ale lui Rubens, se iviseră tot felul de șanțuri săpate de riduri, ce arătau eforturile unei pasiuni revoltate împotriva naturii. Hulot deveni o frumoasă ruină umană, în care virilitatea își făcea simțită prezența prin smocurile zbârlite de păr ce-i creșteau în urechi, în nas și pe degete, producând efectul mușchiului ce apare pe monumentele aproape eterne ale Imperiului roman.

Oare cum izbutise Valérie să-i țină unul lângă altul, lângă ea, pe Crevel și pe Hulot, având în vedere că răzbunătorul șef de batalion voia, cu tot dinadinsul, să obțină o victorie răsunătoare împotriva lui Hulot? Fără să răspundem imediat la această întrebare pe care drama o va rezolva mai târziu, putem spune că Lisbeth și Valérie născociseră o mașinărie fantastică, a cărei mișcare ducea tocmai la acest rezultat. Marneffe, care își văzuse

soția înflorind în acest mediu în care ea trona precum soarele printre aștri, părea, în ochii lumii, îndrăgostit nebunește de ea. Dacă gelozia lui făcea din el un tip nedorit, ea dădea, în schimb, favorurilor lui Valérie un preț extraordinar. Cu toate acestea, Marneffe îi arătă directorului său o încredere care degenera într-o îngăduință aproape ridicolă. Singurul personaj care îl supăra era Crevel.

Măcinat de dezmăturile caracteristice marilor capitale, descrise de poezii romani, și pentru care pudoarea noastră modernă nu are un nume, Marneffe devenise hidos și arăta ca o figurină de ceară. Dar mortăciunea asta ambulantă purta haine frumoase și își legăna picioarele ca niște bețe în pantaloni eleganți. Își îmbrăca pieptul uscat în cămăși albe și parfumate, și mirosul de mosc acoperea duhurile respingătoare ale putreziciunii omenești. Această urâtenie a viciului ce-și dă duhul, înveșmântat în haine de gală, căci Valérie îl îmbrăcase pe Marneffe în așa fel încât ele să se armonizeze cu bogăția ei — decorația și slujba lui, îl înspăimântau pe Crevel, care înfrunta cu greu privirea ochilor spălăciți ai subșefului. Marneffe era coșmarul primarului. Dându-și seama de puterea pe care Lisbeth și soția sa i-o conferiseră, acest escroc se distra, făcând cu el ce voia; și jocul de cărți fiind ultima resursă a acestui suflet la fel de uzat ca și trupul, îl curăța pe Crevel de bani, care se considera obligat *să lase mereu de la el*, când era vorba de respectabilul funcționar pe care îl *încornora*!

Văzând că Crevel se poartă atât de timid cu această hidoasă și infamă mumie, a cărei corupție îi era necunoscută primarului, și mai ales văzându-l atât de profund disprețuit de Valérie, care râdea de Crevel așa cum râzi de un bufon, baronul se considera atât de pus la adăpost de orice rivalitate, încât îl invita la masă mereu.

Valérie, protejată de aceste două pasiuni ce stăteau de strajă lângă ea, precum și de un soț gelos, atrăgea toate privirile și stârnea toate dorințele în cercul în care strălucea. Astfel, păstrând aparențele, izbutise, cam în trei ani de zile, să realizeze condițiile cele mai grele ale succesului, condiții la care râvnesc curtezanele și pe care le îndeplinesc atât de rar, ajutate de scandaluri, de îndrăzneală și de strălucirea vieții lor publice. Ca un diamant bine șlefuit pe care Chanor l-ar fi pus într-o montură minunată, frumusețea lui Valérie, odinioară îngropată în mina de pe strada Doyenné, era acum prețuită chiar peste valoarea ei adevărată și făcea tot felul de victime! ... Claude Vignon o iubea pe Valérie în taină.

Această explicație retrospectivă, destul de necesară când revezi niște oameni după trei ani de zile, este un fel de bilanț al lui Valérie. Iată-l acum pe cel al asociatei sale, Lisbeth.

Verișoara Bette ocupa în casa Marneffe poziția unei rude care avea

de îndeplinit funcțiile de doamnă de companie și de menajeră; dar ea nu trăia marile umilințe pe care de cele mai multe ori trebuie să le îndure ființele ce-s destul de nefericite ca să accepte aceste situații obscure. Lisbeth și Valérie ofereau emoționantul spectacol al uneia dintre acele prietenii atât de vii și de puțin probabile între femei, încât parizienii, întotdeauna spirituali, încep imediat să le calomnieze. Contrastul dintre înfățișarea bărbătească și uscată a fetei din Lorena, și frumusețea de creolă a lui Valérie dădu și el apă la moară bârfelilor. De altfel, doamna Marneffe, fără să-și dea seama, alimentase și ea bârfelile prin grija pe care i-o purta prietenei sale dintr-un interes matrimonial care, după cum vom vedea, avea să o răzbune din plin pe Lisbeth. În înfățișarea verișoarei Bette se săvârșise o schimbare uriașă; Valérie, care își puse în gând s-o îmbrace cât mai bine, izbutise să facă tot ce se putea face. Strânsă în corset, ciudata Bette avea acum o siluetă fină, își dădea părul cu *bandolină*⁸⁷, ca să fie cât mai lucios, accepta să îmbrace rochii așa cum i le făcea croitoreasa, se încălța cu pantofi scumpi și purta ciorapi de mătase gri, lucruri care, de altfel, erau trecute pe listele de cumpărături ale lui Valérie și plătite de cel în drept. Restaurată astfel, purtând mereu șalul de cașmir galben, Bette ar fi fost greu de recunoscut de cineva care ar fi revăzut-o după acești trei ani. Acest diamant negru, cel mai rar dintre diamante, tăiat de o mână dibace și pus într-o montură care i se potrivea, era apreciat de câțiva funcționari ambițioși la întreaga lui valoare. Cine o privea pe Bette pentru prima oară se înfiora, fără să vrea, la vederea sălbaticii poezii pe care abila Valérie știuse să o scoată în relief, subliniind prin îmbrăcăminte aerul ei de călugăriță sângeroasă⁸⁸, aranjându-i cu artă părul lins și cu cărare la mijloc, pieptănătură ce-i încadra figura uscată și măslinie cu ochi strălucitori și negri ca și părul, și punându-i în valoare ținuta oarecum țeapănă. Bette, ca Madonele lui Cranach și Van Eyck⁸⁹, sau ca Fecioarele bizantine, ieșite din ramele lor, păstra rigiditatea și regularitatea acestor figuri misterioase, rude apropiate cu Isis⁹⁰ și cu divinitățile încorsetate înfățișate de sculptorii egipteni. Era o bucată de granit, de bazalt sau de porfir care mergea. Scăpată de grijile materiale pentru totdeauna, Bette era mereu foarte bine dispusă și aducea cu ea veselie oriunde se ducea la masă. Baronul îi plătea chiria pentru micul ei apartament, mobilat, după cum știm, cu vechiturile din budoarul și din camera de dormit a prietenei sale Valérie. — E adevărat că mi-am început viața ca o capră înfometată, spunea ea, dar o s-o sfârșesc ca o leoaică. Continua să facă cele mai grele broderii cu fir de aur pentru domnul Rivet, dar, după cum spunea ea, numai ca să nu piardă timpul. Și totuși, era, după cum vom vedea, extrem de ocupată; căci oamenii veniți de la țară au bine sădită în mintea lor ideea că nu trebuie să-ți părăsești niciodată meseria din

care îți poți câștiga pâinea, în privința asta asemănându-se cu evreii.

În fiecare dimineață, de cum se făcea ziuă, verișoara Bette se ducea la Hala cea mare împreună cu bucătăreasa. În planurile lui Bette, lista de cheltuieli, care îl ruina pe baronul Hulot, trebuia s-o îmbogățească pe draga ei Valérie, și într-adevăr o îmbogățea.

Care gospodină n-a simțit, după 1838, jalnicele rezultate ale doctrinelor antisociale răspândite în clasele inferioare de către unii scriitori incendiari? În toate casele, plaga servitorilor este astăzi cea mai acută dintre toate plăgile financiare. Cu foarte rare excepții, care ar merita premiul Montyon⁹¹, bucătarul și bucătăreasa sunt hoții din casă, niște hoți nerușinați și plătiți, pe care guvernul nu-i dă în vileag și nu-i pedepsește deschizându-le astfel calea spre furt, care e aproape autorizat de vechea glumă referitoare la obiceiurile bucătăreselor de *a ciupi de la coșniță*. Dacă altădată femeile astea furau cinci centime pentru un bilet de loterie, ele iau astăzi cincizeci de franci pentru a-i depune la casa de economii. Și când te gândești că puritanii distanți care se distrează făcând în Franța experiențe filantropice cred că au educat poporul! Între masa stăpânilor și piață, servitorii și-au stabilit taxele lor secrete, în timp ce municipalitatea Parisului nu este la fel de abilă în a-și percepe taxele de intrare în oraș, pe cât sunt ei în a și le lua pe ale lor cu orice prilej. În afară de cei cincizeci la sută cu care încarcă socoteala la alimente, ei cer de la furnizori tot felul de gratificații grase. Până și negustorii cei mai de seamă tremură în fața acestei puteri oculte; toți le dau banii fără să murmure: carosierii, bijutierii, croitorii etc. Celui care încearcă să-i controleze, servitorii îi răspund cu obrăznicie sau îi aduc mari neajunsuri, prefăcându-se că au greșit din neîndemânare; astăzi servitorii iau informați despre stăpâni, așa cum odinioară stăpânii luau informați despre servitori. Răul, care a ajuns pe culmile lui, și pe care tribunalele încearcă acum să-l pedepsească aspru, dar în zadar, nu poate dispărea decât dacă se dă o lege care să-i oblige pe servitori să aibă carnet de muncă. Atunci răul ar înceta ca prin minune. Când orice servitor va fi obligat să-și arate carnetul de muncă și stăpânii vor fi obligați să consemneze în carnet cauzele pentru care îl concediază, această practică imorală va fi cu siguranță puternic înfrânată. Oamenii ocupați cu politica înaltă a momentului nu știu până unde merge depravarea claselor inferioare la Paris: ea este egală cu gelozia care le devoră. Statistica nu spune nimic despre numărul enorm de muncitori de douăzeci de ani care se căsătoresc cu bucătărese de patruzeci și de cincizeci de ani, îmbogățite prin furțișaguri. Ne trec fiorii când ne gândim la urmările unor asemenea căsătorii, nefaste din trei puncte de vedere: al criminalității, al degenerării rasei și al căsniciilor nefericite. Cât privește răul pur financiar produs de furturile

domestice, el este uriaș din punct de vedere politic. Costul vieții dublându-se în felul acesta, în multe case nu se mai pot cheltui bani pe lucruri care nu sunt neapărat necesare. Or, aceste lucruri reprezintă jumătate din comerțul Statelor, după cum tot ele dau eleganța vieții. Pentru mulți oameni, cărțile și florile sunt la fel de necesare ca pâinea.

Lisbeth, care cunoștea această groaznică plagă a gospodăriilor pariziene, se gândise să conducă menajul lui Valérie și îi făgăduise ajutorul ei în scena teribilă în care amândouă își juraseră să fie ca două surori. De aceea adusese, din străfundul munților Vosgi, o rudă din partea mamei ei, fostă bucătăreasă la episcopul din Nancy, o fată bătrână, evlavioasă și foarte cinstită. Temându-se totuși de lipsa ei de experiență la Paris și mai ales de sfaturile rele care îi strică pe atâția oameni cinstiți, dar slabi din fire, Lisbeth o însoțea pe Mathurine în Hala cea mare și încerca s-o învețe cum să facă cumpărăturile. Să cunoști adevăratul preț al lucrurilor ca să te bucuri de respectul vânzătorului, să mănânci lucruri ce nu-s legate de un anumit sezon, ca peștele, de exemplu, și să le iei când nu sunt scumpe, să fii la curent cu prețul alimentelor și să simți când se vor scumpi, ca să le cumperi când prețurile scad, toate acestea țin de un anumit spirit gospodăresc foarte necesar, la Paris, în economia unei case. Cum Mathurine avea o leafă bună și primea multe daruri, ea îi iubea îndeajuns pe cei din casă ca să fie bucuroasă când putea cumpăra la prețuri mici. În treaba asta, de un timp, rivaliza cu Lisbeth, care o considera destul de formată și destul de sigură, ca să nu mai meargă cu ea la Hală decât în zilele când Valérie avea musafiri, ceea ce, în treacăt fie spus, se întâmpla destul de des. Și iată de ce. La început baronul păstrase foarte bine aparențele; dar, după puțină vreme, pasiunea sa pentru doamna Marneffe devenise atât de puternică și atât de nesățioasă, încât ar fi vrut să stea cu ea tot timpul. După ce venise la masă la ea de patru ori pe săptămână, găsi că ar fi minunat să mănânce la ea în fiecare zi. După șase luni de la căsătoria fiicei sale, Hulot începuse să dea în casă două mii de franci pentru masă. De altfel, întotdeauna se făceau pregătiri ca pentru șase persoane, așa că baronul putea oricând să aducă trei invitați, fără să mai anunțe dinainte. Făcând economie, Lisbeth realizează performanța de a nu cheltui pentru aceste mese, la care, de altfel, se serveau cele mai alese feluri, decât o mie de franci; mia de franci rămasă i-o dădea în fiecare lună doamnei Marneffe. Toaletele lui Valérie fiind plătite cu multă larghețe de Crevel și de baron, celor două prietene le mai rămânea încă o mie de franci pe lună și din banii dați ei pentru rochii. Așa se făcea că această femeie, atât de cinstită și de nevinovată, avea, în momentul acesta, economii de aproximativ o sută cincizeci de mii de franci. Își adunase rentele și beneficiile lunare, capitalizându-le și sporindu-le cu câștiguri

uriae, datorate generozității cu care Crevel se ocupa de participarea capitalului *miciei sale* ducese la rentabilele lui operații financiare. Crevel o inițiasse pe Valérie în limbajul și în speculațiile de Bursă, și, ca toate femeile din Paris, în scurt timp, ea devenise mai pricepută în treburile astea chiar și decât maestrul ei. Lisbeth, care nu cheltuia nimic din cele două sute de franci ai ei, chiar și hainele fiindu-i plătite de baron, și care nu scotea nici un ban din buzunar pentru chirie, strânsese și ea un mic capital de cinci-șase mii de franci, pe care Crevel, grijuliu ca un tată, i-l valorifica.

Dar iubirea baronului și cea a lui Crevel erau totuși o grea sarcină pentru Valérie. În ziua în care reîncepe povestirea acestei drame, tulburată de unul dintre acele evenimente care joacă, în viață, rolul clopotului la bătaia căruia se adună roii de oameni, Valérie se urcase la Lisbeth ca să-și verse focul, să stea la palvre și să se văicărească, obicei ce joacă rolul țigărilor, și prin care femeile mai uită de micile mizerii ale vieții.

— Lisbeth, scumpa mea, în dimineața asta trebuie să-mi petrec cu Crevel două ore; e îngrozitor! Oh, cât de mult aș vrea să te pot trimite pe tine în locul meu!

— Din nefericire, nu se poate, spuse Lisbeth, surâzând. Voi muri virgină.

— Să te dai acestor moșnegi! În unele momente mi-e rușine de mine! Ah, dacă m-ar vedea biata mamă!

— Văd că mă iei drept Crevel, îi răspunse Lisbeth.

— Spune-mi, scumpa mea Bette, nu mă disprețuiești?

— Ah! dacă aș fi fost frumoasă, cât de multe aventuri aș fi avut! exclamă Lisbeth. N-ai nici o vină.

— Dar tu nu ți-ai fi ascultat decât inima, spuse doamna Marneffe, suspinând.

— Uite ce-i, răspunse Lisbeth, Marneffe este un mort pe care oamenii au uitat să-l îngroape, baronul este asemenea soțului tău, iar Crevel este bărbatul ce te adoră; consider că ești, ca toate femeile, în perfectă regulă.

— Nu, scumpa mea, durerea mea nu vine de aici; văd că nu vrei să mă înțelegi...

— O, ba da: ... exclamă Bette, căci cel la care te gândești face parte din răzbunarea mea. Ce vrei, lucrez la ea...

— Să mă prăpădesc de dragul lui Wenceslas și să nu izbutesc să-l văd! spuse Valérie, întinzându-și brațele; Hulot îi propune mereu să vină să mănânce aici și artistul meu refuză! Nu știe că-l idolatrizez! Ce-i soția lui? O femeie frumoasă și doar atât! Da, e frumoasă, dar eu știu bine că sunt mult mai mult decât atât!

— Fii liniștită, fetița mea, va veni, spuse Lisbeth cu tonul cu care doicile li se adresează copiilor care n-au răbdare, și eu vreau asta...

— Dar când?

— Poate chiar în cursul săptămânii acesteia.

— Lasă-mă să te sărut.

După cum se vede, aceste două femei erau ca o singură ființă; toate acțiunile lui Valérie, chiar și cele mai extravagante, plăcerile și supărările ei erau discutate mai întâi îndelung între ele, după care se luau hotărârile.

Lisbeth, foarte impresionată de această viață de curtezană, o sfătuia pe Valérie în toate și își urmărea planul ei de răzbunare cu o logică de neînduplecat. De altfel, o adora pe Valérie, din care făcuse fiica, prietena și iubirea ei; găsea la ea supunerea creolelor și moliciunea femeilor voluptuoase; sporovăia cu ea în fiecare dimineață cu mult mai multă plăcere decât o făcuse cu Wenceslas; puteau să râdă de răutățile lor comune, de prostia bărbaților și să calculeze împreună dobânzile ce făceau să crească comoara fiecăreia. De altfel, Lisbeth găsisese, în noua sa situație și prietenie un câmp de activitate mult mai bogat decât în iubirea ei nechibzuită pentru Wenceslas. Bucuriile urii satisfăcute sunt cele mai vii și cele mai puternice. Iubirea este, într-un anumit fel, aurul, pe când ura este fierul din acea mină de sentimente care zace în noi. Și, în sfârșit, Valérie îi oferea lui Lisbeth, în toată plinătatea ei, acea frumusețe pe care aceasta o adora, așa cum adori tot ceea ce nu ai, o frumusețe mult mai docilă decât aceea a lui Wenceslas care, față de ea, fusese întotdeauna rece și insensibil.

După mai puțin de trei ani, Lisbeth începea să vadă progresele intrigilor ascunse cărora își închina viața și își consacra inteligența. Lisbeth gândea, doamna Marneffe acționa. Doamna Marneffe era securea, iar Lisbeth era mâna care o mânuia, și mâna izbea, cu lovituri grăbite, în familia care, din zi în zi, îi devenea tot mai odioasă, căci ura creștea cu timpul, după cum, atunci când iubești, iubești tot mai mult pe zi ce trece. Iubirea și ura sunt sentimente care se alimentează singure; dar, dintre acestea două, ura are viața cea mai lungă. Iubirea are puteri limitate, ea își trage forța din viață și din generozitate; ura seamănă cu moartea și cu avariția, ea este un fel de abstracțiune activă, situată deasupra ființelor și a lucrurilor. Intrată în existența ce i se potrivea atât de bine, Lisbeth își desfășura acum întreaga ei personalitate și domnea, precum iezuiții, ca o putere ocultă. Așa se face că întreaga ei ființă trecea printr-un proces de regenerare ce i se vedea pe fața care îi strălucea. Lisbeth visa să devină doamna marelui Hulot.

Această scenă în care cele două prietene își mărturisiseră fără ocolișuri până și cele mai mici gânduri, avea loc chiar la întoarcerea de la

Hală, unde Lisbeth se dusesese să cumpere cele necesare pregătirii unei mese cu un meniu rafinat. Marneffe, care tânjea după postul ocupat de domnul Coquet, îl invitase pe acesta împreună cu virtuoasa doamnă Coquet, și Valérie spera ca Hulot să pună la cale demisia șefului de birou chiar în acea seară. Lisbeth se îmbracă pentru a merge la baroană, unde urma să ia masa.

— Te întorci să ne servești ceaiul, dragă Bette? o întreabă Valérie.

— Sper că da...

— Cum, spui că speri? Nu cumva ai de gând să stai la noapte cu Adeline, ca să-i bei lacrimile în timp ce doarme?

— Ei, dacă s-ar putea, răspunse Lisbeth, râzând, n-aș zice nu. Își ispășește fericirea, îmi pare bine, căci îmi amintesc cum era în copilărie. Fiecare la rândul lui. Ea va ajunge în noroi, iar eu voi fi contesă de Forzheim!...

Lisbeth se îndreptă spre strada Plumet, unde, de câțva timp, se ducea ca la un spectacol, ca să se hrănească cu dramele altora.

Apartamentul ales de Hulot pentru soția sa consta dintr-o anticameră mare, un salon și un dormitor cu cabinet de toaletă. Sufrageria era vecină cu salonul. Locuința, demnă de un consilier de Stat, director în Ministerul de Război, mai avea două camere pentru servitori și o bucătărie, situată la etajul al treilea. Clădirea, curtea și scara erau impunătoare. Baroana, nevoită să-și mobilizeze salonul, dormitorul și sufrageria cu rămășițele din splendida casă în care locuise înainte, luase din casa de pe strada Universității tot ce era mai bun. De altfel, biata femeie ținea mult la acești martori muți ai fericirii sale trecute, care, pentru ea, erau de o elocvență aproape consolatoare. Adeline vedea în amintirile ei tot felul de lucruri frumoase, după cum deosebea pe covorul ei desene care, pentru ceilalți, erau aproape invizibile.

Când intrai în spațioasa anticameră în care cele douăsprezece scaune, un barometru, o sobă mare și perdelele lungi din pânză albă tivită cu roșu aminteau de groaznicele anticamere de prin ministere, simțeai că ți se strânge inima; presimțeai singurătatea în care trăia această femeie. Durerea ca și plăcerea creează o anumită atmosferă. Este de ajuns să arunci o privire într-o casă și știi dacă acolo domnește iubirea sau disperarea. Pe Adeline o găseai stând într-un dormitor uriaș, frumos mobilat cu piese lucrate de Jacob Desmalters⁹², din mahon, și împodobite cu ornamente în stil Empire, adică cu acele bronzuri care au reușit să fie mai reci chiar și decât alămurile lui Ludovic al XVI-lea! Și te cutremurai când o vedeai pe această femeie stând așezată într-un fotoliu roman, în fața sfincșilor de pe măsuta ei de lucru, cu fața palidă, prefăcându-se că-i veselă și păstrându-și aerul maiestuos, așa cum știa să-și păstreze rochia de catifea albastră pe

care o purta în casă. Sufletul ei mândru îi susținea trupul și îi menținea frumusețea. Baroana, la sfârșitul primului an al exilului ei în acest apartament, știa bine cât de mare îi era nefericirea. — Surghiunindu-mă aici, dragul meu Hector mi-a oferit o viață mai frumoasă decât aceea la care avea dreptul o femeie simplă de la țară, îmi zise ea. El vrea ca eu să trăiesc așa: facă-se voia lui! Eu sunt baroana Hulot, cumnata unui mareșal al Franței, n-am săvârșit nici cea mai mică greșeală față de nimeni, cei doi copii ai mei sunt la casele lor; deci pot aștepta moartea, înfășurată în vălurile imaculate ale purității mele de soție și în pânza neagră a fericirii pierdute.

Portretul lui Hulot, în uniformă de ofițer din Garda Imperială, pictat de Robert Lefebvre⁹³ în 1810, era expus deasupra măsuței de lucru pe care, când se anunța vreo vizită, Adeline își punea volumul cu *Imitatio Christi*⁹⁴, carte ce constituia lectura ei obișnuită. Această Magdalenă fără de prihană asculta și ea vocea Sântului Duh răsunând în pustietatea sa.

— Mariette, fata mea, îi spuse Lisbeth bucătăresei, care venise să-i deschidă ușa, ce mai face buna mea Adeline?

— O, domnișoară, face bine în aparență; dar, între noi fie vorba, dacă continuă să rămână la ideile astea ale ei, o să moară, îi șopti Mariette lui Lisbeth la ureche. Ar trebuie să o convingeți să trăiască mai bine. Începând de ieri, doamna mi-a spus să-i dau, dimineața, lapte de zece centime, și o chiflă de cinci centime; să-i servesc, la prânz, fie un hering, fie puțină friptură rece de vițel, în așa fel încât să-mi ajungă o jumătate de kilogram de carne pe săptămână, bineînțeles în cazul că va lua masa singură. Nu vrea să cheltuiască pentru masa ei decât cincizeci de centime pe zi. Asta nu-i bine. Dacă i-aș vorbi domnului mareșal despre planul ăsta, poate că s-ar certa cu domnul baron și l-ar dezmoșteni; în timp ce dumneata, care ești atât de bună și de pricepută, vei ști să aranjezi lucrurile...

— Dar de ce nu te adresezi vărului meu? o întrebă Lisbeth.

— Ah, dragă domnișoară, domnul baron n-a mai dat pe aici de vreo douăzeci sau chiar de vreo douăzeci și cinci de zile, de fapt, de când nu te-am mai văzut nici pe dumneata! De altfel, doamna mi-a interzis să cer vreodată bani de la domnul, spunându-mi că, dacă n-o ascult, mă dă afară. Cât despre suferință... ah, biata doamnă, știu că a îndurat-o din plin! Este prima oară când domnul o uită atâta de mult timp... De fiecare dată când suna cineva, alerga la fereastră... dar de cinci zile, nu se mai ridică din fotoliu. Citește tot timpul! De fiecare dată când se duce la doamna contesă, îmi spune: „Mariette, dacă vine domnul, spune-i că sunt în casă și trimite portarul să mă cheme; o să-l plătesc bine! ”

— Biata mea verișoară! zise Bette, mi se frânge inima. Vorbesc

despre ea cu vărul meu în fiecare zi. El îmi spune: „Are dreptate, Bette, sunt un mizerabil; soția mea e un înger, iar eu sunt un monstru; mă voi duce la ea mâine...” Și rămâne la doamna Marneffe; femeia asta îl ruinează, iar el o adoră și nu poate trăi decât lângă ea. Eu fac tot ce pot! Dacă n-aș fi fost acolo și n-aș fi avut-o cu mine pe Mathurine, baronul ar fi cheltuit de două ori mai mult; și, cum nu mai are aproape nimic, poate că, până acum, și-ar fi zburat creierii. Și știi, Mariette, sunt sigură că, dacă soțul ei ar muri, Adeline s-ar stinge și ea de supărare. Eu încerc să chivernisesc cât pot mai bine banii și să-l împiedic pe vărul meu să cheltuiască prea mult...

— Tot așa spune și biata doamnă, care știe bine cât de îndatorată vă este, răspunse Mariette; mai spunea și că multă vreme v-a judecat greșit...

— A! făcu Lisbeth. Altceva nu ți-a spus?

— Nu, domnișoară. Dacă vrei să-i faci plăcere, vorbește-i despre domnul; te consideră fericită pentru că îl poți vedea în fiecare zi.

— E singură?

— Nu; e aici mareșalul. Vine în fiecare zi, și ea îi spune mereu că l-a văzut pe domnul dimineața, pentru că seara vine acasă foarte târziu.

— Ei, dar ce bunătați avem azi la masă?... întrebă Bette.

Mariette nu știu ce să răspundă și nu prea se hotăra să înfrunte privirea lui Bette, când, deodată, ușa salonului se deschise și mareșalul Hulot ieși, atât de grăbit, încât o salută pe Bette fără să se uite la ea și lăsa să-i cadă din mâini o hârtie. Bette o luă de jos și alergă pe scară după mareșal, căci n-avea nici un rost să strige după un surd; dar făcu în așa fel ca să nu-l ajungă din urmă, se întoarse și citi pe furiș cele ce urmează, scrise cu creionul:

Dragă frate, soțul meu mi-a dat banii de cheltuială pentru tot trimestrul, dar fiica mea Hortense a avut atât de mare nevoie de bani, încât i-am dat cu împrumut toată suma, care de abia îi ajunge ca să iasă din încurcătură. Te-aș ruga să-mi împrumuți câteva sute de franci, căci nu vreau să-i cer din nou bani lui Hector; dacă mi-ar face vreun reproș, m-aș întrista tare mult.

— A, gândi Lisbeth, cât de lipsită de bani trebuie să fie ca să-și calce în picioare, în felul ăsta, demnitatea.

Lisbeth intră în dormitor, o surprinse pe Adeline plângând și îi sări de gât.

— Adeline, draga mea, știi tot! spuse verișoara Bette. Uite, tulburat

cum era, în timp ce fugea ca un ogar, mareșalul a scăpat din mână hârtia asta... De când nu ți-a mai dat bani păcătosul ăsta de Hector?...

— Ba el îmi dă întotdeauna, cu cea mai mare corectitudine, răspunse baroana; dar Hortense a avut nevoie de bani și...

— Și tu nu ai ce să ne dai să mâncăm, zise Bette, întrerupându-și verișoara. Acum înțeleg de ce Mariette avea aerul ăla atât de încurcat când i-am vorbit de mâncare. Te porți ca un copil, Adeline! Uite, lasă-mă să-ți dau economiile mele.

— Mulțumesc, buna mea Bette, răspunse Adeline, ștergându-și o lacrimă. Această mică jenă financiară e doar de moment, căci în viitor voi face altfel. De acum încolo nu voi cheltui pe an decât două mii patru sute de franci, cu chirie cu tot, și voi avea grijă să am acești bani. Dar, Bette, să nu-i spui nici un cuvânt lui Hector. Cum îi merge?

— A, e bine sănătos, și e vesel ca un pițigoi; nu se gândește decât la Valérie, care parcă i-a făcut vrăji.

Doamna Hulot privea un pin înalt și argintiu care se afla în dreptul ferestrei, așa că Lisbeth nu putu vedea expresia din ochii verișoarei sale.

— I-ai spus că azi e ziua când luăm masa, cu toții, aici?

— Da, dar degeaba! Doamna Marneffe dă azi o masă mare, la care speră să pună la cale demisia domnului Coquet! Și asta, pentru baron, e mai important decât orice altceva! Adeline, ascultă-mă: știi ce fire independentă am eu. Draga mea, soțul tău te va ruina cu siguranță. Am crezut că, apropiindu-mă de femeia asta, vă pot fi de folos tuturor; dar e o ființă de o depravare fără margini și îl va pune pe soțul tău să facă lucruri ce vă vor dezonora pe toți.

Adeline făcu o mișcare de parcă ar fi primit o lovitură de pumnal în inimă.

— Dar, draga mea Adeline, sunt sigură de asta. Trebuie să încerc să te lămuresc. Hai să ne gândim la viitor! Mareșalul e bătrân, dar va ajunge departe și are o leafă frumoasă; dacă moare, văduva lui va primi o pensie de șase mii de franci. Cu suma asta eu îmi iau sarcina să vă întretin pe toți! Folosește-ți influența pe care o ai asupra mareșalului și convinge-l să mă ia de soție. Nu spun asta pentru că aș vrea să fiu doamna mareșal; nu-mi pasă mie de flecurile astea, așa cum nu-mi pasă nici de conștiința doamnei Marneffe; dar în felul acesta, veți avea cu toții ce mânca. Văd că nici Hortense nu are pâine, astfel nu i-ai da-o tu pe a ta.

În acel moment apăru mareșalul; bătrânul soldat alergase atât de repede, încât transpirase tot și își ștergea fruntea cu fularul.

— I-am dat două mii de franci lui Mariette, îi șopti el, la ureche, cumnatei sale.

Adeline se înroși toată. Pe genele ei încă lungi, apăsură două lacrimi; și strânse în tăcere mâna bătrânului, a cărui fizionomie exprima bucuria unui îndrăgostit fericit.

— Adeline, din suma asta voiam să-ți cumpăr un dar, spuse el; în loc să mi-o dai înapoi, îți vei alege singură darul care îți va plăcea cel mai mult.

Se duse la Lisbeth să-i ia mâna pe care aceasta i-o întinsese și, fiind distrat din pricina marii bucurii pe care o simțea, i-o sărută.

— E semn bun, îi spuse Adeline lui Lisbeth surâzând atât cât mai putea ea să surâdă.

În momentul acesta sosiră Hulot cel tânăr și soția lui.

— Fratele meu ia masa cu noi? întrebă scurt mareșalul.

Adeline luă un creion și puse pe un mic pătrat de hârtie următoarele cuvinte:

Îl aștept, azi-dimineață mi-a promis că va mânca aici; dar, dacă nu vine, înseamnă că l-a reținut mareșalul, șeful lui, căci are multe treburi de rezolvat.

Și îi arătă hârtia mareșalului. Adeline născocise modul ăsta de a vorbi cu mareșalul și, ca să aibă la îndemână cele necesare, pusese pe măsuta ei de lucru o provizie de bucăți pătrate de hârtie și un creion.

— Știu că are foarte mult de lucru din pricina Algeriei, răspunse mareșalul.

În clipa aceea își făcură apariția Hortense și Wenceslas. Văzând familia strânsă în jurul ei, baroana îi aruncă mareșalului o privire a cărei semnificație nu fu înțeleasă decât de Lisbeth. Fericirea îl făcuse mult mai frumos pe artist, care era adorat de soție și răsfățat de public. Figura i se mai împlinise, iar talia-i elegantă îi scotea în evidență calitățile pe care sângele nobil le dă tuturor gentilomilor adevărați. Gloria sa timpurie, considerația de care se bucura, elogiile înșelătoare pe care lumea le aduce artiștilor, vorbind cu dezinvoltura cu care ar spune bună ziua sau ar discuta despre vreme, îi dădeau conștiința valorii sale, care, când talentul dispare, degenerază în îngâmfare. Credea că este un om foarte important și faptul că fusese decorat cu Legiunea de Onoare îi întărea în propriii ochi această părere.

După trei ani de căsătorie, Hortense se purta cu soțul ei ca un câine cu stăpânul lui; răspundea la toate mișcărilor sale printr-o privire care semăna cu o întrebare și nu-și lua ochii de la el, întocmai ca un avar care se uită tot timpul la comoara lui, fiind de-a dreptul înduioșătoare prin admirația ei, dusă până la abnegație. În purtarea sa puteai recunoaște geniul și sfaturile mamei. Rămăsese la fel de frumoasă, doar că acum expresia feței

îi era ușor schimbată, în chip poetic de altfel, de umbrele blânde ale unei melancolii ascunse.

Când o văzu pe Hortense intrând în încăpere, Lisbeth își închipui că plângerile ei, mult timp stăpânite, vor rupe slabul înveliș al discreției. Chiar din primele zile ale lunii de miere, Lisbeth își dădu seama că tinerii căsătoriți au prea puține venituri pentru o pasiune atât de mare.

Hortense își îmbrățișă mama și schimbă cu ea, șoptindu-i la ureche, câteva fraze, a căror taină fu înțeleasă de Bette din felul cum cele două femei dăduseră din cap.

— Adeline va trebui să lucreze, ca și mine, ca să aibă din ce trăi, gândi verișoara Bette. Vreau ca ea să mă țină la curent cu ce va face... Aceste frumoase degete vor afla deci, ca și ale mele, ce înseamnă munca forțată.

La ora șase, familia trecu în sufragerie. Tacâmul lui Hector era pus pe masă, la locul lui.

— Lasă-l! îi spuse baroana lui Mariette; uneori domnul vine târziu.

— Da, tata o să vină, îi spuse Hulot-fiul mamei sale; mi-a promis la Cameră, când ne-am despărțit.

Lisbeth, ca un păianjen în mijlocul pânzei sale, cerceta toate fizionomiile din jurul ei. Cunoscându-i pe Hortense și pe Victorin de când se născuseră, figurile acestora erau pentru ea ca niște bucăți transparente de sticlă prin care citea în sufletele lor tinere. Or, din unele priviri aruncate pe furiș de Victorin mamei sale, Bette înțelese că Adeline era amenințată de o nouă nenorocire și că Victorin nu îndrăzneă să i-o comunice. Tânărul și celebrul avocat era copleșit de-o tristețe pe care încerca să și-o țină ascunsă. Profunda venerație pentru mama lui se făcea simțită, în exterior, prin felul îndurerat în care se uita la ea. Hortense se gândea, după cum bine se putea vedea, la propriile-i necazuri; Lisbeth știa că, de cincisprezece zile, verișoara ei era tulburată de primele neliniști pe care lipsa banilor o pricinuieste oamenilor cinstiți, femeilor tinere cărora viața le-a surâs întotdeauna și care își ascund temerile. Așa că, din primul moment, ghici că mama nu-i dăduse fetei sale nici un ban. Delicata Adeline se coborâse așadar și ea până la acele minciuni pe care nevoia le sugerează celor ce vor să împrumute bani. Aerul îngândurat al lui Hortense și al fratelui ei, adâncă melancolie a baroanei făcură ca masa să fie tristă, mai ales dacă ne gândim și la atmosfera rece pricinuită și de surzenia bătrânului mareșal. Doar trei personaje mai animau scena: Lisbeth, Célestine și Wenceslas. Dragostea lui Hortense dezvoltase în sufletul artistului pofta de viață tipic poloneză, vioiciunea de spirit gasconă, plăcutul neastâmpăr care îi deosebește pe francezii din Nord de ceilalți. Buna lui dispoziție și expresia feței sale

arătau că are încredere în sine și că biata Hortense, fidelă sfaturilor mamei sale, îi ascundea toate nevoile casei.

— Cred că ești foarte fericită, îi zise Lisbeth nepoatei sale când se ridicară de la masă, acum că mama ta te-a scos din încurcătură dându-ți bani.

— Mama? îi răspunse Hortense uimită. Cum să iau bani de la mama, eu care aş vrea să câştig nişte bani ca să-i pot da eu ei! Tu nu ştii, Lisbeth, dar eu am o bănuială îngrozitoare că mama munceşte în ascuns.

La un moment dat, în timp ce treceau prin salonul cel mare şi întunecat, mergând pe urmele lui Mariette, care ducea lampa din sufragerie în dormitorul lui Adeline, Victorin le făcu semn lui Lisbeth şi lui Hortense, atingându-le pe braţ; înţelegând semnificaţia acestui gest, cele două femei îi lăsară pe Wenceslas, pe Célestine, pe mareşal şi pe baroană să se ducă în dormitor, şi rămaseră lângă pervazul unei ferestre.

— Ce s-a întâmplat, Victorin? îl întrebă Lisbeth. Pariez că e vorba de un dezastru pricinuit de tatăl tău.

— Din păcate, da! răspunse Victorin. Un cămătar, pe numele său Vauvinet, are poliţe semnate de tata în valoare de şaizeci de mii de franci şi vrea să-l pună sub urmărire! Când am vrut să vorbesc despre treaba asta urâtă cu tata, la Cameră, n-a vrut să mă asculte şi aproape că m-a evitat. Oare trebuie s-o prevenim pe mama?

— Nu, nu, spuse Lisbeth, are prea multe supărări, i-ai da lovitura de graţie, trebuie s-o menajăm. Voi nu ştiţi în ce situaţie disperată este; dacă n-ar fi fost unchiul vostru, n-aţi fi găsit astăzi nimic de mâncare.

— Ah, Dumnezeu! Victorin, suntem nişte monştri, îi zise Hortense fratelui ei. Lisbeth ne comunică nişte lucruri pe care ar fi trebui să le bănuim singuri. Îmi stă mâncarea în gât!

Hortense se întrerupse din vorbit şi îşi duse batista la gură, ca să nu izbucnească într-un hohot de plâns.

— I-am spus lui Vauvinet să vină mâine la mine, continuă Victorin; dar oare se va mulţumi cu garanţia mea ipotecară? Nu cred. Oameni aştia vor bani gheaţă, ca să-i dea din nou cu camătă.

— Să ne vindem renta! îi spuse Lisbeth lui Hortense.

— Şi ce-o să luaţi pe ea? Cincisprezece sau şaisprezece mii de franci, replică Victorin; avem nevoie de şaizeci de mii.

— Scumpa mea verişoară! exclamă Hortense, îmbrăţişând-o pe Lisbeth cu entuziasmul de care sunt în stare doar sufletele curate.

— Nu, Lisbeth, păstrează-ţi mica comoară, spuse Victorin după ce-i strânse mâna fetei din Lorena. Mâine voi vedea mai bine în ce ape se scaldă omul ăsta. Dacă soţia mea e de acord, voi izbuti să împiedic sau să amân

urmărirea; căci ar fi îngrozitor ca stima de care se bucură tata să fie pătată! Ce-ar spune ministrul de Război? Salariul tatei, pus sub poprire de trei ani, nu va fi eliberat de datorii decât în decembrie; dar nu-l putem oferi ca garanție. Vauvinet a reînnoit polițele de unsprezece ori; gândiți-vă ce sume uriașe a plătit tata ca dobânzi! Această prăpastie trebuie umplută.

— Ce bine ar fi dacă doamna Marneffe l-ar părași! spuse Hortense cu amărăciune.

— A, ferească-ne Dumnezeu! replică Victorin. Tata s-ar duce probabil la altă femeie; aici, cel puțin, cheltuielile cele mai mari s-au făcut.

Cât de mult se schimbaseră copiii ăștia, ce erau altădată foarte respectuoși și pe care baroana îi crescuse într-o adorație absolută față de tatăl lor! Și iată că acum începuseră să-l judece.

— Dacă n-aș fi eu, spuse Lisbeth, tatăl vostru ar fi acum și mai ruinat decât este.

— Hai să intrăm, zise Hortense. Mama e foarte ascuțită la minte și ar putea bănuî că-i ascundem ceva; și așa, cum zice buna noastră Lisbeth, să nu-i spunem nimic și să fim veseli!

— Victorin, nici nu-ți dai seama unde vă poate duce slăbiciunea asta a tatălui vostru pentru femei. Gândiți-vă cum să vă asigurați niște venituri, căsătorindu-mă cu mareșalul; ar fi bine să-i vorbiți cu toții despre acest lucru, chiar în seara asta; eu o să plec anume mai devreme.

Victorin intră în încăpere.

— Dar tu, biata mea fetiță, cum o să te descurci? o întrebă Lisbeth pe Hortense.

— Te rog, vino mâine să iei masa cu noi și-o să stăm de vorbă mai mult, îi răspunse Hortense. Eu nu știu ce trebuie să fac; tu te pricepi la greutățile vieții și o să mă sfătuiești.

În timp ce întreaga familie încerca să-l convingă pe mareșal să se căsătorească, iar Lisbeth se întorcea la locuința ei din strada Vanneau, aici avea loc unul dintre acele evenimente care stimulează la femei ca doamna Marneffe energia viciului, obligându-le să recurgă la toate resursele perversității lor. Să recunoaștem măcar următorul fapt constant: la Paris, oamenii sunt prea ocupați pentru ca vicioșii să facă răul din instinct; ei se apără împotriva agresiunilor cu ajutorul viciului. Asta-i tot.

Doamna Marneffe, al cărei salon era plin cu prietenii ei, tocmai terminase de aranjat partidele de whist, când, deodată, valetul, un militar aflat la pensie, găsit de baron, anunță: „Domnul baron Montès de Montéjanos. ” Valérie simți o lovitură puternică în inimă, dar alergă repede la ușă, strigând: „Vărul meu!... ” Și, când ajunse lângă brazilian, îi șopti la ureche: „Spune că ești rudă cu mine, altfel s-a sfârșit totul între noi! ”

— Henri, ce bine îmi pare să te văd, spuse ea cu voce tare, conducându-l pe brazilian lângă șemineu; deci n-ai pierit într-un naufragiu, așa cum mi s-a spus... Și eu care te-am plâns trei ani în șir...

— Bun venit, prietene, zise domnul Marneffe, întinzând mâna brazilianului, a cărei ținută era cea a unui brazilian milionar.

Domnul baron Henri Montès de Montéjanos, înzestrat de climatul ecuatorial cu fizicul și culoarea pe care i le atribuim, cu toții, lui Othello, îi înspăimânta pe cei din jur prin aerul său întunecat, dar care era, de fapt, un pur efect plastic, căci firea lui, blândă și tandră, îl făcea să fie, ca toți bărbații puternici, predestinat să cadă victimă femeilor slabe. Disprețul pe care îl exprima privirea sa, puterea mușchilor pe care o intuiai privind-o statura robustă, toată această forță a lui nu era folosită decât ca o atenție adresată femeilor, atenție pe care ele o savurează cu atâta patimă, încât bărbații, când dau brațul amantelor lor, au întotdeauna, cu toții, aerul îngâmfat și vesel al fanfaronilor din teatrul spaniol. Cu o siluetă superb desenată de o haină albastră cu nasturi din aur masiv și de niște pantaloni de culoare neagră, încălțat cu cizme fine, perfect lustruite, și purtând mănuși după ultima modă, baronul nu avea pe el nimic brazilian, în afară de un mare diamant care valora aproximativ o sută de mii de franci și care strălucea ca o stea pe eleganta cravată de mătase albastră, încadrată de o vestă albă, întredeschisă în așa fel încât să se vadă cămașa făcută dintr-o țesătură de-o finețe extraordinară. Fruntea, bombată ca a unui satir, semn de încăpățănare în pasiune, era încadrată de un păr negru ca smoala și ciufulit ca o pădure virgină, sub care scânteiau doi ochi cu privirea limpede, dar atât de sălbatică, încât îți venea să crezi că mama baronului, când era însărcinată cu el, fusese speriată de vreun jaguar.

Acest minunat exemplar al rasei portugheze din Brazilia, se instală cu spatele la șemineu într-o atitudine prin care arăta că are obiceiuri pariziene: cu pălăria într-o mână și cu brațul sprijinit pe catifeaua de pe placa șemineului, se aplecă spre doamna Marneffe, ca să vorbească în șoaptă cu ea, fără să-i pese de groaznicii burghezi care, după părerea sa, n-aveau ce căuta în salonul ei.

Apariția, atitudinea și aerul brazilianului treziră în sufletul baronului și al lui Crevel aceeași curiozitate amestecată cu sentimente identice de neliniște și de teamă. Chipul amândurora luă aceeași expresie, căci amândoi aveau același presentiment. Starea inspirată celor doi bărbați îndrăgostiți cu adevărat de doamna Marneffe deveni atât de comică, prin simultaneitatea mimicii și a gesturilor lor, încât stârni zâmbetul celorlalți invitați, care erau destul de ageri la minte ca să vadă aici dezvăluirea unor secrete. Crevel, burghez și negustor până în măduva oaselor, deși primar al

Parisului, rămase, din nefericire, mai mult timp decât colaboratorul lui în postura asta, așa că baronul putu să surprindă în treacăt, pe fața lui, mărturisirea involuntară a tainei lui Crevel. Această descoperire fu încă o săgeată în inima bătrânului îndrăgostit, care se hotărî să-i ceară lui Valérie o explicație.

— În seara asta, își spunea Crevel, aranjându-și cărțile, trebuie să sfârșesc cu situația asta...

— Ai *cupă!*... îi strigă Marneffe, de ce ai renunțat la joc?... 95

— A, iartă-mă, îi răspunse Crevel, vrând să-și ia înapoi cartea. Baronul asta mi se pare în plus, continuă el, vorbind cu sine însuși. Faptul că Valérie trăiește cu baronul Hulot face parte din răzbunarea mea, și știu cum să fac ca să scap de el; dar de unde a mai apărut și vărul ăsta? ... E un baron în plus, nu vreau să fiu *tras pe sfoară*, vreau să știu ce fel de rudă îi este!

În seara aceea, printr-un noroc de care au parte numai femeile frumoase, Valérie era îmbrăcată într-o rochie ce-i venea minunat. Pieptul ei de-un alb strălucitor era strâns într-o ghiapiură ale cărei tonuri roșietice scoteau în evidență pielea satinată a umerilor săi frumoși, specifici pariziențelor, care se pricep (prin ce metode, nu se știe!) să aibă o carnație frumoasă și, în același timp, să rămână zvelte. Era îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră, ce părea, în fiecare clipă, că-i va cădea de pe umeri, iar pe cap avea o dantelă garnisită cu buchețele cu flori. Brațele ei fine și totodată durdulii, ieșeau din niște mâneci largi împodobite cu dantelă. Semăna cu acele fructe frumoase așezate cochet pe o farfurie frumoasă și care fac poftă tășului de cuțit.

— Valérie, îi șoptea brazilianul la ureche tinerei femei. Ți-am fost credincios; unchiul meu a murit și acum sunt de două ori mai bogat decât eram când am plecat. Vreau să trăiesc și să mor la Paris, lângă tine și pentru tine.

— Mai încet, Henri, te rog!...

— Chiar dacă ar trebui să-i arunc pe fereastră pe toți oamenii de aici, în seara asta vreau neapărat să stăm de vorbă, mai ales după ce mi-am petrecut două zile căutându-te. Voi pleca ultimul, nu-i așa?

Valérie îi surâse pretinsului ei văr și îi zise: „Imaginează-ți că ești fiul unei surori de-a mamei mele care, în timpul campaniei lui Junot în Portugalia⁹⁶, s-a căsătorit cu tatăl tău. ”

— Eu, Montès de Montéjanos, strănepot al unuia dintre cuceritorii Braziliei, să mint!

— Vorbește mai încet, sau nu ne vom mai vedea niciodată...

— Și de ce, mă rog?

— Marneffe, ca toți muribunzii care se leagă de o ultimă dorință, e îndrăgostit nebunește de mine...

— Sluga asta?... spuse brazilianul, care îl cunoștea bine pe Marneffe... o să-i dau bani...

— Ce brutal ești!

— Asta, acum! Dar de unde atâta lux?... o întrebă brazilianul, care observase, în sfârșit, mobilele scumpe din salon.

Valérie începu să râdă.

— Henri, ce ton urâcios ai! zise ea.

Tocmai fusese săgetată de două priviri înflăcărâte de gelozie ce o făcură să se uite spre cele două ființe aflate în suferință. Crevel, care juca împotriva baronului și a domnului Coquet, îl avea drept partener pe domnul Marneffe. Partida se termină la egalitate, din pricină că baronul și Crevel, cu gândurile duse în altă parte, făcuseră greșeli peste greșeli. Cei doi bătrâni îndrăgostiți își mărturisiseră, în felul ăsta, pasiunea lor față de Valérie, pe care aceasta izbutise să-i facă să și-o ascundă timp de trei ani de zile; dar nici ea nu se pricepuse să-și stingă din ochi flacăra fericirii pe care o simțea la vederea bărbatului care o făcuse să-i bată inima pentru prima dată, a celui ce era prima ei dragoste. Drepturile acestor fericți muritori trăiesc cât și femeia asupra căreia și le-au luat.

Între aceste trei pasiuni puternice, una bazată pe insolența banilor, cealaltă pe dreptul la posesiune și ultima pe tinerețe, forță, avere și înțâietate, doamna Marneffe rămase calmă și cu mintea limpede, întocmai ca generalul Bonaparte când, la asediul Mantovei, se văzuse nevoit să lupte cu două armate ca să poată continua blocada. Cu gelozia înscrisă pe chip, Hulot arăta la fel de înspăimântător ca răposatul mareșal Montcornet când pornise în fruntea cavalerilor săi să atace liniile rusești. În calitatea sa de bărbat frumos, consilierul de Stat nu cunoscuse niciodată gelozia, după cum Murat⁹⁷ nu cunoștea sentimentul de teamă. Fusese întotdeauna sigur că va reuși în tot ce face. Atribuisese eșecul lui în relația cu Josépha, primul din viața sa, lăcomiei de bani a acesteia; se considera învins de un milion de franci și nu de un avorton ca ducele d'Hérouville. Otrava și furia pe care acest sentiment nebunesc le varsă în torente îi umpluseră inima într-o secundă. Se întorcea pe scaun, cu mișcări ce aminteau de Mirabeau⁹⁸, plimbându-și privirea de la masa de joc spre șemineu, iar când lăsa cărțile de joc pentru a arunca o privire provocatoare brazilianului și lui Valérie, obișnuirii salonului erau cuprinși de acel amestec de teamă și curiozitate pe care îl inspira o violență ce amenința să izbucnească din clipă în clipă. Falsul văr se uita la consilierul de Stat ca și cum ar fi cercetat un vas mare de porțelan chinezesc. Situația asta nu putea continua fără să se ajungă la

scandal. Marneffe se temea de baronul Hulot, tot atâta cât se temea Crevel de Marneffe, căci Marneffe nu voia să moară pe post de subșef. Muribunzii cred în viață, așa cum cred ocnașii în libertate. Bărbatul ăsta voia cu orice preț să fie șef de birou. De-a dreptul speriat de pantomima lui Crevel și a consilierului de Stat, se ridică de pe scaun, îi șopti ceva la ureche soției lui și, spre marea mirare a celor de față, Valérie se duse în dormitor însoțită de brazilian și de soțul ei.

— Doamna Marneffe ți-a pomenit vreodată de vărul ăsta? îl întrebă Crevel pe baronul Hulot.

— Niciodată! răspunse baronul, ridicându-se de pe scaun. Mi-ajunge pentru seara asta, adăugă el; am pierdut doi ludovicii, iată-i!

Aruncă pe masă două monede de aur și se duse să se așeze pe divan cu un aer din care toți înțelesesă că e timpul să plece. Domnul și doamna Coquet, după ce schimbară câteva cuvinte, părăsiră salonul, iar Claude Vignon, sfâșiat de deznădejde, îi imită. Aceste două plecări îi făcură pe cei ce nu priceuseră foarte bine semnalul dat de baron, să vadă că nu mai au ce căuta acolo. Baronul și Crevel rămaseră singuri, fără să-și mai spună nici un cuvânt. Hulot, care parcă nici nu-l mai vedea pe Crevel, se duse în vârful picioarelor până la ușă, dar făcu un salt în spate, când domnul Marneffe deschise ușa, arătându-se senin și uimit că nu găsește în salon decât două persoane.

— Și ceaiul? spuse el.

— Unde-i Valérie? îl întrebă baronul furios.

— Soția mea, replică Marneffe, a urcat la vara dumneavoastră, dar se va întoarce repede.

— Și de ce ne-a lăsat aici singuri, și s-a dus la această capră stupidă?...

— Domnișoara Lisbeth s-a întors de la doamna baroană, soția dumneavoastră, cu un fel de indigestie; Mathurine i-a cerut niște ceai lui Valérie, care s-a dus să vadă ce are verișoara dumneavoastră.

— Și vărul?

— A plecat!

— Crezi? întrebă baronul.

— L-am urcat în trăsură chiar eu! răspunse Marneffe cu un surâs îngrozitor.

Pe strada Vanneau se auzi zgomotul roților unei trăsurii. Baronul, nedând pe Marneffe nici o para chioară, ieși din încăpere și urcă la Lisbeth. Prin minte îi trecea una dintre acele idei teribile pe care ți le trimite inima când e cuprinsă de focul geloziei. Josnicia lui Marneffe îi era atât de cunoscută, încât bănuia că între el și soția lui au avut loc înțelegeri mârșave.

— Dar unde sunt domniile și doamnele care erau aici? întrebă Marneffe, văzând că a rămas singur cu Crevel.

— Când soarele se duce să se culce, găinile fac și ele la fel, răspunse Crevel; când doamna Marneffe a dispărut, adoratorii ei au plecat. Ți propun să jucăm un pichet, adăugă Crevel, care voia să mai stea.

Și el credea că brazilianul este în casă. Domnul Marneffe acceptă. Primarul era la fel de ager la minte ca și baronul; el putea să rămână în casă oricât de mult, jucând cărți cu soțul lui Valérie, care, după ce se supraseră jocurile publice, se mulțumea cu jocul mărunț și meschin de societate.

Baronul Hulot urcă repede la verișoara Bette; dar găsi ușa încuiată, și, până să le spună, prin ușă, cine este, ca să-i deschidă, trecu destul timp pentru a permite unor femei rapide și viclene, ca Valérie și Bette, să mimeze spectacolul unei indigestii tratate cu ceai. Lisbeth avea un aer atât de suferind, încât îi inspira lui Valérie cele mai vii temeri; de aceea, Valérie aproape că nu dădu atenție intrării furioase a baronului. Boala este unul dintre paravanele pe care femeile le pun de cele mai multe ori între ele și furtuna unui scandal. Hulot se uită, pe furiș, peste tot, dar nu văzu în dormitorul verișoarei Bette nici un loc potrivit pentru a-l ascunde pe brazilian.

— Bette, indigestia asta face cinste masei date de soția mea, spuse el, cercetând-o cu privirea pe Bette, ce se simțea cum nu se poate mai bine, dar care, în timp ce-și bea ceaiul, încerca să mimeze o durere cumplită de stomac.

— Vezi cât de bine este că draga noastră Bette locuiește în casa mea! Fără mine, biata fată ar fi murit..., spuse doamna Marneffe.

— Mi se pare că nu crezi că mi-e rău, spuse Lisbeth adresându-i-se baronului, și asta ar fi o infamie din partea dumitale...

— De ce n-aș crede? întrebă baronul; atunci știi, cumva, motivul vizitei mele?

Și se uită cu coada ochiului la ușa unei cabinet de toaletă a cărui cheie fusese scoasă din broască.

— Nu înțeleg nimic din toate vorbele astea, spuse doamna Marneffe cu acea expresie sfâșietoare a unui om jignit în sentimentele lui de tandrețe și de fidelitate.

— Dar, dragă vere, din vina dumitale, da, din pricina greșelii dumitale, mă aflu în starea în care mă vezi, zise Lisbeth cu voce puternică.

Acest strigăt îi abătu atenția baronului, care se uită la ea cu o uimire profundă.

— Știi bine că țin la dumneata, și faptul că mă aflu aici spune totul.

— Mă străduiesc din răspuț să veghez asupra intereselor

dumitale, veghind asupra intereselor dragii noastre Valérie. Cu întreținerea casei ei se cheltuiește de zece ori mai puțin decât se cheltuiește, în mod normal, cu o casă ca asta. Dragă vere, dacă n-aș fi eu aici, în loc de două mii de franci pe lună, ar trebui să dat trei sau patru mii.

— Știu toate astea, răspunse baronul, nerăbdător; ne ocrotești în multe feluri, adăugă el, ducându-se lângă doamna Marneffe și luând-o de după gât. Nu-i așa, draga și frumoasa mea fetiță? ...

— Pe cuvântul meu, spuse Valérie, cred c-ai înnebunit! ...

— Știu că nu te îndoiești de devotamentul meu, reluă Lisbeth; dar eu o iubesc și pe vara mea Adeline, și azi am găsit-o plângând. Nu te-a văzut de-o lună. Nu, așa ceva nu se poate. O lași pe biata Adeline fără nici un ban. Hortense era cât pe ce să moară când a aflat că astăzi am avut ce mânca numai datorită fratelui dumitale! În casă nu era nici măcar pâine. Adeline a luat hotărârea eroică să se întrețină singură. Mi-a spus: „Voi face ca tine!” Aceste cuvinte, pe care mi le-a spus după-masă, m-au impresionat atât de tare, încât, gândindu-mă la cum era vara mea în 1811, și cum e acum în 1841, după treizeci de ani, m-a apucat indigestia... Am încercat să-mi înving durerea, dar, când am ajuns aici, am crezut că mor de rău ce mi-a fost...

— Valérie, vezi până unde mă duce marea mea iubire pentru dumneata! ... Mă face să săvârșesc crime față de familie...

— O, ce bine-am făcut că nu m-am măritat! strigă Lisbeth cu o bucurie sălbatică. Dumneata ești un om bun și cumse- cade, Adeline e un înger, și iată răsplata devotamentului ei nemărginit.

— Un înger bătrân! spuse încetișor doamna Marneffe, aruncând o privire pe jumătate glumeață și pe jumătate tandră iubitelui ei Hector, care se uita la ea așa cum se uită un judecător de instrucție la un inculpat.

— Biata femeie! spuse baronul. Au trecut mai mult de nouă luni de zile de când nu i-am dat bani, și totuși, pentru tine, Valérie, găsesc întotdeauna, și cu ce preț! N-o să te iubească niciodată nimeni așa cum te iubesc eu, și câte necazuri îmi pricinuiеști, în schimb!

— Necazuri? zise ea. Atunci ce numești dumneata fericire?

— Nu știu încă ce fel de relații ai avut cu acest pretins văr, despre care nu mi-ai povestit niciodată, spuse baronul fără să dea atenție cuvintelor lui Valérie. Dar când acesta a intrat pe ușă, am simțit ca un cuțit în inimă. Oricât de orbit aș fi, nu sunt orb. Am citit în ochii tăi și în ai lui. De sub pleoapele acestei maimuțe ieșeau scânteii care se revărsau asupra-ți, iar privirea ta... O, pe mine nu m-ai privit niciodată așa, niciodată! Valérie, voi dezlega misterul... Ești singura femeie care m-a făcut să cunosc sentimentul de gelozie, așa că nu te mira de vorbele mele... Dar a mai ieșit la iveală

ceva care mi se pare o infamie...

— Haide, dă-i înainte! zise Valérie.

— Da, Crevel, acest morman de carne și de prostie, te iubește, și tu îi accepți galanteriile cu îndeajuns de multă bunăvoință ca neghiobul să lase să i se vadă pasiunea în fața tuturor...

— Până acum sunt trei! nu mai sunt cumva și alții? întrebă doamna Marneffe.

— Poate că mai sunt, zise baronul.

— Dacă domnul Crevel mă iubește, e dreptul lui de bărbat. Dacă l-aș încuraja în această dragoste a lui, ar însemna să mă port ca o cochetă sau ca o femeie căreia tu nu-i poți satisface toate dorințele... Iubește-mă așa cum sunt, cu defectele mele, sau lasă-mă. Dacă îmi redai libertatea, nici dumneata și nici domnul Crevel n-o să mai intrați în casa asta; îl voi lua pe vărul meu, ca să nu-mi pierd minunatele obiceiuri pe care bănuieți că le am. Adio, domnule baron Hulot.

Și se ridică să plece; dar consilierul de Stat o apucă de braț, și o sili să se așeze din nou pe scaun. Bătrânul n-o mai putea înlocui pe Valérie, care devenise pentru el mai necesară decât toate necesitățile vieții; și prefera să rămână în incertitudine, decât să descopere și cea mai mică dovadă a infidelității ei.

— Draga mea Valérie, spuse el, nu vezi cât de mult sufăr? Nu-ți cer decât să-mi explici... să mă convingi că-i așa cum spui...

— Bine, du-te și așteaptă-mă jos, căci nu cred că vrei să asiești la diferitele manevre pe care le impune starea verișoarei dumitale.

Hulot se retrase încet.

— Moșneag desfrânat ce ești, exclamă verișoara Bette, nu mă întrebi nimic despre copiii tăi?... Ce ai de gând să faci cu Adeline? Eu îi duc mâine economiile mele.

— Un bărbat este dator să-i ofere soției lui măcar pâinea de zi cu zi, spuse, surâzând, doamna Marneffe.

Baronul, fără să se supere pe Lisbeth care îl certa la fel de tare ca și Josépha, plecă precum un om care e încântat că poate evita o întrebare supărătoare.

După ce puseră lacătul la ușă, brazilianul ieși din cabinetul de toaletă unde așteptase și apărui, cu ochii plini de lacrimi și într-o stare jalnică. Montès auzise totul.

— Nu mă mai iubești, Henri, văd că-i așa, spuse doamna Marneffe, ascunzându-și fruntea în batistă și izbucnind în plâns.

Era strigătul iubirii adevărate. Țipătul de deznădejde al femeii este atât de convingător, încât, când femeia este tânără, frumoasă și decoltată de

mai să se arate în costumul Evei, smulge iertarea care se află în străfundul inimii tuturor îndrăgostiților.

— Dar, dacă mă iubești, de ce nu lași totul pentru mine? Întrebă brazilianul.

Acest fiu la Americii, logic ca toți oamenii născuți în mijlocul Naturii, continuă conversația din punctul în care o lăsase, luând-o de după talie pe Valérie.

— De ce? zise ea, ridicând capul și aruncându-i lui Henri o privire plină de dragoste. Dar, pisoii mei dragi, eu sunt o femeie măritată. Și ne aflăm la Paris, și nu în savane, în pampas, în pustietățile Americii. Bunul meu Henri, prima și singura mea dragoste, ascultă-mă. Soțul ăsta al meu, care e acum un simplu subșef la Ministerul de Război, vrea să fie șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare; pot să-l împiedic să aibă o asemenea ambiție? or pentru același motiv care îl făcea altădată să ne lase pe amândoi complet liberi (curând se împlinesc patru ani de atunci, îți mai aduci aminte, răutăciosule?), Marneffe mi-l impune acum pe Hulot. Nu pot scăpa de acest funcționar care suflă ca o focă, are păr în nas, și șaizeci și trei de ani, și care, în ultimii trei ani, a îmbătrânit cât zece, vrând să fie tânăr, care îmi este de-a dreptul odios și pe care, a doua zi după ce Marneffe va fi șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare...

— Câți bani va primi în plus soțul tău?

— O mie de scuzi.

— O să i-i dau eu sub forma unei rente viagere, reluă baronul Montès; să părăsim Parisul și să ne ducem...

— Unde? îl întrebă Valérie, bosumflându-se cu drăgălășenie, așa cum fac femeile care îi înfruntă pe bărbații de care sunt sigure. Parisul este singurul oraș în care putem trăi fericiți. Țin prea mult la iubirea ta ca s-o văd slăbind atunci când ne vom trezi singuri într-un deșert; ascultă-mă, Henri, tu ești singurul bărbat din Univers pe care îl iubesc, întipărește-ți bine asta în capul tău de tigru.

Femeile îi conving întotdeauna pe bărbații din care au făcut niște mielusei, că sunt ca niște lei și că au un caracter de fier.

— Acum, ascultă-mă atent: Domnul Marneffe nu mai are de trăit nici cinci ani, este putred până în măduva oaselor; din cele douăsprezece luni ale anului, își petrece șapte luni luând medicamente și bând ceaiuri; trăiește ca-n vată. După cum spune medicul, poate să moară în orice moment; până și boala cea mai inofensivă pentru un om sănătos, e mortală pentru el, căci, atunci când sângele e stricat, viața este atacată la temeliile ei. De cinci ani nu l-am lăsat să mă sărute nici măcar o dată, căci omul acesta este ciuma întruchipată! Într-o zi, și ziua asta nu e prea îndepărtată,

voi fi văduvă... Ei bine, deși mă cere deja în căsătorie un bărbat ce are o rentă de șaizeci de mii de franci și pe care sunt stăpână ca pe bucățița asta de zahăr, îți declar că, chiar dacă ai fi sărac ca Hulot și ciumat ca Marneffe, și chiar dacă m-ai bate, tot pe tine te-aș vrea de soț, pe tine, care ești singurul pe care îl iubesc și al cărui nume vreau să-l port. Și sunt gata să-ți dau toate dovezile de iubire pe care mi le vei cere...

— Bine, atunci diseară...

— Dar, copilule din Rio, frumosul meu jaguar ieșit pentru mine din pădurile virgine ale Braziliei, spuse ea, mângâindu-i mâna și sărutând-o, respect-o pe ființa pe care vrei s-o iei de soție... Voi fi soția ta, Henri, nu-i așa?....

— Da, spuse brazilianul, învins de cuvintele ei dezlănțuite și pătimăse.

Și se așeză în genunchi în fața ei.

— Henri, spuse Valérie, luându-i amândouă mâinile și privindu-l fix în străfundul ochilor, îmi juri aici, în prezența lui Lisbeth, cea mai bună și singura mea prietenă, care mi-e ca o soră, că mă iei de soție când se termină anul meu de văduvie?

— Îți jur.

— Nu-i destul! Jură pe cenușa și pe mântuirea sufletului mamei tale, jură pe Sfânta Fecioară Maria și pe credința ta de catolic!

Valérie știa că brazilianul își va ține jurământul chiar dacă ea ar cădea în adâncul celei mai murdare mocirle sociale. Brazilianul făcu acest jurământ solemn, atingând aproape cu nasul pielea albă a pieptului lui Valérie, și cu ochii fascinați; era amețit, așa cum este orice bărbat când își vede femeia iubită, după ce a străbătut mările timp de o sută douăzeci de zile!

— Acum poți fi liniștit. Respect-o în doamna Marneffe pe viitoarea baroană de Montéjanos. Să nu cheltuiești nici un ban pentru mine, îți interzic. Rămâi aici, în încăperea alăturată, culcat pe canapeleuță; o să vin să-ți spun când poți să-ți părăsești postul... Măine-dimineață vom lua micul dejun împreună și vei pleca de aici pe la ora unu, ca și cum ai fi venit să-mi faci o vizită la prânz. Să nu-ți fie teamă, portarii țin la mine ca la tatăl și mama mea... Acum cobor să servesc ceaiul.

Și-i făcu semn lui Lisbeth, care o însoți până pe palier. Aici Valérie îi șopti la ureche: „Negroteiul ăsta s-a întors mai devreme cu un an! Căci nici nu știu cât vreau să te răzbuni prin mine pe Hortense!...”

— Fii liniștită, dragul meu drăcușor, spuse fata cea bătrână, sărutând-o pe frunte; când dragostea și răzbunarea merg împreună, nu sunt învinse niciodată. Hortense mă așteaptă mâine-dimineață, e în mare sărăcie.

Pentru o mie de franci, Wenceslas o să te sărute de o mie de ori.

Părăsind-o pe Valérie, Hulot coborâse până la ghereta portarului și apăruse pe neașteptate în fața doamnei Olivier!...

Auzind această chemare imperioasă și văzând gestul prin care baronul îi explica ce voia, doamna Olivier ieși din gheretă și se duse în curte, acolo unde era baronul.

— Știi bine că numai eu îl voi putea ajuta pe fiul tău să obțină un birou de notariat și că datorită mie el este acum ajutor de notar și-și poate termina studiile la Drept.

— Da, domnule baron; de aceea domnul baron poate conta pe recunoștința noastră. Nu trece o zi să nu mă rog lui Dumnezeu pentru fericirea domnului baron...

— Nu-i nevoie de multe cuvinte, spuse Hulot, ci de dovezi...

— Ce trebuie să fac? întrebă doamna Olivier.

— În seara asta a venit aici un bărbat într-o trăsură; îl cunoști?

Doamna Olivier îl recunoscuse pe Montès; de altfel, cum l-ar putea uita? Montès îi strecura în mână, când lucra pe strada Doyenné, câte cinci franci ori de câte ori ieșea dimineața din casă, puțin cam prea devreme. Dacă baronul s-ar fi adresat domnului Olivier, poate că ar fi aflat totul. Dar Olivier dormea. În clasele de jos, femeia îi este nu numai superioară bărbatului, dar, de cele mai multe ori, îl și domină. Doamna Olivier se gândise încă de mult ce trebuie să facă în cazul unei ciocniri între cei doi binefăcători ai ei și hotărâse că, dintre cele două puteri, cea mai mare e cea a doamnei Marneffe.

— Dacă îl cunosc!... îi răspunse ea; nu. Pe cuvântul meu, nu; nu l-am văzut niciodată.

— Cum! vărul doamnei Marneffe nu venea niciodată s-o vadă când locuia pe strada Doyenné?

— A, e vorba de vărul ei! exclamă doamna Olivier. Poate că a venit, dar nu l-am recunoscut. Domnule, prima oară când va mai veni, voi fi foarte atentă.

— O să coboare curând, spuse Hulot, tăindu-i doamnei Olivier vorba...

— Dar a și plecat, explică doamna Olivier, care înțelesese totul. Trăsura nu mai e aici...

— L-ai văzut plecând?

— Așa cum vă văd pe dumneavoastră. Și i-a spus slujitorului: La ambasadă!

Tonul și asigurarea dată de portăreasă îl făcură pe baron să scoată un suspin de ușurare; îi luă mâna doamnei Olivier și i-o strânse.

— Mulțumesc, draga mea doamnă Olivier; dar asta nu-i totul. Ce-i cu domnul Crevel?

— Cu domnul Crevel? Ce vrei să spunei? Nu înțeleg, spuse doamna Olivier.

— Ascultă ce-ți spun! E îndrăgostit de doamna Marneffe...

— Imposibil, domnule baron, imposibil! zise ea, împreunându-și mâinile.

— E îndrăgostit de doamna Marneffe! repetă pe un ton imperativ baronul. Ce fac? N-am habar; dar vreau să știu și dumneata vei afla. Dacă izbutești să mă pui pe urmele acestei povești, fiul dumitale va fi notar.

— Domnule baron, nu vă faceți sânge-rău pe degeaba, reluă doamna Olivier. Doamna nu vă iubește decât pe dumneavoastră; camerista ei o știe prea bine și noi spunem că sunteți bărbatul cel mai fericit din lume, căci știți cât de mult valorează doamna... A, e întruchiparea perfecțiunii... se scoală în fiecare zi la ora zece, după care ia micul dejun. Îi mai trebuie o oră ca să-și facă toaleta și așa trec două ore; apoi se duce să se plimbe la Tuileries, în văzul tuturor, de unde se întoarce întotdeauna la ora patru, când veniți dumneavoastră... Este exactă ca un ceasornic. Nu are secrete față de camerista ei, iar Reine nu are secrete față de mine. Și nici n-ar putea să fie altfel, căci Reine îi face ochi dulci lui fiu-meu... Vedeți deci bine că dacă doamna ar avea legături cu domnul Crevel, am ști.

Baronul urcă la doamna Marneffe cu fața strălucind de bucurie și convins că este singurul bărbat iubit de această curtezană groaznică și perfidă, dar, totodată frumoasă și grațioasă ca o sirenă.

Crevel și Marneffe tocmai începeau o a doua partidă de pichet. Crevel pierdea, așa cum pierde toți oamenii care nu sunt cu gândul la joc. Marneffe, care știa care e cauza neatenției primarului, profita de ea fără scrupule: se uita în cărțile pe care urma să le ia și le schimba după cum îi venea bine; apoi, uitându-se la cărțile adversarului, mergea la sigur. Prețul fisei fiind de un franc, în momentul când baronul intră pe ușă, el îi furase deja primarului treizeci de franci.

— Ei, zise consilierul de Stat, mirat că nu mai găsește pe nimeni; văd că sunteți singuri, unde sunt ceilalți?

— Buna dumitale dispoziție i-a pus pe fugă pe toți! îi răspunse Crevel.

— Nu, nu asta, ci sosirea vărului soției mele, replică Marneffe. Toate doamnele și toți domnii s-au gândit că Valérie și Henri au multe să-și spună după o despărțire de trei ani, și s-au retras discret... Dacă aș fi fost aici, i-aș fi oprit să plece; dar poate că n-aș fi făcut bine, căci simțindu-se rău, Lisbeth n-ar fi putut servi ceaiul la ora zece și jumătate cum face de

obicei și s-ar fi încurcat tot programul...

— Lisbeth se simte cu adevărat rău? întrebă Crevel, furios.

— Așa mi s-a spus, replică Marneffe cu imorala nepăsare a bărbaților pentru care femeile nu mai există.

Primarul se uitase la pendulă și, după socotelile lui, baronul părea a fi stat la Lisbeth vreo patruzeci de minute. Aerul vesel al lui Hulot îi incrimina grav pe Hector, pe Valérie și pe Lisbeth.

— Am văzut-o chiar acum și suferă îngrozitor, biata fată, spuse baronul.

— Văd că suferința altora te bucură, dragă prietene, reluă vesel Crevel, căci te-ai întors cu o figură ce strălucește de veselie! Nu cumva Lisbeth e pe moarte? Se spune că fiica ta o moștenește. Nu te mai pot recunoaște, când ai plecat semănai cu maurul din Venetia, iar acum ești ca Saint-Preux!... 99 Tare aș vrea s-o văd la față pe doamna Marneffe!

— Ce vrei să spui cu vorbele astea?... îl întrebă domnul Marneffe pe Crevel, adunându-și cărțile de joc și punându-le în fața lui.

În ochii stinși ai acestui bărbat care, la cei patruzeci și șapte de ani ai lui, era un om terminat, apărură o scânteie de viață, obrații săi buhăiți și reci prinseră puțină culoare; Marneffe își întredeschise gura știrbă și, pe buzele-i negre se ivi un fel de spumă brânzoasă, albă precum creta. Furia acestui om neputincios, a cărui viață atârna de un fir de păr și care, într-un duel, n-ar fi riscat nimic, în timp ce Crevel putea pierde totul, îl sperie pe primar.

— Vreau să spun, răspunse Crevel, că mi-ar plăcea acum să văd fața doamnei Marneffe, cu atât mai mult cu cât, în acest moment, figura dumitale e foarte neplăcută. Pe cuvântul meu, ești groaznic de urât, dragă Marneffe...

— Ți dai seama cât de nepoliticos ești?

— Un om care câștigă de la mine treizeci de franci în patruzeci și cinci de minute de joc nu mi se pare niciodată frumos.

— A, dacă m-ai fi văzut acum șaptesprezece ani..., spuse subșeful.

— Erai frumușel? îl întrebă Crevel.

— Asta m-a pierdut; dacă aș fi fost ca dumneata, aș fi acum pair și primar.

— Da, spuse surâzând Crevel, prea ți-ai făcut de cap și, din cele două metale pe care le poți câștiga când îl cultivi pe zeul comerțului, l-ai luat pe cel rău, adică pe cel care-i un drog!

Și Crevel izbucni în râs. Dacă Marneffe se supăra repede când era vorba de onoarea lui, el suporta însă întotdeauna bine aceste glume vulgare și mârșave, pe care le socotea ca fiind niște picanterii cu care el și primarul

Își aseasonau conversația.

— Eva mă costă mult, e adevărat; dar deviza mea este: viață scurtă și bună.

— Eu o prefer lungă și fericită, replică Crevel.

În acel moment, doamna Marneffe intră în salon, unde nu mai erau decât soțul ei, ce juca o partidă cu Crevel, și baronul; înțelese, doar uitându-se la figura primarului, toate gândurile ce îl frământaseră pe acesta și luă imediat o hotărâre.

— Marneffe, pisoiul meu drag! spuse ea, sprijinindu-se de umărul soțului ei și trecându-și degetele frumoase prin părul lui cenușiu și spălăcit, ce nu-i acoperea capul, deși îl pieptăna aducându-l de pe lături pe creștet; e prea târziu pentru tine, trebuie să te duci la culcare. Știi că mâine trebuie să iei purgativul, așa mi-a spus doctorul, și Reine îți va da să bei fiertura de ierburi la ora șapte... Dacă vrei să trăiești, lasă jocul acesta...

— Vrei să jucăm numai până la cinci puncte? îl întreabă Marneffe pe Crevel.

— Bine... eu am deja două, răspunse Crevel.

— Cam cât timp mai durează asta? întreabă Valérie.

— Zece minute, replică Marneffe.

— S-a făcut deja unsprezece, răspunse Valérie. Domnule Crevel, s-ar zice că vrei să-mi omori soțul. Hai, cel puțin grăbiți-vă!

Aceste vorbe cu două înțeleșuri îi făcură pe Crevel, pe Hulot și chiar pe Marneffe să surâdă. Valérie se duse să vorbească cu Hector.

— Du-te, dragul meu, îi spuse Valérie lui Hector la ureche, plimbă-te pe strada Vanneau și întoarce-te când îl vei vedea pe Crevel plecând.

— Aș prefera să ies din apartament și să intru în camera ta pe ușa cabinetului de toaletă; ai putea să-i spui lui Reine să mi-o deschidă.

— Reine e sus la Lisbeth, ca s-o îngrijească.

— Atunci, ce-ar fi să mă urc la Lisbeth?

Primejdia o pândea de peste tot pe Valérie care, simțind că va avea loc o explicație cu Crevel, nu voia ca Hulot să se găsească în camera ei, de unde putea să audă totul. Iar brazilianul o aștepta la Lisbeth.

— Ah, așa sunteți voi, bărbații, îi spuse Valérie lui Hulot, când vă intră ceva în cap, sunteți în stare să faceți orice numai să vă atingeți țința. Lisbeth este acum într-o stare ce o face să nu te poată primi... Te pomenești că ți-e teamă că o să răcești stând puțin pe stradă!... Hai, du-te, sau bună seara!...

— La revedere, domnilor, spuse Hulot cu voce tare.

Atacat în amorul lui propriu de bătrân, Hulot ținut să arate că putea să o facă pe tinerelul și să aștepte momentul potrivit, stând în stradă, așa că plecă.

Marneffe îi spuse soției sale bună seara și, vrând să-și demonstreze dragostea față de ea, îi luă mâinile. Valérie strânse într-un anumit fel mâna soțului ei, ceea ce voia să spună: „Scapă-mă de Crevel!”

— Noapte bună, Crevel, spuse atunci Marneffe; sper că nu vei mai rămâne mult cu Valérie. Sunt gelos... m-a apucat cam târziu, dar mă ține... așa c-o să vin să văd dacă ai plecat.

— Avem de discutat niște afaceri, dar n-o să stau mult, zise Crevel.

— Vorbește mai încet! — Ce vrei de la mine? spuse Valérie, schimbând tonul și privindu-l pe Crevel cu un aer mândru și disprețuitor.

Când se văzu privit cu atâta dispreț, Crevel, care îi făcea servicii uriașe lui Valérie și care voia să se fâlească cu ele, deveni din nou umil și supus.

— Brazilianul acesta...

Speriat de privirea fixă și disprețuitoare a lui Valérie, se opri.

— Ei, ce-i cu el? spuse ea.

— Vărul ăsta...

— Nu-i vărul meu. E vărul meu numai pentru lume și pentru domnul Marneffe. Chiar de-ar fi amantul meu, n-ai dreptul să spui nimic. Un negustor care cumpără o femeie ca să se răzbune pe un alt bărbat e mai prejos, în ochii mei, decât cel care o cumpără din dragoste. Dumneata nu erai îndrăgostit de mine, ai văzut în mine doar amanta domnului Hulot și m-ai cumpărat așa cum cumperi un pistol, ca să-ți omori adversarul. Îmi era foame și am consimțit!

— Dar n-ai respectat târgul, îi răspunse Crevel, devenind din nou negustor.

— A, vrei ca baronul Hulot să afle că trăiești cu amanta lui, ca să te răzbuni că ți-a luat-o pe Josépha... E cea mai bună dovadă a josniciei

dumitale. Spui că iubești o femeie, o tratezi ca pe o ducesă, și vrei s-o dezonorezi? Da, dragul meu, ai dreptate: femeia asta nu-i ca Josépha. Domnișoara aceea are curajul păcatelor ei, în timp ce eu sunt o ipocrită care ar trebui biciuită în piața publică. Dar, vai, Josépha este protejată de talentul și de averea ei. Pe când singura mea apărare este onestitatea mea; mai sunt încă o burgheză demnă și virtuoasă; dar, dacă începi un scandal, ce se va întâmpla cu mine? Dacă aș fi bogată, ar mai fi cum ar mai fi! Dar am cel mult cincisprezece mii de franci rentă, nu-i așa?

— Mult mai mult, spuse Crevel; de două luni ți-am dublat economiile plasate în acțiuni Orléans¹⁰⁰.

— Dar știi că, la Paris, începi să te bucuri de considerație doar de la un venit de cincizeci de mii de franci în sus și dumneata nu ai bani ca să-mi răscumperi poziția pe care aș pierde-o. Ce voiam? Ca Marneffe să fie numit șef de birou; atunci ar fi primit un salariu de șase mii de franci; are douăzeci și șapte de ani vechime în serviciu și, peste trei ani, dacă moare, aș avea drept la o pensie de o mie cinci sute de franci. Iar dumneata, omul pe care l-am copleșit cu dragălășeniile mele și căruia i-am oferit atâta fericire, nu știi să aștepti! Și asta înseamnă pentru dumneata a iubi! exclamă ea.

— Chiar dacă am început printr-un calcul, zise Crevel, după aceea am devenit *cățelușul* dumitale. Îmi calci inima în picioare, mă zdrobești, mă zăpăcești, iar eu te iubesc cum n-am iubit pe nimeni, niciodată. Valérie, te iubesc așa cum o iubesc pe Célestine! Pentru tine sunt în stare să fac orice... Uite! în loc să vii de două ori pe săptămână în strada Dauphin, vino de trei ori.

— A, doar asta! Întinerești, dragul meu.

— Lasă-mă să-l izgonesc pe Hulot, să-l umilesc, să te scap de el, spuse Crevel fără să răspundă la vorbele ei batjocoritoare; nu-l mai primi pe acest brazilian, fii toată numai a mea, n-o să-ți pară rău. Mai întâi o să pun pe numele dumitale opt mii de franci în rentă viageră; dar nu vei intra în deplina lor stăpânire decât după cinci ani de statornicie.

— Mereu numai tocmeală! Burghezii ăștia nu vor învăța niciodată să ofere ceva! Vrei să ai parte în viață de amor cu inscripții de rente? ... A, negustorașule, vânzătorule de pomezi! Vrei să pui etichete pe toate! Hector mi-a spus că ducele d'Hérouville i-a adus lui Josépha treizeci de mii de livre rentă într-un cornet cu bomboane! Eu valorez de șase ori mai mult decât Josépha! A, ce minunat e să fii iubită, spuse ea, potrivindu-și buclele și ducându-se să se privească în oglindă. Henri mă iubește, te-ar ucide ca pe o muscă la un simplu semn pe care i l-aș face din ochi! Hulot mă iubește, pentru mine își lasă soția să trăiască în sărăcie lucie. Haide, fii un bun tată de familie, dragul meu! Pentru năzbâțiile dumitale dispui de trei sute de mii

de franci, în afară de averea pe care o ai, ești plin de bani și nu te gândești decât cum să-i sporești...

— Pentru tine o fac, Valérie, căci iată, îți ofer jumătate din ei! spuse el, căzând în genunchi.

— Ei, tot aici ești? exclamă hidosul Marneffe, apărând într-un halat de casă. Ce faceți?

— Dragul meu, îmi cere iertare pentru că, puțin mai înainte, mi-a făcut o propunere jignitoare. Văzând că nu poate obține nimic de la mine, domnului i-a trecut prin gând să mă cumpere...

Crevel ar fi vrut să dispară în pivniță printr-o trapă, așa cum se întâmplă în teatru.

— Ridică-te, dragul meu Crevel, spuse surâzând Marneffe, ești ridicol. După cum se poartă Valérie, se vede bine că nu mă aflu în primejdie.

— Du-te și te culcă și dormi liniștit, spuse doamna Marneffe.

— E ageră la minte, gândea Crevel, și fermecătoare! M-a salvat!

După ce Marneffe intră în camera lui, primarul luă mâinile lui Valérie și le sărută, lăsând pe ele urme de lacrimi.

— Pun totul pe numele tău.

— Asta e într-adevăr iubire, îi răspunse ea, șoptindu-i la ureche. Ei bine, la dragoste se răspunde cu dragoste. Hulot este jos, pe stradă. Acest biet bătrân așteaptă, ca să vină aici, să pun o lumânare aprinsă la una dintre ferestrele dormitorului meu; îți dau voie să îi spui că nu te iubesc decât pe tine; n-o să-i vină să creadă, du-l în strada Dauphin, dă-i dovezi, copleșește-l cu dovezi; nu numai că îți îngădui să faci asta, dar îți și poruncesc. Foca asta mă plectisește și mă scoate din sărite. Ține-l în strada Dauphin toată noaptea, chinuiește-l, răzbună-te pentru faptul că ți-a luat-o pe Josépha. Hulot poate că va muri; dar îi vom salva soția și copiii de cea mai neagră sărăcie. Doamna Hulot lucrează ca să aibă din ce trăi!...

— O, biata doamnă! E groaznic! strigă Crevel, în suflul căruia începeau să revină bunele sentimente.

— Célestin, dacă mă iubești, nu-l lăsa să intre, altfel sunt pierdută, spuse ea încet la urechea lui Crevel, pe care o atinse ușor cu buzele. Marneffe are unele bănueli, dar Hector se află în posesia cheii de la porțiță și vrea să se întoarcă!

Crevel o strânse pe doamna Marneffe în brațe, și apoi ieși în culmea fericirii; Valérie îl însoți, drăgăstoasă, până pe palier; apoi, ca atrasă de un magnet, coborî până la primul etaj și, de acolo, până în josul scării.

— Draga mea Valérie, urcă, nu te compromite în fața portarului. Du-te, viața și averea mea sunt ale tale, totul este al tău... Intră în casă,

ducesa mea!

— Doamnă Olivier! strigă încetișor Valérie, după ce ușa se închise în urma lui Crevel.

— Cum, doamnă, sunteți aici? zise doamna Olivier, uimită.

— Pune zăvoarele la ușă și sus și jos, și nu mai deschide la nimeni...

— Bine, doamnă.

După ce trase zăvoarele, doamna Oliver îi relată încercarea de a o corupe pe care și-o permisesse față de ea înaltul funcționar.

— Te-ai purtata ca un adevărat înger, draga mea Olivier, dar vom vorbi despre asta mâine.

Valérie ajunsese până la etajul al treilea cu viteza unei săgeți, bătu de trei ori în ușa lui Lisbeth și se întoarse la ea acasă, unde dădu ordine domnișoarei Reine, căci niciodată o femeie nu ratează ocazia de a se bucura de prezența unui Montès ce vine din Brazilia.

— Ei, fir-ar să fie, numai femeile de lume știu să iubească astfel! își spunea Crevel. Cum mai cobora scara, luminând-o cu privirile ei..., o aduceam după mine! N-o mai vreau pe Josépha! Niciodată!... Josépha nu-i decât o *muierușcă* pe lângă ea! exclamă fostul comis-voiajor. Ce-am zis? o *muierușcă*... Doamne! într-o bună zi aș fi în stare să vorbesc așa și la Tuileries... Nu, dacă Valérie nu-mi face educația, nu va fi nimic de capul meu... Și eu, care țin atât de mult să par un mare senior... Ah, ce femeie! Când se uită la mine cu răceală, mă trec toate nădușelile... Câtă grație! cât spirit! Niciodată Josépha nu m-a făcut să am asemenea emoții. Și câte farmece necunoscute! Dar iată-l pe omul meu.

Crevel zărise, prin întunecimea de pe strada Babylone, silueta înaltă și ușor adusă de spate a lui Hulot, care se strecura de-a lungul gardului de scânduri al unei case în construcție, și se duse drept la el.

— Bună ziua, baroane, căci e trecut de miezul nopții, dragul meu! Ce dracu' faci aici? Te plimbi pe plocica asta mărunță? La vârsta noastră, nu-i bine. Vrei să-ți dau un sfat? Să ne întoarcem amândoi la casele noastre; căci, între noi fie vorba, n-o să vezi nici o lumină la fereastră...

Când auzi această ultimă frază, baronul simți că are șaizeci și trei de ani și că hainele i se udaseră.

— Dar cine ți-a spus ce aștept eu aici? întrebă el.

— Valérie! Zău așa, chiar Valérie a *noastră*, care vrea să fie numai *a mea*. Suntem chit, baroane, ne putem lua iar la întrecere, când dorești. Nu te poți supăra, știi că am hotărât că am dreptul să-mi iau revanșa; ți-au trebuit trei luni de zile ca să mi-o iei pe Josépha, iar eu ți-am lut-o pe Valérie în... Dar să nu mai vorbim despre asta, reluă el. Acum, o vreau

numai pentru mine. Dar asta nu înseamnă că nu vom rămâne buni prieteni.

— Crevel, te rog, nu glumi, răspunse baronul cu o voce înăbușită de furie, e o chestiune de viață și de moarte.

— Ia te uită, de ce o iei așa?... Baroane, nu-ți mai aduci aminte ce mi-ai spus în ziua căsătoriei lui Hortense: Oare doi babalăci care o fac pe tinereii, ca noi, se pot certa pentru o fustă? Așa fac doar băcanii și oamenii mărunți... Noi suntem — asta e sigur — în stilul Regență, Haină Albastră, Pompadour, secolul al optsprezecelea, tot ce poate fi mai mareșalul Richelieu, Rocaille și, îndrăznesc să o spun, *Liaisons dangereuses*!... 101

Crevel și-ar fi putut înșira multă vreme cunoștințele, căci baronul îl asculta așa cum ascultă surzii când încep să surzească. Dar, văzând la lumina felinarului că adversarul lui s-a făcut alb la față, se opri. După declarațiile doamnei Olivier și după ultima privire a lui Valérie, vorbele lui Crevel erau pentru baron ca o lovitură de trăsnet.

— Doamne! Și câte alte femei mai sunt la Paris!... exclamă el, în sfârșit.

— Tot așa am spus și eu când mi-ai luat-o pe Josépha, îi răspunse Crevel.

— Crevel, e cu neputință... Dă-mi dovezi!... Ai, ca mine, o cheie ca să poți intra în casă?

Și baronul, ajuns în fața casei, băgă cheia în broască: dar poarta nu se descuie și în zadar încercă s-o deschidă, zguduind-o.

— Nu face atâta zgomot noaptea, spuse liniștit Crevel. Uite, baroane, eu am chei mult mai bune decât ale dumitale.

— Dovezi! dovezi! repetă baronul, cuprins de o înnebunitoare durere.

— Vino cu mine, o să-ți dau dovezi, îi răspunse Crevel.

Și, urmând instrucțiunile primite de la Valérie, îl conduse pe baron spre chei, prin strada Hillerin-Bertin. Nefericitul consilier de Stat mergea așa cum merg negustorii în ajunul zilei în care trebuie să depună bilanțul; se pierdea în tot felul de raționamente privind motivele depravării ascunse în inima lui Valérie, și se considera victima unei mistificări. Când trecu pe podul Regal, viața îi apăru atât de goală și atât de fără rost, atât de încurcată din pricina afacerilor sale financiare dezastruoase, încât fu pe punctul să cedeze gândului cel rău de a-l arunca pe Crevel în râu și de a se azvârli și el după aceea.

Când ajunse pe strada Dauphin care, pe vremea aceea, nu fusese încă lărgită, Crevel se opri în fața unei porțițe. Această porțiță dădea într-un coridor lung, pavat cu dale albe și negre, ce forma un fel de peristil, la capătul căruia se afla o scară și ghereta portarului, luminate de o mică curte

interioară, cum sunt atâtea la Paris. Curtea, care despărțea casa de proprietatea vecină, avea particularitatea că nu era împărțită egal între cele două proprietăți. Căsuța lui Crevel, căci el era proprietarul, avea o anexă cu acoperișul de sticlă, clădită pe terenul învecinat, cu condiția de a nu se ridica prea mult în înălțime: era complet ascunsă de ghereta portarului și de consola scării.

Localul acesta, ca atâtea altele din Paris, servise multă vreme drept magazie, birou și bucătărie pentru una dintre cele două prăvălii situate pe stradă. Crevel renunțase să închirieze cele trei încăperi de la parter, și Grindot le transformase într-o căsuță fără pretenții. În ea puteai intra în două moduri: fie prin prăvălia unui negustor de mobilă, căruia Crevel i-o închiria, pe sume mici și cu luna, pentru a-l putea pedepsi ușor în caz de indiscreție, fie printr-o ușă din zidul coridorului, destul de bine ascunsă pentru a fi aproape invizibilă. Acest mic apartament, compus dintr-o sufragerie, un salon și un dormitor luminat de sus, aflat jumătate pe terenul vecinului și jumătate pe al lui Crevel, era aproape de negăsit. Cu excepția negustorului de mobile de ocazie, ceilalți locatari habar nu aveau de existența acestui mic paradis. Portăreasa, plătită de Crevel ca să-i fie complice, era o bucătăreasă excelentă. Prin urmare, domnul primar putea să intre și să iasă din căsuța lui la orice oră din noapte, fără să se teamă că-l spionează cineva. În timpul zilei, o femeie îmbrăcată ca toate pariziencele când merg la cumpărături și înarmată cu o cheie, nu risca nimic venind la Crevel; se uita la mărfurile de ocazie, se tânguia, intra în prăvălie și pleca fără să stârnească nici cea mai mică bănuială, dacă ar fi întâlnit-o cineva.

Când Crevel aprinse candelabrele în budoar, baronul rămase uluit de bunul gust al luxului de aici. Fostul negustor de parfumuri îi dăduse mână liberă lui Grindot și bătrânul arhitect realizase un ansamblu în stil Pompadour care, de altfel, costase șaiszeci de mii de franci. — Vreau ca o ducesă, intrând aici, să fie surprinsă... îi spuse Crevel lui Grindot. Voise să aibă cel mai frumos Eden parizian unde să facă dragoste cu a sa Evă, cu femeia sa de lume, cu a sa Valérie, cu ducesa sa.

— Am două paturi, îi spuse Crevel lui Hulot, arătându-i un divan din care se putea trage un pat așa cum tragi un sertar dintr-o comodă. Acesta e unul, celălalt e în dormitor. Așa că putem petrece aici noaptea amândoi.

— Dovezile! spuse baronul.

Crevel luă un sfeșnic și îl duse pe prietenul său în dormitor, unde, pe o canapea, Hulot văzu o minunată rochie de casă a lui Valérie, pe care aceasta o purtase și în casa de pe strada Vanneau, pentru a se mândri cu ea înainte de a o îmbrăca în locuința lui Crevel. Primarul deschise încuietorea

secretă a unui scrin micuț și frumos lucrat în marchetărie, numit *fericirea zilei*, scotoci în el, luă o scrisoare și i-o întinse baronului.

— Uite, citește-o.

Consilierul de Stat citi acest bilet scris cu creionul:

Te-am așteptat în zadar, șobolan bătrân ce ești! O femeie ca mine nu așteaptă niciodată un fost negustor de parfumuri. Nu era pregătită nici masa și n-am găsit nici țigările. O să mi-o plătești.

— Ei, nu-i scrisul ei?

— Doamne! zise Hulot, prăbușindu-se pe un scaun. Recunosc toate lucrurile ei, boneta și papucii. Ah! Și de când!...

Crevel făcu semn că înțelesese ce voia să-l întrebe și scoase din micul scrin un teanc de hârtii.

— Uite, bătrâne! I-am plătit pe antreprenori în decembrie 1838. Căsuța asta minunată a fost inaugurată în octombrie, adică cu două luni înainte. Consilierul de Stat lăasă capul în jos.

— Cum dracu faceți? Căci îi cunosc programul, oră cu oră.

— Și plimbarea la Tuileries..., spuse Crevel, frecându-și mâinile, satisfăcut.

— Ei, și ce-i cu asta?... reluă Hulot, năucit.

— Așa-zisa ta amantă se duce la Tuileries, și spune că se plimbă de la unu la patru; dar, hop! în doi timpi și trei mișcări e aici. Cunoști piesele lui Molière. Ei bine, baroane, nu-i nimic fictiv în personajul al cărui rol îl joci.

Hulot, nemaîndoindu-se de nimic, se cufundă într-o tăcere sinistă. Catastrofele îi împing pe toți oamenii puternici și inteligenți spre filosofie. Din punct de vedere moral, baronul era ca un om care își caută drumul, noaptea, într-o pădure. Tăcerea asta întunecată și schimbarea care se produsese pe chipul lui prăbușit de supărare, îl neliniștiră pe Crevel, care nu dorea moartea colaboratorului său.

— După cum îți spuneam, bătrâne, acum suntem în aceeași situație; hai s-o luăm de la capăt... Vrei?

— De ce oare, își zise Hulot, vorbind cu el însuși, din zece femei frumoase, cel puțin șapte sunt perverse?

Baronul era prea tulburat ca să găsească soluția acestei probleme. Frumusețea este cea mai mare putere omenească. Orice putere autocrată, adică orice putere căreia nu i se opune nici o stavilă și care nu e frânată de nimic, duce la abuz și la nebulie. Arbitrarul este demența puterii. La femeie, arbitrarul este fantezia.

— Dragă confrate, nu te poți plânge, căci ai cea mai frumoasă femeie, și ea e virtuoasă.

— Îmi merit soarta, își zise Hulot, mi-am subestimat soția, o fac să suferă, și ea e ca un înger! O, biata mea Adeline, ești răzbunată din plin! Ea suferă, singură, în tăcere, e demnă de adorație, merită toată dragostea mea, ar trebui... căci și acum e minunată, pură ca o fată tânără. Dar a existat vreodată o femeie mai mizerabilă, mai ticăloasă, mai nemernică decât această Valérie?

— E o nemernică, spuse Crevel, o ticăloasă care merită să fie biciuită în piața Châtelet; dar, dragul meu Canillac¹⁰², dacă noi suntem niște indivizi în stilul lui Haină Albastră, al mareșalului de Richelieu, al lui Trumeau, Pompadour, Du Barry¹⁰³, niște stricați, care trăim în spiritul celui mai excesiv secol al XVIII-lea, în schimb ne lipsește o poliție de moravuri.

— Cum să faci să fii iubit? se întrebă Hulot fără să-l asculte pe Crevel.

— Este o prostie ca noi să fim iubiți, dragul meu, spuse Crevel, noi nu putem fi decât suportați, căci doamna Marneffe e de o sută de ori mai stricată decât Josépha...

— Și peste măsură de lacomă! Mă costă o sută nouăzeci și două de mii de franci!... strigă Hulot.

— Și câte centime? întrebă Crevel, cu insolența omului cu bani, ce consideră că suma e foarte mică.

— Se vede bine că n-o iubești, spuse baronul cu melancolie.

— M-am săturat, replică Crevel, căci i-am dat mai mult de trei sute de mii de franci!...

— Dar ce o fi făcând cu ei? Unde sunt toți banii ăștia? zise baronul ducându-și mâinile la cap.

— Dacă ne-am fi înțeles între noi, așa cum fac puștii care pun banii laolaltă ca să întrețină o târfă ieftină, ne-ar fi costat mai puțin.

— E o idee! reluă baronul, dar ea tot ne-ar înșela, căci, prietene, ce crezi despre acest brazilian?...

— Ai dreptate, vulpoiule, suntem trași pe sfoară ca niște... fraieri!... spuse Crevel. Toate femeile astea sunt niște întreținute!

— Prin urmare, spuse baronul, ți-a vorbit despre lumina de la fereastră?...

— Dragul meu, reluă Crevel, luând poziția militărească, suntem *escrocați*! Valérie este o... Mi-a spus să te țin aici... Acum văd bine cum stau lucrurile... Brazilianul e iubitul ei... Renunț la ea, căci, chiar dacă ai ține-o de mâini, ar găsi ea o metodă de a te înșela cu picioarele! E o mizerabilă, o stricată!

— E mai vrednică de dispreț decât o prostituată, spuse baronul.

Josépha, Jenny Cadine aveau dreptul să ne înșele, căci ele fac din folosirea farmecelor lor o meserie!

— Dar ea, care o face pe sfânta și pe mironosița! spuse Crevel. Hulot, întoarce-te mai bine la soția ta, căci afacerile tale nu merg grozav; lumea vorbește despre niște polițe pe care i le-ai fi dat unui oarecare Vauvinet, un cămătar cam dubios, a cărui specialitate constă în a împrumuta bani cocotelor. În ceea ce mă privește, m-am vindecat de femeile onorabile. De altfel, la vârsta noastră, ce nevoie mai avem de aceste muieruști care, să o spunem pe șleau, nu pot să nu ne înșele? Baroane, dumneata ai părul alb și dinții falși. Eu semăn cu Silen¹⁰⁴. O să mă pun pe strâns bani. Banii nu te înșală niciodată. Chiar dacă Visteria se deschide doar din șase în șase luni, cel puțin ea îți aduce un câștig, niște dobânzi, pe când cu femeia asta se cheltuiesc bani... Cu dumneata, dragul meu confrate, Gubetta, bătrânul meu complice, aș putea să accept o situație mai *specială*... nu, mai sofisticată; dar cu un brazilian, care poate că aduce din țara lui niște apucături suspecte...

— Femeia, spuse Hulot, este o ființă inexplicabilă.

— Eu am explicația: noi suntem bătrâni, iar brazilianul este tânăr și frumos...

— Da, e adevărat, spuse Hulot, recunosc, îmbătrânim. Dar, prietene, cum să renunți și să nu le mai vezi pe aceste frumoase creaturi dezbrăcându-se, aranjându-și buclele, privindu-ne cu un surâs fin printre degete, când își pun părul pe moațe, făcând tot felul de mutrișoare, debitându-și minciunile și spunându-ne că nu le iubim destul, deși văd că suntem hărțuiți de treburi și, în ciuda tuturor neajunsurilor, amuzându-ne?

— Da, ai dreptate! Este singurul lucru plăcut din viață... exclamă Crevel. Ah, când o mutrișoară de față tânără îți surâde și îți spune: „Dragul meu, de-ai ști cât de mult îmi plăci! Eu nu-s ca alte femei care mor după tinerei cu barbișon, după caraghioșii ăia care trag toată ziua din țigară și sunt grosolani ca niște slugi, căci tinerețea îi face să fie obraznici!... Vin, îți spun bună ziua și pleacă... Deși mă bănuiești de superficialitate, eu prefer bărbații de cincizeci de ani, cu care o relație poate să dureze; sunt devotați, știu că o femeie e greu de cucerit și ne apreciază... Iată de ce te iubesc, nemernicule!... ” Și își însoțesc aceste destăinuiri cu tot felul de drăgălășenii, de sclifoseli, de... Ah! totul e fals, întocmai ca programele de la primărie...

— Adeseori minciuna valorează mai mult decât adevărul, spuse Hulot, amintindu-și de unele scene fermecătoare evocate de pantomima lui Crevel când o imita pe Valérie. Minciuna trebuie lucrată, pe hainele ei de teatru trebuie cusute paiete...

— Și apoi, ce mai calea-valea, cu mincinoasele astea ne culcăm! zise Crevel cu brutalitate.

— Valérie este o zână, strigă baronul, ea te preface dintr-un bătrân într-un om tânăr...

— A, da, reluă Crevel, este ca un șarpe care îți alunecă printre degete; dar cât e de frumoasă... albă și dulce ca zahărul!... Nostimă ca Arnal¹⁰⁵, și cât de inventivă!

— Da, e foarte inteligentă! exclamă baronul, care nu se mai gândea la nevastă-sa.

Când se culcară, cei doi confrăți erau cei mai buni prieteni din lume, evocând toate farmecele lui Valérie, intonațiile vocii, alintările, gesturile, poznele, cuvintele ei de duh și pe cele drăgăstoase, căci era mare artistă între-ale amorului și avea, din când în când, minunate momente de elan, întocmai ca tenorii care cântă o arie mai bine într-o zi decât în alta. Și amândoi adormiră, legănați de aceste amintiri ademenitoare și drăcești, luminate de flăcările iadului.

A doua zi, la ora nouă, Hulot spuse că se duce la minister, iar Crevel că are niște treburi la țară. Ieșiră împreună, și Crevel îi întinse mâna baronului, spunându-i.

— Fără ranchiună, nu-i așa? Căci nici unul și nici celălalt nu ne mai gândim la doamna Marneffe.

— O, da, s-a sfârșit! îi răspunse Hulot, exprimându-și oroarea față de Valérie.

La ora zece și jumătate, Crevel urca în mare viteză scările ce duceau la doamna Marneffe. O găsi pe această ființă infamă și adorabilă vrăjitoare în cel mai cochet halat de casă, savurând bunătățile de la micul dejun în compania baronului Henri Montès de Montéjanos și a lui Lisbeth. Deși simți ca o lovitură la vederea brazilianului, Crevel o rugă pe doamna Marneffe să-i acorde două minute, în care să stea amândoi de vorbă. Valérie trecu în salon, însoțită de Crevel.

— Valérie, îngerașul meu, îi spuse îndrăgostitul Crevel, domnul Marneffe nu mai are mult de trăit; dacă vrei să-mi fii credincioasă, după moartea lui ne vom căsători. Gândește-te! Te-am scăpat de Hulot... Chibzuiește și vezi dacă acest brazilian poate să valoreze cât un primar al Parisului, cât un om care, pentru tine, se va strădui să ajungă la cele mai mari demnități, și care are de pe acum o rentă de mai bine de optzeci de mii de livre.

— O să mă gândesc, spuse ea. Măine la ora două voi fi în strada Dauphin, și vom vorbi despre asta; dar fii cuminte și nu uita de transferul pe care mi l-ai promis ieri.

Apoi se întoarse în sufragerie, urmată de Crevel, care se bucura la gândul că a găsit metoda de a o face pe Valérie să fie numai a lui; dar îl zări pe baronul Hulot care, în timp ce el stătuse de vorbă cu Valérie, venise cu aceleași planuri. Consilierul de Stat ceru, ca și Crevel, o scurtă audiență. Doamna Marneffe se ridică de pe scaun ca să se întoarcă în salon, surâzându-i brazilianului, ca și cum ar fi vrut să-i spună: „Ăștia-s nebuni! Nu văd că ești aici?”

— Valérie, copila mea, spuse consilierul de Stat, vărul acesta e un văr născocit...

— O, ajunge! strigă ea, întrerupându-l pe baron. Marneffe n-a fost niciodată, nu va mai fi și nu mai poate fi soțul meu. Primul și singurul bărbat pe care l-am iubit s-a întors pe neașteptate... Nu-i vina mea! Dar uită-te bine la Henri și uită-te la tine. Apoi întreabă-te dacă o femeie, mai ales când iubește, poate să mai stea pe gânduri. Dragul meu, eu nu sunt o femeie întreținută. Începând de astăzi, nu vreau să mai fiu Suzana între cei doi bătrâni¹⁰⁶. Dacă ții-neți la mine, dumneata și Crevel, veți fi prietenii noștri; dar orice altceva s-a sfârșit, căci am douăzeci și șase de ani și, în viitor, vreau să fiu o sfântă, o minunată și demnă soție... așa cum e a dumitale.

— Deci așa stau lucrurile? spuse Hulot. A, uite cum mă primești, tocmai acum când veneam, precum un papă, cu mâinile pline de indulgențe!... Ei, află că soțul tău n-o să fie niciodată șef de birou și nici ofițer al Legiunii de Onoare...

— O să vedem! spuse doamna Marneffe, uitându-se la Hulot într-un anumit fel.

— Să nu ne certăm, reluă Hulot, disperat; voi veni diseară și o să ne înțelegem.

— Da, la Lisbeth!...

Hulot și Crevel coborâră împreună scările, fără să schimbe între ei nici un cuvânt, până când ajunseră în stradă; dar, pe trotuar, se uitară unul la altul și începură să râdă cu tristețe.

— Suntem doi bătrâni nebuni!... murmură Crevel.

— I-am expediat, îi spuse doamna Marneffe lui Lisbeth, așezându-se din nou la masă. N-am iubit, nu iubesc și n-o să iubesc niciodată pe nimeni altcineva decât pe jaguarul meu, adăugă ea, surâzându-i lui Henri Montès. Lisbeth, draga mea... Henri m-a iertat pentru infamiile la care m-a mânat sărăcia.

— E vina mea, zise brazilianul, ar fi trebuit să-ți trimit o sută de mii de franci.

— Bietul copil! exclamă Valérie; ar fi trebuit să muncesc ca să am

din ce trăi, dar n-am degetele făcute pentru asta... întreab-o pe Lisbeth.

Brazilianul plecă, fericit cum nu mai era altul în tot Parisul.

Pe la prânz, Valérie și Lisbeth stăteau de vorbă în elegantul dormitor în care această primejdioasă pariziancă își punea la punct ultimele detalii ale toaletei sale, lucru pe care o femeie ține întotdeauna să-l facă ea însăși. Cu ușile zăvorâte și cu toate draperiile trase, Valérie îi relatează lui Lisbeth, în cele mai mici amănunte, toate evenimentele petrecute în timpul serii, al nopții și al dimineții.

— Ești mulțumită, scumpetea mea? o întreabă ea pe Lisbeth, când termină de povestit. Ce trebuie să aleg când va veni vremea, să fiu doamna Crevel sau doamna Montès? Care e părerea ta?

— Desfrânat cum e, Crevel nu mai are de trăit mai mult de zece ani, răspunse Lisbeth, în timp ce Montès e tânăr. Crevel îți va lăsa o rentă cam de treizeci de mii de franci. Montès poate să mai aștepte, va fi destul de fericit rămânând pe postul de copil preferat. Așa că, draga mea, pe la treizeci și patru de ani, rămânând tot frumoasă, poți să te căsătorești cu brazilianul tău, și, cu o rentă de șaiszeci de mii de franci, să fii cineva în societate, mai ales dacă vei beneficia și de *protecția* unei doamne mareșal...

— Da, dar Montès este brazilian, și nu va izbuti să ajungă nimic aici, în Franța.

— Trăim, spuse Lisbeth, în vremea căilor ferate, când străinii pot să ocupe în Franța locuri importante.

— Vom vedea, reluă Valérie, după ce va muri Marneffe, și asta se va întâmpla curând, căci simt că suferința lui se apropie de sfârșit.

— Această boală a lui, care revine mereu, spuse Lisbeth, e ca o remușcare a trupului. Hai, mă duc la Hortense.

— Bine, du-te, îngerașule, îi răspunse Valérie, și adu-mi-l pe artistul meu! Au trecut trei ani de zile și n-am cucerit nici măcar un centimetru de teren! Ar trebui să ne fie rușine amândurora! Wenceslas și Henri sunt singurele mele pasiuni. Unul e dragostea, celălalt e fantezia.

— Cât de frumoasă ești în dimineața asta! spuse Lisbeth, luând-o pe Valérie de după talie și sărutând-o pe frunte. Mă bucur de toate plăcerile tale, de averea ta, de toaletele tale... N-am trăit cu adevărat decât din ziua în care ne-am jurat să fim ca două surori.

— Stai! tigresa mea, spuse râzând Valérie, ți-ai pus prost șalul... Nu știi încă să porți un șal, nici după trei ani, cu toate că ți-am dat atâtea lecții, și vrei să fii doamna mareșal Hulot...

Purtând ghețe fine, ciorapi gri de mătase, o rochie dintr-o superbă levantină, și având părul pieptănat cu cărare la mijloc, și strâns sub o frumoasă pălărie din catifea neagră căptușită cu mătase galbenă, Lisbeth

plecă spre strada Saint-Dominique, luând-o pe Boulevard des Invalides și întrebându-se dacă nu cumva descurajarea o va face pe Hortense să-i spună ce are pe suflet și dacă nestatornicia sarmată, în momentul când oamenii cu o asemenea fire sunt în stare de orice, nu va slăbi dragostea lui Wenceslas.

Hortense și Wenceslas ocupau tot parterul unei case situate în locul în care strada Saint-Dominique dă în Esplanade des Invalides. Apartamentul, care altădată se armonizase bine cu luna lor de miere, arăta acum pe jumătate proaspăt și pe jumătate ofilit, ceea ce te poate duce cu gândul la o toamnă a mobilierului. Tinerii căsătoriți sunt neglijenți și irosec, fără să știe și fără să vrea, lucrurile din jurul lor, așa cum își irosec și dragostea. Foarte încrezători în ei înșiși, nu se îngrijesc de viitor, lucru care, mai târziu, le preocupă mult pe toate mamele de familie.

Lisbeth o găsi pe verișoara ei Hortense tocmai după ce îl îmbrăcase pe micul Wenceslas, pe care îl trimisese în grădină.

— Bună ziua, Bette, spuse Hortense, care veni să-i deschidă ușa verișoarei ei.

Bucătăreasa era plecată la piață, iar camerista, care era și bonă la copil, spăla rufe.

— Bună ziua, copilă dragă, răspunse Lisbeth, îmbrățișând-o pe Hortense. Dar unde-i Wenceslas, o întrebă ea la ureche, s-a dus la atelier?

— Nu, stă de vorbă cu Stidmann și cu Chanor, în salon.

— Am putea rămâne puțin singure? întrebă Lisbeth.

— Vino în camera mea.

Această cameră era tapisată cu o pânză imprimată cu flori roz și frunze verzi pe fond alb, care, ca și covorul, fiind expuse fără încetare razelor soarelui, se decoloraseră. Perdelele nu fuseseră spălate de multă vreme. În încăpere se simțea mirosul de fum de țigară, căci Wenceslas, devenit mare senior al artei și născut gentilom, lăsa să-i cadă scrumul pe brațele fotoliilor și pe cele mai frumoase obiecte, ca un bărbat ce știe că e iubit și că i se iartă totul și ca un bogătaș care nu-și bate capul cu meschine griji burgheze.

— Hai să vorbim despre necazurile tale, îi spuse Lisbeth, văzând-o pe frumoasa ei verișoară stând mută pe fotoliul în care se scufundase. Dar ce-i cu tine? Ești cam palidă, draga mea.

— Au apărut în ziare două articole noi, în care bietul meu Wenceslas e făcut praf; le-am citit, dar lui i le ascund, căci asta l-ar descuraja cu totul. Statuia mareșalului Montcornet e considerată o nereușită. Basoreliefurile sunt cruțate de critici, tocmai ca să poată lăuda, cu o groaznică perfidie, talentul lui de specialist în ornament și pentru a da tot mai multă greutate opiniei că nu are acces la *arta* cea mare! Stidmann, pe

care l-am rugat să-mi spună adevărul, m-a descurajat cu totul, mărturisindu-mi că și el împărtășește această părere, ce este susținută de altfel de toți artiștii, de critici și de public.

— Dacă Wenceslas, mi-a spus el aici, în grădină, înainte de masă, nu expune, anul viitor, o capodoperă, trebuie să renunțe la marea sculptură și să se ocupe de lucruri mai mici, ca grupurile idilice, figurinele, bijuteriile și argintăria artistică! Părerea asta m-a întristat peste măsură, pentru că Wenceslas nu va fi niciodată de acord cu ea; el se simte puternic și are atâtea proiecte frumoase...

— Nu cu proiecte îți plătește furnizorii, spuse Lisbeth, m-am săturat tot repetându-i asta... Ci cu bani. Bani nu se obțin decât vânzând obiecte care să placă destul de mult burghezilor ca să le cumpere. Când e vorba de a câștiga banii necesari traiului de zi de zi e mai bine ca sculptorul să aibă pe *masa lui de lucru* modelul unui sfeșnic, al ornamentației unui șemineu, al unei mese, decât un grup statuar sau o statuie, căci toată lumea are nevoie de lucrările astea, pe când amatorii de grupuri statuare și banii lor se lasă așteptați luni de zile...

— Ai dreptate, buna mea Lisbeth! Spune-i și lui toate astea; eu nu am curajul s-o fac... De altfel, așa cum îi spunea lui Stidmann, dacă se consacră ornamentului și micii sculpturi, va trebui să renunțe la Institut, la marile creații ale artei, și n-o să mai primim cei trei sute de mii de franci pentru lucrările pe care orașul Versailles, municipalitatea Parisului și Ministerul le țineau pentru noi. Iată cât de mult pierdem din pricina acestor articole groaznice dictate de concurenții care vor să ne moștenească comenzile.

— Și nu la asta visai tu, biata mea pisicuță! spuse Bette, sărutând-o pe Hortense pe frunte; credeai că vei avea lângă tine un om care va domina în artă, care se va afla în fruntea sculptorilor... Dar asta, vezi tu, e poezie... Un asemenea vis cere să ai o rentă de cincizeci de mii de franci, iar voi nu aveți decât un venit de două mii patru sute, cât voi trăi eu, și de trei mii după moartea mea.

În ochii lui Hortense apărură câteva lacrimi, pe care Bette le sorbi cu privirea, întocmai ca o pisică ce bea lapte.

Iată povestea succintă a acestei luni de miere; poate că ea va fi de vreun folos artiștilor.

Munca spirituală, căutarea în zonele înalte ale inteligenței, reprezintă unul dintre cele mai mari eforturi ale omului. Ceea ce duce la glorie în Artă, căci trebuie să înțelegem prin acest cuvânt toate creațiile Gândirii, e mai ales curajul, un curaj de care omul obișnuit nu are habar, și pe care poate că îl explicăm pentru prima oară acum. Împins de groaznica

apăsare a sărăciei, ținut de Bette în situația cailor cărora le pui la căpăstru apărătoare de ochi ca să-i împiedici să vadă la dreapta și la stânga drumului, biciuit de fata asta severă, întruchipare a Necesității, ca un fel de Destin subaltern, Wenceslas, poet și visător din naștere, trecuse de la Concepție la Execuție, sărind, fără să le măsoare adâncimea, peste abisurile ce despart aceste două emisfere al Artei. Să gândești, să visezi, să concepi opere frumoase este o ocupație minunată. E ca și cum ai fuma niște țigări vrăjite, sau ai duce o viață de curtezană preocupată de fanteziile ei. Opera ne apare atunci în minte cu grația copilăriei, cu bucuria nebună a nașterii în culorile parfumate ale florii și cu sucurile fructului gustat înainte de a se coace. Aceasta e Concepția cu plăcerile ei. Cel care poate să-și schițeze planul în cuvinte trece drept un om neobișnuit. Această facultate o au toți artiștii și scriitorii. Dar Execuția, adică realizarea completă a operei, cu caznele ei, înseamnă să-ți faci, să-ți naști opera, să-ți crești, muncind din greu, copilul, să-l culci în fiecare seară după ce i-ai dat să bea lapte, să-l săruți în fiecare dimineață cu inima neobosită a mamei, să-l speli, să-l îmbraci în cele mai frumoase hăinuțe, pe care el le rupe întruna, să nu dai înapoi în fața frământărilor acestei vieți năvalnice și să faci din ea, care-i copilul tău, capodopera însuflețită ce vorbește tuturor privirilor în sculptură, tuturor inteligențelor în literatură, tuturor amintirilor în pictură, tuturor inimilor în muzică. Este Execuția, și muncile ei. Mâna trebuie să înainteze în fiecare clipă, gata în orice moment să asculte de creier. Or, creierul nu se află într-o dispoziție creatoare la comandă, după cum nici iubirea nu e continuă.

Această deprindere a Creației, această dragoste neobosită a Maternității, caracteristică mamei (capodoperă a naturii, atât de bine înțeleasă de Rafael), această maternitate cerebrală, atât de greu de dobândit, se pierde cu o ușurință uluitoare. Inspirația este Ocazia Geniului. Ea nu aleargă pe o muchie de cuțit, ci plutește în aer și își ia zborul cu nesiguranța corbilor; nu are nici un vâl de care să o poată prinde poetul, coama ei este flacăra, și se pierde în zare întocmai ca frumoasele stoluri de flamingi, albi și roz, ce dispar repede la orizont, spre disperarea vânătorilor. De aceea, munca aceasta este o luptă istovitoare de care se tem și pe care o îndrăgesc doar firile alese și puternice, care adesea sunt zdrobite de ea. Un mare poet al timpului nostru spunea, vorbind despre această muncă înfricoșătoare: „Mă așez la lucru cu disperare și îl părăsesc cu tristețe”. Cine nu știe asta s-o afle! Dacă artistul nu se avântă în opera sa, precum Curtius¹⁰⁷ în prăpastie, sau ca soldatul în luptă pentru cucerirea redutei, adică fără să stea prea mult pe gânduri; și dacă, în acest crater, nu muncește ca un miner ce stă îngropat în pământ; dacă stă să contemple greutățile în loc să le învingă una câte una, urmând exemplul îndrăgostiților din povești, care, ca să-și

cucerească prințesele, se luptau cu piedicile vrăjitoarești ce li se puneau mereu în cale, opera rămâne mereu neterminată, piere uitată în adâncul atelierului, moment în care producerea ei devine imposibilă, și artistul asistă la sinuciderea talentului său. Rossini¹⁰⁸, acest geniu frate cu Rafael, exemplifică foarte bine cele spuse mai sus, când își compară tinerețea săracă cu bogata-i maturitate. Asta explică de ce atât marii poeți, cât și marii generali se bucurau de aceeași răsplată și de aceeași glorie.

Wenceslas, un bărbat cu o fire visătoare, consumase atât de multă energie producând, instruindu-se și muncind sub îndrumarea despotică a lui Lisbeth, încât dragostea și fericirea îl făcuseră să reacționeze. Adevăratul lui caracter ieși din nou la iveală. Lenea și nepăsarea, moliciunea sarmatului¹⁰⁹ se întoarseră în sufletul lui la locurile plăcute de unde le alungase nuiuaa învățătorului. În primele luni, artistul fu prins de dragostea față de soția lui. Hortense și Wenceslas se lăsă duși de minunatele jocuri ale pasiunilor legitime, fericite, nebunești. Hortense fu prima care îl scuti pe Wenceslas de orice muncă, mândră că și-a învins astfel rivala: Sculptura. De altfel, mângâierile unei femei fac ca Muza să dispară și slăbesc hotărârea feroce și brutală a celui ce muncește. Așa trecură șase, șapte luni, și degetele sculptorului se dezvățară să mânuiască dalta. Când se făcu simțită nevoia de a lucra și când prințul de Wisembourg, președintele comitetului de subscripție, vru să vadă statuia, Wenceslas rosti veșnicele cuvinte pe care le găsești pe buzele fiecărui nesperos: „De mâine, mă apuc de lucru! ” Și o amăgi pe draga lui Hortense cu vorbe înșelătoare și cu minunatele lui planuri de artist care visează. Iubirea lui Hortense față de poetul ei crescă și mai mult, și biata fată vedea în mintea-i o sublimă statuie a mareșalului Montcornet. Montcornet trebuia să întruchipeze vitejia, tipul cavalerului și un curaj precum cel al lui Murat. Privind această statuie, oamenii trebuiau să înțeleagă cum au fost posibile toate victoriile Împăratului! Și ce execuție! Creionul era foarte binevoitor și urma întru totul cuvântul.

Dar în loc de statuie, apără un mic și fermecător Wenceslas.

De îndată ce trebuia să meargă la atelierul din Gros-Caillou, să modeleze lutul și să realizeze macheta, apărea o piedică: ba pendula prințului reclama prezența artistului în atelierul lui Florent și Chanor, unde se cizelau figurile, ba timpul era cenușiu și întunecat; într-o zi trebuia să rezolve niște treburi mărunte în oraș, în alta să se ducă la o masă de familie, ca să nu mai punem la socoteală indispozițiile talentului și pe cele ale trupului, și zilele în care se hârjonea cu soția lui adorată. Ca să obțină modelul, mareșalul prinț de Wisembourg fu obligat să se supere pe el, și să-i spună că va reveni asupra deciziei sale și-i va lua comanda. Comitetul

de subscripție reuși să vadă ghipsul doar după ce îi făcu sculptorului nenumărate reproșuri foarte aspre. După fiecare zi de lucru, Steinbock se întorcea acasă foarte obosit, plângându-se de munca asta de zidar și de slăbiciunea lui fizică. În acest prim an, familia se bucură de o viață îndestulată. Contesa Steinbock, îndrăgostită nebunește de soțul ei și însuflețită de bucuriile iubirii satisfăcute, îl blestema pe ministrul de Război; ea se duse să-l vadă și îi spuse că marile opere nu se fabrică precum tunurile, și că Statul ar trebui să se poarte ca Ludovic al XIV-lea, Francisc I și Leon al X-lea¹¹⁰, adică ar trebui să fie la ordinele ge-niului. Biata Hortense, crezând că ține în brațe un Fidias¹¹¹, avea față de Wenceslas al ei slăbiciunea maternă a unei femei care împinge iubirea până la idolatrie. — Nu te grăbi, îi spuse ea lui Wenceslas, tot viitorul nostru depinde de statuia asta, lucreaz-o pe îndelete, fă o capodoperă. Hortense venea la atelier. Steinbock, îndrăgostit de ea, își pierdea cinci ore din șapte descriindu-i statuia, în loc să o facă. Astfel că, pentru a termina această lucrare, ce era, pentru el, capitală, avu nevoie de optsprezece luni.

După ce turnă ghipsul și modelul fu gata, biata Hortense, care văzuse uriașele eforturi făcute de soțul ei, a cărui sănătate avu de suferit din pricina acestor munci obositoare care distrug trupul, brațele și mâna sculptorilor, găsi că opera e admirabilă. Tatăl ei, nepriceput în sculptură, și baroana, care nu era nici ea mai pricepută, declarară că-i o capodoperă; adus să o vadă, și ministrul de Război, influențat de ei, fu mulțumit de model, care era așezat într-o lumină favorabilă și bine prezentat pe un fundal din pânză verde. Dar, vai! La expoziția din 1841, dezaprobarea unanimă degeneră, în gura celor enervați de acest idol ridicat prea repede pe un pedestal, în huiduieli și în cuvinte de batjocură. Stidmann voi să-i dea explicații prietenului său Wenceslas, dar fu acuzat de gelozie. Articolele din ziare fură pentru Hortense niște strigăte de Invidie. Stidmann, băiat bun, făcu în așa fel încât să apară și articole în care criticile erau combătute și în care se spunea că sculptorii își modifică foarte mult lucrările din ghips înainte de a le trece în marmură și că la expoziție fusese prezentată doar macheta din ghips. „Între proiectul din ghips și statuia executată în marmură, spunea Claude Vignon, o capodoperă poate să fie desfigurată, iar o lucrare proastă poate să devină o operă de valoare. Ghipsul e manuscrisul, marmura e cartea.”

În doi ani și jumătate, Steinbock realizează o statuie și un copil. Copilul era minunat de frumos, iar statuia, detestabilă.

Cu bani luați pe pendula prințului și pe statuie, tinerii însurăței își plătiră datoriile. Steinbock luase obiceiul să iasă în lume, la spectacole, la Opera italiană; știa să vorbească minunat despre artă și prin discuțiile și

comentariile sale critice, își păstra reputația de mare artist. Există la Paris oameni de geniu care își petrec toată viața *discutând* și care se mulțumesc cu un fel de glorie de salon. Steinbock, imitându-i pe acești fermecători eunuci, căpăta, pe zi ce trece, o tot mai mare aversiune față de muncă. De îndată ce voia să-și înceapă lucrarea, îi apăreau în minte toate greutățile pe care urma să le întâmpine și descurajarea care urma îi slăbea voința. Inspirația, această nebunie a creației intelectuale, își lua zborul, îndepărtându-se de amantul ei bolnav.

Sculptura este, ca și arta dramatică, cea mai grea și totodată cea mai ușoară dintre toate artele. Copiezi un model și opera e gata; dar ca să-i dai suflet, să creezi un tip, când reprezinți un bărbat sau o femeie, trebuie să înduri chinurile lui Prometeu. În analele sculpturii, artiștii care au izbutit să facă asemenea opere pot fi numărați pe degete întocmai ca și poeții. Michelangelo, Michel Columb, Jean Goujon¹¹², Fidias, Praxitele, Policlet, Puget, Canova, Albrecht Dürer sunt frați buni ai lui Milton, Vergiliu, Dante, Shakespeare, Tasso, Homer și Molière. Înfăptuirea asta e atât de măreață, încât o statuie e de ajuns ca să-l facă pe artist nemuritor, așa cum Figaro, Lovelace, Manon Lescaut sunt de ajuns ca să-i facă nemuritori pe Beaumarchais, pe Richardson și pe Abatele Prévost¹¹³. Oamenii superficiali (și printre artiști găsim mult prea mulți dintre aceștia) au declarat că sculptura există numai prin nud și că ea a murit odată cu Grecia antică, pentru că îmbrăcămintea modernă o face cu neputință. Dar anticii au făcut statui minunate ce întruchipau personaje cu trupurile complet acoperite, ca Polymnia, Iulia etc., și n-am găsit nici măcar a zecea parte din ele. Adevărații iubitori de artă să se ducă să vadă, la Florența, *Gânditorul* lui Michelangelo și, în catedrala din Mainz, *Fecioara* lui Albrecht Dürer, care a făcut, din abanos, o femeie vie, acoperită cu trei rânduri de rochii și cu părul cel mai unduitor și mai suplu pe care l-a pieptănat vreodată o cameristă; cei ce nu știu asta, să alerge să le vadă, și vor recunoaște cu toții că geniul poate imprima veșmântului, armurii, rochiei, o idee, și că poate să le dea un trup, așa cum hainele omului poartă pecetea caracterului și obiceiurile sale. Sculptura este realizarea continuă a fenomenului care s-a întâlnit o singură dată în pictură și care s-a numit Rafael! Rezolvarea acestor teribile probleme nu se află decât într-o muncă perseverentă și susținută, căci dificultățile materiale trebuie atât de bine învinse și mâna trebuie să fie atât de pricepută, de pregătită și de ascultătoare, încât sculptorul să poată lupta de la suflet la suflet cu acea insesizabilă natură morală pe care trebuie s-o transfigureze, materializând-o. Dacă Paganini, care își cânta pe strunele viorii povestea sufletului, ar fi lăsat să treacă trei zile fără să studieze, el ar fi pierdut, după propria-i expresie, *registrul* instrumental; Paganini înțelegea

prin acest cuvânt contactul strâns care există între lemnul viorii, arcuș, corzi și artist; dacă acest contact s-ar fi pierdut, el n-ar mai fi fost decât un violonist obișnuit. Munca neîntreruptă este legea artei ca și a vieții; căci arta este creația idealizată. De aceea, marii artiști și poeții desăvârșiți nu așteaptă nici comenzi și nici cumpărători, ei creează și azi, și mâine, mereu. De aici rezultă acea deprindere de a munci, acea perpetuă cunoaștere a dificultăților care îi menține într-o strânsă legătură cu Muza, și cu forțele sale creatoare. Canova trăia în atelierul său, așa cum Voltaire a trăit în biroul său. Homer și Fidias au trăit probabil în același fel.

Când Lisbeth îl închisese în mansarda sa, Wenceslas Steinbock se afla pe drumul greu străbătut de acești oameni mari, drum care duce la Alpii Gloriei. Fericirea, sub înfățișarea lui Hortense, îl mânase pe poet spre lene, stare normală pentru toți artiștii, căci lenea lor nu e lipsită de ocupație. Este ca plăcerea pașalelor în serai: în timp ce trândăvesc, ei mângâie idei și se îmbată bând din izvoarele inteligenței. Artiștii mari, ca Steinbock, devorați de reverie, au fost numiți, pe drept cuvânt, *Visători*. Acești mâncători de opiu ajung toți în mizerie; în timp ce, dacă ar fi fost menținuți, prin forța împrejurărilor, într-o stare prielnică creației, ar fi devenit oameni de seamă. Acești semiartiști, sunt, de altfel, fermecători, și oamenii îi iubesc și îi îmbată cu laudele lor; ei par superiori adevăraților artiști, ce sunt considerați niște originali, niște sălbatici și niște răzvrățiți împotriva legilor lumii. Iată de ce: Oamenii mari aparțin operelor lor. Detașarea lor de toate cele lumești și devotamentul lor față de muncă îi fac să treacă în ochii proștilor drept niște oameni egoiști; căci aceștia ar vrea să-i vadă îmbrăcați ca niște dandy și învârtindu-se prin saloane, pentru a-și îndeplini așa-numitele obligații mondene. Ar vrea să-i vadă pe lei Atlasului pieptănați și parfumați precum cățelușii unei marchize. Oamenii de felul acesta, ce întâlnesc cu greu niște ființe care să le semene, ajung niște singuratici; ei nu pot fi înțeleși de cea mai mare parte a lumii, compusă, după cum se știe, din proști, invidioși, ignoranți și din oameni superficiali. Înțelegeți acum care este rolul unei femei care se află lângă aceste ființe de excepție? O femeie trebuie să fie ceea ce fusese Lisbeth timp de cinci ani de zile, și, pe lângă asta, să le ofere dragostea ei, o dragoste sfioasă, discretă, mereu atentă, mereu surâzătoare.

Hortense, pe care suferințele de mamă și îngrozitoarele nevoi materiale ce o apăsau o făcuseră să vadă mai bine realitatea, își dădea seama prea târziu de greșelile pe care iubirea exagerată o îndemnase să le săvârșească; dar, ca o fiică demnă a mamei ei, i se frângea sufletul când se gândea că ar trebui să-l supună la chinuri pe Wenceslas; îl iubea prea mult pentru a se transforma în călăul dragului ei poet, și vedea cum vine momentul când va ajunge în mizerie, împreună cu băiatul și cu soțul ei.

— Lasă, fetiço, spuse Bette, văzând cum din ochii frumoși ai verișoarei ei se rostogolesc lacrimi, nu trebuie să-ți pierzi nădejdea. Chiar de-ai vărsa un pahar plin cu lacrimi, tot n-ai putea plăti cu el o farfurie de supă! Cât vă trebuie?

— Cam cinci, șase mii de franci.

— Eu n-am decât cel mult trei mii, zise Lisbeth. Dar ce face în momentul ăsta Wenceslas?

— I se propune să lucreze, împreună cu Stidmann, pentru suma de șase mii de franci, un serviciu de desert pentru ducele d'Hérouville. Domnul Chanor s-ar angaja să plătească cei patru mii de franci pe care Wenceslas îi datorează domnilor Léon de Lora și Bridau. Este o datorie de onoare.

— Cum, ați primit banii pe statuie și pe basoreliefurile monumentului ridicat mareșalului Montcornet, și n-ați plătit-o!

— Dar, spuse Hortense, nu știi că, de trei ani încoace, cheltuim douăsprezece mii de franci pe an, deși venitul meu este doar de o sută de ludovici? Monumentul mareșalului, scăzând toate cheltuielile, nu ne-a adus mai mult de șaisprezece mii de franci. De fapt, dacă Wenceslas nu se pune pe lucru, nu știu ce-o să se întâmple cu noi. Ah, dacă aș putea să învăț să fac statui, cum aș mai frământa lutul! spuse ea, întinzându-și brațele frumoase.

Se vedea că femeia de acum împlinea toate făgăduielile tinerei fete de altădată. Ochii lui Hortense scânteiau; prin vine îi curgea un sânge puternic și năvalnic; nu-i plăcea ca să-și folosească toată energia doar ca să-și îngrijească copilul.

— A, draga mea, o fată înțeleaptă nu trebuie să se căsătorească cu un artist decât după ce acesta a făcut avere și nu când abia urmează să și-o facă.

Chiar atunci se auziră pașii și vocile lui Stidmann și Wenceslas, care îl conduceau pe Chanor; apoi, după câteva clipe, Wenceslas

veni însoțit de Stidmann. Artist lansat în lumea ziariștilor, a actrițelor celebre și a curtezanelor, Stidmann era un bărbat tânăr și elegant, pe care Valérie voia să-l aibă în casa ei și pe care Claude Vignon i-l prezentase. Stidmann tocmai se despărțise de vestita doamnă Schontz, care se măritase de câteva luni și plecase în provincie. Valérie și Lisbeth, care aflaseră de această ruptură de la Claude Vignon, socotiseră că e bine să-l atragă pe prietenul lui Wenceslas în strada Vanneau. Cum Stidmann, din discreție, venea rar la soții Steinbock, și cum Lisbeth nu fusese de față când Claude Vignon i-l prezentase de curând lui Valérie, ea îl vedea acum pentru prima oară. Uitându-se atent la celebrul artist, surprinse unele priviri pe care acesta le arunca spre Hortense și trase concluzia că, dacă Wenceslas ar

trăda-o pe contesa Steinbock, i l-ar putea oferi acesteia drept consolare pe Stidmann. Într-adevăr, Stidmann se gândea că, dacă Wenceslas n-ar fi prietenul lui, tânăra și minunata contesă Hortense ar putea fi, pentru el, o adorabilă amantă; și această dorință, înăbușită dintr-un sentiment de onoare, îl ținea departe de casa soților Steinbock. Lisbeth observă această stângeneală grăitoare, care îi face pe bărbați să se simtă prost în prezența unei femei cu care și-au interzis să cocheteze.

— Tânărul ăsta arată foarte bine, îi spuse ea lui Hortense la ureche.

— Așa crezi? Nici n-am băgat de seamă...

— Dragă Stidmann, îi spuse Wenceslas la ureche prietenului său, între noi putem vorbi deschis, căci avem unele lucruri de discutat cu fata asta bătrână.

Stidmann le salută pe cele două verișoare și plecă.

— S-a făcut, spuse Wenceslas la întoarcere, după ce-l condusesese pe Stidmann; dar treaba asta va cere șase luni de muncă, iar în timpul ăsta trebuie să avem din ce trăi.

— Avem diamantele mele, strigă tânăra contesă Steinbock, cu sublimul elan al femeilor care iubesc.

În ochii lui Wenceslas apărură o lacrimă.

— O, voi lucra, zise el, venind lângă soția lui și luând-o pe genunchi. O să fac unele lucruri mici care se vând: un coșuleț de nuntă, niște grupuri de bronz...

— Dragii mei copii, spuse Lisbeth, știți doar că sunteți moștenitorii mei și, credeți-mă, vă voi lăsa o avere frumușică, mai ales dacă mă ajutați să mă căsătoresc cu mareșalul; dacă o să reușim repede, o să vă iau în pensiune la mine, atât pe voi, cât și pe Adeline. Ah, cât de fericiți am putea fi împreună! Deocamdată, ascultați-mă pe mine, care am multă experiență. Nu recurgeți la Muntele-de-Pietate, căci e o adevărată pacoste pentru cel ce împrumută. Am văzut că creditorii n-au niciodată destui bani ca să-și plătească dobânzile și atunci totul e pierdut. Aș putea să vă găsesc eu pe cineva care, în schimbul unei polițe, să vă împrumute bani cu o dobândă de numai cinci la sută.

— O, am fi salvați! spuse Hortense.

— Atunci, scumpa mea, Wenceslas să vină cu mine la persoana care, la rugămintea mea, îi va da împrumutul. E doamna Marneffe; flatându-o, căci e vanitoasă ca orice parvenită, ea vă va scoate din încurcătură cu multă amabilitate. Vino și tu acolo, dragă Hortense.

Hortense se uită la Wenceslas cu expresia pe care o au, probabil, condamnații la moarte, când urcă pe eșafod.

— Claude Vignon l-a dus acolo pe Stidmann, răspunse Wenceslas.

E o casă foarte plăcută.

Hortense lăsă capul în jos. Un singur cuvânt poate exprima ce simțea ea: nu era o durere, ci o boală.

— Dar, draga mea Hortense, învață-te să trăiești! exclamă Lisbeth, înțelegând ce voia să spună Hortense prin gestul ei. Dacă nu, vei ajunge ca mama ta, într-o încăpere pustie unde vei sta și tu și vei plânge, precum Calypso, plecarea lui Ulise, la vârsta la care nu mai apare nici un Telemac!... adăugă ea, repetând vorbele sarcastice spuse de doamna Marneffe. Oamenii trebuie priviți ca niște unelte de care să te folosești, le iei și le lași, după cum ai nevoie. Folosiți-vă, dragii mei copii, de doamna Marneffe, și apoi, părăsiți-o. Nu cumva ți-e teamă că Wenceslas, care te adoră, se îndrăgostește de o femeie ce-i cu patru sau cinci ani mai în vârstă decât tine și care-i fanată ca iarba cosită și...

— Prefer să-mi amanetez diamantele, spuse Hortense. Wenceslas, nu te duce niciodată acolo!... E iadul!

— Hortense are dreptate! zise Wenceslas, sărutându-și soția.

— Mulțumesc, dragul meu, răspunse tânăra femeie în culmea fericirii. Vezi, Lisbeth, soțul meu este un înger: nu-i cartofor, mergem peste tot împreună și, dacă ar putea să se apuce de lucru, aș fi cea mai fericită femeie din lume. De ce să ne ducem la amanta tatei, la o femeie care îl ruinează și îi pricinuiește mamei, care are cu adevărat o purtare eroică, supărări ce-ar putea-o ucide?

— Copila mea, ruina tatălui tău nu vine de aici; cântăreața e cea care l-a ruinat, și apoi căsătoria ta! zise Bette. Doamna Marneffe chiar îi e de folos!... Dar mai bine să nu mai spun nimic...

— Dragă Bette, tu îi aperi pe toți...

În acel moment, Hortense se duse în grădină, chemată de țipetele copilului, așa că Lisbeth rămase singură cu Wenceslas.

— Wenceslas, ai un înger de nevastă! spuse verișoara Bette; iubește-o și n-o supăra niciodată.

— Da, o iubesc atât de mult, încât îi ascund situația în care ne aflăm, răspunse Wenceslas; dar ție, Lisbeth, îți pot spune... Chiar dacă ducem la Muntele-de-Pietate diamantele ei, nu vom face mare lucru...

— Atunci împrumută bani de la doamna Marneffe..., îi spuse Lisbeth. Wenceslas, convinge-o pe Hortense să te lase să vii cu mine acolo, sau du-te fără ca ea să știe!

— Chiar așa mă gândeam și eu, atunci când refuzam să vin; o făceam ca să n-o supăr pe Hortense.

— Ascultă, Wenceslas, vă iubesc prea mult pe amândoi ca să nu vă previn de primejdie. Dacă te duci la doamna Marneffe, ai grijă să te ții tare,

căci femeia asta e un diavol; toți cei care o văd se îndrăgostesc de ea nebunește; este atât de vicioasă și de ispititoare!... Te fascinează ca o capodoperă. Împrumută bani de la ea, dar nu-ți lăsa sufletul amanet! Nu măș consola dacă verișoara mea ar fi trădată. Uite-o că vine! exclamă Lisbeth; să nu mai spunem nici o vorbă, voi aranja eu lucrurile.

— Sărut-o pe Lisbeth, îngerașule, ne va scoate din încurcătură împrumutându-ne economiile ei.

Și îi făcu lui Lisbeth un semn pe care aceasta îl înțelese.

— Să sper că vei începe să lucrezi, dragul meu? îl întrebă Hortense.

— Da, răspunse artistul, chiar de mâine.

— Chiar acest mâine ne ruinează, spuse Hortense, surâzând.

— O, fetiță scumpă, spune tu însăși dacă nu s-au ivit în fiecare zi tot felul de piedici și de treburi!

— Da, așa-i, iubitele.

— Am aici, continuă Steinbock lovindu-se cu palma peste frunte, tot felul de idei!... Vreau să-mi uimesc toți dușmanii. Vreau să fac un serviciu de masă în stilul german din secolul al șaisprezecelea, în stilul acela plin de poezie! Voi modela frunze răsucite și pline de insecte; voi culca printre ele copii, voi pune himere noi, adevărate himere, întruchipările viselor noastre!... Le am clare în minte! Va fi o lucrare minuțios cizelată, delicată și totodată bogată. Chanor a plecat încântat... Aveam nevoie să fiu încurajat, căci ultimul articol despre monumentul lui Montcornet mă dărmase cu totul.

Când Lisbeth și Wenceslas rămaseră pentru o clipă singuri, artistul aranjă cu fata cea bătrână să se ducă a doua zi la doamna Marneffe, fie cu știrea soției lui, fie în taină, dacă aceasta nu-i va da voie.

Valérie, înștiințată chiar din acea seară de succes, îi ceru baronului Hulot să se ducă să-i invite la masă pe Stidmann, pe Claude Vignon și pe Steinbock; căci începuse să-l tiranizeze, așa cum știu să-i tiranizeze femeile de felul ei pe bătrânii care aleargă toată ziua prin oraș și adresează tot felul de rugăminți oricui poate sluji interesele și vanitățile crudelor lor amante.

A doua zi, Valérie se pregăti de atac, combinându-și o toaletă specială, așa cum știu s-o facă pariziencele, când vor să-și pună în valoare toate calitățile fizice. Se studie în oglindă, întocmai ca un bărbat care, urmând să se bată în duel, își repetă figurile. Nici o cută, nici un rid. Pielea lui Valérie era mai albă, mai catifelată și mai fină ca oricând. Alunițele ei false îi atrăgeau, fără să vrei, privirile. Lumea crede că alunițele false din secolul al optsprezecelea au dispărut și că nu se mai poartă; se înșală. Femeile de azi, mai pricepute decât cele de pe vremuri, cerșesc privirile celor care se uită prin lorniete, folosind tot felul de stratageme. Una

descoperă un nou fel de a înnoda panglicile și pune în centrul nodului un diamant, și, întreaga seară, toți ochii sunt ațintiți asupra ei; alta reînnoiește moda fileului sau își înfige în păr un pumnal, ca să te facă să te gândești la jartiera ei; o alta își pune manșete de catifea neagră sau își împodobește pălăria cu fâșii de dantelă. Aceste sublime eforturi, adevărate *Austerlitz-uri*¹¹⁴ ale Cochetăriei sau ale Dragostei, devin mode pentru sferele de jos ale societății, în timp ce fericitele creatoare caută alte noutăți. Pentru seara aceea, în care Valérie voia să se bucure de cel mai mare succes, ea își pusese trei alunițe. Se dăduse pe cap cu o soluție care îi schimbaseră, pentru câteva zile, culoarea părului, din blond în blond-cenușiu. Făcuse asta pentru că nu voia să semene, pentru nimic, cu doamna Steinbock, care avea părul de un blond izbitor. Această nouă culoare a părului îi dădea chipului lui Valérie o notă picanță și ciudată, care îi izbi atât de mult pe prietenii ei, încât Montès o întrebă: „Ce-i cu tine în seara asta?... ” Își puse la gât o panglică lată, de catifea neagră, care îi scotea în evidență albul pieptului. Cea de-a treia aluniță semăna cu așa numitele alunițe *ucigașe* de pe vremea bunicelor noastre. Valérie își fixase în mijlocul corsajului, în adâncitura lui cea mai atrăgătoare, un foarte frumos boboc de trandafir. Asta îi făcea pe toți bărbații de sub treizeci de ani să-și lase privirile în jos.

— Sunt atât de frumoasă, că-ți vine să mă mănânci! își spuse ea, luând diferite atitudini și studiindu-se în oglindă, întocmai ca o dansatoare înainte de spectacol.

Lisbeth era plecată la piață, masa trebuia să fie foarte rafinată, așa cum Mathurine o pregătea pentru episcopul ei, când acesta îl avea ca invitat pe prelatul din dioceza învecinată.

Stidmann, Claude Vignon și contele Steinbock sosiră cu toții aproape în același timp, pe la ora șase. O femeie obișnuită sau naturală, dacă vreți să-i spunem așa, ar fi alergat în întâmpinarea ființei atât de mult dorite; dar Valérie, care aștepta în camera ei de la ora cinci, îi lăsa pe cei trei musafiri ai ei singuri, fiind convinsă că obiectul conversației sau al gândurilor lor secrete este ea. Dirijând ea însăși felul cum trebuia aranjat salonul, Valérie scosese cât mai la vedere acele delicioase flecuștețe pe care le produce Parisul și pe care nici un alt oraș nu le va putea produce vreodată, flecuștețe care indică prezența femeii și, ca să spunem așa, o anunță: suveniruri lucrate în email și brodate cu perle, cupe pline de inele minunate, porțelanuri de Sèvres și de Saxa, adevărate capodopere montate cu mult rafinament de Florent și Chanor, statuete și albume, toate aceste nimicuri care costă sume uriașe, și pe care le comandă fabricanților pasiunea la primul ei delir sau la ultima încercare de împăcare. Valérie se afla în acea stare de euforie pe care o pricinuieste succesul. Ea îi promise lui

Crevel că, dacă moare Marneffe, se va căsători cu el; or, îndrăgostitul Crevel operase pe numele lui Valérie Fortin transferul de zece mii de franci rentă, sumă care reprezenta câștigurile sale obținute în ultimii trei ani, din afacerile cu calea ferată, în care investise acel capital de o sută de mii de scuzi oferit baroanei Hulot. Așa că Valérie avea acum o rentă de treizeci și două de mii de franci. Pe de altă parte, Crevel îi mai făgăduise și altceva, și anume un lucru care, într-un fel, era mai important decât faptul că-i dăduse câștigurile sale. Aflat în culmea pasiunii, stare în care ducea lui îl adusesse între orele două și patru (el îi spunea doamna *de* Marneffe, ca să-și desăvârșească iluziile), căci Valérie își arătase toate talentele în aceea zi, în strada Dauphin, el crezuse că trebuie să-i încurajeze fidelitatea promisă, oferindu-i perspectiva unei frumoase căsuțe pe care un antreprenor imprudent și-o construise pe strada Barbet și pe care acum o vindea. Valérie se și vedea în aceea casă minunată, cu curte, grădină și trăsură.

— Ce viață cinstită ți-ar putea oferi toate astea în chip așa de ușor și într-un timp atât de scurt? îi spuse ea lui Lisbeth, după ce se îmbrăcase.

Lisbeth lua în aceea zi masa la Valérie, pentru a-i putea spune lui Steinbock ceea ce nimeni nu poate spune despre sine. Doamna Marneffe, cu fața radiind de fericire, își făcu intrarea în salon cu o grație plină de modestie, urmată de Bette care, îmbrăcată din cap până-n picioare în negru și galben, îi slujea drept contrast, după cum spun pictorii.

— Bună ziua, Claude, zise ea, întinzându-i mâna fostului critic, atât de celebru.

Claude Vignon devenise, ca atâția alții, un om politic, cuvânt nou creat pentru a desemna un ambițios aflat în prima etapă a drumului său. *Omul politic* din 1840 este, într-un anume fel, *abatele* din secolul al optsprezecelea. Nici un salon nu este complet, fără omul său politic.

— Draga mea, iată-l pe nepotul meu, contele de Steinbock, spuse Lisbeth, prezentându-l pe Wenceslas lui Valérie, care părea că nu-l observase.

— L-am recunoscut pe domnul conte, răspunse Valérie, schițând cu capul un grațios semn de salut adresat artistului. Vă vedeam adeseori pe strada Doyenné; am avut plăcerea să asist la căsătoria dumneavoastră. Draga mea, îi spuse ea lui Lisbeth, e greu să-l uiți pe acest fost copil al tău, chiar dacă nu l-ai văzut decât o singură dată. — Domnul Stidmann a fost foarte amabil acceptând invitația mea făcută atât de în pripă, continuă Valérie, întorcându-se spre sculptor și salutându-l; dar nevoia nu ține seama de reguli! Știam că ești prieten cu acești doi domni. Nimic nu poate fi mai antipatic și mai plicticos ca o masă la care invitații nu se cunosc între ei, așa că te-am chemat de dragul lor; dar nu-i așa că altădată vei veni doar pentru

mine?... Hai, spune că da!...

Și se plimbă câteva clipe cu Stidmann, părând că e preocupată numai de el. Apoi venită, pe rând, Crevel, baronul Hulot și un deputat pe care îl chema Beauvisage. Acest personaj, un fel de Crevel de provincie, unul dintre indivizii meniți să rămână niște anonimi toată viața, vota sub stindardul lui Giraud, consilier de Stat, și al lui Victorin Hulot. Acești doi oameni politici voiau să creeze, în marea falangă a Conservatorilor, un nucleu al Progresiștilor. Giraud venea uneori, seara, la doamna Marneffe, care își închipuia că, în felul ăsta, îl va putea aduce la ea și pe Victorin Hulot; dar avocatul puritan găsisese, până atunci, tot felul de pretexte ca să refuze invitațiile făcute de tatăl și de socrul lui. I se părea o crimă să se ducă în casa femeii care o făcea pe mama lui să verse atâtea lacrimi. Victorin Hulot era față de puritani așa cum este o femeie pioasă față de cele bigote. Beauvisage, fost negustor de articole de galanterie la Arcis, *voia să capete un lustru parizian*. Bărbatul acesta, unul dintre oamenii de bază ai Camerei, se forma în casa minunatei și fermecătoarei doamne Marneffe unde, sedus de Crevel și sfătuit de Valérie, îl acceptase pe Crevel drept model și maestru; îl consulta în toate problemele, îi cerea adresa ca să-și facă și el hainele la același croitor, îl imita și încerca să ia poziția militară care-i plăcea acestuia; Crevel era pentru el omul cel mai de seamă. Valérie, care era înconjurată de aceste personaje și de trei artiști, și însoțită mereu de Lisbeth, i se păru lui Wenceslas o femeie superioară, și asta cu atât mai mult, cu cât Claude Vignon, îndrăgostit de ea, îi ridicase o adevărată odă.

— E doamna de Maintenon în fusta lui Ninon¹¹⁵! îi spuse fostul critic. Să-i plăci, poți reuși din prima seară, dacă ești spiritual; dar să ajungi să fii iubit de ea, e o victorie care poate satisface pe deplin orgoliul oricărui bărbat și care-i poate umple viața.

Valérie, arătându-se rece și nepăsătoare față de fostul ei vecin, îi răni acestuia vanitatea, de fapt, fără să-și dea seama, căci nu cunoștea felul de a fi al polonezilor. Există în firea slavilor o legătură copilăroasă ca la toate popoarele ce-au fost barbare la origine, despre care se poate spune mai curând că au năvălit peste națiunile civilizate decât că s-au civilizat, cu adevărat, ele însele. Acest neam s-a răspândit precum apele după o inundație și a acoperit o uriașă suprafață din glob. S-a așezat în locurile pustii, unde întinderile de pământ sunt mari și unde se simte în largul lui; aici oamenii nu se lovesc unii de alții, ca în Europa, dar civilizația nu e posibilă fără contactul strâns și neîntrerupt dintre spirite și interese. Ucraina, Rusia, câmpiile Dunării, în sfârșit, neamul slav reprezintă trăsătura de unire dintre Europa și Asia, dintre civilizație și barbarie. De aceea, polonezii, cea mai numeroasă fracțiune a neamului slav, au în firea lor latura copilăroasă și

nestatornicia națiunilor tinere. Polonezii sunt curajoși, inteligenți și plini de forță; dar, din pricina nestatorniciei, curajul, forța și inteligența lor sunt lipsite de metodă, căci polonezii au o mobilitate spirituală asemănătoare cu cea a vântului care bate peste câmpia uriașă, întreruptă de mlaștini, unde și-au făcut așezările; dacă au forța avalanșelor de zăpadă, care dărâmă și iau cu ele casele, și puterea teribilelor uragane, ei se pierd în primul eleșteu ieșit în cale, dispărând în apă. Omul ia întotdeauna ceva din mediul în care trăiește. Luptându-se neîntrerupt cu turcii, polonezii au căpătat gustul luxului oriental; adeseori ei sacrifică necesarul pentru a străluci, se gătesc precum femeile, dar, totodată, climatul i-a înzestrat cu constituția rezistentă a arabilor. De aceea, polonezii, sublimi prin puterea lor de a îndura, i-au obosit pe opresorii lor tot lăsându-se bătuți, și, în felul acesta, au dat din nou, în secolul al nouăsprezecelea, spectacolul oferit de primii creștini. Introduceți un procent de zece la sută viclenie englezească în caracterul polonez, atât de sincer și de deschis, și nobilul vultur alb va domni pretutindeni acolo unde se strecoară acum vulturul cu două capete¹¹⁶. Puțin machiavelism ar fi împiedicat Polonia să salveze Austria, care apoi a împărțit-o, să se împrumute de la Prusia, cămătarul ei, care apoi a ruinat-o, și să fie dezbinată în momentul când a avut loc prima împărțire. Fără îndoială că, la botezul Poloniei, în afară de zânele bune care au înzestrat această minunată națiune cu cele mai strălucite calități, a venit și o ursitoare rea care a zis: „Păstrează-ți toate darurile pe care ți le-au dat surorile mele, dar să nu știi niciodată ce vrei! ” Dacă Polonia ar fi ieșit învingătoare din lupta eroică cu Rusia, polonezii s-ar bate astăzi între ei, așa cum făceau altădată în dietele lor, pentru a se împiedica unii pe alții să ajungă regi. În ziua în care acestei națiuni, alcătuită în întregime din luptători curajoși, îi va veni gândul cel bun să caute în sânul ei un Ludovic al XI-lea¹¹⁷ și să-i accepte despotismul și dinastia, ea va fi salvată... Ce a făcut Polonia în politică, fac cei mai mulți polonezi în viața lor privată, mai ales când se abat asupra lor nenorocirile. Astfel, Wenceslas Steinbock, care de trei ani își adora soția și care știa că e un zeu pentru ea, se simți atât de jignit de faptul că doamna Marneffe aproape că nici nu-l observa, încât, ca să-și salveze în fața lui însuși onoarea, se hotărî să nu se lase până nu-i va cuceri atenția. Comparând-o pe Valérie cu soția lui, găsi că prima e mai reușită. Hortense era o femeie cu o carnație frumoasă, după cum îi zicea Valérie lui Lisbeth; dar doamna Marneffe avea Spirit și puterea de seducție a Viciului. Devotamentul lui Hortense era un sentiment despre care Wenceslas, ca soț, credea că i se datorează; conștiința uriașei valori a unei iubiri absolute se pierde curând, așa cum debitorul își închipuie, după un timp, că banii împrumutați sunt ai lui. Această sublimă fidelitate devine, într-un fel,

pâinea zilnică a sufletului, iar infidelitatea atrage ca o delicată. Femeia disprețuitoare, o femeie primejdioasă mai ales, stârnește curiozitatea, așa cum mirodeniile scot în evidență gustul bun al mâncării. După trei ani de plăceri ușor dobândite, disprețul atât de bine mimat de Valérie era, de altfel, pentru Wenceslas, o noutate. Mulți bărbați vor să aibă aceste două ediții ale aceleiași opere, deși e o uriașă dovadă de inferioritate la un bărbat dacă nu știe să-și facă din soția lui o amantă. Variația în acest domeniu e un semn de neputință. Fidelitatea va fi întotdeauna geniul iubirii, semnul unei forțe imense, aceea care face să se nască Poetul! În femeia ta trebuie să găsești toate femeile, așa cum poezii libertini din secolul al șaptesprezecelea făceau din ale lor Manon niște Iris și niște Chloe¹¹⁸!

— Ei, îl întreabă Lisbeth pe Wenceslas când îl văzu fascinat, cum ți se pare Valérie?

— Mult prea fermecătoare! răspunse Wenceslas.

— N-ai vrut să mă ascuți, continuă verișoara Bette. Dragă Wenceslas, dacă am fi rămas împreună, ai fi ajuns amantul acestei sirene, te-ai fi căsătorit cu ea de îndată ce-ar fi rămas văduvă și ai fi dispus de renta ei de patruzeci de mii de livre!

— Adevărat!...

— Bineînțeles, spuse Lisbeth. Dar ai grijă, te-am prevenit de pericol, vezi să nu te arzi la lumânare! Dă-mi brațul, se servește masa.

Nici un discurs nu putea fi mai demoralizant decât acesta, căci, dacă îi arăți unui polonez o prăpastie, el se aruncă imediat în ea. Acest popor are mai ales geniul luptătorului; el crede că poate învinge toate piedicile, ieșind întotdeauna victorios. Lovitura aceea de pinten prin care Lisbeth atinsese vanitatea lui Wenceslas fu întărită la vederea spectacolului pe care îl oferea sufrageria, în care, pe masă, strălucea un minunat serviciu de argint și unde polonezul luă contact cu toate rafinamentele și subtilitățile luxului parizian.

— Aș fi făcut mai bine, își zise în sinea lui, să mă însor cu Célimène¹¹⁹.

În timpul mesei, Hulot, mulțumit că-și vede ginerele acolo, și încă și mai mulțumit de împăcarea cu Valérie, pe care își închipuia că o va face să-i fie fidelă promițându-i că-i va aduce soțul pe postul lui Coquet, fu fermecător. Stidmann răspunse amabilităților baronului cu vorbele spirituale caracteristice parizienilor și cu verva sa de artist. Steinbock, nevrând să se lase eclipsat de prietenul lui, se desfășură cum putu mai bine, ieși în evidență prin cuvintele lui de haz, îi impresionează pe toți și fu încântat de el însuși; doamna Marneffe îi surâse de mai multe ori, arătându-i că-l înțelegea bine. Meniul rafinat și vinurile alese îl făcură pe Wenceslas să se cufunde în

ceea ce putem numi mocirla plăcerii. Înfierbântat de vin, el se întinse, după-masă, pe un divan, căzând pradă unei fericiri fizice și spirituale pe care doamna Marneffe o făcu să ajungă la apogeu, venind să se așeze lângă el, grațioasă, parfumată și frumoasă, de i-ar fi putut face să cadă în păcat și pe înger. Ea se aplecă spre Wenceslas și aproape că-i atinse urechea cu buzele, ca să-i poată vorbi cât mai încet.

— În seara asta nu putem vorbi despre afaceri, decât dacă te hotărăști să pleci ultimul. Lucrurile se vor aranja, după cum vrei, între mine, dumneata și Lisbeth...

— Ah! ești un înger, doamnă! îi spuse Wenceslas, răspunzându-i în același fel. Am făcut o mare prostie că n-am ascultat-o pe Lisbeth...

— Dar ce-ți spunea ea?

— Lisbeth pretindea, când stăteam pe strada Doyenné, că mă iubești!...

Doamna Marneffe se uită la Wenceslas, păru stânjenită și se ridică brusc. O femeie tânără și frumoasă n-a trezit niciodată unui bărbat ideea unui succes imediat, fără ca asta să nu aibă urmări. Gestul ei de femeie virtuoasă, ce-și înăbușă o pasiune păstrată în adâncul inimii, era de o mie de ori mai convingător decât cea mai pasionată declarație.

Wenceslas ajunsese să o dorească pe Valérie atât de mult, încât își înteți atențiile față de ea. Era femeia spre care se îndreptau toate privirile, femeia dorită de toți! De aici vine teribila putere a actrițelor. Doamna Marneffe, știindu-se privită, se comporta ca o actriță aplaudată. Fu fermecătoare și se bucură de întreaga glorie.

— Nebuniile socrului meu nu mă mai miră, îi spuse Wenceslas lui Lisbeth.

— Wenceslas, dacă vorbești așa, îi răspunse verișoara, mă voi căi toată viața că te-am ajutat să împrumuți acești zece mii de franci. Nu cumva și tu, ca toți cei de aici, spuse ea arătând spre musafiri, te-ai îndrăgostit nebunește de ființa asta? Gândește-te că vei fi rivalul socrului tău. Și apoi, mai gândește-te la toată supărarea pe care i-o vei pricinui lui Hortense.

— E adevărat, spuse Wenceslas. Hortense este un înger și eu aș fi un monstru!

— E destul că avem unul în familie, replică Lisbeth.

— Artiștii n-ar trebui să se căsătorească niciodată! exclamă Wenceslas.

— Asta îți spuneam și eu când locuiam pe strada Doyenné. Copiii tăi sunt statuile, lucrările, capodoperele tale.

— Despre ce vorbești? întrebă Valérie, venind lângă Lisbeth. Te rog, servește ceaiul, verișoară.

Steinbock, cuprins de lăudăroșenia specific poloneză, vru să pară familiar cu această zâna a salonului. După ce îi sfidă pe Stidmann, Claude Vignon și Crevel cu privirea, o luă pe Valérie de mână și o sili să se așeze lângă el, pe divan.

— Ești un prea mare nobil, conte Steinbock! spuse ea, având aerul că se împotrivește.

Și începu să râdă, căzând pe divan, lângă el, și așezându-se în așa fel încât să-i arate micul boboc de trandafir ce-i împodobeia corsajul.

— Ei, dacă aș fi un mare nobil, n-aș mai veni aici să împrumut bani.

— Biet copil! Îmi amintesc de nopțile când lucrai, în casa din strada Doyenné. Ai fost cam prostuț. Te-ai căsătorit ca un flămând care se aruncă asupra unei bucăți de pâine. Nu cunoști deloc Parisul!... Vezi unde-ai ajuns? Dar n-ai vrut să ascuți nici de sfaturile lui Bette și nici de dragostea pariziencei, care cunoștea Parisul pe de rost.

— Nu-mi mai spune nimic, exclamă Steinbock, sunt un dobitoc.

— Dragul meu Wenceslas, vei avea cele zece mii de franci; dar cu o condiție, spuse ea, jucându-se cu buclele-i frumoase.

— Ce condiție? ...

— Nu vreau nici o dobândă...

— Dar doamnă!...

— Nu te supăra; îmi vei da în locul ei o lucrare în bronz. Ai început povestea cu Samson, termin-o. Fă-o pe Dalila tăindu-i părul acelu Hercule evreu!... Dar sper că dumneata care, dacă vrei să mă ascuți, o să ajungi un mare artist, vei înțelege subiectul. Este vorba să exprimi puterea femeii. Samson nu-i nimic aici. El nu-i decât cadavru puterii. Dalila este pasiunea care distruge totul. *Replica* aceea... Nu așa îi spuneți?... adaugă ea când îi văzu pe Claude Vignon și pe Stidmann, care se apropiaseră de ei, auzind ca e vorba de sculptură; replica aceea a lui Hercule stând la picioarele Omfalei¹²⁰ e mult mai frumoasă decât mitul grec! Oare grecii i-au copiat pe iudei? Sau iudeii au luat acest simbol de la greci?

— Doamnă, ați adus în discuție o problemă importantă! Cea a epocilor în care au fost alcătuite diferitele cărți ale Bibliei. Marele și nemuritorul Spinoza¹²¹, atât de prostește trecut printre atei, și care a dovedit matematic existența lui Dumnezeu, pretindea că Geneza, și partea politică, dacă putem spune așa, a Bibliei, datează din vremea lui Moise, și demonstra, prin probe filologice, că există texte interpolate. După care a primit trei lovituri de cuțit, la intrarea în sinagogă.

— Nu știam că-s atât de savantă, spuse Valérie, deranjată de faptul că îi întrerupseseră discuția pe care o purta cu Wenceslas, între patru ochi.

— Femeile știu totul din instinct, replică Claude Vignon.

— Ei, îmi promiți? îl întrebă ea pe Steinbock, luându-i mâna cu o sfială de fetișcană îndrăgostită.

— Dragul meu, ești atât de norocos! Doamna îți cere ceva! exclamă Stidmann.

— Și ce anume? întrebă Claude Vignon.

— Un mic grup în bronz, răspunse Steinbock; Dalila tăindu-i părul lui Samson.

— E dificil de realizat, din pricina patului, observă Claude Vignon...

— Eu cred, dimpotrivă, că e foarte ușor, replică Valérie, surâzând.

— Haide, continuă, spune-ne cum vezi această sculptură, spuse Stidmann.

— Doamna are un trup ce-ar merita să fie sculptat! replică Claude Vignon, aruncându-i lui Valérie o privire plină de înțelesuri.

— Bine, reluă ea, iată cum înțeleg eu compoziția asta. Samson s-a trezit fără păr, ca mulți filfizoni cu perucă. Eroul e așezat pe marginea patului, din care nu se vede decât partea de jos, ascunsă de cearșafuri și draperii. Stă acolo ca Marius¹²² pe ruinele Cartaginei, cu brațele încrucișate și cu capul ras; sau ca Napoleon la Sfânta Elena! Dalila stă în genunchi, ca Magdalena lui Canova. Când o femeie și-a distrus bărbatul, ea îl adoră. După mine, evreiceii i-a fost teamă de Samson când acesta era fioros și puternic, dar cred că l-a iubit când a ajuns neputincios ca un copil mic. Deci Dalila se căiește de greșeala făcută, ar vrea să-i dea amantului ei părul înapoi, nu îndrăznește să-l privească, și totuși îl privește surâzând, căci simte că-și va găsi iertarea în slăbiciunea lui Samson. Acest grup și cel al sălbaticii Judith¹²³ ar putea să explice cum e femeia. Virtutea îți taie capul, Viciul nu-ți taie decât părul. Fiți atenți la părul dumneavoastră, domnilor!...

Și Valérie îi lăsă pe cei doi artiști uluiți; împreună cu criticul, ei se porniră să-i aducă laude.

— Nu există femeie mai fermecătoare! exclamă Stidmann.

— O, zise Claude Vignon, e femeia cea mai inteligentă și mai plăcută din câte am cunoscut vreodată. Cât de rar întâlnești reunite într-o femeie inteligența și frumusețea!

— Dacă dumneata, cel care ai avut onoarea s-o cunoști bine pe Camille Maupin, dai asemenea verdicte, ce să mai zicem noi, răspunse Stidmann.

— Dragul meu conte, dacă vrei să faci din Dalila un portret al lui Valérie, zise Crevel, care părăsise pentru o clipă jocul și care auzise totul, îți

plătesc eu un exemplar cu o mie de scuzi. O, Dumnezeule! O mie de scuzi, mă decavez!

— Mă *decavez*! Ce înseamnă asta? îl întrebă Beauvisage pe Claude Vignon.

— Dar ar trebui ca doamna să accepte să pozeze..., spuse Steinbock, arătându-i-o pe Valérie lui Crevel. Întreb-o, dumneata.

Tocmai atunci Valérie îi aducea lui Steinbock o ceașcă de ceai. Era mai mult decât o atenție, era o favoare. Felul în care femeile fac asta spune foarte mult despre sentimentele lor, și ele o știu prea bine; de aceea, ar fi interesant să le studiezi mișcările, gesturile, privirile, tonul vocii, și accentul în timp ce fac acest act de politețe, în aparență atât de simplu. De la întrebarea: „Beți un ceai? — Vreți o ceașcă de ceai? — O ceașcă de ceai? ” spusă cu indiferență, și ordinul de a te servi, dat nimfei ce ține ceainicul, și până la sublimul poem al Odaliscei¹²⁴ ce vine cu ceașca în mână, la sultanul inimii ei, i-o prezintă cu un aer supus și i-o oferă cu o voce mângâietoare și cu o privire plină de promisiuni voluptuoase, un fiziolog poate observa toate simțămintele feminine, de la aversiune și indiferență până la declarația de dragoste făcută de Fedra lui Hipolit¹²⁵. Femeile pot să se arate, cu acest prilej, după cum vor, disprețuitoare până la insultă, sau umile precum sclavele din Orient. Valérie fu mai mult decât o femeie; ea fu un șarpe întruchipat în femeie și își desăvârși opera diabolică mergând până la Steinbock cu o ceașcă de ceai în mână.

— Voi bea, îi șopti artistul lui Valérie la ureche, ridicându-se de pe scaun și atingând ușor, cu degetele, degetele lui Valérie, oricât de multe cești cu ceai îmi vei oferi, numai ca să te văd aducându-mi-le astfel!...

— Ce vorbești despre pozat? întrebă Valérie, fără să arate că această declarație a lui, așteptată de ea cu atâta înverșunare, îi mersese drept la inimă.

— Domnul Crevel îmi dă o mie de scuzi pe un exemplar din grupul cu Samson și Dalila.

— Dă el o mie de scuzi pe o lucrare?

— Da, dacă accepți să pozezi în Dalila, spuse Steinbock.

— Sper că el n-o să fie de față, reluă ea; altfel, grupul ar valora mai mult decât întreaga lui avere, căci Dalila trebuie să fie dezbrăcată...

Așa cum Crevel avea o atitudine preferată în care îi plăcea să se arate, tot așa și femeile își aleg, toate, o atitudine victorioasă, o poză studiată, care să stârnească admirația. Astfel, în saloane, poți vedea cum unele își petrec tot timpul uitându-se la dantela de la bluză și aranjându-și rochiile la umeri sau contemplând cornișele cu priviri ce le pun în valoare ochii strălucitori. Doamna Marneffe nu avea aerul ăsta fățiș triumfător, ca

toate celelalte. Ea se întoarce brusc ca să se ducă la masa cu serviciul de ceai, unde se afla Lisbeth. Această mișcare de dansatoare ce-și rotește fustele, cu care îl cucerise pe Hulot, îl fascină pe Steinbock.

— Răzbunarea ta e totală, îi șopti Valérie la ureche lui Lisbeth; Hortense va plânge până îi vor seca lacrimile și va blestema ziua în care ți l-a luat pe Wenceslas.

— Atâta timp cât nu voi fi doamna mareșal, consider că n-am făcut nimic, răspunse fata din Lorena; dar văd că și *ei* încep să dorească asta, cu toții... Azi-dimineață, am fost la Victorin. Am uitat să-ți spun. Tinerii soți Hulot au răscumpărat de la Vauvinet polițele baronului și mâine vor subscrie o obligațiune de șaptezeci și două de mii de franci, cu o dobândă de cinci la sută, rambursabilă în trei ani de zile, cu ipotecarea casei. Iată-i deci și pe tinerii soți Hulot strâmtorați financiar timp de trei ani de zile, căci nu vor mai putea împrumuta alți bani garantând cu proprietatea asta a lor. Victorin este îngrozitor de trist, căci a înțeles ce fel de om este tatăl lui. Iar Crevel se va înfuria atât de tare aflând de devotamentul ăsta, încât este în stare să nu-și mai vadă copiii niciodată.

— Cred că baronul nu mai are nici un ban, îi spuse Valérie, la ureche, lui Lisbeth, în timp ce-i surâdea lui Hulot.

— Nu văd de unde ar mai putea lua vreun ban; dar, în septembrie, scapă de poprirea pe salariu.

— Și are polița de asigurare, a reînnoit-o. A venit timpul să-l facă pe Marneffe șef de birou; diseară o să-i scot sufletul cu asta.

— Dragul meu, îi spuse Lisbeth lui Wenceslas, te rog, pleacă. Ești ridicol, te uiți la Valérie într-un fel care o compromite, și soțul ei este nebun de gelozie. Nu-l imita pe socrul tău, și întoarce-te acasă, sunt sigură că Hortense te așteaptă...

— Doamna Marneffe mi-a spus să rămân ultimul, ca să aranjăm între noi trei mica noastră afacere, răspunse Wenceslas.

— Nu, zise Lisbeth, îți dau eu cele zece mii de franci, căci soțul ei are ochii ațintiți asupra ta; ar fi imprudent să rămâi. Mâine la ora nouă, adu polița; la ora aia, nebunul ăsta de Marneffe e la birou și Valérie e liniștită... I-ai cerut să pozeze pentru grupul cu Dalila? Treci mai înainte pe la mine. A, știam eu, îi zise Lisbeth, surprinzând privirea cu care Steinbock își lua rămas-bun de la Valérie, că ești un desfrânat în devenire. E adevărat că Valérie este foarte frumoasă, dar încearcă să nu o superi pe Hortense!

Nimic nu-l enervează mai mult pe un bărbat însurat decât să vadă că soția lui se interpune mereu între el și o dorința a lui, fie ea și trecătoare.

Wenceslas se întoarce acasă pe la ora unu noaptea; Hortense îl aștepta cam de pe la ora nouă și jumătate. Între nouă și jumătate și zece,

ascultase zgomotul trăsurilor ce treceau pe stradă, zicându-și că atunci când se dusesse fără ea să cineze la Chanor și Florent, Wenceslas nu se întorsese acasă atât de târziu, niciodată. Cosea stând lângă leagănul băiețelului ei, căci, ca să nu mai plătească o lucrătoare cu ziua, începuse să-și cârpească singură lucrurile. De la ora zece și până la zece și jumătate, fusese cuprinsă de îndoieli și se întrebuse: „Dar oare s-a dus să ia masa așa cum mi-a spus, la Chanor și Florent? Și-a pus cea mai frumoasă cravată și cel mai frumos ac de cravată. Și, ca să se gătească de plecare, i-a trebuit tot atât timp cât și unei femei care vrea să pară mai frumoasă decât este în realitate. Dar sunt nebună! El mă iubește. De altfel, iată-l. Dar, în loc să se oprească, trăsura, pe care tânăra femeie o auzise, trecea mai departe. Între orele unsprezece și miezul nopții, Hortense trăise o spaimă îngrozitoare la gândul pustietății ce domnea în cartier. Dacă s-a întors pe jos, își zicea ea, i s-a putut întâmpla un accident! ... Poți muri lovindu-te de un colț de trotuar sau căzând în vreo groapă pe care o întâlnești în cale pe neașteptate. Artiștii sunt atât de distrați!... Dar dacă l-au atacat niște hoți?... E pentru prima oară când mă lasă singură timp de șase ore și jumătate. De ce să mă chinuiască așa? Doar nu mă iubește decât pe mine. Bărbații ar trebui să le fie credincioși femeilor care îi iubesc, măcar și pentru veșnicele miracole făcută de adevărata dragoste în lumea sublimă numită *lumea spirituală*. O femeie care iubește este, în raport cu bărbatul iubit, în situația unei somnambule căreia hipnotizatorul i-ar da trista putere ca, încetând să mai fie o oglindă a lumii reale, să fie conștientă, ca femeie, de ceea ce vede ca somnambulă. Pasiunea face ca sistemul nervos al femeii să ajungă în acea stare extatică în care presentimentul echivalează cu viziunea unui Prezicător. Chiar când simte că e înșelată, femeia nu dă crezare acestei simțiri și se îndoiește de ea, atât de mare îi este iubirea! Și neagă dezvăluirile pe care i le va face puterea ei de prezicătoare. Față de această iubire ajunsă la paroxism ar trebui să avem un cult. La oamenii cu suflet nobil, admirația față de acest fenomen divin va fi întotdeauna o stavilă care îi va face să renunțe la orice infidelitate. Cum să nu adori o femeie frumoasă, o ființă al cărei suflet e capabil de manifestări ca acestea?... La ora unu, Hortense ajunsese într-un asemenea hal de neliniște, încât, recunoscându-l pe Wenceslas după felul de a suna, se repezi la ușă și îl îmbrățișă, strângându-l la piept ca o mamă.

— În sfârșit, bine c-ai venit!... zise ea, recăpătându-și graiul. Dragul meu, de acum încolo voi merge cu tine peste tot unde te vei duce, căci nu vreau să mai trec încă o dată prin chinul unei asemenea așteptări... M-am gândit că poate te-ai lovit de marginea trotuarului, ai căzut și ți-ai spart capul!... Sau că ai fost omorât de hoți!... Nu, dacă ar fi să mai trec o dată prin asta, simt că aș înnebuni... Te-ai distrat bine... fără mine, răule?

— Ce să fac, îngerașule, acolo era Bixiou, care și-a deșertat sacul cu răutăți, Léon de Lora, care e la fel de spiritual ca întotdeauna, Claude Vignon, căruia îi datorez singurul articol bun care s-a scris despre monumentul mareșalului Montcornet. Mai era...

— Femei nu erau?... întrebă Hortense plină de interes.

— Era numai respectabila doamnă Florent...

— Îmi spuseseși că luați masa la *Rocher-de-Cancale*... deci ați fost la ei acasă?

— Da, la ei acasă, m-am înșelat...

— Nu te-ai întors cu trăsura?

— Nu!

— Și ai venit pe jos tocmai din strada Tournelle?

— Stidmann și Bixiou au mers cu mine pe bulevarde, și am stat de vorbă până la Madeleine.

— Se vede că pe bulevarde, în piața Concorde și pe strada Bourgogne, nu mai sunt băltoace, căci n-ai pic de noroi pe tine, zise Hortense, uitându-se la cizmele lustruite ale soțului ei.

Plouase; dar din strada Vanneau și până în strada Saint-Dominique, Wenceslas nu-și putuse murdări cizmele.

— Uite cinci mii de franci pe care Chanor mi i-a împrumutat cu multă generozitate, spuse Wenceslas, pentru a întrerupe șirul acestor întrebări aproape polițienești.

Pusese cele zece mii de franci în două pachete, unul pentru Hortense și altul pentru el, căci avea o datorie de cinci mii de franci de care nu știa Hortense. Datora bani meșterului și lucrătorilor.

— Iată c-ai scăpat de griji, draga mea, spuse el, sărutându-și soția. De mâine, o să mă pun pe lucru! Mâine, la ora opt și jumătate, o șterg la atelier. Așa că mă culc imediat, ca să mă pot scula devreme; îmi dai voie, scumpa mea?

Bănuiala ce se strecurase în inima lui Hortense dispăru; era foarte departe de adevăr. Nici nu-i trecea prin cap să se gândească la doamna Marneffe! Se temea ca Wenceslas să nu cadă pradă vreunei femei ușoare. Numele lui Bixiou și al lui Léon de Lora, doi artiști cunoscuți pentru viața lor desfrânată, o neliniștiseră.

A doua zi, când îl văzu pe Wenceslas că pleacă la ora nouă, se liniști pe deplin. — Iată-l că se pune pe lucru, își zicea ea, în timp ce-și îmbrăca băiețelul. Văd că s-a pornit pe treabă! Chiar dacă nu avem gloria lui Michelangelo, o vom avea pe cea a lui Benvenuto Cellini¹²⁶! Legănându-se în propriile ei speranțe, Hortense credea într-un viitor fericit; și îi vorbea fiului ei, care avea un an și opt luni, în acel limbaj alcătuit doar

din onomatopee care îi face pe copii să surâdă, când, pe la ora unsprezece, bucătăreasa, care nu-l văzuse pe Wenceslas ieșind, o anunță c-a venit Stidmann.

— Iertați-mă, doamnă, zise artistul. Cum, Wenceslas a plecat deja?

— E la atelier.

— Veneam să vorbesc cu el despre lucrările noastre.

— O s-o trimit pe bucătăreasă să-l cheme, spuse Hortense, făcându-i semn lui Stidmann să se așeze.

Tânăra femeie, mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru întâmplarea asta, voia să-l rețină pe Stidmann ca să afle amănunte despre seara din ajun. Stidmann se înclină, mulțumindu-i contesei pentru această favoare. Doamna Steinbock sună, bucătăreasa veni și Hortense îi dădu ordin să se ducă să-l cheme pe domnul conte de la atelier.

— V-ați distrat bine ieri? întrebă Hortense, căci Wenceslas nu s-a întors decât după ora unu noaptea.

— Distrat?... N-aș putea spune, răspunse artistul care, în ajun, voise s-o dea gata pe doamna Marneffe. În lume nu te distrezi decât atunci când ai interese. Această micuță doamnă Marneffe e foarte spirituală, dar e o cochetă.

— Și cum i s-a părut lui Wenceslas? întrebă biata Hortense, încercând să rămână calmă; nu mi-a vorbit nimic despre asta...

— N-o să vă spun decât un lucru, răspunse Stidmann, și anume că este foarte primejdioasă.

Hortense se făcu palidă la față ca o lehoză.

— Deci așa... ieri ați luat masa la doamna Marneffe... și nu... la Chanor... cu Wenceslas, și el...

Stidmann, fără să-și dea seama cât de mare era răul pe care-l produsese, înțelese că spusese ce nu trebuia. Contesa nu apucă să-și termine fraza, că leșină. Artistul sună și camerista veni. Când Louise încercă s-o ducă pe contesa Steinbock în camera ei, aceasta avu o criză gravă de nervi care se manifestă printr-o serie de convulsii îngrozitoare. Stidmann, ca toți cei a căror indiscreție involuntară distruge eșafodajul construit de minciuna spusă acasă de un soț, nu putea crede că vorbele sale au avut un asemenea efect; își imaginează că Hortense se afla în acea stare de slăbiciune în care până și cea mai ușoară neplăcere poate deveni primejdioasă. Bucătăreasa veni să-i anunțe, din nefericire cu voce tare, că domnul conte nu era la atelier. Contesa, care se afla în plină criză, auzi acest răspuns și convulsiile începură din nou.

— Du-te și caut-o pe mama doamnei!... îi spuse Louise bucătăresei; aleargă!

— Dacă aş şti unde-i Wenceslas, m-aş duce să-i spun, zise Stidmann, disperat.

— E la femeia aceea!... strigă biata Hortense. S-a îmbrăcat cu totul altfel decât se îmbracă atunci când se duce la atelier.

Stidmann alergă la doamna Marneffe, recunoscând în sinea lui adevărul acestei *presimțiri* a contesei, datorate unei puteri speciale pe care o are doar pasiunea. În momentul acela, Valérie îi poza în Dalila. Prea abil ca să întrebe de doamna Marneffe, Stidmann trecu nepăsător pe lângă cușca portarului și urcă repede la etajul al doilea, făcând următorul raționament: „Dacă întreb, mi se va spune că nu-i acasă. Dacă întreb prostește de Steinbock, o să mi se râdă în nas... Trebuie să mă năpustesc înăuntru, fără să spun nimic! ” La sunetul clopoțelului, Reine sosi.

— Spune-i domnului conte Steinbock să se ducă acasă, soția lui e pe moarte!...

Reine se uită la el, uluită.

— Dar, domnule, nu știi... ceea ce îmi...

— Îți spun că prietenul meu Steinbock este aici și că soția lui e pe moarte, lucru ce merită să te faci s-o deranjezi pe stăpâna dumitale.

Și Stidmann plecă. — O, deci e aici, își zise el. Într-adevăr, Stidmann, care mai rămăsese câteva momente pe strada Vanneau, îl văzu pe Wenceslas ieșind și îi făcu semn să vină repede la el. După ce îi relată tragedia ce se petrecuse în strada Saint-Dominique, Stidmann îl certă pe Steinbock pentru faptul că nu-i spusese să păstreze secretul în ceea ce privește masa din ajun.

— Sunt pierdut, îi răspunse Wenceslas, dar te iert. Am uitat cu totul de întâlnirea noastră de azi-dimineață și am făcut greșeala să nu te avertizez ca trebuie să spui că am luat masa la Florent. Ce vrei? Această Valérie mi-a luat mințile; dar, dragul meu, pentru ea merită să lași la o parte gloria și să suferi... A, Doamne! În ce mare încurcătură am intrat! Sfătuiește-mă ce să spun. Cum să mă justific?

— Să te sfătuiesc? Nu știu ce-ai putea spune, răspunse Stidmann. Soția ta te iubește, nu-i așa? Atunci va crede orice i-ai spune. Spune-i că, în timp ce veneai spre mine, eu mergeam spre casa ta; în felul ăsta vei salva măcar situația de azi-dimineață. La revedere!

La colțul străzii Hillerin-Bertin, Lisbeth care, avertizată fiind de Reine, alerga spre Steinbock, îl ajunse din urmă; se temea de naivitatea lui poloneză. Nevrând să se compromită, ea îi spuse doar câteva cuvinte lui Wenceslas care, cuprins de bucurie, o îmbrățișă în plină stradă. Cu siguranță că îi întinsese o punte cu ajutorul căreia să treacă peste acest moment greu al vieții conjugale.

La vederea mamei ei, care veni în mare grabă, Hortense vărsase torente de lacrimi. Așa că și criza ei nervoasă luase o întorsătură mai bună.

— Sunt trădată! dragă mamă, îi zise ea. După ce și-a dat cuvântul de onoare că nu se duce la doamna Marneffe, Wenceslas a luat masa, ieri, la ea, și nu s-a întors acasă decât la ora unu și un sfert noaptea!... Și tocmai când, în ajun, avusesem cu el, nu o ceartă, ci o explicație. Îi spuseseam o mulțime de lucruri care ar fi trebuit să-l impresioneze: „Că eram geloasă și că o infidelitate m-ar ucide; că eram temătoare, că trebuie să-mi respecte slăbiciunile, pentru că ele veneau din dragostea mea pentru el, că aveam în vine atât sângele tău, cât și sângele tatălui meu; că, în prima clipă a unei trădări, aș înnebuni și aș fi în stare să fac tot felul de lucruri nesăbuite, să mă răzbun și să comit fapte care să ne dezonoreze pe noi toți, pe el, pe fiul lui și pe mine; că aș putea ajunge să-l omor și apoi să mă sinucid! ” etc. Și totuși s-a dus în acea casă și acum e acolo! Femeia asta și-a pus în minte să ne distrugă pe toți! Ieri, fratele meu și Célestine s-au angajat să retragă polițe în valoare de șaptezeci și două de mii de franci, subscrise pentru această ticăloasă... Da, mamă, tata ar fi fost pus sub urmărire și băgat la închisoare. Această femeie îngrozitoare nu se mulțumește cu tata și cu lacrimile tale! De ce vrea să mi-l ia pe Wenceslas?... O să mă duc la ea și o s-o omor!

Doamna Hulot, profund atinsă de confidența îngrozitoare pe care fiica ei, cuprinsă de furie, i-o făcuse fără să-și dea seama, își stăpâni durerea printr-un efort eroic, de care nu e în stare decât o mamă cu suflet puternic, și o îmbrățișă pe Hortense, sărutând-o.

— Asteaptă-l pe Wenceslas, copila mea, și totul se va lămurii. Poate că răul nu-i atât de mare pe cât crezi! Și eu am fost trădată! draga mea Hortense. Ție îți par frumoasă, sunt virtuoasă, și totuși sunt părăsită de douăzeci și trei de ani pentru niște persoane ca Jenny Cadine, Josépha, Marneffe!... știai asta?...

— Tu, mamă, tu... suferi toate astea de douăzeci...

Și Hortense se opri, apăsată de propriile ei gânduri.

— Fă ca mine, copila mea, reluă baroana. Fii blândă și bună și vei avea conștiința împăcată. Pe patul de moarte, un bărbat își spune: Soția mea nu mi-a pricinuit niciodată nici o supărare!... Și Dumnezeu, care ascultă toate aceste suspine, va ține seama de ele. Dacă m-aș fi lăsat pradă furiei, ca tine, ce s-ar fi întâmplat? Tatăl tău s-ar fi înrăit, poate că m-ar fi părăsit, și oricum nu s-ar fi abținut de la rele de teama că mă supără; dezastrul nostru, care s-a petrecut acum, ar fi avut loc cu zece ani mai devreme; am fi oferit spectacolul unui soț și al unei soții ce trăiesc separat; ar fi fost un scandal îngrozitor, dezolant, căci asta înseamnă moartea Familiei. Nici fratele tău și

nici tu nu v-ai fi putut aranja la casele voastre... M-am sacrificat, și am făcut-o cu atâta curaj, încât, dacă n-ar fi fost această ultimă legătură a tatălui tău, lumea ar fi crezut și acum că sunt fericită. Minciuna mea, folositoare și curajoasă, l-a protejat până acum pe Hector, care mai este încă un om stimat; numai că, după cum văd, această pasiune de bătrânețe îl târăște prea departe. Mă tem că nebunia lui va distruge paravanul pe care îl puneam între lume și noi... Dar, timp de douăzeci și trei de ani, eu am menținut acest paravan în spatele căruia plângeam, lipsită de mamă, de vreun confident sau de vreun ajutor în afară de acela al religiei și, în felul ăsta, am păstrat onoarea familiei timp de douăzeci și trei de ani.

Hortense asculta vorbele mamei ei, privind-o drept în ochi. Vocea calmă și resemnarea în fața propriei ei dureri potoliră suferința pricinuită de această primă rană primită de tânăra femeie, care izbucni în lacrimi, ce-i curgeau șiroaie. Într-un acces de pietate filială, copleșită de sacrificiul sublim al mamei sale, Hortense se așeză în genunchi în fața baroanei, îi luă poala rochiei și o sărută, așa cum credincioșii catolici sărută sfintele relicve ale unui martir.

— Ridică-te, dragă Hortense, spuse baroana, o asemenea dovadă de dragoste din partea fiicei mele șterge multe amintiri rele! Vino să te strâng la inima mea, ce-i apăsată acum doar de nefericirea ta. Disperarea biete mele fetițe, a cărei bucurie era singura mea bucurie, a rupt pecetea pe care nimic nu trebuia s-o ia de pe buzele mele. Da, voiam să-mi iau cu mine în mormânt durerile, ca pe încă un lințoliu. Ca să-ți potolesc furia, am vorbit... Dumnezeu mă va ierta! O, ce n-aș face ca viața ta să nu fie ca a mea!... Oamenii, lumea, hazardul, natura, Dumnezeu, cred, ne fac să plătim iubirea cu cele mai crude torturi. Eu voi plăti cu douăzeci și patru de ani de disperare, de neconținute necazuri și amărăciuni, zece ani de fericire...

— Tu ai avut zece ani, draga mamă, iar eu numai trei!... zise egoista îndrăgostită.

— Nimic nu-i pierdut, copila mea, așteaptă-l pe Wenceslas.

— Mamă, spuse ea, m-a mințit! M-a înșelat... Mi-a spus: „Nu mă voi duce acolo”, și s-a dus. Și asta în fața leagănului copilului său...

— Îngerul meu, pentru plăcerea lor, bărbații săvârșesc cele mai mari lașități, infamii și crime; se pare că e în natura lor. Noi, femeile, suntem menite să fim sacrificate. Credeam că necazurile mele au luat sfârșit, dar iată că ele încep din nou, și sunt și mai mari, căci nu mă așteptam să sufăr de două ori mai mult, suferind și pentru fiica mea. Curaj și liniște!... Draga mea Hortense, jură-mi că nu vei vorbi cu nimeni, în afară de mine, despre supărările tale, și că nu vei lăsa să se vadă nimic în afară... Fii mândră ca mama ta!

În momentul acela Hortense tresări, căci auzise pașii soțului ei.

— Se pare că Stidmann a venit aici în timp ce eu mă duceam la el acasă, spuse Wenceslas când intră în încăpere.

— Chiar așa!... exclamă biata Hortense cu ironia sălbatică a unei femei jignite ce se slujește de cuvânt ca de un pumnal.

— Da, chiar acum ne-am întâlnit pe stradă, răspunse Wenceslas prefăcându-se că se miră.

— Dar ieri?... reluă Hortense.

— Da, te-am mințit, iubita mea, și mama ta ne va judeca...

Această sinceritate o făcu pe Hortense să se mai liniștească. Toate femeile cu suflet nobil preferă minciunii, adevărul. Ele nu vor să-și vadă idolul degradându-se, și doresc să fie mândre de dominația pe care o acceptă.

E sentimentul pe care îl au rușii față de Țarul lor.

— Ascultă-mă, dragă mamă..., spuse Wenceslas, o iubesc atât de mult pe buna și dulcea mea Hortense încât i-am ascuns cât de mare e dezastrul financiar în care ne aflăm. Ce era să fac?... Mai alăpta încă, și supărările i-ar fi făcut rău. Știi cât de mult riscă o femeie aflată în situația asta. Frumusețea, prospețimea, sănătatea ei sunt în pericol. Nu-i așa?... Hortense crede că nu datorăm decât cinci mii de franci, dar eu mai am încă o datorie de cinci mii... Alaltăieri eram disperați!... Nimeni din lumea asta nu dă bani cu împrumut artiștilor. Talentele noastre, ca și fanteziile noastre, nu se bucură de încrederea oamenilor. Am bătut la toate porțile, dar zadarnic. Lisbeth ne-a oferit economiile ei.

— Biata fată, spuse Hortense.

— Biata fată! repetă baroana.

— Dar ce înseamnă cele două mii de franci ale lui Lisbeth?... Ele sunt totul pentru ea, și nimic pentru noi. Atunci verișoara ne-a vorbit — tu știi Hortense —, de doamna Marneffe care, datorând atât de mult baronului, din amor-propriu, nu ne cere nici un fel de dobândă... Hortense a vrut să-și pună diamantele ei amanet la Muntele-de-Pietate. Am fi obținut pe ele câteva mii de franci, dar nouă ne trebuiau zece mii. Aceste zece mii îi puteam avea de la doamna Marneffe, fără dobândă, împrumutați pe un an de zile!... Mi-am zis: „Hortense nu va ști nimic despre toate astea, să mă duc să-i iau”. Femeia aceasta m-a invitat, prin socrul meu, să iau masa la ea, ieri, dându-mi a înțelege că Lisbeth îi vorbise despre asta și că voi avea banii. Între disperarea lui Hortense și masa asta, n-am stat pe gânduri. Asta-i tot. Cum își poate închipui Hortense, care are douăzeci și patru de ani, și e proaspătă, pură și virtuoasă, ea, care e toată fericirea și bucuria mea și pe care n-am părăsit-o niciodată de când ne-am căsătorit, că i-aș putea-o

prefera pe cine?... pe-o târfă obosită și trecută, zise el, folosind aceste cuvinte ca să sublinieze disprețul lui prin asemenea calificative exagerate, care plac femeilor când e vorba de adversarele lor.

— Ah, dacă tatăl tău mi-ar fi vorbit așa! exclamă baroana.

Hortense se aruncă grațios de gâtul soțului ei.

— Da, așa aș fi făcut, spuse Adeline. Wenceslas, prietene, soția ta era cât pe ce să moară, continuă ea cu gravitate. Vezi cât de mult te iubește. E a ta cu trup și suflet. Și baroana suspină din adânc. — Poate să facă din ea o martiră sau o femeie fericită, își spuse ea, gândindu-se așa cum gândesc toate mamele când e vorba de căsătoria fiicei lor. — Cred, adăugă ea, cu voce tare, că sufăr destul ca să am dreptul să-mi văd copiii fericiți.

— Fii liniștită, dragă mamă, spuse Wenceslas în culmea fericirii când văzu că această criză s-a încheiat cu bine. În timp de două luni îi voi da banii înapoi acestei groaznice femei. Ce să faci? continuă el, repetând aceste vorbe specific poloneze, cu o grație poloneză, există momente când ai împrumut bani și de la diavol. Si-apoi, la urma urmei, sunt banii familiei. Și, odată invitat, dacă aș fi răspuns printr-o grosolănie la o politete, aș mai fi putut obține banii ăștia de care avem atâta nevoie?

— O, mamă, cât de mult rău ne face tata! exclamă Hortense.

Baroana își duse un deget la buze, și Hortense regretă că spusese aceste vorbe; era prima învinuire pe care o lăsa să-i scape la adresa tatălui ei, apărât atât de eroic de o sublimă tăcere.

— Rămâneți cu bine, copiii mei, spuse doamna Hulot, iată că a ieșit din nou Soarele. Dar să nu vă mai certați.

Când, după ce o conduseră pe baroană, Wenceslas și soția lui se întoarseră în camera lor, Hortense îi spuse soțului ei: „Povestește-mi cum a fost aseară”. Și se uită atent la expresia pe care o avea fața lui Wenceslas în timpul povestirii, întrerupte de obișnuitele întrebări ce se înghesuie pe buzele oricărei femei în asemenea cazuri. Cuvintele lui Wenceslas o făcură pe Hortense să rămână pe gânduri, căci întrevedea diabolicele amuzamente la care artiștii se dedau, probabil, în această societate vicioasă.

— Fii sincer, dragul meu Wenceslas! Erau acolo Stidmann, Claude Vignon, Vernisset, și mai cine încă?... Cred că te-ai distrat de minune!...

— Eu?... Nu mă gândeam decât la cele zece mii de franci ai noștri, și îmi spuneam: „Draga mea Hortense va scăpa de griji!”

Acest interogatoriu îl obosea peste măsură pe livonian, care prinse un moment de veselie și o întrebă pe Hortense:

— Și tu, îngerașul meu, ce-ai fi făcut dacă artistul tău ar fi fost vinovat?...

— Eu, zise ea cu un aer oarecum decis, l-aș fi luat pe Stidmann, dar

fără să-l iubesc, bineînțeles!

— Hortense! strigă Steinbock, ridicându-se brusc de pe scaun și cu o mișcare teatrală; n-ai fi avut timp s-o faci, căci te-aș fi ucis.

Hortense se aruncă în brațele soțului ei și îl sărută de era cât pe ce să-l sufoce, îl copleși cu mângâierile ei și îi zise: „Mă iubești! Wenceslas, du-te, nu mă mai tem de nimic! Dar să nu mai aud de Marneffe. Să nu te mai scufunzi niciodată într-o asemenea mocirlă.”

— Îți jur, draga mea Hortense, că nu mă voi mai duce acolo decât ca să-mi iau înapoi polița...

Hortense se bosumflă, dar așa cum se bosumflă femeile îndrăgostite, care vor să tragă din asta niște foloase. Wenceslas, obosit după o asemenea dimineață, își lăsă soția îmbufnată și plecă la atelier să facă macheta grupului Samson și Dalila, a cărui schiță o avea în buzunar. Hortense, neliniștită la gândul că îmbufnarea ei l-a putut supăra pe Wenceslas, veni la atelier tocmai când soțul ei terminase de modelat lutul, animat de acea furie cu care îi mână pe artiști puterea inspirației. Când își văzu soția, aruncă repede o cârpă udă peste grupul pe care-l schițase, și o luă în brațe, spunându-i: „Nu mai suntem supărați, nu-i așa, fetița mea?”

Hortense văzu grupul, cârpa aruncată deasupra lui, însă nu spuse nimic; dar, înainte de a pleca din atelier, se întoarce, luă cârpa, privi lucrarea și întrebă: „Ce-i asta?”

— Un grup la care mă gândisem mai demult.

— Și de ce l-ai ascuns de mine?

— Nu voiam să ți-l arăt decât când e gata.

— Femeia e foarte drăguță! spuse Hortense.

Și în sufletul ei încolțiră nenumărate bănuieli așa cum cresc, de la o zi la alta, ierburile mari și stufoase din Indii.

După aproximativ trei săptămâni, doamna Marneffe începu să fie foarte furioasă pe Hortense. Femeile de felul ăsta au și ele amorul lor propriu, vor să te ploconești în fața diavolului și nu-i iartă niciodată Virtuții, care nu se teme de puterea lor sau care luptă cu ele. Or, Wenceslas nu mai făcuse nici o vizită în strada Vanneau, nici măcar aceea pe care ar fi cerut-o politețea după ce doamna Marneffe îi pozase pentru Dalila. Lisbeth, de câte ori se dusesse la tinerii Steinbock, nu găsisese acasă pe nimeni. Domnul și doamna stăteau mai tot timpul la atelier. Lisbeth, care îi urmări pe cei doi porumbei până la cuibul lor de pe strada Gros-Caillou, îl găsi pe Wenceslas lucrând cu ardoare, și află de la bucătăreasă că doamna nu-l lăsa singur niciodată. Wenceslas suporta despotismul iubirii. Valérie începu s-o urască pe Hortense, la fel ca Lisbeth. Femeile țin la amanții pentru care trebuie să se lupte cu altele, tot atât de mult cât țin bărbații la femeile ce sunt dorite de

mai mulți bărbați plini de sine. De aceea, reflecțiile făcute cu privire la doamna Marneffe se aplică perfect și bărbaților care au succes la femei și care sunt un fel de bărbați-curtezane. Capriciul lui Valérie se transformă în furie; voia neapărat să-și aibă grupul promis, și își propunea ca, într-o dimineată, să se ducă la atelier să-l întâlnească pe Wenceslas, când surveni unul dintre acele evenimente grave care pot fi numite, în cazul femeilor de felul ei, *fructus belli*¹²⁷. Iată cum anunță Valérie această noutate, cu totul personală. Lua masa cu Lisbeth și cu domnul Marneffe.

— Spune, Marneffe, ți-ai fi închipuit că vei fi tată pentru a doua oară?

— E adevărat, ești însărcinată?... Lasă-mă să te sărut...

Se ridică de pe scaun, făcu înconjurul mesei, și soția lui îi întinse fruntea în așa fel încât sărutul să-i alunece pe păr.

— Sunt un om făcut, reluă el; în curând voi fi șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare! Căci, draga mea, nu vreau ca Stanislas să fie ruinat! Bietul micuț!...

— Bietul micuț?... strigă Lisbeth. De șapte luni de zile nu l-ai mai văzut; la pension, eu trec drept mama lui, căci sunt singura din casă care se ocupă de el! ...

— Un copil care ne costă o sută de scuzi pe trimestru!... spuse Valérie. De altfel, e copilul tău, Marneffe! Ar trebui să-i plătești întreținerea din veniturile tale... Cel ce va veni pe lume, nu ne va pune la cheltuieli, ci o să ne scape de sărăcie...

— Valérie, răspunse Marneffe, imitând poziția preferată de Crevel, sper că domnul baron Hulot va avea grijă de fiul lui, și că nu-l va lăsa pe spinarea unui biet funcționar; o să mă arăt foarte pretențios cu el. Așa că, asigură-te, doamnă! Încearcă să obții de la el niște scrisori în care să-ți vorbească despre fericirea lui că e tată, căci prea mă lasă mult să aștept numirea aia...

Și Marneffe plecă la minister, unde prețioasa prietenie a directorului său îi permitea să se ducă la birou pe la ora unsprezece; de altfel, el nu făcea cine știe ce treabă, dată fiind incapacitatea sa notorie și aversiunea lui față de muncă.

După ce rămaseră singure, Lisbeth și Valérie se uitară una la alta ca doi auguri, și începură amândouă să râdă în hohote.

— Spune, Valérie, e adevărat? o întrebă Lisbeth. Nu joci teatru?

— E un adevăr fizic! răspunse Valérie. Hortense mă *agasează*! Și în noaptea asta m-am gândit să arunc copilul ăsta ca pe o bombă în familia lui Wenceslas.

Valérie se duse în camera ei, urmată de Lisbeth, căreia îi arătă

Wenceslas, dragă prietene, mai cred încă în iubirea ta, deși se împlinesc curând douăsprezece zile de când nu te-am mai văzut. Mă disprețuiești? Dalila nu poate crede asta. Nu cumva e vorba, mai degrabă, de tirania unei femei pe care mi-ai spus că n-o mai poți iubi? Wenceslas, ești prea mare artist ca să te lași dominat așa. Căsnicia este mormântul gloriei... Uită-te și vezi singur dacă mai semeni cu Wenceslas din strada Doyenné! Ai ratat monumentul tatălui meu, dar amantul din tine e mult superior artistului; ai mai mult noroc cu fata lui: iubitul meu Wenceslas, ești tată! Dacă nu vei veni să mă vezi nici în situația în care mă aflu acum, vei trece în ochii prietenilor tăi drept un om rău; dar eu te iubesc atât de mult încât — simt asta — nu voi avea niciodată puterea să te blestem. Oare pot să mă mai consider

Valérie, a ta?

— Ce zici de planul meu de a trimite această scrisoare la atelier într-un moment în care draga noastră Hortense va fi singură acolo? o întrebă Valérie pe Lisbeth. Ieri-seară, am aflat de la Stidmann că Wenceslas trebuie să vină la el să-l ia, la ora unsprezece, ca să meargă împreună la Chanor, unde au niște treburi; așa că nenorocita asta de Hortense va fi singură.

— După o asemenea treabă, răspunse Lisbeth, nu voi mai putea rămâne pe față prietena ta; va trebui să te părăsesc și să mă prefac că nu vreau nici să te mai văd și nici să-ți mai vorbesc.

— Desigur, spuse Valérie; dar...

— O, fii liniștită, îi răspunse Lisbeth. Ne vom revedea când voi fi doamna mareșal; acum o doresc cu *toții*, numai baronul nu cunoaște planul ăsta; dar îl vei convinge tu.

— Dar, spuse Valérie, s-ar putea ca, în curând, să mă aflu într-o situație delicată față de baron.

— Doamna Olivier este singura care poate să procedeze în așa fel încât scrisoarea să ajungă în mâinile lui Hortense, spuse Lisbeth; înainte ca ea să se ducă la atelier, trebuie s-o trimitem în strada Saint-Dominique.

— Deci frumușica noastră ar fi la ora aceea acasă la ea, spuse doamna Marneffe, sunând-o pe Reine ca s-o trimită s-o cheme pe doamna Olivier.

După zece minute de la trimiterea acestei scrisori fatale, sosi baronul Hulot. Doamna Marneffe se azvârli, ca o pisică, de gâtul bătrânului.

— Hector, ești tată! îi șopti ea la ureche. Uite la ce duce cearta și apoi împăcarea.

Văzând pe chipul lui Hulot o oarecare mirare pe care baronul nu izbutise să și-o ascundă destul de repede, Valérie luă un aer rece, care îl aduse pe consilierul de Stat în pragul disperării; apoi îl făcu pe baron să-i smulgă, una câte una, toate dovezile decisive. Când Convingerea, pe care Vanitatea o conduse ducând-o încet de mână, intră în mintea bătrânului, Valérie îi vorbi despre furia domnului Marneffe.

— Îmbufnatul meu drag, îi zise ea, e foarte greu ca acum să nu-l numești pe girantul nostru, dacă vrei să-i spunem așa, șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare, căci pe omul ăsta tu l-ai distrus; îl adoră pe Stanislas, pe acest mic *monstrico* care îi seamănă și pe care eu nu-l pot suferi. Dacă nu cumva preferi să-i dai lui Stanislas o rentă de o mie două sute de franci, în nudă proprietate, bineînțeles, uzufructul fiind trecut pe numele meu.

— Dar dacă dau rente, prefer s-o fac pe numele fiului meu, și nu pe numele acelui *monstrico*! zise baronul.

Această frază imprudentă, în care cuvintele *fiul meu* trecură ca un fluviu ce se revarsă, fu preschimbată, după o oră de conversație, în promisiunea solemnă că baronul îi va da copilului ce urmează să se nască o rentă de o mie două sute de franci. Această promisiune fu mai apoi, pentru Valérie, ceea ce este o tobă în mâinile unui copil mic; timp de douăzeci de zile, îl ținu tot într-o cântare, amintindu-i mereu de ea, atât prin vorbe cât și prin priviri.

În momentul când baronul Hulot, fericit ca un tânăr însurățel care își dorește un moștenitor, ieșea de pe strada Vanneau, doamna Olivier făcuse în așa fel ca Hortense să-i smulgă scrisoarea pe care, zicea ea, nu trebuia s-o dea decât domnului conte, în mână. Tânăra femeie plătise această scrisoare cu o monedă de douăzeci de franci. Sinucigașul își plătește opiumul, pistolul sau mangalul. Hortense citi scrisoarea o dată și apoi încă o dată; nu mai vedea decât acea hârtie albă brăzdată de linii negre, pe lume nu mai exista nimic altceva în afară de hârtia asta, în jurul ei totul era negru. Flăcările incendiului ce mistuia edificiul fericirii ei luminau hârtia, căci în jurul ei domnea noaptea cea mai adâncă. Strigătele micuțului Wenceslas, ce se juca, ajungeau la urechile ei ca și cum copilul ar fi fost în fundul unei văi, iar ea pe un vârf de munte. Să fii jignită în felul ăsta la douăzeci și patru de ani, în deplină strălucire a frumuseții tale împodobite de o iubire curată și puternică, este mai mult decât o lovitură de pumnal, e însăși moartea. Primul atac fusese pur nervos, trupul se răsucise sub apăsarea geloziei; dar

certitudinea de acum îi lovi sufletul și îi nimici trupul. Hortense rămase vreo zece minute în această stare. Atunci îi apărură în față fantoma mamei sale și în suflet i se produse, deodată, o schimbare fundamentală; deveni calmă și rece, își recapătă luciditatea. Sună.

— Draga mea, îi spuse ea bucătăresei, roag-o pe Louise să te ajute. Împachetați, cât puteți mai repede, toate lucrurile mele și ale copilului. Aveți la dispoziție o oră. Când totul va fi gata, mergeți în piață și aduceți o trăsură; când trăsura e la poartă, anunțați-mă. Fără nici o discuție! Părăsesc casa și o iau cu mine pe Louise. Dumneata rămâi cu domnul conte; te rog să ai grijă de el...

Hortense se duse în camera ei, se așeză la masă și scrisese următoarea scrisoare:

DOMNULE CONTE,

Scrisoarea alăturată îți va explica pricina hotărârii pe care am luat-o.

Când vei citi aceste rânduri, eu voi fi părăsit casa dumitale, și mă voi fi retras lângă mama mea, împreună cu copilul nostru.

Nu conta pe faptul că aș putea vreodată să revin asupra acestei hotărâri. Te înșeli amarnic dacă crezi că am fost mânată de furia tinereții, de lipsa ei de înțelepciune sau de puterea iubirii tinerești jignite.

De cincisprezece zile încoace, m-am gândit mult la viață, la iubire, la căsătoria noastră, la datoriile pe care le avem unul față de celălalt. Am luat cunoștință de tot devotamentul mamei mele, căci ea mi-a vorbit despre suferințele sale! De douăzeci și trei de ani, mama trăiește ca o eroină; dar eu nu mă simt în stare să o imit, nu pentru că te-aș iubi mai puțin decât l-a iubit ea pe tata, ci pentru că am o altă fire. Casa noastră ar deveni un infern, și mi-aș putea pierde capul în așa măsură, încât să te dezonzorez, să mă dezonzorez și să-l dezonzorez și pe fiul nostru. Nu vreau să fiu o doamnă Marneffe; și, dacă ar porni pe un asemenea drum, o femeie de felul meu poate că nu s-ar mai putea opri. Eu sunt, din nefericire pentru mine, o Hulot și nu o Fischer.

Singură și departe de viața ta desfrânată, voi fi stăpână pe mine și, mai ales, mă voi putea ocupa de copilul nostru, lângă puternica și minunata mea mamă, a cărei viață mă va influența potolindu-mi mișcările tumultuoase ale inimii. Acolo, cu ea, pot fi o mamă bună, pot trăi și pot să-mi cresc bine copilul. Dacă aș rămâne aici, cu tine, Femeia ar ucide Mama, și certurile neconținute dintre noi mi-ar acri caracterul.

Aș accepta să mor pe loc; dar nu vreau să fiu bolnavă timp de douăzeci și cinci de ani, ca mama mea. Dacă după trei ani de dragoste adevărată, continuă, m-ai înșelat cu amanta socrului tău, ce rivale îmi vei mai aduce mai târziu? A, domnul meu, îți începi mult mai repede decât tatăl meu cariera de om dezmațat și risipitor, carieră care îl dezonzorează pe un tată de familie, care îi face pe copii să nu-l mai respecte și la capătul căreia îl așteaptă doar rușinea și dispararea.

Nu sunt neîndurătoare. Sentimentele neîndurătoare nu sunt potrivite pentru niște ființe slabe, care trăiesc sub ochiul lui Dumnezeu. Dacă vei cuceri gloria și averea printr-o muncă susținută și dacă vei renunța la curtezane și la căile josnice și murdare pe care ai pornit, vei regăsi o femeie demnă de dumneata.

Cred că ești prea nobil ca să recurgi la lege. Domnule conte, îmi vei respecta voința, lăsându-mă lângă mama mea; și, mai ales, să nu vii niciodată aici. Ți-am lăsat toți banii pe care ți i-a împrumutat această femeie odioasă. Adio!

Scrisoarea aceasta fu scrisă cu greu, căci Hortense cădea mereu pradă lacrimilor și strigătelor pasiunii ucise. Lăsa pana și o lua apoi din nou, încercând să exprime cu simplitate ceea ce iubirea declamă de obicei în aceste scrisori testamentare. Inima își exterioriza suferința prin interjecții, plânsete și lacrimi, dar rațiunea îi dicta ce trebuie să spună.

Tânăra femeie, înștiințată de Louise că totul era gata, străbătu încet, pentru ultima dată, grădina, camera ei și salonul, privind atent peste tot, ca pentru a-și lua rămas-bun. Apoi îi făcu bucatăresei cele mai insistente recomandări, cerându-i să aibă grijă de domnul conte, făgăduindu-i că o va răsplăti dacă se va purta cum trebuie. Apoi se urcă în trăsură ca să se ducă la mama ei, cu inima sfâșiată, plângând, de i se făcu milă cameristei de ea, și acoperindu-l pe micul Wenceslas cu sărutări delirante, ce trădau iubirea pe care i-o mai purta încă tatălui.

Baroana știa de la Lisbeth că socrul purta o mare parte din vina ginerelui său și nu fu surprinsă de venirea fiicei sale, cu care fu de acord și pe care consimți să o țină lângă ea. Adeline, care văzuse că blândețea și devotamentul nu-l opriseră niciodată de la dezmăț pe Hector, față de care nu mai avea atâta stimă, consideră că fiica sa avea dreptate s-o ia pe altă cale. În douăzeci de zile, biata mamă primise două lovituri care o făcuseră să sufere mai mult decât suferise din pricina tuturor chinurilor sale trecute. Baronul îi sărăcise pe Victorin și pe soția sa, și, după cum îi spusese Lisbeth, tot el era vinovat și de fapta pe care o săvârșise Wenceslas, căci îl îndemnase pe acesta la desfrâu. Prestigiul acestui tată de familie, menținut atâta timp prin niște sacrificii uriașe, se degradase. Fără să le pară rău după bani, tinerii soți Hulot îl priveau acum pe baron cu neîncredere și neliniște. Acest sentiment destul de vizibil, o întrista adânc pe Adeline, căci presimțea că familia i se va destrăma. Baroana o instalează pe fiica ei în sufragerie, care fu preschimbată repede în dormitor, cu ajutorul banilor dați de mareșal; și anticamere deveni, ca în multe case, sufragerie.

Când Wenceslas se întoarse acasă și termină de citit cele două scrisori, simți în sufletul său un fel de bucurie amestecată cu tristețe. Ținut din scurt, ca să spunem așa, de soție sa, el se revoltase în sinea lui împotriva acestui nou fel de a i se limita libertatea, ce-i aducea aminte de modul cum îl tratase Lisbeth. Sătul de dragoste timp de trei ani de zile, în ultimele cincisprezece zile se gândise și el la tot felul de lucruri și găsea că viața de familie e greu de dus. Tocmai fusese felicitat de Stidmann pentru pasiunea pe care i-o inspirase lui Valérie; căci Stidmann, mânat de un gând ascuns, destul de ușor de înțeles, socotea că e bine să măgulească vanitatea soțului

lui Hortense sperând că va consola victima. Wenceslas fu deci fericit că se poate întoarce la doamna Marneffe. Dar își aminti de fericirea deplină și pură de care se bucurase până atunci, de farmecul lui Hortense, de înțelepciunea, de inocența și de iubirea ei naivă, și îi păru rău că ea plecase. Vru să alerge acasă la soacra lui ca să o roage să-l ierte, dar făcu precum Hulot și Crevel și se duse s-o vadă pe doamna Marneffe căreia îi duse scrisoarea soției lui, ca să-i arate dezastrul pe care îl provocase și, ca să spunem așa, să se folosească de această nefericire, cerând, în schimb, de la amanta lui mai multă mângâiere. La Valérie îl găsi pe Crevel. Primarul, țănoș ca un cocoș, se mișca de colo până colo prin salon, ca un om frământat de sentimente tumultuoase. Își lua atitudinea preferată, ca și cum ar fi vrut să vorbească, și nu îndrăznea s-o facă. Fața îi strălucea de fericire, se repezea la fereastră să bată cu degetele în geam și o privea pe Valérie cu un aer duios și plin de dragoste. Din fericire pentru Crevel, intră Lisbeth.

— Verișoară, îi șopti el la ureche, știi noutatea? Sunt tată! Acum mi se pare c-o iubesc mai puțin pe biata mea Célestine. O, iată ce înseamnă să ai un copil de la o femeie pe care o divinizezi! Să unești paternitatea de inimă cu paternitatea de sânge! Știi, spune-i toate astea lui Valérie! Voi munci pentru copilul ăsta, vreau să fie bogat! Mi-a spus că, după unele indicii, crede că va fi băiat! Dacă-i băiat, vreau să-l cheme Crevel; îmi voi consulta notarul.

— Știi cât de mult te iubește, spuse Lisbeth; dar, pentru binele dumitale și al ei, stăpânește-te și nu-ți mai freca mâinile întruna.

În timp ce Lisbeth vorbea cu Crevel *între patru ochi*, Valérie îi cerea lui Wenceslas să-i dea înapoi scrisoarea și îi spunea la ureche tot felul de vorbe menite să-i alunge tristețea.

— Acum ești un om liber, dragul meu. Oare e bine pentru marii artiști să se căsătorească? Voi nu existați decât prin fantezie și libertate! Dragul meu poet, te voi iubi atât de mult, încât n-o să-ți regreți niciodată soția. Dar dacă, totuși, așa cum se întâmplă cu mulți oameni, vrei să păstrezi aparențele, mă însărcinez ca, în scurt timp, să ți-o aduc pe Hortense înapoi.

— O, crezi că se poate?

— Sunt sigură, spuse Valérie, atinsă în orgoliul ei. Bietul tău socru este un om sfârșit sub toate raporturile, un om care, din amor-proprriu, vrea să pară că-i iubit și că are o amantă, și este atât de vanitos când e vorba de asta, încât face tot ce-i spun eu. Baroana îl mai iubește încă atât de mult pe bătrânul ei Hector (când îi rostesc numele, mi se pare mereu că vorbesc despre *Iliada*), încât cei doi bătrâni o vor putea convinge pe Hortense să te ierte și să se împace cu tine. Numai că, dacă nu vrei să ai scandal acasă, nu lăsa să treacă douăzeci de zile fără să vii să-ți vezi amanta... Aș muri de

supărare. Dragul meu, dacă ești gentleman, trebuie să fii atent cu femeia pe care ai compromis-o, aducând-o în situația în care sunt eu acum, mai ales când această femeie trebuie să-și ia tot felul de măsuri ca să-și păstreze reputația... Rămâi la masă, îngerașule!... Și nu uita că trebuie să mă port cât mai rece cu tine, tocmai pentru că ești autorul greșelii mele atât de vizibile.

În acea clipă fu anunțată venirea baronului Montès. Valérie se ridică de pe scaun, alergă în întâmpinarea lui și îi vorbi la ureche, așa cum făcuse și cu Wenceslas, despre comportarea rece pe care trebuiau s-o aibă unul față de celălalt. Brazilianul avu o atitudine diplomatică potrivită cu marea veste ce-l umplea de bucurie, căci era sigur că el e tatăl copilului!...

Datorită acestei strategii, ce se baza pe amorul-propriu al bărbatului aflat în situația de amant, Valérie avu la masă patru bărbați veseli, plini de vervă, încântați, ce se credeau adorați de ea și pe care Marneffe îi numi în glumă, numărându-se și pe el și adresându-i-se lui Lisbeth, cei cinci Părinți ai Bisericii.

Numai baronul Hulot se arătase, la început, apăsător de grijă. Și iată de ce: la plecarea de la birou, se dusesse să vorbească cu directorul personalului, coleg cu el de treizeci de ani, și îi spusese că vrea să-l numească pe Marneffe în locul lui Coquet, care consimțise să-și dea demisia.

— Dragă prietene, îi zise el, nu vreau să-i cer mareșalului această favoare fără să am, înainte, acordul și aprobarea ta.

— Dragul meu, îi răspunse directorul personalului, dă-mi voie să-ți atrag atenția că, în interesul dumatăle, nu trebuie să mai insiști să se facă această numire. Ți-am spus deja care este părerea mea. Ar produce un întreg scandal în birouri, unde oamenii vorbesc deja mult prea mult despre dumneata și despre doamna Marneffe. Asta rămâne între noi. Nu vreau să te lovesc în punctul dumatăle sensibil și nici să-ți pricinuiesc vreo supărare, și ți-o voi dovedi. Dacă ții neapărat la numirea asta și vrei să ceri pentru Marneffe locul domnului Coquet, ceea ce ar fi cu adevărat o pierdere pentru Ministerul de Război (lucrează aici din 1809), voi pleca pentru cincisprezece zile la țară, ca să-ți las câmp liber de acțiune pe lângă mareșal, care te iubește ca pe fiul lui. În felul acesta, nu voi fi nici pentru și nici contra numirii, și nu voi face nimic împotriva conștiinței mele de funcționar în administrație.

— Ți mulțumesc, răspunse baronul, o să mă gândesc la ce mi-ai spus.

— Dragă prietene, îmi permit să fac această observație pentru că aici e vorba mult mai mult de interesul dumatăle personal, decât de mine sau de amorul meu propriu. Și, în primul rând, hotărârea o ia mareșalul. Și apoi,

dragul meu, ni se aduc atâtea reproșuri, încât unul în plus sau în minus nu mai contează! Nu suntem virgini în materie de critici. Sub Restaurație, au fost numiți tot felul de oameni doar ca să li se dea niște bani, fără să se țină seama de munca pe care o prestau... Suntem colegi vechi...

— Da, răspunse baronul, și, ca să nu stricăm vechea noastră prietenie, e bine să...

— Ei, continuă directorul personalului, văzând pe fața lui Hulot că-i tare încurcat, eu o să plec la țară, dragul meu... Dar ai grijă! Ai mulți dușmani, adică există mulți oameni care râvnesc la postul acesta minunat, și nu uita că nu ești prins decât cu o ancoră. A, dacă ai fi deputat, așa cum sunt eu, n-ai avea a te teme de nimic; de aceea, ține-te bine...

Acest discurs prietenesc îl impresionează puternic pe consilierul de Stat.

— Haide, Roger, spune-mi despre ce e vorba! N-o mai face pe misteriosul cu mine!

Personajul pe care Hulot îl numea Roger, se uită la Hulot, după care îi luă mâna și i-o strânse.

— Suntem prea vechi prieteni ca să nu-ți dau un sfat. Dacă vrei să rămâi în slujbă, ar trebui să-ți pregătești singur un loc mai liniștit, unde să te retragi. Așa că, în situația dumitale, în loc să-i cer mareșalului postul domnului Coquet pentru domnul Marneffe, eu l-aș ruga să se folosească de influența sa pentru a-mi obține locul de consilier permanent în Consiliul de Stat, post în care aș putea sta liniștit până la sfârșitul vieții; și, precum castorul, aș lăsa postul de director general vânătorilor.

— Cum, mareșalul uită...

— Dragul meu, mareșalul te-a apărât atât de bine în plin consiliu de miniștri, încât nimeni nu se mai gândește să te debarce; dar s-a vorbit de asta!... Deci nu trebuie să le oferi pretexte... Nu vreau să-ți spun mai mult. În momentul ăsta, poți să ai pretenția să ajungi consilier de Stat și pair al Franței. Dar, dacă mai aștepti mult și dacă mai dai prilejul să fii criticat, nu răspund de nimic... Să plec sau nu în călătorie?

— Așteaptă, îi răspunse Hulot; mă voi duce la mareșal și îl voi trimite și pe fratele meu să sondeze terenul.

E ușor de înțeles în ce dispoziție se întorsese baronul la doamna Marneffe; aproape uitase că era tată, căci Roger se purtase cu el ca un adevărat și bun prieten, arătându-i limpede în ce situație se află. Cu toate astea, influența lui Valérie asupra lui era atât de mare, încât, pe la mijlocul mesei, baronul, molipsindu-se de la ceilalți, deveni chiar mai vesel decât restul invitaților, poate pentru că avea mai multe griji decât ei de înăbușit; dar nefericitul nu bănuia că, în seara aceea, se va afla strâns cu ușa între

fericire și primejdia semnalată de directorul personalului, adică forțat să opteze între doamna Marneffe și poziție sa. Pe la ora unsprezece, în momentul când petrecerea era în toi, căci salonul era plin de lume, Valérie îl luă pe Hector într-un colț al divanului pe care stătea și îi spuse:

— Dragul meu, îi șopti ea la ureche, fata ta e atât de supărată că Wenceslas vine aici, încât l-a părăsit. E o apucată. Cere-i lui Wencesles să-ți arate scrisoarea pe care i-a scris-o prostuța asta. Despărțirea ce-a survenit între cei doi îndrăgostiți, de care sunt învinovățită pe nedrept, poate să-mi facă un foarte mare rău, căci ăsta e felul în care se luptă între ele femeile virtuose. E scandalos s-o faci pe victima ca să compromiți o femeie care nu poartă altă vină în afară de aceea că are o casă plăcută. Dacă mă iubești, mă vei disculpa, făcându-i pe cei doi porumbei să se împace și să se întoarcă acasă. De altfel, nu țin deloc să-l primesc pe ginerele tău în casa mea; tu mi l-ai adus aici, tu să-l iei înapoi. Dacă mai ai vreo autoritate în familia ta, cred c-ai putea să-i ceri soției tale să-i împace. Spune-i din partea mea acestei bune bătrâne că, dacă sunt învinuită că aș fi distrus o tânără căsnicie, că am tulburat unitatea unei familii și că i-am răpit, totodată, pe tată și pe ginere, le voi face într-adevăr tot felul de mizerii ca să-mi merit reputația! Uite că acum și Lisbeth vrea să mă părăsească!... Preferă să fie aproape de familia ei, și nu pot s-o condamn pentru asta. Mi-a spus că nu rămâne aici decât dacă tinerii se împacă. Și-ai să vezi că, dacă pleacă, cheltuiala va fi de trei ori mai mare!...

— A, în privința asta, spuse baronul aflând de scandalul pricinuit de fiica lui, o să pun eu lucrurile în ordine.

— Bine, reluă Valérie, atunci să trecem la altceva. Ce-i cu postul lui Coquet?...

— Treaba asta e mai dificilă, ca să nu spun chiar imposibilă, răspunse Hector, lăsând ochii în jos.

— Imposibilă, dragă Hector? îl întrebă doamna Marneffe, vorbindu-i încet la ureche; dar tu nu știi până unde poate merge Marneffe, și eu sunt în puterea sa; este cu totul imoral când e vorba de interesul lui, așa cum sunt, de altfel, majoritatea oamenilor, dar e teribil de răzbunător, ca toate spiritele meschine și neputincioase. În situația în care m-ai adus, sunt la discreția lui. Am fost obligată să-l primesc câteva zile în camera mea și acum e în stare să nu mai plece.

Hulot tresări de indignare.

— Mă lasă în pace cu condiția să ajungă șef de birou. E o purtare infamă, dar logică.

— Valérie, mă iubești?...

— Dragul meu, în starea în care mă aflu, întrebarea asta este o

grosolănie demnă de o slugă.

— Ei, află că, dacă vreau să încerc, numai să încerc, să-i cer mareșalului un post pentru Marneffe, eu pierd totul, iar Marneffe e destituit.

— Îmi închipuiam că prințul și cu tine sunteți prieteni intimi.

— Suntem, mi-a dovedit-o de multe ori; dar, copila mea, deasupra mareșalului mai e cineva și se mai află și un întreg consiliu de miniștri, de exemplu... Cu puțină răbdare, mergând, pe căi ocolite, vom izbuti. Ca să reușim, trebuie să așteptăm momentul când mi se va cere să fac un serviciu. Atunci o să pot spune: „Te servesc dacă mă servești și tu.”

— Bietul meu Hector, dacă îi spun asta lui Marneffe, e în stare să ne facă cine știe ce rău. Hai, spune-i tu că trebuie să mai aștepte, eu n-am curajul s-o fac. O, îmi cunosc soarta, omul ăsta știe cum să mă pedepsească, n-o să mai plece din camera mea... Nu uita de renta de o mie două sute de franci pentru cel mic.

Simțindu-se amenințat în bucuria lui, Hulot îl luă deoparte pe domnul Marneffe și, pentru prima oară, renunță la tonul arrogant pe care îl avusese cu el până atunci, într-atât de tare îl înspăimânta gândul că acest muribund s-ar putea instala de-a binelea în camera frumoasei lui amante.

— Marneffe, prietene dragă, îi zise el, astăzi s-a vorbit despre dumneata! Nu poți ajunge șef de birou așa, dintr-odată... Avem nevoie de timp.

— Ba voi ajunge, domnule baron, repetă Marneffe cu răceală, uitându-se, pe rând, la baron și la Valérie. Ai pus-o pe soția mea să se împace cu mine, o păstrez; căci, *dragul meu prieten*, e fermecătoare, adăugă el cu o înspăimântătoare ironie. Eu sunt mai stăpân aici decât ești dumneata la minister.

Baronul simți în inimă o durere ca acelea pe care le produc durerile de dinți, și fu cât pe ce să izbucnească în lacrimi. În timpul acestei scurte scene, Valérie îi comunica la ureche lui Henri Montès pretinsa hotărâre a lui Marneffe, și se descotorosea astfel și de el pentru o vreme.

Dintre cei patru curtezani, numai Crevel, posesorul cochetei căsuțe, era exceptat de la această măsură: de aceea avea întipărită pe figură o expresie de fericire insolentă, în ciuda reproșurilor pe care i le adresa Valérie, încrețind din sprâncene și făcând tot felul de mutre semnificative; bucuria de a fi tată i se citea pe toate trăsăturile feței. La un cuvânt de reproș pe care Valérie i-l șopti la ureche, o apucă de mână și îi răspunse: „Ducesa mea, mâine vei avea căsuța ta!... Mâine are loc adjudecarea definitivă.”

— Și mobilierul? îl întrebă ea surâzând.

— Am o mie de acțiuni Versailles, malul stâng, cumpărate cu o sută douăzeci și cinci de franci, care vor ajunge la trei sute de franci din pricina

unirii celor două drumuri, secret pe care l-am aflat la timp. Vei avea un mobilier demn de-o regină!... Dar nu vei mai fi decât a mea, nu-i așa?...

— Da, scumpul meu primar, zise surâzând această burgheză doamnă de Merteuil¹²⁸; dar ai grijă cum te porți! respect-o pe viitoarea doamnă Crevel.

— Dragă vere, îi spunea în timpul ăsta Lisbeth baronului, mâine-dimineață voi fi la Adeline, căci cred că înțelegi că nu pot să mai rămân aici. Mă voi ocupa de gospodăria fratelui dumitale, mareșalul.

— În seara asta mă întorc acasă, zise baronul.

— Dacă-i așa, mâine voi veni la masă la voi, răspunse Lisbeth, surâzând.

Înțelegea cât de necesară era prezența ei la scena de familie care avea să aibă loc a doua zi. De aceea, încă de dimineață, se duse la Victorin, căruia îi aduse la cunoștință faptul că Hortense și Wenceslas se despărțiseră.

Când baronul ajunsese la el acasă, pe la ora zece și jumătate seara, Mariette și Louise, care munciseră din greu în ziua aceea, tocmai închideau ușa apartamentului, așa că Hulot intră în casă fără să sune. Soțul, parcă stânjenit de faptul că se purta ca un om virtuos, se duse de-a dreptul spre camera soției sale; și, prin ușa întredeschisă, o văzu pe Adeline stând îngenunchată în fața crucifixului, cufundată în rugăciune, și într-una din acele atitudini expresive care fac gloria pictorilor și a sculptorilor destul de norocoși ca să le redea cât mai bine după ce le-au descoperit. Baroana, într-o stare de extaz, spunea cu voce tare: „Doamne! ajută-ne și luminează-i mintea!... ” Așa se ruga Adeline pentru Hector al ei. La vederea acestei scene, atât de diferite de cea pe care tocmai o părăsise, și auzind această frază dictată de evenimentele din acea zi, baronul se înduioșă și lăsă să-i scape un suspin. Adeline se întoarse spre el, cu fața acoperită de lacrimi. Era atât de convinsă că rugăciunea i-a fost ascultată, încât alergă spre Hector și îl îmbrățișă cu puterea pe care ți-o dă o mare dragoste fericită. Adeline renunțase la toate lucrurile ce le interesează de obicei pe femei și durerea făcu să se șteargă din mintea ei chiar și amintirea lor. În ea nu mai existau decât iubirea de mamă, onoarea familiei și atașamentul cel mai curat al unei soții credincioase față de un soț care a apucat-o pe căi greșite, dragoste sfântă care, în inima femeii, învinge toate celelalte sentimente. Toate acestea se puteau ghici ușor din purtarea ei.

— Hector! spuse ea, în sfârșit. Te-ai întors acasă? Oare lui Dumnezeu i s-a făcut milă de familia noastră?

— Dragă Adeline! spuse baronul intrând în încăpere și așezându-și soția pe un fotoliu alături de el, ești cea mai sfântă făptură pe care o cunosc, și de multă vreme nu mai sunt demn de tine.

— Dragul meu, n-o să ai mare lucru de făcut, ca să pui lucrurile în ordine, spuse ea, ținându-l de mână pe Hulot și tremurând atât de tare, încât părea că are un tic nervos...

Nu îndrăzni să continue, căci simți că fiecare cuvânt ar putea fi o învinuire, și nu voia să tulbure fericirea pe care această întrevedere i-o revărsa, valuri-valuri, în suflet.

— M-a adus aici Hortense, reluă Hulot. Această fetiță poate să ne facă mai mult rău prin demersurile ei precipitate decât ne-a făcut absurda mea pasiune pentru Valérie. Dar vom vorbi despre toate acestea mâine-dimineață. Mariette mi-a spus că Hortense doarme, s-o lăsăm liniștită.

— Da, spuse doamna Hulot, cuprinsă deodată de o mare tristețe.

Ghici că baronul se întorsese acasă nu atât din dorința de a-și vedea familia, cât dintr-un interes străin de casă.

— S-o lăsăm liniștită și mâine, căci biata fată e într-o stare jalnică; a plâns toată ziua, spuse baroana.

A doua zi, la ora nouă dimineața, baronul, așteptându-și fata căreia îi trimisese vorbă să vină la el, se plimba prin uriașul salon nelocuit, căutând argumente cu care să învingă o încăpățănare greu de îmblânzit, cea a unei femei tinere, jignite și neiertătoare, care nu cunoaște compromisurile pe care le fac oamenii, pentru că ea ignoră pasiunile și interesele.

— Iată-mă, tată! zise cu o voce tremurătoare Hortense, pe care suferința o făcuse palidă la față.

Hulot, stând pe un scaun, își luă fiica de talie și o sili să i se așeze pe genunchi.

— Ei, copila mea, îi spuse, sărutând-o pe frunte; a avut loc o ceartă în casă și ne-am și grăbit să luăm o decizie?... O fată bine crescută nu face așa. Hortense a mea nu trebuie să ia singură o hotărâre atât de importantă, precum aceea de a-și părăsi casa și de a-și lăsa soțul, fără să se sfătuiască mai întâi cu părinții. Dacă ar fi venit să se sfătuiască înainte cu buna și înțeleapta ei mamă, draga mea Hortense nu mi-ar fi pricinuit marea supărare pe care o simt acum!... Nu știi cât e lumea de rea. Ar putea să spună că soțul tău te-a alungat la părinți. Copiii crescuți, ca voi, de poala mamei, rămân copilăroși mai mult timp decât ceilalți și nu știu ce-i viața! Dragostea naivă și curată, așa cum o ai tu pentru Wenceslas, nu-și face, din nefericire, nici un fel de calcule și se lasă pradă primelor impulsuri. Inimioara ne-o ia razna și capul o urmează. Am da foc Parisului ca să ne răzbunăm, fără să ne gândim la Curtea cu Juri! Când bătrânul tău tata îți spune că n-ai respectat conveniențele, poți să-l crezi; ca să nu mai vorbesc despre adâncă și amara durere pe care o simt când văd că arunci vina pe nedrept asupra unei femei a cărei inimă îți este necunoscută și a cărei ură poate să devină

îngrozitoare... Dar vai! Ești atât de candidă, de nevinovată și de pură, încât nu-ți dai seama că poți fi murdărită și calomniată. De altfel, îngerașul meu drag, ai luat în serios o glumă, și eu îți pot garanta că soțul tău e nevinovat. Doamna Marneffe...

Până aici baronul, ca un adevărat artist în diplomație, își modulase admirabil reproșurile. După cum se vede, pomenise acest nume după o introducere făcută cu multă abilitate; dar, la auzul lui, Hortense schiță un gest prin care se arăta limpede că se simte adânc jignită.

— Ascultă-mă, am multă experiență și am observat bine totul, reluă tatăl, nelăsând-o pe Hortense să vorbească. Doamna asta se poartă foarte rece cu soțul tău. Da, ai fost victima unei înșelătorii, și-o să-ți dau dovezi. Uite, ieri, Wenceslas, la masă...

— Cum, a luat masa acolo?... întrebă tânăra femeie, ridicându-se în picioare și uitându-se la tatăl ei cu o figură îngrozită. Ieri... după ce a citit scrisoarea mea?... O, Doamne! ... De ce nu m-am dus la mănăstire, în loc să mă mărit! Acum viața nu-mi mai aparține, căci am un copil! adăugă ea, plângând în hohote.

Aceste lacrimi îi sfâșiară doamnei Hulot inima; ieși din cameră, alergă la fiica ei, o luă în brațe și începu să-i pună tot felul de întrebări stupide, primele care îi veneau pe buze, așa cum face omul la durere.

— Iată că s-au pus amândouă pe plâns!... își zise baronul, și tocmai când totul mergea atât de bine! Acum ce mai pot eu face cu niște femei care plâng? ...

— Copila mea, îi spuse baroana lui Hortense, ascultă-l pe tatăl tău! El ne iubește...

— Hortense, fetița mea dragă, nu plânge, te faci urâtă, spuse baronul. Să avem puțină înțelepciune. Întoarce-te în gospodăria ta și îți promit că Wenceslas nu va mai pune niciodată piciorul în casa aceea. Îți cer acest sacrificiu, dacă este un sacrificiu să ierți o foarte mică greșeală unui soț pe care îl iubești! Îți cer să faci asta pentru părul meu alb și în numele iubirii pe care i-o porți mamei tale... Cred că vrei să-mi umpli bătrânele mele zile cu amărăciune și necazuri...

Hortense se azvârli ca o nebună la picioarele tatălui ei, făcând o mișcare atât de disperată, încât părul, care nu era bine prins, i se desfăcu, și întinse mâinile spre el cu un gest din care i se vedea deznădejdea.

— Tată, îmi ceri viața! exclamă ea. Ia-o, dacă vrei; dar cel puțin, ia-o curată și fără pată, și-o dau cu bucurie. Nu-mi cere să mor dezonorată, criminală! Eu nu semăn cu mama! Nu voi putea înghiți jignirile! Dacă mă întorc acasă, aș fi în stare să-l sugrum pe Wenceslas într-un acces de gelozie, sau să fac altceva și mai rău. Nu-mi cere lucruri ce-mi depășesc

puterile. Ca să nu mă plângeți de vie, căci mai am puțin și înnebunesc... Simt că nebunia e la doi pași de mine! Chiar ieri! chiar ieri a luat masa la femeia aceea, și asta după ce citise scrisoarea mea! Oare și ceilalți bărbați sunt la fel? ... Îți dau viața mea, dar nu vreau ca moartea să-mi fie rușinoasă! ... Greșeala lui? ... ușoară! ... Să aibă un copil cu femeia asta!...

— Un copil? exclamă Hulot, făcând doi pași înapoi. Asta-i bună! Cu siguranță că nu-i decât o glumă.

În momentul acela intrară în încăpere Victorin și verișoara Bette, care, în fața acestei scene, rămaseră uluiți. Fata stătea îngenunchată la picioarele tatălui ei. Baroana, mută și prinsă între iubirea de mamă și cea pentru soț, avea fața răvășită și înlăcrimată.

— Lisbeth, spuse baronul, luând-o pe fata cea bătrână de mână și arătându-i-o pe Hortense, te rog să-mi vii în ajutor. Biata mea Hortense și-a pierdut mințile și crede că doamna Marneffe e amanta lui Wenceslas, iar ea n-a dorit decât să aibă o statueta lucrată de el.

— Dalila! strigă tânăra femeie, singurul lucru pe care l-a făcut la iuțeală de când ne-am căsătorit. Acest domn nu putea lucra nici pentru mine, nici pentru fiul său, dar a lucrat pentru această ticăloasă cu o ardoare. ... O, mai bine omoară-mă, tată, căci fiecare vorbă de-a ta e o lovitură de cuțit.

Adresându-se baroanei și lui Victorin, Lisbeth ridică din umeri cu un gest de milă, arătând spre baron, care nu putea s-o vadă.

— Ascultă, dragă vere, spuse Lisbeth, când m-ai rugat să mă instalez în apartamentul de deasupra acestei femei și să mă ocup de menajul ei, nu știam cine e doamna Marneffe; dar, în trei ani de zile, poți afla multe lucruri. Această ființă este o *cocotă*! și încă o cocotă de o depravare care nu poate fi comparată decât cu aceea a infamului și hidosului ei soț. Iar tu ești tras pe sfoară, nu ești decât o marionetă în mâinile acestor oameni, care te vor duce mult mai departe decât îți imaginezi! Trebuie să ți-o spun pe șleau, căci te afli pe fundul prăpastiei.

Auzind-o pe Lisbeth cum vorbește, baroana și fiica ei îi aruncară niște priviri ce semănau cu acelea ale credincioșilor ce-I mulțumesc Sfintei Fecioare că le-a salvat viața.

— Femeia asta îngrozitoare a vrut să strice căsnicia ginerelui dumitale. Pentru ce? Nu știu, căci mintea mea e prea slabă ca să poată să înțeleagă aceste tenebroase intrigi, atât de perverse, de mârșave, de infame. Doamna Marneffe a dumitale nu-l iubește pe Wenceslas, dar vrea să-l aibă la picioarele ei din răzbunare. M-am purtat cu această mizerabilă așa cum merita. Este o curtezană nerușinată; i-am spus în față că părăsesc casa, că vreau să-mi salvez onoarea din mocirla asta... Înainte de toate, aparțin

familiei mele. Când am aflat că nepoata mea l-a părăsit pe Wenceslas, am venit repede aici: Această Valérie a dumitale, pe care o consideri sfântă, este pricina crudei lor despărțiri; mai puteam eu rămâne în casa unei astfel de femei? Poate că scumpa noastră Hortense, spuse ea, atingând brațul baronului în mod semnificativ, este victima unui capriciu, întâlnit adeseori la unele femei de soiul ăsta, care, pentru a avea o bijuterie, sunt în stare să sacrifice o familie întreagă. Nu cred că Wenceslas e vinovat, dar cred că e un om slab, și nu bag mâna în foc că n-ar putea să cadă victimă farmecele ei rafinate. Hotărârea mea e luată. Femeia asta e o piață rea și vă va sărăci. Nu vreau să las impresia că am contribuit la ruinarea familiei mele, tocmai eu care am stat acolo trei ani numai ca s-o împiedic. Ești înșelat, vere. Spune-i limpede că nu te vei mai amesteca în numirea acestui ticălos domn Marneffe și vei vedea ce-o să se întâmple! Sunt în stare să-ți facă niște mizerii nemaipomenite.

Lizbeth își ridică de jos nepoata și o sărută cu pasiune.

— Draga mea Hortense, ține-te bine, îi spuse ea la ureche.

Baroana o îmbrățișă pe verișoara Bette cu entuziasmul femeii care se vede răzbunată. Întreaga familie stătu tăcută în jurul tatălui, care era destul de inteligent ca să-și dea seama ce însemna această tăcere. În ochii și pe fața lui se iviră deodată semnele unei mâinii îngrozitoare: vinele i se umflară, ochii i se înroșiră, pielea feței i se învineți. Adeline se aruncă repede în genunchi în fața lui, îl luă de mâini și strigă: „Dragul meu, fie-ți milă!”

— Văd că pentru voi sunt o ființă odioasă! spuse baronul, lăsând să-i scape acest strigăt al conștiinței.

Ne cunoaștem cu toții păcatele. Aproape întotdeauna presupunem că victimele noastre sunt animate de dușmănia pe care gândul răzbunării ar trebui să le-o inspire; și, cu toate eforturile ipocriziei, când suntem loviți de o suferință neașteptată, vorbele sau figura noastră mărturisesc adevărul, tot așa cum criminalii își recunosc păcatele sub torturile călăului.

— Copiii noștri, spuse el, vrând să revină asupra mărturiei sale, ne devin în cele din urmă dușmani.

— Tată..., spuse Victorin.

— Nu-l întrerupe pe tatăl tău! reluă, cu o voce tunătoare baronul, uitându-se la fiul lui.

— Tată, ascultă, zise Victorin cu o voce hotărâtă și clară, vocea unui deputat puritan. Sunt prea conștient de respectul pe care ți-l datorez ca să fiu necuviincios față de dumneata, și te asigur că vei avea întotdeauna în mine pe fiul cel mai supus și mai ascultător.

Toți cei care asistă la ședințele Camerelor vor recunoaște în aceste

frază întortocheată cu care parlamentarii calmează spiritele, câștigând timp, niște tertipuri obișnuite în lupta politică.

— Suntem departe de a-ți fi dușmani, zise Victorin; m-am certat cu socrul meu, domnul Crevel, pentru că am răscumpărat de la Vauvinet polițe în valoare de șaiszeci de mii de franci, și cu siguranța că acești bani sunt în mâinile doamnei Marneffe. O, tată, nu te învinuiesc deloc, adăugă el la un gest al baronului; nu vreau decât să-mi alătur vocea celei a verișoarei Lisbeth, și să-ți atrag atenția că, dacă devotamentul meu față de dumneata e orb și fără margini, din nefericire, dragă tată, resursele noastre financiare sunt limitate.

— Mereu banii! spuse pățimașul bătrân, care, zdrobit de acest raționament, se lăsă să cadă pe un scaun. Și cel ce-mi vorbește despre banii e chiar fiul meu! Îi vei primi înapoi, domnule, spuse el, ridicându-se.

Și se duse spre ușă.

— Hector!

Acest strigăt îl făcu pe baron să se întoarcă și să-și arate fața înlăcrimată soției sale, care îl cuprinse în brațe cu puterea disperării.

— Nu pleca așa... nu ne părăsi în starea asta de mânie. Eu nu ți-am spus nimic!...

La acest strigăt disperat, copii se aruncară în genunchi în fața tatălui lor.

— Noi te iubim cu toții, spuse Hortense.

Lisbeth, nemișcată ca o statuie, se uită la grupul acesta cu un surâs triumfător. Chiar atunci sosi mareșalul Hulot, și vocea lui răsună în anticameră. Familia înțelese că e bine să păstreze secretul, așa că scena se schimbă brusc. Cei doi copii se sculară repede de jos, și fiecare încercă să-și ascundă tulburarea.

În timpul ăsta, se auzi cum Mariette se certa la ușă cu un soldat, care fu atât de insistent, încât bucătăreasa intră în salon.

— Domnule baron, un furier de regiment, care vine din *Alger*, vrea neapărat să vorbească cu dumneavoastră.

— Să aștepte.

— Domnule, îi șopti Mariette la ureche stăpânului ei, m-a rugat să vă spun că-i vorba de unchiul dumneavoastră.

Baronul tresări; crezu că-i sosiseră fondurile pe care le ceruse, în secret, cu două luni în urmă, ca să-și plătească polițele. Își lăsă familia și alergă în anticameră, unde dădu peste un om cu figură de alsacian.

— Sunteți domnul *paron Hilotte*?

— Da!

— Chiar el?

— Chiar el.

Furierul, care în timp ce vorbeau se scotocea prin căptușeala chipiului, scoase de acolo o scrisoare, pe care baronul o deschise repede și în care scria:

Nepoate, nici vorbă să-ți pot trimite cei o sută de mii de franci pe care mi-i ceri; dacă nu iei măsuri energice să mă salvezi, sunt pierdut. Avem pe cap un procuror al regelui care ne face morală și ne spune tot felul de prostii despre administrație. Este imposibil să-l fac pe civilul ăsta să tacă. Dacă Ministerul de Război se lasă dus de nas de oamenii în haine negre, sunt ca și mort. Am toată încrederea în cel ce îți aduce scrisoarea asta, încearcă să-l avansezi, căci ne-a făcut multe servicii. Nu mă lăsa pradă corbilor!

Această scrisoare căzu ca un trăsnet în capul baronului, care înțelese din ea că începuseră luptele intestinale dintre civili și militari, lupte ce mai tulbură încă și astăzi guvernul Algeriei, și își dădu seama că trebuie să găsească rapid un leac pentru rana care se ivise. Îi spuse soldatului să revină a doua zi și, după ce îl concedie, făcându-i tot felul de promisiuni de avansare, se întoarse în salon.

— Bună ziua și rămas-bun, frate! îi spuse Hulot mareșalului. Rămâneți cu bine, copiii mei, rămâi cu bine, draga mea Adeline. Și tu ce ai de gând să faci, Lisbeth? zise el.

— Mă voi ocupa de menajul mareșalului, căci trebuie să-mi duc până la capăt menirea de femeie care vă slujește mereu, când pe unii, când pe alții.

— Să n-o părăsești pe Valérie înainte de a ne vedea din nou, îi spuse baronul, la ureche, verișoarei lui. Rămâi cu bine, Hortense, micuța mea răzvrătită, încearcă să fii înțeleaptă, mi se întâmplă lucruri grave; despre împăcarea ta cu Wenceslas vom mai vorbi altădată. Gândește-te la asta, pisicuța mea scumpă, spuse el, sărutând-o.

Baronul își părăsi soția și copiii, atât de vădit tulburat, încât toți ai casei rămaseră foarte îngrijorați.

— Lisbeth, spuse baroana, trebuie să aflăm ce-i cu Hector, niciodată nu l-am văzut într-o stare ca asta; mai rămâi încă două, trei zile la femeia aia; el îi spune ei totul și, în felul ăsta, vom afla ce l-a făcut să-și schimbe atât de brusc dispoziția. Fii liniștită, ne vom ocupa de căsătoria ta cu mareșalul, căci e foarte necesară.

— N-o să uit niciodată curajul pe care l-ai avut în dimineața asta, spuse Hortense, sărutând-o pe Lisbeth.

— Ai răzbunat-o pe biata noastră mamă, zise Victorin.

Mareșalul asculta cu multă curiozitate cuvintele drăgăstoase pe care i le adresau cu toții lui Lisbeth, care se grăbi să se întoarcă la Valérie, ca să-i relateze scena.

Această schișă îngăduie sufletelor nevinovate să vadă ravagiile pe care femeile ca doamna Marneffe le produc în familii, și mijloacele prin care acestea lovesc în bieteale femei virtuozose, ce sunt, în aparență, atât de departe de ele. Iar dacă ne mutăm cu imaginația în partea de sus a societății, aproape de tron, și ne gândim ce sume enorme vor fi costat amantele regilor, ne dăm seama cât de mult datorează poporul suveranilor săi când aceștia se comportă exemplar, în privința bunelor moravuri și a vieții de familie.

La Paris, fiecare minister este un mic oraș din care femeile sunt izgonite; cu toate astea, și aici se fleacărește și se bârfește atât de mult, de parcă locul ar fi plin de femei. După trei ani, situația domnului Marneffe fusese, ca să zicem așa, lămurită și adusă la lumina zilei, așa că oamenii, prin birouri își puneau întrebarea: „Domnul Marneffe va fi sau nu va fi succesorul domnului Coquet? ” așa cum, la Cameră, parlamentarii se întrebau altădată: „Legea împroprietăririi va trece sau nu va trece? “129 Lumea era atentă până și la cele mai mici mișcări ce aveau loc la direcția personalului și nu scăpa din ochi nimic din ce se întâmpla în secția baronului Hulot. Abilul consilier de Stat îl câștigase de partea lui pe cel ce avea să fie victima avansării lui Marneffe, un om muncitor și capabil, spunându-i că dacă acceptă postul lui Marneffe, avea să-i fie cu siguranță succesor, pentru că Marneffe e pe moarte. Așa că funcționarul cu pricina făcea tot felul de manevre pentru susținerea lui Marneffe.

Când Hulot traversă sala de audiență, ce era plină de oameni, văzu într-un colț figura palidă a lui Marneffe, care fu chemat să intre înaintea celorlalți.

— Ce vrei să-mi ceri, dragul meu? îl întrebă baronul, ascunzându-și neliiniștea.

— Domnule director, oamenii își bat joc de mine prin birouri, căci s-a aflat că domnul director al personalului a plecat azi-dimineață în concediu din motive de boală și că va lipsi cam o lună de zile. Știm bine ce înseamnă să aștepti o lună de zile. Mă lăsați pradă batjocurii dușmanilor mei și îmi ajunge că sunt ciocănit dintr-o parte; domnule director, dacă sunt lovit, deodată din amândouă părțile, o să crăp.

— Dragă Marneffe, e nevoie de multă răbdare ca să-ți atingi scopul.

Nu poți să ajungi șef de birou — dacă vei ajunge vreodată —, înainte de două luni de acum încolo. În momentul acesta, când sunt obligat să-mi consolidez poziția, nu pot cere o avansare scandalosă, ca asta a ta.

— Dacă o să cădeți și n-o să mai aveți putere, n-o să mai fiu niciodată șef de birou, spuse cu răceală domnul Marneffe; obțineți-mi numirea, pentru dumneavoastră n-o să fie nici mai bine și nici mai rău.

— Deci vrei să mă sacrific pentru dumneaei? Întrebă baronul.

— Dacă ați face altfel, mi-aș pierde iluziile despre dumneavoastră.

— Ești prea Marneffe, domnule Marneffe! ... zise baronul, ridicându-se de pe scaun și arătându-i subalternului său ușa.

— Am onoarea să vă salut, domnule baron, răspunse Marneffe cu umilință.

— Ce tip infam! își spuse baronul. Vorbele lui seamănă cu o somație de plată pe care trebuie să i-o onorezi în douăzeci și patru de ore, sub amenințarea că, dacă nu faci ce trebuie, vei fi expropriat.

Două ore mai târziu, tocmai când baronul termina de dat instrucțiuni lui Claude Vignon, pe care voia să-l trimită la Ministerul de Justiție să ia informații asupra autorităților judiciare din circumscripția în care se afla Johann Fischer, Reine deschise ușa de la biroul domnului director și veni să-i dea o scrisorică la care cerea răspuns.

— S-o trimită pe Reine!.. își zise baronul. Valérie e nebună, ne compromite pe toți, și compromite și numirea acestui ticălos de Marneffe.

Îl concedie pe secretarul particular al ministrului, după care citi scrisoarea:

Ah, dragul meu, dacă ai ști ce scenă am îndurat! Am plătit cu vârf și îndesat cei trei ani de fericire pe care mi i-ai dăruit! S-a întors de la birou teribil de furios. Știam că e foarte urât, dar acum mi s-a părut monstruos. Cei patru dinți pe care îi mai are, îi clănțăneau în gură, și m-a amenințat cu odioasa lui companie, dacă voi continua să te primesc. Bietul meu pisoai, din nefericire, ușa casei noastre va fi, de acum încolo, închisă pentru dumneata. Îmi simți lacrimile, ele cad pe foaia de hârtie pe care scriu, și o udă! O vei putea citi, dragul meu Hector? Ah, îmi vine să mor când mă gândesc că n-o să te mai văd, că va trebui să renunț la tine, tocmai acum când port în mine ceva din viața ta, când mi-ai dat inima ta. Gândește-te la micuțul nostru Hector! Nu mă părăsi; dar nu-ți terfeli onoarea pentru Marneffe și nu ceda la amenințările sale! Ah, te iubesc așa cum n-am iubit pe nimeni! Îmi aduc aminte de toate sacrificiile pe care le-ai făcut pentru draga ta Valérie, care nu este și nici nu va fi vreodată ingrată:

ești și vei fi singurul meu soț. Nu te mai gândești la renta aceea de o mie două sute de franci pe care ți-o cerusem pentru micuțul și dragul nostru Hector, care va veni pe lume după câteva luni... Nu vreau să-mi mai dai nici un ban. De altfel, averea mea va fi întotdeauna și a ta.

Ah, dragă Hector, dacă m-ai iubi tot atât de mult cât te iubesc eu, ai ieși la pensie, ne-am lăsa aici familiile, necazurile, societatea în care ne învățăm și în care e atât de ură, și ne-am duce să trăim, împreună cu Lisbeth, într-un ținut frumos, în Bretania, sau unde o să vrei tu. Acolo, departe de toată această lume, n-am mai vedea pe nimeni și am fi fericiți. Pensia ta și puținii bani pe care îi mai am eu, pe numele meu, ne vor fi de ajuns. Văd că ești gelos... Ei bine, acolo ai vedea-o pe draga ta Valérie ocupându-se numai de iubitul ei Hector și n-ai mai avea niciodată vreun motiv să faci scandal, așa cum ai făcut zilele trecute. N-o să am niciodată decât un copil, pe al nostru, fii sigur de asta, bătrânul meu iubit și morocănos. Nu, nu-ți poți închipui cât sunt de furioasă, căci ar trebui să știi cum s-a purtat cu mine, și ce grosolanii i-a trântit în față iubitei tale Valérie! Cuvintele acelea ar murdări hârtia; și o femeie ca mine, care sunt fiica lui Montcornet, n-ar fi trebuit să audă niciodată, în toată viața ei, nici măcar un singur cuvânt dintre acelea. Tare aș fi vrut să fii de față ca să-l pedepsim, făcându-l să vadă pasiunea fără margini pe care o simțeam pentru tine. Tata l-ar fi străpuns cu sabia pe mizerabilul ăsta, dar eu nu pot face decât ceea ce poate face o femeie: să te iubesc cu frenezie! De aceea, dragostea mea, în starea de exasperare în care mă aflu, îmi e cu neputință să renunț să te văd.

Da, vreau să te văd în secret în fiecare zi! Așa suntem noi, femeile: împărtășim resentimentele iubitului. Ai milă de mine, dacă mă iubești, nu-1 face șef de birou; să moară subșef! ... Nici în clipa asta nu mi-am venit încă în fire, îi mai aud încă insultele. Lui Bette, care voia să mă părăsească, i s-a făcut milă de mine și mai rămâne aici câteva zile.

Dragul meu, nu știu încă ce trebuie să fac. Nu văd decât o soluție: fuga. Mi-a plăcut întotdeauna foarte mult la țară, în Bretania, în Languedoc, oriunde vrei tu, numai să fie un loc unde să pot fi liberă să te iubesc. Bietul meu piso, cât de mult te plâng! Iată-te obligat să te întorci la bătrâna ta Adeline, la acel izvor de lacrimi, căci — trebuie să-ți spun — monstrul va veghea zi și noapte asupra mea; mi-a pomenit chiar și de un comisar de poliție! Să nu vii la mine! Din momentul în care a înțeles să mă folosească în cel mai mizerabil scop al lui, am văzut că e în stare de orice. De aceea aș vrea să-ți dau înapoi tot ceea ce mi-ai dat cu atâta generozitate. Ah, dragul meu Hector, poate că am cochetat, poate că ți-am părut ușuratică, dar n-o cunoșteai pe draga ta Valérie; îi plăcea să te necăjească, dar te iubește mai mult decât orice pe lume. Nimeni nu te poate

împiedica să vii să-ți vezi verișoara; voi stabili cu ea cum trebuie să procedăm ca să putem sta de vorbă. Pisioul meu drag, dacă nu pot avea parte de prezența ta, care mi-i atât de scumpă, măcar scrie-mi câteva vorba ca să mă liniștesc... (oh, dacă ai fi aici, ți-aș întinde mâna ca să te chem pe divanul nostru). O scrisoare de la tine ar fi pentru mine ca un talisman; scrie-mi ceva în care să-ți pui tot sufletul tău frumos; îți voi da scrisoarea înapoi, căci trebuie să fim prudenți, și nu știu unde aș putea s-o ascund, pentru că scotocește peste tot. Liniștește-o pe draga ta Valérie, e soția ta și mama copilului tău. Să fiu obligată să-ți scriu, eu care te vedeam în fiecare zi! I-am spus și lui Lisbeth: Nu știam cât eram de fericită. Mii de sărutări, pisiou drag. Iubește-o pe draga ta

Valérie.

— Și câte lacrimi! ... își zise Hulot, terminându-și de citit scrisoarea, câte lacrimi care fac ca numele ei să fie indescifrabil.

— Cum se simte? o întrebă el pe Reine.

— Doamna e la pat, are spasme, îi răspunse Reine. După ce v-a scris scrisoarea, a apucat-o o criză de nervi și a început să se răsucescă în fel și chip. Asta pentru că a plâns atâta... Pe scară se auzea vocea domnului...

Baronul, în tulburarea sa, îi scrisese, pe o hârtie oficială cu antet, următoarea scrisoare:

Fii liniștită, îngerul meu, o să crape tot subșef! Ideea ta e minunată, ne vom duce să trăim departe de Paris și vom fi fericiți împreună cu micuțul nostru Hector; o să ies la pensie și vom găsi un loc bun la căile ferate. Ah, draga mea prietenă, scrisoarea ta m-a întinerit! O să încep o nouă viață și voi strânge — ai să vezi —, o avere frumoasă pentru copilul nostru drag. Citind scrisoarea ta, care e de o mie de ori mai pătimasă decât cele din Noua Heloiză, s-a întâmplat un miracol: nu credeam că dragostea mea pentru tine ar putea să crească și mai mult încă. Vei vedea în seara asta, la Lisbeth.

Al tău pentru totdeauna, Hector!

Reine luă răspunsul; era prima scrisoare pe care baronul i-o scria *dragii lui prietene!* Asemenea emoții erau un fel de compensație pentru dezastrele care îl amenințau la orizont; dar, în momentul acesta, fiind sigur că va reuși să pareze loviturile date unchiului său Johann Fischer, baronul nu se gândea decât la deficit.

Una dintre particularitățile caracterului bonapartist este credința în puterea sabiei, certitudinea că militarul e superior civilului. Hulot își bătea joc de procurorul regal din Algeria, unde stăpânește Ministerul de Război. Omul rămâne ceea ce a fost. Cum puteau uita ofițerii din Garda Imperială că îi văzuseră pe primarii orașelor din Imperiu și pe prefecții împăratului, și ei ca niște mici împărați, venind la hotarele departamentelor lor să întâmpine și să salute Garda Imperială, aducându-i onoruri?

La ora patru și jumătate, baronul se duse țintă la doamna Marneffe; în timp ce urca scara, inima îi bătea ca unui om tânăr, căci își punea întrebarea: „O s-o văd sau nu? „Cum să-și mai amintească de scena de dimineață când familia lui, cu lacrimi în ochi, se așezase în genunchi în fața sa? Oare scrisoarea lui Valérie, pe care o pusese, pentru totdeauna, într-un mic portofel pe care și-l ținea la piept, lângă inimă, nu-i dovedea că era mai iubit decât cel mai minunat tânăr? După ce sună la ușă, nefericitul baron auzi târșăitul papucilor și oribila tuse a neputinciosului Marneffe. Marneffe deschise ușa, dar făcu asta luând un aer impunător și arătându-i lui Hulot scara, cu un gest ce semăna perfect cu acela prin care Hulot îi arătase ușa biroului său.

— Ești cam prea Hulot, domnule Hulot! ... îi zise el.

Baronul încercă să intre în casă, dar Marneffe scoase din buzunar un revolver și îl încărcă.

— Domnule consilier de Stat, când un om este atât de mizerabil ca mine — căci dumneata mă consideri un mizerabil, nu-i așa? —, ar însemna că e ultimul amărât din lume dacă nu s-ar alege cu toate beneficiile de pe urma faptului că și-a vândut onoarea. Văd că vrei război; dacă-i așa, el va fi crunt și nemilos! Să nu mai vii aici niciodată, și acum nu încerca să intri: i-am vorbit comisarului de poliție despre situația în care ne aflăm.

Și, profitând de starea de uluială a lui Hulot, îl împinse afară și închise ușa.

— Ce mizerabil! își zise Hulot, în timp ce urca la Lisbeth. Acum înțeleg bine scrisoarea ei. Valérie și cu mine vom părăsi Parisul. Valérie este a mea pentru tot restul zilelor mele; ea o să-mi închidă ochii.

Lisbeth nu era acasă. Doamna Olivier îi spusese lui Hulot că plecase la doamna baroană, crezând că îl va găsi pe domnul baron acolo.

— Biata fată! Azi-dimineață a dat dovadă că e mai deșteaptă decât

o credeam, își zise baronul, care, în timp ce mergea din strada Vanneau în strada Plumet, își aminti de purtarea lui Lisbeth. Când ajunsese în locul unde strada Vanneau dă în strada Babyllone, mai privi odată în urmă la Raiul de unde îl izgonise soțul, ca întruchipare a instituției căsătoriei, întâmpinându-l cu sabia legii în mână. Valérie, de la fereastră, îl urmărea pe Hulot din ochi; când acesta își ridică privirea, Valérie își flutură batista, dar ticălosul de Marneffe îi dădu una peste bonetă și o trase cu brutalitate de la fereastră. Consilierului de Stat îi dădură lacrimile. — Să fii iubit atât de mult! Să vezi cum suferă o femeie pentru tine, și să ai aproape șaptezeci de ani! își zise el.

Lisbeth venise să dea familiei vestea cea bună. Adeline și Hortense știau deja că baronul, nevrând să-și piardă prestigiul în fața întregii administrații numindu-l pe Marneffe șef de birou, își va pierde postul din pricina acestui soț ce devenise mare Hulotofob. Așa că Adeline, fericită, dăduse dispoziții să se pregătească un meniu care să-i placă lui Hector al ei mai mult decât cele de la mesele date de Valérie, iar Lisbeth cea devotată o ajută pe Mariette să ducă la bun sfârșit această grea treabă. Verișoara Bette era acum idolatrizată; mama și fata îi sărutară mâinile și o anunțară cu mare bucurie că mareșalul era de acord ca ea să-i fie menajeră.

— Și de aici, draga mea, până la a-i deveni soție, nu-i decât un pas, spuse Adéline.

— Când Victorin i-a vorbit despre asta, n-a spus nu, adăugă contesa de Steinbock.

Baronul fu primit în familia lui cu dovezi de afecțiune atât de calde, de impresionante și de pline de iubire, încât fu obligat să-și ascundă supărarea. Mareșalul veni și el la masă. După ce mâncară, Hulot nu plecă de acasă. Victorin și soția lui veniră și ei. Jucară o partidă de whist.

— Hector, a trecut mult timp de când nu ne-ai mai dat prilejul să ne bucurăm de-o asemenea seară! ... zise cu gravitate mareșalul.

Aceste cuvinte, spuse de un bătrân soldat care își alinta fratele, dar care, totodată, îl și dojenea, îi impresionară foarte mult pe toți. Se puteau vedea în ele marile și adâncile răni dintr-o inimă în care avuseseră ecou toate durerile pe care le intuise la cei din jurul lui.

La ora opt, baronul spuse că vrea s-o conducă pe Lisbeth acasă și promise că se va întoarce.

— Lisbeth, află că el o maltratează! îi zise el când ajunseră pe stradă. Ah, niciodată n-am iubit-o atât de mult!

— N-am știut că Valérie te iubește atât! îi răspunse Lisbeth. E ușuratică și cochetă, îi place să fie curtată, să i se joace comedia dragostei, cum spune ea; dar nu te iubește decât pe dumneata.

— Ți-a spus să-mi comunicii ceva?

— Da, răspunse Lisbeth. După cum știi, a fost în anumite relații cu Crevel; nu trebuie să-i porți pică pentru asta, căci a făcut-o ca să se pună la adăpost de sărăcie pentru tot restul zilelor ei; dar nu-l poate suferi și, de altfel, relația asta e aproape terminată. Dar Valérie a păstrat cheia apartamentului.

— De pe strada Dauphin! exclamă, fericit, Hulot. Chiar și numai pentru asta și tot merită să o iert pentru relația cu Crevel... Am fost acolo, știu că...

— Uite cheia, spuse Lisbeth; mâine-dimineață mai fă una, sau chiar două, dacă poți, identice cu asta.

— Și după asta?... o întrebă Hulot, cuprins de-o mare nerăbdare.

— Mâine voi veni să iau masa cu voi; îmi vei da înapoi cheia lui Valérie (căci moș Crevel poate să i-o ceară pe cea pe care i-a dat-o), iar dumneata vei veni s-o vezi poimâine; atunci veți pune la cale toate lucrurile. Veți fi în siguranță, căci există două ieșiri. Dacă, din întâmplare, Crevel, care are, fără îndoială, obiceiuri din timpul Regenței, cum spune el, ar intra prin alee, voi puteți ieși prin prăvălie și invers. Dar nu uita, ticălos bătrân, toate astea mi se datorează mie. Tu ce-o să faci pentru mine?

— Tot ce vei vrea!

— Bine, atunci nu te opune la căsătoria mea cu fratele dumitale!

— Dumneata să ajungi doamna mareșal Hulot! Și contesă de Forzheim! exclamă Hector, surprins.

— Dar Adeline nu-i baroană? ... replică Bette pe un ton acru și sever. Ascultă, curvar bătrân, știi bine în ce situație te găsești! Familia ta poate să ajungă în mizerie și să n-aibă nici după ce bea apă...

— Ăsta-i gândul ce mă îngrozește! zise Hulot tulburat.

— Dacă fratele dumitale moare, cine le va mai ajuta pe soția și pe fiica ta? Văduva unui mareșal al Franței poate să primească o pensie de cel puțin șase mii de franci, nu-i așa? Află că nu mă mărit decât ca să le asigur fiicei și soției tale pâinea, bătrân nebun ce ești!

— La treaba asta nu m-am gândit! spuse baronul. Îl voi convinge pe fratele meu, căci ne putem bizui pe tine... Spune-i îngerașului meu că *viața mea îi aparține!* ...

Și baronul, după ce o văzu pe Lisbeth intrând pe strada Vanneau, se întoarse să-și continue jocul de whist și rămase acasă.

Baroana era în culmea fericirii, căci se părea că soțul ei revenise la viața de familie; timp de cincisprezece zile, el se duse dimineața la ora nouă la minister, se întoarse la ora șase la cină și rămase seara în mijlocul familiei. Le duse pe Adeline și pe Hortense de două ori la spectacol. Mama și fiica dădură de trei ori acatiste la biserică și se rugară lui Dumnezeu să-l

aibă în grijă pe soțul și pe tatăl pe care li-l adusese înapoi. Într-o seară, văzându-l pe tatăl lui că se duce la culcare, Victorin Hulot îi spuse mamei sale: „În sfârșit, suntem fericiți, tata s-a întors la noi; dacă asta va dura, nici soția mea și nici eu nu regretăm banii dați...”

— Tatăl nostru împlinește în curând șaptezeci de ani, răspunse baroana; mi-am dat seama că el se mai gândește încă la doamna Marneffe, dar curând n-o va mai face: patima pentru femeii nu-i ca jocul de cărți, ca speculațiile sau ca avariția, ea are un sfârșit.

Frumoasa Adeline, căci această femeie era tot frumoasă în ciuda necazurilor și a celor cincizeci de ani ai ei, se înșela în privința asta. Bărbații afemeiați, acei oameni pe care natura i-a înzestrat cu facultatea prețioasă de a iubi dincolo de limitele pe care ea le fixează pentru dragoste, nu-și arată, aproape niciodată, vârsta. În acest răstimp în care fusese, aparent, virtuos, baronul se dusese de trei ori în strada Dauphin, și nu arătase deloc că ar avea șaptezeci de ani. Patima reînnoită îl întinerea, și ar fi fost în stare să-și sacrifice onoarea, familia, totul pentru Valérie, și asta făcă nici o părere de rău. Dar Valérie, complet schimbată, nu-i vorbea niciodată nici despre bani, și nici despre acea rentă de o mie două sute de franci pe care baronul spusese că i-o dă fiului lor; dimpotrivă, ea îi oferea bani și îl iubea pe Hulot așa cum iubește o femeie de treizeci și șase de ani un student frumos de la Drept, sărac, foarte romantic și foarte îndrăgostit. Și biata Adeline, care credea că l-a recucerit pe dragul ei Hector! Cea de-a patra întâlnire a celor doi amanți fusese hotărâtă în ultima clipă a celei de-a treia, exact așa cum, pe vremuri, la Comedia Italiană, spectacolul de a doua zi se anunța la sfârșitul reprezentației. Ora hotărâtă era nouă dimineața. În ziua scadenței acelei fericiri, a cărei speranță îl făcea pe pătimașul bătrân să poată accepta viața de familie, pe la ora opt, Reine veni să-l caute pe baron. Hulot, temându-se de o catastrofă, ieși afară spre a vorbi cu fata, care nu voia să intre în casă. Credincioasa cameristă îi înmână baronului următoarea scrisoare:

Dragul meu veteran, nu te duce în strada Dauphin, omul care reprezintă coșmarul nostru e bolnav, și trebuie să-l îngrijesc; dar fii acolo la ora nouă seara. Crevel este la Corbeil, la domnul Lebas, și sunt sigură că n-o să aducă în căsuța lui nici o prințesă, Am aranjat lucrurile în așa fel încât să pot lipsi de acasă în noaptea asta și să mă întorc acasă înainte ca Marneffe să se trezească. Dă-mi un răspuns, căci poate că elegiaca ta soție nu-ți mai dă atâta libertate ca în trecut. Se spune că e încă atât de frumoasă, încât te văd în stare să mă trădezi, doar știu cât de mare crai

ești! Dă foc scrisorii, mă tem de orice.

Hulot îi dădu următorul scurt răspuns:

Dragostea mea, după cum ți-am spus, de douăzeci și cinci de ani încoace, soția mea nu m-a stingherit niciodată, în nici un fel, în plăcerile mele. De dragul tău aș sacrifica o sută de Adeline! În seara asta, la ora nouă, voi fi în templul lui Crevel, așteptându-mi zeita. Să dea Dumnezeu ca subșeful nostru să crape cât mai repede! Atunci nimic nu ne-ar mai despărți; e cea mai mare dorință a lui

Hector al tău.

Seara, baronul îi apuse soției sale că pleacă la Saint-Cloud să lucreze cu ministrul și că se va întoarce pe la ora patru sau cinci dimineața, dar se duse în strada Dauphin. Era pe la sfârșitul lunii iunie.

Puțini oameni au avut în viața lor, cu adevărat, senzația îngrozitoare că se duc la moarte; senzații îngrozitoare au și cei care se întorc de la eșafod; dar unii visători au simțit cu putere o asemenea agonie în vis, când au îndurat totul, chiar și senzația cuțitului pus la gât, până în momentul în care, odată cu lumina zilei, a venit și Trezirea, ca să-i elibereze... Ei bine, senzația căreia îi căzu pradă consilierul de Stat la ora cinci dimineața în patul elegant și cochet al lui Crevel, o depăși cu mult pe aceea pe care o ai când ești pus cu capul pe ghilotină, în prezența a zece mii de spectatori ce te străpung cu privirea a douăzeci de mii de ochi sfredelitori...

Valérie dormea într-o poziție fermecătoare. Era frumoasă, așa cum sunt frumoase femeile destul de frumoase pentru a fi frumoase și când dorm. Este arta care invadează natura, tabloul devenit realitate. În poziția orizontală în care era, baronul se afla cu ochii la o înălțime cam de un metru deasupra solului; privirile sale, rătăcind la întâmplare, ca acelea ale oricărui om care se trezește din somn și vrea să-și amintească ce-i cu el, căzură pe ușa acoperită de flori pictate de Jan, un artist căruia nu-i păsa de glorie. Baronul nu văzu, precum condamnatul la moarte, douăzeci de mii de ochi ațintiți asupra sa, ci o singură privire, dar cu mult mai pătrunzătoare decât cele zece mii din piața publică. Cu siguranță că numeroși englezi bolnavi de spleen ar da foarte mulți bani pentru această senzație, survenită în plină

plăcere, mult mai rară decât a condamnaților la moarte, Baronul rămase în continuare la orizontală, scăldat într-o sudoare rece. Ar fi vrut să creadă că se înșală, dar ochiul asasin vorbea! Din spatele ușii se auzea un murmur de voci.

— O fi Crevel, care vrea să-mi facă o glumă! își zise baronul, nemaîndoindu-se de prezența unor persoane străine în templu.

Ușa se deschise. Impunătoarea lege franceză, care e plasată pe afișe după regalitate, îi apărură în față sub forma unui comisar de poliție, mic de statură, însoțit de un judecător de pace, lung și costeliv, amândoi aduși de domnul Marneffe. Comisarul de poliție, posesor al unor pantofi legați cu niște panglici care atârnavă, era înzestrat cu o căpățână galbenă, aproape cheală, a cărei expresie arăta că-i un tip șmecher și batjocoritor, pentru care viața Parisului nu mai are taine. Ochii lui, dublați de lentilele ochelarilor, străpungeau sticla cu privirile lor șirete și zeflemitoare. Judecătorul de pace, un fost avocat și vechi adorator al sexului frumos, avea față de inculpat un sentiment de invidie.

— Vă rog să ne scuzați, domnule baron, pentru rigoarea la care ne obligă meseria! spuse comisarul, suntem chemați aici de un reclamant. Domnul judecător de pace asistă la descinderea la domiciliu. Știu cine sunteți și cine e delincventa.

Valérie deschise niște ochi uimiți, scoase acel strigăt ascuțit pe care l-au născocit actrițele ca să mimeze, în teatru, nebunia, începu să se zvârcolească în spasme, pe pat, ca o femeie din Evul Mediu posedată de diavol și pusă, în cămașă de forță, pe rug.

— Mai bine moartea!... dragul meu Hector, dar să n-am de-a face cu poliția de moravuri. Asta niciodată! Sări din pat, trecu ca un nor alb printre cei trei spectatori și se duse să se pitească sub scrinul numit „fericirea zilei”, ascunzându-și capul în, mâini. — Sunt pierdută, sunt moartă! ... strigă ea.

— Domnule, îi spuse Marneffe lui Hulot, dacă doamna Marneffe înnebunește, vei fi nu numai un dezmățat, ci și un criminal.

Ce poate face și poate zice un bărbat surprins într-un pat care nu-i al lui, și nici măcar închiriat, cu o femeie care nu-i nici ea a lui? Iată ce:

— Domnule judecător de pace și domnule comisar de poliție, spuse baronul cu demnitate, vă rog să aveți grijă de biata femeie care e în primejdie să-și piardă mințile... O să redactați procesul-verbal pe urmă. Ușile sunt, cu siguranță, încuiate, și, având în vedere starea în care ne găsim, nu aveți a vă teme de evadare nici din partea ei și nici din partea mea...

Cei doi funcționari ascultară de ordinul consilierului de Stat.

— Vino să stăm de vorbă, slugă ticăloasă! ... îi șopti Hulot lui Marneffe, luându-l de braț și trăgându-l spre el. — Nu eu sunt criminalul, ci tu! Vrei să fii șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare?

— Neapărat, domnule director, răspuse Marneffe, înclinând capul.

— Vei fi toate astea, liniștește-o pe soția ta și expediază-i pe domnii ăștia.

— Nu, nu, replică cu viclenie Marneffe. Acești domni trebuie mai întâi să redacteze procesul-verbal de flagrant delict, căci, fără actul acesta, care e baza plângerii mele, ce m-aș face? Administrația înaltă e plină de tot felul de pungășii. Mi-ați furat soția și nu m-ați făcut șef de birou. Domnule baron, îți dau două zile ca să te execuți. Uite niște scrisori...

— Niște scrisori! ... strigă baronul, întrerupându-l pe Marneffe.

— Da, niște scrisori care dovedesc că pruncul pe care îl poartă soția mea în pântece este al dumatăle... Înțelegi? Trebuie să-i constitui fiului meu o rentă egală cu banii pe care îi consumă acest bastard. Dar voi fi modest, căci nu mă prea interesează, fiindcă nu sunt un mare amator de paternitate! O rentă de o sută de ludovici e de ajuns. Măine-dimineață voi fi succesorul domnului Coquet, și voi figura pe lista celor ce vor fi făcuți ofițeri, cu prilejul sărbătorilor naționale din iulie sau, dacă nu... procesul-verbal va fi depus, împreună cu plângerea mea, la Parchet. Sunt generos, nu-i așa?

— Doamne! Ce femeie frumoasă! îi spunea judecătorul de pace comisarului de poliție. Ce pierdere pentru omenire dacă înnebunește!

— Nu-i deloc nebună, răspuse sentențios comisarul de poliție.

Poliția este întotdeauna îndoiala încarnată.

— Domnul baron Hulot a căzut într-o capcană, adăugă comisarul de poliție, vorbind destul de tare pentru a putea fi auzit de Valérie.

Valérie îi aruncă comisarului o privire care l-ar fi ucis, dacă privirile ar putea transmite direct, material, furia pe care o exprimă. Comisarul surâse; îi întinsese lui Valérie o cursă și femeia căzuse în ea. Marneffe își invită soția să intre în dormitor și să se îmbrace cuviincios, căci se înțelesese în toate privințele cu baronul, care își luă pe el un halat de casă și se întoarse în prima încăpere.

— Domnilor, le spuse el celor doi funcționari, nu-i nevoie, cred, să vă cer să păstrați secretul.

Cei doi funcționari se înclinară. Comisarul de poliție ciocăni ușor de două ori în ușă, secretarul intră în încăpere, se așeză în fața scrinului și începu să scrie, sub dictarea comisarului de poliție, care îi vorbea cu voce scăzută. Valérie vărsa în continuare la- crimi fierbinți. După ce ea se îmbracă, Hulot trecu și el în dormitor, și își puse pe el hainele. În timpul asta funcționarii scriau procesul-verbal. Marneffe vru să-și ia soția și să

plece, dar Hulot, crezând că o vede pe Valérie pentru ultima oară, imploră printr-un gest favoarea de a-i vorbi.

— Domnule, doamna mă costă destul de scump ca să-mi puteți permite să-mi iau rămas-bun de la ea, bineînțeles, în prezența dumneavoastră.

Valérie se apropie de el și Hulot îi spuse la ureche; „Nu ne mai rămâne decât să fugim, dar cum să ținem legătura? Am fost trădați...”

— De Reine! răspunse ea. Dar, dragul meu, după scandalul ăsta, nu trebuie să ne mai vedem. Sunt dezonorată. De altfel, îți vor spune despre mine tot felul de infamii, și tu le vei crede... Baronul făcu un gest de negare.

— Ba le vei crede, și eu mulțumesc cerului pentru asta, căci poate că astfel nu mă vei mai regreta.

— *Nu va crăpa subșef!* îi șopti Marneffe, la ureche, consilierului de Stat, venind s-o ia pe soția lui, căreia îi zise cu brutalitate: „Ajunge, doamnă, dacă sunt slab când e vorba de tine, nu vreau să fiu un prost pentru alții.”

Valérie părăsi căsuța lui Crevel, aruncându-i baronului o ultimă privire atât de seducătoare, încât acesta crezu că-l adoră. Judecătorul de pace dădu politicos mâna cu doamna Marneffe, conducând-o la trăsură. Baronul, care trebuia să semneze procesul-verbal, rămase acolo, buimac, singur cu comisarul de poliție. După ce consilierul de Stat semnă procesul-verbal, comisarul de poliție îl privi, cu viclenie, pe deasupra ochelarilor.

— O iubiți mult pe femeiușca asta, domnule baron?

— Din nefericire pentru mine, da, vedeți...

— Și dacă ea nu vă iubește? spuse comisarul, dacă vă înșală? ...

— Am aflat deja asta, domnule, aici... Domnul Crevel și cu mine ne-am destăinuit unul altuia...

— A, deci știți că vă aflați în căsuța domnului primar.

— Desigur.

Comisarul își ridică ușor pălăria, ca să-l salute pe bătrân.

— Sunteți foarte îndrăgostit, așa că tac, spuse el. Respect pasiunile incurabile, așa cum medicii respectă bolile incurabile... L-am văzut pe Nucingen, bancherul, atins de o pasiune de felul acesta...

— E prietenul meu, reluă baronul. Am luat adeseori masa cu frumoasa Esther, merita cele două milioane de franci pe care le-a cheltuit el cu ea.

— Mai mult, zise comisarul. Fantezia asta a bătrânului bancher a costat viața a patru persoane. Pasiunile astea sunt ca holera...

— Ce vreți să-mi spuneți? întrebă consilierul de Stat, căruia îi căzu rău această aluzie.

— De ce să vă spulber iluziile? îi răspunse comisarul de poliție; sunt atât de puțini oamenii care, la vârsta dumneavoastră, mai au iluzii!

— Scăpați-mă de boala asta! exclamă consilierul de Stat.

— Ca să-l blestemați apoi pe doctor, răspunse comisarul, surâzând.

— Fie-vă milă, domnule comisar.

— Ei, aflați că femeia asta era înțeleasă cu soțul ei...

— O!...

— Așa se întâmplă la două din zece cazuri. Mă pricep la lucrurile astea.

— Ai vreo dovadă a acestei complicități?

— O, da, în primul rând, înfățișarea soțului! ... zise priceputul comisar de poliție cu calmul unui chirurg obișnuit să curețe rănilor. Scrie pe fața lui urâtă și crudă că e un speculant. Dar nu cumva țineți mult la o anumită scrisoare scrisă de femeia asta și în care este vorba de copil?

— Țin atât de mult la această scrisoare, încât o port tot timpul asupra mea, îi răspunse baronul Hulot comisarului de poliție, în timp ce se scotocea prin buzunarul de la piept, ca să-și ia portofelul de care nu se despărțea niciodată.

— Lăsați portofelul acolo unde este, spuse comisarul, fulgerându-l cu vorbele lui ce semănau cu un rechizitoriu; iată scrisoarea! Acum știu tot ce voiam să știu. Cu siguranță că doamna Marneffe știa și ea ce conținea portofelul ăsta.

— Da, numai ea știa asta; nimeni altcineva.

— Așa mă gândeam și eu... Acum iată dovada pe care mi-o cereți cu privire la complicitatea acestei femei.

— S-o vedem! spuse baronul, ce nu era încă convins.

— Domnule baron, reluă comisarul, când am ajuns aici, acest mizerabil Marneffe a intrat primul în casă, și a luat scrisoarea pe care soția lui o pusese pe scrinul ăsta, spuse el, arătând spre mobila numită! „fericirea zilei”. Este evident că locul unde trebuia pusă scrisoarea, în cazul în care femeia izbutea să v-o fure în timp ce dormeați, a fost stabilit dinainte de cei doi soți, căci scrisoarea pe care această femeie v-a scris-o este, împreună cu acelea pe care i le-ați adresat dumneavoastră, decisivă în procesul corecțional.

Comisarul îi arătă lui Hulot scrisoarea pe care baronul o primise, prin Reine, când se afla în biroul lui de la minister.

— Ea face parte din dosar, spuse comisarul; dați-mi-o înapoi, domnule.

— Ah, domnule, spuse Hulot, descompus la față, femeia asta e întruchiparea desfrâului; acum sunt sigur că are trei amanți!

— Asta se vede bine, spuse comisarul de poliție. Nu toate sunt pe trotuar. Când faci meseria asta, domnule baron, în saloane sau acasă, nu mai e vorba nici de franci, nici de centime. Domnișoara Esther, despre care vorbiți, și care s-a otrăvit, a devorat milioane... Credeți-mă, domnule baron, ar trebui să renunțați la lucrurile astea. Această ultimă aventură vă va costa scump. Ticălosul ăsta de soț are de partea lui legea... Fără mine, femeiușca puneă din nou mâna pe dumneavoastră!

— Mulțumesc, domnule, spuse comisarul de Stat, care încerca să-și păstreze un aer demn.

— Domnule, vom închide apartamentul, comedia a luat sfârșit, și îi veți da cheia domnului primar.

Hulot se întoarse acasă într-o stare de deprimare ce-l făcea aproape să leșine, și cufundat în cele mai negre gânduri. O trezi pe nobila, sfânta și pura lui soție, și îi spuse toată povestea celor trei ani în care suferise atâta, plângând în hohote ca un copil căruia îi iei o jucărie. Această mărturisire făcută de un bătrân cu inima tânără, această îngrozitoare și tristă epopee o impresionară puternic pe Adeline, pricinuindu-i, totodată, o mare bucurie. Ea îi mulțumi Cerului pentru această ultimă întâmplare, căci credea că soțul ei s-a întors pentru totdeauna în sânul familiei.

— Lisbeth avea dreptate! exclamă doamna Hulot cu o voce blândă și fără să-i facă reproșuri zadarnice, ea ne-a spus-o dinainte.

— Da! Dacă aș fi ascultat-o, în loc să mă înfurii, în ziua în care voiam ca biata Hortense să se întoarcă acasă ca să nu compromită reputația acesteia... O, dragă Adeline, trebuie să-l salvăm pe Wenceslas! A intrat în noroi până în gât!

— Dragul meu, cu această mică burgheză nu ți-a mers mai bine decât cu actrițele, spuse Adeline, surâzând.

Baroana era speriată de schimbarea care se produsese în Hector; când îl vedea nefericit, suferind și apăsător sub povara necazurilor, ea se întrista profund, sufletul ei fiind plin de milă și dragoste; și-ar fi dat și viața ca să-l facă pe Hector fericit.

— Rămâi cu noi, dragă Hector. Spune-mi, cum procedează femeile astea ca să te facă să dorești atât de mult să fii cu ele; voi încerca și eu... de ce nu m-ai format în așa fel încât să-ți fiu pe plac? Nu sunt destul de deșteaptă? Lumea spune că sunt încă destul de frumoasă ca să mi se facă curte.

Multe femei măritate, ce își iubesc soții și își cunosc îndatoririle, își vor putea pune întrebarea de ce acești bărbați, atât de puternici și de buni, atât de slabi când e vorba de niște femei ca doamna Marneffe, nu-și îndreaptă fantezia și pasiunile spre soțiile lor, mai ales când acestea arată ca

baroana Adeline Hulot. E unul dintre cele mai mari mistere ale construcției umane. Iubirea, acest uriaș dezmăț al rațiunii, această puternică și severă plăcere a sufletelor mari, și plăcerea, vulgaritatea vândută în piață sunt două fețe diferite ale aceluiasi fapt. Femeia care e în stare să satisfacă amândouă aceste mari dorințe atât de diferite este tot atât de rară ca apariția unui mare general, a unui mare scriitor sau a unui mare artist în sânul unei națiuni. Omul superior ca și imbecilul, un Hulot ca și un Crevel, simt atât nevoia idealului cât și nevoia plăcerii; toți caută acest misterios androgin, această raritate care, de cele mai multe ori, este o operă în două volume. Această căutare este o depravare datorată societății. Căsătoria trebuie acceptată ca o sarcină, ea este însăși viața cu munca și chinuitoarele sale sacrificii făcute, în mod egal, de ambele părți. Oamenii depravați, acești căutători de comori, sunt la fel de vinovați ca și alți răufăcători care sunt mai sever pedepsiți decât ei. Observațiile astea nu sunt o lecție de morală, dar pot explica multe nenorociri neînțelese. De altfel, din această „Scenă” se pot trage multe feluri de învățături.

Baronul se duse repede la mareșalul prinț de Wissembourg, a cărui înaltă protecție era ultima lui scăpare. Protejat de bătrânul ostaș de vreo treizeci și cinci de ani, Hulot avea oricând intrarea liberă la el, așa că putu pătrunde în apartamentele mareșalului dimineața devreme.

— Bună dimineața, dragă Hector, spuse marele și bunul ofițer. Ce-i cu tine? Îmi pari cam necăjit. Doar sesiunea parlamentară s-a sfârșit. A mai trecut una! Acum vorbesc despre asta, așa cum vorbeam altădată despre campaniile noastre. Dar mi se pare că și ziarele, când vorbesc despre sesiuni, le numesc campanii parlamentare.

— Într-adevăr, nu ne-a fost ușor, domnule mareșal; dar asta-i boala timpurilor noastre! spuse Hulot. Ce vreți? Așa e făcută lumea. Fiecare epocă își are neajunsurile ei. Cea mai mare nenorocire a anului 1841 este că nici regalitatea și nici miniștrii nu sunt liberi în acțiunile lor, așa cum era Împăratul.

Mareșalul îi aruncă lui Hulot o privire de vultur, a cărei mândrie, luciditate și perspicacitate arătau că, în ciuda anilor, marele lui suflet rămăsese hotărât și puternic.

— Vrei ceva de la mine? îl întrebă mareșalul luând un aer vesel.

— Mă văd silit să vă cer, ca o favoare personală, avansarea unuia dintre subșefii mei pe postul de șef de birou și nominalizarea lui pentru rangul de ofițer al Legiunii...

— Cum îl cheamă? întrebă mareșalul, fulgerându-l pe baron cu privirea.

— Marneffe!

— Are o nevastă frumoasă, am văzut-o la căsătoria fiicei tale... Dacă Roger... dar Roger nu mai e aici. Hector, fiul meu, este vorba despre plăcerile tale. Deci îți mai oferi încă asemenea plăceri! A, faci onoare Gărzii Imperiale! Iată ce înseamnă să fi făcut parte din intendență, mai ai rezerve!... Dragă băiete, lasă te rog treaba asta, e prea galantă ca să devină administrativă.

— Nu, mareșale, e o treabă urâtă, căci e vorba de poliție corecțională; vreți să mă vedeți acolo?

— Ei drăcie! exclamă mareșalul, pe care îl cuprinsese îngrijorarea. Spune mai departe.

— Sunt ca o vulpe prinsă în capcană!... Ați fost întotdeauna atât de bun cu mine, încât cred că veți avea și acum bunăvoința să mă scoateți din situația rușinoasă în care mă aflu.

Hulot relatează întâmplarea prin care trecuse, cât putu mai spiritual și mai cu haz.

— Prințe, spuse el la sfârșit, vreți să-l faceți pe fratele meu, pe care îl iubiți atât de mult, să moară de supărare, și să lăsați să fie dezonorat unul dintre directorii dumneavoastră, un consilier de Stat? Marneffe ăsta e un ticălos, peste doi sau trei ani, îl scoatem la pensie.

— Dragul meu, cât de ușor vorbești de doi sau trei ani! ... zise mareșalul.

— Dar, prințe, Garda Imperială e nemuritoare.

— Acum sunt singurul mareșal care a mai rămas din prima promoție, spuse ministrul. Ascultă, Hector. Nici nu știi cât de mult țin la tine! O să vezi! În ziua când voi părăsi ministerul, îl vom părăsi împreună. A, nu ești deputat, prietene! Mulți oameni râvnesc la postul tău; și, fără mine, n-ai mai fi aici. Da, a trebuit să lupt mult ca să te păstrez... Bine, îți aprob cele două cereri, căci ar fi prea trist să te văd în banca acuzaților la vârsta și la poziția ta. Dar faci prea multe lucruri pentru care poți fi atacat. Dacă această numire dă loc vreunui scandal, asta ne va face rău la amândoi. Mie nu-mi pasă, dar pentru dumneata ar fi ca un nou spin în talpă. La sesiunea următoare, vei zbura. Locul tău e râvnit de cinci, șase persoane influente, și tu n-ai rămas pe postul ăsta decât datorită abilelor mele argumente. Le-am spus că în ziua în care te vei retrage la pensie și locul tău va fi dat altuia, vom avea cinci nemulțumiți și un singur fericit; pe când, mai lăsându-te încă doi, trei ani pe post, vom avea de partea noastră șase voturi. Toți cei din Consiliu au început să râdă, fiind de părere că bătrânul din Vechea Gardă, cum se spune, se pricepea destul de bine și la tactica parlamentară... Ți-o spun deschis. De altfel, începi și tu să încărunești... Ferice de tine că te mai poți încă băga în asemenea încurcături! Ei, unde

sunt vremurile când sublocotenentul Cottin avea amante! Mareșalul sună.
— Trebuie să facem în așa fel încât să fie rupt procesul-verbal! adăugă el.

— Vă purtați cu mine ca un tată, monseniore! Nu îndrăzneam să vă vorbesc despre temerile mele.

— Sunt obișnuit să-l am lângă mine pe Roger, exclamă mareșalul, când îl văzu intrând pe Mitouflet, ușierul lui, și mă pregăteam să-l trimit să-l cheme. Poți pleca, Mitouflet. Iar dumneata, bătrâne prieten, du-te și spune să se pregătească hârtia de numire; o voi semna. Dar acest intrigant ticălos nu se va bucura mult timp de roadele faptelor sale criminale, căci va fi supravegheat și îi vom da la cap la cea mai mică greșeală. Acum, dragă Hector, că ești salvat, să ai mare grijă ce faci! Nu-i scoate din sărite pe prietenii tăi; numirea se va face în dimineața asta, și omul tău va ajunge ofițer al Legiunii de Onoare! ... Ce vârstă ai acum?

— Peste trei luni împlinesc șaptezeci de ani.

— Grozav mai ești! zise mareșalul surâzând. Mai curând dumneata ai fi meritat avansarea, dar, ce să-i faci? Nu suntem pe vremea lui Ludovic al XV-lea!

Acesta este efectul camaraderiei care îi leagă între ei pe gloriozii ostași ce-au mai rămas din falanga napoleoniană; se cred tot în bivuac, datori să se apere împotriva tuturor.

— Încă o favoare ca asta, își zise Hulot în timp ce traversa curtea, și sunt pierdut.

Nefericitul funcționar se duse apoi la baronul Nucingen¹³⁰, căruia nu-i mai datora decât o sumă neînsemnată, și reuși să împrumute de la acesta patruzeci de mii de franci, angajându-și leafa pe încă doi ani de zile; dar bancherul stipulă că, în cazul în care Hulot este scos la pensie, partea disponibilă din pensie să fie destinată rambursării acestei sume, până la lichidarea completă a dobânzilor și a capitalului. Această nouă afacere fu făcută, ca și prima, prin intermediul lui Vauvinet, pe numele căruia baronul Hulot iscăli polițe în valoare de douăsprezece mii de franci. A doua zi, fatalul proces-verbal, plângerea soțului, scrisorile, totul fu distrus. Scandaloasele avansări ale domnului Marneffe, abia observate în vârtejul serbărilor din iulie¹³¹, nu fură comentate în nici un articol de ziar.

Lisbeth, în aparență certată cu doamna Marneffe, se instalează acasă la mareșalul Hulot. După zece zile de la aceste evenimente, se publică primul anunț oficial al căsătoriei ei cu ilustrul bătrân căruia, pentru a-i obține consimțământul, Adeline îi prezintă catastrofa situația financiară în care se afla Hector al ei, rugându-l să nu-i vorbească niciodată despre asta baronului care, zicea ea, era foarte abătut și deprimat. — Vai, se vede că a îmbătrânit! adăugă ea. Deci Lisbeth triumfa! Avea să-și atingă scopul

ambitiilor sale, avea să-și vadă planul îndeplinit și ura satisfăcută. Se bucura dinainte de fericirea de a domni peste familia care o disprețuise atâta vreme. Își spunea că va fi protectoarea protectorilor săi, îngerul salvator care va face ca această familie ruinată să poată supraviețui și se numea ea însăși, uitându-se în oglindă, *doamna contesă* sau *doamna mareșal*! Își zicea că Adeline și Hortense își vor sfârși zilele în tristețe, luptând cu sărăcia, în timp ce ea, verișoara Bette, primită la Tuileries, va triumfa.

Dar un eveniment îngrozitor o făcu pe fata cea bătrână să se prăbușească din vârful societății, unde se așezase cu atâta mândrie.

Chiar în ziua în care se publică acest prim anunț, baronul primi un alt mesaj din Africa. La el se prezentă un al doilea alsacian, îi înmână o scrisoare, asigurându-se că o dă chiar în mâna lui Hulot și, după ce îi lăsa adresa locuinței sale, îl părăsi pe înaltul funcționar, care rămase trăsnit la citirea primelor rânduri din scrisoare.

Dragă nepoate, vei primi aceasta scrisoare, după calculul meu, la 7 august. Presupunând că ai nevoie de trei zile ca să trimiți ajutorul pe care ți-l cerem, și că sunt necesare cincisprezece zile ca el să ajungă aici, îl vom primi probabil pe întâi septembrie.

Dacă vei putea face treaba asta până la termenul despre care ți-am vorbit, vei salva onoarea și viața devotatului dumitale Johann Fischer.

Iată ce cere funcționarul pe care mi l-ai dat drept complice; nu e o glumă căci, după cum se pare, aș putea fi trimis în fața Curții cu Juri sau a unui Consiliu de război. Îți dai seama că niciodată Johann Fischer nu se va lăsa târât în fața nici unui tribunal, căci se va duce singur în fața celui al lui Dumnezeu.

Funcționarul dumitale pare a fi un om lipsit de caracter și în stare să te compromită; dar e inteligent ca orice pungaș. El pretinde că trebuie să strigi mai tare decât alții și să ne trimiți un inspector, un comisar special însărcinat să-i descopere pe vinovați, să cerceteze abuzurile, și care să intervină mai întâi între noi și tribunale, stârnind un conflict.

Dacă inspectorul dumitale sosește aici la întâi septembrie, știind de la dumneata ce trebuie să facă, și dacă ne trimiți două sute de mii de franci ca să punem la loc în magazie cantitățile pe care pretindem că le avem în localități îndepărtate, vom fi priviți ca niște gestionari curați și fără pată.

Poți să-i dai soldatului care îți va înmâna această scrisoare un mandat pe numele meu pentru o bancă din Alger. Este un om serios, o rudă care nu se pretează să deschidă plicul ca să vadă ce-i în el. Am luat măsurile necesare pentru ca băiatul să se întoarcă cu bine. Dacă nu poți

*face nimic, voi muri fără părere de rău pentru cel căruia îi datorăm
fericirea dragei noastre Adeline.*

Frământările și plăcerile pasiunii și apoi catastrofa care pusesese capăt carierei lui galante îl împiedicaseră pe baronul Hulot să se gândească la bietul Johann Fischer, a cărui primă scrisoare anunțase totuși, în mod destul de limpede, primejdia ce devenise, acum, atât de apropiată. Baronul părăsi sufragerie, atât de tulburat, încât se trânti pe canapeaua din salon. Era distrus și pierdut în amorțirea pe care ți-o pricinuieste o cădere violentă. Se uita fix la un desen de pe covor fără să-și dea seama că ținea în mână scrisoarea fatală a lui Johann. Din camera ei, Adeline îl auzi pe baron cum se prăbușește, greoi, pe canapea. Zgomotul ăsta i se păru atât de ciudat, încât crezu că-i vorba de un atac de apoplexie. Cuprinsă de acea frică îngrozitoare ce-ți taie respirația și te face să rămâi nemișcat, baroana se uită prin deschizătura ușii în oglindă și-l văzu pe dragul ei soț trântit pe canapea, în atitudinea unui om distrus. Veni spre el în vârful picioarelor și, cum Hector nu auzea nimic, se putu apropia de canapea, văzu scrisoarea, o luă, o citi și începu să tremure din toate încheieturile... Trecea printr-una din acele încercări nervoase ce-s atât de puternice și de violente, încât trupul le păstrează urma pentru totdeauna. După câteva zile, baroana se trezi cu un tremur nervos ce n-o mai părăsea. După ce trecu primul moment, nevoia de a acționa îi dădu lui Adeline acea mare putere pe care n-o găsești decât în înseși sursele vitale.

— Hector! vino în camera mea, zise ea cu o voce ce semăna cu un geamăt. Nu vreau ca fiica ta să te vadă în halul ăsta. Vino, dragul meu, hai vino!

— De unde să putem lua două sute de mii de franci? Aș putea aranja lucrurile în așa fel încât să fie trimis ca inspector Claude Vignon. E un băiat viov și inteligent... E o treabă de două zile... Dar două sute de mii de franci nu are nici fiul nostru... casa lui e ipotecată pentru trei sute de mii de franci. Fratele meu are economii de cel mult treizeci de mii. Nucingen mi-ar râde în nas!... Vauvinet? ... Mi-a dat cu mare greutate zece mii de franci ca să completez suma promisă pentru fiul ticălosului de Marneffe. Nu, nu mai e nimic de făcut, trebuie să mă duc să mă arunc le picioarele mareșalului, să-i mărturisesc cum stau lucrurile, să ascult cum îmi spune că sunt o canalie și să-i accept mustrarea, ca să mă scufund în mod decent.

— Dar Hector, nu-i vorba numai de ruina materială, mai gravă e pierderea onoarei! zise Adeline. Bietul meu unchi o să se sinucidă. Nu ne omori numai pe noi, asta ai dreptul s-o faci, dar nu fi un asasin! Curaj!

Trebuie să existe o soluție.

— Nu văd nici una, spuse baronul. Nimeni din tot guvernul nu poate găsi două sute de mii de franci, chiar dacă ar fi vorba să salveze cu ei un întreg minister! O, Napoleon, unde ești?

— Unchiul meu, bietul om! Hector, nu-l putem lăsa să-și piardă onoarea și să se sinucidă.

— Ar mai fi o soluție, spuse el; dar... e foarte hazardată... Da, Crevel e la cuțite cu fiica lui... El are foarte mulți bani, numai el ar putea...

— Hector, e mai bine să piară soția ta decât să lași să piară unchiul nostru, fratele tău și onoarea familiei! spuse baroana săgetată de-un gând luminos. Da, vă pot salva pe toți... O, Dumnezeu! ce gând mizerabil! Cum de mi-a putut trece prin minte?

Adeline își împreună mâinile, căzu în genunchi și spuse o rugăciune. Când se ridică de jos, văzu pe chipul soțului ei expresia unei bucurii atât de nebunești, încât gândul diabolic de dinainte îi veni din nou în minte, după care căzu într-o stare de tristețe vecină cu idiotenia.

— Du-te, aleargă la minister, dragul meu, exclamă ea când se trezi din torpoare, încearcă să trimiți un comisar, trebuie neapărat să faci asta. *Vrăjește-l pe mareșal!* Și când te vei întoarce, la ora cinci, vei găsi poate... da! vei găsi cele două sute de mii de franci. Familia ta, onoarea ta de om, de consilier de Stat, de administrator, cinstea ta, fiul tău, totul va fi salvat; dar draga ta Adeline va fi pierdută, și n-ai s-o mai revezi niciodată. Hector, dragul meu, zise ea îngenunchind, strângându-i mâna și sărutându-i-o, binecuvântează-mă și spune-mi o vorbă de despărțire!

Scena fu atât de emoționantă, încât, luându-și soția, ridicând-o de jos și îmbrățișând-o, Hulot îi spuse: „Nu te înțeleg!”

— Dacă m-ai înțelege, continuă ea, aș muri de rușine, sau n-aș mai avea puterea să săvârșesc acest ultim sacrificiu.

— Doamnă, masa e servită, anunță Mariette.

Hortense veni să le spună tatălui și mamei ei bună dimineața. Trebuiau să meargă cu toții la masă și să-și ascundă gândurile sub masca unor figuri zâmbitoare.

— Duceți-vă și începeți să mâncați fără mine, vin și eu îndată! zise baroana.

Adeline se așează la masa de scris și compuse scrisoarea următoare:

Dragă domnule Crevel, vreau să-ți cer un serviciu; te aștept în dimineața asta și contez pe cavalerismul dumitale, de care sunt convinsă,

nădăjduind că n-o vei face să aștepte prea mult pe

A dumitale devotată slujitoare,

Adeline Hulot

— Louise, îi spuse ea cameristei fiicei sale, care servea la masă, coboară și dă această scrisoare portarului; spune-i să o ducă imediat la adresa de pe plic și să ceară un răspuns.

Baronul, care citea ziarele, îi întinse un ziar republican soției sale, arătându-i un articol și spunând: „Oare o mai fi timp? Iată articolul; e una dintre picanteriile cu care ziarele își condimentează analizele politice. ”

Unul dintre corespondenții noștri ne scrie din Alger că s-au descoperit la serviciul aprovizionării din Oran abuzuri atât de mari, încât justiția s-a simțit obligată să intervină: fraudele sunt evidente și vinovații, cunoscuți. Dacă pedeapsa nu va fi severă, vom continua să pierdem mai mulți oameni din pricina delapidărilor ce le afectează hrana, decât din pricina atacurilor arabilor sau a climei fierbinți. Înainte de a continua să vorbim despre acest subiect deplorabil, așteptăm noi informații. Nu ne mai miră teama pe care o pricinuieste înființarea Presei în Algeria, în conformitate cu Carta din 1830.

— Mă îmbrac și mă duc la minister, spuse baronul, ridicându-se de la masă; timpul e prea prețios, pentru că viața unui om depinde de fiecare minut care trece.

— O, mamă, sunt disperată, exclamă Hortense.

Și, fără să-și poată stăpâni lacrimile, îi întinse mamei ei un număr din *Revue des Beaux-Arts*. Doamna Hulot zări o poză ce înfățișa grupul Dalila realizat de contele de Steinbock, sub care scria: *Apartine doamnei Marneffe*. Chiar de la primele rânduri se vedea că articolul semnat cu un simplu V purta pecetea talentului și a bunăvoinței lui Claude Vignon.

— Biata fetiță..., spuse baroana.

Speriată de tonul aproape indiferent al mamei sale, Hortense o privi atent, recunoscându pe fața ei expresia unei dureri pe lângă care suferința sa părea că pălește și veni să-și îmbrățișeze mama, pe care o întrebă: „Ce ai, mamă? Ce se întâmplă, e cu putință să fii mai nefericită decât suntem

acum? ”

— Copila mea, în comparație cu suferința mea de astăzi, cele din trecut mi se par o nimica toată. Oare când vor lua sfârșit suferințele mele?

— Când vei fi în Cer, mamă! răspunse Hortense cu gravitate.

— Vino, îngerul meu, ajută-mă să mă îmbrac... ba nu... Nu vreau să mă ajuți tu. Trimite-mi-o pe Louise.

După ce intră în camera ei, Adeline se duse la oglindă să vadă cum arată. Se privi cu tristețe și curiozitate întrebându-se: „Oare mai sunt încă frumoasă?... Mai pot fi dorită?... Am zbârcituri?... ”

Își ridică frumosul ei păr blond și își descoperi tâmpilele! Totul era proaspăt ca la o fată tânără. Adeline merse mai departe, își descoperi umerii și se arătă mulțumită, făcând chiar un gest ce arăta că e mândră de cum arată. La femei, frumusețea umerilor este ultima care dispare, mai ales atunci când viața pe care au dus-o a fost curată. Adeline își alese îmbrăcămintea cu grijă, dar, în ciuda unor mici amănunte de cochetărie, femeia credincioasă și castă ce era rămase îmbrăcată cuviincios. La ce bun să porți ciorapi noi, de mătase gri, și pantofi din satin, dacă nu cunoști deloc arta de a-ți arăta, la momentul decisiv, un picior frumos, ridicându-ți ușor poalele rochiei, ca să deschizi orizonturi noi dorinței! Se îmbracă cu cea mai frumoasă rochie a ei, o rochie făcută din muselină pictată cu flori, decoltată și cu mâneci scurte; dar, speriată de goliciunea ei, își acoperi brațele frumoase cu niște mâneci din voal și își înveli pieptul și umerii cu un șal brodat. Pieptănătura ei englezească, cu bucle, i se păru prea bătoare la ochi, așa că îi mai atenuă din efect punându-și pe cap o bonetă foarte frumoasă; dar, cu sau fără bonetă, știa ea oare să se joace cu buclele-i aurite ca să-și arate, spre a fi admirate, mâinile-i fine? ... Iar, în ceea ce privește fardul de pe obraz, lucrul se petrecu după cum urmează. Convingerea că face o faptă nelegiuită și pregătirile pentru un păcat deliberat îi pricinuiră acestei femei sfinte o febră mare, încât, pentru moment, fața ei căpătă prospețimea tinereții. Ochiul îi scânteiau, fața îi era strălucitoare. În loc să aibă un aer atrăgător, i se păru că arată ca o cocotă și se îngrozi. La rugămintea lui Adeline, Lisbeth îi povestise cum ajunsese Wenceslas s-o înșele pe Hortense, și baroana aflase cu acel prilej, spre marea ei mirare, că doamna Marneffe îl vrăjise și îl cucerise cu totul pe artist într-o singură seară.

— Oare ce fac femeile astea? o întrebase baroana pe Lisbeth. Nimic nu egalează curiozitatea femeilor virtuoză când e vorba de acest subiect; ele ar vrea să dețină armele de seducție ale Viciului și să rămână pure. — Ce să faci, nimic altceva decât că seduc, e meseria lor, răspunse verișoara Bette. Valérie era, în seara aceea, atât de seducătoare, c-ar fi băgat în păcat

și un înger. — Vorbește-mi de metodele de care se folosește. — În meseria asta nu există teorie, ci numai practică, îi spuse Lisbeth pe un ton ironic. Baroana, aducându-și aminte de această conversație, ar fi vrut să ceară sfatul verișoarei Bette; dar nu mai avea timp. Biata Adeline, incapabilă să-și pună o aluniță, să-și așeze un boboc de trandafir în mijlocul frumosului ei corsaj, să născocească diferite trucuri menite să trezească în bărbați dorințele amorțite, nu izbutise decât să se îmbrace cu îngrijire. Nu poate ajunge curtezană oricine vrea! Femeia este supa bărbatului, a spus, glumind, Molière, prin gura înțeleptului Gros-René¹³². Această comparație presupune, în dragoste, un fel de știință culinară. Femeia virtuoasă și demnă ar fi ca ospățul homeric pregătit punându-se carnea de-a dreptul pe cărbunii aprinși. Pe când curtezana ar fi ca o masă cu mâncăruri rafinate, în care condimentele, mirodeniile și delicatesele joacă un mare rol. Baroana nu putea și nu știa să-și *servească* pieptul alb pe o minunată *tavă* de dantelă, după exemplul doamnei Marneffe. Nu cunoștea secretul anumitor atitudini și nici efectul unor priviri. În sfârșit, nu-și avea lovitura ei secretă, cu care să-l dea gata pe bărbat. O femeie nobilă ca ea, chiar dacă s-ar răsuși de o sută de ori, tot n-ar putea oferi ochiului expert al viciosului ceva care să-l atragă. Numai femeile de geniu — și ele sunt puține — reușesc să fie *mirnosite* pentru lume și curtezane pentru soții lor. Acesta e secretul legăturilor de lungă durată, inexplicabile pentru femeile care sunt lipsite de aceste două minunate însușiri. Închipuiți-vă că doamna Marneffe ar fi virtuoasă!... Atunci ea ar fi marchiza de Pescara¹³³! Aceste femei impunătoare și celebre, frumoase și virtuose ca Diane de Poitiers¹³⁴, se numără pe degete.

Scena prin care începe acest serios și teribil Studiu al moravurilor pariziene avea deci să se repete, cu ciudata diferență că nenorocirile prevestite de căpitanul poliției burgheze își schimbaseră rolurile. Doamna Hulot aștepta ca Crevel să vină cu aceleași intenții care îl făcuseră, cu trei ani în urmă, să vină, surâzând parizienilor din înaltul *milordului* său. Și, lucru ciudat, baroana rămânea credincioasă ei înseși și iubirii sale cu toate că decisese să accepte cea mai urâtă infidelitate, aceea ce nu poate fi justificată în ochii unor judecători nici măcar de impulsul pasiunii. — Oare ce trebuie să faci ca să fii ca doamna Marneffe? se întrebă ea, când auzi că sună la ușă. Își stăpâni lacrimile, febra îi însufleți trăsăturile feței și biata și nobila ființă se hotărî să se poarte ca o curtezană!

— Oare ce dracu' vrea o femeie cumsecade ca doamna Hulot de la mine? se întreba Crevel, în timp ce urca scară. A, poate că o să-mi vorbească despre cearta mea cu Celéstine și cu Victorin; dar nu voi ceda! ... Când intră în salonul unde îl conduse Louise și văzu cât de goală era

încăperea (stil Crevel), își zise: „Biata femeie!... E ca un tablou frumos pus în pod de un om care nu se pricepe la pictură. ” Crevel, care îl vedea pe contele Popinot, ministrul Comerțului, cumpărând tablouri și statui, voia să devină celebru printre acei Mecena parizieni a căror iubire pentru artă constă în a căuta să achiziționeze piese scumpe cu bani cât mai puțini. Adeline îi surâse grațios lui Crevel, invitându-l să se așeze pe un scaun în fața ei.

— Frumoasă doamnă, sunt aici, la ordinele dumneavoastră, zise Crevel.

Domnul primar, devenit om politic, se îmbrăca acum în negru.

Fața-i rotundă apărea deasupra hainei ca o lună plină ce s-a înălțat deasupra unei perdele de nori întunecoși. Cămașa sa, pe care erau prinse trei perle mari de câte cinci sute de franci bucata, îi scotea în evidență capacitatea... toracică. În sinea lui, își zicea: „Lumea vede în mine pe viitorul atlet al tribunei! ” Își punea încă de dimineată, pe mâinile-i grosolane, mănuși galbene. Cizmele-i bine lustruite subliniau faptul că venise într-un mic cupeu cafeniu tras de un cal. În cei trei ani de zile, ambiția îl făcuse pe Crevel să-și schimbe ținuta. Precum marii pictori, descoperise o a doua manieră. Când frecventa lumea bună, adică se ducea la prințul de Wissembourg, la Prefectură, la contele Popinot etc., își ținea pălăria în mână cu un gest degajat, pe care i-l arătase Valérie, și își băga, cu un aer cochet, degetul mare de la cealaltă mână în deschizătura vestei, făcând cu capul și cu ochii tot felul de fițe. Această nouă poză i se datora lui Valérie, care, în batjocură, sub pretext că-l ajută să arate mai tânăr, îl făcuse și mai ridicol decât era.

— Bunul și dragul meu domn Crevel, te-am rugat să vii pentru o treabă foarte importantă..., spuse baroana, cu o voce tremurătoare.

— Ghicesc despre ce e vorba, doamnă, spuse Crevel cu aerul unui om care știe multe; dar îmi ceri imposibilul... Nu sunt un tată aspru, un om, după cum ar spune Napoleon, închistat în avariția lui. Ascultă-mă, frumoasă doamnă dacă copiii mei s-ar fi ruinat făcând ceva pentru ei, le-aș fi sărit în ajutor; dar ca să-l salveze pe soțul dumitale, doamnă!... Asta e ca și cum ar vrea să umple butoiul Danaidelor¹³⁵! Să-și ipotecheze casa ca să obțină trei sute de mii de franci pentru un tată incorigibil! ... Nu mai au nimic, bieții de ei! Și nici măcar nu s-au distrat! De acum încolo nu vor mai avea pentru traiul zilnic decât banii pe care îi câștigă Victorin la Palatul de Justiție. N-are decât să tot dea din gură! ... Doctorul ăsta ar fi trebuit să ajungă ministru! Era speranța noastră, a tuturor. Un frumos remorcher care eșuează, prostește, pe nisip, căci, dacă se împrumuta ca să parvină, dacă se îndatora ca să dea mese deputaților, pentru a obține voturi și a-și mări

influența, i-aș fi zis: „Uite punga mea cu bani, ia cât îți trebuie, dragul meu! ...” Dar să plătești pentru nebuniile lui tăticu, nebunii pe care, de altfel, le-am prezis! Ah, a fost îndepărtat de la putere chiar de tatăl lui... Ministru, o să ajung eu...

— Vai! dragă Crevel, nu-i vorba despre bieții noștri copii, care ne iubesc... Dacă inima dumitale rămâne închisă pentru Victorin și Celestine, eu îi voi iubi atât de mult încât poate că voi putea să le îndulcesc amărăciunea pe care o aduce mânia dumitale în sufletele lor frumoase. Îi pedepsești pe copiii ăștia pentru o faptă bună!

— Da, pentru o faptă bună, rău făcută! E pe jumătate o crimă! zise Crevel, foarte mulțumit de cuvintele lui.

— A face bine, dragul meu Crevel, reluă baroana, nu înseamnă a lua bani dintr-o pungă în care nu mai încap, de mulți ce sunt! Ci înseamnă să înduri lipsuri din pricina generozității tale, să suferi din cauza binelui pe care îl faci! Să te aștepti la ingratitudine! Fapta bună care nu-l costă nimic pe cel ce-o face nu e luată în seamă de Cer...

— Doamnă, sfinții pot să meargă la spital, căci știu că, pentru ei, asta e soarta Cerului. Dar eu sunt un om de lume, mă tem de Dumnezeu, dar mă tem și mai mult de infernul sărăciei. În ordinea socială de astăzi, a nu avea bani este cea mai mare nenorocire. Eu sunt un om al timpului meu și prețuiesc banul!...

— Ai dreptate, spuse Adeline, din punctul de vedere al lumii în care trăim.

Adeline se afla foarte departe de subiectul care o frământa, și se simțea ca Sfântul Laurențiu pe jărat, când se gândea la unchiul ei, căci îl vedea trăgându-și un glonte în cap! Își lăsă ochii în jos, după care îi ridică și se uită la Crevel cu o privire de o blândețe îngerească, și nu cu aerul provocator, vicios și atât de spiritual al lui Valérie. Cu trei ani în urmă, această fermecătoare privire a baroanei l-ar fi fascinat pe Crevel.

— Te știam mai generos, spuse ea... Vorbeai despre suma de trei sute de mii de franci așa cum vorbesc despre asta marii seniori...

Crevel se uită la doamna Hulot, i se păru că seamănă cu un crin spre sfârșitul înfloririi sale, și prin minte îi trecu un gând nedeslușit; dar o respecta atât de mult pe această ființă sfântă, încât își izgoni bănuiala în ungherul desfrânat al inimii.

— Doamnă, am rămas același om, dar un fost negustor este și trebuie să fie mare senior cu metodă, cu economie, și să pună ordine în tot ce face. Îți deschizi un cont pentru distracții, le creditezi, consacri acestui capitol unele câștiguri, dar să-ți ataci capitalul!... ar fi o nebunie. Copiii mei vor căpăta toată averea ce li se cuvine, cea a mamei lor și a mea, dar sunt

sigur că ei nu doresc ca tatăl lor să se plictisească, să se călugărească și să se mumifice!... Viața mea e veselă! Cobor în josul râului cu veselie. Îmi îndeplinesc toate îndatoririle pe care mi le impune legea, inima și familia, așa cum mi-am achitat întotdeauna corect polițele la scadență.

Dacă copiii mei se vor purta așa cum m-am purtat eu în căsnicia mea, voi fi mulțumit; iar, în ceea ce privește prezentul, ținând seama de faptul că nebuniile mele — căci fac destule — nu deranjează pe nimeni, decât, poate, niște *fraieri*... (iartă-mă! nu cred că folosești cuvântul ăsta utilizat la Bursă), ei n-o să aibă nimic să-mi reproșeze, și, la moartea mea, le va rămâne o avere destul de frumoasă. Copiii tăi nu vor putea spune același lucru despre tatăl lor, care își face de cap, ruinându-și fiul și pe fiica mea...

Cu cât vorbeau mai mult, cu atât baroana se îndepărta de scopul ei...

— Îi porți multă pică soțului meu, dragă Crevel, și totuși i-ai fi fost cel mai bun prieten, dacă soția lui ar fi avut slăbiciunea...

Și îi aruncă lui Crevel o privire înfocată. Dar baroana făcu ca Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de picior Regentului¹³⁶; jucă atât de bine teatru, încât în mintea fostului negustor de parfumuri ideile libertine se treziră din nou și prinseră un contur atât de limpede, încât își zise: „Oare vrea să se răzbune pe Hulot?... Mă găsește mai bine ca primar decât ca membru al gărzii naționale?... Femeile sunt atât de ciudate!” Și își luă noua lui poziție preferată, privind-o pe baroană cu un aer ce amintea de stilul Regentei.

— S-ar spune, continuă baroana, că te răzbuni pe el din pricina unei virtuți care ți-a rezistat, a unei femei pe care o iubeai destul... ca... să o cumperi, adăugă ea vorbind foarte încet.

— A unei femei divine, reluă Crevel surâzându-i în chip semnificativ baroanei, care lăsase ochii în jos și ale cărei gene se umeziseră de lacrimi; ai înghițit multe în acești trei ani... nu-i așa, frumoasa mea?

— Să nu vorbim despre suferințe, *dragă Crevel*, ele sunt deasupra puterii oamenilor. Ah, dacă m-ai mai iubi încă, m-ai putea scoate din prăpastia în care mă aflui! Da, sunt în infern! Regii ce erau jupuiți de vii cu un clește înroșit în foc și târâți de patru cai, erau ca pe roze în comparație cu mine, căci lor li se sfărteca numai trupul, pe când mie mi se sfâșie inima!...

Crevel își scoase mâna din răscoiala vestei, își puse pălăria pe măsuta de lucru și renunță la *poza* pe care și-o luase înainte; surâdea! Surâsul acesta fu atât de nătâng, încât baroana se înșelă, luându-l drept o expresie de bunătate.

— *Prietene*, ai în fața dumitale o femeie care nu numai că e disperată, dar e și pe cale să-și piardă onoarea, și care e hotărâtă să facă

orice ca să împiedice niște crime... Temându-se să nu vină Hortense, Adeline puse zăvorul la ușă; apoi, mânată de aceleași sentimente puternice, se așează în genunchi la picioarele lui Crevel, îi luă mâna și i-o sărută. — Fii salvatorul meu! îi zise ea. Crezând că în inima aceasta de negustor mai există și fibre generoase, fu cuprinsă, deodată, de speranța luminoasă că va putea obține cele două sute de mii de franci fără să se dezonoreze. — Tu, care voiai să cumperi o virtute, cumpără acum un suflet!... reluă ea, aruncându-i o privire exaltată. Încrede-te în cinstea mea de femeie, despre care știi cât e de puternică! Fii prietenul meu! Salvează o familie întreagă de la dezastru, rușine și disperare, împiedic-o să se rostogolească în mlaștina în care noroiul va fi amestecat cu sânge! O, nu-mi cere nici o explicație!... spuse ea la semnul lui Crevel că ar vrea să vorbească. Și, mai ales, nu-mi zice: „Ți-am spus eu! ”, așa cum fac așa-zișii prieteni, bucuroși când ți se întâmplă o nenorocire. Haide!... dă ascultare celei pe care o iubeai, unei femei a cărei îngenunchere este, poate, o culme a nobleței; nu-i cere nimic, așteaptă totul de la recunoștința ei!... Nu, nu-mi da nimic; dar împrumută-mă, împrumut-o pe cea căreia îi spuneai altădată Adeline! ...

Baroana izbucni în lacrimi și plânse atât de tare încât udă mânușile lui Crevel. Cuvintele: „Am nevoie de două sute de mii de franci!... ” de-abia se deslușiră, acoperite de torentul de hohote de plâns, așa cum se întâmplă cu bolovanii care, oricât de mari ar fi, nu se pot vedea în apa torenților ce se formează la munte când se tocesc zăpezile.

Cât de lipsită de experiență e Virtutea! Viciul nu cere nimic, așa cum am văzut la doamna Marneffe, ci face în așa fel încât să i se ofere totul. Femeile ca doamna Marneffe nu devin exigente decât în momentul când simt că bărbatul nu se mai poate lipsi de ele sau când își propun să exploateze un om, așa cum se *exploatează* o carieră în care materialul ce trebuie scos e *pe sfârșite*, cum spun minerii. Când auzi cuvintele: „Două sute de mii de franci! ”, Crevel înțelese totul. O ajută cavalereste pe baroană să se ridice de jos și îi spuse cu insolență: „Haide, să fim calmi, *măicuță*”, vorbe pe care Adeline, în starea de emoție în care era, nu le auzi. Scena se schimbase, căci Crevel devenise, așa cum spunea el, stăpân pe situație.

Enormitatea sumei îl tulbură atât de tare, încât emoția vie pe care o avusese când o văzuse pe femeia aceea frumoasă îngenunchind la picioarele lui, se risipi. Și apoi, oricât de angelică și de sfântă ar fi o femeie, când plânge în hohote, frumusețea ei dispare. Femeile ca doamna Marneffe, așa cum am văzut, numai se prefac câteodată că plâng, lăsând să le alunece pe obraz câte o lacrimă; dar nu comit niciodată greșeala de a izbucni în hohote, ca să li se înroșească ochii și nasul!...

— Haide, *fata mea*, fii calmă! adăugă Crevel, luând mâinile

frumoasei doamne Hulot în mâinile lui și lovindu-le ușor. De ce ai nevoie de două sute de mii de franci? Ce vrei să faci cu banii ăștia? Pentru cine vrei să-i iei?

— Nu-mi cere nici o explicație, dă-mi-i, și gata!... În felul ăsta vei salva viața a trei oameni și onoarea copiilor tăi.

— Și dumneata crezi, măicuță, spuse Crevel, că o să găsești în Paris vreun om care, încrezându-se în cuvântul unei femei aproape nebune, o să se ducă să caute, *hic et nunc*¹³⁷, într-un sertar, sau în altă parte, două sute de mii de franci care stau acolo și dospesc liniștit, așteptând să binevoiască cineva să vină să-i ia? Se vede că nu te pricepi într-ale vieții!... Și nici în afaceri, frumoasa mea!... Dacă oamenii dumitale sunt foarte bolnavi, trimite-le preotul să-i împărtășească; căci nimeni în Paris, cu excepția Alteței Sale Divina Doamnă Banca, ilustrul Nucingen sau avarii îndrăgostiți nebunește de aur, așa cum suntem noi, ceilalți, de o femeie, nu poate să facă un asemenea miracol! Chiar și Lista Civilă, oricât de civilă ar fi ea, te-ar ruga să treci după bani a doua zi. Toată lumea valorifică banii și îi investește în afaceri care să aducă un cât mai mare profit. Te înșeli, îngerașule, dacă crezi că în țară domnește regele Ludovic-Filip, și chiar nici el nu se înșală în privința asta. Ca noi toți, și el știe că, mai presus de Carta Constituțională, se află sfânta, venerata, puternica, plăcuta, grațioasa, nobila, tânăra, atotputernica monedă de o sută de sous! Or, frumoasa mea, banii cer dobânzi, și caută întotdeauna să le obțină! Zeu al Evreilor, tu învingi totul! a spus marele Racine. Și apoi, există eterna alegorie a vițelului de aur! ... Încă de pe vremea lui Moise se juca la bursă în ținuturile pustii! Ne-am întors la timpurile biblice! Vițelul de aur a fost prima mare carte cunoscută, reluă el. Draga mea Adeline, trăiești prea mult în strada Plumet! Egiptenii împrumutau sume enorme de la evrei și nu alergau după poporul ales, ci după capitaluri. Crevel se uită la baroană cu aerul unui om care voia să spună: „Nu-i așa că sunt deștept? ” — Nu știi nimic despre dragostea oamenilor pentru Sfântul Frusquin? reluă el, după o pauză. Iartă-mă. Ascultă ce-ți spun și urmărește-mi raționamentul! Vrei două sute de mii de franci?... Nimeni nu ți-i poate da fără să le schimbe plasamentul. Socotește! ... Ca să ai douăzeci de mii de franci *bani peșin*, trebuie să vinzi rente de aproximativ șapte mii de franci cu trei la sută! Nu poți să ai banii decât după două zile. Asta-i calea cea mai rapidă. Ca să-l hotărăști pe un om să se lipsească de averea lui, căci două sute de mii de franci reprezintă întreaga avere a multor oameni, trebuie să-i spui unde merg banii ăștia, pentru ce motiv...

— Bunul și dragul meu Crevel, aici e vorba de viața a doi oameni, dintre care unul va muri de supărare, iar celălalt se va sinucide! Și mai e

vorba și de mine, care voi înnebuni! Și oare nu sunt chiar de pe acum puțin nebună?

— Nu ești chiar atât de nebună! zise el, punând mâna pe genunchii doamnei Hulot; tata Crevel are și el prețul lui, de vreme ce te-ai gândit la el, îngerașule.

— Se pare că trebuie să-l las să-mi pună mâna pe genunchi! se gândi sfânta și nobila femeie, ascunzându-și fața în mâini. Altădată îmi ofereai o avere întreagă! spuse ea, înroșindu-se.

— A, măicuță, asta era acum trei ani! reluă Crevel. O, ești mai frumoasă decât mi-ai părut vreodată! ... exclamă el, luând brațul baroanei și strângându-l la piept. Ai memorie bună, copila mea! ... Ei, vezi că n-ai avut dreptate când ai făcut-o pe mironosița? Iată că cele trei sute de mii de franci pe care tu le-ai refuzat sunt acum în punga alteia. Te iubeam și încă te mai iubesc; dar să ne întoarcem cu trei ani în urmă. Pe vremea când îți spuneam: „Vei fi a mea!”, care era scopul meu? Voiam să mă răzbun pe ticălosul de Hulot. Or, soțul dumitale, frumoasa mea, și-a luat ca amantă o bijuterie de femeie, o perlă, o femeiușcă rafinată ce avea atunci douăzeci și trei de ani, căci acum are douăzeci și șase. Mi s-a părut că-i mai succulent, mai copios, mai în stilul Ludovic al XV-lea, mai în stilul mareșal de Richelieu, mai interesant să i-o suflu pe această fermecătoare ființă, care, de altfel, nu l-a iubit niciodată pe Hulot, și care, de trei ani de zile, e îndrăgostită nebunește de slujitorul dumitale...

În timp ce spunea cuvintele acestea, Crevel, din mâinile căruia baroana își retrăsese mâinile, își luase din nou poza lui favorită. Își băgase mâinile în răscoiala mânecilor și se bătea pe piept, ca și cum ar fi dat din aripi, crezând că arată mai bine și-i mai atrăgător. Părea că spune: „Iată ce bărbat grozav ai alungat!”

— Uite ce-i, draga mea, acum sunt răzbunat, soțul dumitale o știe! I-am demonstrat, în mod categoric, că a fost tras pe sfoară, că a fost *dus cu preșul*, cum spunem noi... Doamna Marneffe este amanta *mea*, și, dacă domnul Marneffe crapă, va fi soția mea...

Doamna Hulot se uita la Crevel cu o privire fixă și aproape rătăcită.

— Și Hector a știut toate astea! spuse ea.

— Și totuși s-a întors la ea! răspunse Crevel, iar eu am lăsat-o să-l primească, pentru că Valérie voia să fie soția unui șef de birou; dar mi-a jurat că va aranja lucrurile în așa fel încât baronul nostru să fie atât de bine *îmbrobodit* și strâns cu ușa, încât să se sperie și să nu-și mai facă apariția pe acolo niciodată. Și mica mea ducesă (căci femeia asta s-a născut ducesă, pe cuvântul meu) și-a ținut făgăduiala. Ți l-a dat înapoi pe Hector al dumitale *virtuos pe vecie*, cum spune ea cu atâta haz... Știi că a primit o lecție

zdravănă și că a avut de înghițit multe, dar s-a lecut pentru totdeauna de dansatoare și de femei cumsecade; s-a vindecat definitiv, căci l-au curățat cu totul de bani. Dacă l-ai fi ascultat pe Crevel, în loc să-l umilești și să-l dai pe ușă afară, ai fi avut acum patru sute de mii de franci, căci răzbunarea mă costă cam atâta. Dar sper că o să-mi scot pârleala, și o să-mi văd banii înapoi la moartea lui Marneffe... Am plasat banii pe numele viitoarei mele soții. Țasta-i secretul dărnicii mele. În felul ăsta am rezolvat problema, putând să mă port ca un mare senior, fără să pierd bani.

— Și-o să-i dai fiicei tale o asemenea mamă vitregă? ... exclamă doamna Hulot.

— Doamnă, n-o cunoști pe Valérie, spuse Crevel cu gravitate, revenind la poziția lui preferată pe vremuri. Este o femeie de familie bună, o femeie cumsecade și, totodată, o femeie care se bucură de cea mai mare considerație. Uite, nu mai departe decât ieri, vicarul din parohie a luat masa la ea. Am dat bisericii — căci Valérie e foarte credincioasă — un potir superb. O, cât e de pricepută, de inteligentă, de fermecătoare și de instruită; are toate calitățile. Iar eu, dragă Adeline, îi datorez acestei femei totul: ea mi-a scos mintea din amorțeală și — după cum vezi — m-a învățat să vorbesc o limbă curată; îmi atrage atenția ori de câte ori spun vreo vorbă nelalocul ei, îmi dă idei și mă învață să folosesc cuvinte cât mai alese. Acum nu mai spun nici o vorbă nepotrivită. M-am schimbat mult, cred că ai observat. Apoi, mi-a trezit ambiția. Dacă voi ajunge deputat, n-o să fac deloc *gafe*, căci mă voi consulta, chiar și pentru cele mai neînsemnate lucruri, cu a mea Egerie¹³⁸. Toți marii politicieni, ca, de exemplu, Numa¹³⁹, ilustrul nostru ministru de acum, și-au avut Sibila lor de *spumă*¹⁴⁰. Valérie primește în salonul ei vreo douăzeci de deputați; ea devine din ce în ce mai influentă, și, în curând, când va locui într-o casă mare și elegantă și va avea trăsură la scară, va fi una dintre stăpânele oculte ale Parisului. O femeie ca asta e o strașnică locomotivă! A, de câte ori nu ți-am mulțumit în gând că te-ai purtat aspru cu mine!...

— Povestea asta te face să te îndoiești până și de virtutea lui Dumnezeu, spuse Adeline, căreia, de indignare, i se uscaseră lacrimile. Dar nu se poate... Există o justiție divină care o va pedepsi cândva...

— Frumoasă doamnă, nu cunoști deloc lumea, reluă marele politician Crevel, adânc jignit. Lumea, dragă Adeline, iubește succesul! Are vreo căutare virtutea ta sublimă al cărei preț este de două sute de mii de franci?

La auzul acestor cuvinte doamna Hulot se înfioră și începu să tremure din nou. Înțelese că fostul negustor de parfumuri se răzbuna pe ea în mod josnic, așa cum se răzbunase și pe Hulot; în acea clipă fu cuprinsă

de un dezgust atât de mare, încât i se puse un nod în gât și nu mai putu rosti nici un cuvânt.

— Banii! ... mereu banii!... spuse ea, în sfârșit.

— M-ai impresionat mult când te-ai așezat în genunchi, plângând, la picioarele mele, reluă Crevel căruia cuvântul ăsta îi adusese aminte de starea jalnică în care se afla această femeie. Uite, nu mă crezi? Ei bine, dacă aș avea la mine portofelul cu bani, ți i-aș da. Spune, ai nevoie de suma asta?...

Când auzi această propoziție, prin care Crevel spunea că-i va da cele două sute de mii de franci, Adeline uită de groaznicele insulte pe care i le adusese acest așa-zis mare senior de două parale, când îi vorbise despre atracția succesului, prezentat în chip atât de machiavelic de Crevel, care nu voia decât să pătrundă astfel în tainele lui Adeline și să râdă de ea cu Valérie.

— Ah, voi face orice! strigă nefericita femeie. Domnule, sunt în stare să mă vând... dacă e nevoie, o să devin ca Valérie.

— Asta ar fi greu, răspunse Crevel. Valérie este sublimă în genul ei. Măicuță, douăzeci și cinci de ani de virtute... o asemenea treabă te dă înapoi, întocmai ca o boală prost tratată. Și virtutea ta a prins mucegai, fata mea. Dar ai să vezi cât de mult te iubesc. O să te sfătuiesc cum să obții aceste două sute de mii de franci.

Adeline luă mâna lui Crevel și și-o puse pe inimă, fără să poată rosti nici un cuvânt, și o lacrimă de bucurie îi umezi pleoapele.

— O, ai răbdare! Treaba nu e atât de simplă. Eu sunt un om de viață, un om cumsecade și fără prejudecăți, și îți voi spune deschis despre ce e vorba. Vrei să procedezi ca Valérie. Bine. Dar asta nu e de ajuns; e nevoie să găsim un prostănac, un acționar, un Hulot. Cunosc un fost băcan, cu avere, care a fost și pălărier. E greoi, îndesat, cam necioplit; încerc să-l formez, dar nu știu când va ajunge să fie cum vreau eu. Bărbatul ăsta e deputat, e prost și vanitos; a fost ținut sub tirania unui fel de femeie cu turban, în fundul provinciei, și n-a cunoscut nimic din luxul și din plăcerile vieții pariziene; dar Beauvisage (căci așa se numește) este milionar și ar da, ca și mine acum trei ani, o sută de mii de scuzi ca să fie iubit de o femeie cumsecade... Da, spuse el, crezând că a înțeles bine gestul făcut de Adeline, este gelos pe mine! ... Da, este gelos pe fericirea de care mă bucur lângă doamna

Marneffe, și tipul ar fi în stare să-și vândă o proprietate ca să devină proprietarul unei...

— Destul! domnule Crevel, spuse doamna Hulot nemaiputând să-și ascundă dezgustul și lăsând să i se vadă pe față toată rușinea pe care o

simțea. Sunt pedepsită mai mult decât meritam pentru păcatul pe care l-am făcut. Conștiința mea, atât de violent înăbușită de mâna de fier a nevoii, îmi strigă acum, la această ultimă insultă, că astfel de sacrificii nu pot fi făcute. Nu mai am mândrie, nu mă mai înfurii ca altădată, n-o să-ți mai spun „Ieși!” după ce am primit această lovitură mortală. Am pierdut dreptul s-o fac, căci m-am oferit dumitale ca o prostituată... Da, așa am făcut, răspunse ea la un gest de negare făcut de Crevel; mi-am murdărit viața ce-a fost până acum curată, printr-o intenție josnică; și... n-am nici o scuză, știam ce fac! ... Merit toate injuriile cu care mă copleșești! Facă-se voia Domnului! Dacă El vrea moartea a două ființe demne să meargă la El, atunci să moară, le voi plânge și mă voi ruga pentru ele! Dacă vrea ca familia noastră să aibă parte de umilință, să ne plecăm capul sub sabia răzbunării, și să o sărutăm, ca niște creștini ce suntem! Știu cum să-mi ispășesc rușinea de o clipă, rușine ce mă va tulbura până la sfârșitul zilelor. Domnule, cea care îți vorbește acum nu mai este doamna Hulot, ci sărmana, umila, păcătoasa, creștina a cărei inimă nu va mai cunoaște decât un singur sentiment, acela de căință, și care își va închina toate zilele rugăciunii și milosteniei. Greșeala mea e atât de mare, încât nu pot fi decât ultima dintre femei și prima dintre cele ce se pocăiesc. Dumneata ai fost instrumentul ce m-a făcut să mă întorc la gândirea cea dreaptă, la vocea lui Dumnezeu, care vorbește acum în mine, îți mulțumesc! ...

Adeline tremura, cuprinsă de acel tremur nervos ce n-o va mai părăsi niciodată de acum înainte. Vocea ei plină de blândețe contrasta cu înfocatele cuvinte ale femeii hotărâte să-și piardă onoarea ca să-și salveze familia. Sângele îi pieri din obraji, se făcu albă la față și lacrimile i se uscară.

— De altfel, nu-i așa că îmi jucam foarte prost rolul? continuă ea, uitându-se la Crevel cu blândețea pe care trebuie s-o fi avut în priviri martirii când își îndreptau ochii spre proconsul. Iubirea adevărată, iubirea sfântă și plină de devotament a unei femei are alte plăceri decât cele ce se pot cumpăra din piața prostituției! Oare de ce spun asemenea cuvinte? continuă Adeline, revenind asupra vorbelor ei și făcând un pas înainte pe calea desăvârșirii simțămintelor; cuvintele mele par ironice, dar n-a fost deloc în intenția mea să fiu ironică! Iartă-mă. De altfel, domnule, poate că n-am vrut decât să mă rănesc pe mine...

Măreția virtuții, cereasca sa lumină înlăturaseră trecătoarea impuritate a acestei femei care, strălucind de frumusețe, i se păru lui Crevel și mai impunătoare. În acel moment, Adeline era sublimă, semănând cu acele figuri din Religie, sprijinite de Cruce, pe care le-au pictat vechii venețieni; dar ea exprima întreaga măreție a nefericirii sale și a Bisericii

catolice, unde se refugia zburând ca un porumbel rănit. Crevel rămase uluit.

— Doamnă, sunt la dispoziția dumată, fără nici o condiție! îi spuse el, într-un elan de generozitate. Să vedem ce trebuie să facem... Vrei imposibilul?... Voi face și asta. Voi depune niște acțiuni la Bancă și, în două ore, vei avea banii.

— Doamne! se întâmplă o minune! spuse biata Adeline, căzând în genunchi și începând să se roage. Se rugă cu o evlavie ce-l impresionează pe Crevel atât de puternic încât, atunci când doamna Hulot, terminându-și rugăciunea, se ridică de jos, el avea ochii plini de lacrimi.

— Fii prietenul meu, domnule!... îi zise ea. Sufletul dumată e mai bun decât ți-e purtarea și vorba. Sufletul ți-a fost dat de Dumnezeu, pe când ideile le ai de la lumea în care ai trăit și de la patimile dumată! Te voi iubi din tot sufletul! exclamă ea cu un elan îngeresc a cărui expresie contrasta în mod ciudat cu micile sale cochetării de dinainte.

— Nu mai tremura așa, spuse Crevel.

— Cum, tremur? Întrebă baroana, care nu-și dădea seama de această infirmitate venită atât de pe neașteptate.

— Da, uite, zise Crevel luând mâna lui Adeline și demonstrându-i că are un tremur nervos. Haide, doamnă, reluă el plin de respect, liniștește-te, mă duc la Bancă...

— Întoarce-te repede! Prietene, spuse ea, dezvăluindu-și tainele, gândește-te că putem împiedica sinuciderea bietului meu unchi Fischer, compromis de soțul meu. Acum am încredere în dumneata, așa că îți spun totul! Îl cunosc bine pe mareșal, dacă nu reușim să rezolvăm lucrurile la timp, e atât de sensibil încât s-ar omorî în câteva zile.

— Atunci plec, spuse Crevel, sărutându-i baroanei mâna. Dar ce a făcut nefericitul ăsta de Hulot?

— A furat Statul!

— Ah, Dumnezeule!... Alerg, doamnă, acum te înțeleg și te admir.

Crevel se aplecă îndoindu-și un genunchi, sărută rochia doamnei Hulot și dispăru zicând: „Pe curând”. Din nefericire, din strada Plumet, ca să ajungă acasă de unde voia să-și ia acțiunile, Crevel trebuia să treacă pe strada Vanneau, și nu putu să reziste plăcerii de a se duce s-o vadă pe mica lui ducasă. Când intră, pe față i se mai vedea încă tulburarea. Se duse în camera lui Valérie, pe care o găsi aranjându-și părul. Doamna Marneffe îl privi pe Crevel în oglindă și, ca toate femeile de soiul ei, deși nu știa nimic încă, fu șocată văzându-l tulburat de o emoție a cărei cauză nu era ea.

— Ce-i cu tine, dragul meu? îl întrebă ea pe Crevel. Așa se vine la mica ta ducasă? Chiar dacă n-aș mai fi pentru dumneata o ducasă, tot voi fi, întotdeauna, *mica ta păpușică*, monstrule!

Crevel răspunse printr-un surâs trist, și făcu un semn spre Reine.

— Reine, draga mea, ajunge pentru azi, mă voi pieptăna singură. Dă-mi te rog rochia de casă din mătase chinezească, căci *domnul meu* mi se pare azi cam chinez...

Reine, o fată a cărei față era plină de găuri ca un ciur și care părea să fie făcută anume pentru Valérie, schimbă un surâs cu stăpâna ei, și îi aduse rochia de casă. Valérie își scoase capotul, rămânând în cămașă, și alunecă în rochia ei de casă ca o năpârcă sub o tufă de iarbă.

— Doamna nu-i acasă pentru nimeni?

— Ce întrebare! spuse Valérie. Haide, spune, pisoiul meu drag, acțiunile pentru malul stâng au scăzut?

— Nu.

— Casa e supralicitată?

— Nu.

— Nu te mai socotești tatăl micuțului tău Crevel.

— Ce prostie! replică bărbatul, sigur de faptul că este iubit.

— Crede-mă, atunci nu mai înțeleg nimic, spuse doamna Marneffe. Dacă trebuie să scot vorbele din gura unui prieten aflat la necaz așa cum scoți dopurile de la sticlele de șampanie, mă las păgubașă... Du-te, mă plictii...

— Nu s-a întâmplat nimic deosebit. Doar că am nevoie, peste două ore, de două sute de mii de franci...

— O, și de unde ai să le găsești? Uite, n-am cheltuit cele cincizeci de mii de franci rezervate pentru procesul-verbal al lui Hulot, și mai pot să-i cer cincizeci de mii de franci lui Henri!

— Henri! mereu Henri! ... exclamă Crevel.

— Nu cumva îți închipui, grasule ce te crezi Machiavelli în persoană, c-o să-i dau papucii lui Henri? Oare Franța renunță la flota ei? ... Henri este pumnalul atârnat într-un cui. Bărbatul ăsta, spuse ea, îmi slujește să știu dacă mă iubești. Și în dimineața asta nu mă iubești.

— Eu, să nu te iubesc! ... spuse Crevel; te iubesc ca pe un milion de franci.

— Nu-i de ajuns!... reluă ea, sărind pe genunchii lui Crevel și trecându-i brațele în jurul gâtului, ca și cum s-ar fi agățat de un cuier. Vreau să fiu iubită ca zece milioane, ca tot aurul de pe pământ, și încă și mai mult. Lui Henri nu i-ar trebui nici cinci minute ca să se hotărască să-mi spună tot ce are pe inimă! Haide, ce-i cu tine, grăsanul meu drag? Hai să ne deșertăm sacul... Să-i spunem repede, păpușii noastre, totul! Și îi atinse fața lui Crevel cu părul, jucându-se cu nasul lui. — Poți să ai un asemenea nas și să păstrezi un secret față de draga ta Vava-lélé-rie!... La Vava, Valérie îi

răsucea nasul spre dreapta, la *Lélé*, spre stânga, iar la *ririe*, i-l punea la loc.

— Uite, tocmai am văzut-o pe..., Crevel se întrerupse și se uită la doamna Marneffe. — Valérie, bijuteria mea, îmi promiți, pe cuvântul tău de onoare... știi, pe cuvântul nostru, că nu vei spune nimănui nimic din ce o să-ți spun...

— Ne-am înțeles, primarule! Ridic mâna, uite!... și piciorul!

Se așază în așa fel și era atât de atrăgătoare și de superbă, cu trupu-i gol ce se zărea prin ceața voalului rochiei, încât, după cum spunea Rabelais, îl făcu pe Crevel să-și piardă cu totul mințile.

— Chiar cu puțin înainte am asistat la deznădejdea Virtuții! ...

— Virtutea știe ce-i deznădejdea? întrebă Valérie, ridicând capul și încrucișându-și brațele ca Napoleon.

— E vorba de biata doamna Hulot, care are nevoie de două sute de mii de franci! Dacă nu face repede rost de ei, bătrânul mareșal Fischer își zboară creierii și cum, într-o oarecare măsură, ești și tu cauza acestei nefericiri, voi încerca să repar eu lucrurile, ducesa mea. Este o sfântă, o cunosoc, îmi va da toți banii înapoi.

Când auzi de numele lui Hulot și de cele două sute de mii de franci, Valérie îi aruncă lui Crevel o privire care trecu prin genele ei lungi precum flacăra tunului prin fum.

— Dar ce-a făcut bătrâna asta de te-a înduioșat așa? Ce ți-a arătat?... Sfințenia ei?

— Nu-ți bate joc de ea, suflețelul meu, e o femeie cu adevărat sfântă, nobilă, credincioasă, și demnă de respect! ...

— Așadar eu nu sunt demnă de respect! zise Valérie, uitându-se la Crevel cu un aer de-a dreptul dușmănos.

— Nu spun asta, răspunse Crevel, înțelegând cât de tare o rănea pe doamna Marneffe elogiul făcut de el virtuții.

— Și eu sunt credincioasă, spuse Valerie, așezându-se pe un fotoliu; dar eu nu fac caz de credința mea, ci mă ascund când merg la biserică.

Apoi rămase tăcută și nu-i mai dădu lui Crevel nici o atenție. Crevel, cuprins de o mare neliniște, se așază în fața fotoliului în care se instalase Valérie, ce era acum cufundată în gândurile pe care i le trezise în minte cu stângăcia lui.

— Valérie, îngerașule, ce-i cu tine?...

Tăcere adâncă. Valérie își șterse pe furiș o lacrimă cam îndoielnică.

— Spune o vorbă, păpușa mea...

— Domnule!

— La ce te gândești, iubirea mea...

— A, domnule Crevel, mă gândeam la ziua primei mele comuniuni.

Cât de frumoasă eram! Cât de curată la suflet! Cât eram de sfântă și de... imaculată! ... Ah, dacă cineva ar fi venit să-i spună mamei: „Fiica dumitale va ajunge o *târâtură* și își va înșela bărbatul... Într-o zi, un comisar de poliție o va găsi într-o căsuță... Se va vinde unui Crevel ca să-l trădeze pe un Hulot, doi bătrâni îngrozitori...” Ar fi murit înainte de sfârșitul frazei, atât de mult mă iubea, biata femeie!

— Te rog liniștește-te!

— Nu-ți dai seama cât de mult trebuie să iubești un bărbat ca să înăbuși remușcărilor ce chinuie sufletul unei femei adulterine. Îmi pare rău că a plecat Reine; ți-ar fi putut spune că, în dimineața asta, m-a găsit cu lacrimile în ochi și rugându-mă lui Dumnezeu. Domnule Crevel, eu nu-mi bat joc de religie. M-ai auzit vreodată spunând un cuvânt rău despre ea?...

Crevel făcu un gest de aprobare.

— Și-i interzic oricui să vorbească urât despre religie în fața mea... Fac glume pe socoteala tuturor; a regilor, a politiciii, a finanțelor, a tot ceea ce e sfânt pentru oameni, a judecătorilor, a căsătoriei, a iubirii, a fetelor tinere, a bătrânilor!... Dar când e vorba de Biserică... Doamne!... Aici, mă opresc! Știu prea bine că nu fac ceea ce trebuie și că îți sacrific viitorul meu... Iar dumneata nu-ți dai seama cât de mare e dragostea mea!

Crevel își împreună mâinile.

— Ca să știi tot ce sacrific pentru dumneata, ar trebui să pătrunzi în sufletul meu și să vezi cât de mare mi-e credința!... Simt că sunt un fel de Magdalenă. Vezi cu cât respect mă port cu preoții și câte daruri fac Bisericii! Mama m-a crescut în credința catolică, și înțeleg Cuvântul lui Dumnezeu! El ne vorbește cel mai mult tocmai nouă, celor păcătoase.

Valérie își șterse două lacrimi ce i se rostogoleau pe obraji. Crevel se sperie; doamna Marneffe se ridică, exaltată.

— Liniștește-te, păpușica mea!... mă înspăimânți!

Doamna Marneffe i se așează pe genunchi.

— Doamne! nu sunt o femeie rea! spuse ea, împreunându-și mâinile. Îndură-te și primește la Tine oaia rătăcită, lovește-o, pedepsește-o, ca să o scoți din mâinile care o fac să fie ticăloasă și adulterină; ea se va ghemui cu bucurie pe umărul tău! Și se va întoarce foarte fericită în casa Ta!

Valérie se ridică și se uită la Crevel; când îi privi ochii, Crevel fu cuprins de spaimă.

— Și apoi, știi tu? Uneori mi-e teamă... Justiția lui Dumnezeu se împlinește atât pe lumea asta, cât și pe cealaltă. Ce pot aștepta eu de la bunul Dumnezeu? Pedepsele lui cad asupra vinovatului în toate chipurile și sub forma tuturor nenorocirilor. Toate nenorocirile pe care nu și le explică

imbecilii, sunt pedepse de la Dumnezeu pentru păcatele făcute. Iată ce-mi spunea mama pe patul de moarte vorbindu-mi despre bătrânețea ei. Cât de groaznic ar fi să te pierd!... adăugă ea, strângându-l pe Crevel la piept cu o putere sălbatică... Ah, aş muri!

Valérie îi dădu apoi drumul din strânsoare, îngenunche în fața fotoliului, își împreună mâinile (în ce poză fermecătoare!), și spuse cu o voce incredibil de dulce, rugăciunea următoare: „Și tu, Sfântă Valérie, buna mea ocrotitoare, de ce nu vii mai des la căpătâiul celei ce ți-a fost încredințată? Vino în seara asta, așa cum ai venit azi-dimineață, să-mi inspiri gânduri bune, și voi părăsi calea cea rea, voi renunța, ca și Magdalena, la bucuriile înșelătoare de pe pământul ăsta, la strălucirea mincinoasă a lumii, și chiar la cel pe care îl iubesc atât de mult!...”

— Păpușica mea! exclamă Crevel.

— S-a terminat cu păpușica, domnule! Valérie se întoarse spre el cu un aer plin de mândrie, ca o femeie virtuoasă și, cu ochii umezi de lacrimi, se arătă demnă, rece și indiferentă. — Lasă-mă, spuse ea, respingându-l pe Crevel. Care e datoria mea?... Să fiu credincioasă soțului meu. Omul ăsta este pe moarte, și eu ce fac? Îi înșel pe marginea mormântului. El crede că fiul dumitale e fiul lui... O să-i spun adevărul, o să-l fac să mă ierte, înainte de a-i cere iertare lui Dumnezeu. Să ne despărțim!... Adio, domnule Crevel! ... continuă ea, ridicându-se în picioare și întinzându-i lui Crevel o mână rece ca gheața. Adio, prietene, n-o să ne mai întâlnim decât într-o lume mai bună... Ți-am oferit câteva plăceri, foarte păcătoase, acum vreau... da, vreau să mă bucur de stima dumitale...

Crevel plângea cu lacrimi fierbinți.

— Mare prostănac mai ești! exclamă ea, izbucnind într-un hohot infernal de râs; iată cum procedează femeile evlavioase ca să-ți stoarcă două sute de mii de franci! Iar tu, care vorbești de mareșalul de Richelieu, omul după care a fost creat Lovelace¹⁴¹, te lași îmbrobodit de asemenea șabloane, cum spune Steinbock. Dacă aş vrea, aş putea și eu să-ți smulg, în felul ăsta, două sute de mii de franci, imbecilule!... Ține-ți banii! Dacă ai prea mulți, cei ce îți prisosesc sunt ai mei! Dacă o să-i dai două sute de mii de franci femeii ăsteia respectabile, care o face pe credincioasa fiindcă are cincizeci și șapte de ani, n-o să ne mai vedem niciodată, și o vei lua drept amantă pe ea; a doua zi o să te întorci la mine plin de vânătăile făcute de mângâierile ei colțuroase și sătul de lacrimile sale, de bonetele ei urâte, de favorurile ei înnădite de un potop de smiorcăieli...

— E adevărat, spuse Crevel, că două sute de mii de franci sunt bani nu glumă...

— Femeile evlavioase sunt tare lacome!... Ce șmecherie! Știi să-și

vândă predicile mai bine decât ne pricepem noi să vindem lucrul cel mai rar și mai sigur de pe pământul acesta: plăcerea... Și fac romane! Nu... Le cunosc, am văzut destule de astea la mama! Cred că li se cuvine totul, pentru că merg la biserică, pentru... Ar trebui să-ți fie rușine, iubitelule! Cu mine ești atât de strâns la pungă! ... Mie nu mi-ai dat cu totul, până acum, două sute de mii de franci!

— Ba da, zise Crevel, numai casa o să coste atâta...

— Asta înseamnă că ai patru sute de mii de franci? întrebă Valérie cu un aer visător.

— Nu.

— Cum, voiai să-i împrumuți babei ăleia urâte cele două sute de mii de franci destinați pentru casa mea? E o crimă de lez-păpușică! ...

— Stai puțin și ascultă-mă!

— Dacă ți-ai da banii pentru vreo tâmpenie de acțiune filantropică, ai trece drept un om visător, spuse ea, animându-se, și eu aș fi prima care te-aș sfătui s-o faci, căci ești prea neștiutor ca să scrii niște cărți politice importante care să te facă foarte cunoscut; și nu ai destul stil ca să-ți întocmești niște broșuri; tu ai putea să-ți creezi un statut, procedând ca toți cei care se află în cazul tău și care își încununează numele cu glorie, punându-se în fruntea unei acțiuni sociale, morale, naționale sau generale. În binefaceri nu te mai poți băga, căci nu sunt îndreptate spre cine trebuie. Problemele deținuților, cărora li se asigură o soartă chiar mai bună decât cea a oamenilor cumsecade, s-au răsuflat. Aș dori să te văd nascocind, pentru cele două sute de mii de franci ai dumitale, un lucru mai dificil, ceva cu adevărat util. S-ar vorbi despre dumneata ca despre *Haină Albastră*, ca despre un Montyon, și ce mândră aș fi! Dar să arunci două sute de mii de franci într-un agheasmatar, să-i împrumuți unei femei cucernice, părăsite de soțul ei pentru un motiv oarecare, căci există întotdeauna un motiv (de ce nu sunt părăsită eu?), este o prostie care, în epoca noastră, nu poate să încolțească decât în capul unui fost negustor de parfumuri! Miroase a teighea. După două zile n-ai mai îndrăzni să te uiți în oglindă! Du-te și depune banii la Bancă, aleargă, căci eu nu te primesc înapoi fără recipisa care să-mi arate că i-ai depus. Du-te și vino repede!

Valérie îl luă pe Crevel de umeri și îl împinse afară din încăpere; pe chipul primarului înflorise din nou avariția. După ce auzi ușa apartamentului închizându-se, Valérie își zise: „Lisbeth e mai mult decât răzbunată! Ce păcat că acum e la bătrânul ei mareșal, căci tare am mai fi răs! Baba vrea să-mi ia pâinea de la gură!... O să-i arăt eu ei! ”

Obligat să-și ia un apartament care să fie la înălțimea importantului său rang militar, mareșalul Hulot se instalase într-un imobil splendid, situat

pe strada Montparnasse, unde se află două sau trei case princiare. Deși închiriasse întreaga clădire, nu ocupa decât parterul. Când veni să aibă grijă de casa lui, Lisbeth vru să subînchirieze primul etaj. Bani cu care, spunea ea, s-ar putea achita aproape toată chiria, contului rămânându-i să plătească o nimica toată; dar bătrânul soldat refuză. De câteva luni mareșalul era frământat de gânduri triste. Ghicise jena financiară în care se afla cumnata lui și bănuia că aceasta are necazuri, dar nu-și dădea seama care era pricina lor. Acest bătrân, cu o fire atât de senină și de veselă, devenise tăcut; se gândea că, într-o zi, casa sa ar putea fi un loc de refugiu pentru baroana Hulot și fiica ei, și păstra, pentru ele, etajul. Faptul că mareșalul Hulot nu avea cine știe ce avere era atât de cunoscut, încât ministrul de Război, prințul de Wissembourg, îi ceruse vechiului său camarad să accepte o indemnizație de instalare. Hulot folosisse această indemnizație ca să-și mobilizeze parterul, unde totul arăta așa cum trebuie, căci nu aspirase, după cum spunea el, la bastonul de mareșal, ca să meargă cu el pe jos. Dat fiind că, sub Imperiu, clădirea aparținuse unui senator, saloanele de la parter erau foarte luxoase, cu multe sculpturi, totul fiind colorat în alb și auriu, și bine conservat. Mareșalul le mobilase cu piese vechi și frumoase, lucrate în același stil. Hulot ținea în remiză o trăsură care avea pictate pe părțile laterale cele două bastoane încrucișate, și, când trebuia să meargă *in fiocchi*, fie la minister, fie la castel, fie la vreo ceremonie sau serbare, închiria cai. Având ca servitor, de treizeci de ani de zile, un fost soldat în vârstă de șaizeci de ani, a cărui soră era bucătăreasă, putea economisi vreo zece mii de franci, pe care îi adăuga la mica lui comoară destinată lui Hortense. În fiecare zi, bătrânul venea pe jos din strada Montparnasse în strada Plumet, trecând pe bulevard; când îl vedea venind, orice invalid de război întâlnit în cale se oprea, lua poziția de dreptși și îl saluta, iar mareșalul îl răsplătea cu un surâs.

— Cine e omul acesta în fața căruia luați poziția de dreptși? îl întrebă într-o zi un muncitor tânăr pe un bătrân căpitan de la Invalizi. — Îți spun imediat, băiete, îi răspunse ofițerul. Băiatul se așeză și așteptă ca un om care se resemnează să asculte vorbele unui flecar. — Era în 1809, spuse invalidul, și noi apăram flancul Marii Armate, comandate de Împărat, care se pregătea să atace Viena. La nu moment dat, ajungem la un pod apărat de o triplă baterie de tunuri, așezate pe un fel de stâncă, trei redute, una deasupra celeilalte, care dominau tot podul. Eram sub ordinele mareșalului Masséna¹⁴². Cel pe care l-ai văzut acum era pe atunci colonel de grenadier ai Gărzii, iar eu mergeam cu el... Coloanele noastre erau pe un mal al fluviului, iar redutele pe celălalt. De trei ori am atacat podul, și de trei ori a trebuit să ne retragem. „Duceți-vă și-l chemați pe Hulot! a spus mareșalul.

Numai el și cu oamenii lui pot să-i vină de hac. ” Sosim. Ultimul general care se retrăgea din fața podului îl oprește pe Hulot, sub bătaia gloanțelor, încurcând trecerea, ca să-i spună ce ar trebui să facă. — N-am nevoie de sfaturi, ci de loc ca să trec, a spus liniștit generalul, angajându-se pe pod în fruntea coloanei sale. Și apoi, buuum! treizeci de tunuri începură să tragă în noi. — Ei, drăcie, exclamă muncitorul, cred că mulți oameni și-au pierdut picioarele pe-acolo! — Dacă l-ai fi auzit, ca mine, cât de liniștit era când spunea cuvintele acelea, l-ai saluta pe acest om, înclinându-te în fața lui până la pământ! Nu-i atât de cunoscut ca podul de la Arcole¹⁴³, dar poate că e mai frumos. Și am ajuns, împreună cu Hulot, până la bateriile dușmane. Onoare celor ce-au murit aici! spuse ofițerul scoțându-și pălăria. *Kaiserlicii*¹⁴⁴ au fost buimăciți de-o asemenea lovitură. De aceea, Împăratul l-a făcut pe bătrânul pe care l-ai văzut, conte; prin șeful nostru, el ne-a onorat pe toți, iar cei de azi au avut toate motivele să-l facă mareșal.

— Trăiască mareșalul! strigă muncitorul.

— O, poți să strigi cât vrei, mareșalul nu te-aude, l-a surzit bubuitul tunului.

Această poveste ne arată respectul cu care invalizii îl tratau pe mareșalul Hulot, care, consecvent în ideile sale republicane, câștigase simpatia tuturor oamenilor din cartier.

Era trist să vezi cum mâhnirea pătrunsese în sufletul acesta, atât de blând, de curat și de nobil. Așa că baroana nu putea decât să mintă și să-i ascundă cumnatului ei, cu dibăcia caracteristică femeilor, groaznicul adevăr. În dimineața aceea dezastruoasă, mareșalul, care dormea puțin, ca toți bătrânii, o convinsese pe Lisbeth să-i facă destăinuii privitoare la situația fratelui său, făgăduindu-i că o va lua în căsătorie, ca plată a indiscreției ei. E ușor de înțeles cât de mare fusese bucuria lui Lisbeth când îl lăsase pe mareșal să-i smulgă confidențele pe care, de când venise în casa asta, voise să i le facă viitorului ei soț, căci, în felul ăsta, ea își consolida căsătoria.

— Fratele dumitale este incurabil! striga Lisbeth în urechea cu care mareșalul auzea mai bine.

Vocea puternică și clară a ei o ajuta pe Lisbeth să poată purta o discuție cu bătrânul. Își obosea plămâni, pentru că ținea să-i demonstreze viitorului ei soț că el nu va fi niciodată surd pentru ea.

— A avut trei amante, spunea bătrânul, și asta când avea o soție ca Adeline! Biata Adeline!...

— Dacă vrei să mă ascuți, profită de influența pe care o ai pe lângă prințul de Wissembourg ca să obții pentru verișoara mea o slujbă onorabilă; va avea nevoie de ea, pentru că timp de trei ani baronului i se va opri o parte din salariu.

— Mă duc la minister, răspunse el, să vorbesc cu mareșalul, să aflu ce gândește despre fratele meu și să-i cer protecția pentru cumnata mea. Să-i găsească o slujbă demnă de ea...

— Doamnele care se ocupă de operele de caritate în Paris au întemeiat niște asociații de binefacere cu aprobarea arhiepiscopului; acolo e nevoie de inspectoare retribuite onorabil, care să descopere locurile unde sunt adevăratele nevoi. O asemenea funcție i s-ar potrivi dragei mele Adeline și ar fi pe placul ei.

— Trimite după cai! spuse mareșalul, mă duc să mă îmbrac. Dacă trebuie, mă duc și la Neuilly¹⁴⁵!

— Cât de mult o iubește! Deci o să mă izbesc de ea tot timpul și peste tot, spuse Lisbeth.

Lisbeth trona deja în casă, dar făcea asta departe de privirile mareșalului. Băgase frica în trei slujitori. Își luase o cameristă și își desfășura activitatea ei de față bătrână punându-i pe slujitori să-i dea socoteală de tot ce fac, cercetând totul și căutând prin toate mijloacele să-i facă mareșalului viața plăcută. La fel de republicană ca și viitorul ei soț, Lisbeth îi plăcea mult mareșalului pentru ideile ei democratice. De altfel, ea se pricepea de minune să-l lingusească; după două săptămâni, mareșalul, care trăia acum mai bine și care se vedea îngrijit ca un copil de mama lui, ajunsese să vadă în Lisbeth femeia visată.

— Dragul meu mareșal! striga ea însoțindu-l până pe peron, ridică geamurile, ca să nu stai în curent, fă asta de dragul meu!...

Mareșalul, burlac bătrân, care nu fusese niciodată dădăcit așa de cineva, plecă surâzându-i lui Lisbeth, deși avea sufletul plin de amărăciune.

Chiar în momentul acela, baronul Hulot părase birourile Ministerului de Război și se ducea la cabinetul mareșalului, prințul de Wissembourg, care îl chemase la el. Cu toate că nu era nimic neobișnuit în faptul că ministrul îl chemase în biroul lui pe unul dintre directorii săi generali, conștiința lui Hulot era atât de încărcată, încât i se păru că vede pe fața lui Mitouflet o anumită răceală, rău prevestitoare.

— Mitouflet, ce face prințul? îl întrebă el, după ce își încuie biroul și îl ajunse din urmă pe ușier, care o luase înainte.

— Cred că e supărat pe dumneata, domnule baron, răspunse ușierul, căci vocea, privirea, fața lui sunt pline de mânie...

Hulot se făcu palid la față și tăcu; străbătu anticamera, saloanele, și ajunse, cu inima strânsă de emoție, la ușa cabinetului prințului. Mareșalul, în vârstă de șaptezeci de ani, avea părul alb, fața tăbăcită ca aceea a tuturor bătrânilor de această vârstă și o frunte mare, pe care, dacă aveai imaginație, o puteai asemui cu un câmp de bătălie. Sub această cupolă cenușie,

acoperită de zăpadă, străluceau, umbriți de pronunțatele arcade ale sprâncenelor, niște ochi de un albastru napoleonian, ce erau, de obicei, triști, plini de gânduri amare și de regrete. Acest rival al lui Bernadotte¹⁴⁶ sperase să se odihnească pe un tron. Dar ochii îi deveneau ca două fulgere teribile atunci când exprimau un sentiment puternic. Vocea sa, aproape întotdeauna cavernoasă, avea atunci izbucniri stridente. Când era mânios, prințul devenea din nou soldat, vorbea ca sublocotenentul Cottin și nu cruța pe nimeni. Hulot d'Ervy îl zări pe acest leu bătrân, stând în picioare, cu spatele sprijinit de cămin; avea părul zbârlit și ridicat în sus ca o coamă, sprâncenele încruntate și privirea aparent distrată.

— La ordinele dumneavoastră, prințe! spuse Hulot politicos și cu un aer degajat. Din momentul în care baronul Hulot trecu pragul și până când ajunse la câțiva pași de el, mareșalul se uită fix la Hulot, fără să spună nici un cuvânt. Această privire de plumb fu pentru baron ca privirea lui Dumnezeu; simți că n-o mai poate suporta, așa că își lăsă ochii în jos, tulburat. — Știe tot, gândi el.

— Conștiința dumitale nu-ți spune nimic? îl întrebă mareșalul cu vocea sa spartă și gravă.

— Ba îmi spune, prințe; cred că am greșit dispunând să se facă controale în Algeria, fără să vă înștiințez. La vârsta mea și cu gusturile mele, după patruzeci și cinci de ani de serviciu, sunt un om sărac. Cunoașteți principiile celor patru sute de aleși ai Franței. Acești domni îi invidiază pe toți cei aflați în posturi înalte, faptul că au redus salariul miniștrilor spune totul... Cum să îndrăznești să le ceri bani pentru un vechi slujbaș!... La ce te poți aștepta de la niște oameni care îi plătesc atât de prost pe magistrați? Care dau șase franci pe zi muncitorilor din portul Toulon, când o familie nu poate trăi cu mai puțin de opt franci! Care nu se gândesc la situația îngrozitoare a funcționarilor din Paris, plătiți cu salarii de șase sute, o mie și o mie două sute de franci și care vor să pună mâna pe posturile noastre, remunerate cu vreo patruzeci de mii de franci?... În sfârșit, care refuză să înapoieze Coroanei un bun confiscat Coroanei în 1830, și încă un alt bun¹⁴⁷, cumpărat de Ludovic al XVI-lea din banii lui!... Și asta când li se cerea s-o facă pentru un prinț sărac!... Dacă n-ați avea avere, v-ar lăsa, prințe, ca pe fratele meu, să trăiți numai din leafă, fără să-și aducă aminte c-ați salvat Marea Armată, împreună cu mine, pe câmpurile mlăștinoase ale Poloniei.

— Ai furat Statul; pentru asta poți fi trimis în fața Curții cu Juri, spuse mareșalul, așa cum s-a întâmplat cu casierul de la Trezorerie. Și tratezi lucrul ăsta cu atâta ușurință, încât îți mai arde de vorbă!...

— Dar cât de mare e deosebirea, domnule! exclamă baronul Hulot.

Mi-am băgat eu mâna în vreo casă de bani care mi-a fost încredințată? ...

— Săvârșind asemenea infamii, zise mareșalul, în situația dumitale ești de două ori vinovat, pentru că nici măcar n-ai știut cum s-o faci. Ai compromis în chip josnic înalta noastră administrație, care, până acum, este cea mai curată din Europa!... Și asta, domnule, pentru două sute de mii de franci și pentru o ticăloasă!... spuse mareșalul cu o voce amenințătoare. Ești consilier de Stat, și un simplu soldat care vinde efectele regimentului este pedepsit cu moartea. Iată ce mi-a povestit într-o zi colonelul Pourin, din regimentul doi de lăncieri. La Saverne, unul dintre oamenii lui era îndrăgostit de-o tânără alsaciană care își dorea tare mult un șal; nenorocita aia de muiere l-a bătut atât de mult la cap, încât bietul lăncier, care după douăzeci de ani de serviciu urma să fie avansat în grad, și care era fala regimentului, a vândut niște efecte de-ale companiei sale, ca să-i cumpere femeii iubite șalul. Baroane d'Ervy, știi ce-a făcut lăncierul? A luat geamul de la o fereastră, a pisat sticla și a mâncat-o; a murit în spital după unsprezece ore... Dumneata, încearcă să mori de-o apoplexie, ca să-ți putem salva onoarea...

Baronul se uita la bătrânul luptător cu privirea răătăcită; mareșalul, citindu-i pe chip lașitatea, se înroși la față, iar ochii i se aprinseră.

— V-ar lăsa inima să mă părăsiți?... zise Hulot, bolborosind.

În acel moment, mareșalul Hulot, aflând că fratele lui și ministrul erau singuri în birou, își permise să intre și se duse, ca surzii, drept la prinț.

— Bătrâne prieten, strigă eroul campaniei din Polonia, știi pentru ce-ai venit!... Dar totul e inutil...

— Inutil?... repetă mareșalul Hulot, care nu auzi decât acest cuvânt.

— Da, ai venit să pui o vorbă bună pentru fratele tău; dar știi cine e fratele tău?...

— Fratele meu?... întrebă surdul.

— Ei bine, strigă mareșalul, e un h... nedemn de tine!...

Și mânia îl făcu pe mareșal să arunce în jurul lui niște priviri fulgerătoare care, asemenea celor ale lui Napoleon, sfărâmau voințele și gândurile.

— Minți, Cottin! replică mareșalul Hulot, ce se făcuse palid la față. Aruncă-ți bastonul de mareșal, așa cum îl arunc și eu!... sunt la ordinea dumitale.

Prințul se duse drept la vechiul lui prieten, îl privi fix, și îi zise la ureche, strângându-i mâna: „Ești un bărbat puternic? ”

— O să vezi...

— Ei, atunci, ține-te bine! Este vorba de cea mai mare nenorocire care putea să ți se întâmple.

Prințul se întoarce, luă de pe masa sa de lucru un dosar și i-l dădu în mână mareșalului Hulot, strigându-i: „Citește!”

Contele de Forzheim citi scrisoarea următoare care se afla în dosar.

*EXCELENȚEI SALE PREȘEDINTELUI CONSILIULUI
(confidențial)*

Alger, ...

Dragă prințe, am dat de-o treabă foarte urâtă, după cum veți vedea din hârtiile pe care vi le trimit.

Pe scurt, baronul Hulot l-a trimis în provincia O... pe unul din unchii lui ca să facă afaceri dubioase cu grânele și furajele; i-a dat drept complice pe un magazioner. Acest magazioner a făcut mărturisiri, ca să-și dea importanță, și, până la urmă, a fugit. Văzând că în afacere nu sunt implicați decât doi funcționari mărunți, procurorul regelui a făcut o anchetă drastică; dar Johann Fischer, unchiul directorului general, văzând că e pe punctul de a fi trimis la Curtea cu Juri, s-a înjunghiat, în închisoare, cu un cui mare.

Totul s-ar fi oprit aici, dacă acest om demn și cinstit, înșelat cu siguranță, atât de complice, cât și de nepotul său, nu s-ar fi gândit să-i trimită baronului Hulot o scrisoare. Această scrisoare, intrată pe mâna celor de la Parchet, l-a șocat atât de tare pe procurorul regelui, încât a venit să mă vadă. Arestarea și punerea sub acuzare a unui consilier de Stat, a unui director general care ne-a adus mari și loiale servicii, căci ne-a salvat pe toți după Berezina¹⁴⁸, reorganizând administrația, ar fi o gravă lovitură, așa că am cerut să mi se trimită dosarul.

Oare e bine să lăsăm ca procesul să-și continue cursul? Sau, având în vedere că principalul vinovat aparent e mort, să-l stopăm, condamându-l pe magazioner în lipsă?

Procurorul-general este de acord să vi se trimită actele de la dosar; baronul d'Ervy având domiciliul la Paris, procesul va cădea în sarcina Curții regale. Am găsit această cale, destul de îndoielnică, spre a scăpa, pentru moment, din încurcătură.

Dragul meu mareșal, vă rog să luați cât mai repede o hotărâre. Se vorbește deja prea mult despre această afacere nenorocită, care ne va face și nouă tot atât rău, cât și adevăratului vinovat, dacă se va afla de complicitatea sa, care acum încă nu e cunoscută decât de procurorul regelui, de judecătorul de instrucție, de procurorul-general și de mine.

Când ajunse aici, mareșalul scăpă scrisoarea din mână, își privi fratele și înțelese că era inutil să mai cerceteze dosarul; dar căută în el scrisoarea lui Johann Fischer și, după ce își aruncă ochii pe ea, i-o întinse baronului.

Din închisoarea din O...

Nepoate, când vei citi scrisoarea asta, eu nu voi mai fi în viață.

Fii liniștit, nu se vor găsi probe împotriva dumitale. Cum eu voi fi mort și ipocritul dumitale de Chardin a fugit, procesul se va închide. Chipul iubitei noastre Adeline, pe care ai făcut-o atât de fericită, face ca moartea să-mi fie mai ușoară. Nu mai este nevoie să-mi trimiți cele două sute de mii de franci. Adio!

Scrisoarea asta îți va fi înmănată de un deținut pe care pot conta.

Johann Fischer.

— Vă cer iertare, spuse cu o mândrie înduioșătoare mareșalul Hulot adresându-se prințului de Wissembourg.

— Haide, Hulot, tutuiește-mă ca și înainte, replică ministrul, străgând mâna vechiului său prieten. Bietul lăncier n-a ucis alt om decât pe el, spuse, fulgerându-l cu privirea pe Hulot d'Ervy.

— Câți bani ai luat? îl întrebă contele de Forzheim pe fratele său, cu severitate.

— Două sute de mii de franci.

— Dragă prietene, spuse contele, adresându-se ministrului, în patruzeci și opt de ore vei avea cele două sute de mii de franci. Nu se va putea spune niciodată că vreun om cu numele de Hulot a păgubit Statul cu vreun ban...

— Ce copilărie! spuse mareșalul. Știu unde sunt cele două sute de mii de franci și îi voi pune să le restituie. Dă-ți demisia și cere-ți pensionarea! continuă el, aruncând o coală dublă de hârtie până la capătul mesei, unde stătea pe un scaun consilierul de Stat, căruia îi tremurau picioarele. Procesul dumitale ar fi o rușine pentru noi toți; de aceea am obținut de la Consiliul de miniștri libertatea de a acționa așa cum o fac. Dat fiind că accepți să duci o viață lipsită de onoare, de stima mea, o viață de degradare, vei primi pensia ce ți se datorează. Îți cer doar un lucru: fă-te cât

mai uitat!

Mareșalul sună.

— Funcționarul Marneffe e aici?

— Da, domnule, spuse ușierul.

— Să intre.

— Dumneata, strigă ministrul când îl văzu pe Marneffe, și soția dumitale l-ai ruinat, cu bună știință, pe baronul d'Ervy aici de față.

— Domnule ministru, vă cer iertare, noi suntem foarte săraci, nu trăim decât din salariul meu, și am doi copii, dintre care cel mic a fost adus pe lume, în familia mea, de domnul baron.

— Ce mutră de secătură! spuse prințul, arătându-i-l pe Marneffe mareșalului Hulot. Termină cu discursul, nu mai face pe Sganarelle¹⁴⁹, continuă el, vei da înapoi cele două sute de mii de franci sau, dacă nu, vei pleca în Algeria.

— Dar, *domnule ministru*, n-o cunoașteți pe soția mea, a păpat toți banii. Domnul baron invita zilnic la masă șase persoane... În casa mea se cheltuiau cincizeci de mii de franci pe an.

— Pleacă de aici, strigă ministrul, cu vocea tunătoare cu care comanda soldaților să pornească la atac în toiul luptelor, în curs de două ore vei primi ordinul de detașare... hai, ieși!

— Prefer să-mi dau demisia, zise cu obrăznicie Marneffe; căci e prea mult ca, după ce mă aflu în situația nefericită în care sunt, să mai primesc și alte lovituri; nu-i în regulă!

Și ieși.

— Ce secătură nerușinată, spuse prințul.

Mareșalul Hulot, care în timpul acestei scene stătuse nemișcat și care ere palid la față ca un cadavru, se uită cercetător la fratele lui, apoi îl luă de mână pe prinț și îi repetă: „În patruzeci și opt de ore paguba materială va fi reparată; dar cu onoarea cum rămâne?... Te las cu bine, mareșale! E lovitura de grație... Da, o să mor”, îi spuse el la ureche.

— Dar de ce dracu' ai venit aici în dimineața asta? îl întrebă prințul, emoționat.

— Venisem pentru soția lui, replică contele arătând spre Hector; nu are din ce trăi; mai ales acum.

— Dar va avea pensia!

— Este grevată de datorii!

— Cred că a intrat dracu' în tine! spuse prințul, înălțând din umeri. Ce licoare ți-au dat să bei femeile astea de te-au făcut să-ți pierzi mintea? îl întreba el pe Hulot d'Ervy. Cum ai putut dumneata, care cunoști marea exactitate cu care justiția franceză notează totul, face procese-verbale pentru

orice lucru, consumă atâta hârtie ca să justifice intrarea și ieșirea câtorva centime, dumneata, care te plângeai că e nevoie de sute de semnături pentru orice fleac, ca să învoiești un soldat, sau ca să cumperi niște țesale, cum ai putut dumneata să speri că vei putea ascunde mult timp o hoție ca asta? Dar ziarele ce fac? Dar cei ce te invidiază? Dar oamenii care ar vrea și ei să fure? Femeile astea te-au făcut să-ți pierzi mintea! Ți-au pus coji de nucă pe ochi ca să nu vezi realitatea sau ești făcut altfel decât ceilalți oameni? Când ai simțit că nu mai ești un om, ci o ființă slabă supusă patimilor, trebuia să pleci din administrație! Pentru că ai dovedit atâta prostie în săvârșirea acestei crime, vei sfârși... nu vreau să-ți spun unde...

— Îmi făgăduiești că te vei ocupa de ea, Cottin?... întrebă contele de Forzheim, care nu auzea nimic și care nu se gândea decât la cumnata lui.

— Fii liniștit! îi răspunse ministrul.

— Atunci, mulțumesc și rămâi cu bine! Hai să mergem, domnule! îi zise contele fratelui său.

Prințul se uită cu un ochi aparent calm la cei doi frați, care erau atât de diferiți ca atitudine, ca fel de a fi și caracter, unul viteaz și celălalt laș, unul plin de patimi și celălalt sever cu el însuși, unul cinstit și celălalt în stare să fure, și își zise: „Lașul ăsta nu va ști să renunțe la viață, pe când bietul meu Hulot, care e atât de cinstit, e la un pas de moarte! ” Se așează în fotoliu și își relua citirea depeșelor sosite din Africa, cu o mișcare a feței ce exprima atât sângele-rece al căpitanului de oști cât și mila profundă pe care o inspiră câmpul de bătălie, căci nu există pe lume indivizi mai omenoși decât militarii, ce sunt atât de aspri în aparență și căroră faptul că sunt obișnuiți cu războiul le dă acel aer rece, foarte necesar în luptă.

A doua zi, apărură în ziare, la diferite rubrici, următoarele articole:

Domnul baron Hulot d'Ervy și-a cerut pensionarea. Neregulile găsite în contabilitatea administrației din Algeria, semnalate prin moartea unui funcționar și prin fuga altuia, l-au influențat pe înaltul funcționar în luarea acestei decizii. Aflând de greșelile făcute de niște funcționari, în care — din nefericire —, avusese mare încredere, domnul baron Hulot a suferit, chiar pe când se afla în biroul ministrului, un atac de paralizie.

Domnul Hulot d'Ervy, fratele mareșalului, are patruzeci și cinci de ani de serviciu. Această hotărâre, în care a rămas neclintit, a fost primită cu părere de rău de toți cei ce îl cunosc, căci calitățile personale ale domnului Hulot sunt la fel de mari ca și talentele sale administrative. Nimeni n-a uitat devotamentul de care a dat dovadă, la Varșovia, ordonatorul-șef al Gărzii Imperiale și nici de munca intensă depusă de el

pentru organizarea diferitelor servicii ale armatei improvizate de Napoleon în 1815¹⁵⁰.

Iată încă una dintre gloriile epocii imperiale care părăsește scena. Din 1830, domnul baron Hulot a fost, fără încetare, una dintre figurile luminoase necesare Consiliului de Stat și Ministerului de Război.

ALGER. — Așa-numita afacere a furajelor, căreia unele ziare i-au dat proporții ridicol de mari, s-e încheiat prin moartea principalului vinovat. Domnul Johann Wisch s-a sinucis în închisoare, iar complicele lui a fugit, dar va fi judecat în lipsă.

Wisch, fost furnizor al armatei, era un om cinstit și foarte stimat; el n-a putut suporta gândul că a fost înșelat de domnul Chardin, magazionerul care a fugit.

La rubrica Noutăți din Paris, se putea citi:

Domnul mareșal ministru de Război, pentru a evita în viitor orice neregulă, a hotărât să creeze în Africa un birou al aprovizionării. Cu organizarea lui e însărcinat un șef de birou, domnul Marneffe.

Locul rămas liber după pensionarea baronului Hulot stârnește multe ambiții. Se spune că această direcție este promisă domnului conte Martial de la Roche-Hugon, deputat, cumnatul domnului conte de Rastignac. Domnul Massol, în prezent raportor, ar urma să fie numit consilier de Stat, iar domnul Claude Vignon, raportor.

Dintre toate știrile mincinoase, cea mai primejdioasă pentru ziarele de opoziție este *minciuna oficială*. Oricât de ageri la minte ar fi ziariștii, ei sunt păcăliți uneori, cu voie sau fără voie, de abilitatea aceloră dintre ei care, din presă, au trecut, precum Claude Vignon, în sferele înalte ale Puterii. Ziarul nu poate fi învins decât de ziariști. De aceea, adaptând versurile lui Voltaire, putem spune:

Al Parisului fapt-divers nu-i ce crede frivola lume.

Mareșalul Hulot își luă cu el fratele, care se așezase respectuos, pe scăunelul din față al trăsurii, lăsându-l pe fratele lui mai mare să stea în spate. Cei doi frați nu schimbă între ei nici un cuvânt. Hector era distrus. Mareșalul era concentrat, ca un om care își adună forțele și care și le încordează pentru a susține o greutate zdrobitoare. Când ajunseră acasă, fără nici un cuvânt, ci doar prin gesturi imperative, își conduse fratele în birou. Contele primise de la împăratul Napoleon o foarte frumoasă pereche de pistoale lucrate la Versailles; scoase cutia, pe care era gravată inscripția: *Data de Împăratul Napoleon generalului Hulot*, din biroul unde o ținea, și arătându-i-o fratelui său îi zise: „Ăsta-i leacul tău. “

Lisbeth, care îi privea prin ușa întredeschisă, alergă la trăsură și dădu ordin birjarului să se ducă repede pe strada Plumet. Cam peste douăzeci de minute, se întoarse cu baroana, căreia îi spusese că mareșalul își amenința fratele.

Contele, fără să-și privească fratele, îl chemă la el pe bătrânul lui servitor, soldatul care îl slujea de treizeci de ani și în care avea o încredere oarbă.

— Beaupied, îi zise el, adu-i aici pe notar, pe contele Steinbock, pe nepoata mea Hortense și pe agentul de schimb al Trezoreriei. E ora zece și jumătate, am nevoie de toți la prânz. Ia o trăsură... Și *mișcă mai repede!*... zise el, regăsind o expresie republicană, pe care, altădată, o avea adeseori pe buze. Apoi își luă înfățișarea aceea aspră care îi înspăimânta pe soldați atunci când cerceta tufișurile de grozamă din Bretania, în 1789 (Vezi [Suanii151](#)).

— Am înțeles, mareșale, spuse Beaupied, salutând militărește cu mâna la frunte.

Fără să se ocupe de fratele lui, bătrânul se întoarse în biroul său, luă o cheie ascunsă într-un scrin și deschise o casetă din malahit, placat pe oțel, pe care o primise în dar de la țarul Alexandru. Din ordinul împăratului Napoleon, se dusese să-i dea înapoi țarului rus niște obiecte luate în bătălia de la Dresda, în schimbul cărora Napoleon spera să-l obțină pe Vandamme. Țarul îl răsplăti cu mare generozitate pe generalul Hulot dându-i această casetă, și îi zise că spera că, într-o zi, va avea prilejul să se poarte cu aceeași curtoazie cu împăratul francezilor, dar nu-i dădu drumul lui Vandamme [152](#). Pe capacul acestei cutii împodobite cu aur erau gravate armele imperiale ale Rusiei. Mareșalul numără bancnotele și monedele de aur din cutie; avea o sută cincizeci și două de mii de franci! Făcu un gest de satisfacție. În clipa aceea, intră în încăpere doamna Hulot; era într-o stare ce i-ar fi înduioșat până și pe judecătorii unor crime politice. Se repezi la Hector, uitându-se, înnebunită, când la cutia cu pistoale, când la mareșal.

— Ce-i reproșezi fratelui dumitale? Ce ți-a făcut soțul meu? Întrebă ea cu o voce atât de puternică, încât mareșalul o auzi.

— Ne-a pătat onoarea tuturor răspunse bătrânul soldat al Republicii, căruia, de atâta efort, i se deschise una din vechile răni. A furat Statul! Mi-a întinat numele; mă face să-mi doresc moartea, m-a ucis... Nu mai am putere decât pentru a restitui banii!... Am fost umilit în fața acestui Condé¹⁵³ al Republicii, în fața omului pe care îl stimez cel mai mult, și căruia i-am spus, pe nedrept, că se înșală, în fața prințului de Wissembourg!... Asta nu-i nimic? Iată cum și-a slujit Patria!

Și își șterse o lacrimă.

— Și acum, familia! continuă el. Vă lipsește de pâinea pe care o păstram pentru voi, de rodul celor treizeci de ani de economii, de comoara agonisită de un bătrân soldat într-o viață de privațiuni! Toate astea erau pentru voi! spuse el, arătând bancnotele. L-a ucis pe unchiul Fischer, un nobil și demn fiu al Alsaciei, care, spre deosebire de el, n-a putut suporta gândul că și-a pătat numele lui de țăran. Dumnezeu, în minunata sa bunătate, îi îngăduise să-și aleagă un înger de femeie! A avut fericirea nemaipomenită să ia de soție o femeie ca Adeline! Și el a înșelat-o, i-a făcut numai necazuri și a părăsit-o pentru niște destrăbălate, niște ticăloase, niște femei de nimic, niște actrițe, niște făpturi precum Cadine, Josépha, Marneffe... Ăsta-i omul cu care m-am purtat ca și cu copilul meu și cu care mă mândream... Pleacă de aici, nenorocitul! Dacă te mulțumești cu viața ticăloasă pe care ți-ai făcut-o, ieși afară! N-am puterea să-mi blestem fratele pe care l-am iubit atât de mult; sunt tot atât de slab cu el ca și tine, Adeline; dar să nu-l mai văd în fața ochilor. Îi interzic să vină la înmormântarea mea și să meargă după sicriul meu. Dacă nu are remușcări pentru crima făcută, cel puțin să se rușineze de ea.

Mareșalul, livid la față, se prăbuși pe divanul din biroul lui, istovit de cuvintele solemne pe care le rostise. Și, poate că pentru prima oară în viață, două lacrimi i se rostogoliră din ochi, curgându-i pe obraji.

— Bietul unchi Fischer! exclamă Lisbeth, ducându-și batista la ochi.

— Frate! apuse Adeline, îngenunchind în fața mareșalului, te rog să trăiești pentru mine! Ajută-mă să-l împac pe Hector cu viața și să-l fac să-și răscumpere greșelile!...

— El!... Dacă trăiește, va mai face multe crime! Un om care n-a prețuit o femeie ca Adeline, și care a nimicit în sufletul lui sentimentele unui adevărat republican, iubirea de Patrie, de Familie și față de Omul Sărac, sentimente cu care m-am străduit să-l educ, încă de mic, omul ăsta este un monstru, un porc... Ia-l de aici, dacă-l mai iubești încă, căci aud în

mine o voce care îmi strigă să încarc pistoalele și să-i zbor creierii! Ucigându-l, v-aș salva pe toți, și l-aș salva pe el de propria-i ființă.

Bătrânul mareșal se ridică, făcând o mișcare atât de amenințătoare, încât biata Adeline strigă: „Vino, Hector! ” Îl apucă de mână și părăsi casa târându-l după ea pe baron, care era atât de distrus, încât fu nevoită să-l urce într-o trăsură ca să-l ducă pe strada Plumet, unde Hulot căzu la pat. Omul ăsta, pe jumătate terminat, rămase la pat mai multe zile, refuzând orice hrană și nescotând nici un cuvânt. Doar plângând, Adeline izbutea să-l facă să înghită niște supă; îl veghea, stând tot timpul la căpătâiul lui, dar, din toate simțămintele pe care le avusese altădată pentru el, nu mai rămăsese acum decât o profundă milă.

La ora douăsprezece și jumătate, Lisbeth îi introduse în biroul mareșalului ei preaiubit, pe care nu-l mai părăsea din ochi, căci era tare speriată de schimbările ce se petreceau în el, pe notar și pe contele de Steinbock.

— Domnule conte, spuse mareșalul, vă rog să semnați autorizația de care are nevoie nepoata mea, soția dumitale, pentru a putea vinde un titlu de rentă, din care ea nu posedă decât nuda proprietate. Domnișoară Fischer, dumneata va trebui să fii de acord cu această vânzare, renunțând la uzufruct.

— Da, dragă conte, spuse Lisbeth, fără să stea pe gânduri nici o clipă.

— Bine, draga mea, răspunse bătrânul soldat. Nădăjduiesc că voi trăi destul ca să te răsplătesc. De altfel, nu mă îndoiam de dumneata: ești o republicană adevărată, o fiică a poporului.

Mareșalul luă mâna lui Lisbeth și o sărută.

— Domnule Hannequin, îi spuse el notarului, te rog întocmește procura necesară, pe care vreau s-o am până la ora două, ca să pot vinde renta la Bursă chiar astăzi. Nepoata mea, contesa, deține titlul; ea o să vină aici, și, ca și domnișoara Fischer, o să semneze actul când îl veți aduce. Domnul conte va merge acum acasă la dumneata ca să-ți dea semnătura.

La un semn al lui Lisbeth, artistul îl salută respectuos pe mareșal și ieși.

A doua zi, la ora zece dimineața, contele de Forzheim se anunță la printrul de Wissembourg și fu primit imediat.

— Iată, dragul meu Hulot, spuse mareșalul Cottin, arătându-i vechiului său prieten ziarele, după cum o să vezi, am salvat aparențele... Citește!

Mareșalul Hulot puse ziarele pe biroul vechiului său camarad și îi întinse cele două sute de mii de franci.

— Uite banii pe care i-a luat fratele meu de la Stat, spuse el.

— Ce nebunie! exclamă ministrul. Nu putem, adăugă el, luând carnetul pe care i-l prezentase mareșalul și vorbindu-i acestuia la ureche, să operăm această restituire. Am fi obligați să dăm în vileag delapidările făcute de fratele dumatăle, și noi am făcut până acum totul ca să le ascundem...

— Fă cu ei ce crezi; dar eu nu vreau ca în averea familiei Hulot să existe vreun ban furat din bunurile Statului, zise contele.

— Voi face ce va ordona regele. Să nu mai vorbim despre asta, răspunse ministrul, recunoscând în sinea lui imposibilitatea de a învinge sublima încăpățănare a bătrânului.

— Rămâi cu bine, Cottin, spuse bătrânul luând mâna prințului de Wissembourg, mi-e inima înghețată... Apoi, după ce făcu un pas, se întoarse, se uită la prinț, care era foarte emoționat, își desfăcu brațele, și prințul îl îmbrățișă pe mareșal. — Prin tine mi se pare că-mi iau rămas-bun de la toată Marea Armată, spuse el...

— Adio, bunul și vechiul meu camarad! spuse ministrul.

— Da, adio, căci mă duc acolo unde sunt toți soldații pe care i-am plâns...

Chiar atunci intră Claude Vignon. Cei doi bătrâni ce mai rămăseseră din falangele napoleoniene se salută cu gravitate, străduindu-se ca pe chipurile lor să nu se vadă nici o urmă de emoție.

— Ați fost mulțumit de ziare, prințe, îl întrebă pe ministru viitorul raportor. Am făcut în așa fel încât ziarele Opoziției să creadă că ne publicau secretele...

— Din nefericire, totul este inutil, replică ministrul, uitându-se la mareșalul Hulot, care ieșea din încăpere. Ne-am luat un ultim rămas-bun care m-a întristat foarte tare. Mareșalul Hulot nu mai are de trăit mai mult de trei zile; de altfel, am înțeles asta de ieri. Acest bărbat, de o cinste îngerească, acest soldat respectat de gloanțe, în ciuda vitejiei sale... a primit aici, pe fotoliul ăsta, și din mâna mea, printr-o hârtie, lovitura mortală!... Sună și cere să mi se aducă o trăsură. Mă duc la Neuilly, spuse el, punând cele două sute de mii de franci în portofoliul ministerial.

Cu toate îngrijirile pe care i le dădu Lisbeth, după trei zile, mareșalul muri. Oamenii ca el fac onoare partidelor care i-au primit în sânul lor. Pentru republicani, mareșalul reprezenta un ideal de patriotism, așa că toți se alătură cortegiului funerar, care fu urmat de o mulțime de oameni. Armata, Administrația, Curtea, Poporul, toată lumea veni să aducă un ultim omagiu înaltei virtuți, cinstei absolute și gloriei curate a acestui om. Nu oricine poate avea atâta popor în urma sicriului. În mormântarea fu marcată și de nota de delicatețe, de bun gust și de iubire care, din când în când, amintește de meritele și de gloria Nobilimii franceze. În urma sicriului

mareșalului îl puteai vedea pe bătrânul marchiz de Montauran, fratele celui care, în revolta Șuanilor din 1789, fusese adversarul, și anume adversarul nefericit, al lui Hulot. Marchizul, murind sub gloanțele Albaștrilor, i-l încredințase pe tânărul său frate soldatului Republicii. (Vezi *Șuanii*) Hulot trată cu atâta seriozitate testamentul verbal al nobilului defunct, încât izbuti să salveze bunurile acestui tânăr, pe atunci emigrant. Așa că vechea nobilime franceză își aduse și ea omagiul soldatului care, cu nouă ani înainte, o învinsese pe soția moștenitorului tronului, ducesa de Berry¹⁵⁴.

Moartea mareșalului, ce a avut loc cu patru zile înainte de ultima publicare a căsătoriei sale, fu pentru Lisbeth lovitura de trăsnet ce arde recolta odată cu hambarul. Lisbeth, așa cum se întâmplă adeseori, reușise până acum mult prea bine. Mareșalul murise din pricina loviturilor date acestei familii de ea și de doamna Marneffe. Ura sa care părea potolită de succes, crescuse atunci când își văzu toate speranțele înșelate. Mânioasă, Lisbeth se duse să se plângă doamnei Marneffe; rămăsese fără locuință, căci mareșalul menționase în contract că închiriază casa pe durata vieții sale. Crevel, ca să o consoleze pe prietena dragii lui Valérie, îi luă economiile, le dublă și plasă capitalul cu un procent de cinci la sută, lăsându-i uzufructul și punând nuda proprietate pe numele lui Célestine. Datorită acestei operații, Lisbeth avea o rentă viageră de două mii de franci. Când se făcu inventarierea, se găsi o hârtie prin care mareșalul îi însărcina pe cumnata lui, pe nepoata sa Hortense și pe nepotul său Victorin, să plătească, toți trei împreună, o rentă viageră de o mie două sute de franci aceleia care trebuia să-i fie soție, adică domnișoarei Lisbeth Fischer.

Adeline, văzând că baronul se află între viață și moarte, îi ascunse timp de câteva zile decesul mareșalului; dar Lisbeth veni în haine de doliu, și Hulot află tristul adevăr după unsprezece zile de la funeralii. Această lovitură îngrozitoare îi dădu bolnavului energie; se ridică din pat și se duse în salon, unde era adunată întreaga familie, Cu toții erau îmbrăcați în negru și, la vederea lui, amuțiră. După cincisprezece zile, Hulot, ce ajunsese slab ca o stafie, i se înfățișă familiei sale ca o umbră a lui însuși.

— Trebuie să luăm o hotărâre, spuse el cu o voce stinsă, așezându-se pe un fotoliu și privind spre familia reunită, din care lipseau Crevel și Steinbock.

— Nu mai putem rămâne aici, spunea Hortense, tocmai în momentul când tatăl ei intră în încăpere, e prea scumpă chiria...

— Cât privește locuința, spuse Victorin rupând tăcerea penibilă care se așternuse, îi ofer *mamei mele*...

Auzind aceste cuvinte, care păreau a-l exclude, baronul își înălță privirea îndreptată spre covorul al cărui desen îl contempla, fără ca, de fapt,

să-l vadă, și îi aruncă avocatului o privire jalnică. Drepturile tatălui sunt întotdeauna atât de sfinte, chiar și atunci când el este un ticălos și un om lipsit de onoare, încât Victorin se opri.

— Mamei voastre... spuse baronul. Ai dreptate, fiul meu!

— Apartamentul de deasupra apartamentului nostru, din pavilionul nostru, spuse Célestine, terminând fraza începută de soțul ei.

— Vă deranjez, copiii mei?... spuse baronul, cu blândețea oamenilor care s-au condamnat ei înșiși. O, fiți liniștiți, de acum înainte n-o să aveți de ce să vă plângeți de tatăl vostru, și n-o să-l mai vedeți decât în momentul în care n-o să mai existe nici un motiv să vă fie rușine cu el.

Se duse la Hortense și o sărută pe frunte. Își deschise brațele spre fiul lui, care i se aruncă la piept cu disperare, ghicind intențiile tatălui său. Baronul îi făcu un semn lui Lisbeth, care veni la el, și Hector o sărută pe frunte. Apoi plecă din încăpere, iar Adeline, cuprinsă de-o foarte mare neliniște, îl urmă.

— Adeline, fratele meu avea dreptate, îi zise el luând-o de mână. Nu sunt demn de viața de familie. N-am îndrăznit să-i binecuvântez pe bieții mei copii, a căror purtare a fost minunată, decât în sufletul meu; spune-le că n-am putut decât să-i sărut; căci o binecuvântare venită de la un om ticălos, de la un tată care devine asasinul, flagelul familiei, în loc să fie protectorul și gloria ei, ar putea fi nefastă; dar îi voi binecuvânta în fiecare zi în gând! Cât despre tine, numai Dumnezeu, căci El e atotputernic, poate să te răsplătească pe măsura meritelor tale!... Îți cer iertare, spuse el îngenunchind în fața soției sale, luându-i mâinile și udându-le cu lacrimi.

— Hector! Hector! greșelile tale sunt mari; dar mila divină este nesfârșită, și poți repara totul rămânând cu mine... Ridică-te, ai credință în Dumnezeu, dragul meu... Sunt soția ta și nu judecătorul tău. Sunt a ta, fă cu mine tot ce vrei, ia-mă cu tine oriunde te vei duce, simt în mine puterea de a te consola, de a-ți face viața suportabilă, iubindu-te, îngrijindu-te și respectându-te!... Copiii noștri își au rostul lor, nu mai au nevoie de mine. Lasă-mă să încerc să te înveslesc și să te distrez. Îngăduie-mi să împart cu tine greutățile exilului și sărăcia ta, pentru a le mai ușura. Oricum, voi fi bună la ceva, chiar și dacă n-ar fi decât că te voi scuti să plătești o servitoare...

— Mă ierți, draga și iubita mea Adeline?

— Da; dar, dragul meu, ridică-te!

— Bine, având iertarea ta, voi putea trăi! continuă el, ridicându-se de jos. Am intrat aici în camera noastră, pentru că nu voiam să fie de față copiii și să asiste la înjosirea tatălui lor. Ah, să vezi în fiecare zi în fața ta un tată criminal, așa cum sunt eu, e un lucru înspăimântător, care coboară

puterea paternă și distruge familia. Deci nu pot rămâne în mijlocul vostru, vă părăsesc ca să vă cruț de odiosul spectacol al unui tată lipsit de demnitate. Nu te opune la fuga mea, Adeline. Ar fi ca și cum ai încărca tu singură pistolul cu care mi-aș zbura creierii... Nu mă urma, m-ai lipsi de singura putere ce-mi mai rămâne, aceea a remușcării.

Energia lui Hector o făcu pe Adeline, care de-abia se mai ținea pe picioare, să tacă. Această femeie, atât de puternică în mijlocul multor necazuri, își lua curajul din puternica uniune cu soțul ei; căci știa că-i al ei, credea că are misiunea sublimă de a-l consola, de a-l readuce la viața de familie și de a-l împăca cu el însuși.

— Hector, deci vrei să mă lași să mor de disperare, de neliniște, de îngrijorare!... spuse ea, văzând că își pierde izvorul puterii.

— Mă voi întoarce, înger coborât din Ceruri parcă anume pentru mine; când te voi revedea, voi fi, dacă nu bogat, cel puțin cu bună stare. Ascultă, Adeline, nu pot rămâne aici dintr-o mulțime de motive. În primul rând, pensia mea, care va fi de șase mii de franci, este grevată timp de patru ani, deci acum n-am nici un venit. Și asta nu-i tot! Peste câteva zile, aș putea fi arestat din cauza polițelor date lui Vauvinet... Așa că trebuie să dispar până când fiul meu, căruia îi voi lăsa instrucțiuni precise, le va răscumpăra. Această operație se va face mult mai ușor în absența mea. Când pensia nu va mai fi grevată de datorii și când Vauvinet va fi plătit, mă voi întoarce... Tu ai dezvălui taina exilului meu... Fii liniștită, nu plânge, Adeline... Nu-i vorba decât de-o lună...

— Unde ai de gând să te duci? Ce-o să faci? Ce-o să se întâmple cu tine? Cine te va îngriji, mai ales că nu mai ești tânăr? Lasă-mă să dispar împreună cu tine, să plecăm în străinătate.

— Bine, vom vedea, răspunse el.

Baronul sună, dădu ordin lui Mariette să-i adune toate lucrurile și să le pună, în taină și repede, în niște cufere. Apoi, după ce-și îmbrățișă soția cu o tandrețe cu care Adeline nu era obișnuită, o rugă să-l lase o clipă singur ca să scrie instrucțiunile de care avea nevoie Victorin, făgăduindu-i că nu va părăsi casa decât noaptea și împreună cu ea. De îndată ce baroana intră în salon, vicleanul bătrân trecu prin cabinetul de toaletă, ajunse în anticameră și ieși din casă lăsându-i lui Mariette o bucată de hârtie pe care scrisese: „Trimite cuferele mele, cu trenul de Corbeil, domnului Hector, post restant, Corbeil. ” Când Mariette veni să-i arate baroanei hârtia lăsată de baron, zicându-i că domnul ieșise în oraș, baronul, care se urcase într-o trăsură, gonia deja departe prin Paris. Adeline alergă în camera lui, tremurând mai tare decât oricând; copiii, auzind un strigăt sfâșietor, o urmară speriați. Baroana leșinase. O ridicară de jos și o așezară în pat; fusese apucată de o

criză nervoasă care o ținu la pat, între viață și moarte, timp de o lună de zile.

— Unde este? erau singurele cuvinte pe care le mai spunea.

Cercetările lui Victorin fură zadarnice. Iată de ce. Baronul îi spusese birjarului să-l ducă în piața Palatului Regal. Acolo, regăsindu-și luciditatea și ca să-și poată aduce la îndeplinire planul pus la cale în zilele când stătuse la pat, doborât de durere și de supărare, traversă Palais Royal și se duse să ia o trăsură foarte elegantă de pe strada Joquelet. La ordinul dat de baron, birjarul intră în curtea casei de pe strada Ville-l'Éveque, unde locuia Josépha, ale cărei porți se deschiseră, la strigătul vizitiului, pentru ca să intre splendida trăsură. Josépha veni, adusă de curiozitate; valetul îi spusese că un bătrân neputincios, care nu poate părăsi trăsura, o ruga să coboare și să vină la el pentru o clipă.

— Josépha! Eu sunt!...

Vestita cântăreață nu-l recunosc pe Hulot decât după voce.

— Cum, tu ești, bietul meu bătrân?... Pe cuvântul meu, semeni cu monedele de douăzeci de franci, pe care evreii din Germania le-au spălat și pe care zarafii le refuză.

— Din păcate, așa e, răspunse Hulot, vin din brațele Morții! Dar tu ești la fel de frumoasă! Vei fi și bună?

— Depinde, totul e relativ! spuse ea.

— Te rog, ascultă-mă, spuse Hulot. Poți să mă găzduiești într-o cameră de servitori, undeva la mansardă, câteva zile? N-am un ban, am rămas fără speranță, fără pâine, fără locuință, fără soție, fără copii, fără adăpost, fără onoare, fără curaj, fără prieteni și, mai rău decât toate astea, sub amenințarea polițelor...

— Bietul bătrân! Îmi înșiri o mulțime de „fără”! Nu cumva ești și „sans cullote”¹⁵⁵?

— Ție îți arde de răs, iar eu sunt pierdut! exclamă baronul. Contam pe tine, ca Gourville pe Ninon¹⁵⁶.

— După cum am auzit, zise Josépha, cea care te-a adus în halul ăsta e o femeie din lumea bună. Șmecherele astea se pricep mai bine decât noi la jumulit un bărbat!... Arăți ca un stârv părăsit de corbi... ești străveziu!

— N-am timp de pierdut, Josepha!

— Hai în casă, dragul meu! Sunt singură și oamenii mei nu te cunosc. Dă drumul trăsuri. Ai plătit-o?

— Da, spuse baronul, coborând din trăsură sprijinit de brațul lui Josépha.

— Dacă vrei, poți trece drept tatăl meu, spuse cântăreața, cuprinsă de milă.

Și îl pofti pe Hulot în salonul elegant unde baronul o văzuse pentru

ultima oară.

— E adevărat, bătrâne, continuă ea, că ți-ai ucis fratele și unchiul, că ți-ai ruinat familia, că ai ipotecat casa copiilor tăi și că ai păpat, împreună cu prințesa ta, banii furați de la Stat, în Africa?

Baronul își aplecă, trist, capul.

— Ei, știi că asta îmi place! exclamă Josépha, care se ridică de pe scaun plină de entuziasm. Ai ras totul! E de-a dreptul sardanapalic! E măreț! Este o treabă dusă până la capăt! Să fii canalie, dar să ai inimă. Eu una prefer un bărbat care risipește tot și care iubește cu pasiune femeile, unui bancher fără suflet, care e considerat virtuos, dar care ruinează mii de familii cu calea lui ferată, ce este aur pentru el și doar niște fier vechi pentru *Prostănaci*! Tu nu i-ai ruinat decât pe ai tăi, și n-ai dispus decât de tine! Și apoi, tu ai o scuză, și fizică și morală...

Luă o atitudine tragică și zise:

E Venus pe de-a-ntregul prinsă de prada sa.

— Asta-i! adăugă ea, făcând o piruetă.

Hulot era iertat de Viciu, Viciul îi surâdea în mijlocul luxului său nemăsurat. Măreția crimelor era aici, ca pentru jurați, o circumstanță atenuantă.

— Cel puțin, femeia asta a ta, din lumea bună, e frumoasă? întrebă cântăreața, încercând, ca o primă pomană, să-l abată de la gândurile lui negre, căci durerea lui o întrista.

— Aproape tot atât de frumoasă ca tine! răspunse, cu abilitate, baronul.

— Și... e nostimă? Așa mi s-a spus. Ce-ți făcea? E mai nostimă decât mine?

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse Hulot.

— Se spune că i-a vrăjit și pe dragul meu Crevel, pe micuțul Steinbock și pe un brazilian superb.

— Se poate...

— Trăiește într-o casă la fel de frumoasă ca asta; i-a fost dată de Crevel. Ticăloasa asta este asistenta mea, ea îi termină de jumulit pe cei pe care i-am început eu! Iată, bătrâne, de ce sunt atât de curioasă să știu cum este. Am văzut-o când era în trăsură, la Bois de Boulogne, dar de departe... După cum mi-a spus Carabine, este o *hoată desăvârșită*! Încearcă să-l înghită cu totul pe Crevel! Dar n-o să poată decât să-l ronțăie. Crevel e un mare cărpănos! Un cărpănos care spune întotdeauna *da*, dar care nu face decât ce vrea el. Este vanitos, pățimaș, dar banii lui sunt reci. Un tip de felul ăsta nu-ți dă nici mort mai mult de o mie, cel mult trei mii de franci pe lună, iar când e vorba de vreo cheltuială mai mare, se oprește ca măgarul în fața

unui râu. Crevel nu-i ca tine, bătrâne, tu ești în stare să-ți vinzi și țara pentru o femeie! De aceea, sunt gata să fac totul pentru tine! Tu ești tatăl meu, tu m-ai lansat! Țasta-i un lucru sfânt. De ce ai nevoie? Vrei o sută de mii de franci? Mă voi face luntre și punte ca să-i gălesc. Cât privește haleala și hogașul, aceasta-i lucru ușor. Vei avea un tacâm la masa mea în fiecare zi, poți să-ți iei o cameră frumoasă la etajul al doilea, și vei avea o sută de scuzi pe lună ca bani de buzunar.

Baronul, impresionat de această primire, avu un ultim acces de noblețe.

— Nu, micuța mea, nu, n-am venit la tine ca să mă întreții, spuse el.

— La vârsta ta, e un mare triumf! îi răspunse Josépha.

— Uite ce vreau eu, copila mea. Ducele tău d'Hérouville are niște proprietăți uriașe în Normandia, și aș vrea să fiu administratorul său, sub numele de Thoul. Sunt un om capabil și cinstit, căci una este să iei de la Stat și alta e să furi dintr-o casă de bani...

— Ei, zise Josépha, năravul din fire, n-are lecuire!

— De fapt, nu vreau decât să trăiesc undeva, neștiut de nimeni, timp de trei ani...

— A, treaba asta o pot aranja într-o clipă, spuse Josepha; n-am decât să-i vorbesc ducelui în seara asta, după-masă. Dacă aș vrea, dacele s-ar căsători cu mine; dar averea lui o am, și vreau mai mult!.. vreau stima lui. E un om de cea mai înaltă ținută. E nobil, e distins, e măreț ca Ludovic al XIV-lea și Napoleon luați la un loc, deși e pitic. Și apoi, eu am făcut ca Schontz cu Rochefide: urmându-mi sfaturile, a câștigat două milioane. Dar, ascultă-mă, te cunosc, îți plac femeile, și o să alergi și pe acolo după micuțele normande, care sunt niște fete grozave; flăcăii și părinții lor o să-ți rupă oasele, iar ducele va fi nevoit să te mătrășească. Nu văd eu, după felul cum mă privești, că *tânărul bărbat* din tine n-a murit încă? după cum a zis Fénelon¹⁵⁷. Treaba asta nu ți se potrivește. Vezi tu, bătrâne, n-o poți rupe când vrei cu Parisul, și cu noi, ceilalți! O să mori de plictiseală la Hérouville!

— Dar ce să fac? Întrebă baronul, căci nu vreau să rămân la tine decât până voi lua o hotărâre.

— Haide, am o idee, vrei să te căpătuiesc eu? Ascultă, bătrâne!... Ai nevoie de femei. Te fac să uiți de toate supărările. Mai jos de Courtille, pe strada Saint-Maur-du-Temple, locuiește o familie sărmană care are o comoară: o fetiță, mai frumoasă decât eram eu la șaisprezece ani!... A, uite, ți s-au și aprins ochii! Fata asta muncește paisprezece ore pe zi, făcând broderii pentru negustorii de mătăsuri scumpe, și câștigă optzeci de centime pe zi, adică cinci centime pe oră, o nimica toată!... Mănâncă, precum

irlandezii, numai cartofi, dar cartofi prăjiți în grăsime de șobolan, pâine doar de cinci ori pe săptămână, și bea apă din Ourcq, de la cișmelele din oraș, pentru că apa din Sena este prea scumpă; nu-și poate face un atelier al ei, pentru că nu dispune de cele șase sau șapte mii de franci de care ar avea nevoie. Ar face orice ca să aibă șapte, opt mii de franci. Te-ai săturat de familia și de soția ta, nu-i așa?... De altfel, cred că nu poți suporta să vezi că nu mai ești respectat de cei care te tratau până nu de mult ca pe un zeu. Un tată fără bani și lipsit de onoare e bun de împăiat și de pus într-o vitrină...

Baronul nu putu să nu surâdă la auzul acestor glume îngrozitoare.

— Uite, micuța Bijou vine mâine să-mi aducă o rochie de casă brodată, o nebunie de rochie, s-a lucrat la ea șase luni de zile, nimeni n-o să aibă așa ceva! Bijou mă iubește, căci îi dau dulciuri și rochiile mele vechi. În afară de asta, trimit bonuri de pâine, de lemne și de carne familiei sale, care ar face orice de dragul meu. Încerc să fac puțin bine. Știu cât sufeream pe vremea când îmi era foame! Bijou mi-a spus micile ei secrete. Fetița asta are stofă de figurantă la Ambigu-Comique. Bijou visează să poarte rochii frumoase ca ale mele și, mai ales, să circule în trăsură. O să-i spun „Fata mea, îți convine un domn de...” Câți ani ai?... îl întreabă ea, întrerupându-se. Șaptezeci și doi?

— Eu nu mai am vârstă!

— „Vrei — îi voi spune — un domn de șaptezeci și doi de ani, foarte curățel, care nu prizează tutun, e sănătos și prețuiește cât un om tânăr? O să te măriți cu el la primăria arondismentului al treisprezecelea¹⁵⁸, se va purta frumos cu tine, îți va da șapte mii de franci ca să-ți poți face un atelier al tău, îți va mobila un apartament numai cu piese din mahon; și, dacă ești cuminte, te va duce uneori la spectacole. Îți va da o sută de franci pentru tine și cincizeci de franci pentru cheltuiala casei!” O cunosc pe Bijou, este exact cum eram eu la paisprezece ani! Am sărit în sus de bucurie când nesuferitul ăsta de Crevel mi-a făcut acele propuneri îngrozitoare! Ei, bătrâne, te-ai aranjat pe trei ani. E un lucru înțelept și onest; de altfel, fata își va păstra iluziile trei sau patru ani, nu mai mult.

Hulot nu ezită; hotărârea lui de a refuza propunerea lui Josépha era luată; dar, pentru a nu o supăra pe buna și minunata cântăreață care, în felul ei, voia să-i facă un bine, avu aerul că oscilează între Viciu și Virtute.

— A, dar văd că rămâi rece ca gheața la vorbele mele! continuă ea, mirată. Haide, poți aduce fericirea unei întregi familii alcătuite dintr-un bunic care se mișcă și el de colo-colo, dintr-o mamă care se spetește muncind și din două surori, una foarte urâtă, care câștigă, împreună, o sută șazeci de centime, stricându-și ochii. În felul ăsta poți compensa nefericirea pe care ai pricinuit-o familiei tale și îți răscumperi greșelile făcute,

amuzându-te ca o cocotă de lux la balul Mabilles159.

Ca să pună capăt vorbelor prin care Josépha căuta să-l ducă în ispită, Hulot făcu un gest prin care voia să spună că n-are bani.

— În ceea ce privește banii și calea de a-i obține, poți fi liniștit, spuse Josépha. Ducele meu îți va împrumuta zece mii de franci: șapte mii pentru a-i deschide lui Bijou, pe numele ei, un atelier de broderie, trei mii ca să-ți mobilezi un apartament, și, la fiecare trei luni, vei găsi aici un cec de șase sute cincizeci de franci. Când vei primi pensia întreagă, îi vei înapoia ducelui cele șaptesprezece mii de franci. Până atunci, vei trăi cum nu se poate mai bine, pierdut într-o ascunzătoare, unde n-o să poți fi găsit de poliție! O să umbli îmbrăcat într-o haină groasă de castorină și lumea o să creadă că ești un proprietar înstărit din cartier. Poți să spui că te cheamă Thoul, dacă așa vrei. Lui Bijou îi voi zice că ești un unchi de-al meu, care a dat faliment și a venit din Germania; vei fi tratat ca un zeu. Asta-i, tătucule!... Cine știe? Poate că n-o să-ți pară rău! Dacă se va întâmpla să te plictisești, păstrează una din hainele tale bune, și vino să cinezi și să-ți petreci seara la mine.

— Și eu care voiam să devin un om cuminte și așezat!... Uite, găsește-mi pe cineva care să-mi împrumute douăzeci de mii de franci și plec să fac avere în America, așa cum a făcut prietenul meu d'Aiglemont când l-a ruinat Nucingen...

— Tu! exclamă Josépha. Lasă bunele moravuri în seama băcanilor, a soldaților și a cetățenilor francezi, care nu se pot lăuda decât cu cinstea lor! Nu ești făcut să fii un prostănac; ești ceea ce sunt și eu: *un geniu al dezmățului!*

— Noaptea e un sfetnic bun, vom mai vorbi despre toate astea mâine.

— În seara asta ai să iei cina cu ducele. Dragul meu d'Hérouville te va primi politicos, ca și cum ai fi salvat Statul! Și mâine vei lua o hotărâre. Haide, fii vesel, bătrâne! Viața e ca o haină: când e murdară, o perii; când s-a rupt, o cârpești, dar rămâi îmbrăcat cu ea cât poți mai mult!

Această filosofie a viciului și buna dispoziție a lui Josépha risipiră gândurile negre ce-l apăsau pe Hulot.

A doua zi la prânz, după o masă bună, Hulot văzu cum intră în încăpere una dintre acele capodopere vii ce nu se pot naște decât la Paris, datorită neîncetatei asocieri dintre Lux și Sărăcie, Viciu și Onestitate, Dorință înăbușită și Ispită mereu reînnăscută, care face ca acest oraș să fie urmașul unor orașe ca Ninive, Babilon și Roma imperială. Domnișoara Olympe Bijou, o fetișcană de șaisprezece ani, avea figura sublimă pe care Rafael a descoperit-o pentru fecioarele sale, niște ochi inocenți, întristați de

prea multă muncă, niște ochi negri și visători, cu gene lungi, a căror lucire pălea sub focul Noptilor de trudă, niște ochi umbriți de oboseală, un ten ca de porțelan și aproape bolnăvicios, o gură ca o rodie întredeschisă, un sân tumultuos, forme pline, mâini fine, dinți albi și frumoși, un păr negru și bogat; purta o rochie din pânză de șaptezeci și cinci de centime metrul, împodobită cu un guleraș brodat, pantofi din piele și mănuși de un franc și patruzeci și cinci de centime perechea. Ca să vină în vizită la această doamnă din lumea bună, copila, care nu știa cât prețuiește, se îmbrăcase cu tot ce avea mai frumos. În fața frumuseții lui Bijou, baronul, prins din nou în ghearele Voluptății, simți cum i se scurge întreaga viață prin ochi. Uită de toate, în fața acestei sublime creaturi. Fu întocmai ca vânătorul ce zorește vânatul și care, chiar și în fața împăratului, încearcă să-l ochească!

— Și, îi spuse Josépha la ureche, îți garantez că e proaspătă și cinstită! Și că n-are ce mânca. Țasta e Parisul! Așa am fost și eu!

— Bine, m-am hotărât, răspunse bătrânul, ridicându-se de pe scaun și frecându-și mâinile.

După ce plecă Olympe Bijou, Josépha se uită la baron cu un aer malițios.

— Tăticule, dacă nu vrei să ai neplăceri, îi spuse ea, să te porți cu fata asta cu severitatea unui procuror-general aflat în fotoliul lui de la tribunal. Ține-o în frâu, fii ca Bartholo160! Păzește-te de cei ca August, Hippolyte, Nestor, Victor, și de toți cei al căror nume se termină în *or*! Căci, de îndată ce va fi îmbrăcată ca lumea și hrănită bine, dacă își ia nasul la purtare, te va duce unde vrea ea... O să am grijă să-ți găsesc o locuință. Ducele face lucrurile până la capăt; îți va împrumuta, adică îți va da zece mii de franci ție și opt mii de franci notarului, care îți va pune în mână șase sute de franci în fiecare trimestru, căci n-are încredere să ți-i dau ție direct. Nu-i așa că sunt drăguță?...

— Adorabilă!

După zece zile de la plecarea de acasă, în timp ce familia, înlăcrimată, era strânsă în jurul patului lui Adeline, care se zbătea între viață și moarte și care întreba mereu cu o voce slabă, „Ce-o fi făcând el? ”, Hector, sub numele de Thoul, se afla instalat pe strada Saint-Maur, împreună cu Olympe, ca patron al unui atelier de brodat, cu firma „Thoul și Bijou”. Nenorocirea abătută asupra familiei sale, așa cum se întâmplă cu acest gen de lucruri care pot să perfecționeze sau să demoralizeze o ființă, îl făcu pe Victorin Hulot să devină un om perfect. În momentele grele ale vieții, îi imităm pe căpitani de vase care, în timpul uraganelor, își ușurează nava de mărfurile grele, aruncându-le în mare. Avocatul își pierdu orgoliul, siguranța de sine, morga sa de orator și pretențiile politice. El deveni, ca

bărbat, așa cum era mama lui, ca femeie. Se hotărî să se mulțumească cu Célestine care, desigur, nu-i împlinea visurile; și învăță să privească viața cu realism, constatând că legile obișnuite ne obligă să ne mulțumim, în toate, *cu jumătăți de măsură*. Purtarea tatălui său i se păruse atât de îngrozitoare, încât jură în sinea lui să-și îndeplinească toate îndatoririle ce-i revin. Aceste sentimente deveniră și mai puternice în timp ce stătea la căpătâiul mamei sale, în ziua când doamna Hulot fusese salvată. Bucuria nu veni singură. Claude Vignon, care, în fiecare zi, se interesa, din însărcinarea prințului de Wissembourg, de starea de sănătate a doamnei Hulot, îl rugă pe deputatul reales să-l însoțească la ministru. — Excelența sa, îi zise el, dorește să stea de vorbă cu dumneavoastră despre unele chestiuni privitoare la familie. Victorin Hulot și ministrul se cunoșteau de mult timp; mareșalul îl primi cu căldura-i caracteristică, acum de bun augur.

— Prietene, spuse bătrânul luptător, i-am jurat, în acest birou, unchiului dumitale, mareșalul, că voi avea grijă de mama dumitale. Mi s-a spus că această femeie sfântă va fi în curând sănătoasă, așa că a venit momentul să vă pansați rănilor. Am aici, pentru dumneata, două sute de mii de franci, ia-i!

Avocatul făcu un gest demn de unchiul său, mareșalul.

— Liniștește-te, zise prințul, surâzând. Bani ăștia mi-au fost lăsați în păstrare. Zilele mele sunt numărate, n-o să fiu aici la nesfârșit; ia suma asta, și fii înlocuitorul meu în sânul familiei dumitale. Te poți folosi de bani ăștia ca să achiți ipotecile care îți grevează casa. Aceste două sute de mii de franci sunt ai mamei și ai surorii dumitale. Nu i-am înmănat doamnei Hulot, pentru că mi-a fost teamă că-i va risipi din devotament pentru soțul ei; iar intenția celor care i-au dat este ca ei să asigure existența mamei dumitale și a fiicei sale, contesa de Steinbock. Dumneata ești un om la locul lui, fiul demn al nobilei dumitale mame, adevăratul nepot al prietenului meu, mareșalul; dragă prietene, ești foarte apreciat aici, în Minister, ca și în alte părți. Fii deci îngerul păzitor al familiei dumitale; primește din partea unchiului dumitale și a mea această moștenire.

— Monsenior, spuse Hulot, luând mâna ministrului și strângându-i-o; oamenii ca dumneavoastră știu că a mulțumi prin vorbe nu înseamnă mare lucru, și că recunoștința se dovedește prin fapte.

— Atunci, dovedește-mi-o! spuse bătrânul soldat.

— Ce trebuie să fac?

— Să accepți propunerile mele, spuse ministrul. Ești propus să fii numit avocat al Contenciosului de Război, care, la Geniu, este supraaglomerat cu afaceri litigioase din pricina fortificațiilor Parisului; apoi avocat consultant al Prefecturii de Poliție și consilier la Lista civilă. Aceste

trei funcții îți vor aduce un salariu lunar de optsprezece mii de franci și nu îți vor răpi nimic din independență. Vei vota la Cameră în conformitate cu opiniile și cu conștiința dumitale politică... Acționează în deplină libertate, haide! Am fi foarte stânjeniți dacă n-am avea o Opoziție națională! În sfârșit, în rândurile scrise de unchiul dumitale cu câteva ore înainte de a-și da sufletul, mareșalul mi-a trasat conduita pe care trebuie s-o am față de mama dumitale, pe care mareșalul o iubea mult!... Doamnele Popinot, de Rastignac, de Navarreins, d'Espard, de Grandlieu, de Carigliano, de Lenoncourt și de La Bâtie au creat pentru iubita dumitale mamă un loc de inspectoare într-o societate de binefacere. Aceste doamne, ce lucrează în domeniul binefacerilor, nu pot să facă ele singure totul și au nevoie de o femeie cinstită care să le înlocuiască în anumite activități, care să se ducă să-i viziteze pe cei nenorociți, să vadă dacă nu se fac înșelătorii, să verifice dacă ajutoarele ajung la cei care le-au cerut, să se ducă la săracii cărora le este rușine să vină să le solicite etc. Mama dumitale va îndeplini misiunea unui înger, ea nu va avea de-a face decât cu preoții și cu doamnele de caritate; va primi șase mii de franci pe an, și drumurile cu trăsura îi vor fi plătite. Vezi, tinere, că, din fundul mormântului, unchiul dumitale, un om cinstit, virtuos și nobil, își ocrotește încă familia. Nume ca acela al unchiului dumitale sunt și trebuie să fie o egidă împotriva nefericirii în societățile bine organizate. Mergi pe urmele unchiului dumitale; de fapt, rămâi pe drumul pe care ești, căci ești pe drumul cel bun, știu asta.

— Atâta delicatețe, prințe, nu mă miră la prietenul unchiului meu, zise Victorin. Voi încerca să nu vă înșel speranțele.

— Du-te repede să aduci mângâiere familiei dumitale!... A, spune-mi, reluă prințul, strângând mâna lui Victorin, tatăl dumitale a dispărut?

— Vai, da!

— Cu atât mai bine. Acest nefericit a avut minte, ceea ce, de altfel, nu i-a lipsit niciodată.

— Are niște polițe de care se teme.

— A! Vei primi leafa pentru cele trei slujbe pe șase luni înainte, spuse mareșalul. Această plată anticipată te va ajuta, cu siguranță, să retragi polițele din mâinile cămătarului. De altfel, mă voi întâlni cu Nucingen, și poate că voi reuși să degrezvez pensia tatălui dumitale de datorii, fără ca dumneata sau ministerul să dea vreun ban. Pairul de Franța nu l-a ucis pe bancher, Nucingen este nesățios, și cere concesiunea a nu știu ce...

Când se întoarse în strada Plumet, Victorin putu să-și îndeplinească proiectul de a-și aduce mama și sora la el acasă.

Tânărul și celebrul avocat poseda, drept singură avere, unul dintre cele mai frumoase imobile din Paris, o casă cumpărată în 1834, în vederea

căsătoriei, și situată pe bulevard, între *rue de la Paix* și *rue Louis-le-Grand*. Un speculant construisese pe stradă și pe bulevard două case, între care se afla, între două grădinițe și curți, un splendid pavilion, o rămășiță a frumosului palat Verneuil. Hulot-fiul, sigur de zestrea domnișoarei Crevel, cumpără, la licitație, cu un milion de franci, această superbă proprietate, pentru care plăti, pentru început, cinci sute de mii de franci. Se instala la parterul pavilionului, crezând că va putea plăti restul banilor cu ce va lua din chirii, dar, deși speculațiile imobiliare sunt la Paris niște afaceri sigure, în schimb, ele sunt lente și capricioase, căci depind de unele circumstanțe imprevizibile. Așa cum au putut să observe cei ce se plimbă prin Paris, bulevardul dintre *rue Louis-le-Grand* și *rue de la Paix* a fost pus în valoare târziu; a fost curățat și înfrumusețat atât de încet, încât de abia în 1840 negustorii și-au deschis aici magazinele lor de mare lux, cu vitrine splendide în care strălucește aurul zarafilor și feeria modei. Cu toți cei două sute de mii de franci oferiți fiicei sale de către Crevel, pe vremea când amorul lui propriu era măgulit de această căsătorie și pe când baronul nu i-o luase încă pe Josépha, și cu toți cei două sute de mii de franci plătiți de Victorin în șapte ani, datoria pe care o mai avea de plătit pentru imobil se ridica la cinci sute de mii de franci, și asta din pricina devotamentului fiului față de tată. Din fericire, ridicarea continuă a prețului chiriilor, și frumusețea așezării, pusese ră cele două case în adevărata lor valoare. Câștigul se putea realiza de-abia acum, după opt ani în care Victorin făcuse tot ce putuse ca să plătească dobânzile și unele sume neînsemnate din capitalul datorat. Proprietarii propuneau ei înșiși chirii avantajoase pentru magazine, cu condiția ca spațiile să fie închiriate pe optsprezece ani. Apartamentele își creșteau valoarea prin schimbarea centrului de afaceri care se fixa între Bursă și biserica Madeleine, ce avea să devină, de aici înainte, sediul puterii politice și financiare din Paris. Suma dată de ministru, adăugată la chiria plătită de locatari pe un an înainte și la filodormele pe care chiriașii se învoiseră să le ofere, aveau să reducă datoria lui Victorin la două sute de mii de franci. Cele două imobile închiriate în întregime, trebuiau să aducă un venit de o sută de mii de franci pe an. După doi ani, în care tânărul Hulot urma să trăiască din onorariile sale, care, de altfel, se dublaseră datorită posturilor oferite de mareșal, Victorin avea să ajungă într-o situație materială strălucită. Era o adevărată mană căzută din cer. Victorin putea să-i dea mamei lui tot etajul întâi al pavilionului, și surorii lui etajul al doilea, unde Lisbeth ar fi avut și ea două camere. Conduasă de verișoara Bette, această triplă gospodărie ar fi putut face față tuturor cheltuielilor, prezentându-se onorabil, așa cum se cădea în situația unui avocat celebru. Stelele Palatului de Justiție se stingeau repede, și Hulot-fiul, om de o mare

probitate și de o mare înțelepciune, era ascultat de judecători și de consilieri; își studia bine procesele, nu afirma nimic fără să aducă probe, nu pleda orice cauză, într-un cuvânt, făcea onoare baroului.

Locuința sa din strada Plumet îi devenise baroanei atât de nesuferită, încât se lăsă ușor mutată pe strada Louis-le-Grand. Prin grija fiului ei, Adeline se instalează într-un apartament splendid; ea fu scăpată de măruntele griji materiale ale existenței, căci Lisbeth acceptă sarcina de a conduce din nou, cu mare chibzuință, gospodăria așa cum făcuse și în casa doamnei Marneffe, văzând în asta un mijloc de a-și continua ascunsă-i răzbunare împotriva celor trei ființe atât de nobile, care constituiau obiectul urii ei, ce se întetise de când își pierduse toate speranțele. O dată pe lună se ducea s-o vadă pe Valérie, la care era trimisă de Hortense, ce voia să aibă vești de la Wenceslas, și de Célestine, care era foarte neliniștită din pricina legăturii, mărturisite și recunoscute, a tatălui ei cu o femeie care pricinuisese sărăcia și nefericirea soacrei și cumnatei sale. Cum este ușor de înțeles, Lisbeth profita de această curiozitate ca să o vadă pe Valérie cât de des voia.

Trecură vreo douăzeci de luni, timp în care sănătatea baroanei se refăcu, fără ca totuși să scape de tremurul nervos. Se puse la curent cu nobilele îndatoriri care îi abăteau gândurile de la durerea ei și care constituiau o hrană pentru înclinațiile divine ale sufletului său. De altfel, ea vedea în ele un mijloc de a-și reîntâlni soțul, din întâmplare, pe când umbla prin toate cartierele Parisului. În timpul acesta, fură achitate polițele lui Vauvinet, și pensia de șase mii de franci, dată baronului Hulot, fu aproape degrevată de datorii. Victorin acoperea toate cheltuielile mamei sale și ale lui Hortense din cei zece mii de franci primiți ca dobândă la capitalul dat de mareșal. Or, dacă adăugăm la salariul lui Adeline, care era de șase mii de franci, suma de șase mii de franci care reprezenta pensia baronului, rezultă că mama și fiica urmau să aibă, curând, un venit de douăsprezece mii de franci pe an, degrevat de orice datorie. Biata femeie ar fi fost aproape fericită, dacă n-ar fi trăit cu veșnică neliniște pe care i-o pricinuia soarta baronului, pe care ar fi dorit să-l vadă bucurându-se de norocul ce începea să surâdă familiei, dacă fata ei nu ar fi fost abandonată de soț, și dacă n-ar fi existat loviturile îngrozitoare pe care i le dădea *cu nevinovăție* Lisbeth, al cărei caracter urât ieșea mereu la iveală.

Urmările neconținutei uri mocnite a lui Lisbeth, alimentată tot timpul de doamna Marneffe, vor apărea limpede într-o scenă care se petrecu la începutul lunii martie 1843. În viața doamnei Marneffe se întâmplaseră două evenimente. Primul era că născuse un copil care murise imediat după naștere și al cărui sicriu îi adusese o rentă de două mii de franci. Al doilea era legat de domnul Marneffe și fusese anunțat familiei de către Lisbeth, cu

unsprezece luni în urmă, după ce se întorsese dintr-o vizită de explorare făcută în casa Marneffe. — Azi-dimineață, mizerabila de Valérie, spusese ea, l-a chemat pe doctorul Bianchon ca să afle dacă doctorii care, în ajun, îi spusese că soțul ei va muri foarte curând, nu se înșelaseră. Doctorul Bianchon i-a spus că ticălosul de Marneffe va ajunge în infernul care îl așteaptă chiar în acea noapte. Domnul Crevel și doamna Marneffe l-au condus pe medic până la ieșire, și tatăl dumitale, dragă Célestine, i-a dat cinci monede de aur pentru vestea bună pe care le-o adusese. Când s-a întors în salon, Crevel a început să țopăie ca un dansator, și-a îmbrățișat amanta și a început să strige: „Prin urmare, vei fi, în sfârșit, doamna Crevel!...” Iar mie, când Valérie s-a dus din nou la căpătâiul soțului ei, lăsându-ne singuri, onorabilul dumitale tată mi-a spus: „Cu o soție ca Valérie, voi deveni pair de Franța. Vreau să cumpăr o bucată de pământ, pe care mi-o doresc mai de mult, domeniul Presles, pe care vrea să-l vândă doamna Sérisy. Voi fi Crevel de Presles, voi deveni membru în Consiliul general din Seine-et-Oise și deputat. O să am un fiu! Voi ajunge tot ce vreau.”

— Bun, i-am spus eu, dar cum rămâne cu fiica dumitale?... — Ei, ea-i fată, a răspuns el, și apoi prea s-a dat după familia Hulot, și Valérie nu-i poate suferi pe oamenii ăștia... Ginerile meu n-a vrut niciodată să vină aici; de ce-o face pe Mentorul, pe Spartanul, pe puritanul și pe filantropul? De altfel, socotelile mele cu fata mea sunt încheiate, a primit întreaga avere a mamei sale și, pe deasupra, încă două sute de mii de franci! Așa că pot să fac ce vreau. Îi voi judeca pe ginerile și pe fiica mea după felul cum se vor purta la căsătoria mea; mă voi purta cu ei așa cum se vor purta și ei cu mine. Dacă vor fi buni cu mama lor vitregă, o să mai vad! Doar sunt un om cumsecade. Și a mai continuat un timp cu prostii de felul acesta, pozând în Napoleon așezat pe un pedestal! Cele zece luni de văduvie oficială, înscrise în Codul lui Napoleon, trecuseră de câteva zile. Domeniul Presles fusese cumpărat. Victorin și Célestine o trimiseseră chiar în dimineața aceea pe Lisbeth să afle vești de la doamna Marneffe despre căsătoria acestei văduve fermecătoare cu primarul Parisului, ce devenise membru în Consiliul general din Seine-et-Oise.

Célestine și Hortense, care se simțeau și mai legate una de alta de când locuiau sub același acoperiș, erau aproape tot timpul împreună. Baroana, mânăta de un sentiment de probitate care o făcea să-și exagereze îndatoririle impuse de slujbă, se sacrifica pentru operele de binefacere pe care le mijlocea, și era plecată de acasă în fiecare zi între orele unsprezece dimineața și cinci după-amiaza. Cele două cumnate, unite prin grija față de copiii lor, pe care îi supravegheau laolaltă, rămâneau acasă și lucrau

împreună. Ajunseseră să gândească cu voce tare, înțelegându-se întotdeauna ca două surori, una fericită, cealaltă melancolică. Frumoasă, plină de viață și de vioiciune, veselă și spirituală, sora cea nefericită părea că dezmințe, prin felul ei de a se purta, situația reală în care se afla; după cum sora cea melancolică, blândă și calmă, egală cu sine în purtări și înțeleaptă, de obicei gânditoare și așezată, te făcea să crezi că are unele supărări ascunse. Poate că la marea lor prietenie contribuia și contrastul dintre ele. Aceste două femei se completeau una pe alta. Așezate într-un chioșc din mijlocul grădiniței ce scăpase de tendința de a se specula tot terenul, dintr-un capriciu al constructorului, care voise să-și păstreze acești unsprezece metri pătrați pentru sine, se bucurau de primele flori de liliac, sărbătoare a primăverii ce nu-i gustată decât la Paris, oraș în care, timp de șase luni oamenii sunt lipsiți de orice vegetație, trăind între falezele de piatră unde forfotește un ocean de oameni.

— Célestine, îi spunea Hortense, răspunzând unei observații a cumnatei care se plângea că soțul ei stă la Cameră pe o vreme atât de frumoasă, cred că nu-ți dai seama destul de bine de fericirea ta. Victorin este un înger, iar tu îl sâcâi uneori.

— Draga mea, bărbaților le place să fie sâcâiți! Unele tracaserii sunt o dovadă de iubire. Dacă biata ta mamă ar fi fost nu neapărat foarte exigentă, dar măcar cât de cât pretențioasă, n-ați fi avut atât de mult de suferit din pricina tatălui tău.

— Văd că Lisbeth întârzie! O să cânt cântecul lui Marlborough¹⁶¹! spuse Hortense. De-abia aștept să am vești despre Wenceslas!... Din ce trăiește? N-a mai lucrat nimic de doi ani de zile.

— Victorin mi-a spus că l-a văzut ieri cu femeia aia ticăloasă; el crede că ea îl încurajează în lenea lui... Draga mea soră, dacă ai vrea, ai putea să-ți aduci soțul înapoi acasă.

Hortense o contrazise printr-o mișcare a capului.

— Crede-mă, situația ta va deveni curând insuportabilă, zise Célestine. În primul moment, mânia, disperarea și indignarea ți-au dat putere. Minte și sufletul îți erau ocupate de nenorocirile neașteptate care se abătuseră asupra familiei noastre: doi morți, sărăcirea familiei, catastrofa întâmplată baronului Hulot; dar acum, când trăiești în liniște și tăcere, nu vei îndura ușor golul din viața ta; și, cum tu nu poți și nu vrei să te abați de la calea onoarei, va trebui să te împaci cu Wenceslas. Asta e și părerea lui Victorin, care te iubește atât de mult. Există un lucru mai puternic decât sentimentele noastre: natura!

— E atât de laș! exclamă mândra Hortense. O iubește pe femeia asta pentru că îl întreține... I-o fi plătit și datoriile! Ea!... Doamne!... Mă

gândesc zi și noapte la situația acestui om! Și el este tatăl copilului meu... și își calcă onoarea în picioare...

— Uită-te la mama ta, draga mea... continuă Célestine.

Célestine făcea parte din acea categorie de femei care, chiar și atunci când li se dau cele mai convingătoare argumente, o iau de la capăt, pentru a suta oară, cu raționamentul lor primitiv. Figura ei rece și comună, păru-i castaniu-deschis aranjat în bucle țepene, culoarea tenului, totul arăta că e o femeie așezată, fără farmec, dar și fără slăbiciuni.

— Baroana ar vrea tare mult să fie lângă soțul ei, care și-a pierdut onoarea, să-l mângâie și să-l ascundă de toate privirile în inima ei, spuse Célestine. A pus să fie pregătită la etaj o cameră pentru domnul Hulot, ca și cum, de la o zi la alta, l-ar putea găsi și instala acolo.

— O, mama este o femeie sublimă! răspunse Hortense; e sublimă în fiecare clipă, în fiecare zi, și asta de douăzeci și șase de ani; dar eu nu am firea ei... Ce vrei? Câteodată mă înfurii pe mine. Célestine, nu știi cât de greu e să te împaci cu ticăloșia!

— Și tata!... continuă Célestine cu calm. El merge pe calea care l-a dus la pieire pe tatăl tău! Tata are cu zece ani mai puțin decât baronul și a fost negustor, e adevărat; dar cum se vor sfârși toate astea? Doamna Marneffe a făcut din tata cățelușul ei; ea dispune cum vrea de averea și de gândurile lui. Nimic nu-l poate determina să înțeleagă realitatea. Tremur la gândul că voi afla că s-au făcut anunțurile de căsătorie! Victorin mai încearcă să schimbe ceva, căci socotește că e de datoria lui să răzbune societatea și familia și să ceară socoteală acestei femei pentru toate crimele sale. Draga mea Hortense, oamenii cu suflet nobil ca Victorin și cei cu inimi ca ale noastre înțeleg prea târziu cum e făcută lumea asta și faptele ei murdare! Draga mea soră, îți spun un secret; ți-l spun pentru că te interesează; dar să nu-l spui nici lui Lisbeth, nici mamei tale, nimănui, căci...

— Iat-o pe Lisbeth! exclamă Hortense. Ei, verișoară, ce mai e prin infernul de pe strada Barbet?

— Am vești rele pentru voi, copii. Soțul tău, dragă Hortense, e mai îndrăgostit ca oricând de femeia asta care, trebuie să recunosc, îl iubește cu pasiune. Iar tatăl tău, dragă Célestine, este complet orbit. Dar asta nu-i nimic... lucrul ăsta îl văd la fiecare cincisprezece zile când merg acolo, și sunt fericită că n-am știut ce înseamnă bărbații... Sunt adevărate animale! Peste cinci zile, Victorin și cu tine, draga mea, veți pierde averea tatălui vostru!

— S-au publicat anunțurile? ... întrebă Célestine.

— Da, răspunse Lisbeth. Eu v-am pledat cauza. I-am spus

monstrului ăstuia, care pășește pe urmele celui alt că, dacă vă scoate din încurcătura în care vă aflați, scăpându-vă casa de ipotecă, îi veți fi recunoscători și îi veți accepta soția...

Hortense făcu un gest de groază.

— Victorin va hotărî... răspunse Célestine cu acreală.

— Știți ce mi-a răspuns domnul primar? continuă Lisbeth: „Vreau să-i las în starea de strâmtorare în care se află; caii nu se îmblânzesc decât prin înfometare, prin nesomn și dându-le din când în când zahăr! ” — Baronul Hulot era mai bun decât domnul Crevel. Așa că, bieții mei copii, puteți pune cruce moștenirii. Și ce avere! Tatăl vostru a dat trei milioane de franci pentru domeniul Presles, și mai dispune de o rentă de treizeci de mii de franci! El nu are secrete față de mine! Mi-a spus că vrea să cumpere palatul Navarreins din strada Bac. Doamna Marneffe are, și ea, o rentă de patruzeci de mii de franci. — A, dar iată c-a venit mama ta, îngerul nostru pazitor!... exclamă ea, auzind zgomotul unei trăsurii.

Într-adevăr, era baroana care coborî repede din trăsură și veni să se alăture restului familiei. La cei cincizeci și cinci de ani ai săi, deși trecuse prin atâtea dureri și tresărea mereu ca și cum ar fi fost apucată de-un frison, Adeline, acum palidă la față și ridată, își păstra încă ținuta frumoasă, trăsăturile superbe și noblețea-i firească. Văzând-o, îi spuneai: „Trebuie să fi fost foarte frumoasă! ” Supărată că nu știe nimic despre soarta soțului ei și că nu poate împărți cu el, în această oază pariziană, retrasă și liniștită, bunăstarea de care urma să se bucure familia ei, Adeline avea în înfățișarea sa ceva din suava măreție a ruinelor. După fiecare licărire de speranță spulberată, după fiecare căutare zadarnică, Adeline cădea într-o stare de neagră melancolie, care îi aducea pe copiii ei la disperare. Baroana, care pleca de acasă dimineața, era așteptată cu nerăbdare. Un intendent-general îndatorat lui Hulot, căci mulțumită lui își făcuse o situație în administrație, spunea că îl văzuse pe baron într-o lojă la teatrul Ambigu-Comique, însoțit de o femeie de-o frumusețe extraordinară. Adeline se dusese la baronul Vernier. Înaltul funcționar, deși afirmase că-l văzuse pe fostul lui protector și pretinsese că felul în care baronul se purta față de femeia aceea în timpul spectacolului arăta că-i vorba de un fel de căsătorie secretă, îi spusese doamnei Hulot că soțul ei, ca să evite să-l întâlnească, plecase cu mult înainte de terminarea spectacolului.

— Era ca un om însurat, și hainele lui trădau o oarecare strâmtorare materială ascunsă, adăugă el.

— Ei, cum stau lucrurile? o întrebară cele trei femei pe baroană.

— Domnul Hulot este la Paris; și, pentru mine, spuse Adeline, faptul că-l știu lângă noi e o rază de fericire.

— Nu pare să se fi cumințit! spuse Lisbeth, după ce Adeline sfârși de povestit cum se desfășurase întâlnirea ei cu baronul Vernier; și-o fi găsit vreo muncitoare tinerică. Dar de unde o fi luând banii? Pariez că îi cere de la fostele lui amante, de la domnișoara Jenny Cadine sau de la Josépha.

Tremurul nervos al baroanei deveni și mai puternic; își șterse lacrimile ce o podidiseră și își ridică privirile îndurerate spre cer.

— Nu-mi vine să cred că un mare ofițer al Legiunii de Onoare poate să decadă atât de mult, spuse ea.

— Ce nu face el ca să-și satisfacă plăcerile? A furat de la Stat, va fura și de la particulari, și poate că va și ucide.

— O, Lisbeth! exclamă baroana, păstrează-ți gândurile astea pentru tine.

Louise veni lângă grupul de familie, căruia i se alăturaseră cei doi copii ai lui Célestine și micul Wenceslas, care voiau să vadă dacă bunica lor nu avea prin buzunare ceva dulciuri pentru ei.

— Ce e, Louise?...

— Un bărbat vrea să vorbească cu domnișoara Fischer.

— Cum arată? o întrebă Lisbeth.

— Domnișoară, e zdrențaros, plin de scame ca un plăpumar, are nasul roșu și miroase a vin și a țuică... E unul dintre muncitorii aceia care abia dacă lucrează o jumătate de săptămână.

Această descriere nu prea încurajatoare o făcu pe Lisbeth să se ducă repede în curtea casei din strada Louis-le-Grand, unde îl găsi pe omul cu pricina trăgând dintr-o pipă cu măiestria unui mare fumător.

— Ce cauți aici, moș Chardin? îl întrebă ea. Ne înțelesesem să vii în fiecare lună, în prima zi de sâmbătă, la poarta casei Marneffe de pe strada Barbet-de-Jouy; m-am întors aici după ce te-am așteptat cinci ore; de ce n-ai venit? ...

— Ba am fost, prea stimată și prea buna mea domnișoară! răspunse plăpumarul; dar îmi ieși în cale cafeneaua Savanților, de pe strada Coeur-Volant, și de! ... fiecare cu patima lui. Patima mea-i biliardul. De n-ar fi biliardul, aș avea o grămadă de bani; căci, uite cum arată treaba, spuse el, în timp ce se scotocea după o hârtie prin buzunarul de la pantalonii lui zdrențuroși, biliardul te mână încet-încet spre un păhărel de rachiu de prune... și asta te sărăcește, ca toate lucrurile frumoase din lumea asta, prin tot ce au pe lângă ele. Știu care-i înțelegerea, dar bătrânul se află într-o asemenea încurcătură, încât m-am hotărât să calc pe pământul ăsta interzis... Dacă lâna din saltea ar fi lână curată, am putea dormi pe ea liniștiți; dar e

amestecată! Dumnezeu nu veghează asupra tuturor. El îi iubește mai mult pe unii; e dreptul Lui. Iată scrisoarea pe care v-o trimite stimata dumitale rudă, mare prieten al saltelei... Asta-i opinia lui politică.

Și moș Chardin încercă să traseze în aer, cu degetul arătător de la mâna dreaptă, câteva zigzaguri.

Lisbeth, fără să-l mai asculte, citea cele două rânduri scrise de Hulot:

Dragă verișoară, fii zâna mea cea bună! Dă-mi trei sute de franci chiar astăzi.

Hector.

— Dar de ce vrea atâția bani?

— *Proprietarul!* spuse moș Chardin, care încerca, în continuare, să deseneze arabescuri. Și-apoi, fiu-meu s-a-ntors din Algeria prin Spania, Bayonne și... a venit cu mâinile goale, contrar obiceiului lui, căci, să-mi fie cu iertare, fiu-meu e un mare hoțoman. Ce vreți? Îi e foame; dar o să vă dea înapoi toți banii pe care i-i împrumutăm, căci vrea să facă o *a-a-afacere*; are tot felul de idei care-l pot duce departe...

— La închisoare! spuse Lisbeth. Este asasinul unchiului meu. N-o să uit asta niciodată.

— Vai, stimată domnișoară, cum vă trece prin gând să spuneți asta despre el, care nu poate omori nici măcar un pui de găină...

— Uite! Ai aici trei sute de franci, spuse Lisbeth scoțând din pungă cincisprezece monede de aur. Du-te și să nu mai calci pe aici niciodată...

Îl însoți pe tatăl magazinierului de la serviciul de aprovizionare din Oran până la poartă; când ajunseră aici, Lisbeth îi spuse portăresei, arătând spre bătrânul bețivan:

— Dacă se va mai întâmpla ca omul ăsta să vină pe aici, să nu-l lași să intre și să-i spui că nu sunt acasă. Iar dacă va încerca să afle dacă domnul Hulot-fiul și doamna baroană Hulot locuiesc aici, să-i răspunzi că n-ai auzit în viața dumitale de oamenii ăștia...

— Bine, domnișoară.

— Dacă faci vreo prostie, chiar și fără să vrei, zbori din slujbă, îi șopti Lisbeth, la ureche, portăresei.

— Dragă vere, îi spuse ea avocatului, care tocmai se întorcea acasă,

te pîndește o mare nenorocire.

— Ce nenorocire?

— Peste câteva zile, doamna Marneffe va fi soacra soției duminale.

— Vom vedea! răspunse Victorin.

De șase luni de zile, Lisbeth plătea, cu mare regularitate, o mică sumă de bani protectorului ei, baronul Hulot, căruia îi devenise protectoare; aflase taina privitoare la casa unde locuia, și savura lacrimile lui Adeline căreia, când o vedea veselă și plină de speranță, ca înainte, îi spunea: „Așteaptă-te să citești, într-o zi, numele bietului meu văr în rubrica judiciară. ” Prin asta, ca și mai înainte, ea mergea prea departe cu răzbunarea. Victorin începuse să fie mai prudent în relațiile cu ea. El se hotărâse să sfârșească odată cu această sabie a lui Damocles, pe care Lisbeth le-o arăta mereu, și cu diavolul acela de femeie care adusese atîta nenorocire mamei și familiei sale. Prințul de Wissembourg, care cunoștea purtarea doamnei Marneffe, sprijinea demersurile tainice ale avocatului; el îi promisese, cu autoritatea unui președinte de consiliu, intervenția ascunsă a poliției pentru a-l lămuri pe Crevel în ce situație se află și pentru a salva o întreagă avere din ghearele diabolice curtezane, căreia prințul nu-i putea ierta nici moartea mareșalului Hulot și nici faptul că-l sărăcise cu totul pe consilierul de Stat.

Cuvintele: „Cere bani de la fostele lui amante”, spuse de Lisbeth, o chinură pe baroană toată noaptea. Asemenea bolnavilor condamnați la moarte, care se dau pe mâna șarlatanilor, și asemenea oamenilor ajunși pe culmile disperării sau ca înecații ce iau bețele plutitoare drept parâme, baroana ajunsese să creadă că înjosirea, al cărei gând o indignase atît de tare la început, nu e atît de gravă și îi veni ideea să meargă să ceară ajutor de la una dintre aceste femei odioase. A doua zi dimineața, fără să se consulte cu copiii ei, și fără să spună nimănui nici un cuvînt, Adeline se duse la domnișoara Josépha Mirah, primadonă la Academia regală de Muzică, să-și împlinească sau să-și piardă cu totul speranța ce-i licărise în întuneric. La prînz, camerista celebrei cântărețe îi înmîna acesteia cartea de vizită a baroanei Hulot, spunându-i că baroana așteaptă la ușă să vadă dacă va putea fi primită.

— Ați făcut curat în apartament?

— Da, domnișoară.

— Ați schimbat florile?

— Da, domnișoară.

— Spune-i lui Jean să mai arunce un ochi prin încăpere pentru ca totul să fie în perfectă ordine când o introducem în casă pe aceasta doamnă, cu care să vă purtați cu cel mai mare respect. Du-te repede și apoi vino să

mă ajuți să mă îmbrac, căci vreau să fiu foarte frumoasă!

Și se duse să se uite în oglindă. — Să ne gătim! își spuse ea. Viciul trebuie să fie bine înarmat când se prezintă în fața Virtuții! Biata femeie! Ce-o fi vrând de la mine?... Mă tulbură să o văd pe

Augusta victimă a nefericirii!...

Tocmai termina de cântat această arie celebră, când camerista intra în încăpere.

— Doamnă, spuse ea, doamna ce vrea să vă vadă a fost apucată de un tremur nervos...

— Oferă-i sirop din flori de portocal, rom, o supă!...

— Așa am și făcut, domnișoară, dar a refuzat totul, spunând că e vorba de o mică infirmitate, din pricina nervilor ei puși la grea încercare...

— Unde ai dus-o?

— În salonul cel mare.

— Grăbește-te, fetițo! Haide, adu-mi papucii cei mai frumoși, rochia de casă cu flori lucrată de Bijou și făcută toată numai din dantelă. Fă-mi o coafură care să impresioneze chiar și o femeie... Femeia asta joacă un rol opus rolului meu! Și spune-i acestei doamne... (Căci e o mare doamnă, fata mea!... Și chiar mai mult decât atât, ceva ce tu nu vei ajunge niciodată: o femeie ale cărei rugăciuni mântuiesc sufletele din purgatoriul vostru.) Și deci spune-i doamnei că sunt în pat pentru că am jucat ieri seară, și că mă scol imediat...

Baroana, care fusese poftită în salonul cel mare din apartamentul lui Josépha, nu-și dădu seama că trecuse deja o jumătate de oră de când stătea acolo și aștepta. Salonul ce fusese reînnoit după instalarea lui Josépha în acest mic palat, era îmbrăcat în mătăsuri aurii și de culoare *massaca*. Luxul pe care odinioară marii seniori îl desfășurau în micuțele lor palate și ale cărui splendide rămășițe stau mărturie pentru *nebuniile*¹⁶² pe drept numite astfel, strălucea, perfecționat prin mijloace moderne, în cele patru încăperi lăsate deschise, în care un calorifer cu guri invizibile întreținea o temperatură plăcută. Baroana, zăpăcită de tot ce vedea, cerceta fiecare obiect de artă cu o adâncă uimire. Găsea în ele explicația tuturor averilor topite în creuzetul sub care Plăcerea și Vanitatea ațâță un foc mistuitor. Această femeie care, de douăzeci și șase de ani, trăia în mijlocul rămășițelor reci ale luxului imperial și ai cărei ochi se obișnuiseră să vadă doar covoare cu flori în tonuri stinse, bronzuri decolorate, mătăsuri vestejite ca și inima ei, începu să intuiască puterea de seducție a Viciului, văzându-i rezultatele. Nu puteai să nu tânjești după aceste lucruri frumoase, după aceste creații

splendide, la care lucraseră marii artiști necunoscuți ce făuresc Parisul actual și producția sa europeană. Aici, totul surprindea prin perfecțiunea lucrului unic. Modelele fiind distruse, formele, figurinele, sculpturile erau, toate, originale. Acesta este ultimul cuvânt al luxului de astăzi. Să posezi obiecte care nu sunt vulgarizate de două mii de burghezi bogați care cred că trăiesc în lux când etalează bogății de care sunt pline magazinele; aceasta e pecetea adevăratului lux, luxul marilor seniori moderni, stele efemere pe cerul parizian. Uitându-se la jardinierele pline cu cele mai rare flori exotice, jardiniere împodobite cu bronzuri cizelate și lucrate în stilul numit Boule, baroana se sperie de bogăția din apartament. Cu siguranță că acest sentiment avea influență asupra ființei ce trăia în mijlocul unei asemenea bogății. Adeline se gândea că Josépha Mirah, al cărei portret făcut de pictorul Joseph Bridau, strălucea în budoarul învecinat, era o cântăreață de geniu, o Malibran¹⁶³, și se aștepta să vadă o adevărată leoaică. Îi părea rău că venise. Dar era mânată de un sentiment atât de puternic, atât de natural, și de un devotament atât de lipsit de orice fel de calcul, încât își adună tot curajul ca să poată face față acestei întrevederi. Și apoi, ea avea să-și satisfacă o curiozitate care o frământa, căci acum se ivea prilejul să studieze farmecele de care se slujeau femeile de felul ăsta pentru a putea extrage atâta aur din zăcămintele avare ale solului parizian. Baroana se privi în oglindă ca să vadă dacă nu cumva înfățișarea ei face notă discordantă cu luxul din jur; dar rochia ei de catifea garnisită cu un frumos guleraș lucrat dintr-o dantelă superbă, ca și pălăria făcută dintr-o catifea de aceeași culoare cu rochia, îi veneau de minune. Văzând că e încă impunătoare ca o regină, chiar și acum când era nefericită, Adeline își spuse că noblețea nefericirii valorează cât și noblețea talentului. După ce auzi deschizându-se și închizându-se niște uși, o zări, în sfârșit, pe Josépha. Cântăreața semăna cu Judith a lui Allori, ce a rămas întipărită în amintirea tuturor celor care au văzut-o în palatul Pitti, lângă ușa unui mare salon: avea aceeași atitudine plină de mândrie, aceeași figură superbă, își purta părul negru răsucit cu simplitate și era îmbrăcată într-o rochie de casă, galbenă, pe care erau brodate nenumărate flori, ce semăna întru totul cu brocartul în care este înveșmântată nemuritoarea ucigașă creată de nepotul lui Bronzino¹⁶⁴.

— Doamnă baroană, sunt uimită de onoarea pe care mi-o faceți venind aici, zise cântăreața, care se hotărâse să-și joace bine rolul de mare doamnă.

O pofți pe baroană să ia loc într-un fotoliu capitonat, iar ea se așeză pe un scaun pliant. Josépha își dădu seama cât de frumoasă fusese cândva baroana și fu cuprinsă de o adâncă milă când o văzu scuturată de tremurul nervos pe care cea mai mică emoție îl făcea convulsiv. Dintr-o singură

privire, citi pe fața baroanei acea viață sfântă pe care i-o descrieseră, pe vremuri, Hulot și Crevel; și nu numai că renunță la gândul de a se lupta cu această femeie, dar își plecă fruntea în fața măreției ei, pe care acum o înțelegea. Marea artistă admira lucrurile de care își bătea joc curtezana.

— Domnișoară, am venit mânată de disperarea care te face să recurgi la toate mijloacele...

Un gest al lui Josépha o făcu pe baroană să înțeleagă că o rănise pe aceea de la care aștepta atât de mult, și se uită la artistă cu o privire rugătoare. Această privire stinse flacăra din ochii lui Josépha, care începu să suradă. Între cele două femei avu loc o scenă mută de o teribilă elocvență.

— Se împlinesc doi ani și jumătate de când domnul Hulot și-a părăsit familia și nu știu unde se găsește, deși sunt informată că locuiește la Paris, spuse baroana, cu o voce emoționată. Un vis mi-a dat ideea, absurdă poate, că dumneata ai putea ști ceva despre domnul Hulot. Domnișoară, m-ai putea ajuta să-l revăd, m-aș ruga lui Dumnezeu pentru dumneata, în fiecare zi, cât timp voi mai trăi pe acest pământ...

Două lacrimi mari, care se rostogoliră din ochii cântăreței, dădură răspunsul.

— Doamnă, zise Josépha pe un ton de adâncă umilință, v-am făcut rău fără să vă cunosc; dar acum când am fericirea, privindu-vă, să văd cea mai minunată imagine a Virtuții pe pământ, credeți-mă că-mi dau seama cât de mare mi-a fost greșeala și mă căiesc în chipul cel mai sincer; fiți sigură că sunt în stare să fac orice ca s-o repar... Josépha luă mâna doamnei Hulot, înainte ca baroana să se poată opune, i-o sărută cu mult respect și își arată umilința așezându-se în genunchi în fața ei. Apoi se ridică, plină de mândrie, ca atunci când intra în scenă în rolul lui Mathilde, și sună.

— Du-te călare, spuse ea valetului, aleargă cât poți de repede, chiar dacă ar fi să crape calul, găsește-o pe micuța Bijou în strada Saint-Maur-du-Temple, adu-o la mine, urc-o într-o trăsură și plătește birjarului ca să vină în galop. Nu pierde nici o clipă... altfel, te dau afară.

— Doamnă, spuse ea întorcându-se spre baroană și vorbindu-i cu o voce plină de respect, ar trebui să mă iertați. Imediat ce l-am avut ca protector pe ducele d'Hérouville, aflând că baronul își ruina familia pentru mine, vi l-am trimis înapoi. Ce puteam face mai mult? În cariera de actriță, în momentul când debutăm, toate avem nevoie de un protector. Veniturile noastre nu ne acoperă nici jumătate din cheltuieli, așa că trebuie să ne luăm niște soți temporari... Eu nu țineam la domnul Hulot, care m-a făcut să părăsesc un bărbat bogat, un animal vanitos. Dar bătrânul Crevel m-ar fi luat cu siguranță în căsătorie...

— Mi-a spus-o și mie, zise baroana, întrerupând-o pe cântăreață.

— Ei, vedeți, doamnă? Astăzi aș fi fost o femeie cinstită, cu un bărbat legitim!

— Deci ai niște scuze, domnișoară, spuse baroana, și Dumnezeu le va prețui. Dar eu, departe de a-ți face reproșuri, am venit să-mi îndeplinesc, față de dumneata, o datorie de recunoștință.

— Doamnă, se împlinesc curând trei ani de când am grijă de domnul baron...

— Dumneata! exclamă baroana, pe care o podidiră lacrimile. Ah, ce-aș putea face pentru dumneata? Nu pot decât să mă rog...

— Eu și domnul duce d'Hérouville, spuse cântăreața, o inimă nobilă, un adevărat gentilom...

Și Josépha îi vorbi despre felul cum s-a instalat și s-a căsătorit moș Thoul.

— Deci, domnișoară, spuse baroana, soțul meu, datorită dumitale, n-a dus lipsă de nimic...

— Am făcut tot ce-am putut...

— Și unde se află el acum?

— Acum aproximativ șase luni, domnul duce mi-a spus că baronul, cunoscut de notarul lui sub numele de Thoul, cheltuiuse cei opt mii de franci care trebuiau să-i fie dați, în părți egale, din trei în trei luni, răspunse Josépha. Nici eu și nici domnul d'Hérouville n-am mai auzit nimic despre baron. Viața noastră, a actrițelor, e atât de ocupată și de plină, încât n-am putut alerga după moș Thoul. Din întâmplare, de șase luni, Bijou, brodeza mea și... cum să spun?

— Amanta lui, spuse doamna Hulot.

— Amanta lui, repetă Josépha, n-a mai venit pe aici. Poate că domnișoara Olympe Bijou a divorțat. Divorțul e frecvent în lumea noastră.

Josépha se ridică, răscoli prin florile rare din jardinierile ei, și făcu un buchet splendid pentru baroană, care, trebuie s-o spunem, se înșelase cu totul în așteptările sale. Ca toți burghezii de rând, care consideră că oamenii de geniu sunt un fel de monștri ce mănâncă, beau, merg și vorbesc cu totul altfel decât ceilalți oameni, baroana credea că va vedea în Josépha femeia fascinantă, cântăreața, curtezana spirituală și îndrăgostită, și, în loc de toate astea, găsea o femeie potolită și așezată, având noblețea talentului ei și simplitatea unei actrițe care știe că este regină seara, și, încă și mai mult, o femeie care, prin privirile, atitudinea și felul ei de a fi, aducea un mare omagiu femeii virtuoaase, acelei *Mater dolorosa*¹⁶⁵ din imnurile sfinte, acoperindu-i rănilor cu flori, așa cum, în Italia, oamenii împodobesc cu flori chipul Madonei.

— Doamnă, spuse valetul ce se întorsese după o jumătate de oră,

mătușa Bijou este pe drum; dar micuța Olympe nu va veni. Brodeza doamnei a ajuns o burgheză, s-a măritat cu...

— Adică trăiește în concubinaj?... întrebă Josépha.

— Nu, doamnă, s-a măritat cu adevărat. Acum se află în fruntea unei întreprinderi înfloritoare, s-a măritat cu proprietarul unui mare magazin de articole de ultima modă, în care s-au băgat milioane de franci, situat pe bulevardul Italiens, și a lăsat atelierul de broderie surorilor și mamei ei. Acum e doamna Grenouville. Acest mare negustor...

— Un Crevel!

— Da, doamnă, spuse valetul. În contractul de căsătorie e prevăzut că îi face domnișoarei Bijou o rentă de treizeci de mii de franci. Se spune că sora ei mai mare se va mărita, și ea, cu un măcelar bogat.

— Mi se pare că lucrurile nu merg deloc bine, spuse cântăreța adresându-se baroanei. Domnul baron nu mai este acolo unde îl instalasem.

După zece minute fu anunțată doamna Bijou. Josépha, din prudență, o conduse pe baroană în budoarul ei și închise ușa.

— Ați intimidat-o, îi spuse ea baroanei; ghicind că vă interesează mărturisirile ei, n-ar mai scoate nici un cuvânt. Lăsați-mă pe mine să o spovedesc! Ascundeți-vă aici, veți auzi totul. Această scenă se joacă la fel de des în viață ca și în teatru.

— Ei, mătușă Bijou, spuse cântăreța adresându-se unei femei bătrâne, înfășurate într-o stofă numită *tartan* și care semăna cu o portăreasă gătită de sărbătoare, iată că acum sunteți cu toții fericiți! Fata dumitale a avut noroc!

— Ei, fericiți... fata mea ne dă o sută de franci pe lună, iar ea se plimbă în trăsură și mănâncă cu tacâmuri de argint, e *milionară*. Olympe ar fi putut să mă scape de griji. Să mai lucrez la vârsta mea!... Asta se cheamă binefacere?

— Greșește dacă nu-ți este recunoscătoare, căci dumitale îți datorează frumusețea, spuse Josépha, dar de ce n-a venit să mă vadă? Doar eu am scos-o din viața grea pe care o ducea, căsătorind-o cu unchiul meu...

— Da, doamnă, cu moș Thoul!... Dar el e foarte bătrân și tare hodorogit...

— Ce-ați făcut cu el? E la voi?... A făcut o mare greșală despărțindu-se, căci acum moș Thoul e milionar...

— Doamne, Dumnezeu! spuse mătușa Bijou.... Asta îi spuneam și noi când se purta rău cu el, care era bunătatea întruchipată, bietul bătrân! Ah, cum îl mai *chinuia*! Olympe s-a schimbat în rău, doamnă!

— Ei, cum așa?

— Doamnă, s-a înhăităt, iertată să-mi fie vorba, cu unul dintre aceia

care aplaudă, pe bani, la galeria teatrelor, cu nepotul unui plăpumar din cartierul Saint-Marceau. Este un *perdre-vară* ca toți băieții frumoși, *un pește* de prin teatru; o vedetă a bulevardului Temple, unde lucrează la piesele noi, și *are grijă de intrările* actrițelor, cum zice el. Dimineața, mănâncă; înainte de spectacol, cinează, ca să fie în formă; și îi plac, din naștere, lichiorurile și biliardul. — Asta nu-i o meserie! îi spuneam eu lui Olympe.

— Din păcate, este o meserie, zise Josépha.

— Olympe era moartă după băiatul ăsta care, doamnă, nu se învârtea printre oameni cumsecade; ca dovadă, era cât pe ce să fie arestat într-un birt unde veneau hoții; dar domnul Braulard, șeful galeriei plătite ca să aplaude, l-a scăpat. Băiatul ăsta poartă cercei de aur, și trăiește fără să facă nimic, pe spinarea femeilor care sunt înnebunate după bărbații ăștia frumoși! A păpat toți banii pe care domnul Thoul îi dădea fetei. Afacerea mergea foarte prost. Bani veniți din brodat se duceau pe biliard. Tipul ăsta, doamnă, avea o soră frumușică, ce avea aceeași meserie ca și fratele ei, adică nu făcea mare lucru, și stătea în cartierul studentesc.

— O prostituată din Chaumière, spuse Josépha.

— Da, doamnă, spuse mătușa Bijou. Deci Idamore, căci numele pe care și-l dă e Idamore, deși numele lui adevărat e Chardin, bănuind că unchiul dumitale are mult mai mulți bani decât spunea, a găsit un mijloc prin care s-o trimită, fără ca fata mea să știe nimic, pe sora lui, Elodie (i-a dat un nume folosit în teatru), la noi în atelier, ca lucrătoare; Doamne, Dumnezeu! Fata asta a răsturnat toate cu susu-n jos, și, iertată să-mi fie vorba, le-a stricat pe toate celelalte, de nu se mai pot spăla de păcate. Și a făcut ce-a făcut de l-a prins în mrejele ei pe moș Thoul și l-a dus cu ea nu se știe unde; am intrat la mare încurcătură, fiindcă aveam de plătit polițele. Nici azi nu le putem plăti; dar fata mea, care se pricepe la lucrurile astea, are grijă de scadențe... Când a văzut că soră-sa a pus mâna pe bătrân, Idamore a părăsit-o pe biata mea copilă și acum trăiește cu o tânără actriță de la Funambules... 166 Apoi, fata mea s-a măritat, lucru care s-a întâmplat după cum veți vedea...

— Dar știi unde locuiește plăpumarul?... întrebă Josépha.

— Bătrânul Chardin? Unde locuiește!... E beat de la șase dimineața, face câte o saltea pe lună, e toată ziua prin cârciumi, și se ține numai de partide...

— De partide amoroase...? grozav bărbat!

— Nu m-ați înțeles, doamnă. E vorba de iubitele lui partide de biliard; câștigă trei sau patru în fiecare zi, și bea...

— Lapte de biliard! spuse Josépha. Dar Idamore lucrează pe bulevard, și adresându-ne prietenului meu Braulard, îl vom găsi...

— Nu știi, doamnă, căci toate astea s-au petrecut cu șase luni în urmă. Idamore face parte dintre cei ce pot ajunge oricând la închisoare, și de aici la Melun, și apoi... cine știe!...

— La ocnă! spuse Josépha.

— Ah, doamna știe tot, spuse surâzând mătușa Bijon. Dacă fata mea nu l-ar fi cunoscut pe omul ăsta, ar fi acum... Totuși, recunosc, a avut mare noroc; căci domnul Grenouville s-a îndrăgostit de ea atât de tare, încât a luat-o în căsătorie...

— Și cum s-a făcut căsătoria asta?...

— Doamnă, din pricina disperării lui Olympe. Când s-a văzut părăsită pentru o tânără lucrătoare de-a ei, căreia *i-a tras o săpuneală de i-au mers fulgii*, și când l-a pierdut pe moș Thoul care o adora, s-a gândit să renunțe la bărbați. Însă domnul Grenouville, care cumpăra mult de la noi, cam două sute de eșarfe chinezești, brodate, pe trimestru, a vrut s-o consoleze; dar, adevărat o fi, sau nu, ea n-a vrut să audă de nimic înainte de a merge cu el la primărie și la biserică. — Vreau să fiu cinstită!... spunea ea întruna, sau mă omor! Și a ținut-o tot așa. Domnul Grenouville a consimțit s-o ia de soție, cu o condiție: să renunțe la noi; și noi am fost de acord...

— Ai primit bani pentru asta?... Întrebă isteța Josépha.

— Da, doamnă, mi-a dat zece mii de franci, și o rentă pe numele tatălui meu, care nu mai poate munci...

— O rugasem pe fiica dumitale să-l facă pe moș Thoul fericit, și ea l-a aruncat în noroi! Nu-i frumos ce-a făcut! De-acum încolo n-o să mă mai ocup de nimeni! Uite ce se întâmplă când faci un bine cuiva! ... Binefacerea nu-i bună decât ca speculă. Olympe trebuia, cel puțin, să mă țină la curent cu toate mașinațiunile astea ale ei! Dacă, în termen de cincisprezece zile de acum încolo, îl găsești pe moș Thoul, îți voi da o mie de franci...

— E greu, dragă doamnă, dar mia de franci este mare cât roata carului, așa că o să-ncerc s-o câștig...

— Cu bine, mătură Bijou.

Intrând în budoarul ei, cântăreața o găsi pe doamna Hulot leșinată; dar, deși își pierduse cunoștința, tremurul nervos o făcea să tresară în continuare, așa cum se întâmplă cu o șopârlă care, deși tăiată în bucăți, se mai zvârcolește încă. Folosindu-se de săruri tari, de apă rece și de tot felul de alte mijloace obișnuite în asemenea situații, Josépha o readuse pe baroană la viață sau, dacă vreți, la durerile ei.

— Ah, domnișoară! Cât de mult a decăzut!... spuse ea, recunoscând-o pe cântăreață și văzând că e singură cu ea.

— Curaj, doamnă, îi răspunse Josépha care se așezase pe o perniță

la picioarele baroanei și îi săruta mâinile, îl vom găsi, și, dacă acum se află în noroi, va trece și asta, se va spăla. Credeți-mă, în cazul persoanelor educate e vorba numai de haine... Lăsați-mă să-mi repar greșelile pe care le-am făcut față de dumneavoastră, căci, fie și numai din faptul c-ați venit aici, înțeleg cât de atașată sunteți de soțul dumneavoastră, în ciuda purtării lui!... Doamne! bietul om! Îl plac femeile... vedeți, dacă ați fi avut măcar puțin din acel *ceva* pe care-l avem noi, l-ați fi împiedicat să calce strâmb, căci ați fi fost ceea ce noi știm să fim pentru un bărbat: *întruchiparea tuturor femeilor*. Guvernul ar trebui să creeze o școală de gimnastică pentru femeile cinstite! Dar guvernele sunt atât de prefăcute!... Ele sunt conduse de bărbați pe care, de fapt, îi conducem noi! Bietele popoare, le plâng de milă!... Dar acum trebuie să fac ceva pentru dumneavoastră și nu să glumesc... Doamnă, liniștiți-vă, duceți-vă acasă și nu vă mai frământați așa. O să vi-l aduc pe Hector, așa cum era acum treizeci de ani.

— Domnișoara, haide să mergem la această doamnă Grenouville! spuse baroana. S-ar putea ca ea să știe ceva; poate că-l voi vedea pe domnul Hulot chiar astăzi, și voi reuși să-l smulg din sărăcie și rușine...

— Doamnă, vă mărturisesc dinainte adâncă recunoștință pe care vă voi purta-o dacă nu o veți pune pe cântăreața Josépha, amanta ducelui d'Hérouville, să se arate alături de cea mai frumoasa și cea mai sfântă imagine a Virtuții. Vă respect prea mult, ca să las să fiu văzută lângă dumneavoastră. Nu este o umilință de artistă, ci un omagiu pe care vi-l aduc. Doamnă, mă faceți să regret că nu am urmat calea dumneavoastră, în ciuda spinilor care vă însângerează picioarele și mâinile! Dar, ce vreți! Eu aparțin Artei, așa cum dumneavoastră aparțineți Virtuții...

— Sărmană fată! spuse baroana, mișcată, în durerea ei, de un ciudat sentiment de simpatie, amestecat eu milă; mă voi ruga Lui Dumnezeu pentru dumneata, căci ești o victimă a Societății, ce are nevoie de spectacole. Când vei fi bătrână, pocăiește-te... și Dumnezeu te va ierta, dacă va vrea să asculte rugăciunile unei...

— Martire, doamnă, spuse Josépha, care sărută respectuos rochia baroanei.

Dar Adeline o luă de mână pe cântăreață, o trase spre ea și o sărută pe frunte. Roșie la față de plăcere, cântăreața o conduse pe Adeline până la trăsură, făcându-i tot felul de demonstrații de supușenie.

— Trebuie să fie vreo doamnă de la instituțiile de caritate, îi spuse cameristei valetul, căci *ea* nu se poartă așa cu nimeni, nici chiar cu buna ei prietenă, doamna Jenny Cadine!

— Doamnă, mai așteptați câteva zile și *îl* veți vedea, sau, dacă nu, îl voi renega pe Dumnezeul părinților mei; și, pentru o evreică, asta înseamnă

a promite că totul va reuși.

În momentul în care baroana intra la Josépha, Victorin primea în biroul lui o bătrână de vreo șaptezeci și cinci de ani care, ca să izbutească să ajungă până la acest avocat celebru, se folosise de foarte temutul nume al șefului Siguranței Statului.

— Doamna de Saint-Estève! anunță valetul.

— M-am folosit de unul din pseudonimele mele, spuse ea așezându-se.

La vederea acestei bătrâne îngrozitoare, Victorin fu cuprins de un fior. Deși luxos îmbrăcată, femeia te înspăimânta prin răutatea rece întipărită pe figura ei îngrozitor de zbârcită, de albă și de colțuroasă. Doamna Saint-Estève era, ca și Marat¹⁶⁷, dacă acesta ar fi fost femeie și ar fi avut aceeași vârstă, o imagine vie a Terorii. Această bătrână sinistră avea înscrisă în ochii ei mici lăcomia sângeroasă a tigrilor. Nasul ei borcănat, ale cărui nări, ca niște găuri ovale, păreau a sufla focurile iadului, amintea de ciocul celor mai rele păsări de pradă. Iar pe fruntea ei îngustă și crudă părea să-și aibă sălașul geniul intrigii. Fire țepoase și lungi de barbă, crescute la întâmplare prin toate adânciturile feței, vorbeau despre virilitatea planurilor sale. Oricine ar fi văzut-o, s-ar fi gândit că pictorii n-au izbutit niciodată să redea, cu adevărat, chipul lui Mefistofel...

— Dragă domnule, spuse ea pe un ton protector, eu nu mă mai amestec de mult timp în treburile altora. O fac acum pentru dumneata, doar de dragul iubitului meu nepot, la care țin mai mult decât la fiul meu... Or, prefectul de Poliție, căruia președintele Consiliului i-a spus două vorbe la ureche, în legătură cu dumneata, sfătuindu-se cu domnul Chapuzot, s-a gândit că poliția nu trebuie să apară într-o treabă ca asta. I s-a dat mână liberă nepotului meu; dar el nu va interveni decât ca să dea un sfat, căci nu trebuie să se compromită...

— Sunteți mătușa lui...

— Da, ai nimerit-o, și sunt oarecum mândră de asta, răspunse ea, tăindu-i asociatului vorba, căci el este elevul meu, un elev care, foarte repede, și-a întrecut maestrul... Am studiat bine lucrurile, le-am cântărit cu grijă și am luat o hotărâre. Dacă te scăpăm de toată beleaua asta, ne dai treizeci de mii de franci? O lichidez repede! Și nu-mi dai banii decât după ce-am făcut treaba...

— Cunoașteți persoanele?

— Nu, dragă domnule, aștept informații de la dumneata. Ni s-a spus doar atât: „E vorba de un prost bătrân care a încăput pe mâinile unei văduve. Această văduvă, în vârstă de douăzeci și nouă de ani, și-a făcut atât de bine meseria de hoată, încât acum are o rentă de patruzeci de mii franci,

luați de la doi bărbați cu familie. Iar în clipa asta e pe punctul să pună mâna pe o rentă de optzeci de mii de franci, măritându-se cu un babalâc de șaptezeci și unu de ani; va aduce la sapă de lemn o întreagă familie onorabilă, și va da această avere uriașă unui copil făcut cu vreun amant, după ce se va descotorosi repede de bărbatul ei bătrân...” Asta-i problema.

— Exact! spuse Victorin. Socrul meu, domnul Crevel...

— Fost negustor de parfumuri, în prezent primar! locuiesc în arondismentul lui și mi se spune *mătușa* Nourrisson, răspunse ea.

— Cealaltă persoană este doamna Marneffe.

— N-o cunosc, spuse doamna de Saint-Estève; dar, în trei zile, voi ști și câte cămăși are.

— Ați putea împiedica această căsătorie? întrebă avocatul.

— Unde s-a ajuns cu formele?

— La cea de-a doua publicare.

— Ar trebui să fie răpită femeia. Azi e duminică, și nu mai sunt până la căsătorie decât trei zile, căci asta se va întâmpla miercuri; e imposibil! Dar ar putea fi ucisă...

La auzul acestor cuvinte, rostite cu atâta sânge-rece, Victorin Hulot, ca orice om cinstit, sări în sus de pe scaun.

— Să fie ucisă!... spuse el. Și cum ați face asta?

— Se împlinesc patruzeci de ani de când înlocuim Destinul și facem în Paris tot ce vrem, răspunse ea, plină de mândrie. Câte familii, chiar și dintre cele ce stau în cartierul Saint-Germain, nu mi-au destăinuit tainele lor! Am făcut și desfăcut multe căsătorii, am rupt multe testamente și am salvat onoarea multora! Adăpostesc aici, spuse ea, arătând spre frunte, o turmă de secrete, care îmi aduc un venit de treizeci și șase de mii de franci; și dumneata vei fi unul dintre mieii din turma mea! O femeie ca mine ar putea fi ceea ce sunt eu, dacă ar vorbi despre metodele ei? Eu îmi fac treaba! Tot ceea ce se va întâmpla, dragă maestre, va fi opera hazardului, și nu vei avea nici cea mai mică remușcare. Vei fi întocmai ca acei oameni vindecați prin somnambulism care, după o lună de zile, cred că natura a făcut totul.

Pe Victorin îl trecură sudori reci. Vederea călăului l-ar fi tulburat mai puțin decât prezența acestei surori sentențioase și pretențioase a Temniței; privindu-i rochia roșie-violacee, i se păru că femeia e îmbrăcată în sânge.

— Doamnă, nu primesc ajutorul experienței și faptelor dumitale, dacă succesul ar trebui să coste viața cuiva, și dacă ar urma să aibă loc chiar și cea mai mică faptă criminală.

— Ești un copil mare, domnule! spuse doamna de Saint-Estève.

Vrei să rămâi cinstit în propriii ochi, dorind totodată ca dușmanul dumitale să piară.

Victorin făcu un semn de dezaprobare.

— Da, reluă ea, vrei ca această doamnă Marneffe să lase prada pe care o are în labe! Dar cum îl poți face pe un tigru să lase bucata de carne în care și-a înfipt colții? Doar nu crezi că mângâindu-l cu mâna pe spate și spunându-i: hai, las-o, *micuțule!*... Nu ai nici o logică. Dai ordin să se pornească la luptă, dar nu vrei să existe răniți! Ei bine, îți voi da în dar această nevinovăție la care ții atât de mult. Eu am văzut întotdeauna în cinste un material bun pentru ipocrizie! Într-o zi, peste trei luni, un biet preot va veni să-ți ceară patruzeci de mii de franci pentru o operă pioasă, o mănăstire ruinată din Levant, din deșert! Dacă ești mulțumit de soarta dumitale, dă-i omului cei patruzeci de mii de franci! Vei da mulți alți bani la fisc! N-o să fie mare lucru în comparație cu ce vei primi în schimb.

Doamna de Saint-Estève se ridică pe labele-i lătărețe ce de-abia încăpeau în pantofii de satin, carnea-i dând pe de lături, surâse, salută și plecă.

— Dracul are o soră, își spuse Victorin, ridicându-se.

O conduse pe groaznica necunoscută, venită parcă din vizuinile spionajului, așa cum, la un semn făcut cu bagheta de o zână într-un balet feeric, din subsolurile adânci ale Operei, apare un monstru. După ce își sfârși treburile la Palatul de Justiție, Victorin se duse la domnul Chapuzot, șeful unuia dintre cele mai importante servicii de la Prefectura de poliție, ca să ia informații despre această necunoscută. Văzând că domnul Chapuzot este singur în biroul lui, Victorin Hulot îi mulțumi pentru ajutorul dat.

— Mi-ați trimis, spuse el, o bătrână, care ar putea să personifice Parisul, în latura lui criminală.

Domnul Chapuzot își puse ochelarii pe hârtiile de pe birou și se uită la avocat cu un aer mirat.

— Nu mi-aș fi permis să vă trimit pe cineva fără să vă previn și fără o vorbă de recomandare, răspunse el.

— Deci o fi domnul prefect...

— Nu cred, spuse Chapuzot. Când prințul de Wissembourg a luat masa pentru ultima oară la ministrul de Interne, l-a întâlnit pe domnul prefect și i-a vorbit despre situația în care vă găsiți, o situație deplorabilă, întrebându-l dacă poate să vă vină prietenește în ajutor. Domnul prefect, puternic impresionat de supărarea manifestată de Excelența Sa în legătură cu această problemă de familie, a binevoit să mă consulte în privința acestui subiect. De când domnul prefect a luat frâiele acestei administrații, atât de calomniată și totuși atât de utilă, el și-a interzis, chiar de la început, să

intervină în treburile Familiei. A avut dreptate, atât ca principiu, cât și ca morală; dar, în fapt, n-a făcut bine. De patruzeci și cinci de ani de când sunt în Poliție, această instituție a adus uriașe servicii familiilor, mai ales între 1799 și 1815. După 1820, Presa și Guvernul constituțional au schimbat complet condițiile noastre de existență. De aceea, părerea mea a fost să nu ne ocupăm de o asemenea treabă, și domnul prefect a avut bunătatea să fie de acord cu observațiile mele. Șeful poliției de siguranță a primit în fața mea ordinul să nu se amestece; dacă, cumva, a trimis pe cineva la dumneavoastră, îl voi mustra! Ar fi chiar un caz de destituire. S-a spus: Poliția va face asta! Poliția! Poliția! Dar, dragă maestre, mareșalul, consiliul de miniștri nu știu ce-i poliția. Numai poliția se cunoaște pe sine. Regii, Napoleon, Ludovic al XVIII-lea se pricepeau la treburile poliției lor; despre ale noastre, doar Fouché, domnul Lenoir, domnul de Sartines¹⁶⁸ și câțiva prefecți, oameni inteligenți, au știut câte ceva... Astăzi totul s-a schimbat. Suntem mai slabi și dezarmați! Am văzut născându-se, sub ochii mei, multe nenorociri în viața de familie, și le-aș fi putut împiedica dacă aș fi avut puțină libertate de mișcare!... Vom fi regretați chiar de către cei care ne-au demodat, când aceștia, ca și dumneavoastră, vor fi puși în fața unor monstruoziități morale care ar trebui să poată fi înlăturate, așa cum înlăturăm noroaiile! În politică, poliția trebuie să prevină totul când e vorba de salvarea publică; dar Familia, mai ales, este sfântă. Aș face totul pentru a descoperi și a împiedica un atentat la viața Regelui! Aș fi în stare să fac ca zidurile unei case să devină transparente; dar să-mi înfig ghearele în căsniciile oamenilor, în interesele lor particulare!... Niciodată, atâta vreme cât voi mai sta în acest birou, nu voi face asta, căci mi-e teamă de...

— De cine?

— De Presă! domnule deputat de centru-stânga.

— Și ce trebuie să fac? întrebă Hulot, după o pauză.

— Ei, doar sunteți reprezentantul Familiei! spuse celălalt. Așa că faceți cum credeți de cuviință, căci cum aș putea să vă vin în ajutor și să fac din poliție un instrument al pasiunilor și al intereselor particulare?... Aici, vedeți dumneavoastră, se află secretul persecuției necesare, pe care magistrații au considerat-o ilegală, îndreptată împotriva predecesorului șefului nostru actual al al Siguranței. Bibi-Lupin punea poliția în slujba particularilor. Asta ascundea un pericol social uriaș! Cu mijloacele de care dispunea, omul acesta ar fi ajuns foarte puternic, un fel de *alt Destin*.

— Dar ce-ați face în locul meu? întrebă Hulot.

— O, îmi cereți o consultație, tocmai dumneavoastră care dați consultații altora! spuse domnul Chapuzot. Dragă maestre, cred că vă bateți joc de mine.

Hulot îl salută și ieși din încăpere fără să vadă imperceptibilă mișcare din umeri pe care o făcu, fără să vrea, funcționarul când se ridică să-l conducă. — Și asta vrea să fie om de Stat!... Își zise Chapuzot, reluând lectura rapoartelor.

Victorin se întoarse acasă, la fel de nedumerit și cu sentimentul că nu poate vorbi cu nimeni despre asta. La prânz, baroana își anunță cu bucurie copiii că, în mai puțin de o lună de zile, tatăl lor va putea să ducă, alături de ei, un trai bun și să-și sfârșească zilele, liniștit, în sânul familiei.

— A, mi-aș da cu bucurie renta de trei mii șase sute de franci ca să-l văd pe baron aici! exclamă Lisbeth. Dar, dragă Adeline, nu te bucura înainte!... Te rog.

— Lisbeth are dreptate, spuse Célestine. Dragă mamă, așteaptă mai întâi să se întâmple minunea asta.

Baroana, însuflețită și plină de speranță, le vorbi despre vizita sa la Josépha, le spuse că aceste biete fete sunt nefericite în fericirea lor, și le vorbi despre Chardin, plăpumarul, tatăl magazionerului din Oran, arătându-l, în felul ăsta, că speranța ei era întemeiată.

A doua zi, la ora șapte, Lisbeth se afla într-o trăsură, pe cheiul Tournelle, unde îi spuse birjarului să oprească în colțul străzii Poissy.

— Du-te, îi ordonă ea birjarului, pe strada Bernardins, la numărul șapte; e o casă cu alee și fără portar. Urci la etajul al patrulea, și suni la ușa din stânga, pe care scrie: „Domnișoara Chardin, reparații de dantele și cașmiruri”. Cere să-l vezi pe *cavaler*. Ți se va răspunde: „E plecat”. Atunci spune așa: „Știu asta, dar găsiți-l, căci *bona sa* este aici, pe chei, într-un cupeu, și vrea să-l vadă...”

După douăzeci de minute, un bătrân, care părea să aibă optzeci de ani, cu părul alb, cu nasul roșu de frig, cu fața palidă și zbârcită ca aceea a unei femei bătrâne, cu mersul târșit, cu picioarele în niște papuci de păslă, cu spatele încovoiat, îmbrăcat într-o redingotă roasă, de alpaca, fără decorații, cu mânecile flaneli tricotate ieșindu-i din haină și cu o cămașă de un galben murdar, apărui cu timiditate, se uită la trăsură, o recunoscui pe Lisbeth și veni la portieră.

— Ah, dragă vere, spuse ea, în ce hal ești!

— Elodie îmi ia totul! zise baronul Hulot. Toți cei din familia Chardin sunt niște canalii împuțite...

— Vrei să te întorci cu mine?

— O, nu, nu, spuse bătrânul, aș vrea să mă duc în America...

— Adeline e pe urmele dumitale...

— Ah, ce grozav ar fi dacă mi s-ar plăti datoriile, spuse baronul cu un aer neîncrezător, căci Samanon mă urmărește.

— N-am plătit încă restanțele, fiul dumitale mai are de dat încă o sută de mii de franci...

— Bietul băiat!

— Și pensia dumitale nu va fi degrevată de datorii decât peste șapte, opt luni... Dacă vrei să aștepți, am la mine două mii de franci!

Baronul întinse mâna după bani, cu un gest lacom, înfricoșător.

— Dă-mi-i, Lisbeth! Dumnezeu să te răsplătească! Dă-mi-i! Știu unde să mă duc!

— Dar îmi spui și mie unde, căpcăunule?

— Da. Pot să aștept opt luni de zile, căci am descoperit un îngeraș, o făptură bună și nevinovată, care nu are încă vârsta depravării.

— Gândește-te la Curtea cu Juri, spuse Lisbeth, care spera că, într-o zi, Hulot o să ajungă acolo.

— Uite, mă duc pe strada Charonne! spuse baronul Hulot; e un cartier unde totul se întâmplă fără mult scandal. Acolo n-or să mă mai găsească niciodată. Lisbeth, m-am deghizat în moș Thorec, lumea mă va lua drept un fost meșter tâmplar, fetișcana mă iubește și n-o să mă mai las jumulit de parole.

— Dar ești gata jumulit! spuse Lisbeth, uitându-se la redingota lui. Vere, n-ai vrea să te duc acolo? ...

Baronul Hulot urcă în trăsură, părăsind-o pe domnișoara Élodie, fără să-și ia rămas-bun, așa cum arunci un roman pe care l-ai citit.

După o jumătate de oră, timp în care Hulot nu-i vorbi lui Lisbeth decât despre micuța Atala Judici, căci baronul ajunsese treptat la groaznicele pasiuni ce-i distrug pe bătrâni, verișoara lui îl lăsă, după ce-l înarmase cu două mii de franci, pe strada Charonne, în cartierul Saint-Antoine, la poarta unei case cu o fațadă dubioasă și amenințătoare.

— Rămâi cu bine, vere; deci, de acum încolo, vei fi *moș Thorec*, nu-i așa? Nu-mi mai trimite decât comisionari pe care să-i iei mereu din locuri diferite.

— Ne-am înțeles. O, cât sunt de fericit! spuse baronul, a cărui figură era luminată de bucuria unei viitoare și cu totul noi fericiri.

— Aici n-o să-l poată găsi nimeni, își zise Lisbeth, care îi spuse birjarului să oprească trăsura pe bulevardul Beaumarchais, de unde se întoarse pe strada Louis-le-Grand cu omnibuzul.

A doua zi, Crevel veni la copiii lui în momentul când întreaga familie era adunată în salon, după-masă. Célestine alergă să-și îmbrățișeze tatăl și se purtă cu el ca și când îl văzuse în ajun, deși era prima vizită pe care Crevel le-o făcea după doi ani de absență.

— Bună ziua, tată! zise Victorin, întinzându-i mâna.

— Bună ziua, copii! spuse, dându-și importanță, Crevel. Doamnă baroană, primiți respectuoasele mele omagii. Doamne! Cât de repede cresc copiii! Parcă ne gonesc din urmă și parcă ne-ar spune: „Bunicule, vreau locul meu sub soare! ” — Doamnă contesă, ești la fel de minunat de frumoasă ca întotdeauna! adăugă el, privind-o pe Hortense. — Și iată și restul comorii noastre! Verișoara Bette, fecioara cea înțeleaptă. Dar văd că o duceți foarte bine pe aici, cu toții..., adăugă el, după ce adresase fiecăruia câteva vorbe însoțite de niște râsete grosolane, ce izbuteau cu greu să-i miște cărnurile rubiconde ale feței lătărețe.

Și privi spre salonul fiicei sale ca un fel de dispreț.

— Dragă Célestine, îți dau tot mobilierul meu din strada Saussayes, se va potrivi foarte bine aici. Salonul tău trebuie reînnoit... A, iată-l și pe ștregarul de Wenceslas! Ei, copii, suntem cuminți? Trebuie să învățăm să ne purtăm frumos.

— Cei care nu știu încă, spuse Lisbeth,

— Sarcasmul ăsta nu mă mai privește, dragă Lisbeth. Copii, voi pune capăt poziției false în care mă aflam de atâta timp; și, ca un bun tată de familie, vă anunț căsătoria mea.

— Ai tot dreptul să te însori, spuse Victorin, dar, la asta, îți răspund, amintindu-ți de cuvântul dat când mi-ai acordat mâna dragei mele Célestine...

— Ce cuvânt? întrebă Crevel.

— Acela că nu te vei căsători, răspunse avocatul. Trebuie să recunoști că nu-ți ceream să-ți iei acest angajament și că l-ai luat de bună voie, în ciuda spuselor mele, căci ți-am atras atenția că nu e bine să te legi în felul ăsta.

— Da, îmi amintesc, dragul meu, spuse Crevel, rușinat. Dar ascultați, dragii mei copii... Dacă vreți să trăiți în bună înțelegere cu doamna Crevel, n-o să vă pară rău... Victorin, delicatețea ta mă impresionează. Orice purtare față de mine își are bunele ei urmări... Haide, ce dracu! Primește-o bine pe soacra dumitale și vino la nunta mea!...

— Dar, tată, nu ne spui cine este logodnica dumitale? întreba Célestine.

— Păi ăsta e secretul piesei, continuă Crevel... Să nu ne jucăm de-a v-ați ascunselea! Cred că Lisbeth v-a spus...

— Dragă domnule Crevel, spuse fata din Lorena, e un nume pe care nu-l pot pronunța aici.

— Ei bine, aflați că e vorba de doamna Marneffe!

— Domnule Crevel, răspunse sever avocatul, nici eu și nici soția mea nu vom asista la această căsătorie, și asta nu din vreun interes oarecare,

căci adineauri ți-am vorbit cu sinceritate. Da, aș fi foarte bucuros să știu că îți vei găsi fericirea în această căsătorie; dar considerente de onoare și delicatețe pe care trebuie să le înțelegi, și pe care nu le pot exprima, căci ele vor redeschide răni ce-s încă sângerânde aici, mă împiedică să fac altfel...

Baroana îi făcu un semn contesei care, luându-și copilul în brațe, îi zise: „Haide să faci baie, Wenceslas! — La revedere, domnule Crevel. ”

Baroana îl salută pe Crevel în tăcere, și Crevel nu putu să nu surâdă constatând uimirea copilului când se văzu amenințat cu baia asta neașteptată.

— Domnule, exclamă avocatul, când rămase numai cu Lisbeth, cu soția și cu socrul lui, dumneata te însori cu o femeie care i-a luat tatei tot ce avea și care l-a adus, cu sânge-rece, în starea în care se află acum; cu o femeie care trăiește cu ginerele, după ce l-a ruinat pe socru; cu o femeie care îi pricinuieste surorii mele cele mai groaznice supărări... Și dumneata îți închipui că ai să ne vezi consfințind nebunia asta a dumitale prin prezența noastră? Te plâng în mod sincer, dragă domnule Crevel! Nu ai simțul familiei și nu înțelegi solidaritatea onoarei care îi leagă pe diferiții ei membri. Patimile nu-s conduse de rațiune (din nefericire, o știm prea bine!). Oamenii pățimași sunt surzi și orbi. Fiica dumitale, Célestine, are un prea dezvoltat sentiment al datoriei pentru ca să-ți spună vreun cuvânt de ocară.

— Asta ar mai lipsi! zise Crevel, încercând să pună capăt acestei muștrări.

— Célestine n-ar fi soția mea, dacă ți-ar face chiar și cea mai mică observație, continuă avocatul; dar eu pot să încerc să te opresc, când văd că ești pe punctul de a te arunca în prăpastie, mai ales după ce ți-am dovedit că sunt dezinteresat. Nu sunt preocupat de averea dumitale, ci de dumneata... Și, ca să te lămuresc în legătură cu sentimentele mele, pot adăuga, chiar și numai pentru a te liniști cu privire la viitorul dumitale contract de căsătorie, că situația mea materială ne permite să avem tot ce ne dorim...

— Datorită mie! exclamă Crevel, a cărui figură devenise violetă.

— Datorită averii lui Célestine, răspunse avocatul; și dacă îți pare rău că i-ai dat fiicei dumitale, ca zestre, sume de bani ce nu reprezintă nici jumătate din ceea ce i-a lăsat mama ei, suntem gata să ți le înapoiem...

— Află, domnule ginere, spuse Crevel, care luase poziția lui preferată că, dându-i doamnei Marneffe numele meu, ea nu mai trebuie să răspundă în fața lumii de purtarea sa decât în calitate de doamna Crevel.

— Poate că acesta e un fel foarte cavaleresc și generos de a gândi, spuse avocatul, când e vorba de sentimente puternice și de rățăcirile pasiunii; dar nu cunosc nume, lege sau titlu care să poată acoperi furtul celor trei sute de mii de franci care i-au fost smulși, în chip mârșav, tatălui

meu!... Îți spun pe șleau, dragă socrule, că viitoarea dumitale soție este nedemnă de dumneata, că te înșală și că este îndrăgostită nebunește de cumnatul meu Steinbock; ea i-a plătit datoriile...

— Eu i le-am plătit...

— Bine, spuse avocatul; mă bucur pentru contele Steinbock, care într-o zi îți va putea da banii înapoi; dar e iubit, foarte iubit, adeseori iubit...

— E iubit!... spuse Crevel, a cărui figură exprima o mare tulburare. E un lucru laș, murdar, meschin să calomniezi o femeie!... Când afirmi asemenea lucruri, trebuie să le dovedești, domnule...

— O să-ți dau dovezi...

— Le aștept...

— Poimăine, dragă domnule Crevel, o să-ți spun ora, ziua și clipa când voi fi în măsură să-ți arăt teribila depravare a viitoarei dumitale soții...

— Foarte bine, voi fi încântat, zise Crevel, care își regăsise stăpânirea de sine. Rămâneți cu bine, copii, la revedere. Rămâi cu bine, Lisbeth...

— Du-te după el, Lisbeth, îi șopti Célestine la ureche verișoarei Bette.

— Ei, dar cum pleci așa? îi strigă Lisbeth lui Crevel.

— A, îi zise Crevel, ce tare a devenit ginerele meu, s-a maturizat. Palatul de Justiție, Camera, practica judiciară și politică fac din el un mare nerușinat. Știe că mă însor miercurea viitoare și acum, duminică, acest domn îmi propune să-mi spună, peste trei zile, momentul când îmi va demonstra că soția mea nu e demnă de mine... Știu că se descurcă... Mă duc să semnez contractul. Haide, vino cu mine, Lisbeth!... Nu vor afla nimic! Voiam să-i las o rentă de patruzeci de mii de franci lui Célestine; dar Hulot s-a purtat în așa fel încât m-am îndepărtat de el pentru totdeauna.

— Mai stai zece minute, Crevel, așteaptă-mă la poartă în trăsură dumitale; vreau să găsesc un pretext ca să plec de-acasă.

— Bine, ne-am înțeles...

— Dragii mei, mă duc cu Crevel, în seara asta se semnează contractul, și vă voi putea spune ce scrie în el. Aceasta va fi probabil ultima mea vizită la femeia asta. Tatăl dumitale e furios. O să vă dezmoștenească...

— Vanitatea îl va împiedica să o facă, răspunse avocatul. A vrut să stăpânească domeniul Presles, îl va păstra, îl cunosc. Chiar dacă va avea copii, Célestine va primi oricum jumătate din moștenire, căci legea îl împiedică să-și dea toată averea... Dar lucrurile astea nu mă interesează, nu mă gândesc decât la onoarea noastră... Du-te, verișoară, spuse el, strângând mâna lui Lisbeth, fii atentă la contract.

După douăzeci de minute, Lisbeth și Crevel intrau în clădirea de pe

strada Barbet, unde doamna Marneffe aştepta, într-o stare de dulce nerăbdare, rezultatul demersului pe care îl ordonase. Cu timpul, Valérie se legase de Wenceslas prin acea mare dragoste care pune stăpânire pe inima femeilor o singură dată în viaţă. Acest artist ratat deveni, în mâinile doamnei Marneffe, un amant atât de perfect, încât el era pentru ea ceea ce fusese ea pentru baronul Hulot. Valérie ţinea într-o mână nişte papuci, iar pe cealaltă i-o dăduse lui Steinbock, pe umărul căruia îşi sprijinea capul. Conversaţia, întreruptă din când în când, în care se lansaseră după plecarea lui Crevel, semăna cu acele lungi opere literare din vremea noastră, pe frontonul cărora scrie: *Reproducerea este interzisă*. Această capodoperă de poezie intimă aduse pe buzele artistului, în chip firesc, un regret pe care îl exprimă cu o oarecare amărăciune:

— Ah! ce rău îmi pare că m-am însurat, spuse Wenceslas, căci, dacă aş mai fi aşteptat cum mă sfătuisе Lisbeth, acum aş fi putut să te iau de soţie.

— Trebuie să fii polonez ca să doreşti să-ţi faci dintr-o amantă devotată o soţie! exclamă Valérie. Să schimbi iubirea în datorie şi plăcerea în plictiseală!

— Ştiu cât eşti de capricioasă, — răspunse Steinbock. Nu te-am auzit eu vorbind cu Lisbeth despre baronul Montès, brazilianul acela?...

— Vrei să mă scapi de el? îl întrebă Valérie.

— Ar fi, răspunse fostul sculptor, singurul mijloc de a te împiedica să-l mai întâlneşti.

— Află, dragul meu, răspunse Valérie, că îl menajam ca să mă mărit cu el; iată că ţie îţi spun totul!... Făgăduielile pe care i le-am făcut acestui brazilian... (O, cu mult înainte de a te cunoaşte, spuse ea, răspunzând în felul acesta unui gest al lui Wenceslas.) Ei bine, făgăduielile astea cu care el se înarmează ca să mă chinuiască, mă obligă să mă mărit aproape în secret, căci, dacă află că mă căsătoresc cu Crevel, e în stare să... să mă omoare! ...

— O, cât priveşte teama asta!... zise Steinbock, făcând un gest de dispreţ, prin care voia să spună că această primejdie nu trebuia luată în seamă de către o femeie iubită de un polonez.

Trebuie să facem observaţia că, în ceea ce priveşte curajul, polonezii nu sunt deloc fanfaroni, ei fiind cu adevărat nişte oameni viteji.

— Şi imbecilul ăsta de Crevel, care vrea să dea o serbare şi să-şi manifeste gusturile lui pentru fast şi bogăţie, cu prilejul nunţii mele, mă pune într-o încurcătură din care nu ştiu cum să ies.

Oare putea Valérie să-i mărturisească celui pe care îl adora că, după ce îl alungase pe Hulot, baronul Henri Montès beneficiase de privilegiul de

a veni la ea, la orice oră din noapte și că, în ciuda iscusinței ei, nu găsisese încă un motiv de ceartă, în așa fel încât brazilianul să creadă că toată vina e numai a lui? Cunoștea prea bine firea aproape sălbatică a baronului, care semăna mult cu aceea a lui Lisbeth, ca să nu tremure când se gândea la acest maur din Rio de Janeiro. Când auzi zgomotul trăsurii, Steinbock se depărtă de Valérie, pe care o ținea de după talie și luă un ziar. Lisbeth îl găsi cufundat în lectură. Valérie broda, cu mare atenție, niște papuci pentru viitorul ei soț.

— Cum o mai calomniază! îi șopti Lisbeth lui Crevel, la ureche, când ajunseră în pragul ușii, arătându-i acest tablou... Uită-te la pieptănătura ei! E ciufulită în vreun fel? Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Victorin, ar fi trebuit să-i găsim ca pe două turturele într-un cuib.

— Dragă Lisbeth, răspunse Crevel luându-și poziția preferată, vezi tu, ca să faci dintr-o Aspasia o Lucreție¹⁶⁹, e de ajuns să-i inspire o pasiune!...

— Nu ți-am spus întotdeauna, reluă Lisbeth, că femeilor le plac bărbații desfrânați și rotofei cum ești dumneata?

— De altfel, ar însemna să fie foarte ingrată, zise Crevel, căci știi câți bani am băgat în casa asta? Numai Grindot și cu mine știm!

Și Crevel îi arată scara. Când aranjase această casă, pe care Crevel o considera a sa, Grindot încercase să lupte cu Cleretti, arhitectul la modă, căruia ducele d'Hérouville îi încredințase casa lui Josépha. Dar Crevel, incapabil să înțeleagă ce este arta, decisese, ca toți burghezii, să cheltuiască o sumă fixă pe care s-o cunoască dinainte. Ținut în frâu de deviz, Grindot nu putu să-și realizeze visul lui de arhitect. Diferența între casa lui Josépha și cea de pe strada Barbet era similară cu aceea dintre lucrurile cu personalitate, unice, și cele făcute în serie. Obiectele pe care le admirai în casa lui Josépha, nu mai puteau fi văzute nicăieri; cele ce străluceau în casa lui Crevel, puteau fi cumpărate de oriunde. Aceste două feluri de lux sunt despărțite între ele de fluviul milionului. O oglindă unicat valorează șase mii de franci, oglinda inventată de un fabricant care o exploatează scoțând-o în serie, costă cinci sute de franci. O lustră autentică de Boule se poate vinde la licitație cu aproximativ trei mii de franci, în timp ce aceeași lustră, copiată, va putea fi fabricată în serie cu o mie sau o mie două sute de franci; prima este în Arheologie ceea ce este, în pictură, un tablou de Rafael, cealaltă nu-i decât o copie a lui. Ce valoare poate avea o copie după Rafael? Casa lui Crevel era un magnific specimen de lux prostesc, în timp ce casa lui Josépha era cel mai frumos model al unei locuințe de artist.

— Suntem în război, spuse Crevel, îndreptându-se spre viitoarea lui soție.

Doamna Marneffe sună.

— Du-te și caută-l pe domnul Berthier, îi spuse ea valetului, și să nu te întorci fără el. Tăicuțule, dacă ai fi reușit, spuse ea, îmbrățișându-l pe Crevel, am mai fi amânat fericirea asta a mea și am fi dat o serbare grozavă; dar, când toată familia se opune la o căsătorie, decența cere ca ea să se facă fără prea mult zgomot, mai ales atunci când mireasa este văduvă.

— Dimpotrivă, eu vreau să afișăm un lux ca la curtea lui Ludovic al XIV-lea, spuse Crevel care, de un timp încoace, găsea că secolul al XVIII-lea e prea mărunț pentru el. Am comandat trăsură noi: o trăsură pentru domnul și o trăsură pentru doamna, două cupeuri frumoase, o caleașcă, o berlină elegantă cu un scaun superb pentru vizitiu, un scaun care tresare ca doamna Hulot.

— A, ai spus *eu vreau*?... Deci n-o să mai fii mieluşelul meu? Nu, nu. Puiule, vei face ce vreau eu. Vom semna contractul aici, între noi, în seara asta. Apoi, miercuri ne vom căsători oficial, așa cum se cuvine, dar fără multă *agitație*, cum ar spune biata mama. Ne vom duce la biserică pe jos, îmbrăcați în haine obișnuite, și acolo se va oficia o slujbă. Martorii noștri sunt Stidmann, Steinbock, Vignon și Massol, toți oameni inteligenți, care se vor afla la primărie ca din întâmplare și care vor face, de dragul nostru, sacrificiul să asculte o slujbă. Colegul tău va face pentru noi o excepție și va oficia căsătoria la ora nouă dimineața. Slujba este la ora zece, vom fi aici, pentru masă, la ora unsprezece și jumătate. Le-am promis musafirilor noștri că nu ne vom scula de la masă decât seara... Îl vom avea la noi pe Bixiou, pe fostul tău coleg de pe timpul lui Birotteau, du Tillet, pe Lousteau, pe Vernisset, pe Léon de Lora, pe Vernon, toată floarea oamenilor inteligenți, care nu vor ști că ne-am căsătorit. Îi vom amăgi, ne vom ameți puțin, și Lisbeth va fi și ea cu noi; vreau ca ea să știe de căsătoria noastră, Bixiou trebuie să-i facă unele propuneri și s-o mai... dezmoștească.

Timp de două ore, doamna Marneffe debită tot felul de nebunii, care îl făcură pe Crevel să rostească următoarea reflecție judicioasă: — Cum ar putea să fie depravată o femeie atât de veselă? zburdalnică, da! Dar desfrânată... nu!

— Ce-au spus despre mine copiii tăi? îl întrebă Valérie pe Crevel, într-un moment când îl ținea lângă ea, pe canapeleuță; cred că o mulțime de grozăvii!

— Ei pretind că îl iubești pe Wenceslas, în chip vinovat... Și spun asta despre tine, care ești virtutea întruchipată!

— Bineînțeles că-l iubesc pe drăguțul de Wenceslas! exclamă Valérie chemându-l pe artist, luându-i capul și sărutându-l pe frunte. E un biet băiat fără nici un sprijin și fără avere, disprețuit de o girafă de culoarea

morcovului! Ce vrei, Crevel? Wenceslas e poetul meu, și îl iubesc în văzul tuturor, ca și cum ar fi copilul meu! Femeile astea virtuozose văd răul peste tot și în toate. A, deci ele n-ar putea să stea lângă un bărbat fără să păcătuiască? Eu sunt precum copiii alintați cărora nu li s-a refuzat niciodată nimic: bombonele nu-mi mai pricinuesc nici un fel de emoție. Bietele femei, le plâng de milă!... Și cine spunea vorbele astea rele despre mine?

— Victorin, spuse Crevel.

— Și de ce nu i-ai închis acestui papagal judecătoresc gura, amintindu-i de cei două sute de mii de franci ai *mămichii*?

— A, baroana fugise, spuse Lisbeth.

— Lisbeth, spune-le să aibă grijă cum se poartă, zise doamna Marneffe încruntând din sprâncene. Sau mă vor primi la ei, și încă foarte bine, și vor veni, cu toții, la soacra lor, sau (spune-le din partea mea) îi voi face să ajungă mai rău decât a ajuns baronul... Până la urmă, mă voi face rea! Pe cîntea mea, cred că Răul este coasa cu care Binele poate fi tăiat din rădăcini.

La ora trei, domnul Berthier, succesorul lui Cardot, citi contractul de căsătorie, după ce stătu puțin de vorbă cu Crevel, căci unele articole depindeau de hotărârile pe care le luau domnul și doamna Hulot-junior. Crevel îi dădea viitoarei sale soții o avere compusă din: 1. o rentă de patruzeci de mii de franci, ale cărei titluri erau desemnate; 2. casa și tot mobilierul din ea și 3. trei milioane de franci în numerar. Îi făcea viitoarei sale soții toate donațiile îngăduite de lege; o scutea de orice inventar; și în cazul în care, la moartea unuia dintre ei, cei doi soți nu ar fi avut copii, ei urmau să-și doneze unul celuilalt toate bunurile, mobile și imobile. Acest contract reducea averea lui Crevel la un capital de două milioane. Dacă va avea copii cu noua sa soție, partea cuvenită lui Célestine se va reduce la cinci sute de mii de franci, din pricina uzufructului averii sale acordat lui Valérie. Era aproximativ a noua parte din averea sa actuală.

Lisbeth se întoarse să ia masa pe strada Louis-le-Grand, cu disperarea întipărită pe față. Le explică și comentă contractul de căsătorie, dar Célestine și Victorin rămaseră nepăsători la auzul acestor vești dezastruoase.

— L-ați enervat tare pe tatăl vostru, copiii mei! Doamna Marneffe a jurat că o veți primi în casa voastră pe soția domnului Crevel și că veți veni la ea, spuse Lisbeth.

— Niciodată, răspunse Hulot.

— Niciodată! repetă Célestine.

— Niciodată! exclamă Hortense.

Lisbeth simți dorința să învingă această atitudine mândră a tuturor

celor din familia Hulot.

— Se pare că are niște arme împotriva voastră! spuse ea. Nu știu încă despre ce este vorba, dar voi afla... A pomenit vag despre o poveste cu două sute de mii de franci, legată de Adeline.

Baroana Hulot se întinse încet pe divanul pe care se afla, cuprinsă de niște convulsii îngrozitoare.

— Duceți-vă la ea, copii!... strigă baroana. Primiți-o pe femeia asta în casa voastră! Domnul Crevel e un om mizerabil! Merită cele mai mari chinuri... Faceți ce vă cere femeia asta... e un monstru! *Știe totul!*

După ce spuse aceste cuvinte amestecate cu lacrimi și cu hohote de plâns, doamna Hulot găsi puterea să urce la ea în cameră, sprijinită de brațul fiicei sale și de cel al lui Célestine.

— Ce înseamnă toate astea? exclamă Lisbeth, când rămase singură cu Victorin.

Avocatul, ce încremenise în picioare, uimit, și pe bună dreptate, nu auzi ce spusese Lisbeth.

— Ce-i cu tine, Victorin?

— Sunt îngrozit! spuse avocatul, a cărui figură deveni amenințătoare. Vai de cel ce se va atinge de mama mea; atunci n-o să mai am nici un fel de scrupule! Dacă aș putea, aș zdrobi-o pe femeia asta așa cum zdrobești o viperă... Ea vrea să distrugă viața și onoarea mamei mele!

— Dragă Victorin, tot ea a mai spus — dar să nu pomenesci nimănui despre asta —, că vă va face să ajungeți, cu toții, mai rău decât a ajuns tatăl tău... I-a reproșat pe șleau lui Crevel că nu ți-a închis gura cu taina aceea ce pare că o înspăimântă atât de tare pe Adeline

Trimiseră după un medic, căci starea baroanei se înrăutățea. Medicul îi dădu baroanei o poțiune cu mult opium și Adeline, după ce bău doctoria, căzu într-un somn adânc; dar întreaga familie era cuprinsă de spaimă. A doua zi, avocatul plecă devreme la Palatul de Justiție, și, în drum trecu pe la Prefectura de Poliție, unde îl rugă pe Vautrin, șeful Siguranței, să o trimită la el pe doamna de Saint-Estève.

— Domnule, ni s-a interzis să ne ocupăm de dumneavoastră, dar doamna de Saint-Estève este o negustoreasă, ea vă stă la dispoziție, răspunse vestitul șef.

Când se întoarse acasă, bietul avocat află că toți se temeau că baroana își va pierde mințile. Doctorul Bianchon, doctorul Larabit și profesorul Angard, după ce se sfătuiră între ei, se hotărâră să recurgă la niște metode îndrăznețe pentru a îndepărta sângele ce i se urcase la cap. În timp ce Victorin asculta spusele doctorului Bianchon, care îi explica motivele ce-l făceau să spere că bolnava va ieși din criză, deși confracții lui

Își pierduseră nădejdea, valetul îl anunță că a venit clienta lui, doamna de Saint-Estève. Victorin îl lăsă pe Bianchon în mijlocul frazei și coborî scara într-o viteză nebunească...

— O fi existând în casa asta vreun microb de nebunie contagioasă? spuse Bianchon întorcându-se spre Larabit.

Medicii plecară lăsând în locul lor un intern, pe care îl însărcinară să stea de veghe lângă doamna Hulot.

„O întreagă viață petrecută în respectul virtuții! ”... Erau singurele cuvinte pe care baroana le rostise după ce avusese loc catastrofa. Lisbeth nu pleca nici o clipă de la căpătâiul lui Adeline, veghind-o fără întrerupere; cele două femei tinere o admirau.

— Draga mea doamnă de Saint-Estève, spuse avocatul, introducând-o pe baba cea urâtă în biroul lui și închizând cu grijă ușile, ce mai e nou?

— Ei, dragul meu, spuse ea aruncându-i lui Victorin o privire ironică și rece, ți-ai făcut socotelile?...

— Ai făcut ceva?...

— Îmi dai cincizeci de mii de franci?

— Da, răspunse Hulot-fiul, căci trebuie să pornim la treabă. Știi oare că, rostind o singură frază, femeia asta a pus în primejdie viața și mintea mamei mele? Așa că treci la treabă!

— Am și trecut! îi răspunse bătrâna.

— Și ce-ai făcut? ... spuse Victorin, tremurând tot.

— Nu te opui la cheltuieli?

— Dimpotrivă.

— Întreb asta pentru că s-au cheltuit deja douăzeci și trei de mii de franci.

Hulot-fiul se uită la doamna de Saint-Estève cu aerul unui om care nu înțelege nimic.

— Cum poți fi atât de naiv, chiar dumneata, care ești unul dintre cei mai luminați oameni de la Palatul de Justiție? zise bătrâna. Cu banii ăștia am cumpărat conștiința unei cameriste și un tablou de Rafael; nu-i prea scump...

Hulot rămase uluit, cu ochii larg deschiși.

— Am cumpărat-o pe domnișoara Reine Tousard, față de care doamna Marneffe nu are secrete...

— Înțeleg...

— Dar dacă te zgârcești la bani, spune-o...

— Voi plăti cât trebuie, răspunse Victorin. Mama mi-a spus că oamenii ăștia merită să sufere cele mai mari chinuri.

— Astăzi oamenii nu mai sunt trași pe roată, spuse bătrâna.

— Mă asigur de succes?

— Lasă-mă să fac ce cred eu, răspunse bătrâna Saint-Estève. Îți pregătesc răzbunarea.

Se uită la pendulă, care arăta ora șase.

— Răzbunarea dumitale se apropie, e pusă la dospit, cuptoarele de la *Rocher-de-Cancale* sunt aprinse, caii de la trăsurile tropăie, uneltele de tortură sunt puse la încălzit. O cunosc pe doamna Marneffe pe dinafară. Am pregătit totul! Momeala e în capcană, și mâine îți voi spune dacă șoarecele se va otrăvi sau nu. Eu cred că da! Rămâi cu bine, fiule!

— La revedere, doamnă.

— Știi englezește?

— Da.

— Ai văzut jucându-se piesa *Macbeth* în engleză?

— Da.

— Ei bine, fiule, vei fi rege! Adică vei moșteni ceva! spuse groaznică vrăjitoare, atât de bine descrisă de Shakespeare și care părea că-l cunoaște pe marele dramaturg. Apoi plecă, lăsându-l pe Hulot uluit în pragul biroului său. — Nu uita că mâine e recursul! spuse ea politicoasă, cu aerul cuiva care se pricepe într-ale avocaturii. Văzuse venind două persoane și voia să treacă în ochii lor drept o contesă Pimbèche¹⁷⁰.

— Cât tupeu! își zise Hulot în sinea lui, salutând-o pe pretinsa sa clientă...

Baronul Montès de Montéjanos era un tip foarte elegant, și înconjurat de mister. Parisul societății elegante, cel al curselor de cai și al cotelor de lux, admira hainele frumoase ale acestui senior străin, cizmele lui lustruite fără cusur, bastoanele sale neasemuite, caii lui demni de invidiat, trăsură sa condusă de niște sclavi negri foarte supuși și foarte bine dresați. Averele lui erau cunoscute, avea un credit de șapte sute de mii de franci la celebrul bancher du Tillet; dar umbla întotdeauna singur. Când se ducea la teatru, la premiere, stătea într-un fotoliu de orchestră. Nu frecventa nici un salon. Nu dăduse niciodată brațul vreunei curtezane! Numele lui nu putea fi alăturat de numele nici unei femei frumoase din lumea mondenă. Ca să-și treacă timpul, juca whist la Jockey-Club. Oamenilor nu le mai rămăsese decât să-l bârfească obiceiurile sau, ceea ce părea cu mult mai amuzant, să-l bârfească pe el însuși: îi spuneau Combabus! Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, Florine, domnișoara Héloïse Brissetout și Nathan, luând masa într-o seară la vestita Carabine, împreună cu mulți bărbați și femei din lumea pariziană cea mai elegantă, inventaseră această poreclă, foarte caraghioasă. Massol, în calitate de consilier de Stat și Claude Vignon, în

calitate de fost profesor de greacă, le povestiseră ignorantelor curtezane celebra anecdotă, prezentată în *Istoria antică* a lui Rollin, privitoare la Combabus, acest Abélard voluntar¹⁷¹ însărcinat s-o păzească pe soția unui rege al Asiriei, Persiei, Bactrianei, Mesopotamiei și al altor ținuturi din geografia specială a bătrânului profesor du Bocage, care l-a continuat pe d'Anville¹⁷², creatorul vechiului Orient. Această poreclă, care îi făcu să rădă timp de un sfert de oră pe musafirii lui Carabine, fu subiectul multor glume prea piperate pentru o lucrare căreia Academia ar putea să nu-i acorde premiul Montyon, dar, dintre toate, se remarcă porecla asta, care rămase întipărită pe coama ciufulită a frumosului baron, pe care Josépha îl numea *un splendid brazilian*, așa cum spui un splendid *Catoxantha*¹⁷³! Carabine, pe numele ei adevărat Séraphine Sinet, cea mai vestită dintre curtezane, cea a cărei frumusețe fină și ale cărei vorbe spirituale smulseșeră sceptrul celui de-al treisprezecelea arondisment din mâinile domnișoarei Turquet, mai cunoscută sub numele de *Malaga*, era pentru bancherul du Tillet ceea ce era Josépha Mirah pentru ducele d'Hérouville.

În dimineața în care doamna de Saint-Estève îi prorocea lui Victorin că se va bucura de succes, Carabine îi spusese lui du Tillet, pe la ora șapte dimineața, următoarele: „Dacă ești drăguț, du-mă să cinez la *Rocher-de-Cancalle* și adu-mi-l acolo pe Combabus; vrem să aflăm dacă are o amantă... am pariat că are... vreau să câștig... — Locuiește tot la Hôtel des Princes, voi trece pe acolo, răspunse du Tillet; o să ne distrăm de minune. Să fie acolo toți *băieții*, Bixiou, Lora, tot grupul! ”

La ora șapte și jumătate, în cel mai frumos salon din localul în care a cinat întreaga Europă, strălucea pe masă un splendid serviciu de argint făcut pentru dineurile unde Vanitatea achita nota de plată în bancnote. Torente de lumină, ajunse pe marginile cizelurilor, se transformau în cascade. Chelnerii, pe care un provincial i-ar fi putut lua drept diplomați, dacă n-ar fi fost prea tineri, stăteau serioși ca niște oameni care știu că sunt foarte bine plătiți.

Cinci persoane sosiseră deja, și așteptau să vină alte două. Era acolo Bixiou, sarea oricărei bucătării intelectuale, încă în formă în 1843, cu o armură de glume mereu noi, fenomen ce este, la Paris, la fel de rar ca și virtutea. Apoi, Léon de Lora, cel mai mare pictor de peisaje și de marine din vremea lui, care avea, față de toți rivalii săi, avantajul de a nu fi niciodată sub nivelul debuturilor sale. Curtezanele nu se puteau dispensa de acești doi regi ai cuvintelor de duh. Nu era supeu, dineu sau petrecere de la care să lipsească. Séraphine Sinet, numită Carabine, în calitatea ei de amantă oficială a gazdei, venise printre primele și își arăta, sub valul de lumină, umerii ei fără asemănare în tot Parisul, gâtul fără nici o cută,

modelat ca și cum ar fi fost lucrat de un strungar, fața-i vioaie și rochia din satin țesut cu fir, albastru pe albastru, împodobită cu dantele englezești, destul de multe ca să dea de lucru unui sat întreg timp de o lună. Frumoasa Jenny Cadine, care nu avea spectacol în acea seară, și al cărei portret e prea cunoscut pentru a mai fi nevoie să adaug ceva, sosi îmbrăcată într-o toaletă de o bogăție extraordinară. O petrecere este întotdeauna pentru aceste doamne un Longchamp¹⁷⁴ de toalete, prilej când fiecare dintre ele vrea să-l facă pe milionarul ei să câștige premiul cel mare, spunând în felul ăsta rivalelor ei: „Iată cât de mult valorez!”

O a treia femeie, aflată cu siguranță la începutul carierei sale, se uita, aproape rușinată, la luxul celorlalte două femei bogate și sigure de sine. Era îmbrăcată într-o rochie simplă din cașmir alb, împodobită cu fireturi albastre și avea o pieptănătură în formă de floare, făcută de un coafor gen Merlan¹⁷⁵ a cărui mână neîndemânatecă dăduse minunatului ei păr blond, fără să-și dea seama, grația nepriceperii. Nesimțindu-se prea bine în rochia ei, *ea avea timiditatea*, despre care se spune, cu o expresie consacrată, că este nedespărțită *de primul debut*. Venea din Valognes ca să-și vândă la Paris, o prospețime dezesperantă, o candoare ce putea să stârneasă dorința chiar și într-un muribund, și de o frumusețe demnă de cele pe care Normandia le-a furnizat deja diferitelor teatre din capitală. Liniile acestui chip perfect erau de o puritate ideală, îngerească. Pielea-i albă ca laptele reflecta atât de bine lumina, încât ai fi zis că-i o oglindă. Culorile delicate păreau puse pe obraji ei cu penelul. Fata se numea Cydalise. Era, după cum vom vedea, un pion necesar în partida pe care *mătușa* Nourrisson o juca împotriva doamnei Marneffe.

— Brațele nu sunt pe măsura numelui tău, micuța mea, îi spusese Jenny Cadine, căreia Carabine îi prezentase această capodoperă în vârstă de șaisprezece ani, pe care o adusese cu ea.

Cydalise, într-adevăr, avea brațe frumoase, cu pielea fină, tare, dar înroșită de un sânge prea viu.

— Cât valorează? o întrebă încet Jenny Cadine pe Carabine.

— O moștenire.

— Ce vrei să faci din ea?

— Doamna Combabus!...

— Și ce ți se dă ca să faci asta?...

— Ghicește!

— Un frumos serviciu de argint?

— Am trei!

— Niște diamante?

— Am și de vânzare...

— O maimuță verde!

— Nu, un tablou de Rafael!

— Ce naiba îți trece prin cap?

— Josépha mă enervează la culme cu tablourile ei, răspunse Carabine, și vreau să am tablouri mai frumoase decât ale sale...

Du Tillet îl aduse cu el pe eroul dineului, pe brazilian; după ei veneau ducele d'Hérouville cu Josépha. Cântăreața se îmbrăcase într-o rochie simplă de catifea. Dar, în jurul gâtului ei, strălucea un colier de o sută douăzeci de mii de franci, făcut din perle ce abia se distingeau pe pielea ei de camelie albă. Își pusese în cozile-i negre o singură camelie roșie (o muscă!) de foarte mare efect și se distrase punându-și unsprezece brățări din perle pe fiecare braț. Veni să strângă mâna lui Jenny Cadine, care îi zise; „Îmi împrumuți și mie mitenele tale?... ” Josépha își scoase de pe brațe brățările și i le oferi, pe o farfurie, prietenei sale.

— Ce stil! spuse Carabine; ca să te porți așa, trebuie să fii ducesă! Și ce de perle! Domnule duce, ați prădat toată marea ca să vă împodobiți iubita? adăugă ea, întorcându-se spre scundul duce d'Hérouville.

Actrița luă o singură brățară, le puse pe celelalte douăzeci pe brațele frumoase ale cântăreței și îi sărută acesteia mâna.

Mai erau invitați Lousteau, parazitul literar, La Palférine, Malaga, Massol și Vauvinet, precum și Théodore Gaillard, unul dintre proprietarii unuia dintre cele mai importante ziare politice. Ducele d'Hérouville, politicos ca un mare senior cu toată lumea, îl salută pe contele La Palférine într-un fel aparte, care, fără să arate stimă sau intimitate, le spuse tuturor celor de față: „Facem parte din aceeași familie, suntem de aceeași rasă, suntem la fel! ” Acest salut, un fel de *shiboleth* al aristocrației, a fost creat spre disperarea oamenilor inteligenți din înalta burghezie.

Carabine îl așează pe Combabus la stânga și pe ducele d'Hérouville la dreapta. Cydalise stătu lângă brazilian, și Bixiou fu așezat lângă normandă. Malaga luă loc lângă duce.

La ora șapte, atacă stridiile. La ora opt, între două feluri, degustară un *punch* cu gheață. Toată lumea cunoaște meniul de la aceste festinuri. La ora nouă, mesenii îndrugau verzi și uscate, așa cum se întâmplă după patruzeci și două de sticle cu diferite vinuri, băute de paisprezece persoane. Apoi se servi desertul, acel groaznic desert din luna aprilie. Această atmosferă îmbătătoare n-o amețise decât pe normandă, care fredona un cântec de Crăciun. Cu excepția acestei biete fete, nimeni nu-și pierduse mintea, băutorii și femeile făcând parte din elita petrecăreților parizieni. Oamenii râdeau, ochii lor, deși strălucitori, rămâneau inteligenți, dar le stăteau pe buze satira, anecdota, indiscreția. Conversația, care până atunci

se învârtise în cercul vicios al curselor de cai, al operațiilor de Bursă, al diferitelor calități ale membrilor societății elegante pariziene, al comparațiilor dintre ei și al poveștilor scandaloase cunoscute, amenința acum să devină una intimă, pe grupuri de câte doi.

Atunci, după semnele făcute cu ochiul de Carabine lui Léon de Lora, Bixiou, La Palférine și du Tillet, începură să vorbească despre iubire.

— Medicii buni nu vorbesc niciodată despre medicină, adevărații nobili nu vorbesc niciodată despre strămoșii lor, iar oamenii talentați nu vorbesc niciodată despre operele lor, spuse Josépha; de ce să vorbim despre munca noastră... Ca să fiu acum cu voi, mi-am suspendat spectacolul de la Operă, și n-am făcut-o ca să vin să lucrez aici. Așa că, dragele mele, *să nu ne dăm nici un fel de aere*.

— E vorba despre dragostea adevărată, fetiço! spuse Malaga, despre acea iubire care te face să te scufunzi în noroi, să-ți distrugi părinții, să-ți vinzi soția și copiii și care te duce la Clichy...

— Atunci, vorbește! spuse cântăreața. *Nu știi ce-i asta!*

Aceste cuvinte, trecute din limbajul ștrengarilor din Paris în vocabularul curtezanelor, sunt, pe buzele lor, cu ajutorul expresiei ochilor și al fizionomiei acestor femei, un adevărat poem.

— Josépha, deci crezi că eu nu te iubesc deloc? îi spuse încet ducele.

— Poate că mă iubești cu adevărat, îi șopti ducelui, cântăreața, surâzând; dar eu nu te iubesc cu dragostea de care se vorbește aici, cu acea dragoste care face ca întreg universul să fie întunecat fără bărbatul iubit. Îmi plăci, îmi ești util, dar nu-mi ești indispensabil; și, dacă mâine mă părăsești, găsesc în locul tău trei duci...

— Dar oare la Paris există iubire? întrebă Léon de Lora. Oamenii n-au nici măcar timpul necesar ca să-și facă o situație, cum s-ar putea angaja într-o iubire adevărată, care distruge un om întocmai ca apa zahărul? Trebuie să fii foarte bogat ca să iubești, căci iubirea anulează un om, aproape așa cum se întâmplă cu dragul nostru baron brazilian aici de față. A trecut mult timp de când am spus că *les extrêmes se bouchent*¹⁷⁶. Un îndrăgostit adevărat seamănă cu un eunuc, căci pentru el nu mai există femei pe pământ! Este misterios, este ca un adevărat creștin, singur în Tebaida sa! Uitați-vă la acest brazilian! ... Toți mesenii se uitară la Henri Montès de Montéjanos, care se rușina văzând că este ținta tuturor privirilor.

— Stă aici de o oră și, ca un bou, n-a observat că are drept vecină pe femeia cea mai... n-o să spun cea mai frumoasă, dar voi spune: cea mai proaspătă din Paris.

— Totul e proaspăt aici, chiar și peștele, specialitatea casei, zise

Carabine.

Baronul Montès de Montéjanos se uită la peisagist cu un aer amabil și zise: „Foarte bine! Beau pentru voi! ” și îl salută pe Léon de Lora făcându-i un semn cu capul, își aplecă paharul plin cu vin de Porto și-l bău până la fund.

— Deci ești îndrăgostit? îi spuse Carabine vecinului ei, interpretând toastul lui în felul ăsta.

Baronul brazilian ceru să i se umple din nou paharul, o salută pe Carabine, și repetă toastul.

— În sănătatea doamnei, spuse atunci curtezana pe un ton atât de draguț, încât peisagistul, du Tillet și Bixiou se porniră pe râs.

Brazilianul rămase grav ca o statuie de bronz. Calmul lui o irită pe Carabine. Ea știa bine că Montès o iubea pe doamna Marneffe, dar nu se aștepta la această credință brutală, la această tăcere încăpățanată a omului cu convingeri ferme. Adeseori poți judeca o femeie după atitudinea amantului ei, după cum poți judeca un amant după purtarea metresei sale. Baronul era mândru că o iubește pe Valérie și că este iubit de ea, și surâsul lui avea în el, pentru acești cunoscători emerți, o nuanță de ironie; de altfel, arăta grozav: vinurile nu-i alteraseră culorile feței, și ochii lui, ce aveau strălucirea aurului înnegrit, păstrau tainele sufletului. De aceea, Carabine își zicea în sinea ei: „Ce femeie! Cum ți-a mai pecetluit inima! ”

— E ca o stâncă! spuse cu jumătate de voce Bixiou, care credea că nu-i decât o șarjă și nu bănuia importanța pe care o dădea Carabine distrugerii acestei fortărețe.

În timp ce, la dreapta lui Carabine, se purta această conversație, în aparență atât de frivolă, la stânga sa, ducele d'Hérouville, Lousteau, Josépha, Jenny Cadine și Massol continuau să vorbească despre dragoste. Își puneau întrebarea dacă asemenea fenomene rare erau produse de pasiune, de încăpățănare sau de iubire. Josépha, plictisită la culme de aceste teorii, vru să schimbe subiectul.

— Vorbiți despre lucruri pe care nu le cunoașteți deloc! Există printre voi vreunul care să fi iubit o femeie, și încă o femeie nedemnă de el, atât de mult încât să-și cheltuiască cu ea toată averea lui și pe cea a copiilor săi, să-și distrugă viitorul, să-și întunece trecutul, să se expună riscului de a fi închis furând Statul, să-și ucidă unchiul și un frate, să se lase înșelat în așa hal, încât să nu priceapă că i se astupaseră ochii ca să nu vadă prăpastia în care, ca o ultimă batjocură, fusese azvârlit? Du Tillet are în partea stângă a pieptului o casă de bani, Léon de Lora își ține aici spiritul ascuțit, Bixiou ar râde de el însuși dacă ar ajunge să iubească pe altcineva în afară de propria sa persoană, Massol are un portofoliu ministerial în loc de inimă,

Lousteau nu are decât un organ oarecare, el care a putut să se lase părăsit de doamna de La Baudraye, domnul duce e prea bogat pentru a putea să-și dovedească iubirea arătând că a sărăcit, pe Vauvinet nu-l pun la socoteală, căci cămătarul nu face parte din specia umană. Așa că voi n-ați iubit niciodată, și nici eu, nici Jenny, nici Carabine... În ceea ce mă privește, eu n-am văzu fenomenul pe care vi l-am descris decât o singură dată în viață. Este, îi spuse ea lui Jenny Cadine, bietul nostru baron Hulot, pentru care voi da un anunț ca pentru un câine pierdut, căci vreau să-l regăsesc.

— A, își zise în sine ea Carabine, uitându-se la Josépha într-un fel anume, de vreme ce Josépha joacă același rol cu mine, nu cumva doamna Nourrisson are două tablouri de Rafael?

— Bietul om! zise Vauvinet; era foarte impunător, era un bărbat minunat. Ce stil! Ce ținută! Semăna cu Francisc I. Ce vulcan! Și ce pricepere, și chiar geniu desfășura ca să găsească bani! Acolo unde este el, continuă să caute bani, și probabil că izbutește să-i scoată chiar și din zidurile acelea făcute din oase pe care le vedem în mahalalele Parisului, în apropierea barierelor, unde, cu siguranță, că s-a ascuns...

— Și toate astea, spuse Bixiou, pentru drăguța doamnă Marneffe! Asta zic și eu femeie șmecheră!

— Se căsătorește cu prietenul meu Crevel! adăugă du Tillet.

— Și e nebună după prietenul meu Steinbock! zise Léon de Lora.

Aceste trei fraze fură ca trei focuri de pistol, pe care Montès le primi în piept. Deveni palid; suferea atât de mult, încât se ridică de pe scaun cu greutate.

— Sunteți niște canalii! spuse el. N-ar trebui să amestecați numele unei femei cinstite cu numele tuturor femeilor pierdute! Și mai ales să faceți din ea o țintă a glumelor voastre deșucheate.

Montès fu întrerupt de strigăte de bravo și de aplauze unanime. Bixiou, Léon de Lora, Vauvinet, du Tillet, Massol dădură semnalul. Se porniră în cor.

— Trăiască Împăratul! zise Bixiou.

— Să-l încoronăm! strigă Vauvinet.

— Un *mârâit* pentru Médor¹⁷⁷, *ura!* pentru Brazilia! exclamă Lousteau.

— A, baroane cu față arămie, o iubești pe Valérie? îl întrebă Léon de Lora; înseamnă că nu te-ai săturat de ea!

— Nu prea e elegant ce-a spus; dar e minunat!... zise Massol.

— Dar, dragul meu client, mi-ai fost recomandat, eu sunt bancherul dumitale, naivitatea de care dai dovadă o să-mi facă greutate.

— Răspunde-mi dumneata, care ești un om serios, îi spuse

brazilianul lui du Tillet.

— Mulțumesc în numele tuturor, zise Bixiou care schiță un salut.

— Spune-mi ceva concret! adăugă Montès, neținând seama de spusele lui Bixiou.

— Uite, reluă du Tillet, eu am onoarea să-ți spun că sunt invitat la nuntă lui Crevel.

— A, Combabus îi ia apărarea doamnei Marneffe! spuse Josépha, care se ridică de pe scaun cu gravitate. Se duse, cu un aer tragic, până la Montès, îi dădu o palmă ușoară și prietenească peste cap, se uită la el o clipă, lăsând să se vadă pe fața ei o admirație comică, și dădu din cap. — Hulot este primul exemplu al iubirii *duse la extrem*, iată-l pe al doilea, spuse ea; dar n-ar trebui să-l punem la socoteală, căci vine de la Tropice!

În momentul în care Josépha dădu această palmă ușoară peste fruntea brazilianului, Montès se așeză din nou pe scaun și se adresă, printr-o privire, lui du Tillet: — Dacă sunt jucăria vreuneia dintre glumele voastre pariziene, îi spuse el, dacă ați vrut să-mi smulgeți secretul... Și învălui toată masa, cuprinzându-i pe toți musafirii, într-o privire de foc în care ardea soarele Braziliei. — Vă rog, spuneți-mi adevărul, reluă el, cu un aer rugător și aproape copilăros; dar nu calomniați o femeie pe care o iubesc...

— Bine, îi șopti Carabine la ureche, dar ce-ai face dacă ai afla că ești trădat în mod josnic, înșelat și mințit de Valérie, și dacă ți-aș face dovada, peste o oră, la mine acasă, că toate astea sunt adevărate?

— Nu pot să spun, în fața tuturor acestor Iago, zise baronul brazilian.

Carabine auzi *magots*¹⁷⁸ în loc de Iago.

— Bine, atunci taci! îi răspunse ea, surâzând. Nu le da motiv de râs celor mai spirituali oameni din Paris, și vino la mine să stăm de vorbă...

Montès era terminat...

— Dovezi!... spuse el, bâlbâindu-se, gândește-te ce înseamnă asta!

...

— Vei avea prea multe, răspunse Carabine; dar pentru că fie și numai bănuiala c-ai putea fi înșelat te doare atât de mult, mi-e tare frică că-ți vei pierde mințile...

— Încăpățânat mai e omul acesta; mai rău decât răposatul rege al Olandei¹⁷⁹! Lousteau, Massol și voi, ceilalți, nu sunteți invitați la masă de doamna Marneffe poimâine? întrebă Léon de Lora.

— Ya, răspunse du Tillet. Baroane, am onoarea să-ți repet că dacă, din întâmplare, ai avut intenția să te căsătorești cu doamna Marneffe, ai fost respins, întocmai ca un proiect de lege, de o bilă neagră numită Crevel. Prietene, vechiul meu camarad Crevel are o rentă de optzeci de mii de livre;

probabil că dumneata n-ai arătat că ai atâția bani, căci dacă ai fi făcut-o, cred c-ai fi fost preferat...

Montès asculta totul cu un aer pe jumătate visător și pe jumătate surâzător, care li se păru tuturor celor de față cu adevărat groaznic. În acel moment, chelnerul-șef veni să-i spună lui Carabine, la ureche, că o rudă de-a ei o aștepta în salon și voia să-i vorbească. Curtezana se ridică, ieși din încăpere și o găsi în salon pe doamna Nourrisson, cu capul acoperit cu un văl din dantelă neagră.

— Ei, fata mea, a venit momentul să mă duc la tine acasă? A mușcat din momeală?

— Da, maică dragă, pistolul e atât de încărcat, încât mă tem ca glonțul să nu iasă pe țevă, îi răspunse Carabine.

După o oră, Montès, Cydalise și Carabine, întorși de la *Rocher-de-Cancale*, intrau în casa de pe strada Saint-Georges, în micuțul salon al lui Carabine. Curtezana o găsi pe doamna Nourrisson așezată într-o berjeră, lângă foc.

— A, uite-o pe respectabila mea mătușă! spuse ea.

— Da, fata mea, am venit să-mi iau singură mica mea rentă. Poate că m-ai fi uitat, deși știu că ai o inimă bună, dar mâine am de făcut niște plăți. O negustoreasă de articole de toaletă n-are bani niciodată. Dar pe cine târăști după tine?... Domnul ăsta pare că nu se simte deloc bine...

Înfiorătoarea doamnă Nourrisson, care suferise între timp o metamorfoză completă și părea acum o bătrânică de treabă, se ridică de pe scaun, ca să o sărute pe Carabine, care era una dintre cele peste o sută de curviștine pe care le lansase în oribila carieră a viciului.

— E un Othello care nu se înșală și pe care am onoarea să ți-l prezint: domnul baron Montès de Montéjanos...

— O, îl cunosc pe domnul, căci am auzit mult vorbindu-se despre el; vi se spune Combabus, pentru că nu iubiți decât o singură femeie; și asta, la Paris, este ca și cum n-ai iubi pe nimeni. Nu cumva e vorba de doamna Marneffe, soția lui Crevel?... Dragă domnule, binecuvântați-vă soarta, în loc s-o blestemați... Femeia asta e un om de nimica. Îi cunosc purtările!...

— A, spuse Carabine, căreia doamna Nourrisson îi strecurase în mână o scrisoare în timp ce o săruta, dar nu-i cunoști pe brazilieni. Sunt suflete temerare și trufașe, care țin să-și pună inima pe jăratic!... Și cu cât sunt mai geloși, cu atât se încăpățânează mai mult să fie. Domnul spune că va face un adevărat masacru, dar nu va masakra pe nimeni pentru că e îndrăgostit! L-am adus aici pe domnul baron pentru a-i oferi dovezile nefericirii sale, pe care le-am obținut de la drăguțul de Steinbock.

Montès era beat; asculta ca și cum n-ar fi fost vorba despre el. Carabine plecă să-și scoată manșetele de catifea, și citi facsimilul biletului.

Pisoiful meu drag, el se duce în seara asta să ia masa la Popinot și va veni să mă caute la Operă pe la ora unsprezece. Voi pleca de acasă pe la cinci și jumătate, și nădăjduiesc că te voi găsi în paradisul nostru, unde vei cere să ni se aducă masa de la Maison d'Or. Îmbracă-te în așa fel încât să mă poți conduce la Operă. Vom avea patru ore numai pentru noi. Dă-mi înapoi scrisoarea, nu pentru că Valérie a ta nu are încredere în tine, căci eu ți-aș da viața, averea și onoarea mea, ci pentru că mi-e frică de farsele întâmplării.

— Uite, baroane, iată scrisoarea de dragoste trimisă în dimineața asta contelui Steinbock; citește adresa! Originalul a fost ars.

Montès întoarse scrisoarea pe toate fețele, recunoscuse scrisul și, brusc, îi trecu prin cap o idee corectă, ceea ce dovedește cât de mare era schimbarea ce se produsese în mintea lui.

— Ce interes ai să-mi sfâșii inima, mai ales că ai plătit desigur foarte scump dreptul de a avea scrisoarea asta în mână un timp suficient de mare ca să poți face o copie după ea? întrebă el, uitându-se la Carabine.

— Ce prost ești! îi spuse Carabine, la un semn făcut de doamna Nourisson, n-o vezi pe biata Cydalise... un copil de șaisprezece ani care te iubește nebunește, care din pricina asta nu mai bea și nu mai mănâncă și care e atât de tristă pentru că nu i-ai aruncat, până acum, nici măcar o privire? (Cydalise își duse batista la ochi, prefăcându-se că plânge.) — În ciuda aerului ei de mironosiță, e furioasă când vede că bărbatul de care e îndrăgostită ca o nebulă este înșelat de o ticăloasă, zise Carabine, și ar fi în stare s-o omoare pe Valérie...

— O, asta-i o treabă care mă privește pe mine, spuse brazilianul!

— Să omori? ... Tu, drăguțule? spuse doamna Nourisson; așa nu se mai face pe aici.

— Eu nu sunt de prin locurile astea! Trăiesc într-o căpitănie, unde nu-mi pasă de legile voastre, și dacă îmi dați dovezi...

— A, deci scrisoarea asta nu înseamnă nimic?...

— Nu, spuse brazilianul. Nu cred în ceea ce este scris, vreau să văd...

— A, să vezi! zise Carabine, care înțelese foarte bine un nou gest al falsei sale mătuși; o să te facem să vezi totul, dragul meu tigrule, dar cu o

condiție...

— Care?

— S-o iei în seamă pe Cydalise,

La un semn al doamnei Nourrisson, Cydalise îi aruncă brazilianului o privire drăgăstoasă.

— O vei iubi? O vei face fericită?... întrebă Carabine. O femeie frumoasă ca ea merită să aibă o casă mare și frumoasă și o trăsură elegantă! Ar fi monstruos s-o lași să meargă pe jos. Și apoi, are... datorii. Câți bani datorezi? o întrebă Carabine pe Cydalise, în timp ce-o ciupea de braț.

— Valorează atât cât valorează, spuse doamna Nourrisson. E de ajuns că există un cumpărător!

— Ascultă, exclamă Montès, zărind-o, în sfârșit, pe minunata capodoperă care era Cydalise; o să mi-o arătați pe Valérie?...

— Și pe contele Steinbock! zise doamna Nourrisson.

De zece minute, bătrâna îl cerceta atent pe brazilian, văzând în el unealta pregătită pentru crima de care avea nevoie. Văzu și că era destul de orbit ca să nu mai fie atent la cei care îl manevrau. Atunci interveni.

— Dragul meu brazilian, Cydalise este nepoata mea și treaba asta mă privește, într-un fel, și pe mine. Tot acest dezastru, se va petrece în zece minute, căci cea care îi închiriază contelui Steinbock camera mobilată în care Valérie își bea în momentul ăsta cafeaua — ciudată cafea, dar așa numește ea asta —, este o prietenă de-a mea. Deci să ne înțelegem, brazilianule! Brazilia e o țară caldă. Care va fi soarta nepotei mele?

— Struț bătrân! spuse Montès, frapat de penele pe care doamna Nourrisson le avea la pălărie, m-ai întrerupt. Dacă mi-o arăți pe Valérie și pe artistul ăla, stând împreună...

— Așa cum ai vrea tu să stai cu ea, spuse Carabine; bine, ne-am înțeles.

— Atunci o iau pe normanda asta și o duc...

— Unde?... întrebă Carabine.

— În Brazilia! răspunse baronul, voi face din ea soția mea. Unchiul meu mi-a lăsat zece leghe de pământ ce nu pot fi vândute, iată pentru ce mai posed încă locul acela; am acolo o sută de negri, numai negri, negrese și negrișori cumpărați de unchiul meu...

— Ești nepotul unui negustor de sclavi! spuse Carabine, strâmbând din nas; vom mai vedea; Cydalise, copila mea, ești negrofilă?

— Hai să *nu mai glumim*, Carabine, zise mătușa Nourrisson. Ce dracu! Domnul și cu mine avem o treabă.

— Dacă îmi dăruiesc tot o franțuzoaică, o vreau toată numai a mea, reluă brazilianul. Te previn, domnișoară, eu sunt un rege, dar nu un rege

constituțional, ci un țar, mi-am cumpărat toți supușii și nimeni nu poate ieși din regatul meu, care se află la o sută de leghe de orice așezare omenească, se mărginește, spre interior, cu ținutul Sălbaticilor, și e despărțit de coastă printr-un deșert mare cât Franța voastră...

— Prefer o mansardă aici! spuse Carabine...

— Așa mă gândeam și eu, replică brazilianul, căci mi-am vândut toate pământurile și tot ce aveam la Rio de Janeiro ca să vin aici s-o revăd pe doamna Marneffe.

— Asemenea călătorii nu se fac doar așa, pentru nimic, spuse doamna Nourisson. Ai tot dreptul să fii iubit pentru tine însuși, mai ales că ești atât de frumos... O, cât e de frumos, îi spuse ea lui Carabine.

— Foarte frumos! Mai frumos și decât surugiul din Longjumeau¹⁸⁰ răspunse curtezana.

Cydalise luă mâna brazilianului, care o dădu la o parte cât putu mai politicos.

— M-am întors ca să o iau cu mine pe doamna Marneffe! continuă brazilianul, reluându-și argumentația; știți de ce mi-au trebuit trei ani de zile ca să mă întorc?

— Nu, Sălbaticule, zise Carabine.

— Ea îmi spusese mereu că vrea să trăiască numai cu mine, singură, într-un deșert!...

— Nu mai e un Sălbatic, spuse Carabine, izbucnind într-un hohot de râs, căci face parte din tribul Prostănacilor civilizați.

— Mi-a spus-o de atâtea ori, continuă baronul, neluând în seamă vorbele batjocoritoare ale curtezanei, încât am aranjat, în centrul acestei uriașe proprietăți, o locuință minunată. M-am întors în Franța s-o caut pe Valérie, și în noaptea în care am revăzut-o...

— Revăzut-o e decent spus, zise Carabine; voi reține cuvântul!

— Mi-a spus că așteaptă să moară acest mizerabil de Marneffe, iar eu am consimțit, iertând-o pentru faptul că a acceptat omagiile lui Hulot. Nu știu dacă diavolul și-a pus fustă, dar această femeie, din acel moment, mi-a satisfăcut toate dorințele și toate cerințele; nu mi-a dat prilej s-o suspectez nici măcar o clipă!...

— Asta depășește orice măsură! îi spuse Carabine doamnei Nourisson. Doamna Nourisson dădu din cap în semn de aprobare.

— Încrederea mea în femeia asta, spuse Montès cu lacrimi în ochi, este la fel de mare ca și iubirea pe care i-o port. Mai înainte era cât pe ce să-i pălmuiesc pe toți cei de la masă...

— Am văzut, spuse Carabine.

— Dacă sunt înșelat, dacă se mărită și dacă în momentul ăsta se află

în brațele lui Steinbock, merită să moară de o mie de ori, și o voi ucide așa cum strivești o muscă...

— Dar ce te faci cu jandarmii, băiete?... spuse doamna Nourrisson, cu un surâs de babă rea care te înfiora.

— Cu comisarul de poliție, cu judecătorii, cu Curtea cu Juri și cu tot scandalul! ... adăugă Carabine.

— Ești prea trufaș, dragul meu, reluă doamne Nourrisson, care voia să cunoască planurile de răzbunare ale brazilianului.

— O voi ucide! repetă cu răceală Montès. M-ați numit sălbatic!... Credeți că voi repeta prostia compatrioților voștri, care se duc să cumpere otravă de la farmaciști?... În timp ce veneam spre casă, m-am gândit la felul în care mă voi răzbuna, dacă spusele voastre împotriva lui Valérie se adevăresc. Unul dintre negri mei poartă mereu cu el cea mai puternică otravă animală — mai tare decât otrava vegetală —, care provoacă o boală îngrozitoare ce nu se vindecă decât în Brazilia; o să i-o dau lui Cydalise, care mi-o va da mie; apoi, când această boală mortală va fi trecut în vinele lui Crevel și ale soției lui, eu voi fi dincolo de Azore, împreună cu verișoara dumitale, pe care o voi vindeca și o voi lua de soție. Noi, sălbatici, avem procedeele noastre!... Cydalise, zise el, uitându-se la normandă, este animalul care-mi trebuie. Câți bani datorează?...

— O sută de mii de franci! răspunse Cydalise.

— Fata asta vorbește puțin, dar bine, îi spuse Carabine, pe șoptite, doamnei Nourrisson.

— Simt că înnnebunesc! exclamă cu o voce spartă brazilianul, lăsându-se pe o canapea. Treaba asta o să mă omoare! Dar vreau să văd totul cu ochii mei, căci mi se pare cu neputință să fie adevărat. O scrisoare litografiată!... Cine-mi garantează că nu-i opera unui falsificator?... Baronul Hulot s-o iubească pe Valérie!... spuse el, amintindu-și de vorbele lui Josépha; dar dovada că el n-o iubea este că ea e încă în viață!... Dacă nu-mi aparține numai mie n-o voi lăsa vie nimănui! ...

Montès arăta înspăimântător, și te speriai și mai mult auzindu-i glasul. Răcnea, se zvârcolea, tot ce atingea se spărgea, lemnul de palisandru părea de sticlă.

— Uite-l cum sparge totul! spuse Carabine, privind către doamna Nourrisson. — Dragul meu, reluă ea, dându-i brazilianului o palmă ușoară. Orlando furioso se potrivește foarte bine într-un poem, dar, într-un apartament, e prozaic și costisitor.

— Fiule! zise doamna Nourrisson, ridicându-se de pe scaun și ducându-se în fața nefericitului brazilian, te înțeleg. Când iubești așa, *când te-ai legat până la moarte* de cineva, viața înseamnă dragoste. Cel care

pleacă, distruge și ia cu el totul. Te bucuri de stima, de admirația, de consimțământul meu, mai ales pentru felul cum vrei să procedezi, care mă va face să devin negrofیلă. Dar o iubești! Și vei da înapoi!...

— Eu?... dacă e o ticăloasă...

— Ei, astea-s doar vorbe goale, zise doamna Nourrisson, pe tonul ei obișnuit. Un om care vrea să se răzbune și care spune că va folosi procedee sălbatice, se poartă cu totul altfel. Ca să-ți vezi iubita în paradisul ei, trebuie s-o iei pe Cydalise și să ai aerul că ai intrat în încăpere cu fata cu care vrei să faci dragoste, dintr-o greșeală a servitoarei; dar să nu faci scandal! Când vrei să te răzbuni, te mai poți arăta laș și disperat și te mai poți lăsa înșelat de amanta ta? Ei, ce zici? spuse doamna Nourrisson, văzând că brazilianul e surprins de subtila ei viclenie.

— Bine, struțule, răspunse el, haide... am înțeles.

— Rămâi cu bine, drăguța mea, îi spuse doamna Nourrisson lui Carabine.

Îi făcu semn lui Cydalise să coboare cu Montès, și rămase singură cu Carabine.

— Acum, scumpa mea, nu mă tem decât de un lucru, să nu cumva să o sugrume! Aș da de dracu... Trebuie să lucrăm *fără grabă și cu menajamente*. A, cred că ai câștigat tabloul de Rafael, dar se spune c-ar fi un Mignard¹⁸¹. Dar fii liniștită. E mult mai frumos; mi s-a spus că picturile de Rafael erau foarte înnegrite, în timp ce tabloul acesta e frumos ca un Girodet¹⁸².

— Nu vreau decât să i-o iau înainte lui Josépha! exclamă Carabine, așa că mi-e totuna dacă o fac cu Mignard sau cu Rafael. Ah, hoața de Josépha avea în seara asta niște perle... merită să intri la închisoare pentru ele!...

Cydalise, Montès și doamna Nourrisson se urcară într-o trăsură ce aștepta în fața porții lui Carabine. Doamna Nourrisson îi spuse în șoaptă birjarului adresa unei case din grupul de clădiri de pe bulevardul des Italiens, unde s-ar fi putut ajunge foarte repede căci, de pe strada Saint-Georges și până acolo, distanța se parcurge cam în șapte, opt minute; dar doamna Nourrisson îi spuse s-o ia pe strada Lepelletier și să meargă foarte încet, în așa fel încât să poată trece în revistă trăsurile care staționau.

— Brazilianule! îi zise doamna Nourrisson lui Montès, uită-te bine și încearcă să recunoști oamenii și trăsura îngerașului tău.

Când trăsura în care se aflau trecu prin fața trăsurii lui Valérie, baronul o arătă cu degetul.

— Le-a spus servitorilor ei să vină la ora zece și s-a dus cu trăsura la casa unde se află acum împreună cu contele Steinbock; a luat masa aici,

și peste o jumătate de oră va veni la Operă. Totul e bine pus la cale! spuse doamna Nourrisson. Asta explică cum de te-a putut înșela atâta vreme.

Brazilianul nu răspunse. Metamorfozat în tigru, își reluase imperturbabilul sânge-rece atât de admirat de toți în timpul mesei. Era calm ca un falit a doua zi după ce a depus bilanțul.

La poarta casei fatale staționa o trăsură cu doi cai, dintre acelea ce poartă numele întreprinderii de unde provin: *Compania generală*.

— Rămâi în trăsură, îi spuse doamna Nourrisson lui Montès. Aici nu se intră ca într-o cârciumă, va veni cineva să te ia.

Paradisul doamnei Marneffe și al lui Wenceslas nu semăna deloc cu căsuța lui Crevel, pe care acesta o vânduse contelui Maxime de Trailles, considerând că nu mai avea nevoie de ea. Acest paradis — paradisul multor oameni — consta dintr-o cameră de la etajul al patrulea, cu ieșire directă spre scară, situată într-o casă din grupul de clădiri de pe bulevardul des Italiens. În această casă se afla, la fiecare etaj și pe fiecare palier, o încăpere ce slujise, pe vremuri, drept bucătărie pentru respectivul apartament. Dar casa, devenind un fel de han cu camere închiriate la prețuri exorbitante, pentru amoruri clandestine, principala locatară, adevărata doamnă Nourrisson, negustoreasă de haine pe strada Neuve-Saint-Marc, își dăduse seama de valoarea imensă a acestor bucătării, transformându-le într-un fel de sufragerii. Fiecare dintre aceste camere, mărginită de două ziduri despărțitoare groase, și având ferestrele spre stradă, era total izolată de restul clădirii cu ajutorul unor uși foarte masive, duble, care dădeau spre palier. Deci, în timpul mesei, puteai discuta secrete importante fără să fii auzit de cineva. Pentru mai multă siguranță, ferestrele erau prevăzute în afară cu obloane și în interior cu storuri. Din pricina asta, camerele costau trei sute de franci pe lună. Casa aceasta plină de paradisuri și de mistere îi era închiriată cu douăzeci și patru de mii de franci doamnei Nourrisson I, care câștiga de pe urma ei douăzeci de mii de franci, în fiecare an, bun sau rău, în afară de banii pe care îi dădea celei care administra casa (doamna Nourrisson II), căci nu-și administra singură afacerea.

Paradisul închiriat contelui Steinbock fusese tapisat cu pânză imprimată. Răceala și duritatea pardoselei grosolane înroșite cu ceară nu se mai simțeau când pășai pe covorul moale de deasupra. Mobilierul consta din două scaune frumoase și dintr-un pat așezat într-un alcov, ce era în momentul acela pe jumătate ascuns de o masă plină de resturile unei cine alese; în mijlocul lor două sticle cu dopuri lungi și o sticlă de șampanie pusă la gheață, erau ca niște puncte de reper pe câmpiile lui Bacchus, cultivate de Venus. În încăpere mai erau un fotoliu capitonat, așezat lângă un scăunel cu spătar, și o comodă elegantă din lemn de trandafir, cu o oglindă frumos

încadrată, în stil Pompadour, toate astea trimise, cu siguranță, de Valérie. Lampa din plafon răspândea o lumină blândă, întărită de lumânările aprinse de pe masă și de cele ce împodobeau șemineul.

Această schiță zugrăvește, *urbi et orbi*¹⁸³, amorul clandestin, în meschinele proporții pe care i le imprimă Parisul anului 1840. La ce distanță uriașă ne aflăm de amorul adulter de acum trei mii de ani, simbolizat de plasele zeului Vulcan!

În timp ce Cydalise și baronul urcau scările, Valérie, stând în picioare în fața căminului, în care ardea un buștean gros, îl punea pe Wenceslas să-i strângă șireturile de la corset. Este momentul când femeia, care nu-i nici prea grasă și nici prea slabă, adică este așa cum era fina și eleganta Valérie, oferă privirii frumuseți supranaturale. Carnea trandafirie, cu nuanțe parcă umede, atrage până și privirea celor mai adormiți ochi. Liniile trupului, în clipa aceea, foarte puțin ascunse, sunt atât de bine scoase în evidență de cutele strălucitoare ale juponului și de pânza specială a corsetului, încât femeia ne apare mai irezistibilă ca niciodată, ca orice lucru pe care ești obligat să-l părăsești. Chipul fericit și surâzător din oglindă, piciorul care se mișcă nerăbdător, mâna care încearcă să așeze buclele pieptănăturii refăcută în grabă, ochii plini de recunoștință, apoi flacăra mulțumirii care, asemenea unui apus de soare, parcă incendiază și cele mai mici detalii ale feței, totul face din această oră un izvor nesecat de amintiri!... Cu siguranță că orice om care aruncă o privire asupra primelor greșeli făcute de el în viață, va găsi aici câteva asemenea detalii minunate și va înțelege, poate, fără să le scuze, nebuniile celor ca Hulot și Crevel. Femeile își cunosc atât de bine puterea de care dispun în acel moment, încât găsesc întotdeauna în el ceea ce s-ar putea numi un plus de plăcere.

— Bravo, au trecut doi ani și tu nu știi încă să legi șireturile de la corsetul unei femei! Prea ești polonez! S-a făcut ora zece, dragă Wences... las! spuse Valérie, râzând.

În momentul acela, o slujnică rea, folosindu-se de lama unui cuțit, făcu, cu îndemânare, să sară cârligul de la ușa pe care se baza toată paza lui Adam și a Evei. Ea deschise brusc ușa, căci locatarii acestor Edenuri n-au prea mult timp pentru ei, și descoperi privirii unul dintre acele fermecătoare tablouri de gen, atât de des expuse la Salon, și pictate după modelul lui Gavarni¹⁸⁴.

— Pe aici, doamnă! spuse slujnica.

Și Cydalise intră, urmată de baronul Montès.

— Dar mai e cineva!... Scuzați-mă, doamnă, spuse normanda speriată.

— Cum? Valérie! strigă Montès, care trânti ușa cu violență.

Doamna Marneffe, cuprinsă de o emoție prea mare ca să și-o poată ascunde, se lăsă pe un scăunel ce se afla în colțul șemineului.

Din ochii ei se rostogoliră două lacrimi care se uscară pe dată. Se uită la Montès, o zări pe normandă și izbucni într-un hohot de râs forțat. Demnitatea ei de femeie jignită o făcu să uite că e pe jumătate dezbrăcată; veni la brazilian, și îl privi atât de sfidător, încât ochii îi scânteiară ca lamele unor săbii.

— Iată deci, spuse ea, așezându-se în fața brazilianului și arătându-i-o pe Cydalise, în ce constă fidelitatea dumitale! Dumneata, care mi-ai făcut promisiuni cu care puteai convinge și o femeie ce nu crede în dragoste! Dumneata, pentru care făceam atât de multe lucruri și chiar și crime!... Ai dreptate, domnule, eu nu sunt nimic pe lângă o fată de vârsta ei și atât de frumoasă!... Știu ce o să-mi spui, reluă ea, arătând spre Wenceslas, ale cărui haine, în neorânduială, erau o dovadă prea evidentă pentru a fi negată. Asta mă privește. Cum să te mai iubesc, după această trădare ticăloasă, căci m-ai spionat, ai cumpărat fiecare treaptă a acestei scări, pe stăpâna casei, pe slujnică și poate pe Reine... Dacă aș mai avea un rest de afecțiune pentru un om atât de laș, l-aș face să mă iubească de două ori mai mult ca înainte!... Dar, domnule, te las cu toate îndoielile dumitale, care vor deveni remușcări... Wenceslas, dă-mi rochia.

Își luă rochia, și-o puse pe ea, se uită în oglindă și se îmbracă până la capăt, liniștită, fără să se mai uite la brazilian și comportându-se ca și cum ar fi fost complet singură.

— Wenceslas, ești gata? Ia-o înainte.

Spionase în oglindă, cu coada ochiului, figura lui Montès și i se păruse că vede, în paloarea lui, semnele acelei slăbiciuni care îi face pe acești bărbați atât de puternici să cadă victimă farmecelor femeii; îl luă de mână, apropiindu-se destul de mult pentru ca el să-i poată simți teribilele-i parfumuri, care-i amețesc pe îndrăgostiți; și, văzându-l cum palpită, îi spuse cu un aer muștrător: „Îți permit să te duci și să-i povestești domnului Crevel ce s-a întâmplat; n-o să te creadă niciodată, așa că am dreptul să-l iau de bărbat; de poimâine va fi soțul meu!... Și îl voi face foarte fericit!... Adio! Încearcă să mă uiți...”

— Valérie! strigă Henri Montès, strângând-o în brațe, e cu neputință! Vii cu mine în Brazilia?

Valérie se uită atent la baron, în care își regăsise sclavul.

— A, Henri, dacă m-ai mai iubi! Peste doi ani aș fi soția ta; dar, în momentul ăsta, fața ta mi se pare ipocrită.

— Îți jur că m-au amețit, că niște falși prieteni mi-au aruncat-o în brațe pe femeia asta, și că totul nu-i decât opera hazardului! spuse Montès.

— Deci aş putea încă să te mai iert? zise Valérie, surâzând.

— Şi te vei mai mărita? o întrebă baronul, cuprins de-o mare nelinişte.

— E la mijloc o rentă de optzeci de mii de franci! spuse ea cu un entuziasm pe jumătate comic. Şi Crevel mă iubeşte atât de mult, încât ar muri!

— Te înţeleg, spuse brazilianul.

— Bine, în câteva zile, mai stăm de vorbă zise ea.

Şi Valérie coborî, triumfătoare.

— Nu mai am scrupule, gândi baronul, care rămase o clipă nemişcat. Femeia asta vrea să se slujească de faptul că-i iubită şi să scape de acest imbecil, aşa cum conta pe pieirea lui Marneffe!... Voi fi unealta mâniei divine!

Două zile mai târziu, musafirii lui du Tillet, care o vorbiseră de rău, cu atâta vehemenţă, pe doamna Marneffe, se aflau, la masă în casa ei, după o oră de când aceasta intrase într-o nouă piele schimbându-şi numele cu gloriosul nume al unui primar al Parisului. Acest mod de a-ţi schimba felul de a vorbi după situaţie este unul dintre cele mai obişnuite comportamente uşuratică întâlnite în viaţa pariziană. Valérie avusese plăcerea să-l vadă la biserică pe baronul brazilian, pe care Crevel, acum soţ în regulă, îl invitase, ca s-o facă pe grozavul. Prezenţa lui Montès la masă nu miră pe nimeni. Toţi aceşti oameni erau, încă de mult timp, familiarizaţi cu laşităţile pasiunii şi cu tranzaţiile plăcerii. Adânca melancolie a lui Steinbock, care începea s-o dispreţuiască pe aceea din care înainte făcuse un înger, li se păru tuturor de foarte bun gust. În felul acesta, polonezul părea că vrea să spună că între el şi Valérie se sfârşise totul. Lisbeth veni s-o îmbrăţişeze pe draga ei doamnă Crevel, scuzându-se că nu poate rămâne la masă din pricina stării îngrijorătoare de sănătate a lui Adeline.

— Fii liniştită, îi spuse ea lui Valérie la plecare, te vor primi în casa lor şi tu îi vei primi la tine. A fost de ajuns să audă cuvintele: *Două sute de mii de franci*, şi baroanei i s-a făcut rău. Cu povestea asta îi ai la mână pe toţi; o să mi-o spui şi mie?...

După o lună de la căsătorie, Valérie era la a zecea sa ceartă cu Steinbock; acesta îi cerea explicaţii în legătură cu Henri Montès, amintindu-i de frazele sale spuse în timpul scenei din paradis. Nemulţumindu-se să-i spună vorbe de dispreţ, el o supraveghea atât de tare, încât, strânsă între gelozia lui Wenceslas şi atenţiile amoroase ale lui Crevel, Valérie îşi pierduse cu totul libertatea. Nemaiaivând-o lângă ea pe Lisbeth, care îi dăduse întotdeauna sfaturi foarte bune, îşi ieşi din fire şi ajunsese să-i reproşeze lui Wenceslas, cu duritate, banii pe care ea i-i împrumuta.

Steinbock se simți atât de atins în mândria lui, încât nu mai veni în casa lui Crevel. Valérie își atinsese scopul, căci voia să-l îndepărteze pentru un timp, ca să-și recapete libertatea. Așteptă plecarea lui Crevel într-o călătorie la țară, la contele Popinot, cu scopul de a aranja cu acesta prezentarea doamnei Crevel, și îi dădu brazilianului o întâlnire; Valérie voia să-l aibă o zi întreagă lângă ea, ca să aibă timp să-l facă s-o iubească și mai mult. În dimineața acelei zile, Reine, judecându-și crima prin mărimea sumei primite, încercă să-și avertizeze stăpâna, de care — așa cum era firesc — se simțea mai legată decât de niște necunoscuți; dar cum fusese amenințată că, dacă va comite vreo indiscreție, va fi declarată nebună și internată la ospiciul Salpêtrière, nu-i spuse prea multe.

— Doamna e foarte fericită acum, spuse ea; de ce s-ar mai încurca cu brazilianul ăsta?... Credeți-mă, eu n-am încredere în el!

— E adevărat, Reine! răspunse ea; așa că-l voi expedia cât pot de repede.

— Doamnă, acum m-am liniștit, căci harapul ăsta mă sperie! Îl cred în stare de orice...

— Nu fi proastă! Când e cu mine, mai curând ar trebui să te temi pentru el.

Chiar atunci intră Lisbeth.

— Draga mea căpriță! De câtă vreme nu ne-am mai văzut! zise Valérie; sunt tare nefericită. Crevel mă plictisește cumplit, iar pe Wenceslas nu-l mai am lângă mine, căci ne-am certat.

— Știu, reluă Lisbeth, și am venit aici tocmai din pricina asta. Victorin l-a întâlnit pe la ora cinci după-amiază, tocmai când intra într-un restaurant ieftin, de pe strada Valois; l-a luat pe nemâncate, apelând la sentimentele lui, și l-a adus în strada Louis-le-Grand... Hortense, văzându-l slab, trist și prost îmbrăcat, i-a întins mâna. Iată cum mă trădezi!

— Doamnă, a venit domnul Henri! îi spuse valetul, la ureche, lui Valérie.

— Lasă-mă puțin, Lisbeth, îți voi explica totul mâine!...

Dar, după cum vom vedea, Valérie, în curând, nu va mai putea explica nimic nimănui.

Pe la sfârșitul lunii mai, pensia baronului Hulot nu mai fu grevată de nici o datorie, căci Victorin plătise totul, treptat, baronului Nucingen. Oricine știe că ratele semestriale nu se achită decât pe baza unui certificat din care să reiasă că persoana este în viață și, cum adresa baronului Hulot era necunoscută, ratele oprite din pensie, pentru Vauvinet, rămăseseră în trezoreria Statului. Dar Vauvinet semnase actele de ridicare a popririi, așa că, de acum înainte, trebuia neapărat să fie găsit titularul, ca să poată fi

încasate sumele restante. Datorită îngrijirilor date de doctorul Bianchon, baroana se însănătoșise. La deplina restabilire a lui Adeline contribuise și buna Josépha, printr-o scrisoare a cărei ortografie trăda colaborarea ducelui d'Hérouville. Iată ce îi scria baroanei cântăreața, după patruzeci de zile de cercetări insistente:

DOAMNĂ BAROANĂ,

Domnul Hulot locuia, acum două luni, pe strada Bernardins, împreună cu Élodie Chardin, o dantelăreasă, care i-l răpise domnișoarei Bijou; dar baronul a plecat de acolo, lăsând tot ce avea și fără să spună nici o vorbă, așa că nu putem ști unde s-a dus. Nu m-am descurajat, și am pus pe urmele lui un om care crede că l-a întâlnit pe bulevardul Bourdon.

Biata evreică își va ține promisiunea făcută creștinei. Fie ca îngerul să se roage pentru demon! Așa trebuie să se întâmple câteodată în cer.

Cu adânc respect, rămân pentru totdeauna, umila dumneavoastră slujitoare,

JOSEPHA MIRAH

Maestrul Hulot d'Ervy, nemaiauzind vorbindu-se nimic despre groaznica doamnă Nourrisson, văzând că socrul lui s-a căsătorit, că Wenceslas, cumnatul lui, s-a întors la familia lui, nefiind în nici un fel supărat de noua lui soacră și constatând că mama lui se simte din ce în ce mai bine, se lăsa prins de activitățile sale politice și judecătorești, mănât fiind de curentul rapid al vieții pariziene, pentru care orele prețuiesc cât zilele. Având de făcut un raport pentru Camera Deputaților, el fu obligat, pe la sfârșitul sesiunii, să-și petreacă o noapte întreagă lucrând. Întors la biroul lui pe la ora nouă, Victorin aștepta ca valetul să-i aducă lumânările cu abajur, și se gândea la tatăl lui. Își reproșa că o lăsase pe cântăreața să se ocupe singură de această căutare, își propunea ca, a doua zi, să se ducă să vorbească despre asta cu domnul Chapuzot, când, deodată, zări la fereastră, în lumina slabă a crepuscului, un cap sublim de bătrân, cu chelie galbenă, mărginită de păr alb.

— Dragă domnule, dă poruncă să fie lăsat să intre la dumneata un biet sihastru venit din deșert și care are sarcina să adune bani pentru

reconstruirea unui sfânt locaş.

Această apariţie, care îi şi vorbea şi care îi aminti, dintr-odată, avocatului de o profeţie a îngrozitoarei Nourrisson, îl făcu să tresară.

— Introdu-l pe bătrân, îi spuse el valetului.

— Va împuţi tot biroul, răspunse servitorul; poartă o sutană cafenie pe care cred că n-a mai schimbat-o de când a plecat din Siria, şi n-are cămaşă pe el...

— Introdu-l pe bătrân, repetă avocatul.

Bătrânul intră, Victorin se uită cu ochi bănuitori la așa-zisul pustnic aflat în pelerinaj, şi văzu în el un superb model de călugăr napolitan, îmbrăcat într-o sutană zdrenţăroasă ca de cerşetor şi cu nişte sandale rupte, totul foarte potrivit cu înfăţişarea pustnicului, care era el însuşi o zdreanţă de om. Avea un aer atât de autentic încât, deşi îşi mai păstra încă neîncrederea, avocatul se mustră că se gândise la vrăjitoriile doamnei Nourrisson.

— Ce vrei de la mine?

— Ceea ce credeţi că trebuie să-mi daţi.

Victorin luă cinci franci dintr-un fişic şi îi întinse străinului.

— Ca acout pentru cei cincizeci de mii de franci, e puţin, spuse cerşetorul venit din pustiu.

Această frază risipi toate incertitudinile lui Victorin.

— Dar Cerul şi-a ținut promisiunile? întrebă avocatul încreţind din sprâncene.

— Îndoiala dumitale este o ofensă, fiule! repetă schivnicul. Dacă vrei să plăteşti numai după ce cioclii îşi vor fi făcut treaba, ai tot dreptul, voi veni din nou după opt zile.

— Cioclii! exclamă avocatul, ridicându-se în picioare.

— Ceea ce a fost început s-a terminat, spuse bătrânul, retrăgându-se; căci la Paris se moare uşor!

Când Hulot, care îşi lăsase capul în jos, vru să răspundă, sprintenul bătrân dispăruse.

— Nu înţeleg nimic din toate astea, îşi spuse Hulot-fiul în sinea lui... Dar peste opt zile îi voi cere din nou să mi-l aducă pe tata, dacă nu-l vom fi găsit între timp. De unde îşi ia oare doamna Nourrisson (da, așa o cheamă) asemenea actori?

A doua zi, doctorul Bianchon îi îngădui baroanei să coboare în grădină, după ce o examinează pe Lisbeth care, de o lună de zile, stătea în casă, din pricina unei bronşite uşoare. Savantul doctor, care nu îndrăznise să se pronunţe asupra bolii lui Lisbeth înainte de a studia bine simptomele, o însoţi pe baroană în grădină, ca să vadă, după cele două luni de stat în casă,

efectul șederii la aer asupra tremurului nervos de care se ocupa. Gândul vindecării acestei nevroze îl ispita mult pe savantul Bianchon. Văzând că acest mare și celebru medic se așază jos și le acordă câteva clipe, baroana și copiii ei începură, din politețe, să discute cu el.

— Sunteți foarte ocupat și duceți o viață tristă, spuse baroana. Eu știu ce înseamnă să-ți petreci zilele văzând mizeriile și suferințele trupești.

— Doamnă, răspunse medicul, cunosc spectacolul pe care mila vă obligă să-l vedeți; dar vă veți obișnui cu el, așa cum se întâmplă cu noi toți. Asta e o lege socială. Duhovnicul, magistratul, avocatul n-ar putea să-și facă meseria dacă *spiritul profesiei* n-ar supune *inima omului*. Am putea trăi fără acest fenomen? Oare militarul, în timp de război, nu se confruntă cu spectacole încă și mai crude decât astea? Și toți militarii care au înfruntat focul armelor sunt buni. Noi avem bucuria pe care ți-o dă vindecarea unui om, după cum dumneavoastră vă bucurați când salvați o familie de la grozăviile foamei, ale depravării, ale mizeriilor de tot felul, redând-o muncii și vieții sociale; dar ce consolare își pot găsi magistratul, comisarul de poliție și avocatul, care își petrec viața scotocind prin cele mai ticăloase combinații ale interesului, acest monstru social ce cunoaște regretul că n-a izbutit, dar care nu va fi în stare niciodată să se căiască? Jumătate din societate își petrece viața observând ce face cealaltă jumătate. Un avocat, acum acum la pensie, prieten cu mine de mult timp, îmi spunea că, de cincisprezece ani încoace, notarii și avocații sunt la fel de bănuitori cu clienții lor, ca și cu adversarii clienților lor. Fiul dumneavoastră, care este avocat, n-a fost niciodată vorbit de rău de cel pe care-l apăra?

— O, adeseori! spuse surâzând Victorin.

— De unde vine răul ăsta profund? întrebă baroana.

— Din lipsa de credință, răspunse medicul, și din faptul că banul a ajuns să stăpânească lumea, lucru care duce la un egoism sfruntat. Altădată, banii nu erau totul, și oamenii recunoșteau că există valori superioare lor. Pe vremuri, se ținea seama de noblețe, de talent, de serviciile aduse Statului; dar astăzi legea face din bani un etalon general, luându-i drept bază a capacității politice! Unii magistrați nu sunt, din cauza asta, eligibili, și Jean-Jacques Rousseau n-ar fi astăzi eligibil! Moștenirile, mereu divizate, îl obligă pe fiecare om să se gândească la sine încă de la vârsta de douăzeci de ani. De la necesitatea de a face avere, la corupție, se ajunge ușor, pentru că în Franța lipsește sentimentul religios, în ciuda laudabilelor eforturi făcute de cei care încearcă o restaurare a catolicismului. Iată cum gândesc toți cei care observă, ca mine, societatea în adâncurile ei.

— Aveți puține plăceri, spuse Hortense.

— Adevăratul medic, răspunse Bianchon, e pasionat de știință. E

susținut de acest sentiment ca și de certitudinea utilității sale sociale. De exemplu, chiar în această clipă, am o bucurie științifică, dar mulți oameni superficiali m-ar putea considera lipsit de suflet. Măine voi prezenta la Academia de Medicină o descoperire. În momentul ăsta mă ocup de o boală dispărută de pe meleagurile astea. O boală mortală pe care noi, cei din climatele temperate, nu o putem vindeca, dar care e tratabilă în Indii. Este o boală des întâlnită în Evul Mediu. Lupta pe care medicul o dă împotriva unei asemenea boli e o luptă frumoasă. De zece zile mă gândesc mereu la bolnavii mei, căci e vorba de doi, soția și soțul! Nu cumva vă sunt rude, căci, doamnă, știu că sunteți fiica domnului Crevel, zise el, adresându-i-se lui Célestine.

— Cum! bolnavul dumitale e tatăl meu?... spuse Célestine. Locuiește, cumva, pe strada Barbet-de-Jouy?

— Chiar așa, răspunse Bianchon.

— Și boala e mortală? repetă Victorin, înspăimântat.

— Mă duc la tata! exclamă Célestine, ridicându-se în picioare.

— Ți interzic categoric, doamnă, răspunse liniștit Bianchon. Boala asta e contagioasă.

— Dar dumneata te duci totuși acolo, zise tânăra femeie. Credeți că îndatoririle unei fiice sunt mai mici decât cele ale medicului?

— Doamnă, un medic știe să se ferească de contagiune, și devotamentul dumitale necugetat îmi arată că nu vei putea avea prudența mea.

Célestine se ridică, se duse în camera ei și se pregăti să plece.

— Domnule, îi spuse Victorin lui Bianchon, sperați că-i veți putea salva pe domnul și pe doamna Crevel?

— Sper, fără însă să o și cred, răspunse Bianchon. Faptul e inexplicabil pentru mine... E o boală caracteristică negrilor și populațiilor americane, al căror sistem cutanat se deosebește de cel al albilor. Or, nu pot face nici o legătură între negri, galbeni, metiși și domnul sau doamna Crevel. Și, de altfel, dacă boala asta e foarte interesantă pentru noi, medicii, ea e îngrozitoare pentru toți ceilalți oameni. Biata ființă care, se spune, era frumoasă, este pedepsită acum îngrozitor, fiind atacată tocmai în ceea ce a făcut-o să păcătuiască, pentru că a ajuns de o urâtenie înspăimântătoare, dacă se mai poate spune că a mai rămas ceva din ea!... Îi cad dinții și părul, seamănă cu o leproasă, se îngrozește ea însăși de felul cum arată; mâinile ei, groaznice la vedere, sunt umflate și acoperite de pustule verzui; unghiile, descărnate, îi rămân în răni când se scarpină; brațele și picioarele îi putrezesc în puroiul care le roade.

— Dar care e cauza tuturor acestor rele? întrebă avocatul.

— Cauza, zise Bianchon, este alterarea rapidă a sângelui, care se descompune cu o viteză înspăimântătoare. Sper să lucrez asupra sângelui, l-am dat la analiză; mă duc acasă să iau rezultatul analizei făcute de prietenul meu, profesorul Duval, vestitul chimist, ca să trec apoi la una din acele lovituri disperate pe care noi încercăm câteodată să o dăm morții.

— Aici e mâna lui Dumnezeu! spuse baroana, cu o voce foarte emoționată. Domnule doctor, deși această femeie mi-a pricinuit multe necazuri care m-au făcut, în momentele de nebunie, să-l rog pe Dumnezeu să-mi facă dreptate, acum — Dumnezeu mi-e martor —, vă urez din tot sufletul să reușiți să o vindecați.

Hulot-fiul amעיise; se uita, pe rând, la mama sa, la sora sa și la doctor, tremurând de teama ca ei să nu-i ghicească gândurile. Se considera un asasin. Hortense găsea că Dumnezeu făcuse dreptate. Célestine veni să-l roage pe soțul ei s-o însoțească.

— Dacă mergeți acolo, stați la cel puțin un pas distanță de patul bolnavilor; e singura precauție pe care o puteți lua. Nici dumneata, domnule, și nici soția dumitale să nu-l sărutați pe muribund! Domnule Hulot, trebuie să-ți însoțești soția, ca să o împiedici să încalce această dispoziție a mea.

Adeline și Hortense, rămase singure, se duseră să-i țină tovărășie lui Lisbeth. Ura lui Hortense împotriva lui Valérie era atât de mare, încât ea nu putu să nu se manifeste cu putere.

— Verișoară! Mama și cu mine suntem răzbunate!... exclamă ea. Femeia asta plină de venin s-o fi mușcat singură, căci acum putrezește de vie!

— Hortense, spuse baroana, în clipa asta nu vorbești creștinește. Ar trebui să te rogi lui Dumnezeu să o ajute pe această ființă nefericită să se căiască.

— Ce tot spuneți acolo? strigă Bette, ridicându-se de pe scaun; vorbiți, cumva, despre Valérie?

— Da, răspunse Adéline, e condamnată; va muri de o boală îngrozitoare, care te face să te cutremuri chiar și numai când îl auzi pe cineva descriind-o.

Verișoara Bette începu să clănțane din dinți; fu cuprinsă de-o sudoare rece și de un tremur îngrozitor, ceea ce arăta cât de adâncă și de pasionată era prietenia ei față de Valérie.

— Mă duc acolo, spuse ea.

— Dar doctorul ți-a interzis să ieși din casă!

— Nu-mi pasă! Mă duc la ei. Bietul Crevel, în ce stare trebuie să fie, căci tare mult își iubește nevasta.

— Și el e pe moarte, spuse contesa de Steinbock. Toți dușmanii noștri sunt acum în mâinile diavolului...

— Ale lui Dumnezeu!... fata mea...

Lisbeth se îmbrăcă; își luă pe ea vestitul șal de cașmir galben, își puse pălăria de catifea neagră, se încălță cu ghetele, și, neținând seama de muștrările lui Adeline și ale lui Hortense, ieși din casă mânată de o putere despotică. Când ajunse pe strada Barbet, la câteva clipe după domnul și doamna Hulot, Lisbeth găsi acolo șapte medici pe care Bianchon, ce veni și el curând, îi convocase, ca să studieze împreună acest caz unic. Doctorii, stând în picioare în salon, discutau despre boală și, din când în când, câte unul se ducea fie în camera lui Valérie, fie în cea a lui Crevel, pentru a mai face vreo constatare, după care se întorcea în salon cu un argument bazat pe această ultimă și rapidă observație.

Acești prinți ai științei se împărțiseră în două grupuri, după opiniile lor, care erau toate la fel de grave. Unul singur susținea că la mijloc e o otrăvire și emitea ipoteza unei răzbunări, negând că ar fi vorba despre boala descrisă în Evul Mediu. Alți trei ziceau că a avut loc o descompunere a limfei și a umorilor din organism. Al doilea grup de medici, cel al lui Bianchon, susținea că această boală e pricinuită de o viciere a sângelui, provocată de un microb necunoscut. Bianchon adusese rezultatul analizei sângelui, făcută de profesorul Duval. Metodele de tratament, deși disperate și cu totul empirice, depindeau de soluționarea acestei probleme medicale.

Lisbeth rămase înmărmurită, la trei pași de patul în care murea Valérie, când văzu că la căpătâiul prietenei ei stau un vicar de la biserica Saint-Thomas-d'Aquin și o soră de caritate care o îngrijea. Religia găsisese, în această grămadă de putreziciune care, din cele cinci simțuri date omului, nu-și păstrase decât vederea, un suflet pe care voia să-l mântuiască. Sora de caritate, care fusese singura ce acceptase sarcina de a o veghea pe Valérie, stătea mai la distanță. În felul acesta, Biserica catolică, acest corp divin însuflețit, întotdeauna și în orice împrejurare, de gândul sacrificiului, o susținea sub dubla sa formă, spirituală și carnală, pe această păcătoasă și respingătoare muribundă, acordându-i nesfârșita sa clemență și inepuizabilele sale comori de milostenie.

Servitorii, înspăimântați, refuzau să intre în camera domnului sau a doamnei; nu se gândeau decât la ei și considerau că stăpânii lor au fost loviți pe drept. Duhoarea era atât de puternică încât, cu toate că ferestrele erau deschise și se folosiseră cele mai tari parfumuri, nimeni nu putea rămâne mult timp în camera lui Valérie. Acolo veghea doar Religia. Se putea oare ca o femeie cu o inteligență atât de mare ca aceea a lui Valérie, să nu se întrebe ce îi făcea pe cei doi reprezentanți ai Bisericii să rămână

lângă ea? Muribunda ascultase vocea preotului. Pocăința îi cuprinsese sufletul păcătos și devenea tot mai puternică pe măsură ce ravagiile aduse frumuseții ei de către misterioasa boală se măreau. Delicata Valérie rezista bolii cu mult mai puțin decât Crevel și avea să moară prima, fiind, de altfel, cea dintâi care se îmbolnăvise.

— Dacă n-aș fi fost bolnavă, aș fi venit să te îngrijesc, spuse până la urmă Lisbeth, după ce întâlnise privirea tristă a prietenei sale. De cincisprezece sau de douăzeci de zile n-am ieșit din casă, dar când am aflat de la doctor în ce situație te afli, am alergat repede aici.

— Biata mea Lisbeth, văd că încă mă mai iubești, spuse Valérie. Ascultă! Eu nu mai am decât o zi sau două de gândit, căci nu pot spune *de trăit*. Vezi? Nu mai am trup, nu sunt decât o grămadă de noroi... Nu mi se dă voie să mă uit în oglindă... Am ceea ce merit. Ah, cât de mult aș vrea să pot îndrepta tot răul pe care l-am făcut, ca să fiu primită în Ceruri.

— O, spuse Lisbeth, dacă ai ajuns să vorbești așa, înseamnă că ai murit deja.

— Nu o împiedica pe această femeie să se căiască, las-o cu gândurile ei creștinești, spuse preotul.

— Nimic nu mai e cum era! Își zise Lisbeth, înspăimântată. Nu-i mai recunosc nici ochii și nici gura! N-a mai rămas nimic din fața ei! Și are mintea răătăcită! O, e îngrozitor!

— Tu nu știi, spuse Valérie, ce înseamnă să te gândești la ziua ce va urma după ultima zi de viață și la ce vei găsi în sicriu: viermi pentru trup, dar ce oare pentru suflet? Lisbeth, simt că există și o altă viață! ... Și sunt cuprinsă de o frică ce mă împiedică să simt durerile cărnii mele care se descompune!... Și eu care îi spuneam, în răs, lui Crevel, bătându-mi joc de o sfântă, că răzbunarea lui Dumnezeu ia toate formele nenorocirii... Prorocisem bine! ... Lisbeth, nu te juca cu cele sfinte! Dacă mă iubești, fă ca mine, pocăiește-te!

— Eu, zise Lisbeth, am întâlnit răzbunarea peste tot în natură; insectele pier ca să-și satisfacă nevoia de a se răzbuna pe cei care le atacă! Și domnii ăștia, spuse ea arătând spre preot, nu ne spun și ei că Dumnezeu se răzbună, și că răzbunarea Sa dăinuie o veșnicie?...

Preotul îi aruncă lui Lisbeth o privire plină de blândețe și îi zise: „Doamnă, dumneata nu crezi în Dumnezeu. ”

— Dar uită-te unde am ajuns!... îi spuse Valérie.

— Și cum de te-ai îmbolnăvit de boala asta urâtă? întrebă fata cea bătrână, cu neîncrederea ei de țarancă.

— Am primit de la Henri o scrisorică în care îmi spune cu de-amănuntul totul... El m-a ucis. Să mori tocmai în momentul când voiai să

trăiești cinstit, și să mori când ai ajuns într-o stare ce provoacă groaza celor din jur... Lisbeth, renunță la orice gând de răzbunare! Fii bună cu cei din familia asta, căreia i-am lăsat, prin testament, tot ceea ce îmi dă voie legea! Du-te, fata mea, deși tu ești singura ființă care nu se îndepărtează acum, de mine, cu groază; te rog, du-te, lasă-mă... nu mi-a mai rămas decât timpul de care am nevoie să mă încredințez lui Dumnezeu! ...

— Bate câmpii, își spuse Lisbeth, când ajunsese în pragul încăperii.

Cel mai violent sentiment, acela al prieteniei unei femei pentru o altă femeie, nu avu consecvența eroică a Bisericii. Lisbeth, sufocată de miasmele vătămătoare, ieși din încăpere și dădu peste medicii ce continuau să discute. Cum opinia lui Bianchon triumfase, nu se mai discuta decât despre modul cum trebuie făcută experiența...

— În orice caz, vom avea parte de o autopsie interesantă, spunea unul dintre opozanți, mai ales că vom beneficia de doi subiecți, ca să putem face comparație.

Lisbeth îl însoți pe Bianchon, care veni la patul bolnavei, fără să pară că bagă de seamă mirosul fetid pe care aceasta îl răspândea în jurul ei.

— Doamnă, spuse el, vom încerca un tratament puternic, care poate să vă salveze...

— Dacă izbutiți să mă salvați, întrebă ea, voi mai fi frumoasă ca înainte? ...

— Poate! spuse savantul medic.

— Știu ce înseamnă acest poate al dumitale! zise Valérie. Aș fi ca o femeie arsă, toată, de foc. Lasă-mă să mă încredințez, cu toată ființa mea, Bisericii! Nu pot, acum, să-i plac decât lui Dumnezeu! Voi încerca să mă împac cu el, va fi ultimul meu gest de cochetărie! Da, trebuie să-l *cuceresc pe bunul Dumnezeu!*

— Iată ultimul cuvânt al biete Valérie, o regăsesc! spuse Lisbeth, plângând.

Fata din Lorena crezu că trebuie să se ducă în camera lui Crevel, unde îi găsi pe Victorin și pe soția lui, așezați la trei pași depărtare de patul ciumatului.

— Lisbeth, spuse el, nimeni nu-mi spune în ce stare e soția mea; tu ai fost chiar acum și-ai văzut-o, cum se simte?

— E mai bine, și se consideră salvată! răspunse Lisbeth, permițându-și acest neadevăr, pentru a-l liniști pe Crevel.

— A, ce bine, spuse primarul, căci îmi era teamă să nu-i fi dat boala asta... Nu se putea să nu trag ponoase după faptul că am fost comis-voiajor pentru parfumuri. Îmi fac reproșuri. Ce s-ar fi întâmplat cu mine, dacă rămâneam fără ea! Pe cuvânt de onoare, copii, o ador pe femeia asta.

Crevel încercă să ia poziția lui preferată, ridicându-se în șezut.

— O, tată, spuse Celéstine, dacă te faci sănătos, o voi primi în casa mea pe mama mea vitregă, ți-o jur!

— Biata mea Celéstine! continuă Crevel, vino să mă săruți!...

Victorin își opri soția, care se și repezise spre patul tatălui ei.

— Domnule, spuse cu blândețe avocatul, probabil că nu știi că boala dumată e contagioasă...

— E adevărat, răspunse Crevel; medicii se felicită că au descoperit la mine nu știu ce ciumă din Evul Mediu pe care o considerau dispărută, și o anunță, cu mare tam-tam, în facultățile lor... Ce lucru straniu!

— Tată, spuse Celéstine, fii curajos și vei învinge boala!

— Nu va neliștiți, copii, moartea stă pe gânduri de mai multe ori înainte de a-l lovi pe un primar al Parisului! zise el, cu calm, făcând haz de necaz. Și apoi, dacă arondismentul meu este atât de lipsit de noroc încât să vadă cum i se ia omul pe care l-a onorat de două ori cu voturile sale... (Ei, vedeți cu câtă ușurință mă exprim?), voi ști să-mi fac boccelele. Doar am fost comis-voiajor și sunt obișnuit cu plecările. Copii, sunt un om puternic.

— Tată, promite-mi că-l vei lăsa pe preot să vină la căpătâiul tău.

— Niciodată, răspunse Crevel. Ce vreți, eu am supt laptele Revoluției, n-am mintea baronului d'Holbach¹⁸⁵, dar am tăria sa sufletească. Mă simt mai mult ca oricând un adept al Regenței, al Muschetarilor, al abatelui Dubois și al lui Richelieu! La naiba! Biata mea soție, care și-a pierdut capul, mi-a trimis un bărbat în sutană, mie, care sunt admiratorul lui Béranger, prietenul lui Lisette, copilul lui Voltaire și al lui Rousseau... Ca să mă încerce și să vadă dacă boala m-a doborât, doctorul m-a întrebat: „L-ai văzut pe abate? ” Ca răspuns, l-am imitat pe marele Montesquieu. Da, m-am uitat la doctor, uite-așa, continuă, așezându-se în profil ca în portret, și, întinzând mâna autoritar, am spus:

... Și sclavul a venit,

Arătat-a al său ordin dar n-a obținut nimic.

Ordinul este un frumos calambur care dovedește că domnul președinte Montesquieu, chiar când era în agonie, își păstra întreaga putere a minții sale geniale, căci îi trimiseseră un iezuit!... Îmi place mult pasajul ăsta... nu despre viața lui, ci despre moartea sa. A, pasajul! Încă un calambur! Pasajul Montesquieu.

Hulot-fiul se uita trist la socrul lui, întrebându-se dacă prostia și vanitatea nu au o putere egală cu aceea a adevăratei măreții sufletești. Cauzele care pun în mișcare resorturile sufletului par a fi cu totul străine de rezultate. Oare puterea pe care o arată un mare criminal seamănă cu aceea cu care se mândrește un Champcenetz¹⁸⁶ când merge spre eșafod?

La sfârșitul săptămânii, doamna Crevel fu înmormântată — murise, după suferințe îngrozitoare —, iar Crevel își urmă soția după două zile. Astfel, efectele contractului de căsătorie fură anulate, și Crevel își moșteni soția.

Chiar a doua zi după înmormântare, avocatul îl revăzu pe călugărul cel bătrân, și îl primi fără să spună nici un cuvânt. Călugărul întinse mâna în tăcere, și, tot în tăcere, Victorin Hulot îi dădu optzeci de bancnote de o mie de franci, luați din suma de bani ce se găsisse în biroul lui Crevel. Tânăra doamnă Hulot moșteni domeniul Presles și o rentă de treizeci de mii de franci. Doamna Crevel îi lăsase trei sute de mii de franci baronului Hulot. Bolnăviciosul Stanislas avea să primească, la majorat, casa Crevel și o rentă de douăzeci și patru de mii de franci.

Printre numeroasele și minunatele asociații instituite de caritatea catolică la Paris, există una fondată de doamna La Chanterie, al cărei scop este acela de a-i căsători civil și religios pe oamenii nevoiași ce trăiesc în concubinaj. Legiuitorii, care țin mult la venitul din înregistrări, și Burghezia stăpânitoare, care ține la onorariile notariatelor, se prefac că nu știu că trei sferturi din oamenii din popor nu pot plăti cei cincisprezece franci ceruți pentru contractul de căsătorie. În privința asta, notarii nu s-au ridicat la înălțimea avocaților parizieni. Avocații din Paris, categorie destul de calomniată, se ocupă gratuit de procesele celor nevoiași, în timp ce notarii nu s-au decis încă să facă gratis contractele de căsătorie ale oamenilor săraci. Cât privește Fiscul, ar trebui pusă în mișcare întreaga mașinărie guvernamentală pentru ca acesta să-și mai micșoreze pretențiile. Birourile de înregistrare sunt surde și mute. La rândul ei, Biserica precepe și ea taxe pentru căsătorii. Biserica, în Franța, este excesiv de preocupată de bani; ea se dedă, în casa Lui Dumnezeu, la josnice traficuri de băncuțe și scaune, ceea ce îi indignează pe străini, deși nu se poate să fi uitat mânia Mântuitorului când i-a alungat din Templu pe negustori. Biserica renunță greu la drepturile ei și pentru că ele constituie, astăzi, una din puținele sale surse de venit, și în acest caz vina este, de fapt, a Statului. Aceste circumstanțe adunate la un loc, într-o vreme când lumea se gândește mult prea mult la soarta negrilor și a micilor infractori, condamnați de poliția corecțională, ca să se mai poată ocupa și de oamenii cinstiți, aflați în suferință, fac ca multe cupluri oneste să trăiască în concubinaj, din lipsa celor treizeci de franci, care reprezintă cea mai mică sumă pe care trebuie să o dea doi parizieni ce vor să se căsătorească pentru a plăti taxele cerute la Notariat, la Biroul de Înregistrări, la Primărie și la Biserică. Instituția doamnei de La Chanterie, fondată pentru a aduce cuplurile sărace pe calea religioasă și legală, căuta aceste perechi, care nu erau prea greu de găsit,

pentru că ele se aflau printre oamenii săraci, pe care îi ajuta, înainte de a le verifica starea civilă.

Când baroana Hulot fu complet restabilită, ea își reluă ocupațiile. Respectabila doamnă de La Chanterie veni s-o roage pe Adeline să adauge la operele de caritate de care se ocupa, legalizarea căsătoriilor nelegitime.

Una din primele acțiuni ale baroanei avu loc în sinistrul cartier numit odinioară *Mica Polonie*, cuprins între străzile Rocher, Pépinière și Miroménil, care e un fel de sucursală a foburgului Saint-Marceau. Ca să zugrăvim acest cartier e de ajuns să spunem că proprietarii anumitor case, locuite de industriași fără industrii, de primejdioși vânzători de fier vechi și de nevoiași ce se apucă de meserii periculoase, nu îndrăznesc să ceară să li se achite chiriile și nici nu găsesc portarei care să se încumete să-i evacueze pe locatarii ce nu le plătesc. În momentul ăsta, Specula ce tinde să schimbe fața acestui colț al Parisului și să clădească pe terenul viran care desparte strada Amsterdam de strada Faubourg-du-Roule, va modifica, fără îndoială, și populația, căci, la Paris, mistria este mai civilizatoare decât ne-am putea închipui! Clădind case frumoase și elegante, cu gherete pentru portari, mărginindu-le cu trotuare și înființând magazine, Specula îndepărtează, prin prețul mare al chirii, oamenii fără căpătâi, familiile sărace și locatarii insolubili. În felul acesta cartierele scapă de populația suspectă și de cocioabele și cârciumile unde poliția nu pune piciorul decât atunci când îi dă ordin justiția.

În iunie 1844, înfățișarea pieței Laborde și a împrejurimilor sale era încă destul de dubioasă. Pietonul elegant care, din strada Pépinière, urca, din întâmplare, pe aceste străzi înspăimântătoare, se mira văzând cum aristocrații trăiesc aici cot la cot cu membrii Boemei sărace. În aceste cartiere, unde vegetează sărăcia, ignoranța și mizeria ajunsă pe culmile ei, prosperă ultimii conțopiști care scriu acte pentru neștiutorii de carte din Paris. Acolo unde vedeți cuvintele *Scriitor public*, scrise cu litere groase, pe o hârtie albă afișată pe un geam de la demisolul sau parterul vreunei case dărăpănate, puteți fi convinși că în acel cartier există mulți oameni ce nu știu carte, și deci nenorociri, vicii și criminali. Ignoranța este mama tuturor crimelor. O crimă presupune, înainte de orice, o lipsă de judecată.

Or, în timp ce baroana fusese bolnavă, acest cartier, pentru care ea era o a doua Providență, se îmbogățise cu un „scriitor public” ce se instalase în pasajul Soarelui, al cărui nume reprezintă una din antitezele familiare parizienilor, căci pasajul Soarelui este foarte întunecos. Acest „scriitor public”, despre care se spunea că este neamț, se numea Vyder, și trăia în concubinaj cu o fată tânără, din pricina căreia era atât de gelos, încât n-o lăsa să se ducă decât la niște sobari cumsecade, italieni, ca toți sobarii, care

locuiau pe strada Saint-Lazare și erau la Paris de mulți ani de zile. Baroana Hulot, ce lucra în instituția doamnei de La Chanterie, îi scăpase pe sobariiăștia de la un faliment care i-ar fi adus într-o stare de sărăcie lucie. După câteva luni, belșugul înlocuise sărăcia, și credința în Dumnezeu intrase în inimile acestor oameni, cu forța caracteristică sobarilor italieni. Una dintre primele vizite pe care baroana le făcu în cartier fu la această familie. Spectacolul pe care îl văzu în casa acestor oameni cumsecade, situată pe strada Saint-Lazare, în apropiere de strada du Rocher, o făcu fericită. Familia locuia într-un mic apartament — în care munca adusese o evidentă bunăstare — așezat deasupra magazinelor și a atelierului, ce erau acum înzestrate cu tot ce trebuia și unde mișunau tot felul de ucenici și de lucrători, toți italieni veniți din valea Domodossola. Baroana fu primită ca și cum ar fi fost Sfânta Fecioară. Obligată să-l aștepte pe stăpânul casei și să afle cum merg treburile, după un sfert de oră de cercetări, Adeline trecu la sfântul ei spionaj, informându-se despre oamenii aflați în situații grele pe care, eventual, îi cunoștea familia sobarului.

— A, dragă doamnă, dumneata care ești în stare să-i scapi pe condamnați din infern, spuse italianca, poate o poți salva de la pierzanie pe o fată tânără care locuiește foarte aproape de aici.

— O cunoști bine? întrebă baroana.

— Este nepoata unui fost patron de-al soțului meu, pe numele lui Judici, venit în Franța după revoluția din 1789. Acest Judici a fost, sub Împăratul Napoleon, unul dintre primii sobari din Paris; a murit în 1819, lăsându-i fiului său o avere frumoasă. Dar fiul lui Judici a păpat-o toată cu cocotele lui și, până la urmă, s-a însurat cu una mai șmecheră decât celelalte, cea cu care a avut-o pe acesta biată fată care abia a împlinit cincisprezece ani.

— Și ce s-a întâmplat cu el? întrebă baroana, foarte impresionată de asemănarea dintre firea acestui Judici și cea a soțului ei.

— Doamnă, această fetiță, pe care o cheamă Atala, și-a părăsit tatăl și mama ca să vină să trăiască aici, alături de noi, cu un neamț bătrân, în vârstă de cel puțin optzeci de ani, numit Vyder, care se ocupă de toate treburile celor ce nu știu să citească și să scrie. Tot ar mai fi ceva dacă bătrânul ăsta desfrânat, care după cum se spune ar fi cumpărat-o de la maică-sa cu o mie cinci sute de franci, ar lua-o de nevastă; cum nu va mai trăi prea mult și cum se pare că are o rentă de câteva mii de franci, biata copilă, care e ca un îngerăș, ar scăpa de greutate, și mai ales de sărăcia care o va mâna pe calea pierzaniei.

— Îți mulțumesc că mi-ai arătat ce faptă bună pot face, spuse Adeline; dar trebuie să procedez cu prudență. Cum e acest bătrân?

— O, doamnă, e un om cumsecade, o face pe fată fericită, și nu-i lipsit de bun-simț; căci, vedeți dumneavoastră, a părăsit cartierul în care locuia familia Judici ca să o scape pe copilă din ghearele maică-sii. Mama era geloasă pe fată, și poate că visa să tragă foloase de pe urma frumuseții ei și să facă din copila asta o *domnișoară*! ... Atala și-a adus aminte de noi și l-a sfătuit pe *domnul ei* să se stabilească lângă casa noastră; cum domnul Vyder a văzut ce fel de oameni suntem, el o lasă pe Atala să vină aici; dar căsătoriți-i legal, doamnă, și veți face o faptă demnă de dumneavoastră... După ce se va mărita, micuța va fi liberă; în felul ăsta va scăpa de mama ei, care-i urmărește toate mișcărilor și care ar vrea, ca să profite de pe urma ei, să o vadă actriță sau reușind în groaznica meserie în care a lansat-o.

— Dar de ce n-a luat-o bătrânul ăsta în căsătorie? ...

— Nu era nevoie, spuse italianca, și deși bătrânul Vyder nu-i un om rău, îl cred destul de șiret ca să vrea să pună deplină stăpânire pe această copilă; or, bietul bătrân se teme că, odată căsătorit, o să pățească ce pătesc toți bătrânii...

— Poți să trimiți pe cineva s-o cheme pe fată? Întrebă baroana; dacă o văd la față, îmi dau seama dacă am șanse...

Soția sobarului îi făcu un semn fiicei ei mai mari, care plecă îndată. După zece minute, fata se întoarse ținând de mână o copilă de cincisprezece ani și jumătate, a cărei frumusețe era specific italienească. Domnișoara Judici moștenise de la tatăl ei acea piele care ziua părea gălbuie, dar care seara, la lumină, devenea de-un alb sclipitor, ochii mari cu o formă și o strălucire orientală, genele dese și întoarse ce semănau cu niște mici aripi negre, părul ca abanosul și acea ținută maiestuoasă caracteristică celor din Lombardia, care îl face pe străinul ce se plimbă duminica prin Milano, să creadă că fetele portarilor sunt niște regine. Atala, căreia fata sobarului îi vorbise despre vizita nobilei doamne, pe care o cunoștea și ea din auzite, pusese în grabă pe ea o rochie frumoasă de mătase, niște ghețe și o pelerină elegantă. Boneta cu panglici de culoarea cireșelor îi scotea și mai mult în evidență frumusețea. Copila avea un aer naiv și plin de curiozitate și se uita cu coada ochiului la baroană, al cărei tremur nervos o umplea de uimire. Când văzu această capodoperă de frumusețe feminină ajunsă în mocirla prostituției, baroana scoase un oftat adânc și jură s-o aducă pe fată pe calea Virtuții.

— Cum te cheamă, copilă?

— Atala, doamnă.

— Știi să citești și să scrii? ...

— Nu, doamnă; dar nu-i nimic, pentru că domnul știe...

— Părinții tăi te-au dus la biserică? Ai trecut de prima comuniune?

Cunoști catehismul?

— Doamnă, tata voia să mă pună să fac niște lucruri ca astea despre care vorbiți dumneavoastră, dar mama nu m-a lăsat...

— Mama ta!... exclamă baroana. Deci mama ta e un om rău?

— Mă bătea mereu! Nu știu de ce, dar eram mereu prilej de ceartă între tata și mama...

— Nu ți s-a vorbit niciodată de Dumnezeu? ... întrebă baroana.

Copila făcu ochii mari.

— A, mama și tata spuneau adeseori: Dumnezeii mă-tii! și Să te bată Dumnezeu!... zise ea cu o adorabilă naivitate.

— N-ai văzut niciodată o biserică? Nu ți-a trecut niciodată prin gând să intri înăuntru?

— Biserici?... Da, Notre-Dame, Panteonul... 187 Le-am văzut de departe, când tata mă lua cu el în oraș; dar asta nu se întâmpla prea des. În cartierul nostru nu sunt asemenea biserici.

— În ce cartier locuiești?

— În cartier...

— Care anume?

— Pe strada Charonne, doamnă...

Oamenii din foburgul Saint-Antoine 188 desemnează întotdeauna acest cartier celebru doar numindu-l, simplu, cartierul. Pentru ei, el este întruchiparea a ceea ce înseamnă un cartier, cartierul-rege, și înșiși fabricanții înțeleg prin acest cuvânt, în mod special, cartierul Saint-Antonie.

— Nu ți-a spus niciodată, nimeni, ce e bine și ce e rău?

— Mama mă bătea când nu făceam lucrurile așa cum voia ea...

— Dar nu știai că faci un lucru rău părăsindu-ți tatăl și mama ca să te duci să trăiești cu un bătrân?

Atala Judici se uită la baroană cu semeție și nu răspunse.

— E tare sălbatică!... își zise Adeline.

— O, doamnă, sunt multe ca ea în cartier! spuse soția sobarului.

— Doamne, dar nu știe nimic, nici măcar ce-i rău! De ce nu-mi răspunzi... întrebă baroana încercând s-o ia de mână pe Atala.

Atala se dădu un pas înapoi, supărată.

— Ești o babă nebună! spuse ea. Tata și cu mama nu mâncaseră de o săptămână! Mama voia să facă din mine ceva foarte rău, pentru că tata a bătut-o, spunându-i că-i o hoată! Atunci domnul Vyder a plătit toate datoriile tatei și ale mamei și le-a dat și lor bani... O, un sac plin cu bani!... Și m-a luat cu el, și bietul tata plângea... Dar trebuia să ne despărțim!... Am făcut un lucru rău? întrebă ea.

— Și îl iubești mult pe acest domn Vyder!...

— Dacă îl iubesc?... zise ea. Bineînțeles, doamnă! Îmi spune în fiecare seară povești atât de frumoase!... Și mi-a dat rochii elegante, lenjerie, un șal. Sunt gătită ca o prințesă, și nu mai port saboți! De două luni de zile, nu mai sufăr de foame. Nu mai mănânc cartofi! Îmi aduce bomboane, praline! O! cât de bună e șocolata asta!... Eu fac tot ce vrea el pentru o pungă de șocolată! Și apoi, moș Vyder este un om foarte bun, mă îngrijește atât de bine și cu atâta blândete, încât văd cum ar fi trebuit să fie mama mea... Va tocmi și o slujnică bătrână, care să mă ajute la treburi, căci nu vrea să-mi stric mâinile făcând bucătărie. De o lună de zile, a început să câștige o mulțime de bani și îmi aduce câte trei franci în fiecare seară... pe care eu îi pun într-o pușculiță! Atâta doar, că nu mă lasă să ies din casă, decât ca să vin aici... E un om grozav; de aceea, face din mine tot ce vrea... Îmi spune pisicuța lui! Pe când mama nu-mi spunea decât: hoață, putoare, curvă... și câte altele!

— Și atunci, copilă, de ce n-ai fi soția lui moș Vyder?

— Dar, doamnă, sunt soția lui! spuse tânăra, uitându-se la baroană cu mândrie, fără să roșească, cu fruntea senină și cu ochii luminoși. Mi-a spus că sunt soțioara lui, dar e foarte neplăcut să fii soția unui bărbat! Dacă n-ar fi bomboanele de ciocolată!...

— Doamne! își zise baroana cu voce scăzută; ce fel de monstru e omul care a putut abuza de o atât de mare și de sublimă nevinovăție? Dacă voi izbuti să aduc această copilă pe calea cea bună, îmi voi răscumpăra multe greșeli! Eu știam bine ce fac! își spuse baroana, gândindu-se la scena dintre ea și Crevel. Pe când ea nu știe absolut nimic!

— Îl cunoști pe domnul Samanon? întrebă micuța Atala, răsfățându-se ușor.

— Nu, draga mea; dar de ce mă întrebi asta?

— Îmi spui drept? zise nevinovata fată.

— Atala, nu te teme de doamna! zise soția sobarului; e un înger!

— Motanului meu îi e teamă să nu fie găsit de domnul Samanon, și se ascunde... cât de mult aş vrea să fie liber...

— De ce?

— Ei, Doamne! M-ar duce la Bobino și poate și la Ambigu¹⁸⁹!

— Ce ființă fermecătoare! zise baroana sărutând-o.

— Ești bogată?... întrebă Atala, care se juca cu manșetele baroanei.

— Da și nu, răspunse baroana. Sunt bogată pentru fetițele bune ca tine, dacă vor să-l lase pe preot să le învețe care le sunt îndatoririle creștinești, și să meargă pe drumul cel bun.

— Pe care drum? întrebă Atala. Eu mă aflu pe un drum bun.

— Pe drumul virtuții!

Atala se uită la baroană cu un aer viclean și zeflemisitor.

— Vezi, doamna e fericită de când se află în sânul bisericii... spuse baroana, arătând spre nevasta sobarului. Tu te-ai măritat așa cum se împreunează animalele.

— Eu? zise Atala, dar dacă vreți să-mi dați ceea ce îmi dă moș Vyder, aș fi foarte bucuroasă să nu mă mărit. E o mare plictiseală! Vă dați seama?

— Odată ce te-ai unit cu un bărbat, așa cum ai făcut tu, spuse baroana, virtutea îți cere să-i fii credincioasă.

— Până când moare?... întrebă Atala, cu o expresie plină de înțelesuri; atunci înseamnă că nu mai am mult. Dacă ați ști cum tușește și cum respiră moș Vyder! Pfu-u! Pfu-u, făcu ea imitându-l pe bătrân.

— Virtutea și morala cer, continuă baroana, ca Biserica, prin care este reprezentat Dumnezeu, și primăria, care reprezintă legea, să consfințească însoțirea voastră. Vezi, Doamna s-a căsătorit legitim...

— O să fie mai plăcut? întrebă copila.

— Vei fi mai fericită, spuse baroana, căci nimeni nu va putea să-ți reproșeze căsătoria asta. Vei pe placul lui Dumnezeu! Întreab-o pe doamna dacă s-a măritat fără să fi primit taina căsătoriei.

Atala se uită la nevasta sobarului.

— Ce are ea mai mult decât mine? întrebă ea. Sunt mai frumoasă decât ea.

— Da, dar eu sunt o femeie cinstită, pe când ție ți s-ar putea da un nume urât...

— Cum vrei ca Dumnezeu să te ocrotească, dacă tu calci în picioare legile divine și omenеști? o întrebă baroana. Știi că Dumnezeu îi ia la El în paradis pe cei care urmează poruncile Bisericii Sale?

— Și cum e în paradisul ăsta? Sunt spectacole? o întrebă Atala.

— O, spuse baroana, în paradis ai toate bucuriile pe care ți le poți închipui. E plin de îngeri cu aripi albe. Aici îl vezi pe Dumnezeu în toată măreția Sa, împarți cu El puterea, ești fericit în fiecare moment și în vecii vecilor! ...

Atala Judici asculta spusele baroanei așa cum ar fi ascultat muzică; văzând-o că nu-i în stare să înțeleagă, Adeline se gândi că trebuia s-o pornească pe altă cale, adresându-i-se bătrânului.

— Întoarce-te acasă, fetițo, voi veni să vorbesc cu domnul Vyder. E francez?

— E alsacian, doamnă; dar o să fie bogat, doamnă! Dacă ai vrea să-i plătești ceea ce-i datorează ticălosului de Samanon, o să-ți dea banii înapoi, căci, peste câteva luni, după cum spune el, o să aibă o rentă de șase

mii de franci, și atunci o să ne ducem să trăim la țară, foarte departe, în Vosgi...

Cuvântul *Vosgi* o făcu pe baroană să cadă într-o adâncă visare. Își revăzu satul! Baroana fu smulsă din această meditație dureroasă de salutul sobarului, care venea să-i arate cât de bine îi mergeau treburile.

— Doamnă, într-un an de zile, vă voi putea înapoia sumele pe care ni le-ați împrumutat, căci sunt banii bunului Dumnezeu, ai celor săraci și nefericiți! Dacă voi face avere, veți putea lua bani și de la mine, iar eu, prin dumneavoastră, voi da altora ajutorul pe care l-am primit.

— Acum, spuse baroana, nu vă cer bani, ci să ne unim forțele ca să putem face o faptă bună. Am întâlnit-o pe micuța Judici, care trăiește cu un bătrân, și vreau să-i căsătoresc religios și civil.

— A, cu moș Vyder! Este un om demn și foarte cumsecade, care știe să dea un sfat bun. În cele două luni de când a venit în cartier, și-a făcut deja prieteni. Mie îmi trece pe curat însemnările. Cred că e un colonel curajos care l-a slujit bine pe Împărat! E decorat, dar nu-și poartă niciodată decorațiile. Așteaptă să se refacă bănește, căci bietul om are datorii!... Cred chiar că se ascunde, căci e căutat de portărei...

— Spune-i că, dacă o ia în căsătorie pe fată, îi voi plăti datoriile...

— Putem face asta chiar acum, doamnă, hai să ne ducem la el.... e la doi pași de-aici, în pasajul Soleil!

Baroana și sobarul ieșiră din casă și porniră spre pasajul Soleil.

— Pe aici, doamnă, spuse sobarul, arătându-i strada Pépinière. Pasajul Soleil se află la capătul străzii Pépinière și dă în strada du Rocher. La mijlocul acestui pasaj, făcut de curând și plin de prăvălioare ce se pot închiria la prețuri foarte mici, baroana zări, deasupra unei ferestre împodobite cu tafta verde, la o înălțime care nu le îngăduia trecătorilor să arunce înăuntru priviri indiscrete, cuvintele: *SCRIITOR PUBLIC*. Și, pe ușă:

BIROU DE AFACERI

Redactăm petiții, trecem socotelile pe curat etc.

Discreție, repeziciune.

Interiorul semăna cu acele săli de așteptare unde călătorii omnibuzelor din Paris își capătă biletele cu locuri pentru a-și continua drumului. O scară interioară ducea, cu siguranță, la un apartament aflat la mezanin, luminat de un coridor și ținând de prăvălie. Baroana zări un birou

din lemn alb, înnegrit, niște cutii și un fotoliu jegos, cumpărat de ocazie. O șapcă și un abajur murdar, lucrat din tafta verde și din sârmă de alamă, te făceau să te gândești fie la unele precauții pe care bătrânul și le lua pentru a se deghiza, fie la vederea lui slabă, destul de firească la un om de o asemenea vârstă.

— E sus, spuse sobarul; mă urc să-i spun despre ce-i vorba și să-l rog să coboare.

Baroana își lăsă vâlul pe față și se așeză pe un scaun. Un pas greoi zgâlțâi scărița de lemn, și Adeline nu putu să-și stăpânească un strigăt puternic când își văzu soțul, pe baronul Hulot, care cobora în papuci, îmbrăcat într-o vestă cenușie tricotată și în niște pantaloni vechi, din molton gri...

— Stimată doamnă, ce doriți? o întrebă Hulot, curtenitor.

Adeline se ridică de pe scaun, îl îmbrățișa pe Hulot, și îi spuse, cu o voce sugrumată de emoție: „În sfârșit, te regăsesc!...”

— Adeline! ... exclamă baronul uluit, închizând ușa prăvăliei. Joseph! îi strigă el sobarului, du-te prin alee.

— Dragul meu, îi spuse ea, uitând, în bucuria-i uriașă, de tot ceea ce se petrecuse până atunci; poți să te întorci în sânul familiei tale, suntem bogați! Fiul tău are o rentă de o sută șaizeci de mii de franci! Pensia ta e degrevată de orice datorie și mai ai de primit un rest de cincisprezece mii de franci, care ți se va da pe baza unui act din care să rezulte că ești în viață. Valérie a murit și ți-a lăsat prin testament trei sute de mii de franci. Oamenii au uitat trecutul. Te poți întoarce în lume, și vei găsi la fiul tău o avere. Vino, fericirea noastră va fi deplină. Curând se împlinesc trei ani de când te caut, și nădejdea că te voi regăsi mi-a fost atât de mare încât ți-am pregătit un apartament, care e gata să te primească. O, pleacă de aici, ieși din situația îngrozitoare în care văd că te afli!

— Fac asta cu mare bucurie, spuse baronul, ca zăpăcit; *dar pot s-o iau și pe fată?*

— Hector, renunță la ea! Fă asta pentru a ta Adeline, care nu ți-a cerut niciodată nici cel mai mic sacrificiu! Îți făgăduiesc că-i voi da fetei zestre, că o voi mărita și că mă voi ocupa de educația ei. Vreau ca una dintre femeile care te-au făcut fericit să fie fericită, să nu mai cadă nici în viciu, nici în noroi!

— Deci tu ești cea care voiai să mă însori, spuse baronul, surâzând... Rămâi o clipă aici, zise el, mă duc să mă îmbrac sus, unde am, într-un cufăr, niște haine mai bune...

Când rămase singură și se uită din nou la groaznica încăpere în care se afla, Adeline izbucni în plâns. — El trăia aici, își zise ea, în timp ce noi

ne duceam viața în belșug! Bietul om! Cât de tare a fost pedepsit, tocmai el, care era eleganța întruchipată! Sobarul veni să o salute pe binefăcătoarea lui, care îi spuse să cheme o trăsură. Când sobarul se întoarse, baroana îl rugă s-o ia chiar atunci la el acasă pe micuța Atala Judici,

— Să-i spui, adăugă ea, că, dacă va vrea să-i dea ascultare domnului preot de la biserica Madeleine, în ziua în care va avea loc prima ei comuniune, îi voi da o zestre de treizeci de mii de franci și un soț bun, un tânăr cumsecade!

— Pe fiul meu cel mare, doamnă! Are douăzeci de ani și o adoră pe fată!

În clipa aceea, baronul coborî în încăpere; avea ochii umezi de lacrimi.

— Mă faci să părăsesc, spuse el la urechea soției sale, singura ființă care mă iubește aproape tot atât de mult cât mă iubești și tu! Micuța plânge, și nu pot s-o las așa...

— Fii liniștit, Hector! Fata va trăi într-o familie cinstită, pentru care răspund.

— Bine, atunci te pot urma, spuse baronul, conducându-și soția la trăsură.

Hector, devenit din nou baron d'Ervy, se îmbrăcase cu niște pantaloni și cu o haină din postav albastru, o vestă albă, o cravată neagră și mănuși. După ce baroana se instalează în trăsură, Atala se urcă și ea, pe nesimțite, cu o mișcare de șopârlă.

— Doamnă, spuse ea, lăsați-mă să vă însoțesc și să vin cu dumneavoastră. Voi fi foarte cuminte, foarte ascultătoare și voi face tot ce vreți; dar nu mă despărțiți de moș Vyder, binefăcătorul meu, care îmi dă atâtea lucruri bune. O să mănânc bătaie!...

— Atala, spuse baronul, doamna asta este soția mea, și noi doi trebuie să ne despărțim...

— Ea? Atât de bătrână? Și tremură ca o frunză! O, ce mutră are! îi răspunse, cu inocență, fata.

Și imită, în bătaie de joc, tremurul baroanei. Sobarul, care alerga după micuța Judici, veni la portiera trăsorii.

— Ia-o de aici, spuse baroana.

Sobarul o luă pe Atala în brațe și o duse la el acasă cu forța.

— Dragul meu, îți mulțumesc pentru sacrificiul tău! spuse Adeline, luând mâna baronului și strângându-l cu nespusă bucurie. Cât de mult te-ai schimbat! Cât de mult trebuie să fi suferit! Ce surpriză pentru fiica și pentru fiul tău!

Adeline vorbea așa cum vorbesc între ei amanții care se revăd după

o lungă absență, despre o mulțime de lucruri deodată. În zece minute, baronul și soția lui sosiră pe strada Louis-le-Grand, unde Adeline găsi următoarea scrisoare:

DOAMNĂ BAROANĂ,

Domnul baron d'Ervy a locuit o lună de zile pe strada Charonne, sub numele de Thorec, anagrama lui Hector. Acum trăiește în pasajul Soleil, sub numele de Vyder. Se dă drept alsacian, e scriitor public, și trăiește cu o fată pe care o cheamă Atala Judici. Fiți foarte atentă, căci baronul este pus sub urmărire, nu știu pentru ce.

Actrița s-a ținut de cuvânt și se consideră, ca întotdeauna,

Doamnă baroană,

Umila dumneavoastră slujitoare,

J. M.

Întoarcerea baronului stârni o bucurie imensă, care îl converti la viața de familie. O uită pe micuța Atala Judici, căci excesele de dragoste pătimășă îl făcuseră să ajungă la acea nestatornicie a sentimentelor care caracterizează copilăria. Fericirea familiei era însă tulburată de schimbarea pe care o suferise baronul. Când își părăsise copiii, era un om sănătos și puternic, iar acum, când se întorsese acasă, era un moșneag slab și gârbovit, cu o înfățișare jalnică. Masa fastuoasă, preparată în grabă de Celéstine, îi aminti de dineurile date de cântăreață și îl făcu pe bătrân să rămână buimac în fața luxului în care trăia familia sa.

— Sărbătoriți întoarcerea tatălui risipitor! îi spuse el, la ureche, lui Adeline.

— Sst!... S-a uitat totul, răspunse ea.

— Unde-i Lisbeth? întrebă baronul văzând că aceasta lipsește.

— Ah! răspunse Hortense, Lisbeth e bolnavă, nu se mai ridică din pat și curând o vom pierde. Speră să te vadă după-masă.

A doua zi dimineață, la răsăritul soarelui, Hulot-fiul fu anunțat de portar că niște soldați din garda municipală îi înconjuraseră casa. Oamenii legii îl căutau pe baronul Hulot. Unul dintre ei, care mergea în urma portăresei, îi prezentă avocatului niște hotărâri judecătorești și îl întrebă dacă era de acord să plătească pentru tatăl lui. Era vorba de niște polițe în valoare de zece mii de franci, date unui cămătar numit Samanon, care

probabil că-i împrumutase baronului d'Ervy două sau trei mii de franci. Hulot îl rugă pe funcționar să-și trimită înapoi oamenii, și îi dădu banii. — Oare asta-i tot? se întrebă el, neliniștit.

Lisbeth, care era și așa foarte necăjită din pricina norocului ce dăduse peste familia Hulot, nu putu suporta acest eveniment fericit. Starea ei de sănătate se înrăutăți atât de mult, încât Bianchon spuse că va muri după vreo săptămână, învinsă după o luptă lungă în care repurtase atât de multe victorii. Ea păstră taina urii sale chiar și în timpul îngrozitoarei agonii pricinuite de ftizia pulmonară de care suferea. Așa că avu marea satisfacție să-i vadă pe Adeline, Hortense, Hulot, Victorin, Steinbock, Celéstine și pe copiii lor plângând în jurul patului ei și regretând-o ca pe un înger păzitor al familiei. Baronul Hulot fu pus la un regim de viață sănătos, de care nu mai avusese parte de aproape trei ani de zile, și își recăpătă forțele, ajungând să fie aproape ca înainte. Faptul că Hulot parcă era alt om o făcu pe Adeline atât de fericită încât tremurul nervos de care suferea se atenuă. — Până la urmă, va fi fericită! își zise Lisbeth în ajunul morții, văzând venerația pe care baronul o avea față de soția lui despre ale cărei suferințe îi vorbiseră Hortense și Victorin. Acest sentiment grăbi sfârșitul verișoarei Bette, care fu condusă pe ultimul drum de întreaga familie înlăcrimată.

Baronul și baroana Hulot, văzându-se ajunși la vârsta la care ai nevoie de cât mai multă tihnă, dădură contelui și contesei Steinbock minunatele apartamente de la primul etaj și se instalară la cel de-al doilea. Baronul, cu ajutorul fiului său, obținut, la începutul anului 1845, o slujbă la căile ferate, plătită cu un salariu de șase mii de franci pe lună, bani care, adăugați la pensia de șase mii de franci și la suma lăsată prin testament de doamna Crevel, îi asigurau o rentă de douăzeci și patru de mii de franci. Dat fiind că Hortense, în timpul celor trei ani de zile cât durase cearta dintre ea și soțul ei, procedase la separarea de bunuri, Victorin nu mai ezită să plaseze pe numele surorii sale cele două sute de mii de franci și îi făcu lui Hortense o rentă de douăsprezece mii de franci. Wenceslas, acum soțul unei femei bogate, îi era credincios, dar își petrecea timpul hoinărind și nu se putea hotărî să înceapă vreo lucrare, oricât de mică. Devenit din nou artist *in partibus*¹⁹⁰, avea mare succes în saloane și era consultat de mulți amatori de artă; în cele din urmă, ajunsese critic de artă, ca toți neputincioșii care înșală speranțele puse în ei la debut. Deși își duceau viața împreună, fiecare cuplu avea propria sa avere. Devenind mai înțeleaptă după atâtea nenorociri, baroana îi lăsa fiului ei grija de a se ocupa de afaceri, și reduce astfel numai la salariu suma de bani de care dispunea baronul, în speranța că, având bani puțini, acesta nu va mai cădea din nou în vechile lui greșeli. Dar, printr-un noroc ciudat, pe care nu contaseră nici mama și nici fiul,

baronul părea că renunțase la sexul frumos. Cuminenția lui, pusă pe seama bătrâneții, liniști familia, care se bucura pe deplin de firea plăcută și de calitățile baronului d'Ervy. Plin de atenții față de soția și de copiii săi, el îi însoțea la spectacole și la evenimentele mondene la care începu din nou să se ducă, și făcea cu multă grație onorurile salonului fiului său. Acest tată risipitor, reîntors acasă, readusese fericirea în familia sa. Era un bătrân plăcut, prăbușit fizic, dar foarte spiritual; din vechiul lui viciu, nu mai păstrase decât ceea ce putea să constituie, în socie-tatea de azi, o calitate. Treptat, se ajunsese, în chip firesc, la o atmosferă de deplină liniște. Copiii și baroana îl ridicau în slăvi pe tatăl familiei, uitând de moartea celor doi unchi! Viața nu poate merge mai departe fără uitare.

Soția lui Victorin, care datorită lecțiilor primite de la Lisbeth știa să conducă treburile acestei case uriașe, fusese nevoită să angajeze un bucătar. După bucătar, trebui să aducă o fată care să-l ajute. În zilele noastre, fetele care ajută la bucătărie sunt niște ființe ambițioase, ce urmăresc să fure secretele bucătarului-șef și care, de îndată ce știu să potrivească sosurile, consideră că au ajuns mari bucătărese. Așa se face că, într-o casă, ele sunt schimbate foarte des. La începutul lunii decembrie, în 1845, Célestine angajă pentru această muncă o normandă durdulie din Isigny, scurtă și îndesată, cu brațele puternice și roșii, cu o figură comună, proastă ca noaptea, și care se hotărî cu greu să renunțe la clasica bonetă de bumbac pe care o poartă fetele din Normandia de Jos. Fata asta, grăsuță ca o doică, purta o rochie de stambă care părea mereu că-i gata să-i crape pe piept. Liniile figurii sale roșcovane erau atât de ferme, încât păreau tăiate în piatră. Bineînțeles că nimeni nu dădu prea multă atenție venirii acestei slujnice pe care o chema Agathe și care era întruchiparea fetei îndrăznețe pe care provincia o trimite zilnic la Paris. Agathe, care lucrase înainte într-un han de mahala unde îi servise pe cărăuși, era atât de grosolană la vorbă, încât nu-l prea atrase pe bucătar; așa că, în loc să-l cucerească pe șeful ei și să-l facă să-i dezvăluie marea artă a bucătăriei, ea îi stârni disprețul. Bucătarul îi făcea curte lui Louise, camerista contesei Steinbock. Normanda, văzându-se persecutată, își plângea soarta; când bucătarul-șef făcea ultimele retușuri cerute de vreun fel de mâncare sau de vreun sos, o dădea afară din bucătărie, sub un pretext oarecare.

— N-am noroc, spunea ea; o să mă angajez la altă casă. Cu toate astea, rămăsese, deși, în două rânduri, ceruse să plece.

Într-o noapte, Adeline, trezită de un zgomot ciudat, constată că Hector nu mai era în patul lui, așezat lângă al ei, căci dormeau în paturi alăturate, așa cum se cade unor oameni bătrâni. Așteptă o oră, dar baronul nu se întoarce. Cuprinsă de frică și temându-se că s-a petrecut vreo

catastrofă și că baronul a făcut vreun atac de apoplexie, baroana urcă la etajul de deasupra, unde se aflau mansardele în care dormeau servitorii, și se duse spre camera lui Agathe, atrasă atât de lumina vie care venea prin ușa întredeschisă, cât și de murmurul a două voci. Dar se opri înspăimântată când auzi vocea baronului care, sedus de farmecele slujnicei, ajunsese, stârnit de rezistența calculată opusă de această mârșavă mahalagioaică, să-i spună următoarele cuvinte odioase: „Soția mea nu mai are mult de trăit și, dacă vrei, vei putea deveni baroană. ” Adeline scoase un țipăt, scăpă din mână sfeșnicul și fugi.

Trei zile mai târziu, baroana, care se împărtășise în ajun, se pregătea să-și dea sufletul, înconjurată de familia îndurerată. Cu o clipă înainte de a muri, Adeline luă mâna soțului ei, o strânse și îi șopti la ureche: „Dragul meu, nu-ți mai puteam oferi decât viața: peste o clipă vei fi liber și vei putea da alteia numele de baroana Hulot”.

Și, lucru rar, oamenii văzură cum, din ochii unei moarte, ies lacrimi. Îngrozitoarea putere a Viciului învinsese răbdarea Îngerului, care, de pe pragul Eternității, rostise singurul cuvânt de reproș ce putuse fi auzit din gura-i în timpul întregii sale vieți.

Baronul Hulot plecă din Paris la trei zile după înmormântarea soției sale. După unsprezece luni, Victorin află, în mod indirect, de căsătoria tatălui său cu domnișoara Agathe Piquetard, care avusese loc la Isigny, la 1 februarie, în anul o mie opt sute patruzeci și șase.

— Părinții se pot opune la căsătoria copiilor lor, dar copiii nu pot să împiedice nebuniile părinților ce-au dat în mintea copiilor, îi spuse maestrul Hulot maestrului Popinot, cel de-al doilea fiu al ministrului Comerțului, care îi vorbea despre această căsătorie.

- 1 Un fel de cabrioletă cu patru roți (toate notele aparțin redacției).
- 2 În franceză, verbul *crever* = a plesni, a se sparge.
- 3 Perioada dintre 1815–1830, când dinastia de Bourbon a fost restaurată pe tronul Franței.
- 4 Personaje din comedia lui Molière, *Tartuffe* (1667).
- 5 Adică o pendulă în stilul la modă în vremea Imperiului lui Napoleon (1804–1814).
- 6 Regența, adică guvernarea din timpul minoratului lui Ludovic al XV-lea (1715–1723), ca și domnia acestuia, se caracterizează, printre altele, și printr-un lux și un fast deosebite; *Oeil de boeuf* (ochi de bou) este numele care i se dădea anticamerei regale (a cărei fereastră era ovală), unde curtenii așteptau dimineața trezirea regelui.
- 7 Gilbert-Louis Duprez (1801–1896), unul dintre cei mai mari și mai cunoscuți tenori din secolul al XIX-lea.
- 8 Una dintre favoritele regelui Ludovic al XV-lea, alături de doamna de Pompadour sau doamna du Barry.
- 9 Adică Ludovic-Filip, care preconiza, în politica internă, „calea de mijloc”.
- 10 Numele dat, în Italia, căpeniilor grupurilor de mercenari; aici, cu sensul de aventurieri, oameni care îndrăznesc orice.
- 11 După ce s-a proclamat Împărat (1804), Napoleon a organizat adeseori, mai ales cu ocazia victoriilor sale militare, mari și fastuoase serbări publice.
- 12 Vast amfiteatru din Roma antică, unde, în timpul persecuțiilor primilor creștini, adepții noii religii erau aduși pentru a fi sfîșiați de fiarele sălbatice.
- 13 Dragostea lui Napoleon pentru Joséphine de Beauharnais, pe care a luat-o de soție, a durat până în 1809, când a repudiat-o, pentru a se căsători cu Marie-Louise, arhiducesă de Austria.
- 14 Organizată în 1793, la chemarea Comitetului Salvării Publice, această armată a trebuit să facă față atacurilor străine în regiunea Rinului.
- 15 Bianca Capello, soția lui Francesco dei Medici, a fost immortalizată de pictorul italian Bronzino (1503–1572); Jean Goujon (1510–1568), sculptor francez, a reprezentat-o pe Diane de Poitiers și în chip de Venus; doamna Tallien (1773–1835) a fost unul dintre șefii reacțiunii și a participat la o acțiune de răsturnare a lui Robespierre; domnișoara Georges (1787–1867) a fost o foarte frumoasă tragediană franceză; doamna Récamier, o altă femeie deosebit de frumoasă, este faimoasă și pentru salonul ei din vremea Restaurației.
- 16 În 1792, sperând să provoace o invazie străină care să înăbușe Revoluția, Ludovic al XVI-lea a declarat război Austriei.
- 17 În 1804, Napoleon era în război cu Anglia, pe care intenționa s-o invadeze, proiect la

care însă va renunța.

18 În 1806, Napoleon duce o campanie împotriva Prusiei, pe care o învinge în octombrie 1806, în urma faimoaselor bătălii de la Jena și Auerstaedt.

19 D'Orsay întruhipa la începutul secolului al XIX-lea tipul bărbatului elegant; Louis-Auguste, conte de Forbin, pictor și arheolog, este cel care a reorganizat Muzeul Luvru și a înființat Muzeul Luxembourg; Gabriel-Julien Ouvrard (1770–1846) a fost un celebru bancher din epocă, îmbogățit în urma afacerilor cu materiale destinate armatei napoleoniene.

20 Perioada numită Directorat (oct. 1705 – noi. 1799) s-a caracterizat, în interior, prin abuzuri de tot felul, o corupție generalizată, lovituri de Stat și o teribilă criză financiară.

21 Bătălia de la Waterloo (18 iun. 1815), o localitate în Belgia, unde armatele napoleoniene au fost învinse de cele anglo-prusace, constituie înfrângerea definitivă a lui Napoleon și pierderea tronului Franței.

22 Expediția armată întreprinsă de Bourboni, în 1823, împotriva Spaniei, a urmărit restabilirea ca monarh absolut pe tronul acestei țări a lui Ferdinand al VII-lea.

23 Primadonă absolută (lb. it.), cea mai faimoasă cântăreață a unui teatru de Operă.

24 Bourbonii s-au prezentat în fața poporului francez, obosit de îndelungatele războaie purtate sub Napoleon, ca apărători ai păcii și ai împăcării generale.

25 În castelul de la Fontainebleau, în aprilie 1814, Napoleon I a semnat actul de abdicare.

26 Adică armata adunată de Napoleon în timpul celei de-a doua domnii a sa (cele O sută de zile: martie–iunie 1815), după întoarcerea din Insula Elba, armată care i-a alungat pe Bourboni, dar a fost învinsă la Waterloo.

27 Giotto (di Bondone) (1266–1337), pictor și arhitect italian. Prin suplețea formelor și bogăția cromatică a fost socotit un precursor al Renașterii și al întregii arte europene moderne.

28 Mulți copii din regiunea Savoia (în sud-estul Franței), alungați de sărăcie din provincia lor, vagabondau prin țară ca flașnetari sau dresori de animale.

29 Marele-duce Constantin, fratele țarului Alexandru al III-lea, fusese trimis în Polonia, proclamată regat constituțional după căderea lui Napoleon. Când a izbucnit insurecția națională poloneză, acesta era șeful armatei.

30 Arie din opera *Wilhelm Tell* (1829), de Rossini.

31 Este vorba despre campania lui Napoleon în Rusia, care a constituit și prima sa mare înfrângere. La întoarcere, din „marea armată” (500 000 de oameni), nu mai rămăseseră decât aproximativ 30 000.

32 Domnișoara Félicie de Faveau a fost o sculptoriță cunoscută în perioada Restaurației;

Jean-Martin de Wagner (1777–1858), un sculptor german, a lucrat pentru Muzeul din München; Louis-François Jeanest execută, în primul sfert al secolului al XIX-lea, medalioane și diverse modelaje în ceară, fildeș și reproduceri; Froment-Meurice (1802–1855) mare giuvaiergiu de artă, a fost considerat restauratorul orfevrăriei franceze; Liénard era un faimos sculptor în lemn, din vremea lui Balzac.

33 Sculptorul florentin Donatello (1386–1466), a executat basoreliefuri și statui caracteristice pentru idealurile estetice ale Renașterii; Brunelleschi (1377–1446), arhitect, este inițiatorul Renașterii la Florența și autorul unor construcții de mari proporții, cu decorații în stil clasic; Lorenzo Ghiberti (1378–1455) este creatorul faimoaselor basoreliefuri în bronz de pe porțile Baptisteriului din Florența; Jean de Bologne (1529–1608), sculptor, aparține tot școlii florentine, căci a lucrat la curtea Medicilor.

34 Cuvântul latin *fecit* (a făcut), urmat de numele pictorului pe vechile tablouri, avea rolul de a completa semnătura autorului pânzei respective.

35 Gastronomul francez Anthelme Brillat-Savarin (1755–1826)—de la al cărui nume vine și prăjitura denumită savarină —, este și autorul unei celebre lucrări despre *Fiziologia gustului*.

36 *Robert-Diavolul* este o operă în cinci acte, de Meyerbeer, pe un libret de Scribe.

37 Revoluția din 27–29 iulie 1830 pune capăt domniei absolutiste a Bourbonilor, iar prin persoana noului rege, Ludovic-Filip, “rege-burghez”, marea burghezie franceză își asigură o monarhie moderată, mai flexibilă și mai prielnică unei clase în ascensiune.

38 Este o aluzie la influența Angliei asupra Franței, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, mult mai dezvoltată din punct de vedere industrial și în plin avânt economic.

39 Henric al III-lea a fost regele Franței între 1574 și 1589, iar Marguerite de Navarre (*regina Margot*) a fost sora sa și prima soție a lui Henric al IV-lea.

40 Jean-Jacques Regis, duce de Cambacérès (1753–1824), mare magistrat în timpul Revoluției, făcut duce de Parma și prinț-arhicancelar al Imperiului de către Napoleon, i-a servit apoi și pe Bourboni după revenirea lor la tron.

41 Cele dorite (lb. lat.).

42 În mitologia greacă, Meduza transforma în piatră pe oricine o privea. Perseu a poruncit să i taie capul, de care s-a servit în bătălii, în vederea aceluiași scop.

43 Aceasta este întrebarea (lb. engl.), replică rostită de Hamlet la începutul faimosului său monolog: *A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea (Hamlet, III, 1)*.

44 Jean-François Pilastre de Rosier (1756–1785), fizician francez care s-a ocupat de aeronautică, făcândmaimulte ascensiuni cu balonul; Nicolas Beaujon (1708–1786), un francez bogat, a construit la Paris un azil pentru orfani (1784), transformat în timpul

Revoluției într-un spital; Jean-Joseph Marcel (1776–1854) a fost un orientalist francez, care a colaborat la o impunătoare *Descriere a Egiptului*, și director al Imprimeriei naționale.

45 Cuvintele sunt atribuite lui Tadeusz Kosciuszko (1746–1817), ofițer și om politic polonez, care a participat la Războiul de Independență din America de Nord și a condus mai multe insurecții ale polonezilor împotriva dominației Rusiei și Prusiei; cuvintele citate (*Finis Poloniae* = E sfârșitul Poloniei) ar fi fost rostite cu ocazia înfrângerii suferite în 1794 din partea coaliției ruso-prusiene.

46 Clichy era numele închisorii din Paris, care, din 1826, servea pentru întemnițarea datornicilor insolabili.

47 În vremea lui Balzac, Chaumière era o grădină de vară, la modă, cu orchestră și bal, iar cartierul Notre-Dame-de-Lorette, numit așa după biserica cu același nume, era locul în care se instalaseră o mulțime de curtezane, cărora li s-a spus, începând din 1840, „lorete”.

48 Personaje din drama feerică *Furtuna* (1612), de Shakespeare.

49 Este Grădina botanică și zoologică din Paris, înființată, ca grădină, în 1628, iar ca Muzeu de științe naturale și menagerie, în 1693.

50 Jean-Baptiste Greuze (1725–1805), pictor francez, autor de portrete și scene de familie; Jacob-Isaac Ruysdaël (1629–1682), peisagist olandez; Gaspard Dughet, zis Guaspre (1613–1675), deși francez, a trăit și a pictat mai mult în Italia; pictorii flamanzi Teniers, tatăl (1582–1649) și fiul (1610–1694), sunt autorii unor picturi care înfățișează scene de interior și scene populare; Justus van Huysum (1659–1716), pictor olandez, este șeful unei întregi familii de pictori, specializați în peisaje, flori și fructe; Abraham Mignon, artist flamand (1640–1679), a pictat îndeosebi flori, insecte și animale.

51 Vin produs în regiunea cea mai sudică a Africii, provincia Cap.

52 Aluzia lui Balzac la cunoscutul episod biblic cu femeia lui Loth (care a întors capul la ieșirea din Sodoma, fiind prefăcută în statuie de sare), este puțin confuză, căci Loth nu a fugit din Gomora, ci din Sodoma.

53 Sauce este băcanul din Varennes care a oprit caleașca regelui Ludovic al XVI-lea, când acesta fugea din Paris de teama forțelor revoluționare.

54 În picturile în camaieu nu se întrebuițează decât o singură culoare, ale cărei diverse tonuri încearcă să dea impresia basoreliefului; picturile de acest fel erau foarte la modă în secolul al XVIII-lea.

55 Mai departe (mai mult de atât) nu se poate (lb. lat.).

56 Antonio Canova (1757–1822), sculptor italian, faimos pentru grația statuilor sale.

57 Gerard Terburg sau Terborch (1617–1681), pictor olandez.

- 58 Henri de la Tour d'Auvergne (1611–1675), viconte de Turenne, mareșal al Franței, a avut o strălucită carieră militară.
- 59 Jean-Baptiste-Jacques Augustin (1759–1832) este un pictor pe smalt și un reputat miniaturist francez, foarte apreciat pentru vigoarea coloritului său; Sain este mai puțin cunoscut.
- 60 Călare și înarmat cu o sulită, picadorul ia parte la luptele cu taurii, pe care îi atacă.
- 61 Statuile din grădina Tuileries, în mijlocul căreia era plasat palatul regal, distrus în 1871.
- 62 După Revoluția din 1830, dominația aristocrației s-a încheiat practic, așa cum lăsau să se întrevadă măsurile foarte drastice luate împotriva ei în timpul dictaturii iacobine, din 1793.
- 63 Personaje din dramele shakespeariene: *Othello* (Iago) și *Richard al III-lea*.
- 64 Marea oblăduitoare a lucrurilor (lb. lat.).
- 65 Un gen de ornamentație folosit pentru anumite obiecte de mobilier, din timpul lui Ludovic al XV-lea, care reprezenta stânci, grote și scoici.
- 66 Catedrala din Milano.
- 67 De la numele lui André-Charles Boulle (1642–1732), un tâmplar-artist de mobilă fină, cu incrustații de baga și de aramă.
- 68 Mare restaurant din vremea lui Balzac.
- 69 Personaje din tragedia *Zaire* (1732), a lui Voltaire.
- 70 Pauline-Virginie Déjazet (1797–1875), o actriță franceză care a interpretat, în travesti, cu multă vervă și talent comic diverse roluri, adesea licențioase.
- 71 Într-un episod din *Biblie*, Sara, soția lui Abraham, crezându-se sterilă, îi trimite acestuia pe sclava sa egipteană Agar
- 72 Gabrielle d'Estrée (1573–1599), favorita regelui Henric al IV-lea, fusese și amanta ducelui Roger de Bellegarde.
- 73 În secolul al XIX-lea, cuvântul *englez* era folosit pentru a-i desemna pe datornici și pe portărei. Denumită ironic *Clichy's Castle*, închisoarea era destinată debitorilor insolvari.
- 74 Pictorul Bridau este un personaj balzacian din romanul *Pescuitori în ape tulburi*.
- 75 Așa îi spuneau soldații, între ei, lui Napoleon.
- 76 Raziile, care este un cuvânt de origine arabă, erau acele incursiuni militare în Algeria, făcute în scop de jefuire; iar *așurul* (de la radicalul *așr* = zece) reprezenta dijma pe care o plăteau țăranii arabi pentru recoltele de cereale; în fine, *califatele* însemnau atât funcția deținută de demnitarii musulmani (calif), cât și teritoriul asupra căruia se exercita.
- 77 În ținută de mare gală (lb. it.).
- 78 Este începutul unui faimos vers, adresat de August conspiratorului Cinna, în tragedia cu

același titlu (1640), de Corneille.

79 În perioada Restaurăției (1815–1830) și a Monarhiei din iulie (1830–1848), în Franța au funcționat două Camere: cea a pairilor (numiți de rege) și cea a deputaților (aleși prin vot cenzitar).

80 Abraham de Fabert (1599–1662), mareșal al Franței, a fost unul dintre cei mai mari conducători de oști din secolul al XVII-lea.

81 Antonio Allegri, zis Correggio (1489–1534), este unul dintre cei mai faimoși pictori italieni de la sfârșitul Renașterii.

82 Curtezană celebră din Grecia antică.

83 Sophie Arnould (1744–1802) a fost nu numai o vestită cântăreață la Opera din Paris, ci și o femeie foarte spirituală, ale cărei vorbe de duh au fost strânse într-o culegere apărută în 1813.

84 Povestea legăturii dintre doamna de la Baudraye și Lousteau a fost înfățișată de Balzac în romanul *Muza departamentului*.

85 Este vorba despre înțelegerea încheiată în 1815 între Prusia, Austria și Rusia pentru a se opune aspirațiilor naționale și sociale ale statelor mici.

86 Căsătorindu-se la bătrânețe cu tânăra și frumoasa prințesă Maria a Angliei, Ludovic al XII-lea și-ar fi grăbit astfel sfârșitul.

87 Un fel de apă de păr, făcută din semințe de gutui.

88 *Călugărița sângeroasă* este un personaj din romanul fantastic *Călugărul*, al scriitorului englez Matthew-Gregory Lewis (1775–1818).

89 Lucas Cranach (1472–1553), pictor și gravor german; Van Eyck (1390–1441), pictor flamand.

90 Isis era o zeiță egipteană, redată adesea în poziții rigide, hieratice.

91 Jean-Baptiste Antoine Augé, baron de Montyon (1733–1820), consilier de Stat, filantrop, a instituit o serie de premii de „virtute”, ce trebuiau acordate de către Academia Franceză acelor persoane considerate virtuose sau care duceau o viață exemplară.

92 Jacob Desmalters (1770–1841) a fost un adevărat creator în materie de mobilier de artă; este considerat părintele stilului *Empire*.

93 Robert Lefebvre (1756–1830) a pictat la început scene istorice, apoi portrete, între care multe ale membrilor din familia lui Napoleon.

94 *Imitația lui Isus Cristos* (lb. lat.) este o lucrare religioasă anonimă, scrisă în latinește în secolul al XV-lea, apoi tradusă în limbile moderne. Scopul acestei lucrări era acela de a-l face pe om să se detașeze de lume și să-și ocupe spiritul cu medii mistice.

95 Balzac face aici un joc de cuvinte: în franceză, *coeur* înseamnă atât *inimă*, cât și *cupă*

(la cărțile de joc).

96 Andoche Junot (1771–1813) a fost generalul care a condus expediția militară napoleoniană din Portugalia în 1807–1808.

97 Joachim Murat (1767–1815), mareșal al Franței, faimos pentru șarjele de cavalerie conduse de el în timpul bătăliilor napoleoniene.

98 Honoré-Gabriel Riqueti, marchiz de Mirabeau (1749–1791) a fost un orator celebru din timpul Revoluției franceze, pe ale cărei interese le-a servit la început, trecând ulterior de partea regaliștilor.

99 Maurul din Veneția este Othello (din piesa cu același nume, de Shakespeare), iar Saint-Preux este personajul sentimental din romanul lui J. -J. Rousseau, *Noua Eloiză*.

100 Crevel se referă aici la acțiunile societății care construia drumul de fier de la Orléans la Paris, societate care obținuse concesiunea de la Stat în anul 1838.

101 Romanul epistolar *Legături primejdioase* (1782), de Choderlos de Laclos.

102 Din familia aristocrată Canillac, originară din Auvergne, au făcut parte și trei tâlhari de drumul mare.

103 Haina albastră de mătase era purtată de curtenii lui Ludovic al XV-lea, iar doamna de Pompadour și contesa du Barry au fost favoritele acestuia.

104 În mitologie, tatăl satirilor și cel care l-a crescut pe Bacchus, zeul vinului.

105 Etienne Arnal (1794–1872), un actor comic francez, care excela, se pare, în rolurile de prostănac.

106 Tânăra evreică Suzana, conform unei legende biblice, a fost acuzată pe nedrept de adulter de către doi bătrâni libidinoși.

107 Patricianul Curtius, după o legendă romană, s-ar fi aruncat înarmat și călare într-o prăpastie ce se deschisese în for în timpul unui cutremur, deoarece augurii afirmaseră că prăpastia nu se va închide decât după ce va înghiți lucrul cel mai de preț din Roma.

108 Gioacchino Rossini (1792–1868) a fost unul dintre cei mai fecunzi și mai apreciați autori de opere, în vremea lui Balzac.

109 Sarmații au trăit în regiunea dintre Marea Baltică și Marea Neagră, spațiu care justifică oarecum comparația lui Balzac.

110 Ludovic al XIV-lea a fost un protector al artelor, căci în timpul vieții lui au trăit și au creat scriitori precum Corneille, Racine, Molière, La Fontaine etc., pictori ca Poussin sau Lorrain, arhitecți și sculptori ca Mansard și Puget; Francisc I (1494–1547) a invitat în Franța artiști italieni de talia lui Leonardo da Vinci, Benvenuto Cellini și Andrea del Sarto.

111 Papa Leon al X-lea, din familia Medicilor, l-a încurajat pe Rafael.

112 Michel Columb (sau Colombe) (1436–1512), sculptor francez prerenascentist; Jean

Goujon (1510–1568), sculptor și arhitect francez.

113 Personajele pe care le citează Balzac i-au nemurit într-adevăr pe Beaumarchais (Figaro, din comediiile *Bărbierul din Sevilla* și *Nunta lui Figaro*), Richardson (Lovelace, din romanul *Clarisse Harlowe*) și pe Abatele Prévost (Manon Lescaut, din romanul cu același nume).

114 Aluzie la celebra bătălie de la Austerlitz (2 decembrie 1805), unde Napoleon a învins armatele mult mai numeroase ale Austriei și Rusiei.

115 Doamna de Maintenon (1635–1719) a fost educatoarea copiilor lui Ludovic al XIV-lea, iar Ninon de Lenclos (1620–1705), o femeie frumoasă și spirituală, a dus o viață foarte aventuroasă.

116 Vulturul alb era emblema ordinului cavaleresc polonez creat în 1325; vulturul cu două capete era stema Imperiului germanic.

117 Ca rege al Franței, Ludovic al XI-lea (1423–1483) a dus o politică de dominare a marilor feudali, ceea ce a contribuit la întărirea unității Statului.

118 În mitologie, Iris era mesagera zeilor, iar Cloe este numele eroinei din romanul grec *Dafnis și Cloe*, atribuit lui Longos.

119 Célimène este cocheta din comedia *Mizantropul* (1666), de Molière, care îl aduce la exasperare pe Alceste.

120 După o legendă mitologică, Omfala, regina Lidiei, nu acceptă să se căsătorească cu Hercule decât după ce acesta consimte să stea la picioarele ei și să toarcă un caier de lână.

121 Baruch Spinoza (1632–1677), un evreu olandez excomunicat, a fost unul dintre marii precursori ai filosofiei moderne.

122 Fiind învins de rivalul său Sylla, generalul și consulul roman Caius Marius (156–86 î. C.) s-a refugiat în locurile unde fuseseră odinioară zidurile Cartaginei.

123 Pentru a-și salva orașul de la distrugere, Judith l-ar fi sedus pe generalul inamic Holofern, după care i-a tăiat capul.

124 Odaliscele nu erau, în realitate, decât sclavele care le slujeau pe femeile sultanului.

125 Tragedia Fedrei (îndrăgostită de Hipolit, fiul soțului ei, Tezeu, dintr-o altă căsătorie)—adusă pe scenă în Antichitate de către Euripide și Seneca—a fost reluată de Racine, în piesa cu același titlu, din 1677.

126 Benvenuto Cellini (1500–1571), sculptor, gravor și argintar italian, este și autorul unei autobiografii foarte apreciate, *Viața lui Benvenuto Cellini scrisă de el însuși*.

127 Rod al războiului (lb. lat.).

128 În romanul lui Laclos, *Legături primejdioase*, doamna de Merteuil întruchipează aparent pe aristocrata vituoasă, dar în realitate ea este o intrigantă și o femeie coruptă.

129 Este vorba despre un proiect de lege prezentat Camerei la 20 februarie 1840, care însă a fost respins.

130 Baronul de Nucingen este bancherul cel mai important din *Comedia umană*, fiind prezent în multe dintre romanele lui Balzac, începând cu *Banca Nucingen*.

131 Prilejuite de aniversarea Revoluție de la 1830, când fusese înscăunat Ludovic-Filip.

132 Gros-Rene este un personaj din comediile lui Molière, un valet mândăcios și filosof, care are o părere foarte critică despre femei.

133 Este vorba despre celebra poetă Vittoria Colonna, soția unui general spaniol, marchiz de Pescara, a cărei moarte l-a lăsat nemângâiat.

134 Diane de Poitiers (1499–1566), o femeie frumoasă și inteligentă, a fost favorita regelui Henric al II-lea, deși regele era mai tânăr ca ea cu douăzeci de ani.

135 În mitologie, cele cincizeci de fiice ale regelui Danaos, Danaidele, și-au ucis toate soții (cu excepția uneia dintre ele), în noaptea nunții. Pedepsa lor a fost aceea de a umple veșnic un butoi fără fund, morala fabulei devenind simbolul muncii zadarnice.

136 Deghizat în valet al cardinalului Dubois, Regentul s-a dus o dată împreună cu acesta într-un cerc unde dorea să nu fie recunoscut. Dar Dubois i-a administrat atâtea lovituri de picior falsului valet (un tratament curent aplicat slujitorilor), încât Regentul s-a văzut nevoit să protesteze!

137 Aici și acum (lb. lat.).

138 Conform unei legende romane, Egeria ar fi fost o nimfă care-i dădea sfaturi regelui Numa Pompilius.

139 Este vorba despre Guizot (1787–1874), care devenise prim-ministru în octombrie 1841.

140 În Antichitate, femeile care preziceau viitorul erau numite sibile. Cea mai faimoasă dintre ele locuia lângă Cumes, într-o peșteră. Crevel, care e un ignorant, o numește Sibila *d'écume* (*de spumă*), în loc de Sibila din Cumes.

141 Lovelace este tipul tânărului corupt, al seducătorului fără scrupule, iar mareșalul de Richelieu i-ar fi putut servi cumva de model personajului lui Richardson.

142 Mareșalul André Masséna (1756–1817) a participat activ la multe dintre bătăliile lui Napoleon, care l-a făcut duce de Rivoli și prinț de Essling (după localitățile unde avuseseră loc luptele).

143 La Arcole, tânărul Bonaparte i-a învins pe austrieci, trecând cu mult curaj în fruntea soldaților pe podul care urma să fie cucerit.

144 Acesta era numele care li se dădea în timpul Revoluției franceze soldaților împăratului Germaniei (de la *Kaiser* – împărat).

145 Este vorba despre Neuilly-sur-Seine, în apropiere de Bois de Boulogne.

146 Jean-Baptiste Bernadotte (1763–1844), mareșal al Franței. După ce a participat la războaiele Revoluției și ale Imperiului, în 1810 a fost adoptat de regele Suediei, iar în 1813 a luptat alături de armatele europene coalizate împotriva Franței. În 1818, sub numele de Carol al XIV-lea, a devenit regele Suediei și Norvegiei.

147 Este vorba despre castelul Rambouillet, cumpărat de Ludovic al XVI-lea în 1783.

148 Trecerea Berezinei s-a făcut cu mari pierderi, după ce trupele ruse ști, sub comanda generalului Kutuzov, au respins atacurile Marii Armate napoleoniene, din ce în ce mai diminuată.

149 Sganarelle este tipul personajului vulgar și laș, din comedia lui Molière, *Sganarelle sau Încornoratul închipuit* (1660).

150 Vezi nota 2 de la p. 46.

151 *Șuanii* (1829) este primul mare roman al lui Balzac, în care este evocată lupta unei armate republicane victorioase, conduse de tânărul ofițer Hulot, în 1799, împotriva forțelor contrarevoluționare din Bretania.

152 Bătălia de la Dresda (din 1813) a fost una dintre ultimile victorii ale lui Napoleon împotriva armatelor coalizate. Generalul francez Dominique-René Vandamme a fost totuși luat prizonier de către ruși în această bătălie, și nu a revenit în Franța decât în 1814, participând și la bătălia de la Waterloo.

153 Este vorba despre prințul Louis de Condé (1621–1686), numit și „marele Condé”.

154 Soția ducelui de Berry, fiul cel mai mic al lui Carol al X-lea, rămasă văduvă în 1820. După căderea Bourbonilor, debarcând în Franța, în 1832, a încercat să provoacă o mișcare regalistă, care să-i redea fiului ei tronul, fără a izbuti.

155 Aluzie glumeață, cu sensul: “nu cumva nu ai nimic pe dedesubt, adică ești... gol? ”

156 Vezi și nota 1 de la p. 239. Ninon primise în păstrare de la unul dintre amanții ei 10 000 de galbeni, bani pe care nu numai că i-a păzit, ci i-a și restituit celui care-i încredințase.

157 François de Salignac de la Mothe-Fénelon (1651-1715), scriitor și prelat francez, precursor al iluminismului.

158 Pe vremea lui Balzac, Parisul nu avea decât douăsprezece arondismente; a te căsători în arondismentul al treisprezecelea însemna a trăi în concubinaj.

159 Local de dans și de petrecere din Paris.

160 Bartholo este un personaj din comedia *Bărbierul din Sevilla* (1775), tutorele bănuitor al Rosinei.

161 În vechiul cântec francez Malborough s'en va-t-en guerre (Malborough pleacă la război), refrenul este: Ne sait quand reviendra (Nu se știe când se va întoarce).

162 *Nebuniile (les folies)* erau vilele construite la țară, în secolul al XVIII-lea, de către aristocrați și burghezi, pentru diverse petreceri.

163 Maria de la Felicidad Garcia, zisă La Malibran (1808–1836) era o celebră cântăreață din Paris, de origine spaniolă.

164 Autorul tabloului pe care îl evocă aici Balzac (*Judith ținând capul lui Holofern*) nu este Alessandro Allori, nepotul pictorului Bronzino, ci fiul lui, Cristofano Allori.

165 *Mamă îndurerată* (lb. lat.), adică mama lui Isus, reprezentată de mulți pictori în genunchetă dinaintea crucii.

166 La teatrul *Les Funambules* (*funambuli* = dansatori pe funie) s-au organizat mai întâi spectacole de acrobație și de marionete; din 1825, aici se vor juca și spectacole de pantomimă.

167 Jean-Paul Marat (1743–1793), redactorul celui mai înverșunat ziar din timpul Revoluției franceze, *Prietenii poporului*, era un bărbat urât. Adversarii săi au speculat această particularitate fizică, făcând din el însăși imaginea Terorii, cum spune și Balzac.

168 Joseph Fouché (1759–1820), ministru al poliției în vremea lui Napoleon; Jean-Charles-Pierre Lenoir (1732–1807), șeful poliției pariziene din 1776 până în 1785; Antoine de Sartines (1729–1801) a fost și el șeful poliției pariziene, din 1754 până în 1774.

169 Adică să faci dintr-o curtezană o femeie virtuoasă. Aspasia din Milet (sec. al V-lea î. Hr.) a fost o curtezană instruită din Antichitate; Lucreția, cunoscută ca o soție virtuoasă, după ce a fost violată de Sextus Tarquinius, s-a înjunghiat în fața tatălui și a soțului ei (510 î. Hr.).

170 În comedia lui Racine *Iubitorii de procese (Les Plaideurs)*, contesa de Pimbèche este tipul femeii cârcotașe.

171 Charles Rollin (1661–1741), profesor și scriitor francez, este autorul unei *Istorii antice*, care s-a bucurat de mult succes. Pierre Abélard (1079–1142), filosof și profesor francez, a rămas cunoscut pentru dragostea sa nefericită pentru nepoata canonicului Fulbert, Heloise, cu care s-a căsătorit în secret, motiv pentru care oamenii canonicului l-au castrat.

172 Jean-Baptiste Bourguignon d'Anville (1697–1782), geograf și cartograf francez, s-a ocupat de geografia lumii antice și a elaborat peste 200 de hărți.

173 *Catoxantha* este o insectă coleopteră frumos colorată, din regiunile calde ale Asiei, cu care se împodobeau evantaiile.

174 Longchamps este câmpul de curse de lângă Paris.

175 Termenul argotic pentru coafor este Merlan; așadar, este vorba despre un coafor de mahala.

176 Joc de cuvinte: în loc de les extrêmes se touchent (extremele se ating), Léon de Lora spune les extrêmes se bouchent.

177 Médor este tânărul sarazin curajos și fidel din *Orlando furioso*, de Ariosto, salvat de frumoasa Angelica, pe care o ia de soție.

178 Adică *maimuțe* (lb. fr.).

179 Este vorba despre regele Wilhelm I (1772–1843), a cărui încăpățănare, ranchiună și indecizie au condus, în august-octombrie 1830, la insurecția Flandrei și a provinciilor walone, acțiune care a dus la proclamarea Belgiei ca regat independent.

180 *Surugiul din Longjumeau* este titlul unei opere comice în trei acte, pe un libret de Brunswick și Leuven, reprezentată la Paris în 1836.

181 Din familia de pictori francezi Mignard, cel mai cunoscut este Pierre Mignard (1612–1695), ale cărui scene mitologice pictate împodobeau castelul de la Versailles.

182 Pictorul francez Anne-Louis Girodet de Roacy (1767–1824) a pictat și el scene mitologice, dar și istorice sau inspirate din literatura vremii.

183 În oraș (la Roma) și în univers (lb. lat.).

184 Paul Gavarni (pseudonim al lui Sulpice Guillaume Chevalier; 1804–1866), desenator și ilustrator francez, a colaborat la jurnalul satiric ilustrat *Charivari*, ilustrând chipuri și scene din viața cotidiană a Parisului.

185 Paul-Henri Dietrich, baron d'Holbach (1723–1789), filosof francez de origine germană, este unul dintre principalii colaboratori ai Enciclopediei.

186 Autor de cântece ușoare și satirice, cavalerul de Champcenetz a colaborat la publicația lui Rivarol *Faptele apostolilor*. A murit ghilotinat în 1794.

187 Panteonul a fost, înainte de a deveni monumentul în care odihnesc rămășițele pământești ale oamenilor de seamă ai Franței, o biserică. Actuala destinație i-a fost dată în timpul Revoluției (1789–1994), dar a redevenit biserică în vremea Restaurației și a Imperiului.

188 Mahalaua Saint-Antoine este faimosul cartier al meseriașilor și muncitorilor francezi din vechiul Paris.

189 Pe vremea Restaurației, teatrul Bobino (după numele comicului care l-a înființat) a fost un fel de circ, devenind, după 1830, teatru de pantomimă, de vodevil și de dramă. Teatrul Ambigu-Comique, înființat în 1759, a prezentat mai întâi spectacole de marionete, apoi vodeviluri, comedii ușoare și melodrame romantice.

190 Adică onorific, fără misiuni sau puteri oficiale.